

Alþingistíðindi

1914

B. II.

Umræður í efri deild.

Reykjavík

Prentað í Félagsprentsmiðjunni

1914.

Skammstafanir.

Alp. = Alþingi.
alþm. = alþingismaður.
Alpt. = Alþingistiðindi.
aths. = athugasemd.
atkv. = atkvæði.
atkvgr. = atkvæðagreiðsla.
breyt.till. eða brtill. eða brtt. = breyting-
artillaga.
breyt.uppást. = breytingaruppástunga.
Ed. = efri deild.
e. hlj. eða e. h. = einu hljóði.
flutnm. eða flm. = flutningsmaður.
form. = formaður.
framsm. eða frsm. = framsögumaður.
frumv. eða frv. = frumvarp.
gr. = grein.
h. eða háttv. = háttvirtur eða hinn hátt-
virtu.
hæstv. = hæstvirtur.
kgk. = konungkjörinn.
l. = lög.
lagafrv. eða lfrv. = lagafrumvarp.
Nd. = neðri deild.
ráðh. = ráðherra.
skrif. = skrifari.
st. f. = staðinn fyrir.
stfl. = stafiður.
samp. = samþykkt.
till. = tillaga.
t. = til.
tl. = töluliður.
umboðsm. ráðh. = umboðsmaður ráð-
herra.
umr. = umræða.
uppást. = uppástunga.
uppástm. = uppástungumaður.
þingd. eða þd. = þingdeild.
þingsál. = þingsályktun.
þingdm. = þingdeildarmaður.
þm. = þingmaður.

þm. Ak. = þingmaður Akureyrarkaup-
staðar.
þm. Ár. = þingmaður Árnesinnna.
þm. A.-Sk. = þingmaður Austur-Skaft-
fellinga.
þm. Barð. eða Barðstr. = þingmaður Barð-
strenginga.
þm. Borgf. = þingmaður Borgfirðinga.
þm. Dal. = þingmaður Dalamanna.
þm. Eyf. = þingmaður Eyfirðinga.
þm. G.-K. = þingmaður Gullbringu- og
Kjósarsýslu.
þm. Húnv. = þingmaður Húnavatninga.
þm. Ísfjk. eða Ísaf. = þingmaður Ísafjarð-
arkaupstaðar.
þm. Mýr. = þingmaður Mýramanna.
þm. N.-Ísf. = þingmaður Norður-Ísafjarð-
arsýslu.
þm. N.-Múl. = þingmaður Norður-Múla-
sýslu.
þm. N.-Þing. = þingmaður Norður-Þing-
eyinga.
þm. Rang. = þingmaður Rangæinga.
þm. Rvík. = þingmaður Reykvikinga.
þm. Seyðf. eða Sfjk. = þingmaður Seyðis-
fjarðarkaupstaðar.
þm. Skagf. = þingmaður Skagfirðinga.
þm. S.-Múl. = þingmaður Suður-Múla-
sýslu.
þm. Snæf. = þingmaður Snæfellsnessýslu.
þm. Strand. = þingmaður Strandamanna.
þm. S.-Þing. = þingmaður Suður-Þing-
eyinga.
þm. Vestm. = þingmaður Vestmannaey-
inga.
þm. V.-Í.-f. = þingmaður Vestur-Ísafjarð-
arsýslu.
þm. V.-Sk. = þingmaður Vestur-Skafta-
fellinga.
þskj. eða þgskj. = þingskjal.

Þessar skammstafanir tákna og orðin í fleirtölu og í öllum beygingarföllum og eins með ákveðna greininum.

Efri deild Alþingis 1914.

Deildarsetning.

AR 1914, miðvikudaginn 1. júlí, var fyrsti fundur efri deildar Alþingis settur, að afloknum fundi í sameinuðu þingi, af aldursforseta deildarinnar Júlíusi Havsteen, 1. konungkjörna þingmanni, er ráðherra kvaddi til þess.

Þessir þingmenn voru mættir, er sæti áttu í deildinni:

A. konungkjörnir:

1. Júlíus Havsteen, 1. kgk. þm.,
2. Eiríkur Briem, 2. kgk. þm.,
3. Steingrímur Jónsson, 3. kgk. þm.,
4. Stefán Stefánsson, 4. kgk. þm.,
5. Björn Þorláksson, 5. kgk. þm.
6. Guðmundur Björnsson, 6. kgk. þm.

B. Þjóðkjörnir:

1. Guðmundur Ólafsson, 2. þm. Húnv.,
2. Karl Einarsson, þm. Vestm.,
3. Karl Finnbogason, þm. Seyðfirðinga,
4. Kristinn Danielsson, 2. þm. Gullbr.-og Kjosarsýslu,
5. Sigurður Stefánsson, þm. Ísafjarðar-kaupstaðar.

Ómættir voru og ókomnir til Alþingis: Hákon Kristófersson, þm. Barðstrenginga, Jósef Björnsson, 2. þm. Skagfirðinga, og Magnús Pjetursson, þm. Strandamanna.

Aldursforseti kvaddi sjer til aðstoðar sem skrifara þá Steingrím Jónsson, 3. kgk. þm., og Björn Þorláksson, 5. kgk. þm.

Björn Þorláksson: Forseta hefir verið afhent brjef undirritað af nokkrum þingmönnum, og er þar farið fram á að fundi verði frestað til næsta dags, vegna þess að þeir af háttvirtum þm. í deildinni, eru enn ekki komnir til þings.

Mjer finst það vera sjálfsögð kurteis-

skylda gagnvart þessum háttvirtu þingdeildarmönnum, að fresta að taka ákvarðanir um það, hverjir verða skuli forsetar og skrifarar í deildinni þangað til þeir eru komnir, sem verður í fyrra málið, svo að það getur ekki haft skaðleg áhrif á starf deildarinnar eða tafið afgreiðslu málanna á nokkurn hátt. Jeg vil taka það fram af nýju, að mjer finst þetta sjálfsögð kurteis-skylda gagnvart þeim þingdeildarmönnum, sem enn eru ókomnir, því að það er ekki svo að skilja, að mjer sje nokkurt kappsmál um það, hver verður kosinn forseti í þessari deild, enda vona jeg að það verði ekki að deiluefni, því að hjer í deildinni hefir jafnan verið gott samkomulag, og jeg vona að svo verði á þessu þingi ekki síður en í fyrra sumar. Vil jeg að lokum óska þess, að tillagan um frestinn verði tekin til greina.

Aldursforseti (Júlíus Havsteen): Jeg hefi móttekið skjal þannig hljóðandi¹⁾:

Jeg skal geta þess, að eins og menn heyrðu, kvaddi hæstvurtur ráðherra mig til þess að stjórna kosningu á forseta deildarinnar. Jeg verð því að líta svo á, að jeg hafi ekki vald til að fresta þeirri kosningu á mitt eindæmi, og get ekki sjeð hvað unnið væri við það. Það má gjarnan kjósa mennina, sem eru ókomnir, þótt þeir sjeu ekki viðstaddir. Það hefir eigi verið frestað fundi áður undir sömu kringum-

1) Skjal þetta hefir glatast, en innihald þess gekk út á það, að fresta fundi til næsta dags af þeirri ástæðu, sem tekin er fram í ræðu 5. kgk. þm. [Aths. aldursforseta].

stæðum einu sinni þegar Guðjón Guðlaugs-son var ókominn í þingbyrjun. Jeg hefi sjálfur ekki vald til þess að fresta fundi, en jeg veit ekki, hvað deildin vill gera og þá með samþykki hæstv. ráðh., því að það á að setja þingið og „konstituera“ það í dag samkvæmt bréfi konungs.

Björn Þorláksson: Jeg get ekki sjeð að það sje neitt á móti því, að þessum fundi verði frestað, eða að það geti skaðað á nokkurn hátt. Jeg verð því að lita svo á, að þingið sje sett, þótt þessum fundi yrði frestað. Ef forseti þykist ekki hafa vald til þess að fresta þessum fundi á sitt eindæmi, þá vildi jeg óska að hann bæri það undir atkvæði deildariunar, og má þá einnig fá leyfi hjá ráðherra, en annars man jeg ekki betur en að það standi í þingsköpunum, að forseti megi fresta fundi, og jeg get ekki sjeð að hjer sje um neitt annað að ræða en venjulega fundarfrestun.

Kristinn Daníelsson: Jeg álit sjálf-sagt að forseti skeri úr því, hvort fundi skuli frestað, því að jeg get ekki fallist á það, að hann hafi ekki vald til þess. Jeg get ekki sjeð, að hjer sje um þau afbrigði frá þingsköpunum að ræða, sem geri forseta óheimilt að fresta þessum fundi. Það geta komið fyrir þau tilfelli, að þetta hafi meiri þýðingu en það hefir nú, ef t. d. vantaði marga þingmenn, svo að þá væri sjálfsagt að fresta fundi.

Aldursforseti (Júlíus Havsteen): Ráðherra hefir skipað svo fyrir í nafni konungs, að Alþingi skuli sett í dag, og jeg hefi ekki vald til þess að brjóta út af því boði.

Sigurður Stefánsson: Jeg styð forseta í þessu máli. Það hefir ekki verið venja hingað til að fresta forsetakosningu þótt þingmenn hafi vantað. Og hvernig stendur á því að þessa góðu þingmenn vantar? Það er sjálfskaparviti. Þeir hefðu getað verið komnir til þings alveg eins og við hinir. Það vissu allir, að það var ekki til neins að treysta því, að Flóra næði hingað áður en þing var sett. Jeg vil lita

á það, hvort það er óhjákvæmileg tóf, sem veldur því, að þingmenn eru ekki komnir, og mjer finst varhugavert að fresta fundi, þegar svo er ástatt sem nú.

Stefán Stefánsson: Jeg læt mjer liggja það í ljettu rúmi, hvort forseta kosning fer fram í dag eða ekki. En jeg verð að taka það fram, að það tefur eigi alllitið störf þingsins, ef kosningunni verður frestað. Það verður eigi hægt að ráða neina starfsmenn við þingið fyr en annað kveld, svo bjargast verður við bráðabirgða-starfsmenn, og það er mjög óþægilegt. Enn fremur verður eigi hægt að leggja fram nein frumvörp. Annars er mjer þetta ekki neitt kappsmál að neinu leyti.

Guðmundur Björnsson: Það er rjett að þetta hefir komið fyrir áður, að þingmann hefir vantað þingsetningardaginn, en jeg hygg að aldrei fyr hafi vantað þrjá þingmenn í þessari fámennu deild. Mjer finst það augljós kurteisisskylda gagnvart þessum þingmönnum, að biða þess að þeir geti tekið þátt í kosningu embættismanna. Fundi er einatt frestað frá einum degi til annars og jeg get ekki sjeð hvers vegna það má ekki nú. En jeg vildi leyfa mjer að vikja því að háttv. frummælenda, hvort eigi mætti kjósa *forseta* í dag, en fresta *öðrum* kosningum til morguns. Það getur verið bagalegt, eins og tekið hefir verið fram, ef ekki er hægt að ráða starfsmenn þingsins fyr en annað kveld. Jeg færi þetta í tal vegna þess að mjer finst að mestu sje aflokið, þegar búíð er að kjósa forseta. Og jeg hefi fulla trú á því, að forsetakosningin muni ekki valda misklið, og ekki þörf að fresta henni.

Kristinn Daníelsson: H. 6. kgk. (G. B.) hefir stungið upp á því, að kjósa forseta nú í dag, en fresta öðrum kosningum til morguns, en jeg vil leyfa mjer að benda á það, að þá er það undir hinum nýkosna forseta komið, hvort fundi verður frestað eða eigi. Annars er þetta mál ekki sótt af neinu kappi af minni hálfu. Jeg vildi að

eins að það kæmi fram, að því hefði verið mótmælt, að forseti hefði eigi vald til þess að fresta þessum fundi, svo eigi yrði vitn- að í það síðar, að því hefði verið slegið föstu, að þetta mætti aldrei gera.

Aldursforseti (Júlíus Havsteen): Það hefir enginn hrakið það, sem jeg hefi sagt, að það verði að „konstituera“ þingið þegar það er sett. Jeg get því ekki leyft þetta og get heldur ekki sjeð að það gerði nokkurt gagn þó jeg leyfði það.

Var þá gengið til forsetakosningar og hlaut kosningu

Stefán Stefánsson, 4. kgk., með 10 atkv. Aðrir hlutu ekki atkvæði. Einn seðill var auður.

Fyrsti varaforseti var kosinn

Júlíus Havsteen, 1. kgk. þm., með 5 atkv. *Sigurður Stefánsson*, þm. Ísafjarðarkaupstaðar, hlaut 2 atkv. Þrir seðlar voru auðir.

Annar varaforseti var kosinn

Jósef Björnsson, 2. þm. Skgf., með 7 atkvæðum. Þrir seðlar voru auðir.

Skrifarar deildarinnar voru kosnir

Björn Þorláksson, 5. kgk. þm., með 9 atkv., og

Steingrímur Jónsson, 3. kgk. þm., með 9 atkvæðum.

Forseti las upp brjef frá ráðherra, dags. í dag, er tilkynti, að lögð yrðu fyrir deild- ina í dag af hálfu landsstjórnarinnar 7 frumvörp.

Ráðherra: Jeg leyfi mjer hjer með að leggja fyrir hina háttvirtu deild 7 af þeim

15 frumvörpum, sem Hans Hátign kon- ungurinn hefir samþykkt að lögð yrðu fyrir þingið í þetta skifti sem stjórnar- frumvörp.

Frumvöpin eru þessi:

1. Frumv. til laga um breyting á lög- um um skrásetning skipa frá 13. des. 1895.
2. — — — — breytingar á ákvæð- um siglingalag- anna 22. nóv. 1913 um árekstur og björgun.
3. — — — — sjóvátrygging.
4. — — — — varnarþing í einka- málum.
5. — — — — breyting á póstlög- lögum 16. nóv. 1907.
6. — — — — breyting á lögum nr. 66, 10. nóv. 1905, um heimild til að stofna hluta- fjelagsbanka á Ís- landi.
7. — — — — notkun bifreiða.

Þessum frumvörpum er nú útbýtt með- al háttv. þingdeildarmanna, og vona jeg að háttv. forseti taki þau á dagskrá og deild- in til þóknanlegrar meðferðar. Jeg skir- skota til hinna prentuðu athugasemda við frumv., og geymi mjer það, er jeg að öðru leyti kynni að þurfa að athuga, þar til þau eru komin til umræðu.

A.

Frumvörp, samþykkt af Alþingi sem lög.

I.

Stjórnarfrumvörp.

1. Skrásetning skipa.

Á 1. fundi í Ed., miðvikudaginn 1. júlí, var útbýtt:

frumvarpi til laga um breyting á lögum um skrásetning skipa frá 13. des. 1895.

Á 2. fundi, föstudaginn 3. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. bls. 106).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. v. vísað til 2. umr. í einu hljóði.

2. umr. á 11. fundi, föstudaginn 17. júlí (A. bls. 106).

Steingrímur Jónsson: Þetta frumv. stendur í svo nánú sambandi við fánamál-ið, að það er ekki hægt að gera neitt í því fyr en menn vita, hvernig fánamálinu reiðir af. Svo sem kunnugt er, hefir verið kosin nefnd í fánamálið hjer í deildinni, og leyfi jeg mjer að leggja það til, að þessu frv. verði vísað til þeirrar nefndar og að 2. umr. verði frestað.

ATKVGR.:

Samþykkt í e. hlj. að fresta 2. umr. og frv. vísað til fánanefndar Ed. En þá nefnd skipuðu:

Jósef Björnsson,
Karl Finnbogason,
Magnús Pjetursson,
Guðmundur Björnsson,
Sigurður Stefánsson.

Frh. 2. umr. á 34. fundi, föstudaginn 7. ágúst (A. bls. 106, n. 407).

Framsögumaður (Karl Finnbogason): Þetta mál þarfnast ekki langrar framsögu. Væntanlega verður gengið svo frá fána-

málinu á þessu þingi, að við fáum okkar eigin fána á þessu ári. Jeg segi *væntanlega*, og eg vona, að svo verði. En þá er þessi breyting, nauðsynleg, því að annars er það leyft í einum lögum, sem bannað er í öðrum. Sú breyting, sem hjer er farið fram á, setur skrásetningarlögin í samræmi við konungsúrskurðinn um íslenska fánann.

ATKVGR.:

Frumvarpsgreinin samþ. með öllum atkv. Fyrirsögn frumvarpsins samþ. án atkvgr. Frumv. vísað til 3. umr. í einu hljóði.

3. umr. á 38. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst (A. bls. 106).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. v. var samþ. með öllum atkv. og afgr. til Nd.

(Sjá A. 482).

2. Breytingar á ákvæðum siglingalaganna um árekstur og björgun.

Á 1. fundi í Ed., miðvikudaginn 1. júlí, var útbýtt:

frumvarpi til laga um breytingar á ákvæðum siglingalaganna 22. nóv. 1913, um árekstur og björgun.

Á 2. fundi, föstudaginn 3. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. bls. 62—76).

Eiríkur Brlem: Eins og getið er um í ástæðunum fyrir frv. þessu, tók nefndin, sem í fyrra hafði siglingalögin til meðferðar hjer í deildinni, til athugunar, hvort ekki væri rjett að taka í siglingalaga-frumvarpið þau ákvæði, er hjer er um að ræða. En vegna þess að þá höfðu ekki

borist hingað fregnir um, að þessi ákvæði væru komin til framkvæmda í Danmörku, þótti nefndinni ráðlegast að gera ekki neitt í málinu að því sinni, heldur fresta tillögum um þetta efni. En það var búist við því, að líkt frumv. og þetta myndi koma fram. Enda þótt málið sje ekki vandasamt, legg jeg til, að nefnd sje skipuð í málið, 5 manna nefnd, eins og í siglingalögin, að lokinni þessari umræðu.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. í e. hlj.

5 manna nefnd samþ. og í hana kosnir með listakosningu:

Eiríkur Briem,
Sigurður Stefánsson,
Hákon Kristófersson,
Karl Einarsson,
Kristinn Dáníelsson.

2. umr. á 5. fundi, föstudaginn 10. júlí, (A. bls. 62—76, n. 45).

Framsm. (Karl Einarsson): Frumv. það, sem hjer liggur fyrir, felur í sér breytingar á ákvæðum siglingalaganna 22. nóv. 1913, um árekstur og um björgun.

Að slíkrar breytingar þarf nú, svo skömmum tíma eftir að siglingalögin eru gengin í gildi, stafar af því að stjórninni þykir nú tími til kominn að fullgera samninga um þetta efni, sem ýmsar þjóðir gerðu með sér í Brüssel árið 1910. Þessir samningar, sem í raun og veru eru tveir samningar, annar um árekstur og hinn um björgun, skuldbinda ekki hinar einstöku þjóðir, nema þeir verði staðfestir eða fullgiltir heima fyrir hjá hverri þjóð fyrir sig. En til þess að þetta sje hægt hjá oss, þarf að breyta ákvæðum siglingalaganna um þetta efni. Og það er einmitt það, sem þetta frumvarp gerir, ef það verður að lögum; það inniheldur ákvæði, sem gera stjórninni mögulegt að fullgilda tjeða samninga. Annars ætla jeg ekki að orðlengja frekar um frumvarpið. Það er vel undirbúið frá stjórnarinnar hálfu, nema

hvað nefndinni virtist 1. gr. ekki í fullu samræmi við ákvæði samninganna, og hefir hún því lagt það til að á henni verði gerðar nokkrar breytingar, til þess að gera orðalag hennar skýrara; sbr. 6 brtill. fyrstu á þgsk. 45. 7. brtill. nefndarinnar, brtill. við 3 gr., er af sömu rótum runnin. Vil jeg svo fyrir hönd nefndarinnar leggja það til, að hin háttvirta deild samþykki frumvarpið með þeim breytingum, sem nefndin hefir lagt til að á því verði gerðar.

Ráðherra (Hannes Hafstein): Jeg get verið samdóma hinni háttvirtu nefnd um breytingar þær, er hún leggur til að gerðar verði á frumvarpinu. En jeg get ekki sjeð að þær sjeu annað en orðabreytingar; jeg get ekki sjeð að þær sjeu efnisbreytingar að neinu leyti eða setji frumvarpið í nánara samræmi við ákvæði samningsins í Brüssel. 6 fyrstu brtill. nefndarinnar eru allar um eitt og hið sama, að nota orðin: „hinir seku“ í staðinn fyrir „hin seku skip“, sem stóð í frumv., og má vel vera að orðalag það, sem nefndin vill hafa, fari fult eins vel. Um 7. og síðustu brtill. nefndarinnar, að setja „árekstur“ í staðinn fyrir „tjón af árekstri“ er sama að segja. Jeg sje ekki betur en það komi út á eitt. Annars er jeg þakklátur hv. nefnd fyrir ummæli hennar um undirbúning frumvarpsins og meðmæli hennar með því, og vona jeg að það nái fram að ganga.

Karl Finnogason: Mjer virðast breytingar þær, sem nefndin leggur til að gerðar verði á frumvarpi stjórnarinnar, ekki einungis orðabreytingar, heldur og efnisbreytingar. Í frumvarpi stjórnarinnar virðist mjer að eins gert ráð fyrir því, að tvö skip rekist á, en í brtill. nefndarinnar að fleiri skip en tvö geti rekist á. Sje þetta rjett, get jeg greitt atkvæði með tillögum nefndarinnar, því þá eru þær til bóta. Annars eru þær þýðingarlausar.

Framsm. (Karl Einarsson): Það er rjett, sem háttv. þm. Seyðfirðinga (K.F.) hefir tekið fram, að meining nefndarinnar með

br.till. sínum er sú, að láta það koma skýrt fram, að reglur frumvarpsins nái einnig til þess, er mörg skip lenda í þvögu saman. Að því er 7. br.till. snertir þá held jeg að rjettara og nákvæmara sje að hafa „árekstur“ en „tjón af árekstri“, því að það eru aðrar og fleiri reglur um árekstur í lögnum heldur en um tjón af árekstri. En eins og jeg tók fram, þá er jeg sammála hæstvartum ráðherra um að það er að mestu um orðabreytingu að ræða, að því er fyrstu 6 breytingartill. snertir, því að það verður að skilja lögin, þótt þau yrðu eins og stjórnin gekk frá frumvarpinu, eins og hjer er ætlast til að þau verði skilin, en orðalagið gæti þó ef til vill valdið misskilningi eins og það er í frumvarpinu.

ATKVGR.:

Brtt. 45, 1. við 1. gr. samþ. í e. hlj.

— 45, 2. — 1. — — — — —

— 45, 3. — 1. — — — — —

— 45, 4. — 1. — — — — —

— 45, 5. — 1. — — — — —

— 45, 6. — 1. — — — — —

1. gr. svo breytt samþ. í e. hlj.

2. gr. samþ. í e. hlj.

4.—12. gr., hver í sínu lagi, samþ. í e. hlj.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkv.

Frv. vísað til 3 umr. í e. hlj.

3. umr. á 7. fundi, mánudaginn 13. júlí (A. 73, 85).

Framsm. (Karl Einarsson): Nefndin hefir leyft sjer að koma fram með breytingartill. á þgsk. 85, við 2. málsg. 1. gr. Þessi breyting er að eins orðabreyting. Ástæðan til þess, að þessi breytingartillaga kom svo seint fram, er sú, að við saum ekki frumvarpið fyr en í morgun, hvernig sem á því hefir staðið. Þar eð hjer er aðeins um orðabreytingu að ræða ætla jeg ekki að fjölyrða frekar um hana.

ATKVGR.:

Brtt. 85 við 1. gr., 2. málsg., samþ. í e. hlj.

Frv. svo breytt samþ. í e. hlj. og afgr. til Nd.

(Sjá A. 87).

Á 19. fundi, mánudaginn 27. júlí, var útbýtt:

frv. til laga um breytingar á ákvæðum siglingalaganna 22. nóv. 1913, um skip, árekstur og björgun,

eins og það var samþ. við 3. umr. í Nd.

Eín umr. á 32. fundi, miðvikudaginn 5. ágúst (A. 234, n. 294, 365).

Karl Finnbogason: Jeg á eina brtill. við frv. þetta á þgskj. 365, og vildi jeg leyfa mjer að mæla örfá orð með henni. Hún hefir vitaskuld komið nokkuð seint fram, en þó vona jeg að menn láti það eigi verða henni að falli. Mönnum hefir yfirsjest að koma á samræmi milli 2. og 3. gr. frv. Í stjfrv. var upphaflega að eins gert ráð fyrir árekstri tveggja skipa, en því var breytt í þá átt, að gert var ráð fyrir að skipin gætu rekist á fleiri í einu. En svo hefir mönnum í báðum deildum skotist yfir að athuga það, að í næstu grein er að eins talað um tvö skip. Brtill. mín á að ráða bót á þessu. Þá virðist mjer og óheppi-legt orðalag á niðurlagi 3. gr. Það hljóðar svo: „Skyllt er og þeim skipstjóra, að segja hinum skipstjóranum til nafns á skipi sínu og til heimkynnis þess, úr hverjum stað eða höfu það kom og hvert því er ætlað að fara“. Hjer er ekki gott að sjá við hvaða skipstjóra er átt, enda virðist sjálfsagt, að þessi skylda hvili á báðum eða öllum skipstjórunum. Með brtill. minni er einnig þessu kipt í lag, og með því að hún annars ekki fer fram á neinar efnisbreytingar, vona jeg að hv. deild taki henni vel og samþykki hana.

Framsm. (Karl Einarsson): Frv. þetta hefir verið sent hingað aftur frá hv. Nd., vegna þess að því hefir verið breytt þar lítið eitt. 1. gr. siglingalaganna hefir verið tekin upp í það og því ákvæði bætt við hana, að ráðherra Íslands megi veita hluta-

Breytingar á ákvæðum siglingalaganna um áreksstur og björgun. Sjóvátrygging.

fjelögum undanþágu frá búsetuskilyrðunum og skilyrðinu um rjett innborinna manna, „þegar að minsta kosti $\frac{2}{3}$ hlutar stjórnar-nefndarmanna fullnægja þessum skilyrðum“. Þetta er svo í dönsku sjölögnum og þaðan hefir nefndin tekið það. Þó er sá munur, að að eins þarf meiri hluta stjórnar-nefndar til að fullnægja skilyrðum þessum eftir dönsku lögnum. Enn fremur hefir Nd. gjört eina orðabreyting á frv., sem er þýðingarlaus, og svo bætt því ákvæði við, að þegar frv. þetta öðlast lagagildi, þá skuli fella texta þess inn í meginmál siglingalaganna. Nefndin hjer hefir getað fallist á allar þessar breytingar. — Loks hefir nú á síðustu stundu komið fram brtt. við 3. gr. frá háttv. þingm. Seyðf. Jeg skal taka það fram, að jeg er í rauninni ekki á móti þeirri brtt., en satt að segja tel jeg hana óþarfa, því að orðalagið á 3. gr. getur ekki valdið neinum misskilningi. Það er að visu rjett, að yfirsjest hefir að koma 3. gr. í fult samræmi við 2. gr., en jeg get ekki skilið, að það geti vilt nokkurn mann. Jeg vil því leggja það til, að brtill. verði feld, því að ef hún verður samþykkt, má búast við að Nd. vinnist eigi tími til þess að afgreiða málið, en þetta frv. er svo gott og nauðsynlegt, að eigi er rjett að stofna því í hættu.

Karl Finnbogason: Mjer finst það í meira lagi undarlegt, að hvað eftir annað eru menn hjer að tala um, að þingið hafi eigi tíma til þess að gjöra rjett. Hv. framsm. álitur brtt. mína til bóta, en vill þó láta fella hana, af því að svo langt sje liðið á þingtimann. Mjer er ekkert kappsmál um þessa brtt., en það vil jeg segja, að ef þingið hefir ekki tíma til að gjöra það sem það viðurkennir að sje rjett, þá væri betur að það hefði aldrei komið saman, og færi heim sem fyrst og kæmi aldrei saman.

ATKVGR.:

Brtt. 365 við 3. gr. samþ. með 7:3 atkv.

Fr. svo breytt samþ. með 12 atkv. samhlj. og endursent Nd.

(Sjá A. 379):

3. Sjóvátrygging.

Á 1. fundi í Ed., miðvikudaginn 1. júlí, var útbýtt

frv. til laga um sjóvátrygging.

Á 2. fundi, föstudaginn 3. júlí, var frv. tekið til 1. umræðu. (A. bls. 90—98.)

Guðm. Björnsson: Jeg leyfi mjer að leggja til, að kosin sje þriggja manna nefnd til að ihuga þetta mál.

ATKVGR.:

Fr. vísað til 2. umr. í e. hlj.

Þriggja manna nefnd samþ. og í hana kosnir listakosningu:

Guðm. Björnsson,

Eiríkur Briem,

Karl Einarsson.

2. umræða á 15. fundi, miðvikudaginn 22. júlí. (A. bls. 90—98, n. 138).

Framsm. (Karl Einarsson): Nefnd sú, sem hv. deild skipaði í þessu máli, hefir reynt að athuga það sem vandlegast, og eru brtt. á þgskj. 138 árangurinn af starfi nefndarinnar.

Það er alveg sjálfsagt, að frv. þetta nai fram að ganga. Það hefði átt að vera einn hluti siglingalaganna, en af sjerstökum ástæðum, sem jeg hirði ekki um að tilgreina hjer, var þessi kafli siglingalaganna ekki lagður fyrir þingið á sínum tíma. Það er sjerstaklega fyrsti kafli frv., sem nefndin hafði margt við að athuga; hann er óvenjulega óljóst orðaður, og sumstaðar jafnvel rangt mál á honum. Vjer leituðumst við að kippa þessu í lag, en vel má vera, að oss hafi yfirsjest um eitthvað, er leiðrjettingar hefði þurft, því jafnan er hætt við slíku, þegar margt þarf að leiðrjetta. Oss kom jafnvel til hugar, að rita alveg upp af nýju fyrsta kaflann.

Þó varð ekki úr því, og hefði það þó ef til vill verið rjettast.

Breytingarnar eru því nær allar orðabreytingar, eiginlega ekki nema ein efnisbreyting, það er 37. brtt., þar sem farið er fram á að í staðinn fyrir „4 mánuðir“ komi „2 mánuðir“. Vjer álitum, að frestur sá, sem í 31. gr. er ætlaður hinum váttrygða til að ákveða það, hvort hann vilji láta hið váttrygða skip af hendi eða ekki, þurfi ekki að vera lengri en þetta. Fjögra mánaða frest teljum vjer óþarflega langan, og geta stundum haft ýms óþægindi í för með sjer, því að þess er að gæta, að þessi frestur er reiknaður frá þeim tíma, er váttrygður vissi úrslit skoðunargjörðarinnar á skipinu, sem fyrir skemduunum varð, en eigi frá því er skemdirnar urðu, og virðist þessi frestur því nægilegur, hvar sem er á landinu. Það liggur í augum uppi, að það getur verið mjög óhagkvæmt fyrir málsaðilja, að t. d. skip liggi mjög lengi í lamasessi, svo að óákveðið sje um, hver annast eigi viðgjörð þess.

Fyrsta brtt. „ábyrgðarsali“, í stað „váttryggjandi“ hefir nefndin borið fram bæði til þess að koma á samræmi í þessu milli þessara laga og siglingalaganna, og þó sérstaklega af því, að orðið váttryggjandi gæti valdið misskilningi, en ábyrgðarsali ekki.

Þá höfum vjer í 4. gr. slept úr orðinu „rjett“ á undan orðinu, „váttryggingarverð“, og svo höfum vjer gjört annarstaðar í frv., þar sem eins stendur á; oss fanst því ofaukið, með því að orðið „váttryggingarverð“ er skilgreint í 4. gr. og hefir altaf sömu merkingu í öllu frv. Það kann einhver að halda því fram, að orðið „rjett“ megji ekki missa sig, af því að þá kunni að verða blandað saman þessum tveim orðum frv. „váttryggingarverð“ og „váttryggingarfjárupphæð“, en öllu orðasambandinu er þannig háttað, að það getur varla komið fyrir að svo fari. Váttryg-

ingarverð er sú upphæð, sem hæst má váttryggja hlutinn fyrir, en váttryggingarfjárupphæð táknar í frv. þann hluta sannvirðisins, sem váttrygður er í hvert skifti.

Í 11. brtt. við 7. gr. er prentvilla; þar stendur „þá“ en á að vera „þó“; hefi jeg þegar bent skrifstofustjóra á þetta, og mun hann sjá um að það verði leiðrjett.

Eins og jeg tók fram í upphafi, getur verið að fleira sje í frv., sem þarf að athuga og laga en nefndin hefir gjört. Það fer oftast svo, að þegar á að fara að leiðrjetta margt í löngu máli, þá sjest yfir eitthvað af því, sem þurft hefði leiðrjettingu.

Jeg skal sjerstaklega geta þess, að nefndin hefir sett orðið „hlutur“ eða „hlutir“, í staðinn fyrir „hagsmunir“ alstaðar, þar sem henni fanst það geta átt við. Hún kunni þar betur við orðið „hlutur“, og hyggur, að eftir almennri málvenju geti það þar táknað hið sama sem í frv. á að vera táknað með orðinu „hagsmunir“.

Þá litur nefndin svo á, að betur ætti við að hafa orðið „kaflir“ eða „kapítuli“ í fyrirsögnum frv. kaflanna, en eigi „hluti“, eins og er í frv. Það væri í samræmi við siglingalögin, sem hafa orðið „kapítuli“, en nefndin athugaði þetta of seint til þess að koma því í breytingartillögurnar, en þetta verður lagað við 3. umræðu málsins.

Skal jeg svo ekki fara fleiri orðum um málið að sinni, en vona að hv. deild taki vel breytingum nefndarinnar.

Karl Finnbogason: Hv. nefnd segist hafa athugað þetta frv. *nákvæmlega*, enda hefir hún gjört 41 brtt. við það. En svo er hún ánægð og leggur til að alt draslið verði samþykkt.

Jeg hefi athugað frv. og brtt. nefndarinnar *ónákvæmlega*. En jeg er ekki ánægður með það, og legg til að það verði ekki samþykkt eins og það er.

Fr. er óvanalega illa úr garði gert. Og þó brtt. nefndarinnar sjeu flestar til

bóta, þá eru sumar þeirra til engra bóta, og margt, sem þarf að breyta, annað en það, sem þær lúta að.

Jeg vil t. d. benda á 1. gr. frv. Þar er gjört ráð fyrir, að „skip eða farmur geti týnst eða rýrnað“ af „háaska“. Jeg hefi jafnan haldið, að háskinn sjálfur gæti hvorki týnt dauðum hlut nje rýrt hann, heldur *orsök* háskans. Vil jeg spyrja hv. nefnd að því, hvort hún álíti ekki að svo sje. Enn fremur hvort hún álíti ekki að t. d. stormur og sjór, sem grandað geti skipi, sje annað en háskinn, sem stafar af stormi og sjó.

Ekki endar grein þessi betur en hún byrjar. Þetta er endirinn, ef eg má lesa hann með leyfi forseta: „Vátryggjandi getur endurtrygt þá áhættu, sem hann tókst á hendur“.

Gott er það að visu, að geta endurtrygt hvað sem er. En ólíklegt þykir mjer, að margir vilji endurtryggja sjer *áhættu*, því mjer skilst, að hún muni vera því meiri sem hún er trygðari — eða oftast endurtrygð, og það hjelt jeg að fæstir kærðu sig um.

Sumar breytingar nefndarinnar valda ósamræmi í máli frv. T. d. leggur hún til, að í staðinn fyrir orðið „*vátryggjandi*“ komi orðið „*ábyrgðarsali*“. Ábyrgðarsali er að visu miklu betra orð, en sökum þess að lögin eiga að heita *lög um sjóvátrygging*, sá sem vátrygt er fyrir, „*vátrygður*“, og sá, sem tekur vátrygging, *vátryggingartaki*, virðist mjer meira samræmi í málinu, að orðið *vátryggjandi* fylgi hinum. Annars þætti mjer viðfeldnara, að breyta öllum orðunum í samræmi við „ábyrgðarsali“ og taka upp orðin „*sjóábyrgð*“, „*ábyrgður*“ og „*ábyrgðartaki*“.

Þá valda brtt. nefndarinnar því, að orðið *hagsmunir* hefir ýmsa merkingu í lög-unum, ef þær verða samþykktar.

Í 1. gr. virðist mjer *hagsmunir* eiga að teljast: skip, farmgjald, skipsútbúnaður, farmur, væntanlegur verslunaraður, um-

boðslaun af vörum, sjólánskröfur, sjóttjóns-framlög og aðrar kröfur, sem fullnægja skal með skipi, farmgjaldi eða farmi. Nefndin hefir ekkert athugað við þetta. En í öðrum greinum vill hún breyta orðinu „*hagsmunir*“ í „*hluti*“ eða „*fjármuni*“ og virðist mjer það geta valdið ruglingi, þegar um skaðabætur yrði að ræða, eftir hinum ýmsu greinum laganna. Þarf það að athugast vandlega.

Orðinu „*sjeu*“ vill nefndin rjettilega breyta í 30. og 31. gr. En hún lætur það óbreytt í 35. gr., en þar er það jafn rangt.

Í 20. gr. vill nefndin setja „*þegar*“ í stað „*þá er*“. En hvers vegna vill hún ekki breyta því annarsstaðar, því það kemur víða fyrir? „*Skuldara*“ þarf að breyta í skuldunaut í 10. gr. og „*fjemuna*“ í „*fjármuna*“ í 33. gr. Margt fleira er athugavert, þó ekki hirði jeg um að telja það upp í þetta sinn.

Frumv. er hrærigrautur hugsana og máls frá upphafi til enda. Þyrfti helst að semja það alveg af nýju, því það er líklega óbætandi, svo að við megí una. Ætti því að vísa því til nefndarinnar á ný með tilmælum um, að hún athugi það enn þá nákvæmar en hún hefir gjört nú við 2. umr. Að minsta kosti vil jeg mælast til, að hún taki til greina þessar athugasemdir minar og gefi mjer kost á að koma að þeim breytingum, sem jeg álit sjálfsagðastar.

Framsögum. (Karl Einarsson): Jeg leyfi mjer að þakka háttv. pm. Seyðf. fyrir þær leiðbeiningar, sem hann hefir gefið nefndinni, þótt jeg að visu sje honum ekki samdóma um sumar af athugasemdum hans. Hann mintist fyrst á það, að í 1. gr. er komist svo að orði, að skip eða farmur týnist af „háaska“, og sagði hann, að þetta orðalag gæti ekki staðist. Jeg skal játa, að þetta er óheppilegt orðalag, en það má ekki sleppa orðinu „háaska“ nema eitthvað annað sje sett í staðinn. Meiningin er sú, að skipið týnist ekki af

háskanum sjálfum, heldur af þeirri orsök, sem háskanum veldur, t. d. ef skip er tekið af sjóræningjum, verður erfitt að skilja háskann sjálfann frá orsökinni; en t. d. mætti segja í þeim háska. Þetta mun nefndin taka til yfirvegunar til 3. umr. málsins.

Þá þótti honum þessi setning: „Vátryggjandi getur endurtrygt þá áhættu, sem hann tekst á hendur“ ekki geta staðist. Jeg skal einnig jata, að þetta er ekki heppilegt orðalag, en meiningin er sú, að vátryggjandi getur endurtrygt sig fyrir þeirri áhættu, sem hann tókst á hendur.

Þegar þessum athugasemdum sleppir, get jeg ekki verið háttv. þingm. samdóma um aðfinslur hans við frumv. Að setja lög-mæta hluti í staðinn fyrir lög-mæta hagsmuni í 1. gr. getur ekki staðist, að jeg ekki tali um í 37. gr. En þar sem nefndin hefir lagt til, að því verði breytt í 6. gr., þar á breytingin vel við. Þá er sú tillaga nefndarinnar að „ábyrgðarsali“ komi í staðinn fyrir vátryggjandi. Sú breyting var gjörð vegna samræmis við siglingalögin, enda liður varla á löngu áður en þessi lög verða feld inn í siglingalögin, og er þá mjög óheppilegt, að sama hugtak sje tákn-að með ýmsum orðum í sömu lögum.

Enn fremur vil jeg benda á, að vátryggjandi getur bæði haft merkinguna: sá, sem vátryggir eitthvað fyrir sjálfan sig, og sá, sem vátryggir eitthvað hjá öðrum.

Þar á móti er óþarfi að breyta orðunum vátryggingartaki og vátrygður, og álit jeg þau betri en „ábyrgðartaki“ og „ábyrgður“. Þá sagði sami háttv. þingm. að orðið „hagsmunir“ hefði mismunandi þýðingu í lögnum og að brtt. nefndarinnar um að „hlutir“ eða „fjármunir“ skuli í sumum gr. koma í staðinn fyrir „hagsmunir“, mundi valda ruglingi. En þetta er ekki rjett athugað. Oss kann að hafa yfirsjést á einum eða tveim stöðum, það er alt og sumt. Og „hlutir“ getur táknað hvað sem

vera skal, líka t. d. verslunararð, þótt væntanlegur sje.

Eins og jeg tók fram, þá var jeg hræddastur við orðið „vátryggingarverð“, en jeg held þó, að það verði ekki misskilið, þar sem það er svo greinilega skilgreint í 4. gr. frv.

Þá kvartaði sami háttv. þingm. yfir því, að nefndin hefði sumstaðar sett „þegar“ í staðinn fyrir „þá er“. Okkur fanst að það færi betur á því að segja „þegar um er að ræða“ heldur en „þá er um er að ræða“. Jeg held að sú athugasemd hins háttv. þingmanns muni falla um sjálfa sig.

Þótt þetta hafi ekki alstaðar verið leiðrjett, þá er það þó til bóta, og má einnig laga hina staði frumv. enn þá. Sama er að segja um málleysuna í 30. og 31. gr.; þótt hún sje víðar, þá sannar það væntanlega ekki, að breytingin sje ekki til bóta, það sem hún nær.

Nefndin mun athuga þetta til 3. umr., en að öðru leyti verð jeg að álita að frumv. eigi að ganga fram og innihaldi mikla rjettarbot.

ATKVGR.:

Brtt. 138, 1. við 1. gr. samþ. án atkv.

1. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 2. við 2. gr. samþ. án atkv.

2. gr. svo breytt samþ. með 11. atkv. samhlj.

3. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 3. við 4. gr. samþ. án atkv.

4. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 4. við 5. gr., fyrri liður, samþ. án atkv.

Brtt. 138, 4. við 5. gr., síðari liður, samþ. án atkv.

5. gr. svo breytt samþ. án atkv.

Brtt. 138, 5. við 6. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 6. við 6. gr. samþ. án atkv.

Brtt. 138, 7. við 6. gr., fyrri liður, samþ. án atkv.

Brtt. 138, 7. við 6. gr., siðari liður, samþ.
án atkv.

Brtt. 138, 8. við 6. gr., samþ. án atkv.

— 138, 9. — 6. — — — —

6. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 10. við 7. gr. samþ. án atkv.

— 138, 11. — 7. — — — —

7. gr. svo breytt. samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 12. við 8. gr. samþ. án atkv.

— 138, 13. — 8. — — — —

8. gr. svo breytt. samþ. með 11 atkv.
samhlj.

9. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 14. við 10 gr. samþ. án atkv.

— 138. 15. — 10 —, fyrri liður, samþ.
án atkv.

Brtt. 138, 15. við 10. gr., siðari liður, samþ.
án atkv.

10. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 16. við 11. gr. samþ. án atkv.

— 138, 17. — 11. — — — —

11. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 18. við 12. gr. samþ. án atkv.

12. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

13. og 14. gr., hvor um sig, samþ. með
11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 19. við 15. gr., 1. liður, samþ.
án atkv.

Brtt. 138, 19. við 15. gr., 2. liður, samþ.
án atkv.

Brtt. 138, 19. við 15. gr., 3. liður, samþ.
án atkv.

15. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 20. við 16. gr. samþ. án atkv.

— 138, 21. — 16. — — — —

16. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

17. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 22. við 18. gr. samþ. án atkv.

18. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

19. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 23. við 20. gr. samþ. án atkv.

20. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 24. við 21. gr. samþ. án atkv.

— 138, 25. — 21. — — — —

21. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

22. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 26. við 23. gr. samþ. án atkv.

— 138, 27. — 23. — — — —

23. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 28. við 24 gr. samþ. án atkv.

24. gr. svo breytt, samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 29. við 25. gr., fyrri liður, samþ.
án atkv.

Brtt. 138, 29. við 25. gr. siðari liður samþ.
án atkv.

Brtt. 138, 30. við 25. gr., samþ., án atkv.

25. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

26. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 31. við 27. gr. samþ. án atkv.

— 138, 32. — 27. — — — —

27. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 33. við 28. gr. samþ. án atkv.

— 138. 34. — 28. — — — —

28. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 35. við 29. gr. samþ. án atkv.

29. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 36. og við 30. gr. samþ. án atkv.

30. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv.
samhlj.

Brtt. 138, 37. við 31. gr., 1. liður, samþ.
með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 37. við 31. gr., 2. liður, samþ.
með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 37. við 31. gr., 3. liður, samþ.
með 11 atkv. samhlj.

31. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv. samhlj.

32. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 38. við 33. gr. samþ. án atkv.

— 138, 39. — 33. gr., 1. liður, samþ. án atkv.

Brtt. 138, 39. við 33. gr., 2. liður, samþ. án atkv.

33. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 40. við 34. gr. samþ. án atkv.

34. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv. samhlj.

35. og 36. gr., hvor um sig, samþ. með 11 atkv. samhlj.

Brtt. 138, 41. við 37. gr. samþ. án atkv.

37. gr. svo breytt samþ. með 11 atkv. samhlj.

38. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frv. og fyrirsögn hvers hluta þess samþ. án atkv.

Frv. vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 18. fundi, laugardaginn 25. júlí (A. 178, 225, 228, 229).

Framsögum. (Karl Einarsson): Nefndin hefir leyft sjer að koma fram með brtt., sem stafa sumpart af því að eigi hafa verið gjörðar á frumvarpinu þær leiðrjettningar, sem til var ætlast, t. d. 3. og 6. brtt., að „ábyrgðarsali“ komi fyrir „vátryggjandi“. Annars eru allar brtt. orðabreytingar. 12. brtt. fer fram á það að í staðinn fyrir orðið „hluti“ í fyrirsögn einstakra kafla komi „kapituli“, enda erslíkt í samræmi við siglingalögin, sem lög þessi væntanlega verða færð inn í, og er þetta gjört eftir ósk nokkurra hv. deildarmanna.

Hjer er brtt. á þgskj. 225, að í stað orðsins „hluti“ komi orðið „kaflí“. Jeg hygg að sú brtt. verði tekin aftur, er brtt. nefndarinnar er fram komin.

Þá er hjer brtt. á þgskj. 228, frá hv. þm. Seyðf. (K. F.). Eftir skoðun hv. flm. eru þær aðeins orðabreytingar og eiga að gjöra meininguna ljósari. Jeg felli mig vel

við fyrri brtt., en síðari tel jeg óþarfa eða verri en óþarfa, því að með orðalagi hennar kemur ekki fram það, sem átt er við.

Kristinn Daníelsson: Jeg ætla að skýra frá, hvernig stóð á því, að jeg bar upp brtt. á þgskj. 225. Jeg vissi ekki, að nefndin ætlaði að breyta fyrirsögninni, en kunni annars vegar ekki við orðið hluti, sem er útlent að uppruna. Úr því að brtt. er fram komin, þykir mjer rjett að láta ganga til atkvæða um hana, því jeg kann betur við orðið „kaflí“, sem er gott og gamalt íslenskt orð, en orðið „kapituli“, sem er útlent eins og jeg sagði, þótt það sje nú orðið gamalt í málinu. Þótt þessum lögum verði steypt saman við siglingalögin, sje jeg ekki neitt á móti að nota orðið kaflí í þessum lögum. Það verður þá tekið upp í sjólögin.

Karl Finnþogason: Jeg er hv. nefnd þakklátur fyrir að hún hefir að flestu tekið það til greina, sem jeg benti á um daginn. Þó fer því fjarri, að hún hafi gengið þannig frá frv., að jeg sje ánægður. Jeg álit að allmikið vanti á, að frumv. sje þannig úr garði gjört, að rjett sje að láta það fara út úr deildinni. Jeg kysi því að málið væri tekið út af dagskrá, svo að hægt væri að laga það betur.

Jeg þarf ekki að mæla með fyrri brtt. minni á þgskj. 228, því að nefndin hefir þegar fallist á hana. Síðari brtt. er við 9. gr. og fer fram á, að í staðinn fyrir „rjett verð þess hlutar, þá er þeir virtu hann“ komi: „þegar metið var verðmætið“. Ef brtt. verður samþykkt, verður síðari hluti 9. gr. þannig orðaður: „Þó á ábyrgðarsali rjett á, að það verð sje lækkað, ef það sannast, að það sje hærra en sanngjarnt var að telja það, þegar metið var verðmætið“. Tel jeg greinina betur orðaða svona og vona að hv. deild fallist á, að svo sje.

Jeg hefi alstaðar í frv. viljað breyta orðinu „hlutur“, af því að mjer virðist það of takmarkað til að ná yfir allt, sem hægt

er að váttryggja. Mjer þykir óviðkunnanlegt að kalla t. d. verslunarað „hlut“ og að kalla sjólánskröfur „hlut“ og sjótjónsframlög „hlut“.

Og það er meira en óviðkunnanlegt. Það er ósæmileg meðferð á málinu, sem ætti að vera lögbönnuð en ekki lögleidd.

Það er *illa hugsað* og þó *ver orðað* að tryggja „hluti gegn háska“, eins og *gjört* er ráð fyrir í 6. gr. Hlutir — slíkir sem t. d. verslunaraður — verða ekki trygðir gegn háska, heldur því, sem þeim stafar háski af.

Í 19. gr. er talað um, að ábyrgðarsali ábyrgist *afleiðingar af háska*. Í 20. gr. er talað um, að ábyrgðarsali ábyrgist ekki það, ef gengið er að trygðum munum til „*fullnægingar tjóni*“. Í 23. gr. er talað um, að ábyrgðarsali ábyrgist háska o. s. frv.

Alt eru *þetta* bláberar vitleysur. Og slíkar aðrar eru margar enn í frumvarpinu.

En hv. nefnd hefir ekki sjeð ástæðu til að breyta þessu. Og mjer vanst ekki timi til að koma fram með tillögur um það, af því frv. hefir verið flýtt svo mjög síðan það kom frá nefndinni, en nóg annað að gjöra.

Jeg tel deildinni vansæmd í, að senda frá sjer frv. eins og það er, og mælist því aftur til að umræðunni verði frestað. En verði það ekki gjört, verð jeg að snúa mjer til hv. Nd. með athugasemdirnar í þeirri von, að hún verði vandari að virðingu þingsins í þessu máli, en hv. Ed.

ATKVGR.;

Brtt. 229, 1. við 1. gr. samþ. með öllum atkv.

— 229, 2. við 1. gr. samþ. með öllum atkv.

— 229, 3. við 2. gr. samþ. með öllum atkv.

— 229, 4. við 6. gr. samþ. með öllum atkv.

— 228, 1. við 6. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 229, 5. við 6. gr. samþ. með öllum atkv.

— 228, 2. við 9. gr. samþ. með 7 atkv. samhlj.

— 229, 6. við 10. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

— 229, 7. við 16. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

— 229, 8. við 20. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

— 229, 9. við 23. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

— 229, 10. við 27. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

— 229, 11. við 35. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

— 229, 12. við fyrirsagnir einstakra hluta frumv. feld með 8 : 5 atkv. að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu;

já:

nei:

Steingrímur Jónsson, Björn Þorláksson,
Eiríkur Briem, Guðm. Björnsson,
Karl Einarsson, Guðmundur Ólafss.,
Karl Finnbogason, Hákon Kristófferss.,
Sigurður Stefánsson. Jósef Björnsson,
Július Havsteen,
Kristinn Danielsson,
Magnús Pjetursson.

Brtt. 225 við fyrirsögn einstakra hluta frv. samþ. með 8 atkv. samhlj.

Frv. svo orðið samþ. með 12 : 1 atkv. og afgreitt til Nd.

(Sjá A. 233).

Á 35. fundi, laugardaginn 8. ágúst, var útbýtt

frumvarpi til laga um sjóváttrygging, eins og það var samþ. við 3. umr. í Nd.

Ein umr. á 36. fundi, mánudaginn 10. ágúst (A. 412, n. 436, 453).

Framsögumaður (Karl Einarsson): Í Nd. hafa verið gjörðar 45 breytingar alls á frumv., og þegar það var hjer í deildinni var því breytt á margan veg, svo að nú eru breytingarnar orðnar eitthvað á 2. hundrað. Samt sem áður hefir einn hv.

þm. hjer komið með 6 brtt. í viðbót. Það eru alt orðabreytingar og með því að þær raska ekki efni málsins, en munu vera til bóta frá sjónarmiði Nd., get jeg verið þeim meðmæltur. Eins og sjest á þgskj. 436 leggur nefndin til að frumv. verði samþykkt, enda eru allar breytingar Nd. orðabreytingar, nema við 25. gr. Þar eru tvær efnisbreytingar, sem líklega hafa slæðst inn af vangá, og verður að lagfæra þær. Í fyrstu málsgrein 25. gr. segir, að ef breytt sje ferð þeirri, „sem tilgreind var, þegar váttryggingarsamningurinn var gjörður, og sú breyting verður áður en ábyrgðarsali á neitt á hættu, þá er ábyrgðarsali úr allri ábyrgð, ef skip og farmgjald hefir verið váttrygt fyrir hönd útgjörðarmanns“. En önnur málsgrein byrjar svo: „Nú er farmgjald váttrygt fyrir hönd annars manns, eða aðrir hagsmunir en skip og farmgjöld“ o. s. frv. Það sjer hver maður, að ef orðið „skip“ fellur hjer burt, þá verður glompa í þessari málsgrein, því að þá vantar þar ákvæði um váttryggingu skips, en það hefir þó ekki verið meiningin. Nefndin vill því ráða háttv. deild til þess að samþykkja 1. og 2. brtill. á þgskj. 436. Þá er 3. brtt. við 3. málsgrein sömu greinar, þar hefir orðið „eða“ verið sett í staðinn fyrir „og“ og veldur það efnisbreyting. Nefndin leggur til að orðið falli burt, því að meiningin haggast ekki, þó að „og“ sje ekki sett inn aftur. Jeg hefi nákvæmlega athugað dönsku siglingalögin og er brtt. í fullu samræmi við þau. Nefndin vonar því að háttv. Ed. samþykki einnig þessa brtt. — Loks vil jeg benda á 2 prentvillur. Önnur er í 10. gr., „er“ fyrir: „eru“, hin er síðasta orð í 1. málsgrein 30. gr., „þeim“ fyrir: „því“. Skal jeg svo ekki fjölyrða frekar um þetta mál.

Karl Finnbogason: Saga þessa máls ætlar að verða eftirminnileg. Það hefir nú gengið í gegn um báðar deildir og verið í nefnd í báðum deildum, og þó hefir ekki tekist að gjöra það betur úr garði

en þetta. Jeg ætla við þetta tækifæri ekki að tala um annað en brtt. þær, sem jeg nú hefi komið fram með til þess að reyna að bæta úr göllunum.

Jeg er þakklátur háttv. Nd. fyrir, að hún hefir tekið meira tillit til brtt. minna, en hjer var gjört, og jeg er þakklátur háttv. þm. Vestm. (K. E.) fyrir það, hvað hlýlega hann hefir nú tekið brtt. mínum. Það hefir áður verið hreytt í mig ónotum fyrir þessar brtt., þær hafa verið nefndar flugur, sem flygju hjer um deildina og væri rjettast að merja þær undir nöglinni eins og lýs. En það sannast betur og betur, hversu rjettmæt slík ummæli eru. Því nú hefir heilbrigð skynsemi ráðið svo miklu í þinginu, að flestallar þær breytingar, sem jeg barðist fyrir meðan frv. var hjer til meðferðar, eru teknar til greina. — Brtt. mínar eru tvenns eðlis. Önnur tegund þeirra miðar að því, að nema burt meinloku, er gengið hefir gegn um alt frv. og ekki er horfin enn með öllu. Í 6. gr. er talað um að váttryggja „*gegn*“ háska, og kemur það fyrir á fjórum stöðum. Jeg hefi áður bent á, að þetta er hin mesta vitleysa, og tek það ekki aftur. Breytingartillögur mínar miða að því að nema þessa vitleysu burt. Háttv. þm. Vestm. (K. E.) sagði, að þetta væri að eins orðabreyting, en það er í rauninni efnisbreyting. — Hinar brtt. eru tvær, og hygg jeg að allir geti áttað sig á þeim. Þær eru sama eðlis og margar breytingar neðri deildar á frv., en þar hefir sjest yfir þetta. Frv. verður vist breytt hjer, svo það þarf aftur að fara til Nd. hvort sem er, og vona jeg því að háttvirt deild samþykki brtt. mínar. Það er til bóta og meinfangalaust.

ATKVGR.:

Brtt. 453, 1. við 6. gr. samþykkt með 9 atkv. samhlj.

— 453, 2. við 23. gr. samþykkt með 9 atkv. samhlj.

- Brtt. 436, 1., 2. og 3. liður, við 25. gr. samþ. með 10 atkv. samhlj.
 — 453, 3., a og b-liður, við 26. grein samþ. með 9 atkv. samhlj.
 — 453, 4. við 32. gr. samþykkt með 9 atkv. samhlj.
 — 453, 5. við 34. gr. samþykkt með 9 atkv. samhlj.
 — 453, 6. við 36. gr. samþykkt með 9 atkv. samhlj.

Frv. svo orðað samþykkt með 10 atkv. samhlj. og endursent Nd.
 (Sjá A. 458).

4. Breyting á póstlögum.

Á 1. fundi í Ed., miðvikudaginn 1. júlí, var úþýtt

frv. til laga um breyting á póstlögum 16. nóv. 1907.

Á 3. fundi, laugardaginn 4. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. bls. 80–82).

Ráðherra (H. Hafstein): Eftir 16. gr. póstlaganna frá 16. nóv. 1907, ber póststjórnin eða landssjóður ábyrgð á öllum póstsendingum frá því að þær eru afhentar í póst og þangað til þær eru komnar í hendur viðtakendum, eða útlendum póststjórnum, eigi þær að fara til útlanda. Póstsjóður hjer ber nú ábyrgð, eigi einungis á því tjóni, er verður af völdum póstpjónanna, heldur einnig á tjóni, sem stafar af eldsvoða, skiptjóni og öðrum óviðráðanlegum orsökum (vis major). Hingað til hefir þetta eigi valdið landssjóði miklum kostnaði, því að hann hefir sætt sæmilegum kjörum um endurtryggingu, en nú er það fjelag, sem skift hefir verið við, hætt að taka ábyrgð á öðru en peningum, dýrum málum og verðbrjefum, en á hinn bóginn er farið að senda í böggla-pósti miklu meira af vörum, og þar á meðal mjög verðmætum bögglum, en áður hefir tiðkast. Þannig eru nú með hverju skipi dýrar kvikmyndasendingar o. fl., sem áður hefir eigi tiðkast. Tekjur póststjórn-

arinnar fyrir ábyrgð á póstsendingum eru mjög litlar. Eftir reglum alþjóðapóst-sambandsins má ekki taka nema 20³⁷/₁₀₀ aura fyrir ábyrgð á hverjum 1000 kr. af verðmæti þeirra póstsendinga, sem sendar eru til nágrannalanda Danmerkur (Sviþjóðar og Þýskalands) og 36¹¹/₁₀₀ aura til annara erlendra ríkja. Af hverjum 1000 kr. af verðmæti þeirra sendinga, er fara til Danmerkur, fær póstsjóður 80 aura og 50 aura innaulands. En ef póststjórnin vill endurváttryggja verður hún að greiða 2,50 kr. fyrir hverjar 1000 kr. innanlands, og 7 kr. 50 aura fyrir hverjar 1000 kr. til útlanda. Það er því augljóst, að ábyrgðargjald það, sem landssjóður fær, er langt um of lítið fyrir jafn viðtæka ábyrgð sem nú er tekin. Með þeirri breytingu á póstlögnum, sem hjer er um að ræða, losnar póststjórnin við að ábyrgjast annað en það, að póstsendingar glatist ekki fyrir handvömm eða af völdum póststjórnarinnar eða póstpjónanna, en hún ábyrgist ekki, þótt póstsendingar farist af óviðráðanlegum atburðum (vis major). Þetta er eigi á móti ákvæðum alþjóðapóst-sambandsins, enda mun jafu viðtæk ábyrgð, sem hjer hefir átt sjer stað, ekki tiðkast annarstaðar, nema á Norðurlöndum. Stærstu ríkin ábyrgjast ekki gagnvart vis major fyrir póstaþbyrgðargjaldið. Jeg vona því að háttv. deild verði samdóma landsstjórninni um að rjett sje að takmarka ábyrgð lands-sjóðs á þann hátt, sem farið er fram á í þessu frumvarpi, einkum þar sem jafnframt er heimilað að gera undantekningu frá þessu ákvæði, þar sem sjerstakar ástæður liggja til.

Júlíus Havsteen: Jeg vil leyfa mjer að stinga upp á því, að máli þessu verði vísað til þriggja manna nefndar að lokinni þessari umræðu.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. í einu hljóði.

Samþykkt í einu hljóði að skipa þriggja

manna nefnd í málið og í hana kosnir með listakosningu:

Júlíus Havsteen,
Magnús Pjetursson,
Karl Finnbogason.

2. umr. á 7. fundi, mánudaginn 13. júlí (A. bls. 80—82, n. 56).

Framsm. (Magnús Pjetursson): Jeg vil í fyrsta lagi vekja athygli háttv. deildar á því, að þó að nefndarálitið í þessu máli sje ekki langt, þá eru í því 3 prentvillur, sem í sjálfu sjer eru skaðlausar.

Eins og nefndarálitið ber með sjer, þá leggur nefndin það til, að frumvarpið verði samþykkt óbreytt. Nefndin var þó ekki alls kostar ánægð með frv., því að okkur þótti það ekki rjett, að ábyrgðarbrjef, peningabrjef, peningasendingar o. s. frv., yrðu ekki trygð jafnót hjer eftir sem hingað til, enda lítur svo út af athugasemdunum við frumvarpið, að því sje aðallega beint að böggulsendingum. Nefndinni virtist svo, að það gæti komið mönnum illa, að geta ekki trygt þær sendingar, er jeg nefndi áður. Nefndin átti því tal um þetta við póstmeistara, og þótti honum rjettara að að láta frumvarpið haldast óbreytt, en lýsti jafnframt yfir því, að þegar lögin gengju í gildi, mundi stjórnin semja reglugjörð, þar sem undanteknar væru þær sendingar, sem taldar væru upp í nefndarálitinu, nefnilega: verðmæt skjöl, víxlar, ávisanir, vaxtamiðar, peningar, dýrir málmur, gimsteinar og perlur. Fanst nefndinni þessi orð póstmeistara næg trygging fyrir því, að slík reglugjörð yrði gefin út, og fjell hún því frá að setja það í lögin, enda áleit póstmeistari það lakara, þar eð fjelag það, sem þessar sendingar eru nú trygðar hjá, gæti ef til vill alt í einu kipt að sjer hendinni, eða hækkað tryggingargjaldið að miklum mun, og væri þá ilt að landssjóður væri eftir sem áður ábyrgðarskyldur. Væru fyrgreindar undantekningar settar í lögin sjálf, þá gæti orðið erfð-

leikum bundið að fá þær teknar þaðan aftur, en sjeu þær ákveðnar með reglugjörð, er ávalt hægt að nema þær úr gildi. Annars ætla jeg ekki að fjölyrða frekara um frumvarpið, en vona að háttvirt deild samþykki það óbreytt.

ATKVGR.:

Frumvarpsgr. samþykkt með 11 atkvæðum samhljóða.

Fyrirsögn frv. samþykkt án atkvgr.

Frumvarpinu vísað til 3. umr. í e. hlj.

3. umr. á 9. fundi, miðvikudaginn 15. júlí (A. bls. 80—82).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt í einu hljóði og afgreitt til Nd.

(Sjá A. 103).

5. Notkun bifreiða.

Á 1. fundi í Ed., miðvikudaginn 1. júlí, var útbýtt

frv. til laga um notkun bifreiða.

Á 3. fundi, laugardaginn 4. júlí, var frumvarpið tekið til 1. umr. (A. bls. 82—86).

Ráðherra (Hannes Hafstein): Eins og mönnum er kunnugt, er örstutt síðan fyrst var farið að nota bifreiðar hjer á landi. En notkun þeirra hefir aukist mjög hröðum fetum, og líkindi mikil til, að noktun þeirra fyrir almenning fari ört vaxandi. En meðferð bifreiða er engan veginn á allra meðfæri, og þær geta haft allmikla hættu í för með sjer á ýmsan hátt. Í öðrum löndum hafa því verið settar ítarlegar reglur um notkun þeirra, um hvernig þær skuli vera gerðar, hvaða skilyrðum menn þurfi að fullnægja, til þess að mega stjórna þeim, hversu hratt þær megí fara, hvernig þær skuli haga sjer, til þess að valda sem minstum бага fyrir aðra vegfarendur, og hver bera skuli ábyrgð á slysum og tjóni, er þær kunna að

valda. Hjer á landi er nú að verða samskonar þörf á slíkum ákvæðum, og þetta frumvarp er samið í því skyni að bæta úr þeirri þörf. Að öðru leyti leyfi jeg mjer að skirskota til ástæða stjórnarinnar, sem prentaðar eru aftan við frv.

Július Havsteen: Vegna þess, að mörgum deildarmönnum mun vera litt kunnugt um þetta mál, finst mjer nauðsynlegt að skipa nefnd í málið. Vil jeg því leyfa mjer að leggja það til, að kosin verði 5 manna nefnd til að ihuga málið að lokinni þessari umræðu.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umræðu í einu hljóði.

Samþykkt í einu hljóði að skipa 5 manna nefnd og í hana kosnir:

Július Havsteen,
Guðm. Björnsson,
Magnús Pjetursson,
Karl Finnbogason,
Guðm. Ólafsson.

2. umr. á 15. fundi, miðvikudaginn 22. júlí, (A. bls. 82—86, n. 130, 131).

Framsögumaður (Guðm. Björnsson): Það er hvorttveggja, að bifreiðar eru nýjung hjer á landi, enda er frumvarp þetta sannkallað nýmæli. Nefndinni var því ljóst, að háttv. þm. mundi erfitt að glöggva sig á svo ókunnu máli, og ljet því einkis ófreistað til þess að búa málið svo úr garði, að það yrði mönnum ljósara en áður. Þess vegna ljet hún það vera sitt fyrsta verk, að kynna sjer bifreiðalög annara þjóða, og komst hún að raun um, að viðlíka ákvæði og í stj.frv., ganga um öll lönd og eru gildandi lög. Það eru að skapast sameiginleg alþjóðalög um þetta nýja, merkilega samgöngufæri. Enda er það fullskiljanlegt, því að oft fara menn í bifreiðum land úr landi, og er þá þægilegt að mega aka vagni eftir einum lögum, hvar sem maður er staddur.

Norðurálfupjóðirnar virðast þegar hafa

komið sjer saman um, án skrafs og ráðagerðar, að hafa ein lög um þetta efni.

Nefndin kynti sjer sjerstaklega lög Dana og Norðmanna um bifreiðar. Þær tvær þjóðir byggja ólík lönd, önnur býr í hálendi, hin á láglandi, en þó eru bifreiðarlög beggja nálega samhljóða. Stjórnarfrv. mun aðallega tekið úr norskum lögum.

Um bifreiðar hefir verið þrefað og þrátt að, síðan þær komu til sögunnar. En þau almennu ákvæði, sem nú hafa fest rætur í lögum flestra Európuþjóða, eru ávöxtur reynslunnar. Þau eru jafngild í einu landi sem öðru. Hitt varð oss nefndarmönnum ihugunarefni, hvort eigi mundi þörf á einhverri viðbót við þau, vegna einstakra landshátta hjer. Oss var kunnugt, að sumir litu hornauga til bifreiðanna, og að fram höfðu komið kvartanir um þær, svo að vjer töldum oss skylt að rannsaka málið til róta. Nefndarálitíð sýnir, á hvern hátt vjer höfum gjört það.

Tvær eru kærurnar, sem aðallegu eru hafðar á bifreiðarnar. — Önnur er sú, að þær fæli hesta, svo að slys geti hlotist af, meiðsl á mönnum, en skemdir á flutningi. Hin er sú, að þær spilli vegum. Báðar sakagiftirnar væru þungar, ef sannar væru.

Nefndin vonast nú til, að háttv. Ed. muni sjá af ferðaskýrslu hennar, að kærurnar eru ekki á rökum bygðar. Almenn-ingur hefir ýkt og ófgað um bifreiðahættuna. Daginn sem vjer, nefndarmenn, fórum austur um fjall, var fádæma troðningur á veginum, á þriðja hundrad vagna og þaðan af fleiri hestar. En hvernig fór? Á allri leiðinni vildi til eitt „slys“: að hestur sleit sig aftan úr, og var það þó að kenna klaufaskap þess, er teymdi lestina. Oss virðist því auðsætt, að manna og muna háskinn af bifreiðunum sje ekki nema ímyndun ein og hjegómi.

Og sama er að segja um hina sakargiftina, að bifreiðarnar spilli vegum. Um það efni nægir væntanlega að vísa til nefndarálitsins. Það eru ekki þessi ljettu

og hjóllipru akfæri, sem vegunum stendur háski af. Það eru kerrurnar, þungar og luralegar, sem mest vegapjöll vinna.

Nefndin hefir því orðið á eitt mál sátta um það, að hjer á landi sje engin þörf á strangari ákvæðum um bifreiðar en í öðrum löndum. Stjórnarfrv. miðast við viðlíka bifreiðar, sem nú tíðkast hjer, og reisir enda skorður við því, að mjög þungar bifreiðar verði notaðar hjer.

En jeg vil endurtaka það, sem segir í nefndarálitinu, að það eru *ekki* bifreiðarnar, sem hjer eru mestir vogestir á vegum. Sjálfum vegunum er ábótavant, og umferðinni um þá þarf að koma í miklu betra horf en nú. Hún er nú í ófæru ólagi, sem þarf að leiðrjettast. En það mun ekki tjá að fara frekar út í þá sálma að þessu sinni.

Nefndin leggur því til, að stjórnarfrv. verði samþykkt með örfáum breytingum. 1. brtt. við 2. gr. er litiðsháttar og þarf engra orða við. 2. brtt. er við 3. gr. Jeg get hugsað að mönnum sje ekki fullljóst, hvað meint sje með seinni lið þeirrar brtt. Á öllum bifreiðum eru tveir hemlar, og á annar að geta stöðvað vagninn ef hann fer áfram, en hinn ef hann fer aftur á bak. En vegir hjer eru svo brattir, að varhugavert er að hafa að eins tvo hemla. Varahemill er nauðsynlegur, og þess vegna er brtt. gjörð. Enda hafa bifreiðarnar hjer þenna útbúnað; í „Ford“-bifreiðunum eru t. d. tveir stighemlar og handhemill að auki. — Við 4. gr. er brtt. í tveimur liðum. Hin fyrri ákveður, hvar merki skuli setja á vagn, — að það skuli setjast aftan á hann, eins og tíðkast í öðrum löndum og bifreiðafjelögin hjer hafa gjört. Seinna liðurinn er litiðsverður, og svo auðskilinn, að ekki þarf að eyða orðum að. — Næst er brtt. við 5. gr. Nefndin hefir komið fram með hana vegna þess, að það er sannreynt í öðrum löndum, að slys hljótast lang oftast af þeim bifreiðum, sem eru eign einstakra manna. Enda er það

auðskiljanlegt, því að ökumenn bifreiðafjelaganna hafa tvöfalt aðhald: landslögin og hagsmuni fjelagsins. Bifreiðafjelögin hjer hafa sett ökumönnum sínum mjög strangar reglur. Og sjálfsagt væri meiri ástæða til að heimta hærri aldur og itarlegri tryggingu af ökumönnum einstakra manna en af ökumönnum einstakra fjelaga. 5. brtt. er við 7. gr. Fyrri liður hennar er orðabreyting, sem öllum mun vera ljóst að sje til bóta. Seinna liðurinn tekur fram, að vegfarendur hafi einnig nokkrar skyldur við bifreiðarnar. Nefndinni þótti nauðsynlegt, að skjóta þessari viðbót inn í frv., því að öregla og ókurteisi þeirra, sem um veginn fara, er oft dæmefá. Jeg þekki það sjálfur af eigin raun, að menn gjöra hjer oft farartálma á vegum af kerskni og stráskap, og gjalda svo oft ónota svör við hæverskum tilmælum, ef um það er vandað. — Þá hefir nefndin viljað breyta 11. gr. nokkuð. Stjórnarfrv. vill leyfa, að ökumaður á tvihjóla bifreiðum og þrihjóla, sem að eins eru ætlaðar einum manni, sje ekki eldri en 15 ára. En slíkar bifreiðar munu vera mest notaður í bæjum, og þar er hættan mest á slysum. Nefndin vill því fella þetta ákvæði burt. — Brtt. við 13. gr. fer í þá átt, að ljetta nokkuð ábyrgðarhlut ökumannsins. Ef hann hefir sýnt alla þá aðgæslu og varkárni, sem honum ber, virðist hann eiga að vera sýkna saka, þótt slys vilji til.

Að svo mæltu vil jeg láta í ljós þá von nefndarinnar, að háttv. deild greiði á sem bestan hátt fyrir þessu frumvarpi. Bifreiðar virðast geta komið að ágætum notum hjer á landi. Þær tíðkast nú þegar talsvert, og er það ólýgnasti votturinn um, að þær muni eiga framtíð hjer. Það mundi því vera ilt verk, að reyna að telja fyrir þessari merkilegu nýjung. Nefndinni er kunnugt um, að bifreiðaeigendur hjer hafa í hyggju að fá váttryggingu á bifreiðum sínum, ef þess verður kostur. Þess vegna er mikilsvert fyrir þá, að hjerlend

bifreiðalög sjeu góð og sanngjörn, því að váttryggingin nær ekki eingöngu til skemda á bifreiðum, heldur einnig til skaðabóta fyrir slys.

Jeg vona, að nú hafi jeg reift málið svo, að það sje öllum ljóst, þó það sje nýtt og áður óþekt hjer á landi.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 131, 1. við 2. gr. samþykkt með öllum atkv.

2. gr. svo breytt samþykkt með öllum atkvæðum.

Brtt. 131, 2. a, við 3. gr. samþykkt án atkv.

— 131, 2. b, — 3. — — — — — með öllum atkv.

3. gr. svo breytt samþykkt með öllum atkvæðum.

Brtt. 131, 3. a, við 4. gr. samþykkt með öllum atkvæðum.

— 131, 3. b, við 4. gr. samþykkt án atkvæða.

4. gr., svo breytt samþykkt með öllum atkvæðum.

Brtt. 131, 4. við 5. gr. samþykkt með 12 atkv. samhlj.

5. gr. svo breytt samþykkt með öllum atkvæðum.

6. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 131, 5. a, við 7. gr. samþykkt án atkvæða.

— 131, 5. b, við 7. gr. samþykkt með 12 atkv. samhlj.

7. gr. svo breytt samþykkt með 12 atkv. samhlj.

8. gr., 9. gr. og 10. gr., hver um sig, samþ. með öllum atkv.

Brtt. 131, 6. við 11. gr. samþykkt með 12 atkv. samhlj.

11. gr. frv. þar með fallin.

12. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 131, 7. við 13. gr. samþykkt með öllum atkvæðum.

13. gr. svo breytt samþykkt með öllum atkvæðum.

14. gr. og 15. gr. samþykkt með öllum atkvæðum.

Fyrirsögn frumvarpsins samþ. án atkv.

Frv. vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 17. fundi, föstudaginn 24. júlí, (A. 179).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþ. með öllum atkv. og afgreitt til Nd.

(Sjá A. 211).

Á 34. fundi, föstudaginn 7. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um notkun bifreiða,
eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Ein umr. á 35. fundi, laugardaginn 8. ágúst (A. 400).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að taka málið fyrir, leyfð af ráðherra og samþykkt af deildinni.

Framsögumaður (Guðm. Björnsson):
Herra forseti! Háttv. Nd. hefir gert fáeinar breytingar á þessu frv., engar verulegar efnisbreytingar.

Breytingarnar eru þessar:

Nokkrar orðabreytingar á 4. gr. og sú ein efnisbreyting, að orðin „á kostnað eigenda“ eru viðbót, svo að nú getur lögreglustjóri, hvenær sem honum þykir ástæða til, látið fara fram skoðun á bifreiðum á kostnað eigenda. Í 5. gr. er hert á aldurstakmarkinu, færli úr 18 árum upp í 21 ár. Í 7. gr. er ein litil orðabreyting. Í 9. gr. eru feld burtu orðin „ef krafist er“. Þá er viðbót við 7. gr. svohljóðandi: „Ef ferðamenn með hlaðna vagna hafa neyðst til að víkja út af vegi fyrir bifreið, skal bifreiðarstjóri veita liðsinni sitt, ef þörf gjörist, til að koma vögnunum aftur á veginn“. Þetta eru allar breytingarnar, og nefndin var þegar einhuga um það, að leggja til, að frv. yrði samþykkt óbreytt. Þetta og því líkt er hversdagsviðburður,

að frumvörp koma til einnar umræðu og nefndin þá sammála, vill samþykkja það óbreytt, en þingsköpin heimta samt nýtt nefndarálit og síðan tveggja náttu frest, áður en til umræðu komi. Undir þinglausnir rignir niður þessum örstuttu, efnislausu og óþörfu nefndarálitum. Þetta ákvæði þingskapanna veldur óþarfa töfum. Þess vegna höfum vjer nú í þessu máli í fyrsta sinni beiðst afbrigða frá þessu ákvæði þingskapa, og teljum vert að veita þeirri nýbreytni fulla athygli, með því að nú er í ráði að breyta þingsköpunum.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt í einu hljóði og afgreitt sem

lög frá alþingi.

(Sjá A. 430).

6. Skipströnd.

Á 14. fundi í Ed., þriðjudaginn 21. júlí, var útbýtt

frv. til laga um viðauka við lög um skipströnd 14. janúar 1876,

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 16. fundi, fimtudaginn 23. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 159).

Július Havsteen: Það er merkilegt mál, sem hjer er komið fram, og þarf að ihugast vandlega, af því þau ákvæði, sem um það eru í lögum vorum, eru mjög stutt og ófullnægjandi, mun þau sem sje að eins vera að finna í Jónsbók, Farmanna-lögum, 11. kap.

Jeg vil því stinga upp á að þriggja manna nefnd verði skipuð í málið að lokinni umr.

ATKVGR.:

Fr. v. visað til 2. umr. með öllum atkv.

Þriggja manna nefnd samþ. með öllum atkvæðum og í hana kosnir:

Július Havsteen,

Steingrímur Jónsson,

Karl Einarsson.

2. umr. á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst (A. 159, n. 272).

Framsögum. (Steingrímur Jónsson): Frumvarp þetta, sem komið er frá háttv. neðri deild, er stjórnarfrumvarp, sem þar var lagt fyrir deildina. Tilgangurinn með því er að bæta úr þeim galla á strandlögnum frá 14. jan. 1876, að þar er hvergi gjört ráð fyrir, hvernig fara skuli með skipsflök, sem liggja í greinarleysi á strandfjöru löngu eftir að skipið hefir strandað, en slíkt kemur oft fyrir. Ástæðan til þess er oftast sú, að eigendurnir óska ekki aðstoðar yfirvaldanna við björgun, en síðan ekki þótt borga sig að vinna að björgun eða rífa skipið; hefir skipsflakið þá einatt legið árum saman á fjörunni í hirðuleysi. Þetta getur einnig komið fyrir í því tilfelli, að einhver kaupi skipið á stranduppboði, en þyki svo ekki svara kostnaði að rífa það, svo að skipsflakið liggur þar, sem það er komið. Þetta er óheppilegt að mörgu leyti. Það getur spilt lendingu og haft ýms önnur óþægindi í för með sjer.

Hjer er farið fram á, að lögnum sje breytt á þá leið, að þegar liðið er ár frá því að strandið varð, geti lögreglustjóri látið selja skipið við opinbert uppboð, en ef það er ekki gjört, og skipið liggur þannig í tvö ár, þá verði það eign fjörueiganda. Undantekning er gjörð í þá átt, að lengja megi þenna frest, ef eigandi eða ábyrgðarsalar sýna stjórnarráðinu fram á, að sjerstökum erfiðleikum hafi verið bundið, að ljúka björguninni á 2 árum. Enn fremur eru ákvæði um það, ef skip sekkur, þar sem af því getur stafað hættu fyrir siglingar, þá megi stjórnarráðið gjöra ráðstafanir til þess að gjöra það óskaðvænt. Þetta ákvæði áleit nefndin sjálf-sagt.

Nefndin áleit rjett, að taka það fram, að lögin gildi ekki þar sem löggiltar hafnarreglugjörðir eru fyrir hendi, svo sem í kaupstöðum og kauptúnum.

Það getur verið nauðsynlegt að hafa reglu, sem er ekki eins þunglamaleg eins og reglan í 5. gr., og það er því ósk nefndarinnar, að bætt verði við frumvarpið ákvæði um, að þessi fyrirmæli laganna haggi ekki við löggiltum reglugjörðum í kaupstöðum og kaupsíðum. Vonum við að deildin verði á sama máli um, að rjett sje að bæta þessu ákvæði við frumvarpið, og leggjum það til, að frv. þannig breytt verði samþykkt af háttv. deild.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með öllum atkv.

2. gr., 3. gr., 4. gr., 5. gr. og 6. gr., hver um sig, samþ. með öllum atkv.

Viðaukatillaga 272 (ný 7. gr.) samþ. með öllum atkv.

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umr. í e. hlj.

3. umr. á 32. fundi, miðvikudaginn 5. ágúst (A 340).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með öllum atkv. og endursent Nd.

(Sjá A. 381).

7. Vjelgæsla á skipum.

Á 14. fundi í Ed., þriðjudaginn 21. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum og viðauka við lög nr. 25, 11. júlí 1911, um atvinnu við vjelgæslu á íslenskum skipum,

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 16. fundi, fimtudaginn 23. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 158).

Jósef Björnsson: Jeg legg til að þriggja

manna þnefnd verði skipuð í mál þetta að lokinni umræðunni.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. með öllum atkv.

Þriggja manna nefnd samþykkt með öllum atkv. og í hana kosnir:

Guðmundur Björnsson,

Karl Einarsson,

Eiríkur Briem.

2. umr. á 26. fundi, föstudaginn 31. júlí (A. 158, n. 261).

Framsm. (Karl Einarsson): Nefndin, sem háttv. deild skipaði til þess að athuga þetta frumvarp, hefir átt tvo fundi með sjer, og rannsakað ástæðurnar, bæði fyrir þessu frumvarpi og fyrir bráðabirgðalögnum. Virðist nefndinni að allar þær breytingar, sem Nd. hefir gjört við frv., sjeu til bóta. Það er t. d. vel til fundið, að útvega þeim vjelgæslumönnum, sem hafa þetta starf á hendi eftir undanþágu og um langan tíma hafa staðið vel í stöðu sinni, sama rjett sem prófuðum mönnum; en jeg fyrir mitt leyti álit, að bráðabirgðalögin hafi verið óþörf, og gefin því út í heimildarleysi.

Nefndin vill því öll leggja til, að þetta frumvarp verði samþykkt.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með öllum atkv.

2. — — — — —

3. — — — — —

4. — — — — —

5. — — — — —

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umr. með öllum atkvæðum.

3. umr. á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst (A. 158).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþ. með öllum atkv. og afgreitt sem

lög frá alþingi.

(Sjá A. 338).

8. Hjerar.

Á 26. fundi í Ed., föstudaginn 31. júlí, var útbýtt

frv. til laga um friðun hjera,
eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 286).

Magnús Pjetursson: Þetta frv. er komið frá hv. Nd. eins og kunnugt er; fylgdi því þar allitarlegt nefndarálit, og mun mörgum, sem það hafa lesið, þykja hálfbroslegt, að málið skuli hingað komið, eftir slíkt nefndarálit. En svo er þó komið, og því er að taka það til skoðunar. Liggur þá beinast fyrir, þegar fara á að flytja nýja dýrategund inn í landið, að athuga, hvort meira gagn eða tjón muni verða að innflutningnum. Gagnið mun hjer ekki verða annað en það, að ef leyft verður að veiða hjerana — en það er ekki gjört hjer — þá gefur það landinu ofurlitla viðbót af kjöti til átu og kann að veita mjer og öðrum veiðimönnum nokkra veiðigleði. En líkindi eru til, að þeir gjöri allmikinn skaða á gördum og skógviði.

Ef þeir þrífast hjer á annað borð, þá má búast við að þeim fjölgi fljótt, og að erfitt muni verða að útrýma þeim úr jafnstóru og strjálbygðu landi sem Ísland er, þótt menn kæmust að þeirri niðurstöðu að það væri æskilegt. Jeg get því ekki verið með þessu frv., nema ef vera skyldi með allmiklum takmörkunum, t. d. þeim, að hjerunum væri hleypt á land í einhverjum tilteknum eyjum, svo sem Vestmannaeyjum. Hvað mundi hv. þm. Vestm. (K. E.) segja um það?

Það þykir máské okurteisi við hv. Nd.,

að fella frv. nú þegar; þó hygg jeg, að þeir hv. þdm. sem hlustað hafa á umræðurnar um málið í hv. neðri deild, muni hafa sannfærst fullvel á þeim; svo er um mig, og jeg legg því til að frv. sje ekki látið halda lengra áfram.

Júlíus Havsteen: Jeg þykist geta talað með í þessu máli af töluverðri þekkingu. Jeg hefi dvalið allengi í Danmörku, lengur en flestir eða allir aðrir hv. þingdm., og hefi þó aldrei heyrt þar kvartað undan, að hjerar gerðu tjón, hvorki á graslendi nje skógum. Þeir læðast að visu stundum inn í kálgarða, en þó er enginn hætta á því, ef hundur er til að verja þá. Það er töluverður matur í hjerunum og þykir flestum hann góður. Það er undarleg hræðsla, sem hjer hefir komið fram hjá sumum við þessi dýr, sem eru í öllum nálægum löndum, og þar á meðal í Grænlandi. Það er ekki svo mikið af ferfættum dýrum hjer í landi, að ástæða sje til að amast við þó þeim fjölgi, þegar ekki verður sýnt fram á að það sjeu skaðsemdardýr, og jeg þykist tala af reynslu, er jeg segi, að hjerarnir sjeu það ekki.

Magnús Pjetursson: Það hafa engin lög bannað að flytja hjera hingað til lands áður en þetta frumvarp kom fram, og það fer að eins fram á, að þeir sjeu friðaðir; það má því jafnt eftir sem áður flytja hingað hjera, þótt frv. sje felt.

Steingrímur Jónsson: Það hafa orðið allmiklar þrætur um þetta litla frv. í háttv. neðri deild, og máské á eins hjer að fara.

Jeg játa það strax, að jeg er ekki hjerarfróður maður.

En eins og við kvörtum yfir, að laundið okkar sje fátækt, eins er ástæða til að kvarta yfir, að það sje fátækt að veiðidýrum. Hjer er nú komið fram tilboð um, að flytja hingað veiðidýr, sem allar nágrannaþjóðirnar hafa mætur á.

En það liggur í augum uppi, að ekki er til neins að flytja það inn, ef undir

eins má drepa það takmarkalaust, því eru þessi friðunarlög bráðnaðsýnleg, ef á annað borð á að hugsa um innflutning hjeranna. Jeg spyr: Hvaða skynsamleg ástæða getur verið til þess, að liggja eins og hundar í jötu fyrir því, að tilboðinu sje tekið, og sporna á móti því að maður sá, sem tilboðið hefir gjört af góðum hug til okkar og sjálfsagt með góðri þekkingu á hjerunum og lífnaðarháttum þeirra, hvaða meining, segi jeg, er í því, að gefa honum ekki kost á að vinna okkur gagn?

Menn segja, að aldrei geli orðið mikið gagn að hjerunum, það sje svo litill matur í þeim. En jeg vil benda á, að það er ekki matarverðið eitt, sem hjer kemur til greina; svo er t. d. um laxinn; það er ekki eingöngu matarverð hans, sem gjörir veiðiárnar svo verðmiklar, heldur engu síður hitt, hve mikið veiðimenn gefa fyrir sjálfan veiðirjettinn. Eins gæti farið hjer, að veiðimenn vildu borga töluverðu þá ánægju, að mega veiða hjerana.

Menn segja, að hjerarnir gjöri tjón; en jeg skil ekki í, að Danir, svo hygnir búmenn, sem þeir eru taldir, væru að friða hjera hjá sjer, ef þeim þættu þeir mjög skaðlegir. Líklegt er, að þeir telji skaða þann, sem hjerarnir kunna að gjöra, ekki vega upp á móti gagninu og ánægjunni af þeim.

Mjer er það yfir höfuð óskiljanlegt, að hjerar gjöri hjer verulegt tjón, því að jeg hefi heyrt, að helst skemdu þeir blómgarða og aldingarða.

Jeg verð að segja, að það gleður mig jafnan, er einhver vill leggja eitthvað af mörkum fyrir land vort, ekki sist, ef það er óviðkomandi maður; og það snertir mig óþægilega, þegar jeg sje menn ástæðulítið amast við því; og eftir umræðunum í háttv. Nd. fæ jeg ekki betur sjeð en hjer sje ástæðan ekki sterk, til þess að risa gegn frumvarpinu. Mun jeg því greiða atkvæði með því, að það gangi til 2. umr.

Sigurður Stefánsson: Jeg verð að

játa það, eins og fleiri, að jeg er enginn hjerافرæðingur; þó hefi jeg heyrt þess getið, að hjerar væru mjög huglitið dýr; og mjer finst háttv. deild sverja sig í hjerættina, ef hún þorir ekki að láta málið ganga til 2. umræðu. Jeg fyrir mitt leyti mun greiða atkvæði með því. (*Guðm, Björnsson*: Jeg líka).

ATKVGR.:

Frumvarpinu visað til 2. umræðu með 9 : 3 atkv.

2. umr. á 32. fundi, miðvikudaginn 5. ágúst (A. 286).

Jósef Björnsson: Það má segja með fullum rjetti um þetta mál, að það sje ekki nema smámál. Það virðist undarlegt, hve miklar umræður hafa orðið um það, bæði hjer og í Nd., að það væri hættulegt, að þetta frumvarp næði fram að ganga. Menn hafa talið sennilegt að hjerarnir gjörðu stórskaða, ef þeir ilendust hjer, Jeg verð að ætla, að þetta sje ekki á nægum rökum bygt. Þótt það kynni að koma fyrir, að einn hjeri eða svo kæmist í garða og nagaði þar eitthvað, verður að telja slíkan skaða svo litilfjörlegan, að ekki sje ástæða til að óttast hann. Hitt er meira um vert, hvort þeir gjöra tjón á skógi eða hrislandi. Jeg hefi enga trú á, að svo mikið kveði að slíku, að það sje takandi til greina. Jeg held, að engin hætta sje á, að þetta dýr baki landsmönnum mikið tjón. Hvi má ekki gera tilraun til að vita, hvort dýr þetta getur lifað hjer eða ekki. Hitt get jeg aftur verið efins um, hvort hinir löngu vetrar hjer á landi, snjóalög og harðindi, mundu ekki gjöra það að verkum, að dýr þetta geti ekki lifað hjer og þrífist. Ekki er þó ómögulegt, að svo reyndist, að þeir geti lifað hjer. Jeg held því, að rjett sje, úr því að útlendingur einn er fús á að gjöra tilraun með að flytja hjera hingað, að leyfa, að þeir eigi hjer friðland. Hann er að minnu álitu ekki nema hugarburður, þessi mikli ótti við að þeir

skemmi skóga og kálgarða. Og vart mun þurfa að óttast, að þeim fjölgi svo, að ástæða verði til að friða skóga með sjerstökum girðingum vegna þeirra. Það væri frekar ástæða til að friða skóga okkar og garða fyrir þeim skepnum, sem við höfum. Búpeningur okkar gjörir oft talsverðan usla í gördum, af því þeir eru ekki nógu vel varðir, og sá skaði, sem hjerarnar kynnu einstöku sinnum að gjöra, mundi verða smáræði hjá því, sem fyrir kemur af öðrum orsökum.

Magnús Pjetursson: Við 1. umrætti aði jeg að ganga af hjerunum dauðum, en það fóru svo leikar, að þeir stóðu yfir höfuðsvörðum mínum. Jeg býst við, að nú fari og á sömu leið.

Hjerunum var talið það til gildis, að þeir væru vel ætir, og í öðru lagi, að selja mætti veiðirjett að þeim, þegar þeir ef til vill síðar yrðu friðlausir gjörðir. Jeg skal ekki mótmæla því, að þeir sjeu ljúffengir til matar, og að því leyti nokkurs virði, en veiðirjelturinn get jeg varla hugsað mjer að verði mikils virði, minsta kosti ekki svo, að hægt sje að jafna því saman við laxinn, eins og háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) gjörði við 1. umræðu.

Úr því að jeg er sjálfur með öllu óhjerafróður, verð jeg að fara eftir þeim gögnum, er lögð hafa verið fram í málinu. Eftir þeim virðist mjer það talsverð áhætta, að þessi dýr ilendist hjer. Í bók, sem vitnað er í í nefndarálitinu Nd., eru þeir taldir mjög skaðleg dýr fyrir sveitabændur. Þar er það og (í nefndarálitinu) haft eftir annari bók, að þeir sjeu mjög nærgöngulir í harðindum, „að engar girðingar haldi þeim, nema þjett net, sem óviðast verði við komið“. Nefndinni í Nd. virðist og ekki áhættulaust að flytja hjera hingað, óttaðist að rót þeirra kynni að valda uppblæstri, og mjer virðist brjef skógræktarstjórans benda á, að þeir sjeu hættulegir — og hann ætti að vera þessu máli manna kunnugastur. Hann segir, að skóg-

ræktarmenn áliti, að þeir gjöri skaða með því að bita plönturnar í nýstofnuðum gróðrarstöðum. — Það er búið að nefna kálgarðana, hver hætta að þeim getur stafað af hjerunum. Skógræktarstjórinn segir, að það megi vernda þá og skógana — með því að setja upp virnet. Jeg veit ekki, hvort öllum myndi þykja það góð kaup, að verða að girða alla garða og skóga með virnetjum og fá hjerana í staðinn.

Þá er sagt, að allt af megi eyða þeim. Ef jeg væri viss um, að það væri rjett, gæti jeg ef til vill greitt frumvarpinu atkvæði, en jeg efast um að það takist, af því að landið er svo viðáttumikið. Skógræktarstjórinn virðist gjöra ráð fyrir, að þar að geti komið, að það verði að eyða þeim, svo skaðlegir geti þeir orðið. Mjer finst því vera mjög varhugavert að hleypa hjerunum á land. Það væri öðru máli að gegna, ef gjörð væri tilraun með þá í eyjum, sem til þess væru fallnar.

Menn láta það vonandi ekki fæla sig frá að greiða atkvæði með frumvarpinu, að sagt kann að verða um þá, að þeir sjeu hræddir við hjera. Það er ekki betra að vera hræddur við það, að vera kallaður hræddur við hjerana.

Háttv. pm. Skagf. (J. B.) mintist á, að það væri ekki mikið úr því gjörandi, þó að hjerar skytust inn í garða stöku sinnum. Kýr og kindur færu oft í garða og skemdu þá, og enginn fengist um það. Jeg verð að játa, að mjer þykir þetta ekki góður samanburður, því það dylst víst engum, að við höfum meira gagn af kúm og kindum en likur eru til, að við höfum af hjerunum, og fáir mundu sjálfsgagt láta sjer detta í hug að koma með slíkan samanburð.

Jeg skal svo ekki fjölyrða meira um þetta, en finst alt benda á, að hjera eigi ekki að friða hjer á landi.

Jósef Björnsson: Jeg talaði ekkert um, að jeg væri hjerafróður, nje heldur ófróður, svo að ummæli háttv. pm. Strand.

(M. P.) gátu ekki átt við mig. En jeg þykist vita svo mikið um hjera, að jeg geti fullyrt, að þeir sjeu ekki nein stórkostleg skaðskemdardýr. Jeg hefi hvorki í Noregi nje Danmörku heyrt nokkurn mann minnst á, að æskilegt væri að útrýma þeim. Þrátt fyrir ummæli skógræktarstjóraus, hefi jeg enga trú á, að hjer yrði nokkurntíma að leggja í útrýmingarbaráttu til að eyða þeim.

Eitt kemur mjer í hug, sem jeg sjerstaklega vil benda háttv. þm. Strand. (M P.) á, af því það mælir með frumvarpinu frá hans sjónarmiði, og það er það, að hjerar eru taldir góð tófufæða. Þeir, sem vilja fjölga tófum og hafa tófurækt, ættu því líka að vera hlyntir því, að hingað flyttust hjerar. Og þeir, sem illa er við tófuna, ættu ekki að vera mótfallnir hjerunum, því sagt er, að tófur sæki meira eftir hjerum en lömbum, og eru því líkur til, að þeir gætu hlíft nokkrum lömbum.

Karl Finnbogason: Mjer þykir næsta undarleg þessi hjerahræðsla, sem svo mjög ber á í þinginu. Ef vissu væri fyrir því, að hjerar væru meira til tjóns en gagns, væri einsætt að banna innflutning þeirra. En þessi vissu er ekki til. Eins og hv. þm. Skagf. (J. B.) tók fram, vita menn engin dæmi þess, að styrjöld hafi verið hafin, hjerum til útrýmingar, í þeim löndum, sem þeir lifa í. Eftir því virðast þeir ekki illa þokkaðir af þeim, sem þekkja þá og búið hafa við þá. Síður en svo. Þeir eru einmitt *fríðaðir* mestan hluta árs á Norðurlöndum og víðar. Á reynslu annara þjóða getur því hjerahræðsla þingsins ekki bygst. Hjer á landi er engin reynsla fyrir því, hvort hjerar yrðu til gagns eða tjóns. Hjerahræðslan stafar því hvorki af innlendri nje útlendri reynslu eða vissu, heldur að eins af óvissunni. Það er nú vanalega svo, að menn eru hræddastir við það, sem þeir vita ekki, hvað er. Af því stafar t. d. myrkfælni. Hjerahræðslan mun stafa af svipuðum orsökum og myrkfælni

in. Myrkfælnum manni var eitt sinn gefið það ráð, að hann skyldi standa kyr og telja til tíu í hvert skifti, sem hann yrði myrkfælinn að mun. Hann gjörði þetta. Og myrkfælnin fór af honum.

Vera má, að þeim háttv., þm. sem minnst er um hjerana og hræddastir eru við þá, væri heillaráð að biða við nokkuð og telja til 5—10 ára, svo að hjerarnir fengi að sýna sig og reynast hjer. Jeg býst við, að þá færi hræðslan af þeim. Í þessu máli sem öðrum verður sá, sem að rjettri niðurstöðu vill komast, að hafa *þrek og þor* til að „*ganga úr skugga*“ um málið,

Aðalástæðurnar, sem færðar hafa verið gegn hjerunum, eru: *að þeir muni skemma ræktað land* — einkum matjurtagarða og skóga.

Gegn þessum ástæðum vil jeg benda á það, að tún og matjurtagarðar eru ekki nema um $\frac{3}{1000}$ og skógar $\frac{2}{1000}$ af öllu flatarmáli landsins. Þó nú yrði að verja öll tún, garða og skóga landsins fyrir hjerunum, er það þó ekki nema um $\frac{1}{2}\%$ af flatarmáli landsins, eða 1% af nothæfu landi, þegar jöklar og öræfi dragast frá.

Lítið er gjört úr þjóðinni, ef hún á ekki að geta varið fyrir hjerunum 1% af nothæfa landinu, eða $\frac{1}{2}\%$ af landinu sínu.

Það er sagt, að það yrði dýrt að girða allt þetta land, og mun það salt vera. En slikt kemur ekki til mála. Það eina, sem komið gæti til greina að girða, eru matjurtagarðar og gróðrarstöðvar. En jeg vil benda á, að það má verja garðana með hundum á sumrum, og þá er hverjum hundi út sigandi. Á vetrum þarf ekki að verja garðana. Hjerar eru mjög hræddir við hunda, annars mundu þeir halda sig mest upp til fjalla á sumrum. Þar hafa þeir nóg af mýrgresi og berjum og þykir hvorttveggja gott.

Það yrðu því að eins skógarnir — eða gróðrarstöðvarnar, sem gæti stafað veruleg hætta af hjerunum.

En bæði er það, að skógarverðir eiga

að gæta gróðrarstöðva árið um kring, og svo ætti ekki að vera ókleift að girða gróðrarstöðvarnar tryggilega.

Ekki er eyðandi orðum að þeirri ástæðu gegn frumvarpinu, að hjerarnir grafi landið svo í sundur, að það blási upp. Mjer þykir það undarlegt og óskiljanlegt, að þeir sem vilja friða erni, er geta tekið lömb og jafnvel börn frá mönnum, að eins til að vita þá lifa og ef til vill sjá þá örsjaldan á æfinni, skuli ekki vilja flytja í landið og friða hjera, sem óneitanlega mætti verða gagn að og gaman.

Það er mjer jafn undarlegt og óskiljanlegt, að þeir sömu menn, sem vilja friða rjúpur, sem þó óneitanlega skaða skógana mjög í harðindum, með því að bíta barríð og kvistina yngstu, skuli vilja verja hjeranum land, vegna þess, að þeir kunni að spilla skógunum eitthvað.

Hvernig sem jeg velti málinu fyrir mjer, sje jeg eigi annað en rangt sje og þarflaust með öllu, að sýna þeim manni, er boðist hefir til að flytja hjerana hingað inn, þá ókurteisi að banna innflutning á þeim. Ekki þarf jeg að taka það fram, hvaða gagn getur orðið af hjerunum, það hafa aðrir gjört. En jeg vona, að 40 þingmenn verði ekki svo illa hugaðir, að þora ekki að leyfa innflutning 40—50 hjera. Það væri eftirminnilegt, ef allur þingheimur hræddist svo mjög ekki voðalegri skepnur en veslings hjerana.

Júlíus Havsteen: Háttv. þm. Strand. (M. P.) sagði, að hjer væri enginn maður hjerافرóður. Jeg er að visu enginn hjerافرæðingur, en jeg hefi, svo sem jeg áður hef drepíð á, dvalið 20 ár í Danmörku og aldrei heyrt talað um þennan mikla skaða, er staðið geti af hjerunum. Jeg vona því, að málið fái að fara gegnum deildina. Það getur ekki gjört neinn skaða, en heldur orðið að gagni.

Magnús Pjetursson: Jeg verð að biðja háttv. þingdeild afsökunar á, að jeg vissi ekki, að deildin ætti sjerstaka hjerافرæð-

inga hjer inni, en mjer finst þeim vera að skjóta upp nú.

Hjer við umræðurnar og allar upplýsingar er óyggjandi vissa komin fyrir því, að hjerar geta gjört skaða.

Það er margupplýst, að í merkum fræðibókum er margt talað um skaðsemi hjera, en jeg hefi ekki heyrt þá, sem halda því fram, að hjerarnir sjeu með öllu skaðlausir, færa neinar heimildir fyrir skoðunum sínum.

Jeg hefi átt tal við mann, sem áreiðanlega ber gott skyn á þetta mál, og hann taldi það mjög varhugavert, að hleypa hjerunum út um landið, þó að hann álití hitt skaðlaust, að hafa þá á umgirtu svæði eða í eyjum. Jeg hygg að hjerar mundu minstan hluta ársins halda sig í óbygðum hjer á landi. Nei, þeir mundu flykkjast niður í sveitirnar og hafast þar við lengst af. Það hefir verið sagt, að hægt sje að verjast hjerunum með hundum.

Jeg efast ekki um, að það sje rjett, en er nokkurt vit í því, að flytja inn hjera og þurfa svo strax að fara hugsa út, hvernig maður eigi að verjast þeim?

Hundarnir okkar eru ekki vanir að elta hjera, það þyrfti vist að koma upp nýrri hundakynslóð til þess, eða þá að útvega sjer hjerahunda frá öðrum löndum. — Þá hefir það verið fært frumvarpinu til varnar, að skógræktarstjórinn væri því meðmæltur. En forsendurnar í álitsskjali skógræktarstjórans benda þó í aðra átt, og er ekki gott að segja, hvernig hann hefir komist að þeirri niðurstöðu, að frumvarpið ætti að samþykkjast. Hann segir meðal annars, að hjerar flysji börk af trjám á hörðum vetrum, en flestir vetur eru hjer harðir í samanburði við þau lönd, sem hann þekkir hjera í, og er því hætt við, að allir ókostir hjeranna mundu koma í ljós hjer á landi í fylsta mæli.

Karl Finnbogason: Hv. þm. Strandam. (M. P.) segir, að engin rók hafi verið færð fyrir því, að hjerar sjeu óskaðlegir. Jeg

hafði leyft mjer að benda á, að sambúð manna og hjera í öðrum löndum væri sönnun þess, að hjerarnir væru engin skaðræðis dýr og að ekki væri ástæða til þess að óttast, að reynsla manna hjer á landi yrði öðru vísi en annarsstaðar. Ef til vill telja hjerafjendur útlendar sannanir ekki nægar, en þess er að gæta, að islenskar sannanir fást ekki, fyr en hjerar koma hingað til lands. Maður þarf sem sagt að gefa sjer tíma til þess að telja af sjer óttann. Hv. þm. Strandam. (M. P.) lagði áherslu á það, að danskir fræðimenn telji hjerana skaðlega í Danmörku. En Danmörk er lítið land og nálega öll ræktuð. Það er því mikil ástæða til að hjerarnir sæki á ræktaða landið og spilli því. Ísland er hins vegar stórt land og lítið ræktuð, og hygg jeg því, að reynslan yrði hjer önnur, og að islenskir fræðimenn mundu leggja annan dóm á hjerana en hinir dönsku. Hinn hv. þm. (M. P.) sagði enn fremur, að islenskir vetrar væru vanalega harðir. Það er satt, og veturnir mundu einmitt aðstoða mennina mjög vel í því, að eyða hjerunum, þegar þeim fjölgaði að mun, svo að engin ástæða er til þess að halda, að þeir yrðu landplága.

Einu sinni var talað um að flytja moskusuxa hingað til lands og veikst Alþingi vel undir það og veitti jafnvel allmikið fje til þess. En nú amast menn við því, að fá hjerana flutta inn ókeypis. Þetta er undarleg samkvæmni. Tæpast verður því þó haldið fram, að moskusuxarnir hefðu ekki getað gjört neinn skaða, því að engin lifandi skepna er til, sem ekki á einn eða annan hátt getur orðið öðrum skepnum að meini. Til þess eru þau óbrotnu rök, að alt, sem hreyfst getur og eitthvað þarf til sín, getur orðið fyrir öðrum og eytt einhverju frá þeim. En hjer gjörist vist enn þá einu sinni gamla sagan, að menn vilja það sist, og meta það minst, sem gefið er af góðum hug. Halda, að það sje ilt

eða einskis virði, en best það, sem hæstu verði er virt.

Karl Einarsson: Jeg álit, að fullar sannanir hafi verið færðar fyrir því, að hjerar sjeu skaðleg dýr. Mjer er það ráðgáta, hvernig nefndarmennirnir í Nd. og skógræktarstjórnin hafa getað mælt fram með frv., þó að þeir játi, að hjerar skemmi skóga, geti valdið uppblástri lands o. s. frv. — Moskusnaut og hjerar eru ólík dýr, enda eru það nú aðrir þingmenn, sem um hjerana fjalla heldur en um moskusnautin á sinni tíð, og sje jeg því ekki að hv. þm. Seyðf. (K. F.) geti unnið þessu frv. neitt gagn með tali sínu um moskusnautin. — Annars vil jeg benda á, að þótt þetta frv. verði ekki samþ., er mönnum samt leyfilegt að flytja inn hjera. Ef einhver hefir löngun til þess, getur hann sjálfsagt fengið einhvern bónda til að taka á móti hjerunum, og jafnvel komið því til leiðar, að þeir verði friðaðir í heilli sveit. Ef slík tilraun hefnadist vel, þá gæti komið til mála að samþ. slíkt frv. sem þetta. En meðan engin reynsla er fengin, er óhæfilegt að samþ. slík friðunarlög, eftir því sem fyrir liggur um málið.

ATKVGR:

1. gr. samþ. með 9 : 3 atkv.

2. — — — 9 : 1 —

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Fr. vísað til 3. umr. með 9 : 3 atkv.

3. umr. á 34. fundi, föstudaginn 7. ágúst (A. 286, 366).

Björn Þorláksson: Jeg minnst þess nú, er mál þetta er hjer til umræðu, að flestir hafa byrjað mál sitt á því, að þeir væru ekki hjerافرóðir. Þrátt fyrir það hafa þeir haldið langar ræður með og móti málinu og að síðustu greitt atkvæði með og móti málinu, eins og þeir væru alveg vissir um, hvað væri hið rjetta, eða eins og hjer væri um eitthvert það smámál að ræða, er á sama stæði um, hvernig færi. Jeg

hygg, að mjer verði því ekki tekið illa upp, þó að jeg segi nokkur orð um þetta mál, enda þótt jeg sje ekki hjerافرóður.

Við 1. og 2. umr. greiddi jeg atkvæði móti frv. fyrir þá sök, að mjer virtist sú leiðbeining, er nefndarálitíð í Nd. gaf, benda til, að þetta frv. ætti eigi fram að ganga.

En þegar eg sá, að frv. flaug áfram við 2. umr. með miklum atkvæðamun, þótt ekkert væri sagt, sem styddi það, að málið ætti fram að ganga, þá fór jeg og aflaði mjer upplýsinga um það. Og það set jeg hjer fram.

Til eru mjög margar hjerategundir, mismunandi harðgjörðar, og eru líkur til að hjer á landi geti að eins lifað hinar harðgjörðari, eða þær, er vanar eru miklum harðindum, kulda og snjó um margar kynslóðir. Jeg tel sjálfsgagt, að sá maður, sem boðist hefir til að flytja hjerana hingað, veiðistjóri Havsteen, mundi velja þá af hinum harðgjörðari tegundum, frá Færeyjum og Noregi. Líklega hefir þetta boð verið gjört eða borið fram við frænda hans, fyrverandi ráðherra, og af því hygg jeg, að sje sprottið fylgi það, er mál þetta hefir fengið meðal ýmsra þingmanna, er lítið hafa um það hugsað, hvaða afleiðingar það hefði, ef frv. yrði að lögum.

Hjerar eru nagdýr á stærð við kött. Þeir vega fullvaxnir 8 pund lifandi. Kjötið af þeim vegur um 4 pund. Kemur þetta heim við það, sem ein háttv. frú hjer í bænum hefir sagt mjer, að einn hjermaelli leggja til matreiðslu á við 3—4 rjúpur. Kona sú hefir oft matreitt hjerar. Skrokkarnir hafa verið fluttir hingað frá Færeyjum og kostað 50 aura, svo og frá Danmörku. Þeir þola ekki einungis langa geymslu, heldur batna við það, að í þá slái, eða þeir öldni, alveg eins og er með rjúpur. Þegar á að matreiða þá, eru þeir látnir liggja í mjólk eitt dægur og því næst steiktir í mjólk. Og svona tilbúnir þykja þeir heldri manna matur.

Eflaust eru þeir vel ætir, þó að öðru

vísi sje með þá farið, enda mundi þeir reynast almenningi dýr fæða með slíkri matreiðslu, er hjer var nefnd.

Hvaða gagn er nú að hjerunum? Það er aðallega kjötið, og það er ekki nema á við 3—4 rjúpur.

Mjer er nú spurn: Er nú nokkur þörf á að flytja inn hjerar til að hafa meira kjöt í landinu eða til útflutnings? Jeg held ekki. Með 1—2 skotum getur maður aflað sjer rjúpnakjöts, er jafnast á við einn hjerar að þyngd og gæðum, og er til útflutnings kæmi, helmingi verðmætara, er miðað er við verð á færeyskum hjeraskrokkum. Enda alveg óvist, að hjerakjöt hjeðan mundi seljast til útlanda, þó hjerar kæmust hjer upp og yrðu veiddir, er stundir liða fram.

Engin nauðsyn virðist á því, að auka kjötframleiðslu á þennan hátt. Vjer getum aflað oss meira kjöts, hvort heldur er til neytslu eða til útflutnings á annan og áhættuminni veg. Jeg skal seinna taka fram, hvað jeg meina með því að segja „áhættuminni“.

En er ekki annað gagn af hjerunum en að það má eta þá? Jú, eflaust. Skinníð og hárið mun vera nokkurs virði, en ekki mikils. En jeg get hugsað mjer, að einhver formælandi frv. segi, að það sje næsta gaman að skjóta hjerar. Hjer á landi sjeu svo fá veiðidýr, og að nauðsyn beri til að fjölga þeim, menn geti lært skotfimi við það.

Jeg skal kannast við það, að skotfimi sje skemtíleg íþrótt, og að menn geti lært skotfimi á veiðum.

En jeg get ekki kannast við að skotfimi sje oss Íslendingum svo nauðsynleg. Ef við værum hernaðarþjóð, eða ef við værum komnir á það menningarstig, að við vildum ráðast á nágranna okkar, t. d. Færeyjar fyrst og reyna oss á þeim og síðan á Dönum, þá gætu hjeraveiðar verið oss góð æfing. Og þær gætu líka verið til annars, til að gjöra okkur grimmari. Jeg

hygg nú, að flestir, ef ekki allir, þingdeildarmenn játi það þó með mjer, að ekkert sje í raun og veru andstyggilegra en það að drepa dýr eða fugla einungis sjer til gamans, og að þeir kannist við að slíkt mundi gjöra oss ómannúðlegri hvorn við annan.

Jeg hefi nú talað um gagnsemdina af hjerunum, og jeg hefi ekki sjeð, að hún væri mikil. Jeg segi gagnsemdina, því að hún ein — og annað ekki getur mælt með því, að þeir sjeu fluttir inn í landið.

Þá skal jeg minnst á skaðsemdina, er af þeim leiðir. Og ef húu reynist meiri en gagnsemdin, sjá allir hugsandi menu, að frv. á ekki fram að ganga. Þá vil jeg fyrst minna á, hvað nefndarálit Nd. segir um þá, Jeg skal með leyfi forseta lesa það upp: „Landmandsbogen telur þá mjög skaðleg dýr. Brúel: „Bidrag til det praktiske Skogbrug“ segir þá nærgöngula í harðindum, jeta alt, sem lönn festir á, engar girðingar haldi þeim nema þjett net, sem óviðast verði komið við. og engin leið til þess að útrýma þeim, nema skjóta þá. Collet: „Norges hvirveldyr“ segir þá hafast mest við í skóglendi, jeta allskonar grös, helst smára, ber, en líka mýrgresi, bita nýgræðing í skógum, naga börk af birki og reynivið, einkum í harðindum. Þá leita þeir oft á nóttum inn í kálgarða og eru sólgirnir í kál“. Við þetta hefði mátt bæta því úr Collet, að í harðindum stýta þeir niður við sjóinn, það er upp úr stendur af ungum birkitrjám.

Þrátt fyrir allar þær upplýsingar, er nefndin hefir fengið, telur hún líklegt, að gagn verði að hjerunum, og er því ekki mótfallin því, að frv. sje samþykkt.

Líklega hefir nefndin komist að þessari makalausni niðurstöðu, af því að hún leitaði álits skógfræðings Kofod-Hansen um málið. Jeg ætla að leyfa mjer að lesa það upp og ætlast til að skrifararnir færi brjefið inn í ræðu mína, til þess að lesendur Alþingistiðindanna. er lesa kunna um

þetta mál, sjái hvernig farið var að álykta á því herrans ári 1914:

Þar sem 2 alþingismenn hafa skorað á mig, að láta í ljós skoðun mína viðvikjandi innflutningi á hjerum, skal jeg taka fram það, sem hjer kemur:

Í þeim löndum, þar sem þessi veiðidýr eiga heima, álita skógræktarmenn svo, að þau gjöri talsverðan usla í ræktuðum skógum, með því að bita plönturnar í nýstofnuðum gróðrarstöðvum. Þetta gjöra þau þó varla í stórum stýl, nema í hörðum vetrum, þegar skortur er annars fódurs, og geta þau þá stundum líka flýsjað börkinn á ungum trjám. Oft kemur fyrir, að hjerar fara á nóttum inn í kálgarða, og jeta af káli og öðrum plöntum, og geta þá valdið n.önnem tjóni á þann hátt. Hinsvegar er óhætt að fullyrða, að hvergi mundu menn óska, að missa hjerana, þó að þessi dýr stundum geti gjört skaða.

Í ræktuðum skógi hjer á landi geta hjerar gjört skaða að e'ns í græðireitum, en hjer er um smá svæði að ræða, svo að hægt væri, að verða þau fyrir hjerum, með því að setja upp virnet. Hið sama má segja um kálgarðana.

Að því er snertir óræktað land, þá mun sá skaði, sem hjerarnir geta gjört, ávallt vera litilvægur í samanburði við þann, sem sauðfje gjörir á gróður landsins.

Loksins væri hægt að gjöreýða hjerunum, þegar menn vilja ekki hafa þá lengur í landinu, en mörg ár mundu liða, áður en slíkt yrði nauðsynlegt. Jeg vil þess vegna mæla fram með því, að hin fyrirhugaða tilraun, að flytja inn hjera á landið, sje framkvæmd sem fyrst.

Reykjavík 17. júlí 1914.

Virðingarfylst

A. F. Kofod-Hansen.

Til Alþingis.

Svo hljóðar þá brjefið.

Skógfræðingurinn kannast við, að ýmsar skemdir geti orðið af völdum hjera, en dregur rangar ályktanir af því. Það litur út fyrir, að nefndin hafi trúað skógræktarstjóranum í blindni, eða rjettara sagt ályktunum hans, en ekki athugað forsendurnar, sem voru þær, að hjerarnir skemdu talsvert, eins og nefndin líka hafði annarstaðar aflað sjer vitneskju um. Mjer er okunnugt um, hvernig skógræktarstjórnin rækir starf sitt. En það verð jeg að segja, að ef hann gjörir það eins myndarlega og

hann hefir svarað þessari fyrirspurn, þá fær hann ekki ágætiseinkunn fyrir frammi-stöðuna. Ef forsendurnar hefðu verið, að hjerarnir skemdu ekkert, þá hefði ályktun skógfræðingsins verið laukrjett, ekkert við hana að athuga. Ef maður hefði ekki lesið það annarstaðar, að hjerarnir skemdu, þá tæki maður ekkert mark á þessari upplýsingu. Jeg tel brjef hans markleysu, sem ekkert verður bygt á, hvorki til nje frá.

Á undan skógfræðing Kofoed var hjer maður að nafni Flensborg, er ætla má, að hafi haft vel vit á skógrækt, og því getað dæmt um, hvort hjerar væru skaðlegir skógum og skógrækt. Jeg átti í fyrradag tal við Bjarna skólakennara Sæmundsson um þetta efni. Hann sagði mjer, að Flensborg hefði farist svo orð við sig, er minst var á skógrækt og hjera, að Íslendingar yrðu að velja milli hjera og skóga. Hjer væri ekki að tala um skógrækt, ef hjerar væru fluttir inn og ilendust hjer.

Þessi ummæli Flensborgs sanna ef til vill frekara en þær upplýsingar, er nefndin í neðri deild hefir állað sjer í áreiðanlegum bókum. Það sem skógræktarstjóri Kofoed segir, sannar ekkert. Svo er því engum vafa bundið, að skógar vorir eru í voða, ef hjerarnir yrðu fluttir til landsins og friðaðir.

Á fjárlögunum nú eru veittar 15 þúsund krónur á ári til skógræktar: handa skógræktarstjóra, skógarvörðum og til skógræðslu. Landssjóður gæti sparað sjer þetta fje, ef hjerar kæmust upp í landinu. Sumum kann að líka þetta vel. Það mætti verja þessu fje til að stofna 5 kennarastóla við háskólann og fæða með því 5 dósenta. Jeg segi sumum, en sem betur fer, mundi ekki öllum líka það.

Jeg hefi að eins einu sinni á æfinni komið til útlanda. Þótt jeg sæi þar margt, er jeg hafði aldrei sjeð áður, sá jeg að eins eitt, er jeg ófundaði þau af. Það voru skógarnir, ekki þessi stóri hrikalegi skógur, heldur smái skógurinn, sem verið

var að græða landið upp með, klæða með fjallshlíðarnar, fódra með klappirnar. Jeg hugsaði þá heim til landsins mins og óskaði svo heitt, að það fengi smátt og smátt að klæðast skógi. Jeg hefi líka stundum reynt, hve mikla ánægju það veitir, að sjá gróðurlítið og bert holt breytast á stuttum tíma í græna grasivaxna sljettu. Jeg hygg, að manni fari þá fyrst af alvöru að þykja vænt um landið sitt, þegar honum hefir tekist að klæða það með grænu grasi eða laufrikum skógi.

Því er það furðanlegt, að menn skuli geta verið svo blindir, að gjöra ráðstafanir, sem ekkert verulegt gang getur af orðið, en ákaflega mikið tjón getur af staðið fyrir eitt hið nauðsynlegasta og þýðingarmesta fyrirtæki í landinu, en það er skógræktin. Jeg ætla mjer ekki að fara að útlista þýðingu hennar. En henni er stór hætta búin af hjerunum, ef mikið yrði um þá hjer. En mjer mun verða svarað af hjeravinunum á líkan hátt sem skógræktarstjórinn gjörir í brjefi sínu. Hann segir að fyrirbyggja megi skemdir af hjerum, með því að girða með vírnetjum, bæði græðireiti og kálgarða. Eflaust mætti gjöra þetta, en það kostar fje. Vírnetjagirðing er dýr, og netin þurfa að vera þjett, til þess að hjerarnir smjúgi ekki, og eflaust nokkru hærri en vanalega, til þess að þeir stökkvi eigi yfir, og hver tryggir það, að hjerinn geti ekki grafið sig undir girðinguna? Hjerinn er ákaflega ljettur, stekkur griðar langt og í viðlögum nokkuð látt.

Af orðum skógræktarstjórans er svo að sjá, sem hjerar gjöri ekki skaða í vanalegum skógi, sem þó er á flestum stöðum girtur fyrir sauðfje, eins og t. d. Hallormsstaðaskógur og Vaglaskógur. En á þessu er tæplega takandi mark. Það má ganga að því visu, að hjerinn mundi geta valdið skemdum í skógi, svo sem Hallormsstaðaskógi. Sá skógur hefir nú um nokkur ár verið virgirtur fyrir sauðfje og

hefir síðan blómgast svo vel, að hann er orðinn allur annar. En girðingin fyrir honum og öðrum slíkum skógum hjer á landi gegn sauðfjenaði yrði gagnslaus gegn hjerum. Það þyrfti að girða þá skóga af nýju og það með afarháum virnetjum, og yrði það ókleifur kostnaður. Hver yrði að borga þann kostnað? Landssjóður yrði eflaust að gjöra það alstaðar, þar sem landið á skóga eða græðireiti, sem girða þyrfti. Yrði það þegar í fyrstu lagleg upphæð, þótt ekki yrði girt önnur svæði eh þau, sem nú eru vírgirt. En landssjóður mun hafa nóg fje til þess, og er ekki til þess sparandi, kunna hjeravinirnir að segja, vegna hinnar miklu gagnsemi þeirra að öðru leyti.

En girðingar fyrir skógum og græðireitum og matjurtagörðum einstakra manna, yrðu eigendur sjálfir að kosta. Og gæti jeg vel trúað, að þegar til þess kæmi, mundu hjeravinir ekki uppskera miklar þakkir af almenningi fyrir, að hafa samþykkt þessi óviturlegu hjerálög. Jeg minnst hjer latnesks orðtækis: „*Quicquid agis, prudenter agas et respice finem*“. Það er á íslensku:

Varfærinn þú ver um alt
vel um endann hugsa skalt.

Jeg held að þessi áminning eigi hjer fyllibilega við. Hjer er verið að flana út í vitleysu; gagnið af hjerunum er ekki teljandi, en hættan afarmikil og áreiðanlega viss, ef hjerarnir þrífast hjer.

Það verður ekki aftur tekið, ef hjerum nær að fjölga hjer.

Jeg hefi ekki sjöð, svo jeg get ekki með vissu fullyrt um það, hvenær hjerinn verður timgunarfær. En það mun hann verða 1—2 missira gamall. Hann gengur með í mánuð og gýtur vanalega prisvar á ári og á 3—4—5 unga í senn. Ungarnir fæðast alloðnir, alsjáandi og eru strax fljótir í ferðum og sjálfbjarga. Ef alt afkvæmi hjeranna lifði, yrðu þeir skjótt landplága. Hjerinn á í útlöndum marga óvini, sem

halda fjölgun hans í skefjum. Í Noregi eru það tófan, gaupan, örninn og fleiri dýr. Af þessum dýrum höfum við einungis tófuna. Örninn getur ekki talist; hann er að verða svo fágætur og fátíður hjer, að hann mundi ekki tefja fyrir fjölgun hjeranna. Hjá okkur er tófan eina dýrið, sem mundi gjöra það. Og þó í fyrstu ekki á öllum svæðum landsins. Í sumum sveitum, þar sem þó er talsvert fjallendi, sjest tófa ekki frammar. Þar mundi hjerum fjölga afarótt, ef þeir gætu lifað hjer á annað borð. Í bók, sem jeg hefi við höndina, sje jeg, að ef alt afkvæmi hjeranna lifði, myndi á 3. ári um 1000 hjerar hafa æxlast út af einum hjerahjónum. Það er svo um öll nagdýr, að þeim fjölgar afarfljótt, þannig t. d. koma 800 rottur út af einum rottuhjónum á ári, ef alt lifir.

Jeg hefi talað um skaðsemd hjeranna fyrir skógrækt og garða og um þann kostnað, er menn mundu hljóta að gjöra, til að varðveita fyrir þeim skóga og garða, og það mundi jafnvel verða ókleift.

Jeg vil skoða hjerana í sambandi við tófuna, eina dýrið hjer á landi, er myndi að nokkrum mun halda í skefjun fjölgun þeirra. Það er engum vafa bundið, að tófur, þar sem þær eru, mundu drepa hjerana ákaslega og lifa betra lifi en þær hafa vanist. Og jeg verð að ætla það ekki einungis mjög líklegt, heldur jafnvel alveg vist, að fyrir það mundi tófum fjölga að mun og þær breiðast út um landið til þeirra hjerada, þar sem þær nú ekki sjást. Hvað er það, er mest hefir fækkað tófum hjer á landi á seinni árum? Það er eitr- un. Um það kemur öllum saman. En það hefi jeg heyrt fjölda marga athugula og eftirtektasama bændur segja, að gagnið af eitruninni verði best í hörðum vetrum, þegar tófunni verður erfitt til matfanga, og varla nokkuð annars. Það er ofureðlilegt. Ef tófan hefði nóg af hjerum til að lifa á, þá mundi hún oftast fara

hjá eitruðu hræunum; við það mundi henni fjölga. Hvorki finnst á vorin öll grennje verða unnin; því fer svo fjarri. Og ekki einungis mundi tófunni þegar fjölga alstaðar, þar sem hún nú er; hún mundi líka útbreiddast þangað, sem engin tófa sjest nú, einkum ef þar væru fyrir hjerar.

En því fleiri sem tófunar verða, því meiri verður hætta fyrir sauðkindurnar. Jeg hefi heyrt því fleygt fram, jeg veit ekki hvort heldur í gamni eða alvöru, en í gáleysi hefir það verið gjört, að tófur mundu hætta að leggjast á lömb, þegar þær hefðu hjera. Þetta tel jeg fjarstæðu. Þótt hjerakjötið sje talið lostætt, þá mundi lágfóta ekki litilsvirða lambakjötið okkar fyrir það.

En hvað leiðir þá af þessum athugunum? Ekki annað og hvorki meira nje minna en það, að sauðfjárræktinni okkar, þessari annari aðalatvinnugrein Íslendinga, mundi standa afarmikil hætta af því, ef hjerar næðu að ilendast hjer.

Og þá hættu eina tel jeg svo mikla, að þótt ekki væri um neina skemd að ræða af hálfu hjeranna á skóglendi og görðum, þá geti ekki konið til nokkurra mála, að leyfa innflutning þeirra hingað, og því síður að friða þá. Já, þingið hefði miklu fremur átt að banna innflutning hjera til Íslands, nema í eyjar, þar sem þeir gætu ekki synt til lands; þeir eru ekki sundfráir, synda mest 50 faðma, og þar sem hafis kemur ekki, til að brúa sundin, ná þeir ekki til lands; slík bannlög hefði þinginu verið nær að afgreiða en þessi óviturlegu og skaðlegu friðunarlög, sem hjer eru að fæðast.

Jeg skal hafa stuttlega upp aftur efni þess, sem jeg hefi sagt.

Gagnið af hjerunum er afariltið. Skemd-ir af þeim á skóga og garða miklar, nema kostnaður, oft nær ókleifur, sje gjörður til að varna þeim. En mesta tel jeg hættuna, þá óbeinu hættu, er af þeim stafar fyrir sauðfjeð.

Þótt þingsaga mín sje ekki löng, og sje nú á enda þessa dagana, þá hefi jeg mjer til skapraunar sjeð þess nokkur dæmi, að málum er flaustrað áfram, hugsunarlaust um afleiðingarnar, og að atkvæði eru greidd af góðsemi við einstaka menn, eins og þeir hafa óskað. Og jeg sje þess dæmi nú, þessa seinustu daga þingtiðar minnar. Jeg ætla mjer ekki þá dul, því fer fjarri, að háttv. þingdeildarmenn sannfærist af ræðu minni og greiði nú atkvæði öðru vísi en þeir gjörðu við fyrri atkvæðagreiðslur um þetta mál. Jeg er ekki kominn hingað til að sannfærast, sagði maðurinn um árið. Og var mikið að honum skopast fyrir það. Jeg held, að sumir okkar þingmannanna gætu á stundum tekið undir þessi orð, ef þeir vildu vera hreinskilnir. Jeg hefi gjört hjer skyldu mína, að reyna að skýra þetta mál fyrir hinni háttv. deild á síðustu stund. Jeg iðrast eftir að jeg gjörði þessa tilraun ekki fyr. En betra er seint en aldrei. Og mjer er það hugfróun að hafa gjört skyldu mína nú í þessu máli, sem margir kalla smámál, en jeg kalla stórmál, vegna afleiðinganna í framtíðinni.

Jeg hefi að eins eina kröfu, og er hún um breytingartillöguna, sem jeg á á þgskj. 366. Breytingin er einungis sú, að 20 færist niður í 10. Menn sjá, að 2. gr. frumvarpsins leggur 20 kr. sekt við, ef hjeri er drepinn eða veiddur. Nú er það vist, að hjerar sækja á matjurtagarða og það gjöra þeir helst á nóttunni; eins og önnur nagdýr sjá þeir mjög vel í myrkri og eru þá helst á ferð. Þá er það líka vist, að margur, sem á matjurtagarð, sámilega girtan fyrir þeim skepnum, er hjer eru nú, mundi ekki treysta sjer til að kosta til nýrrar girðingar gegn hjerum. En hund kynni hann að hafa til að siga skepunum úr garðinum. Gæti þá svo atvikast, að slys yrði og hundurinn dræpi hjera. Jeg hefi vitað hunda drepa ketti. Og eins gæti orðið um hjera. Nú verður eigandi

hundsins að bera ábyrgð á gjörðum hans. Og finst mér það þá óhæfilega há sekt, að verða að greiða 20 kr. fyrir þetta. Ef til vill hefir hund eigandinn keypt hundinn fyrir 10 kr., og það eingöngu til að gæta garðsins, og ef til vill verður hann að borga árlega skatt af honum með 10 krónum. Fyrir utan þetta eru 20 krónur óvenju há sekt í samanburði við sektar kvæðin í friðunarlögum fugla. Þar er t. d. tveggja kr. sekt lögð við að skjóta rjúpu á friðunartíma hennar. Ef hjerinn er borinn saman við rjúpu og miðað er við kjötmagn beggja, þá ætti að vera nóg að ákveða sekt fyrir hjeradrápið 3—4 kr. Jeg hefi þó ekki árátt að fara neðar en 10 kr. með niðurfærslu sektarinnar.

Mál mitt enda jeg með þessu þrennu:

1. Þeirri áreiðanlegu og rökrjettu staðhæfingu, að af frv. standi hætta fyrir skógrækt vora og sauðfjárrækt.
2. Með sannmælinu: ekki veldur sá er varar, og
3. Með heilræðinu:

„*Quicquid agis, prudenter agas et respice finem*“ : varfærinn þú ver um alt, vel um endann hugsa skalt.

Steingr. Jónsson: Jeg ætla mér ekki að svara hinni löngu ræðu hv. 5. kgk. (B. Þ.), en vil aðeins minnast með örfáum orðum á brtt. á þgskj. 366. Hinn hv. þm. mælti fram með brtt. á þá leið, að 20 kr. væri óhæfilega há sekt, ef hundur dræpi hjera, og hjelt hann því fram, að eigandi hundsins væri að sjálfsögðu skyldur til þess að gjalda sektina. En í frv. stendur, að hver sá, er veiðir eða drepur hjera, þ. e. hver sá, sem *viljandi* drepur hjera, skuli greiða 20 kr. sekt. Hitt kemur ekki til mála, að hundaeigendur verði skyldir til að greiða sekt, þó að hundur þeirra drepri hjera án þeirra tilhlutunar. Enginn verður sektaður, þó að hundur hans drepri friðaðan fugl, og sama máli gegnir auðvitað um hjerana. (B. Þ.: Það má siga hundum á hjera). Það er satt,

og auðvitað gæti sektar kvæðið komið til greina, ef einhver hjeldi hunda beinlinis til hjeradráps. En hins vegar held jeg þó, að jafnvel hinir svonefndu hjerahundar drepri ekki hjerana. Nei, sektar kvæðin þurfa að vera há, ef lögin eiga að koma að gagni. Og það vil jeg líka leyfa mér að benda á, að verðmæti hjeranna er áreiðanlega talsvert meira en hv. 5. kgk. (B. Þ.) vill vera láta. Ef 4 pd. af kjöti fást af hverjum hjera og skinnið er þar að auki nokkurs virði, þá er hjerinn áreiðanlega $1\frac{1}{2}$ —2 kr. virði eftir kjötverði hjer. Hvernig á því stendur að færeyskir hjerar eru hjer svo ódýrir, veit jeg ekki.

Annars hygg jeg þarf laust að svara hinni löngu ræðu hins hv. þm. Það er ekki nema gott, að það sýni sig, að menn geta líka tekið undir sig spretti hjer í deildinni um þetta hjeramál. Og þar að auki verð jeg að geta þess, að hv. þm. sannfærði mig um það, sem hann ekki vildi sannfæra mig um. Jeg var upphaflega í dálitlum vafa um þetta mál, en hann sýndi ljóslega fram á, að talsvert mikið gagn má hafa af hjerunum, og auk þess mundu menn framvegis geta haft talsvert upp úr að leigja veiðirjettinn á jörðum sínum. Og ekki held jeg, að það komi til mála, að menn verði siðlausari af hjeradrápi. Yfir höfuð voru orð hans um skaðsemi hjeranna altöf sterk. Fullyrðing hans, að nú ættu menn að velja á milli hjeranna annarsveggar og sauðfjárræktar og skógræktar hinsveggar, nær engri átt.

Hjer er alltaf verið að tala um þessar miljónir af hjerum, sem fylli landið. En þetta er tómur misskilningur. Í betri löndum verður að friða hjerana til þess að þeir eyðist ekki. Og svo er alltaf verið að tala um þessa græðireiti, og að hjerarnir muni eyðileggja þá og alla kálgarða í landinu. En hjer, þar sem hið ræktaða land er svo lítið, er engin hætta. Hjer er aðeins $1\frac{1}{2}$ ræktað land, og það ætti að vera hægt að verja fyrir ágangi hjeranna. Og menn

skulu ekki halda, að veturnir hjer eyði ekki hjerunum. Þingmaðurinn endaði ræðu sína með nokkurskonar ásökun til þingmanna um að þeir væru gjarnir á að flaustra málunum. Jeg vil ekki taka þetta til mín. Jeg vil svo ekki fjölyrða frekar um þetta mál, og mun því ekki tala meira að sinni.

Karl Einarsson: Jeg ætlaði aðeins að lýsa því yfir, að jeg mun greiða atkvæði með breytingartillögunni, af því að jeg álit að hún bæti frumvarpið, en jeg mun samt greiða atkvæði á móti frumvarpinu. Það er nú búið að sýna fram á, hvað hjerarnir eru skaðleg dýr, svo að deildin gengur ekki að því gruslandi, hvað hún samþykkir. Að því er sektunum viðvíkur, þá veit jeg ekki betur en að það sje 2 kr. sekt fyrir að drepa svani, og er þó hver svanur miklu meira en 2 króna virði. Jeg sje því ekki að það sje ástæða til að leggja 20 kr. sekt við því að drepa jafnlítilfjörlegt dýr sem hjerarnir eru, og jeg held að rjett væri að ákveða sektina 2 kr. Jeg mun samt ekki koma með brtt. þess efnis.

Jósef Björnsson: Háttv. 5. kkg. (B. Þ.) sagði, að þegar hann hefði komið til útlanda, hefði hann ekki sjeð neitt, sem sjer hefði þótt fegurra en skógarnir. Mjer þykir þetta mjög trúlegt. En hann sagði enn fremur, að við ættum að velja á milli hjeranna og skóganna, nema við settum himinháar girðingar utan um skógarsvæðin. Jeg hefi sjálfur tekið þátt í að gróðursetja skóg í Noregi á ógirtum svæðum — óvörðum fyrir hjerum — og hefi svo sjeð sama skóginn aftur að 20 árum liðnum, þá orðinn vel þroskaðan eftir aldri, án þess að hjerarnir hafi valdið neinum sýnilegum skemdum á hinum ungu trjám. Hjerar eru þó vitanlega til í Noregi. Jeg trúi því ekki að við eigum að velja á milli hjeranna og skóganna, þótt nokkrir hjerar verði fluttir inn í landið. Og jeg

held að við mundum ekki vilja missa hjer-
ana fremur en aðrir, ef við hefðum þá.

ATKVGR.:

Brtt. 366 við 2. gr. feld með 6 : 6 atkv.
að viðhöfðu nafnakalli og sögðu:

ιά:

nei:

Björn Þorláksson,	Steingrímur Jónsson,
Guðm. Björnsson,	Guðm. Ólafsson,
Hákon Kristófersson,	Jósef Björnsson,
Karl Einarsson,	Júlíus Havsteen,
Kristinn Danielsson,	Karl Finnbogason,
Magnús Pjetursson.	Sig. Stefánsson.

Frv. var því næst samþykkt með 7 : 5 atkv. að viðhöfðu nafnakalli og sögðu:

já:

nei:

Steingrímur Jónsson,	Björn Þorláksson,
Guðm. Ólafsson,	Guðm. Björnsson,
Jósef Björnsson,	Kárl Einarsson,
Júlíus Havsteen,	Krístinn Danielsson,
Kárl Finnþogason,	Magnús Þjetursson.
Sig. Stefánsson.	

Hákon Kristófersson greiddi ekki atkv. og var talinn með meiri hlutanum.

Var frv. svo afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 425).

9. Sandgræðsla.

Á 30. fundi i Ed., mánudaginn 3. ágúst,
var útbýtt

frv. til laga um sandgræðslu,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr.
1 Nd.

Á 31. fundi, þriðjudaginn 4. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 307).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingskópum, til þess að mega taka frv. til 1. umr. Afbrigðin voru leyfð og samþykkt.

Jósef Björnsson; Þetta mál, sem hingað er komið frá Nd. og er stj.frv., er mikið mál og merkilegt. Það er öll ástæða til að rannsaka það sem best, og vil jeg því stinga upp á, að 3 manna

nefnd verði skipuð til þess að athuga það, að lokinni þessari umræðu.

ATKVGR.:

Frv. visað til 2. umr. með 11 atkv. samhlj.

Samp. með 12 atkv. samhlj. að skipa 3 manna nefnd, og voru kosnir í hana með 11 atkv. samhlj.

Jósef Björnsson,

Stgr. Jónsson,

Sig. Stefánsson.

2. umr. á 34. fundi, föstudaginn 7. ágúst (A. 307, n. 373).

Framsögumaður (Jósef Björnsson): Frv. það, er hjer liggur fyrir, var lagt fyrir Nd. af stjórninni. Í Nd. hefir frv. verið breytt að því leyti, að þar hefir það verið lagt undir Búnaðarfélag Íslands að hafa eftirlit með sandgræðslunni, en eftir stjórnarfrv. átti skógræktarstjórinn að hafa það. Aðrar efnisbreytingar hefir Nd. ekki gjört á stjórnarfrv.

Það getur nú leikið vafi á, hvort breyting sú, sem Nd. hefir gjört, sje til bóta eða ekki. En með því að nefndin hjer í deildinni litur svo á, að frv. sje til bóta í heild sinni og að þörf sje á slíkum lögum, leggur hún til, að frv. sje samþykkt óbreytt.

Jeg skal geta þess, að í 9. gr. frv. er 1 prentvilla. Þar stendur „samkvæmt 7. gr.“ — á auðvitað að vera „samkvæmt 8. gr.“. Þar er og vitnað til 7. gr. en á að vera 8. gr. Skrifstofan skýrði nefndinni frá, að þetta væri prentvilla og vonar að hún verði ekki að sök, heldur verði hún leiðrjett á skrifstofunni.

Júlíus Havsteen: Ef frv. hefði legið fyrir óbreytt eins og það kom frá stjórninni, hefði jeg talið sjálfsgagt að samþykkja það orðalaust. En nú hefir verið gjörð á því sú breyting, að jeg er hikandi í að vera með því. Þessi breyting er fölg-in í því, að umsjón sandgræðslunnar hefir verið lögð undir Búnaðarfélag Íslands. Jeg sje ekki, að sandgræðsla komi því

vitund við. Það eru ekki nema 2—3 dagar síðan jeg talaði við formann Búnaðarfélags Íslands, og sagði honum frá þessari nýbreytni í frv. Hann vissi þá ekki um, að þetta væri í ráði. Hann sagði brosandí, að þeir yrðu að reyna að gjöra þetta, ef svo yrði fyrirskipað, en jeg skildi hann svo, að hann hefði ekki mannafla til að fást við þetta starf. Hann hefir ekki nema tvo ráðunauta. Einar Helgason hefir ekki fengist við sandgræðslu, en hefir mikið starf að öðru leyti. Hinn ráðunauturinn er, eins og kunnugt er, þingmaður Árnesinga (S. S.). Það virðist svo, sem hv. þm. vilji taka það að sjer. Jeg þekki að vísu ekki hæfileika hans í þessa átt, en held að við eigum vól á tveimur hæfari mönnum til starfsins en honum, ef taka á starfið frá skógræktarstjóranum. Annar þessara manna, sem jeg á við, er ekki hjer langt frá okkur. Hinn hefir nýlokið prófi.

Mjer þykir varhugavert að fá Búnaðarfélagi Íslands þessa umsjón. Það er aðeins privatfélag, ekki konungleg stofnun, og það verður að gjöra nokkuð úr því. Það sem hefir ýtt Búnaðarfélaginu fram, er það, að stjórnarráðið hefir um ýms efni oft leitað ráða til þess. Það getur stundum verið gott, en stundum hefir það verið algjörlega óþarft.

Jeg ætla ekki að koma með neinar brtt. Jeg vildi aðeins benda nefndinni á, að athuga málið betur.

Það er einkennilegt, að Nd. er að öllu leyti samþykk aðalefni málsins. Skógræktarstjóri Kofoed-Hansen hefir samið frv., en samt er honum fleygt burtu eftir að menn hafa gjört sjer að góðu það, sem hann hefir sagt fyrir um sandgræðslu, sem hann þekkir til hlitar. Jeg veit ekki annað, en að hann sje mjög duglegur maður, sem tekið hefir skógræktarpróf, og veit því nokkur skil á sandgræðslu.

Jeg vil að stjórnarráðið hafi æðsta eftirlit með sandgræðslunni, og að sömu menn faist við hana sem hingað til. Það er ó-

tækt að fá hana nú í hendur mönnum, er ekkert hafa við hana fengist og þekkja lítið til hennar.

Guðm. Björnsson: Af því að jeg hefi farið víða um landið og talað við ýmsa glögga og greinda menn, þar sem sandfok er, ætla jeg að láta í ljós álit mitt á þessu máli.

Jeg skal þegar geta þess, að jeg fagna frv. og vona að það verði samþykkt, því að jeg tel það til mikilla bóta.

Menn greinir á um, hvort betra sje að láta Búnaðarfélag Íslands eða skógræktarstjórnann annast sandgræðsluna. Jeg hygg að hún sje best komin í höndum Búnaðarfélagisins. Hefting sandfoks hjer á landi er hið mesta vandamál, sem danskur skógræktarfræðingur veit ekki eins vel skyn á og greindur bóndi í sandfokssveit. (*Júl. H.*: Er ekki sandfok í Danmörku?) Það er óðruvísi í Danmörku. Mjer skilst svo, sem margir ætli, að hefting sandfoks eigi eingöngu að gjörast með gróðursetningu jurta og viðarteinunga. En það er síður en svo. Hjer á margt annað við. Það sem jeg hefi fyrir mjer í þessu, hefi jeg frá *Eyjólfi Guðmundssyni* í Hvammi, sem manna best hefir vit á því máli og mesta reynslu. Hann býr í sandfokssveit, þeirri sveit, sem stafar mest hætta af sandfoki, og hann hefir varið sveitina sína fyrir sandbýljunum, staðið í því striði allan sinn búskap og gelið sjer fegursta orðstir fyrir óþreytandi elju og dugnað. Jeg hefi farið víða þar um austursveitir, seinast í fyrra. Og mjer hefir þótt ægilegt á að líta þær aðfarir. Ef ekki tekst að hefta herferð sandsins niður Landsveitina, sje jeg ekki annað en að alt Landið, alla leið niður að sjó, hljóti smámsaman að blása upp. Það sem best stöðvar sandfokið er ekki melgras eða þ. u. l., heldur garðar, en þó einkum *vatnsrásir*. Greindum mönnum þar eystra var það ljóst, að ekkert ráð mundi gagna þar eins vel og ef hægt væri að taka upp kvísl úr

Þjórsá og veita austur í Rangá fyrir ofan bygðina á Landinu.

Jeg hygg því, að það sje viturlegast að fela mál þetta umsjá Búnaðarfélagisins. Það hefir kunnáttumenn í ýmsum greinum í þjónustu sinni, sem hjer kunna góð ráð til að leggja, hver á sína visu.

Júlíus Havsteen: Jeg verð að biðja afsökunar á, að jeg vissi ekki að deildin ætti slíkan sjerfræðing í sandgræðslu og öllu, sem þar að lýtur, og hv. 6. kgk. þm. (G. B.). Hann er ekki aðeins gagnkunnugur allri sandgræðslu hjer á landi, heldur og í Danmörku. Búnaðarfélagið þarf eftir þessu ekki annað en leita ráða til hans um þessi efni. En jeg ætla aðeins að spyrja hv. þm. eins: Ef hjer væri settur á stofn spítali, og hann ætti að veita spítalastjóra embættið, mundi hann þá skipa það skottulækni? Jeg vil helst að þeim mönnum sje falið starfið, er hafa sýnt einhver skilríki fyrir, að þeir kunni eitthvað fyrir sjer í því.

Karl Einarsson: Jeg vil ekki segja eins og sá hv. þm. (J. H.), sem nú settist niður, sagði áðan, að hann ætlaði ekki að koma með neina brtt. Jeg ætla einmitt að koma með brtt. til 3. umr. um það, að skógræktarstjóranum sje falin þessi umsjón sandgræðslunnar. Jeg tel rangt að leggja hana undir Búnaðarfélagið; það hefir enga menn, sem þekking hafa á þessu efni, en hinsvegar hefir skógræktarstjórinn talsverða æfingu í þessu og getur engu síður hagnýtt sjer þekking og reynslu bænda en Búnaðarfélagið og ráðunautar þess og þjónustumenn. Jeg veit, að hefting sandfoks er honum hið mesta kappsmál, ekki síður en skógræktin og ræktun landsins yfirleitt.

Jósef Björnsson: Út af því að háttv. þm. Vestm. (K. E.) lýsti yfir því, að hann ætlaði að koma fram með brtt. við frv., skal jeg geta þess, að við nefndarmennirnir höfum ekki viljað bera upp neina breytingartillögu við frumvarpið, sökum þess,

að við viljum ekki með nokkru móti draga málið. En við litum svo á, að hætta væri á, að málið strandaði, ef farið væri að breyta frumvarpinu og endursenda það neðri deild. En þar sem hann sagði, að Búnaðarfelagið hefði enga menn, sem þekkingu hefðu á þessum efnum, þá álit jeg, að þar sje tekið of djúpt í árinni. Sandgræðsla er ekki að eins skógræktarmál. Það er líka jarðræktarmál, þótt það sje nokkuð sjerstaks eðlis. Og með engu móti er hægt að neita því, að heftingu sandfoks sje búnaðarmál. Jeg tel því jafn frek ummæli og háttv. þm. Vestm. (K. E.) mælti í garð Búnaðarfelags Íslands óviðeigandi. Jeg verð að líta svo á, að ef Búnaðarfelag Íslands hefir ekki menn í þjónustu sinni, sem eru nógu vel að sjer í þeim störfum, er til sandgræðslu heyra, þá geti það tekið í sína þjónustu menn, sem hafa slíka þekking og kunnáttu. Og þetta þarf væntanlega ekki að brýna fyrir fjelagi, sem er allsherjarfelag alls landsins til eflingar búnaði á öllum sviðum. Af þessum sökum kemur nefndin ekki fram með neina breytingartillögu.

Jeg ætla ekki að ræða hjer um heftingu sandfoks, en það er vist, að það má hefta það á ýmsa vegu. En jeg get tekið undir það með háttv. 6. kgk. (G. B.), að vatnsveitingar munu vera öruggasta ráðið, þar sem þeim verður við komið.

Nefndin segir engan veginn að skógræktarstjórinn hafi ekki vit á þessu máli og kunnáttu á störfum þeim, sem að heftingu sandsfoks lúta. Um það lætur hún engan efa í ljósi, þótt hún komi ekki fram með breytingartillögu um að fela honum það til umsjónar, og telji sjálfsagt að málinu ætti að vera borgið, þó það sje lagt undir Búnaðarfelagið.

Guðmundur Björnsson: Jeg skil vel, að háttv. 1. kgk. (J. H.) hjelt, að það gæti ekki komið til mála, að jeg bæri nokkurt skynbragð á heftingu sandfoks. Hitt er annað mál, að sumir menn hafa eyru, en

heyra ekki, augu, en sjá ekki, greind, en gá ekki að því, sem í kring um þá er og gjöríst. Jeg er ekki í þeim flokki. Það er satt, að jeg hefi ekki staðið fyrir heftingu sandfoks. En jeg hefi komið austur í Rangárvallasýslu, austur að Ægissíðu, og sjeð, að öðrum megin árinna er alt grænt, en hinum megin auðn og sandur. Þá dylst engum, að það er vatnið, sem best heftir sandfokið. Ef maður kemur upp á Land og skoðar með athygli þær tilraunir, sem gjörðar hafa verið þar sandfokinu til heftingar, bæði með því að sá og girða, þá kemst maður skjótt að raun um, að girðingar eru þar aðalvörnin, en rennandi vatn eða þjettur, hávaxinn skógur, eina örugga vörnin.

Háttv. 1. kgk. (J. H.) heldur, að jeg mundi gjöra skógræðing að spítalalækni, ef jeg væri spítalastjóri (*Július Havsteen*: Það sagði jeg ekki. Jeg sagði skottulækni). Jæja. Jeg get fullvissað háttv. þm. um, að það væri engu villausara en láta skógræðing fást við Flóaáveituna, eða hafnar-garðana hjerna í Reykjavík.

Jeg get fullvissað þingdeildarmenu um það, að hjeraðsbúum þar eystra líkar stórilla, hve lítið hefir verið gjört af hálfu þeirra manna, er við sandgræðsluna eiga að fást, og ráð þeirra lítið dugað. Þeir munu því fagna þeirri breytingu, að umsjón sandgræðslunnar sje fengin í hendur Búnaðarfelagi Íslands.

Steingrímur Jónsson: Jeg vil að eins undirstrika það sem háttv. framsögumaður (J. B.) sagði, að það vekti fyrir nefndinni, að frumvarpið mætti ekki á nokkurn hátt stranda hjer í deildinni, þótt háttv. neðri deild hefði bætt þessu nýmæli inn í það. Enn fremur álitur nefndin, að það sje vel til fallið, að Búnaðarfelagið hafi yfirumsjón með þessu máli, enda útilokar frumvarpið það alls ekki, að hægt sje að nota sjerþekkingu skógræktarstjórans. Hann getur auðvitað látið fjelaginu í tje allar nauðsynlegar upplýsingar og leiðbeiningar

um þær sandgræðslu aðferðir, sem hann er kunnugastur.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með 10 atkv. samhlj.

2. gr., 3. gr., 4. gr., 5. gr., 6. gr., 7. gr., 8. gr., 9. gr., 10. gr., 11. gr. og 12. gr., hver um sig. samþ. með 10 : 1. atk.

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umræðu með 11 atkv. samhlj.

3. umr. á 35. fundi, laugardaginn 8. ágúst (A. 307).

Afbrigði frá þingsköpum voru leyfð og samþ.

Framsögum. (Jósef Björnsson): Jeg tók það fram í byrjun ræðu minnar við síðustu umræðu, að það mundi vera skiftar skoðanir um það, hvort breytingar háttv. neðri deildar á stjórnarfrumvarpinu væru til bóta. Það kom og greinilega fram í umræðunum hér í deild, að svo er.

Ástæður þær, sem færðar voru fram gegn breytingum háttv. Nd., voru tvær.

Fyrri ástæðan var sú, að Búnaðarfjelagið mundi ekki hafa neinum manni á að skipa, sem væri jafn fær um að standa fyrir sandgræðslustarfinu eins og skógfræðingurinn.

Jeg benti þá á, að þessi ummæli væru ekki á fullum rökum byggð að því leyti, að svo framarlega sem Búnaðarfjelagið hefði ekki slíkan mann nú, þá ætti það að útvega sjer hann, og mundi geta útvegað hann. Þetta mál er að minnu áliti búnaðarmál, og því heyrir það í raun rjetttri undir Búnaðarfjelagið. Skal jeg nú gjöra nokkra grein fyrir því, hvi jeg lit svo á.

Sandgræðslan getur farið fram á ýmsan veg; hún getur verið framkvæmd með vatnsveitingum, með girðingum, smærri og stærri, með þakning, með hrísi, lyngi eða torfi. Á sumum stöðum getur hún - og verið framkvæmd með sáning. Alt þetta er óneitanlega eftir eðli sinu búnaðarstörf. Þá getur og sandgræðslan verið framkvæmd með plöntun mels og annara heftijurta, eða

með skógarplöntun. Að því er þetta síðasta snertir, er hún að sjálfsögðu skóg-ræktarmál.

Hin ástæðan, sem færð var gegn breytingu háttv. Nd., var sú, að hér væri verið að demba starfi á herðar fjelags, sem væri „privat“-fjelag. Það er satt, að það má líta svo á, að fjelagið væri „privat“-fjelag, þrátt fyrir miklar fjárveitingar til þess úr lands-sjóði og þrátt fyrir ýmsa aðra afstöðu þess, sem gjörir það að verkum, að því er talsvert öðruvísi varið en öðrum „privat“-fjelögum. Það er einmitt þetta, sem nú kom mjer sjerstaklega til að taka til máls.

Jeg hefi bent á það, að ekkert virtist á móti því, að Búnaðarfjelagið tæki að sjer störf lík því, sem hér er um að ræða. En þá finst mjer, að líka þurfi að hugsa fyrir því, að afstöðu þess gagnvart þingi og stjórn sje breytt.

Til þess að Búnaðarfjelagið geti orðið það, sem fyrir mjer vakir, að það eigi að verða, sjálfsagður ráðunautur landstjórnarinnar í öllum búnaðarmálum, þá lit jeg svo á, að eðlilegt sje, að landsstjórnin hafi rjett til að skipa stjórn fjelagsins að meira eða minna leyti, og með því hafa nokkur áhrif á með hve miklum velhæfum starfskröftum fjelagið starfar. Og jafnframt ætti sú skylda að hvíla á fjelaginu, að aðstoða stjórnina í þeim málum, er búnað snerta.

Ef þetta kæmist á, þá er fjelagið orðið hinn sjálfsagði ráðunautur stjórnarinnar í búnaðarmálum, sem það á að vera. Og engin stofnun getur verið betur til þess fallin en einmitt búnaðarfjelag alls landsins, að leggja á holl ráð í búnaðarmálum og leysa vel af hendi margskonar búnaðarstörf. Það hefir betri tök á að vita um þarfir og óskir bænda en aðrir; það stendur í sambandi við búnaðarfjelög út um land og við einstaka fjelagsmenn, og það hefir við hlið sjer þing kosið af landsmönnum, hið svokallaða búnaðarþing.

Það (Búnaðarfjelagið) hefir því góð tök á að safna saman þeirri búnaðarreynslu,

sem til er í landinu. Það getur látið ræða málinu í einstökum sveitum, í búnaðarsamböndum og loks á sjálfu búnaðarþinginu, og ef stjórn búnaðarfjeldagsins er þá vel skipuð og situr inni með góða búnaðarþekkingu, eins og þarf að vera, og er skyldug til að vera landssljórninni til aðstoðar og ráðagjörða, þá er enginn vafi á, að stigið væri spor í rjetta átt með slíku fyrirkomulagi, og þá ætti ekki að þurfa að heyrast þau orð hjer á þingi, að rangt sje að fá Búnaðarfjeldagi Íslands sandgræðsluna í hendur, eða önnur því um lík búnaðarmálefni.

Jeg vildi varpa fram þessari athugasemd áður en frumvarpið færi út úr deildinni, en það vona jeg að því lánist, þrátt fyrir annmarka þá, sem sumum virðist vera á því.

Júlíus Havsteen: Jeg hefi ekki sannfærst af því, sem sagt hefir verið, um það, að rjett sje að fá Búnaðarfjeldagi Íslands sandgræðsluna í hendur, eins og nú er ástatt. Jeg hefi minst á það við formann Búnaðarfjeldagsins, og vissi hann ekkert um það. Það yrði þá að hafa í þjónustu sinni menn, er kynnu eitthvað að sandgræðslu, en því er ekki að heilsa. Það er nógu snemt að gjöra þessa breyting, þá er það hefir fengið sjer hæfa menn til starfsins, og hefir fengið „autorisation“. Jeg held, að rjettast sje að lofa málinu að biða að þessu sinni. Annars er frv. gott að efninu til, enda er það samið af skógræktarstjóranum, sem hefir vel vit á sandgræðslu.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með 8 : 3 atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 410).

10. Kosningar til Alþingis.

Á 37. fundi í Ed., þriðjudaginn 11. ágúst, var útbýtt

frumvarpi til laga um kosningar til Alþingis,

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umræðu í neðri deild.

Á sama fundi var frumvarpið tekið til 1. umr. (A. 473).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að mega taka frumvarpið samstundis til 1. umræðu. Voru afbrigðin leyfð og samþykkt.

Þingmaður Vestmannaeyinga (K. E.) lagði til, að skipuð væri þriggja manna nefnd til að athuga frv.

ATKVGR.;

Frumvarpinu visað til 2. umr. í e. hlj.

Tillagan um nefndarkosningu samþykkt með 9 atkv. samhlj.

Í nefndina voru kosnir:

Karl Einarsson með 9 atkv.

Karl Finnbogason — 6 —

Magnús Pjetursson — 5 —

Málið var síðan afhent þingmanni Vestmannaeyinga.

2. umr. á 40. fundi, miðvikudaginn 12. ágúst (A. 473).

Forseti tók frumvarpið út af dagskrá eftir ósk framsögumanns nefndarinnar, og var umræðunni frestað til næsta dags.

Frh. 2. umr. á 42. fundi, fimtudaginn 13. ágúst (A. 473, n. 504).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að mega taka frumvarpið þegar til umræðu, voru leyfð og samþykkt.

Framsm. (Karl Finnbogason): Háttv. neðri deild hefir sofð yfir þessu frumvarpi í rúman mánuð, og þegar það loks kemur frá henni, er það töluvert gallað. Við höfum ekki vakað yfir því nema eina nótt, og hana ekki heila, og höfum fundið nokkra galla á frumvarpinu, en búumst ekki við, að við höfum farið svo nákvæmlega yfir það, að við getum sagt með vissu, hvort það er vel brúklegt eða ekki. Þó lítum við svo á, að rjett sje, að sam-

þykkja frumvarpið með þeim breytingum, sem við leggjum til að á því verði gjörðar, og eru á þgskj. 504. Háttv. neðri deild hefir breytt stjórnarfrumvarpinu allmikið, og er aðalbreytingin fölginn í því, að 7. gr. stjórnarfrumvarpsins hefir verið feld burt. Við það varð allmikil röskun á öllu stjórnarfrumvarpinu, og margar af þeim breytingum, sem við leggjum til að gjörðar verði á frumvarpinu, er afleiðing af því, að þessi grein var feld burtu og að frumvarpið hefir ekki verið leiðrjett í samræmi við það.

Nú skal jeg minnast með fáum orðum á breytingartillögur nefndarinnar.

1. brtt. er við 7. gr. Við förum þar fram á að bætt sje inn í frumvarpið grein úr gömlu kosningarlögum, þess efnis, að kjörstjórnir skuli sjálfar velja oddvita sinn og skifta með sjer verkum. Í hreppum er hreppstjórnin sjálf sagður oddviti kjörstjórnar, en ekkert ákveðið, hver skuli vera það í bæjum. Þetta viljum við laga með brtt.

2. brtt. er við 9. gr. Þar hefir fallið úr gömlu kosningarlögum, að kjörskrár skuli gilda frá 1. júlí það ár sem þær eru samdar og til 30. júní næsta ár *að báðum dögum meðtöldum*, og leggjum við því til, að orðunum: „að báðum dögum meðtöldum“, verði bætt við.

3. brtt. er við 14. gr. Það er að eins tölubreyting. Þar var skakt vitnað til greinar, 12. gr. í staðinn fyrir 11. gr.

4. brtt. er við 18. gr. Þar er í frumvarpinu talað um, að enginn megi gefa kost á sjer í fleirum en einu kjördæmi. Hjer er meint að enginn megi bjóða sig fram í fleirum en einu kjördæmi *við sömu kosningar*, og þykir okkur því rjett, að bæta þeim orðum við, því að það er auðvitað ekki meiningin, að maður megi ekki bjóða sig fram í öðrum kjördæmum við aðrar kosningar siðar.

Þá er 5. brtt. við 20. gr., allstór breyting. Í frumvarpinu er það, sem farið er fram á að breytt sje, svona: „En hafi eigi

nema einn maður boðið sig fram til kosningar í kjördæminu, þarf engin kosning fram að fara, heldur lýsir kjörstjórnin þingmannsefnið kosið“. Hjer er átt við, að að eins einn maður bjóði sig fram, af því að í frumvarpi stjórnarinnar var ætlast til að öll kjördæmi væri einmenningskjördæmi. Þetta var felt burt, og því er nauðsynlegt að breyta þessu, og leggjum við til að greinin hljóði svona:

„En hafi eigi fleiri boðið sig fram til kosningar í kjördæminu en kjósa skal, þarf engin kosning fram að fara, heldur lýsir kjörstjórnin þingmannsefnið kosið eða þingmannaefnin kosið“.

6. brtt. er við 21. gr. Þar er talað um hreppskjörstjórn, en okkur virðist fara betur að setja undirkjörstjórn í staðinn, því að undirkjörstjórnir eru vitanlega í bæjunum líka, og þetta ákvæði nær jafnt til bæjanna sem til sveitanna. Í sömu grein er prentvilla „10⁰/„“ fyrir: 10⁰/, sem farið er fram á að leiðrjetta. Önnur prentvilla er í 61. gr., sem verður að leiðrjetta við næstu prentun.

Þá er 7. brtt. við 22. gr.; hún er alveg samskonar og sú, sem jeg talaði um aðan, að í staðinn fyrir „hreppskjörstjórn“ komi: „undirkjörstjórn“.

8. brtt. er við 26. gr., og er hún í þrem liðum. 1. liður hennar fer fram á að í staðinu fyrir orðið „hreppsnefnd“ í fyrstu linu komi: „hreppstjóri, en í kaupstað bæjarfógeti“. Það er ósamræmi í þessari grein í frumvarpinu, því að í fyrri málsgreininni er sagt að hreppsnefnd geymi atkvæðakassana, en í siðari málsgreininni hreppstjóri eða bæjarfógeti. Við leggjum til að greinin verði breytt svo, að samræmi verði á milli málsgreina.

Næsta brtt. við sömu gr. fer fram á, að bæta inn í orðunum „á kostnað landskjóðs“ og hljóðar þá málsgreinin svona: „Í hverjum hreppi varðveitir hreppsnefnd atkvæðakassana, er landsstjórnin hefir útvegað í fyrstu á kostnað landsskjóðs“. Af-

leiðingin af þessari breytingu er sú, að breyta þarf síðustu málsgrein greinarinnar, og leggjum við til að hún hljóði svona: „Ef síðar þarf að endurnýja kassa eða poka, kostar sveitar- eða bæjarsjóður þá endurnýjun.“

9. brtt. er við 32. gr. Þar er að eins farið fram á að orðinu „bæjarfógeta“ sje bætt inn á eftir orðinu „sýslumanns“, það er að segja, að vottorð um að nafn manns standi á annari kjörskrá í kjördæminu, skuli fá jafnt frá bæjarfógetum sem sýslumönnum.

Þá er 10. brtt. við 33. grein; hún fer fram á að orðin „það nafn“ falli burt, en í staðinn komi „nafn þess eða nöfn þeirra, ef fleiri en einn á að kjósa“. Í frv. stjórnarinnar var gjört ráð fyrir, að að eins einn mann ætti að kjósa í kjördæmi hverju, en vegna þess að um tvímenningskjördæmi verður að ræða, eins og áður var, höfum við lagt til að greininni sje breytt í samræmi við það. Þó höfum við lagt til, að í staðinn fyrir að í frv. stóð, að kjósandinn stimplaði yfir það nafn, sem hann vildi kjósa, kæmi „nafn þess“ o. s. frv., því að meiningin er ekki sú, að það sje nafnið sem kosið er, heldur maðurinn, sem nafnið ber.

Þá er 11. brtt. við 39. gr. Þar er að eins orðið „hans“ felt í burt, og orðið „þess“ sett í staðinn. Greinin, sem farið er fram á að breyta, hljóðar svona: „Nú þykir þingmannsefni eða umboðsmanni hans eitthvað ólöglegt við kosningarathöfnina“. Þetta er sama orðalag og í nügildandi kosningarlögum, en þegar hægt er að gjöra ráð fyrir, að konur bjóði sig fram til kosninga, þykir okkur óviðkunnanlegt að karlkenna þær eins greinilega og hjer er gjört, og leggjum við því til, að málsgreinin hljóði svona: „Nú þykir þingmannsefni eða umboðsmanni þess eitthvað ólöglegt við kosningarathöfnina“.

Þá er 12. brtt. við 40. gr., sem fer fram á, að í stað orðanna „er hnýtt saman“

komi „eru hnútar á“. Það er smávægileg orðabreyting, sem okkur þykir betur fara þannig, sem við höfum lagt til að orðalagið væri.

13. brtt. er við 47. gr., og er hún í 2 liðum. Hún er alveg samskonar og sú breytingartillaga, sem jeg talaði um áðan, að orðið „þess“ væri sett í staðinn fyrir orðið „hans“.

Fyrri liður þessarar tillögu fer fram á, að í staðinn fyrir orðið „hann“ komi í fyrri málsgr. 47. gr. orðið „það“, en síðari liðurinn að orðið „þess“ komi í staðinn fyrir „hans“ í síðari málsgreininni, og leggjum við þetta til, til þess að orðin geti átt við „þingmannsefni“.

14. brtt. er við 67 gr., í greinarlokin. Þar er farið fram á að í staðinn fyrir „lögsagnarumdæmisins“ komi „kjördæmis þess, sem sýslumaður eða bæjarfógeti er búsettur í“. Þetta er um bókun á ýmsu viðvikjandi kosningu landskjörinna þingmanna. Við leggjum til, að það sje bókað í yfirkjörstjórnarbók þess kjördæmis, þar sem sýslumaður eða bæjarfógeti sá, sem tekur á móti sendingunni, er búsettur í.

15. brtt. er við 68. gr., og fer hún fram á, að á eftir orðinu „sýslumanns“ komi „eða bæjarfógeta“, og er það aðeins til skýringar.

Jeg þarf svo ekki að fara fleiri orðum um frumv. eða brtt. nefndarinnar, en leyfi mjer fyrir hönd nefndarinnar að leggja það til. að breytingartillögur hennar verði samþykktar. Jeg hefi rætt um þær við einn mann úr nefnd þeirri, sem hv. neðri deild skipaði í málið, og leit hann svo á, að það mundi ekki verða til бага framgangi málsins, þótt þær væru samþykktar, og viðurkendi að þær væru á rjettum rökum byggðar.

Karl Einarsson: Jeg skal leyfa mjer að taka það fram, að nefndin hefir reynt að athuga frv., og jeg get ekki sagt eins og hv. framsögum., að jeg viti ekki hvort frumvarpið sje brúklegt eða ekki. Jeg er sannfærður um að frv., eins og við höfum

lag til að því yrði breytt, er fullkomlega brúklegt.

Fyrri partur frumvarpsins er tekinn eftir nügildandi kosningalögum og aðeins breytt því, sem nauðsynlega þurfti að breyta. 7. gr., sem var um einmenningskjördæmin, feldi neðri deild og þurfti víða að breyta frv. í samræmi við það. Neðri deild hafði gjört það víða, en ekki alstaðar. Af þessu stafa margar af þeim breytingum, sem við leggjum til að gjörðar verði á frumvarpinu. Aðrar breytingar stafa af því, að nú er ekki altaf hægt að karlkenna þingmannaefnin, því verið getur, að kvenfólk bjóði sig fram, og verður þá að láta það halda sinu eðlilega kyni.

Hv. framsm. sagði að frumvarpinu hefði verið talsvert breytt í Nd. Þetta er rjett, þegar litið er til þess, að hætt var við að breyta kjördæmaskipuninni. Þá er enn fremur ein efnisbreyting, og hún er í 9. gr. Þar er búin til ný yfirkjörstjórn. Samkvæmt nügildandi kosningarlögum eru sýslumenn og bæjarfógetar altaf oddvitar yfirkjörstjórnanna, hvort sem þeir eiga heima í kjördæminu eða ekki. Þessu hefir neðri deild breytt, og er það vist til að spara kostnað. Jeg álit þessa breytingu varhugaverða, og vildi breyta því, ef frv. stafaði ekki hætta af því, með því að jeg álit varhugavert að landsstjórnin skipi oddvita, svo sem ætlast er til að hún gjöri, ef sýslumaður eða bæjarfógeti á heima utan lögsagnarumdæmis. Það má að visu segja, að sýslumenn og bæjarfógetar sjeu skipaðir af landsstjórninni, en þeir eru þó fastir embættismenn. Jeg álit, að sjerstaklega úrskurðum, sem kveðnir eru upp af yfirkjörstjórn, sje miklu ver borgið á þennan hátt en ella mundi. Þetta eru þær einu efnisbreytingar, sem neðri deild gjörði, því að aðrar breytingar, sem hún ætlaði að gjöra, voru feldar. Jeg get ekki sagt að þetta frumvarp sje illa athugað, þar sem þetta er stjórnarfrumvarp, sem neðri

deild hefir athugað vandlega og ekki fundið á því marga galla, og við höfum athugað það og varla fundið aðra galla en þá, að frv. hefir ekki verið breytt í samræmi við það, að 7. gr. var feld burt.

Jeg leyfi mjer því að leggja til, að frv. verði samþykkt með þeim breytingum, sem við höfum lagt til að á því verði gjörðar.

ATKVGR.:

1. gr., 2. gr., 3. gr., 4. gr., 5. gr. og 6. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 1. við 7. gr. samþ. með öllum atkv.

7. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

8. gr. samþ. með öllum atkv,

Brtt. 504, 2. við 9. gr. samþ. með öllum atkv.

9. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

10. gr., 11. gr., 12. gr. og 13. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 3. við 14. gr. samþ. án atkvgr.

14. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

15. gr., 16. gr. og 17. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 4. við 18. gr. samþ. án atkvgr.

18. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

19. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 5. við 20. gr. samþ. með öllum atkv.

20. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 6. við 21. gr. samþ. með öllum atkv.

21. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 7. við 22. gr. samþ. án atkvgr.

22. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

23. gr., 24. gr. og 25. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 8. a, b og c-liðir, við 26. gr. samþ. með öllum atkv.

26. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

27. gr., 28. gr., 29. gr., 30. gr. og 31. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 9. við 32. gr. samþ. án atkvgr.

32. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 10. við 33. gr. samþ. án atkvgr.

33. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.
34. gr., 35. gr., 36., gr., 37. gr og 38.
gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 11. við 39. gr. samþ. án atkvgr.

39. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 12. við 40. gr. samþ. án atkvgr.

40. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

41. gr., 42. gr., 43. gr., 44. gr, 45. gr.
og 46. gr. samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 13. við 47. gr. samþ. með öll-
um atkv.

47. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

48.—66. gr., hver grein fyrir sig, samþ.
með öllum atkv.

Brtt. 504, 14. við 67. gr. samþ. án atkvgr.

67. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

Brtt. 504, 15. við 68. gr. samþ. án atkvgr.

68. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

69.—86. gr., hver grein fyrir sig, samþ.
með öllum atkv.

Ákvæði um stundarsakir samþ. með
öllum atkv.

Fyrirsagnir kaflanna og einstakar fyrir-
sagnir samþ. án atkvgr.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Fr. v. s. til 3. umræðu með öllum atkv.

3. umr. á 43. fundi, fimtudaginn 13.
ágúst (A. 506).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að
taka frv. þegar í stað til 3. umræðu, voru
leyfð og samþykkt.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. v. s. samþ. með 11 atkv. samhlj. og
endursent Nd.

(Sjá A. 508).

11. Stjórnarskrármálið.

Á 39. fundi í Ed., miðvikudaginn 12.
ágúst, var útbýtt

*frv. til stjórnarskipunarlags um breyt-
ing á stjórnarskrá um hin sjerstaklegu*

*málefni Íslands 5. jan. 1874 og stjórn-
arskipunarlögum 3. okt. 1903,*

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr.
í Nd.

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.
(A. 488).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá
þingsköpum, til þess að mega taka frv.
samstundis til 1. umr. Ráðherra leyfði
afbrigðin og deildin samþykkti þau.

Steingrímur Jónsson: Jeg vil leyfa
mjer að stinga upp á því, að þessu máli
verði að þessari umræðu lokinni vísað til
þeirrar nefndar, sem kosin var fyrir nokkr-
um dögum til að ihuga þetta mál hjer í
deildinni.

ATKVGR.:

Fr. v. s. til 2. umr. í e. hlj.

Fr. v. s. til stjórnarskrárnefndar í e.
hlj.; en þá nefnd skipuðu:

Kristinn Danielsson,
Karl Einarsson,
Björn Þorláksson,
Sigurður Stefánsson,
Steingrímur Jónsson.

2. umr. á 40. fundi, miðvikudaginn 12.
ágúst (A. 488, n. 492 og 487).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að
taka frv. þegar til 2. umræðu, voru leyfð
og samþykkt.

Framsögum. (Steingrímur Jónsson):
Jeg gjöri ráð fyrir, og leyfi mjer að skjóta
því til hv. forseta, að í raun og veru verð-
ur við þessa umræðu talað í einu um
þetta mál og 1. mál á dagskrá (till. til
þingsál. um uppburð sjermála Íslands
fyrir konungi í rikisráði Dana, þgskj. 489,
sbr. 493), því þau verða tæplega aðskilin.

Allir nefndarmennirnir voru sammála
um það, að ráða deildinni til að samþykkja
stjórnarskrárfrv. óbreytt.

Væntanlega er það í samræmi við skoð-
un allra þingmanna, og nokkrar líkur til
að það sje vilji allrar þjóðarinnar. Jeg
finn ekki ástæðu til nú við þessa umræðu

og svo seint á þingi, að minnast á þær rjettarbætur, sem unnist hafa, ef frv. nær fram að ganga.

Frumvarpið er kunnugt bæði þingmönnum og þjóðinni, þar sem það hefir verið til meðferðar síðan 1911 og kunnugt frá þinginu 1913; finn jeg því ekki ástæðu til að fjölyrða um það frekar.

Nefndin ræður til að samþykkja frv. í þeirri von, að það megi verða til gagns og blessunar í framtíðinni.

En nefndarmenn voru enn fremur sammála um að jafnframt stjórnarskrárbreytingunni væri rjett að samþykkja yfirlýsingu, sem hefði að innihalda skilning á vissu atriði í stjórnarskránni, uppburði sjermálanna. Nefndarmenn voru einnig sammála um aðalinnihald þessa fyrirvara, að hann væri ákveðin yfirlýsing um skilning vorn á uppburði sjermálanna fyrir konungi, og það væri algjörlega íslenskt sjermál.

Minni hluti nefndarinnar — og jeg telst til hans — leit þó svo á, að í raun og veru væri fyrirvarinn óþarfur, það spursmál væri svo vafalaust, eins og hjer væri komið, að þetta væri sjermál. Þar um þyrfti engan fyrirvara, þegar svo er fyrir-mælt í stjórnarskránni, að konungur sjálfur ákveði hvar sjermálin skuli borin upp, þá sje það gjört með undirskrift Íslandsráðherra eins; öðruvisi getur það ekki skilist.

Af því leiðir að sjálfsögðu það, að þeim konungsurðurði, sem ákveður fyrirkomulagið á uppburði sjermálanna, verður aðeins breytt með öðrum konungsurðurði með undirskrift Íslandsráðherra eins, og á engan annan hátt.

Engu síður leit minni hlutinn svo á, að ekkert væri á móti því, að gefa út þessa yfirlýsingu og engin ókurteisi að láta fyrirvarann fylgja stjórnarskránni, og eftir alt þetta mikla umtal, sem orðið hefir um þetta mál, getur það að vorri hyggju verið heppilegt, að álit Alþingis um þetta yrði kunnugt hjer og erlendis.

Meiri hlutinn litur svo á, að yfirleitt sje

beinlinis þörf á fyrirvaranum og hann sje nauðsynleg trygging fyrir þjóðina.

Jeg skal og taka það enn fram, að þessi var í raun og veru skoðun okkar allra, þótt við ekki værum sammála um orðalagið á þessum fyrirvara. Minni hlutinn vildi hafa yfirlýsinguna sem stytsta, sem mest blátt áfram, ljetta og auðskilda og undir engum kringumstæðum tviræða.

Þess vegna höfum við komið með breytingu á orðalagi þingsályktunartillögu neðri deildar, sem meiri hlutinn ræður deildinni til að samþykkja. Í fyrirvara neðri deildar er að minsta kosti eitt orð, sem hugsanlegt væri að ekki yrði ósáknæmt gagnvart því, að stjórnarskráfrv. næði fram að ganga. Það er orðið „*áskilur*“, sem jeg fyrir mitt leyti skil ekki, hvað meint er með, og álit jafnvel ekki með öllu ósáknæmt. En jeg hefi þó ekki á móti því ef að hv. ráðherra hyggur að það fæli ekki konung frá að samþykkja stjórnarskrána, og væri kærkomin yfirlýsing hans um það.

Ástæður minni hlutans fyrir breytingartillögunni eru þær, að hann álitur sitt orðalag betra og heppilegra fyrir málið. Jeg hefi mint á þetta, af því að ómögulegt er að skilja þessi mál að.

Kristinn Daníelsson: Eins og athugasemdir þær bera með sjer, sem jeg hefi látið fylgja undirskrift minni undir álit nefndarinnar í þessu máli, þá hefi jeg ekki átt alskostar auðvelt með að ráða við mig hvernig mjer fyndist rjettast að snúa mjer í þessu vandamáli. Annars vegar er þrátt og skoðanir manna, sem álita má, að hafi glöggan skilning á þessu, og hins vegar eigin efasemdir minar um að þau ráð dygðu til þess að varðveita óskert. an rjett landsins. Þetta er mikið vandamál fyrir Alþingi, en vandinn felst ekki í stjórnarskrárbreytingunni í sjálfu sjer. Allur vandinn er fölginn í einu atriði, sem hefir mesta þýðingu fyrir sjálfstæði landsins. Jeg á við ríkisráðsákvæðið og upp-

burð sjermálanna. Mjer var frá upphafi ekki vel við þetta ákvæði, að konungur rjeði því sjálfur, hvar borin væru upp fyrir honum sjermálin, þótt jeg ljeti það ekki aftra mjer frá að greiða frumvarpinu atkvæði á seinasta þingi. Og þá datt heldur engum í hug að konungur ætti að ákveða þetta öðruvisi en sem þingbundinn konungur. En nú á hann að gjöra það án tilhlutunar Alþingis. Af þessu, að þetta snerist svona í ríkisráðinu, er nú allur vandinn sprottinn, þar sem konungur ákvað, að uppburður sjermálanna skyldi fara fram í ríkisráðinu, og að engin breyting verði á þessu gjörð, nema samþykkt yrðu sambandslög af Ríkisþingi Dana og Alþingi, og að þessi stjórnarráðstöfun yrði auglýst fyrir Dönum með undirskrift forsætisráðherrans danska.

Þingið mun ekki ásaka ráðherra fyrir það, þó svo færi um uppburð sjermálanna, að hann yrði í ríkisráðinu, því það bjóst við að svo færi, en að 'skrifa undir skjal, sem segði enga breytingu geta á þessu orðið, nema Ríkisþingið samþykkti lög því viðvikjandi, til þess var auðvitað aldrei ætlast. Með því er afsalað yfirráðum yfir sjermálum vorum. Og slík yfirlýsing mundi gjöra erfiðari öll viðskifti okkar við konung. Hann findi sig bundinn fyrir þjóðinni dönsku. Þessu tvennu þarf að hrinda af höndum sjer: Að engin breyting verði á þessu gjörð, nema með íhlutun Ríkisþingsins, og að nokkur slík ráðstöfun verði auglýst fyrir Dönum.

En þá veltur á því, hvort þessi fyrirvari (á þingskj. 489) er nægilegur til að gjöra þetta, fyrirbyggja þetta tvent, en sje þó á hinn bóginn ekki hættulegur að koma í veg fyrir staðfestingu á frumvarpinu.

Því er mikill vandi á um hann. Það sem gjörir hann hæfari til annars, gjörir hann óhæfari til hins. Því betur sem hann tryggir rjett okkar, því hættara er við að hann útiloki von um staðfestingu frumvarpsins. Það sem mest á riður, er að

fyrirbyggja þennan misskilning, þessa fyrirætlun að engin breyting verði á þessu gjörð, nema með samþykki Ríkisþingsins. Því verður að velja það orðalag, sem best getur útilokað allan misskilning. Það verður þá frekar að ráðast um stjórnarskrárfumvarpið, úr því má bæta síðar; hinu ekki. En því verður ekki neitað, að öðru hvoru þessu er hætt. Að visu munu flestir ætla, að fyrirvarinn sje nægilegur til að tryggja sjálfstæði þjóðarinnar, en það eru þó hvergi nærri allir. Jeg skal geta þess, að jeg hefi í höndum skeyti frá ágætum Íslandsvini útlandum, sem heldur því fram, að mótmæli Alþingis eftir nýjar kosningar sjeu mjög vafasöm.

Konungur hefir í opna brjefinu sagt:

Íslendingar mega samþykkja stjórnarskrána og jeg staðfesti hana, en jeg ákveð, að sjermálin skuli borin upp í ríkisráðinu, og jeg segi þeim það fyrirfram, að á þessu verði engin breyting gjörð.

Aðalatriðið í þessu máli er ekki neitt, sem eftir er, heldur það, sem búið er að gjöra. Úrskurðurinn, sá væntanlegi konungsúrskurður, gengur í gildi þegar búið er að undirskrifa hann, en ákvæðið í opna brjefinu um það, að á þessu verði engin breyting gjörð, gengur strax í gildi, þegar það er sett í brjefið með undirskrift Íslandsráðherra, og heldur áfram sínu gildi.

Spurningin verður þá þessi: Getur fyrirvari fyrirbyggt þetta? Hann þyrfti helst að vera svo skýr og ákveðinn, að enginn ljeti sjer detta í hug, að reyna að vjefengja það, svo að við þurfum ekki í framtíðarbaráttu okkar fyrir gengi og velfarnan þjóðarinnar, að tefja okkur á því að glima við vafaspurningarnar; þær hafa fram að þessu eytt fyrir okkur sorglega miklum tíma og dregið um of hugann frá innanlands velferðarmálum.

Jeg er í vafa um að fyrirvarinn gjöri þetta, þótt margir sjeu fulltrúa um það.

Flokkur sá, sem jeg heyri til, er yfir-

leitt á því, að hann gjöri það, og jeg vil líka vona það; þess vegna hefi jeg ekki heldur viljað setja mig móti honum. En það tek jeg aftur upp, að fyrirvarinn verður að vera svo afdráttarlaus, að hann verði ekki misskilinn, og að hann sýni það greinilega, að opna brjefið 20. okt. byggir á skilningi á uppburði sjermálanna fyrir konungi, sem þingið alls ekki hafði nje mundi hafa viljað viðurkenna.

Háttv. 3. kgk. (Stgr. J.), sagðist ekki vita, hvað meint væri með orðinu áskilja í tillögu meiri hlutans. Það er þó auðskilið; meiningin er sú, að stjórnarskráin verði ekki að lögum á öðrum grundvelli en þeim, sem tillagan tekur fram.

Jeg hefi bent á, að mjer hefði þótt óhættara, að fara aðra leið en hjer á að fara; en þess er nú ekki kostur, og því mun jeg greiða atkvæði með þeim fyrirvaranum, sem er skýrari og ákveðnari, en sjálfsagt tel jeg að samþykkja hann áður en stjórnarskrárfrumvarpið er afgreitt til fulls frá þinginu.

Skal jeg svo ekki fjölyrða meir um málið. Samvisku minnar vegna þóttist jeg þurfa að gjöra grein fyrir skoðun minni; vona jeg að alt fari þó betur en mjer hefir þótt áhorfast, og málalokin verði til þrifa og blessunar fyrir þjóðina.

Ráðherra (Sigurður Eggerz): Mjer virðist það ljóst, að opna brjefið frá 20. okt. 1913, hafi ekki enn þá orðið til að svifta oss nokkrum rjettindum; slíkt gæti þá fyrst komið til mála, er gefinn væri út fyrirhugaður úrskurður samfara staðfestingu stjórnarskrárinnar.

Nú er gengið út frá því, að í hinum fyrirhugaða úrskurði standi ekki annað en að málin skuli borin upp í ríkisráði, og jeg hefi lýst því yfir, að jeg mundi ekki undirrita úrskurðinn, ef í honum stæðu skilyrði þau, sem rætt hefir verið mikið um hjer í blöðum, að á þessu yrði engin breyting gjörð fyr en sambandslög værusamþykkt, þar sem ný skipan verði gjörð. Jafn-

framt hefir háttv. neðri deild samþ. fyrirvara í þessu máli, sem nú liggur fyrir háttv. deild. Í fyrirvara þessum er skýr áhersla lögð á það, að vjer höldum föstum fornum rjetti vorum til að ráða með konungi vorum, hvar sjermál vor sjeu borin upp, en andmælum því, að danskt löggjafarvald eða dönsk stjórnarvöld hafi þar nokkuð um að segja. Þar sem jeg hefi lýst því yfir í háttv. neðri deild og lýsi því enn yfir hjer í þessari háttv. deild, að jeg muni að sjálfsögðu skýra konunginum frá fyrirvara þessum, og þar sem því undirskrift Íslandsráðherrans undir úrskurðinn verður í framhaldi af þessum fyrirvara, þá fæ jeg ekki sjeð að úrskurðurinn geti bundið landið út yfir skilyrði fyrirvarans.

Öðru máli hefði verið að gegna, ef gengið væri út frá því, að í úrskurðinum ætti að standa, að málin skyldu borin upp í ríkisráði, og á því yrði engin breyting, fyrri en önnur skipan væri gjörð með sambandslögum. Þá mundi fyrirvarinn enga þýðingu hafa, því þá heimilaði þingið ráðherra í öðru orðinu að gjöra það, sem það andmælti í hinu.

Háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) skaut því til mín, hvort jeg vildi ábyrgjast það, að orðið „áskilur“ í fyrirvaranum, gæti orðið til þess, að konungur vildi ekki staðfesta stjórnarskrána.

Á þessu get jeg að sjálfsögðu enga ábyrgð tekið, en læt mjer nægja að visa til þess, sem jeg sagði í sameinuðu þingi, um horfur á því, að stjórnarskrárfrumvarpið yrði samþykkt. En þar tók jeg það ótvírátt fram, að hans hátign konungurinn hefði ekki gefið mjer loforð um að samþykkja stjórnarskrárfrumvarpið með fyrirvara, enda hefði tekið það fram, að hann gæti ekki um það sagt fyr en hann sæi orðun fyrirvarans, en frá henni gat jeg ekki skýrt, þó jeg hins vegar skýrði frá, hver mundi verða þungamiðja hans.

En það er hinsvegar von mín, að kon-

ungur muni staðfesta stjórnarskrárfv. með þeim fyrirvara, sem samþykktur var í háttv. neðri deild. Byggi jeg það ekki sist á því, að í samtali minu við konung varð jeg þess fyllilega var, hve ríkan velvildarhug hann ber til Íslands.

Jeg fæ ekki heldur sjeð, að frá hálfu Dana geti nokkuð verið því til fyrirstöðu, að stjórnarskráin sje samþykkt, þótt fyrirvarinn fylgi. Það sýnist svo sjálfsögð krafa, að vjer, samkvæmt fornum rjetti vorum, ráðum uppburði mála vorra fyrir konungi.

Jeg hefi nú lýst skýrt og afdráttarlaust, hverjar horfur eru á því, að stjórnarskrárfv. þetta, ef samþykkt verður, nái konungsstaðfestingu. Og verður þingið að sjálfsögðu, eftir að þessar horfur eru því kunnar, að taka sinn hlut af þeirri ábyrgð, sem leiða kynni af staðfestingarsynjun frumvarpsins.

En því lýsi jeg yfir, að með því ætla jeg að standa og falla.

Að endingu vil jeg, eftir að hafa tekið þetta fram, ráða háttv. deild til að samþykkja nú stjórnarskrárfv. með fyrirvaranum, eins og hann var samþykktur í háttv. neðri deild.

Í frumvarpinu felast svo margar af óskum þjóðarinnar, óskum, sem verða að rætast; og með fyrirvaranum er jeg viss um, að landsrjettindum vorum er borgið.

Sigurður Stefánsson: Jeg tek til máls út af þeim orðum hæstv. ráðherra, að þingið ætti að taka á sig ábyrgð með honum á því, hvernig stjórnarskrármálið yrði afgreitt og því ráðið til lykta af konungi og honum. Þetta get jeg ekki undirskrifað; því að úr því þingið hefir afgreitt málið, þá er það einungis á ábyrgð hæstv. ráðherra, hvernig um það fer úr því. Auk þess er því svo háttað um þetta mál, eins og önnur, að væri um nokkra ábyrgð Alþingis að ræða, að því er fullaðarúrlit þess snertir, þá hlýtur sú ábyrgð einkum að hvíla á hinum ráðandi flokki.

Annars bjóst jeg við að hæstv. ráðh. mundi koma með gleggri skýrslu um undirtektir konungs undir málið en hann hefir sjeð sjer fært að gefa. Jeg bjóst við að utanför hæstv. ráðherra mundi verða til þess, að hann gæti nú sagt þinginu afdráttarlaust, hvernig konungur mundi taka fyrirvaranum, eða hvernig hann ætti að vera; til þess að konungur gæti gengið að honum. Það hefði verið sjálfsagt fyrir flokk þann, sem styður hæstv. ráðherra, að láta hann hafa fyrirvarann upp á vasaun, er hann fór utan, og það bjóst jeg við að flokkurinn mundi gjöra. En þetta hefir einhvernvegin farist fyrir, og því getur hæstv. ráðherra nú ekkert fullryrt um það, hvernig konungur muni taka í frumvarpið með þeim fyrirvara, sem hjer liggur fyrir, samþykktur af háttv. neðri deild. Þessa fullvissu sýnist þingið þó hafa átt heimtingu á að fá í svo mikilsverðu máli, fyrst tækifæri bauðst til að afla hennar.

Þessi óvissa dregur úr því, að jeg geti geti verið ánægður með að samþykkja fyrirvara háttv. Nd. Hefði ráðherra getað flutt oss skýr svör frá konungi, þá hefði verið alt öðru máli að gegna; þá hefðum við vitað að hverju var að ganga og getað hagað okkur eftir því, og þá hefði fyrirvari neðri deildar ekki verið annar eins óskapnaður og hann er.

Ráðherra (S. E.): Þegar jeg talaði áðan um ábyrgð mína og þingsins á málinu, þá átti jeg alls eigi við það, hvernig jeg færi með málið eftir að það er komið í minar hendur, heldur átti jeg eingöngu við það, hvernig málið yrði afgreitt frá þinginu; á því verður það að bera sinn hluta af ábyrgðinni með mjer.

Jeg hefi skýrt afdráttarlaust frá horfum málsins og hefi tekið það skýrt fram, bæði í þessari háttv. deild og háttv. neðri deild, að jeg gæti ekki fullvissað þingið um, hvernig hans hátign konungurinn mundi taka fyrirvaranum.

Mjer er það fulljóst, að eftir að málið

er afgreitt frá þinginu, þer jeg einn ábyrgð á flutningi þess.

Jeg skal benda háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) á, að jeg var ekki sendur af neinum flokki á konungsfund, heldur kvaddi hans há-tign konungurinn mig á sinn fund. Þetta hlýtur háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) að vera kunnugt, og sömuleiðis það, að ekki var búið að orða neinn fyrirvara, þegar jeg var kvaddur á konungsfund.

Jeg gat því ekki flutt konungi neinn fyrirvara í ákveðnu formi, heldur að eins skýrt honum frá, hvert efni hans mundi verða.

Þetta ætla jeg að sje nægilegt svar til háttv. þm. Ísfjk. (S. St.).

Steingrímur Jónsson: Jeg tek það fram út af ræðu hæstv. ráðherra, þar sem hann var að tala um hina miklu ábyrgð þingsins á málinu, þá er ekki um það að tala, hvort hún er mikil eða litil, heldur á hitt að líta, að hún fellur að sjálfsögðu eingöngu á þann flokk, sem nú styður hæstv. ráðherra.

Karl Finnbogason: Mjer finst undarlegt, að svo mikið skuli vera rætt um fyrirvarann nú, þar sem það mál er alls ekki til umræðu, þó það sje á dagskrá. (*Forseti:* Það er eftir ósk háttv. 3. kgk. þm. (Stgr. J.)). Jeg vil leyfa mjer að benda á eitt atriði, sem mjer kemur kynlega fyrir.

Hvað eftir annað er flokknum og ráðherra legið á hálsi fyrir það, hve illa hann hafi verið úr garði gjörður af flokknum á konungsfund, og að hann hafi komið heim jafn heimskur og hann fór. (*Forseti:* Þau orð hafa ekki verið viðhöfð). Hvort sem þau orð hafa viðhöfð verið eða ekki, þá er þetta meiningin. En jeg verð að segja það, að það er slæm aðferð, sem fyrirrennarar hans hafa haft, að koma heim af konungsfundi hvað eftir annað með skýr nei fyrirfram, áður en mál hafa legið fyrir til fullnaðarúrslita. Það er góð aðferð, sem þessi ráðherra hefir tekið upp, að

fara ekki svo langt út í málin, áður en þau koma fyrir konung til staðfestingar, að hann sje þegar fyrirfram buinn að ákveða sig og segja sína fyrirætlan. Með þeim hætti, að leita álits hans um hvað sem er fyrirfram, er hann gjörður að einvöldum konungi og þingið að eins ráðgefandi þing. Það er auðveldara fyrir konung að neita fyrirfram, en erfiðara að gera það eftir á, þegar málið liggur fyrir honum afgreitt af þinginu til staðfestingar eða synjunar.

Sú aðferð, að fá yfirlýsing konungs fyrirfram, hefir verið viðhöfð bæði í stjórnarskrármálinu og fánamálinu; og munu flestir telja það illa farið. Vona jeg það og óska þess, að núverandi ráðherra haldi uppteknum hætti, og tæri oss sem fæst nei konungs fyrirfram.

Kristinn Daníelsson: Hæstv. ráðh. hefir þegar svarað því, sem háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) talaði um ábyrgð ráðherra í máli þessu.

En bæði háttv. þm. (S. St.) og háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) mintust líka á ábyrgð meiri hlutans, og gjörðu mikið úr henni. Það er auðvitað, að þessi ábyrgð hvílir einnig á honum, og um það þarf ekki að fræða hann. En það ætti öllum að skiljast, að það styrkir mjög meiri hlutann — ekki sist í þessu máli — ef minni hlutinn gæti fylgst með honum, þótt hann sje ekki fullánægður með, hvernig fyrirvari meiri hlutans er orðaður. Jeg vona því, að þótt flutningsmenn brtt. á þgskj. 493 fái hana ekki samþykta, — en fái þeir hana samþykta, þá þora þeir að taka upp á sig þá ábyrgð, sem því fylgir, — þá vona jeg, segi jeg, að þeir skerist ekki úr leik með að samþykkja tillögu meiri hlutans; því að með því að greiða henni atkvæði, styðja þeir að sínu leyti að því, að árangurinn af fyrirvaranum verði sem bestur. Jeg tek þetta fram, af því mjer heyrðist háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) ekki vera viss um, hvort hann mundi greiða

atkvæði með tillögunni á þgskj. 489, ef breytingartillagan á þingskjali 493 yrði feld. Jeg bið fyrirgefningar, ef mjer hefir missskilist þetta, og vona að svo hafi verið.

ATKVGR.:

1. gr. samþykkt með öllum atkv.

2.—21. gr., hver grein út af fyrir sig, samþ. með öllum atkv.

Ákvæði um stundarsakir samþykkt með öllum atkv.

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frv vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 41. fundi, miðvikudaginn 12. ágúst (A. 488).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að mega taka frumvarpið þegar í stað til 3. umræðu, voru leyfð og samþykkt.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með öllum atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 498).

II.

Þingmannafrumvörp.

1. Viðauki við lög um vörutoll.

Á 11. fundi í Ed., föstudaginn 17. júlí, var útbýtt

frv. til laga um viðauka við lög nr. 30, 22. okt. 1912, um vörutoll,
eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 13. fundi, mánudaginn 20. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 114).

Björn Þorláksson: Jeg vil leyfa mjer að segja örfá orð um frumvarpið. Efni þess er eigi annað en að undanþiggja þær vörur vörutolli, sem endursendar eru til Íslands frá útlöndum. Mjer finst þetta svo einfalt og sjálfsagt, að engin þörf sje á að setja nefnd í málið. Það má telja vist, að þetta frumvarp sje spröttið af því, að þá er vörutollslögin voru samín, hefir gleymst að setja þar ákvæði um þetta efni í samræmi við 14. gr. tolllaganna. Hjer er því ekki um neitt nýmæli að ræða.

Jeg vænti þess, að frv. fái að fara gegnum deildina nefndarlaust.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. i. e hlj.

2. umr. á 15. fundi, miðvikudaginn 22. júlí (A. 114.)

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpsgreinin samþykkt með öllum atkvæðum.

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umræðu með öllum atkvæðum.

3. umr. á 17. fundi, föstudaginn 24. júlí (A. 114).

Enginn tók til máls.

Frumvarpið samþ. með öllum atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 221).

2. Undanþága frá ákvæðum 1. gr. siglingalaganna.

Á 11. fundi í Ed., föstudaginn 17. júlí, var útbýtt

frv. til laga um undanþágu frá 1. gr. í siglingalögum frá 22. nóv. 1913,
eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 13. fundi, mánudaginn 20. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 115).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umræðu með öllum atkvæðum.

2. umr. á 15. fundi, miðvikudaginn 22. júlí (A. 115).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpsgr. samþ. með öllum atkv.

Fyrirsögn frumv. samþykkt án atkvgr.

Frumvarpinu vísað til 3. umræðu með öllum atkvæðum.

3. umr. á 17. fundi, föstudaginn 24. júlí (A. 115).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með öllum atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 220).

3. Kosning borgarstjóra í Reykjavík.

Á 11. fundi í Ed., föstudaginn 17. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breytingu á lögum nr. 86, 22. nóv. 1907,
eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 13. fundi, mánudaginn 20. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 116).

Hákon Kristófersson: Eins og kunnugt er, lá þetta mál hjer fyrir deildinni í fyrra, og fjekk þá misjafnar undirtektir og

var að lokum felt. En jeg álit þetta mál heyra til þeirra mála, er hafa við svo sanngjörn rök að styðjast, að þó því sje bægt frá sanngjörnum framgangi í eitt skifti, þá hafi það svo mikið rjettmæti í sjer fólgið, að það risi óðara upp aftur. Það er nú komið til þessarar deildar aftur, og jeg vona, að hún skilji betur við það en í fyrra.

Þar sem þessu máli er haldið svo fast fram, er það auðsætt, að það er eftir margitrekadri ósk bæjarbúa. Jeg sje ekki, hvi hefta á framgang málsins, eða verða ekki við ósk bæjarbúa í þessu efni. Hjer er ekki farið fram á annað en þá eðlilegu kröfu, að bæjarbúar kjósi sjálfir borgarstjóra sinn. Það sýnist horfa undarlega við, að samtimis því, að ráðgert er að fjölga kjósendum bæði í þessu bæjarfjelagi og öðrum hjeruðum landsins, að þá skuli þeim sömu mönnum ekki gefinn kostur á að neyta þess rjettar í sem allra flestum tilfellum. Hingað til hefir bæjarstjórnin kosið borgarstjóra, en eftir frv. eiga allir atkvæðisbærir menn að gjöra það. Það er undarlegt, ef allir bæjarbúar hafa ekki vit á að kjósa í þetta embætti eins vel og nokkrir menn. Sje svo, að sú staðhæfing sje á rökum bygð, að kosningin fari betur úr hendi hjá bæjarstjórninni, sem samanstendur einungis af 15 mönnum, heldur en ef allir atkvæðisbærir bæjarmenn kjósa, þá sje jeg ekki betur, en að það sje vantraust á heilbrigðri hugsun bæjarbúa.

Því var haldið fram í fyrra, að frv. gæti leitt til þess, að góður maður fengist ekki til að taka að sjer þetta embætti, og að bæjarstjórnin stæði betur að vigi að ná í vel hæfan mann, eða leita fyrir sjer, heldur en allur bærinn. En sú litla reynsla, sem fengist hefir síðan í fyrra, bendir ekki til, að skortur verði á hæfum mönnum til að taka stöðuna að sjer.

Jeg verð að halda því fram, að það sje „partiska“, ef deildin hindrar fram-

gang þessa máls. Jeg vona að engum komi í hug, að jeg styðji mál þetta af persónulegum hvötum, heldur gengur mjer það eitt til, að jeg vil að vilji almennings fái að ráða í þessu máli, eins og hann líka ætti að ráða í sem allra flestum málum.

Ef að menn vilja í alvöru halda því fram, að bæjarstjórnin sje í öllum tilfellum færari til að velja mann í stöðu þessa, væri það sama sem að segja, að kjösendur í Reykjavík hefðu ekki vitsmuni á við þá 15, sem í bæjarstjórn sitja, til að kjósa sjer borgarstjóra. Ýmsir hjer í deild töluðu móti málinu í fyrra, og þó jeg vilji unna þeim sannmælis og allrar sanngirni — og það vil jeg — þá er það sannast að segja, að jeg man ekki eftir, að nokkrar svo veigamiklar mótbárur væru bornar hjer fram, að þær á nokkurn veg rjettlættu þá meðferð, sem málið varð fyrir í þessari deild. Því var varpað fram, að borgarstjórakosningin mundi verða meira af handahófi og vilji einstakra manna ráða fremur úrslitum hennar, ef allir kjösendur tækju þátt í kosningu borgarstjóra en ef bæjarstjórnin ein kysi hann. Jeg held, að eins vel mætti snúa þessu við og segja, að meiri hætta sje á, að vilji einstaks manns eigi hægra með, að ná tökum á einum 15 manns en á öllum kjösendum Reykjavíkurbæjar. Jeg vona, að hv. deild sýni það rjettlætisverk að lofa þessu máli nú að ganga fram fyrirstöðulaust. Reyndar býst jeg við að einhver hv. dm. muni hreyfa mótmælum, og ætla jeg því ekki að fjölyrða meir um málið að sinni, en biða þess, að jeg hafi heyrt mótbárur koma fram gegn því.

Steingrímur Jónsson: Það sem kom mjer til að standa upp, var ásökun sú, sem hv. þm. Barðstr. (H. Kr.) bar á deild þessa, eða meiri hluta hennar, sú ásökun, að hann hefði felt mál þetta í fyrra af einhverjum partiskum ástæðum. Jeg held að hv. þm. (H. Kr.) hafi ekki athugað það,

að þessi ásökun blint út í loftið hafi ekk átt vel við. Jeg er þess fullviss, að þeir, sem atkvæði greiddu móti málinu í fyrra, hafa gjört það af alveg eins hreinum hvötum, og eftir alveg eins vandlega hugsun eins og hv. þm. (H. Kr.) greiddi atkv. með því, en auðvitað má deila um það, hvort þeir hafa haft jafngott vit á því sem hv. þm. (H. Kr.) En vist var nægur tími til að átta sig hjer á málinu í fyrra, þar sem nefnd var skipuð í því.

Hv. flutningsm. (H. Kr.) færði þá ástæðu fyrir málinu, að þetta væri vilji meiri hluta bæjarbúa. Jeg get ekki fallist á að full rök hafi verið færð fyrir því. (*Jósef Björnsson*: Það var sannað). Getur verið að það sje sannað nú, þá var það ekki. En þótt þetta sje vilji meiri hluta kjösenda, þá hefir það ekki áhrif á sannfæringu mína. Jeg fæ ekki betur sjeð en að breyting sú, sem hjer er farið fram á, komi í bág við fyrirkomulagið, eins og það er nú. Borgarstjórnin á að vera verkamaður bæjarstjórnarinnar, og á að framkvæma það, sem hún leggur fyrir hann. Það virðist því langeðlilegast, að bæjarstjórnin sjálf velji þennan framkvæmdarstjóra sinn.

Önnur ástæða gegn frv. tel jeg sje sú, að það liggur í augum uppi, að með því að gjöra frv. þetta að lögum, er borgarstjórakosningin gjörð pólitísk; en það vona jeg að hv. flutnm. (H. Kr.) telji óheppilegt, og vilji ekki stuðla til þess að svo fari. Þetta, sem jeg nú hefi tekið fram, gjörir það að verkum, að jeg álit frv. óheppilegt og að það eigi ekki að fá framgang.

Jósef Björnsson: Hv. 3. kgk. (Stgr. J.) kvað vafasamt, hvort það væri vilji kjösenda hjer í bæ, að fá breytingu þá á kosning borgarstjóra, sem frv. gjörir ráð fyrir. Jeg aftur á móti tel það ekki vafasamt. Fyrir síðasta þingi lá eindregin áskorun til þingsins frá þingmálafundi um að breyting þessi kæmist á, og í öðru lagi lá fyrir samþykkt bæjarstjórnar um, að hennar vilji væri, að allir kjösendur bæj-

arins kysu borgarstjóra. Þannig hefir málið verið samþykkt beinlínis af kjósendum á þingmálafundi og óbeinlínis fyrir milligöngu bæjarstjórnarinnar. Fæ jeg ekki sjeð, hvað meira þurfi til þess að taka af vafa um það, hver sje vilji bæjarbúa í málinu. Nú er það tekið upp af nýju á þessu þingi, og ber það vott um, að þetta hefir ekki verið augnabliksósk bæjarbúa, heldur eindreginn staðfastur vilji þeirra, og get jeg ekki gert litið úr honum. Þá hjelt hv. 3. kgk. (Stgr. J.) því fram, að með þessari, breytingu yrði borgarstjórakosningin gjörð pólitísk. Jeg skal ekki þrátta við hv. þm. (Stgr. J.) um það; sennilega má þar segja margt með og mótt. En sje svo, að bæjarstjórnarkosningin sje í heild sinni ekki pólitísk, heldur sjeu hagsmunir bæjarins eingöngu hafðir fyrir augum við hana, þá er ólíklegt, að öðru vísi fari með borgarstjórakosninguna, sem hinir sömu kjósendur eiga að kjósa eftir frv. þessu. En stjórnist bæjarstjórnarkosningarnar meira eða minna af pólitik, þá sje jeg ekki betur en að litil trygging sje fyrir því, að pólitik geti ekki komist að við borgarstjóravalið, þótt bæjarstjórnin ein kjósi hann. Mjer virðist ósk sú, sem liggur til grundvallar fyrir frv. þessu, vera svo eðlileg, að jeg tel það beinlínis óeðlilegt, að þingið setji sig á móti henni.

Hákon Kristófersson: Hv. 2. þm. Skagf. (J. B.) hefir að mestu svarað hv. 3. kgk. (Stgr. J.) svo að jeg get verið mjög stutturður að þessu sinni. Hv. 3. kgk. (Stgr. J.) þótti jeg hafa tekið of sterklega til orða, þar sem jeg sagði, að það mundu hafa verið partiskar ástæður, sem orðið hefðu málinu að falli í fyrra. Ummæli mín studdust við það, að því var slegið fram hjer í deildinni í fyrra, að hjer væri aðeins að ræða um vilja einstakra manna og að frv. væri komið fram fyrir undirróður þeirra, en þetta væri enginn raunverulegur vilji bæjarbúa. (*Steingrímur Jónsson:* Þetta mun ekki hafa komið

fram í deildinni). Umræðurnar sýna að svo var, ef þær hafa verið rjett skrifaðar. Hv. þm. (Stgr. J.) sagði, að pólitik ætti ekki að komast að við borgarstjórakosningu. Satt er það, að æskilegast væri, að slíkt kæmi ekki fyrir. En mundi það vera staðleysa að segja, að reynt hafi verið að hafa slík áhrif undir því fyrirkomulagi, sem nú er? Jeg fæ ekki heldur sjeð, að pólitik geti fremur smeygt sjer inn, þótt allir kjósendur kjósi borgarstjórnann, en þótt bæjarstjórnin sje ein um það. Við þá kosningu mundu þó að líkindum heildarhagsmunir bæjarins verða þyngstir á metunum, hverjir sem kjósa, og ráða meiru en vilji einstakra manna.

Meðal annars, sem á síðasta þingi var talið máli þessu til foráttu, var það, að enginn mundi fást til að verða borgarstjóri, ef hann ætti kosningu sína undir öllum kjósendum. Reynslan hefir vist sýnt það, að borgarstjórastaðan þykir allgirnileg, og ekki hægt að sýna með miklum rökum, að svo mundi ekki verða framvegis, þótt breytingin kæmist á, og ætti sá ótti því ekki að þurfa að vera þrep-skjöldur á vegi frv. á þessu þingi. Eigi fæ jeg heldur sjeð, að það varpi minstu rýrð á bæjarstjórnina, þótt borgarstjóravalið sje tekið frá henni og fengið öllum kjósendum. Það er gjört af því að okkur finst eðlilegast að allir fái að njóta kosningarrjettar síns, en ekki af neinu vantrausti á bæjarstjórninni.

Þótt nú svona færi, að reynslan sýndi, að einhverntíma yrði misferli á borgarstjórakosningu almennings, þá er það engin sönnun þess, að breytingin hafi verið til verra; fyrst þyrfti að sýna það og sanna, að hún hefði ekki getað mishepnast í höndum þessara 15 bæjarstjórnarmanna. Það eru jafnvel meiri líkindi til, að borgarstjóraefni og fylgifiskar þess gætu haft áhrif á bæjarstjórnina heldur en á fjöldann; það er þó altaf hægra að vinna sjer atkvæðafylgi 7—8 manna en að afla þess

hjá hundruðum manna, svo að frá því sjónarmiði er frv. beinlinis til bóta.

Steingrímur Jónsson: Hv. 2. þm. Skagf. (J. B.) sagði að það hefði verið fullsannað í fyrra, að það væri eindreginn vilji meiri hluta kjósenda hjer í bæ, að fá að kjósa borgarstjóra sinn. Jeg verð enn að halda því fram, að þetta sje ekki allskostar rjett, og að jeg hafi á rjettara að standa, að það hafi ekki verið fullsannað og sje ekki fullsannað enn. Þess er að gæta, að fleiri mega taka þátt í kosningu borgarstjóra en alþingiskjósendur einir. Nú lá fyrir þinginu í fyrra að eins áskorun frá þingmálafundi, en mál þetta er þannig vaxið, að allir atkvæðisbærir menn við borgarstjórakosningu hefðu átt að fá kost á að greiða atkvæði um það, en svo hefir ekki verið, og þar af leiðandi hefir þingið ekki vissu fyrir, hver sje vilji meiri hluta þessara manna í málinu. Líkt er að segja um bæjarstjórnina. Þegar málið var þar til umræðu, þá voru ekki nema 10 bæjarfulltrúar á fundi, og af þeim greiddu ekki nema 7 atkvæði með breytingunni, eða ekki fullur helmingur bæjarstjórnarinnar. Svona stöð málið í fyrra, og í ár veit jeg ekki til, að leitað hafi verið álits bæjarbúa um það, nema á fámennum þingmálafundi. Með þessu vildi jeg leiðrjetta fullyrðing hv. 2. þm. Skagf. (J. B.).

Jósef Björnsson: Jeg skal ekki þrátta við hv. 3. kgg. (Stgr. J.) um það, hvort fullsannað sje eða ekki, hver sje vilji bæjarbúa í máli þessu; það þýðir ekki að svo stöddu, en jeg vona að málið komist svo langt, að hægt verði að kynna sjer það og fleira áður en lýkur. En frv. þetta fer ekki einungis fram á það, að borgarstjóri sje kosinn af öllum kosningarbærum bæjarbúum; í því er einnig annað, sem jeg get trúað að hafi talsverða þýðingu. Það hefir líka ákvæði um það, að bæjarstjórnin skuli kjósa sjer fundarstjóra, en borgarstjóri sje ekki sjálfkjörinn

fundarstjóri, eins og nú er. Slíkt fyrirkomulag hlýtur að vera óheppilegt; borgarstjóri er framkvæmdarstjóri bæjarstjórnar og hlýtur því iðulega að þurfa að taka til máls, til að gjöra grein fyrir gjörðum sínum. Það virðist því miklu heppilegra, að hann sje ekki sjálfkjörinn fundarstjóri á bæjarstjórnarfundum.

Þetta atriði tel jeg svo þýðingarmikið, að hvað sem borgarstjórakosningunni liður, þá ætti hv. d. að lofa málinu að ganga til 2. umr. þess vegna. Er þá hægt fyrir mótstöðumenn frv. að átta sig á málinu í heild sinni, og nota það úr frv., sem þess þætti vert, að notað væri, en koma breytingartillögum fram um að fella í burt hitt, sem þeim þykir þörf á að burt sje numið. Að svo stöddu gjöri jeg það þó eigi að tillögu minni, að nefnd sje sett í málið.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. með 7 : 3 atkv.

2. umr. á 16. fundi, fimtudaginn 23. júlí (A. 116).

Frv. tekið út af dagskrá.

Frh. 2. umr. á 17. fundi, föstudaginn 24. júlí (A. 116, 182).

Guðmundur Björnsson: Hjer er enn á ný farið fram á að taka borgarstjórakosninguna í Rvík út úr bæjarstjórninni og hleypa því vandamáli bæjarins út í óvissuna, undir atkvæði allra kjósenda, þó að engum geti dulist, að miklum meiri hluta allra kjósenda getur aldrei verið eins kunnugt um þarfir bæjarins og ætunarverk borgarstjóra eins og bæjarfulltrúunum, sem vinna í sífellu að öllum vandamálum bæjarins; og borgarstjórnin er þeirra framkvæmdarstjóri, líkt og ráðherrann andspænis Alþingi.

En þessi strekkingur gengur nú hjer á þingi ár eftir ár, og er sist fjarri sanni, að segja um þann gust, að „enginn veit hvaðan hann kemur, eða hvert hann fer“.

Menn halda vist allir, að þessi stroka standi innan úr Skuggahverfi, ofan úr Þingholtum og utan úr Ánanaustum — að bæjarmenn hafi fundið þetta upp sjálfir.

En það er ekki kollgátan, Þessi vindblika er lengst úti í hafsauga, lengra en auga eygir. Það var fyrir 7 árum, þegar borgarstjórinn kom til, þá sögðu nokkurir ákafamenn, jeg og nokkurir aðrir bæjarbúar, að það væri siður í frjálsustu löndum, að öll alþýða kysi í bæjum borgarstjóra sinn, og svona ættum við að hafa það; og óðara kvað við úr öllum hverfum bæjarins: „Já, vitanlega, svona eigum við að hafa það, kjósa hann sjálfir; þeim er aldrei trúandi til þess í bæjarstjórninni“.

Þetta voru upptökin. Kenningin er aðflutt. Hún fjell strax í faðminn á þeirri heimskunnu ástriðu allra kjósenda, að hver þeirra trúir sjálfum sjer til alls, en fulltrúum sínum aldrei til neins.

Jeg var einn af þeim, sem krafðist þess í fyrstu, að við kjósendur veldum sjálfir borgarstjóránn — heimtaði það eins og aðrir, án nánari ihugunar; það vantaði ekki, að því væri laumað að mjer hjerna í fyrra. En jeg sagði þá, og segi það enn og aftur, jeg kann að skammast mín fyrir sjálfum mjer, ef jeg gjöri glappaskot. Síðan jeg vitkaðist hefi jeg átt í því látlausa skynsemisstriði, að lagfæra og umbæta skoðanir minar. Jeg á ekki því láni að fagna, að vera skynlaus eins og skepna, eða sáluhólpinn í blindri trú á það, sem allir segja og allir vilja, eins — eins og þeir, sem það eru.

Og því fór nú svo: Við nánari ihugun sá jeg, að mjer hafði skjátlást í þessu borgarstjóránn — sá, að sterk rök mæltu með því, að *bæjarstjórn* veldi manninn. Og mjög margir bæjarbúar eru nú sama sinnis — ánægðir með það sem er. En það má vel vera að hinir sjeu fleiri, kann ske miklu fleiri, sem hafa ekki enn hugsað þetta vandlega, og lifa enn í

trúnni á sjálfa sig í þessu máli, eins og mörgum öðrum.

Jeg á hjer við þá nýju alheimstrú, sem við allir játum meira eða minna, tröllatrú allra kjósenda á ráðdeild sína og alvisku andspænis glópsku og djöfulskap allra, sem þeir sjálfir kjósa úr sínum hóp og fyrir sína hönd, — hvort heldur er í sveitarstjórn, bæjarstjórn eða á þjóðarþing.

Þessi mikla trú kjósenda á mátt sinn og megin er alls engin hjeilja, hún er bygð á fullum rökum reynslunnar, þjóðræðisreynslunnar; annars væri hún ekki orðin að alheimsátrúnaði. Í æsku þjóðræðisins hugsuðu kjósendur með fögnuði til þess að mega kjósa sjálfir bestu menn til að ráða fyrirsig. Þessi fögnuður brýst út í fegurstu kvæðum Jónasar Hallgrímssonar og annara góðskálda vorra á þeim tímum. En ef vjer fengjum gjörskoðað huga nútíðarmanna, mundum vjer sjá fagnaðarblæ þennan skugga hjúpaðan hjá flestum. Kjósendur hafa hvekst illilega, hvergi megnað að vara sig á misendismönnum, sem lofa öllu fögru fyrir kosningar, en pretta þá á eftir. Þessi ófögnuður hefir ágjörst um allan heim, og jafnframt tortryggni kjósendanna. Og þess vegna eru nú kjósendur komnir á þá trú, að það sje langhollast, að þeir ráði sem flestu sjálfir, en kjósi ekki fulltrúa til þess. Og þess vegna er það nú visasti vegurinn til kjósendafylgis, að dekra við þetta sjálfs-traust kjósendanna.

Í þessum undarlega, nýja átrúnaði á kjósendavisku er nú að visu alveg ótvírátt fólgin mikill sannreynður vísdomur, — en líka, jafnótvírátt, ýmisskonar bagaleg ofstæki og margtíðar meinlegar sjervillur.

En hver veit? — Hver veit nema kjósendadýrkunin sje rjettmæt hjer í þessu frumvarpi, og ekki hjátrú, eins og jeg held?

Á því veltur nú frumvarpið, herra forseti, og úr því verður nú að skera —

ekki með tilbeiðslutali um vilja kjósenda, heldur með rólegri skynsemisrannsóku.

Gjörum þá fyrst að allir kjósendur velji borgarstjóran.

Öll okkar reynsla, og eins í öðrum löndum, sannar ótvírælt, að þá mundi fara um borgarstjórakosninguna alveg eins og þingkosningarnar hjer í bæ, verða gálaust metnaðarmál milli þjóðmálaflokkanna, og hverju dröslumenni staðan vis, ef sterkari flokkurinn hampar honum, alveg eins þótt annar væri í boði og hann manna hæfastur í stöðuna. Þetta er ekki glæsileg tilhugsun.

Af því mundi svo brátt leiða, að bestu menn yrðu tregir til, tregari og tregari að gefa sig út í þetta gráa gaman, þennan illindaleik.

Þegar lukkan væri með og meiri hlutinn — sá almáttugi, alvitri meiri hluti slampaðist á góðan mann í sínum hóp til að spreyta sig á, þá er þó altaf eftir þriðji stóri ókosturinn. Þessi bæjarbúakosning leiðir hvern borgarstjóra með harðri hendi út á hrösunarveg hlutdrægninnar, að ívilna sínum flokksbræðrum úr góðu hófi og meta oft vinsældir fjöldans af kjósendum sínum fram yfir heill bæjarfélagsins í bráð og lengd.

Þetta eru engir smáræðis ókostir, að eiga vist að valið milli manna muni oft mistakast hörmulega, og eiga svo einlægt það á hættu, að borgarstjóri breyti í mörgu á móti sannfæringu sinni og betri vitund — til að brjóta ekki af sjer fylgi kjósendafjöldans.

Þá er á hitt að lita, ef bæjarstjórn velur borgarstjóra.

Alþingi er stundum í gamni kallað þjóðarskútan, og ekki svo illa til fundið; við erum þá hásetarnir; en bæjarfulltrúarnir þá líka alveg eins hásetar á bæjarskipinu. En eigi hásetar sjálfir að velja sjer skipstjóra, og á ýmsum er völ, þá er vist, að þeir gæta sín miklu betur en allir hinir,

sem sitja í landi og eiga ekki í vosinu, ef þeir veldu manninn.

Í bæjarstjórninni getur steinblint flokksfylgi aldrei ráðið líkt því eins miklu og á kjörþingi allra kjósenda, þar sem enginn veit hvað kjósandinn gjörir. svo að hann hefir ekki minsta aðhald af umhugsun um rjettmætar ákúur annara manna, þó hann fari gálauslega með kosningarrjett sinn. En bæjarfulltrúarnir, örfáir menn, sem allir þekkja, ef þeir kjósa, þá er alt annað; þeir standa þá allir sem einn í augsyn allra bæjarbúa með allan ábyrgðarþungann af kosningunni á herðum sjer. Jeg get vel skilið, að þeim sje ekki óljúft að losna undan þeirri byrði.

Þetta er feiknamunur.

Þar við bætist annað, sem mjög margir gætnir bæjarbúar hafa á orði. Það er vist, að margur vitur maður mundi ófáanlegur, ef allir ættu að kjósa, þó að hann hefði hug á starfinu og myndi sækja um það, ef bæjarstjórn veitti.

Þá er það þriðja, að borgarstjóri, sem bæjarstjórn kys, er svo margfalt frjálsari fyrir þeirri skaðsemdarfreistingu, að gjöra hin og þessi visvitandi glappaskot — „fyrir flokkinn“ — eða „af því að það er vilji kjósendanna“.

Ef skynsemin, frjáls og heilbrigð skynsemi, á að dæma í milli, þá dæmist rjett að vera, að breytingartillagan á þgskj. 182 á fram að ganga.

Nú má að visu vjefengja þennan dóm skynseminnar og færa til að hann sje ekki bygður á fullri reynslu hjer á landi.

En — hæstlv. forseti! — má jeg spyrrja: Er þetta frumvarp byggt á reynslu, islenskri reynslu? — Jeg segi: nei! engri reynslu, og alls ekki í samræmi við islenskar venjur. Gáum að: Ekki eru það lög, að hreppsúar kjósi oddvita sinn, það gjöra hreppsnefndir. Ekki kjósa sýslubúar framkvæmdarstjóra sýslumála — hann er konungkjörinn. Og svo er nú rothöggið á

þennan uppvakning. Ekki velur þjóðin öll framkvæmdarstjóra þjóðfélagsins — ráðherrann; það gjörir nú þingið með samþykki konungs. Annað hvort er nú að fótumtroða öll augljós sannindi, ella játa, að þjóðin á miklu meira undir ráðherranum og hann miklu meira vald yfir málefnum þjóðarinnar en borgarstjóri að sínu leyti yfir bæjarmálum og bæjarbúar undir honum.

Reynslurökin eru því engin til, en ósamræmin afskapleg, ef lítið er yfir land og þjóð.

En þar fyrir getur vel verið, að stækustu forvígismenn frumvarpsins hjer á þinginu sjeu ekki eins og fólk er flest, — sjeu *sjálfum* sjer samkvæmir. Það væri bót í máli fyrir þá, en sú bót er víst, eins og botninn sæli uppi í Borgarfirði — þeir eru bótalausir, það skín í bera mótsögn margs fylgismanns frumvarpsins við sjálfan sig; þessi glundroði blasir við manni um þessar mundir — miklu oftar en sumarsólin. Það eru eiginlega ekkert skemtilæg skifti.

Þeir þingmenn, sem fylgja svo fast þessu nýmæli, tala þá svo fagurlega um vilja kjósenda í Reykjavík, þeir hafa margir bæði fyr og síðar og síðast núna ýmsir fyrir fáum dögum í neðri deild talað fullum hálsi á móti því, að þeir sömu kjósendur, við Reykvíkingar, fengjum leiðrjett það *gífurlega* misrjetti, að hver okkar hefir ekki hálfan rjett á við aðra Íslendinga í alþingiskosningum, enda svo, að í einu kjördæmi vegur hver kjósendi móts við 7 af okkur hjer í höfuðstaðnum.

Loki menn augunum, þá er þeim óhætt, þá sjá þeir ekkert, en hver Reykvíkingur, sem opnar augu sín, hlýtur að sjá slíkt grand í mat sínum — þó minna væri en þessi *óskep*.

Herra forseti! Jeg hefi brýnt það fyrir öllum, sem jeg hefi kent eitthvað, fyrst og síðast allra orða, að gá vel að öllum hlutum, taka vandlega eftir hverju, sem fyrir

ber. Enginn veit af því að segja, sem hann veitir enga eftirtekt, gáir ekkert að.

Ef forvígismenn þessa frumvarps litu betur í kring um sig, þá mundi þeim ekki dyljast, að sje það rjett, að Reykvíkingar gjöri lang best í að kjósa, *allir* kjósendur, borgarstjóranum, þá er enn augljósari sá nauðsyn, að allir landsmenn fái að kjósa landsstjóranum — ráðherrann.

Hjer urðu ráðherraskifti, skamt til að minnast; ekki rjeðu allir kjósendur þar; þingið rjeð, og ekki allir 40 þingmennirnir, nei, nei; blaðið, sem heitir í höfuðið á vilja kjósendanna, það segir að einir 13 þingmenn hafi gjört útslagið og hefir ekkert út á það að setja.

Herra forseti! Jeg meina ekki að þetta, sem jeg sagði síðast, sje ámælisvert; jeg segi ekki að það sje skakt. En það segi jeg fullum fetum, að þessir viðburðir hjer á þingi, sem jeg nefndi, þeir draga allan, gjörsamlega allan sannfæringarmátt úr orðum þeirra manna, sem eru að mæla með þessu frumvarpi, svona löguðu; þess vegna leyfi jeg mjer ekki að efast um, að breytingartillaga mín og háttv. 5. kgk. verði samþykkt.

En jeg get ekki skilist svo við öll þessi beryrði mín; mig skal sist furða þó einhver taki þau óstint upp og gjaldi í stærri mynt, og það er hverjum frjálst fyrir mjer.

En jeg bið yður, herra forseti, minnast þess, að jeg hefi ekki talað *eitt*, ekki *hálf* orð í þá átt, að saka þingbræður mína um *visvitandi* rangsleitni eða kærulausa breytni móti betri vitund í þessu máli eða öðrum. Það hefi jeg alls ekki sagt eða í huga haft.

Og nú kem jeg að því, sem mjer finst mest um vert; jeg segi það skýrt og skortinort. Þetta frumvarp er undurljóst dæmi og talandi vottur um háskasemi þeirrar hjátrúar, sem er að verða að þjóðtrú hjer á þingi, jeg á við það ofstæki, þá villukenningu, að alþýða manna sje *óskeikul* og þess vegna þjóðheilög skylda hvers þing-

manns að hlýða öllum boðum kjósendanna, ekki síður — ef ekki betur en þeim gömlu og góðu Mósesboðorðum; — þetta kveður nú við sýknt og heilagt af vörum marga þingmanna með sannfæringarinnar fulla krafti, þetta, að yfirlýstur vilji kjósendanna eigi að ráða, hvernig sem hann nú kann að vera tilkominn; honum til dýrðar verði fulltrúarnir að afneita öllum skynsamlegum ástæðum, sem móti standa, og takist það ekki, þá hiklaust leggja sannfæringu sína í sölurnar.

Þetta er að verða vana-viðburður, að skýrar, skynsamlegar ástæður falla eins og strá fyrir þessum nýja beitta ljá.

Einn háttv. þm., heiðarlegur og góður maður, jataði einu sinni í fyrra, skýrt og afdráttarlaust, þessa efalausú trú á fullveldi og fullvisku kjósendaviljans; hann hafnaði þá einu sinni óhrekjandi mótmælum og talaði rjett á þessa leið: „Mjer er alveg sama, hvað haft er á móti þessu — jeg veit það fyrir vist að þjóðin vill það — og það er mjer nóg“.

Herra forseti! Þetta frumvarp er ekki í sjálfu sjer neitt verulegt stórmál, en þetta, að það er nú *aftur* komið hingað í háttv. deild, það er stórfeld sönnun fyrir því, að þessi blinda trú á vilja kjósendanna er varasöm, og þessi sívaxandi tillátsemi og undirgefni hjer á þingi undir *hvers konar* nýjar kröfur kjósendanna, að þær eru þinginu til rýrðar, og þá líka til hnekkis farsæld þjóðarinnar í bráð og lengd.

Jeg vona að þingsetu minni verði lokið að hálfum mánuði liðnum og jeg verði fyrir því, sem sist er öfundsvært, að reka lestina, síðasti maður af þeim illa þokkuðu konungkjörnu þingmönnum.

Og þess vegna er ekki seinna vænna fyrir mig að gjöra grein fyrir skoðun minni — eins og áður var tilt á þingi, áður en skoðun kjósenda steypiti skoðuu þingmannsins af stóli.

Og jeg vona líka, herra forseti, að það

muni engum dyljast, að mjer er þetta full alvara, og þetta erindi mitt harla óvænlegt til vinsælda, ef jeg reyndi á fylgi einhverra kjósenda á komandi ári.

Það eitt hlæir mig, að sje nokkur sá hjer, sem ætlar að samborgarar minir uppi á áheyrendapöllumunum muni kasta steinum á mig, þegar út kemur á götuna; þá þekkir hann illa mannkosti Reykvíkinga. Reykvíkinga þekkir vist enginn betur hjer á þingi en jeg. Þess vegna sárnar mjer það ávalt, meir og meir, þegar verið er á ýmsan hátt að niðra þeim og setja þá skör lægra en aðra Íslendinga. Þess vegna gremst mjer það herfilega misrjetti, sem þeir eru beittir í alþingiskosningum. Þess vegna veit jeg líka að þinginu tekst ekki til lengdar að fela fyrir þeim það gífurlega misrjetti með sífeldu dekri við þetta vanhugsaða nýmæli þeirra. Það er nú um 20 ár síðan jeg settist hjer að, og jeg hefi átt í mörgum brösum við samborgara mína, iðulega gengið í berhogg við skoðanir þeirra og álit; en þess hefir mig aldrei iðrað og þeir aldrei, að jeg held, metið mig til muna minni mann eftir en áður.

Jeg er, satt að segja, orðinn dauðleiður á þessum gamla stóradóm, sem nú nær engri átt, að Reykvíkingar sjeu lókustu Íslendingarnir — megi ekki einu sinni njóta jafnrættis á við aðra landsmenn í þeim kosningum, sem mestu varðar alla landsbúa.

Það misrjetti þoli jeg ekki lengur mótmælalauð, herra forseti; jeg þori að fullyrða, að jeg þekki nú þjóðina í heild sinni á við hvern annan, og miklu betur en margir fylgismenn þessa frumvarps.

Og það er mín fulla sannfæring, að Reykvíkingar eru nú um stundir ekki lakasti hluti þjóðarinnar, heldur sá hlutinn, sem fram úr skarar að sívaxandi dáð og dugnaði.

Jeg trúi statt og stöðugt, eftir 20 ára reynslu, á framtíð þessa bæjar og sívax-

andi framtakssemi Reykvíkinga, djörfung og dugnað, til farsældar fyrir fösturjörð okkar.

En jeg læt *aldrei*, herra forseti, leiða mig til að trúa því, að kjósendur hjer í bæ sjeu *óskeikulir*, það eru þeir ekki fremur en aðrir kjósendur, og mjer dettur ekki í hug að trúa á nein vanhugsuð uppátæki þeirra.

En þessi krafa um borgarstjórakosninguna er nú eitt af þeirra vanhugsuðu uppátækjum, og þess vegna er jeg, eins og í fyrra, á móti þessu nýmæli, hvað sem þeir segja — hvað sem hver segir.

Jósef Björnsson: Háttv. deild hefir nú átt kost á að hlusta á langa og orðfagra ræðu. En hún flógraði svo víða, að oft kom hún ekki við það mál, sem hjer liggur fyrir til umræðu. Háttv. þm. mintist fyrst á það, að þessi hreyfing, krafa almennings um að fá heimild til þess að kjósa borgarstjóránn, væri ekkert annað en útlendur gustur, sem hann sjálfur hefði lagt sinn skerf til að auka. Það má vera að þetta sje rjett, að hreyfingin sje ein grein útlendra strauma. Hitt veit jeg, að háttv. 6. kgk. (G. B.) bljes á sínum tíma í aðra pípu en nú í þessu máli og jók gustinn. En þó að eitthvað sje útlent, er þar með ekki sagt, að það sje ilt; það getur þvert á móti verið þarft og gott, og því rangt að hafna því, þótt útlent sje; það er og ekki nema eðlilegt að útlendir straumar berist hingað, og að vjer reynum að fara að dæmum annara þjóða í því, sem við álitum nýtilegt og þarflegt. Slikt er alls ekki athugavert. — Þótt krafa kjósendanna hjer í bæ um að fá að kjósa borgarstjóra sje sprottin af erlendum rótum, þá er hún hvorki betri nje verri fyrir þá sök. Það hnekkir ekkert rjettmæli kröfunnar, þótt undiraldan væri útlendur gustur, eins og háttv. 6. kgk. (G. B.) gaf í skyn. — Háttv. 6. kgk. (G. B.) sneri sjer því næst að því, hvað þeir menn, sem trúað hefðu á hinn almenna kosningarrjett,

hefðu orðið fyrir miklum vonbrigðum. Fulltrúar almennings hefðu svo oft brugðist vonum þeim, sem menn hefðu gjört sjer um þá, svo oft gengið á bak þeim loforðum, sem þeir hefðu gefið, að nú væri tortrygginn gegn þeim, sem alþýðan kysi til að fara með málefni sín, orðin mjög almenn meðal manna. Af þessu ætti, að því er mjer skildist, þá ályktun að leiða, að Reykvíkingar ættu ekki að vilja kjósa borgarstjóra sinn. Jeg sje nú ekki betur en að þetta atriði komi illa heim við mál það, sem hjer liggur fyrir. Kjósendurnir hjer í höfuðstaðnum hafa þá trú, að málefnum bæjarins verði betur borgið, ef borgarstjórinn er kosinn af öllum atkvæðisbærum borgurum, heldur en ef bæjarstjórnin hefir kosninguna í höndum, og því vilja þeir fá rjett til að kjósa hann beint, en ekki láta þá kosningu ganga gegn um greipar annara. Jeg skal nú ekki leggja dóm á, á hvað miklum röknum þetta er bygt, eða hvort vonir þeirra rætast í þessu efni, þótt jeg ekki geti fundið neitt því til fyrirstöðu. Háttv. 6. kgk. (G. B.) hjelt því fram, að þetta væri öldungis vanhugsað af Reykvíkingum, að þetta væri nokkuð, sem þeir væru að reyna að telja sjálfum sjer trú um. Jeg get ekki sjeð, að ástæða sje til að kalla það vanhugsað. En vel getur verið, að það sje rjett, að þetta lánist ekki ætíð betur heldur en það fyrirkomulag, sem nú er. Í því efni komast ágiskanir einar að, og er líklegast, að upp og niður gangi með það, hvað heppilega kosningin tekst. Háttv. 6. kgk. (G. B.) kom fyrst fram með þá mótbáru gegn því að vel tækist, að ef borgararnir ættu sjálfir að kjósa borgarstjóránn, þá mundi kosningin verða metnaðarmál milli hinna pólitísku flokka. En ef hætt er við því, að bæjarbúar missi sjónar á hagsmunum bæjarfélagsins við borgarstjórakosninguna vegna pólitískra flokkserja, þá get jeg ekki skilið annað, en að flokkserjurnar geti líka komið til

greina, þegar bæjarfulltrúarnir eru kosnir, og komast þær þá líka að við borgarstjórakosninguna, þó núverandi ástand haldist óbreytt. Enn fremur sagði hinn háttv. 6. kgk. þm. (G. B.), að sennilegt væri að betri maðurinn yrði að vikja fyrir hinum verri, ef kosningin væri í höndum borgaranna sjálfra. Það má nú oft lengi um það deila, hvor maðurinn sje betri eða verri, ef um tvo er að ræða. Sumir telja þennan betri, aðrir hinn, og af því að að eins annar hlýtur kosninguna, verður vanalega aldrei úr því skorið, hvorir hafi haft rjettara að mæla. Það getur vel verið að mistök yrðu oft, ef borgarnir ættu sjálfir að kjósa, en tæpast er þó hættan minni með því fyrirkomulagi, sem nú er. Mistök geta sjálfsagt líka átt sjer stað hjá bæjarstjórninni, þegar hún velur borgarstjórnann.

Mjer virtist það vera undiraldan í ræðu háttv. 6. kgk. (G. B.), að best væri að að eins *einn* rjeði, að einvaldinn ætti að ráða lögum og lofum (*Guðm. Björnsson*: Það sagði jeg aldrei). Nei, ef til vill sagði háttv. 6. kgk. þm. (G. B.) það ekki berum orðum, en það var undiraldan í ræðu hans, ella hefði hann ekki lagt svo harðan dóm á gjörðir fjöldans og viljað leggja valdið í hendur fátta. Hann sagði, að kjósendur gætu „slampast“ á, að kjósa nýtan mann til borgarstjóra, en þá væri hætt við, að hann yrði oft að vikja frá skoðunum sínum og breyta á móti betri vitund, til þess að þóknast þeim.

Þetta tel jeg óþarfar getsakir.

Jeg held, að háttv. 6. kgk. þm. (G. B.) gjöri alt of mikið úr þessu; jeg get ekki sjeð, að gildar ástæður sjeu til þess að ætla, að borgarstjórinn yrði svo miklu ósjálfstæðari, ljelegri, þó að hann væri kosinn af borgurunum í stað bæjarstjórnar. Hann sagði enn fremur, að besta tryggingin fyrir því, að fá góðan skipstjóra, væri að láta hásetana kjósa hann, og dró hann síðan samlíkingu milli hásetanna og bæjarfulltrúanna. Það getur verið að þessi

samlíking sje rjett. En jeg er ekki öldungis viss um, að sá skipstjóri yrði bestur, sem hásetar veldu. Að minsta kosti yrðu þá hásetarnir að vera verulega góðir, vitrir og samviskusamir hásetar. Jeg vil nú alls ekki segja, að bæjarfulltrúarnir sjeu slæmir hásetar á bæjarfjelagsskipinu, en hitt þykir mjer uggvænt, að þeir, ef til vill, sjeu ekki alltaf sem samhentastir, ef pólitískar flokkadeilur ráða við kosningu þeirra. Jeg get því ekki sjeð, að þessi samlíking sanni mikið.

Þá talaði háttv. 6. kgk. þm. (G. B.) mikið um þá ábyrgð, sem hvili á bæjarfulltrúunum. Vel má vera að sú ábyrgð sje þung. En háttv. 6. kgk. þm. (G. B.) ljét í ljós svo góða trú á Reykvikingum, að mig furðar ekki, þótt þeir vilji ljetta þessari ábyrgð af bæjarstjórninni og taka hana á sínar eigin herðar. Háttv. 6. kgk. þm. (G. B.) talaði um, að góðir og nýtir menn mundu eigi gefa kost á sjer við borgarstjórakosningar, ef borgararnir ættu sjálfir að kjósa. Þetta get jeg nú trautt skilið, jeg gæti buist við að meiri hörgull yrði á öllu öðru en á nýtum mönnum til framboðs.

Þá benti háttv. 6. kgk. þm. (G. B.) enn fremur á það, að þetta frv. væri í ósamræmi við löggjöf vora að öðru leyti, og tók til dæmis, að ekki væri hreppsnefndaroddivitinn kosinn af öllum kjósendum sveitarinnar. Þessu er nú hægt að svara bæði með já-i og nei-i. Sá sem verður oddviti er kosinn af kjósendum inn í hreppsnefnd; hreppsnefndarmenn mega ekki fara út fyrir hreppsnefndina, er þeir velja sjer oddvita. Samræmið væri fult, ef bæjarfulltrúarnir væru skildir til að velja borgarstjórnann meðal þeirra, sem í bæjarstjórninni sitja, en eins og allir vita, er því ekki svo varið. Þá minti háttv. 6. kgk. þm. (G. B.) á, að ráðherrann væri ekki kosinn af öllum kjósendum, heldur af Alþingi, eða nokkrum hluta þess. Ekki er þetta allskostar rjett. Ráðherrann er ekki

kosinn af neinum, nema konungi. Að visu fer konungur venjulega eftir óskum þingsins í því efni, en hann hefir þó vald til þess að segja bæði já og nei. Þetta er ekki samanberandi við sveitarstjórnarmál-efni það, sem hjer liggur fyrir, kosningu borgarstjóra.

Jeg skal ekki deila við hv. þm. um þroska alþýðunnar, til þess að ráða mál-efnum sínum; um það heldur hv. 6. kgk. sinni meiningu, og jeg minni. Hann sagði að oft væri talað um alþýðuna, eins og hún væri óskekul. Það er nú ekkert vafamál, að enginn er óskekul, hvorki hv. 6. kgk. nje jeg, nje nokkur maður annar. Alþýðan er það vissulega ekki, enda minnst jeg ekki að hafa heyrt nokkurn mann halda því fram. Hjer er heldur ekki að ræða um neina augnabliksdutlunga alþýðunnar, heldur um ósk, sem hefir verið margendurtekin af Reykvik-um, og má því ætla, að þeir hafi hugsað þetta mál allvandlega. Krafan um, að borgarstjórinn yrði kosinn af öllum borgurum kaupstaðarins, sem hefðu atkvæðisrjett til bæjarstjórnar, hefir verið samþykkt með miklum atkvæðafjölda á þingmálafundum 1911, 1912, 1913 og 1914. Enn fremur hefir bæjarstjórnin veitt henni meðmæli 1913. Menn hafa því óneitanlega haft allgott tækifæri til þess að athuga málið og flasa ekki að neinu eða hlaupa eftir vanhugsuðu augnabliksupphoti. Og krafan virðist vera borin fram með sama styrk ár eftir ár. Jeg get líka bent á ummæli ýmissa merkra Reykvikinga um þetta mál. Á síðasta þingi sagði t. d. háyfirdómari Kristján Jónsson, sem þá var þm. Borgf.: „Jeg veit vel, að þetta hefir verið glansnúmer á öllum borgarafundum upp á síðkastið“. Þessi orð hlýtt jeg að skilja svo, að ræðum. hafi verið kunnugt um að krafan hefði alment fylgi. Bæjarfógetinn í Reykjavík, sem þá var þm. Vestm., sagði á sama þingi: „Hins vegar get jeg ekki neitað því, að það er almenn-

ur vilji bæjarbúa, að fá þennan rjett“. Og enn fremur: „Jeg álit, að bærinn eigi rjett á að ráða þessu“. (Alpt. 1913 C. bls. 996—997). Hjer liggja þá fyrir ummæli tveggja merkra manna, sem báðir eru mjög vel kunnugir hjer í bænum. Hvorugur þeirra efast um að þetta sje almennur vilji bæjarbúa, og annar þeirra álitur að krafan sje rjettmæt.

Eins og jeg áður hefi tekið fram, var það ýmislegt í ræðu hv. þm., sem mjög lítið snerti það mál, er hjer liggur fyrir. Hann talaði margt um það misrjetti, sem Reykvikingar væru beittir við kosningar til Alþingis, og kvaðst mundi gjöra það, sem í sínu valdi stæði, til þess að fá leiðrjettingu þess máls. Jeg skal ekkert fara út í þetta atriði að þessu sinni, því það er málinu óviðkomandi með öllu. En í sambandi við þetta viðhafði hann ýms orð, sem skilja mátti á þá leið, að þingmenn ljetu oft fremur leiðast af vilja kjósenda heldur en af sínum eigin skoðunum. Hann tók jafnvel svo djúpt í árinna, að skilja mátti á þá leið, að þeir ættu sjálfir enga skoðun, eða köstuðu henni alveg fyrir borð. Þessu vil jeg harðlega *mót-mæla*. Það er alveg ástæðulaus fullyrðing, að þingmenn hafi lítið annað til brunns að bera en skoðanir kjósenda sinna. Ef maður vildi beita hv. þm. sömu brögðum, sem hann í þessu beitti þingmenn yfirleitt, þá mætti alt eins vel segja, að tal hans um misrjetti það, er alþingiskjósendur hjer yrðu fyrir, væri sprottið af löngun til að þóknast þeim og bæta svo úr því, að hann hefir beitt sjer móti vilja þeirra í borgarstjóramálinu, og með því verið hræddur um að hann kynni að brjóta af sjer hylli þeirra.

Vil jeg svo ljúka máli mínu með þeirri ósk, að Reykvikingar fái vilja sínum framgegnt. Mjer finst þeir hafi *fullan rjett* til þess, og get ekki sjeð að nein hætta geti af því staðið.

Karl Finnbogason: Hv. 6. kgk. þm.

för mörgum orðum um það mikla veður, sem gjört hefði verið út af þessu máli úr öllum áttum. En mjer datt í hug, að þess væri óskandi, að þessi roka hans yrði síðasta stórhriðin — svo jeg nefni ekki annað veður, — sem gjörð verður að því.

Jeg hafði ásett mjer, að greiða atkv. með frv., því mjer virtist það sanngjarnt og rjettmætt í alla staði, að Reykvíkingar fengi að velja sjer borgarstjóra, eins og þeir óskuðu helst.

En þegar hv. þm. (G. B.) sagði, að frjáls og heilbrigð skynsemi dæmdi frv. til falls, og því hlyti það að vera skortur á heilbrigðri skynsemi að fylgja málinu. (*Guðmundur Björnsson*: Hefi ekki talað það). Jeg skrifaði það eftir hv. þm. (*Magnús Pjetursson*: Jeg lika). Þá varð mjer hverft við, svo jeg bað mjer hljóðs. Skynsemin mín hlaut vist að vera óheilbrigð. Og þar sem hvorki ræða hv. 6. kgk. (G. B.) nje annara, hafa sannfært mig um, að fella beri frv., verð jeg að láta heimsku mína í ljós og leita frekari lækninga hinni óheilbrigðu skynsemi minni.

Út af ummælum hv. 6. kgk. um hreppsnefndaroddvita, sýslumenn, ráðherra o. s. frv., vil jeg taka það fram, að jeg tel æskilegt, að sem flestir starfsmenn annara sjeu valdir af þeim, sem þeir eiga að starfa fyrir, og þá lika hreppsnefndaroddvitar, sýslumenn og ráðherrar. Og ekki mundu ráðherrar verða ver valdir, ef þeir væru kosnir, eða „á þá bent“ af alþjóð manna.

Okkur kemur vist flestum saman um, að allir þingmenn eigi að vera þjóðkjörnir, en ekki konungkjörnir, og því þá ekki aðrir starfsmenn þjóðfjeldagsins? Jeg er svo heimskur, að jeg er því fylgjandi, að almenningur kjósi sem flesta starfsmenn sína, og ráði sem mestu um mál sin yfir höfuð. Af þessari grundvallarskoðun minni leiðir það, að jeg álit að borgarar Reykjavíkur eigi að kjósa borgarstjóra sinn.

Sú mótbára hefir komið fram, að engin vissa sje fyrir því, að almennur vilji kjósenda í Reykjavík sje, að borgarar fái að kjósa borgarstjórnann. Hv. þm. Skagf. (J. B.) hefir nú bent á, að þetta sje ekki rjett, og fært ýmsar sannanir fyrir því, að þetta sje einmitt almennur vilji kjósenda í bænum. Jeg skal bæta því við sannanir hans, að báðir þingmenn Reykvíkinga í neðri deild voru málinu fylgjandi. Nú eru þingmenn þessir sinn úr hvorum flokki, og ætti því atkvæði þeirra að gilda sem atkvæði meiri hlutans í báðum þeim flokkum, sem kusu þá. En auk þeirra voru 8—9 reykvikskir þingmenn málinu hlyntir í Nd. Hjer í deildinni eru 3 reykvikskir þm., 2 munu vera málinu mótfallnir, en 1 meðmæltur. Atkvæði þessara hv. þm. ættu ekki að vega minna en atkvæði hverra annara borgara bæjarins. Og undarlegt er það, ef það er tilviljun ein, að svona mikill meiri hluti reykvikskra þm. er málinu hlyntur. Meiri ástæða er til að álita, að flokkarnir skiftist svipað utan þings og innan,

Önnur ástæða, sem færð var gegn frv. við 1. umr., er sú, að borgarstjóri sje sjerstaklega starfsmaður bæjarstjórnar, og sje því rjettara að hún velji hann. Nú er bæjarstjórnin til fyrir borgara, en ekki borgarar fyrir bæjarstjórn. Og fyrst bæjarstjórnin á að starfa fyrir borgarana, en borgarstjóri fyrir bæjarstjórnina, þá er hann í raun rjetttri starfsmaður borgaranna, svo þeir eiga að velja hann, frekar en bæjarstjórnin. Enda bera borgarar ábyrgð á gjörðum bæjarstjórnar, en ekki hún sjálf, eins og hv. 6. kgk. (G. B.) hjelt ranglega fram. Og auðvitað bera þeir lika ábyrgð á gjörðum borgarstjóra. En það tel jeg rjett, að rjetturinn fylgi ábyrgðinni.

Þá hefir verið bent á, að pólitiskur flokkarigur geti haft áhrif á kosningu borgarstjóra. En jeg verð að taka undir það með hv. þm. Skagf. (J. B.), að ef

pólitiskur flokkadráttur hefir áhrif á kosningu borgarstjóra, þá kemst hann ekki síður að við kosningu bæjarfulltrúanna. Og komist hann þar að, kemst hann með því að við kosningu borgarstjórans, ef bæjarstjórnin kys hann.

Við því verður aldrei gjört, að einhvers konar flokkadrættir geti komist að við kosningu borgarstjórans. Og enda þótt svo verði, sje jeg ekki að það sje hættulegt, ef flokkaskiftlingin er á eðlilegum rökum byggð. Meiri hluti verður að ráða hjer sem annarsstaðar, meðan vjer búum við það skipulag, sem nú er, og þekkjum ekki eða getum haft annað betra.

Það getur vel verið, að bæjarstjórnin sje hæfari til að velja borgarstjóra en borgararnir, að því leyti, að hún þekki betur störf hans en þeir. En jeg vil þá benda á, að hún er ekki kosin með það markmið fyrir augum að velja hann. Það væri öðru máli að gegna, ef hún væri kosin til þess beinlínis.

Jeg hefi heyrt, að einstöku þingmenn þykist ekki geta verið með frv. nú, af því að þeir hafi áður verið mótfallnir því. En jeg vil benda þeim á dæmi hv. 6. kgk. þm. Þeim er ekki vandara um að skifta skoðun í málinu en honum, þó það yrði í öfuga átt. Og þar sem jeg hefi einkum heyrt þetta á tveimur prestum, leyfi jeg mjer að benda þeim á, að skrifað stendur, að meiri gleði verði á hinnum yfir einum syndugum, sem bætir ráð sitt, en 99 rjettlátum, sem ekki þurfa yfirbótar við. Jeg er viss um að mikil gleði verður í Reykjavík, ef þessir hv. þm. og kennimenn bæta ráð sitt.

Þar sem hv. 6. kgk. þm. (G. B.) talaði um, að þetta frv. ætti uppruna sinn að rekja til útlendra hugsana, vil jeg benda á, að það er ekki til neins að ætla sjer að stemma stigu fyrir þeim. Það tekst ekki, þó lagt yrði aðflutningsbann á þær.

Magnús Pjetursson: Af því að hv. 6. kgk. þm. (G. B.) sagði að það væri sjald-

gæft nú orðið, að heyra þingmenn láta skoðun *sína* í ljós á málefnum, er fyrir þinginu liggja, heldur væru það skoðanir kjósenda, sem látnar væru uppi, fæ jeg ekki varist því, að láta í ljós skoðun *mína* á þessu máli. Jeg get ekki ímyndað mjer að nokkrum detti í hug, að jeg sje að dekra við kjósendur mína í Strandasýslu, hvað sem jeg segi um þetta mál, því það láta þeir sig engu skifta.

Jeg hlustaði á þessa löngu ræðu hv. 6. kgk. þm. (G. B.) og jeg verð að jata það, að jeg sannfærðist ekki af henni og lenti ekki í neinu skynsemisstriði vegna þess, eins og hann komst að orði um sjálfan sig, hvort sem það stafar af því, að jeg hefi ekki nógu heilbrigða skynsemi, eins og hv. 6. kgk. þm. (G. B.) sagði um þá, sem ekki hefðu hans skoðun á málinu, það læt jeg ósagt. Flestar ástæður hv. 6. kgk. þm. (G. B.) hafði jeg lesið áður í þingtiðindunum.

Hv. 6. kgk. þm. sagði, að margir rosknir og ráðsettir bæjarbúar væru á máli sínu. Það mætti ætla, að þessir rosknu og ráðsettu menn væru alþingiskjósendur, en þeir hafa ekki komið fram á þingmálafundum hjer í bænum. Jeg leit í þingmálafundargjörðina úr Reykjavík í vor, og þar var samþykkt áskorun til þingsins að semja frv. það, sem hjer liggur fyrir, með öllum atkv. gegn *tveimur*. Þá hafa þessir mörgu rosknu og ráðsettu menn annað tveggja verið á fundinum og ekki andmælt ályktuninni, eða þeir hafa ekki verið þar, og þá sýnir það ekki mikinn áhuga eða sannfæringu fyrir skoðun þeirra, ef þeir mæta ekki á fundi, þar sem þeir vita fyrir vist af gömlum vana, að þetta mál verði til umræðu.

Því hefir verið haldið fram, að engin sönnun væri fyrir því, að allir bæjarbúar óskuðu þessarar breytingar, þó allir eða flestir alþingiskjósendur óskuðu þess. En mjer finst harla ótrúlegt að þeir, sem kjósa til bæjarstjórnar, en ekki til Alþingis,

sjeu svo gjörsamlega á öndverðum meið við alþingiskjösendurnar, að ekki sje áreiðanlega rifur meiri hluti sömu skoðunar.

Jeg fæ ekki sjeð, að borgarstjórinn sje frjálsari eða óháðari, þótt hann sje kosinn af bæjarstjórn, heldur en ef hann væri kosinn af öllum kjósendum. Jeg hygg að pólitik geti engu síður komist að í bæjarstjórninni. Gæti vel verið, að einhver vildi vinna það til, til að komast í þá stöðu, að gjöra sig háðan einhverjum bæjarfulltrúanum, einum eða fleiri, ef á þeirra atkvæði riði, til þess að hann kæmist í stöðuna. En það álit jeg mjög áriðandi, að borgarstjóri sje alveg óháður bæjarstjórninni. Jeg er á þeirri skoðun, að það sje í þessu efni miklu hættulegra að bæjarstjórnin kjósi. Ef menn væru hræddir við að óvönduð meðul væru notuð, þá er hægra að hafa áhrif á tvo eða þrjá menn en mörg hundruð. Get jeg svo ekki verið að lengja umræður meira, þó það sje enn margt í ræðu hv. 6. kgk. (G. B.), sem mjer fanst ljett á metunum.

ATKVGR.:

Brtt. 182 við 1. gr. feld með 7 : 5 atkv.

1. gr. frv. samþ. með 7 : 6 atkv.

2. gr. og 3. gr., hvor um sig, samþ. með 7 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 8 atkv. samhlj.

3. umr. á 20. fundi, þriðjudaginn 28. júlí (A. 116).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með 7 : 5 atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 265).

4. Breyting á lögum um bæjarstjórn í Reykjavík.

Á 12. fundi í Ed., laugardaginn 18. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á 6. gr. í lögum nr. 86, 22. nóv. 1907, um breyting á tilskipun 20. apríl 1872 um bæjarstjórn í Reykjavík,

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umræðu í Nd.

Á 14. fundi, þriðjudaginn 21. júlí, var málið tekið til 1. umr. (A. 127).

Eiríkur Briem: Jeg legg til, að þessu máli sje vísað til nefndarinnar, sem skipuð var í næsta mál á undan. Málin snerta bæði Reykjavík og standa í nokkuð nánú sambandi hvort við annað.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. í e. hlj. og síðan vísað til nefndarinnar um mat á lóðum og löndum í Reykjavík í e. hlj.; en þá nefnd skipuðu:

Eiríkur Briem,

Guðm. Björnsson,

Karl Einarsson.

2. umr. á 26. fundi, föstudaginn 31. júlí. (A. 127, n. 268).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Brtt. 268. samþ. með 9 atkv. samhlj.

Frv. greinin svo orðuð samþ. með 12 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. í e. hlj.

3. umr. á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst (A. 306).

Framsögum. (Guðmundur Björnsson): (*Einhver:* Það er 3. umr.) Herra forseti! Jeg fell frá orðinu.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með öllum atkv. og endursent Nd.

(Sjá A. 335).

5. Mæling og skrásetning lóða og landa í Reykjavík.

Á 12. fundi í Ed., laugardaginn 18. júlí, var útbýtt

frv. til laga um mælingu og skrásetningu lóða og landa í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 14. fundi, þriðjudaginn 21. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 128).

Eiríkur Briem: Jeg vil gjöra sömu tillögu um þetta frv. sem næsta frv. á undan, að því sje vísað til nefndarinnar í málinu um mat á lóðum og löndum í Reykjavík.

ATKVGR.:

Fr. v. vísað til 2. umr. í e. hlj.

Fr. v. vísað til nefndarinnar í málinu um mat á lóðum og löndum í Reykjavík í e. hlj.; en nefndina skipuðu:

Eiríkur Briem,

Guðm. Björnsson,

Karl Einarsson.

2. umr. á 21. fundi, miðvikudaginn 29. júlí (A. 128, n. 241).

Framsögum. (Guðmundur Björnsson):

Jeg þarf ekki að vera margorður um þetta mál fyrir nefndarinnar hönd. Það áhrærir eingöngu Reykjavík, og jeg vona, að hv. d. taki orð nefndarinnar trúanleg, að hjer sje farið fram á nauðsynlega rjettarbot fyrir Reykjavíkurbæ. Þetta er álit nefndarinnar hjer, og að sömu niðurstöðu hefir hv. Nd. komist. Þær brtt., sem nefndin kemur með, raska ekki tilgangi nje meginefni frv., heldur miða eingöngu að því, að gjöra frv. ljósara og ótviræðara. Nefndin hefir gjört brtt. sínar í samráði við þá hv. Nd.-menn, sem næst standa þessu máli.

Það er eitt atriði í þessu frv., sem vert er að vekja sjerstaka athygli á, því að þótt það komi Reykjavík einni við, þá er vert fyrir alla hv. þm. að hafa það í huga, hvort

slik ákvæði mundu ekki geta komið sjer vel annarsstaðar. Jeg á við tillöguna um það, að merkjadómur skuli ganga fram jafnt fyrir því, þótt einn eða fleiri aðilar sæki ekki merkjadómþing, enda þótt þeim hafi verið löglega til stefnt. Þetta álitur nefndin hjer í deild nauðsynlegt, og sömu leiðis þeir, sem mest hafa um málið fjallað í hv. Nd., því að ella gæti orðið bagalegur dráttur á því, að málið yrði útkljáð, en af því mundi aftur leiða margskonar óþægileg óvissa og erfiðleikar fyrir þá, sem vilja fá lán út á eignina. Fyrir bæjarstjórnina mundi og drátturinn stundum vera til mikils óhagræðis. Elsti og reyndasti maðurinn í nefndinni, hv. 2. kgk. (E. Br.), gat þess, að full þörf væri á þessu ákvæði, þar sem sum *landaprætumál* hefðu verið á döfinni árum saman, jafnvel heilan áratug, áður en þau yrðu útkljáð. Munu ýmsum hv. dm. kunnug svipuð dæmi. En sje drátturinn bagalegur til sveita, þá er hann það þó miklu fremur hjer. Þetta, sem jeg hefi minst á, er helsta nýmælið í þessari lagasetningu, og því vildi jeg leiða athygli hv. d. að því.

Að endingu vona jeg, að málið, eins og það kemur frá nefndinni, fái góðar undirtektir hv. d., því jeg þykist geta fullyrt, að vel sje frá því gengið.

Júlíus Havsteen: Mjer er það ekki ljóst, hvers vegna þetta frv. er komið fram. Jeg veit ekki betur, en að bæjarstjórnin í Reykjavík hafi fyrir nokkrum árum ráðið mann, til að mæla upp bæinn og gjöra uppdrátt af honum. Að vísu veit jeg ekki, hvar sá uppdráttur er niður kominn, en til hlýtur hann að vera. Jeg veit ekki til, að óvissa sje um lóðamörk hjer í bæ, enda er ólíklegt að svo sje, þar sem bæði er til eftir að fara uppdráttur sá, sem jeg nefndi, kort mælingamaunanna dönsku yfir bæinn, og auk þess lætur bæjarstjórn mæla út lóð fyrir hvern þann, sem byggja ætlar. Jeg veit að þessi útmæling bæjarstjórnar nær að vísu

ekki til þeirra lóða, sem fyrir löngu eru útmældar, nje heldur til húsmannalóða í útjörðum bæjarins; en þær eru metnar til dýrleika í jarðamatsbókinni og hafa þá sjálfsgætt átt sín ákveðnu landamerki, enda hefi jeg þar ekki heldur orðið var við einn ágreining. En það skil jeg, að þetta frv. getur verið ágætt fyrir málaflutningsmenn, fyrir yfirjettarnálfærslumennina eða yfirdómslögmenntina, eins og nú á þá að nefna. Eins og málið liggur nú fyrir, get jeg ekki verið með því, og það þurfa að koma fram betri upplýsingar í því en hjer eru fyrir hendi, til þess, að jeg geti verið því fylgjandi og gefið því atkvæði.

Framsögum. (Guðmundur Björnsson): Jeg skal svara hv. 1. kgk. (J. H.) og leyfa mjer að skýra frá af hvaða aðalástæðu frv. þetta er komið á gang. Það er rjett, sem hv. 1. kgk. (J. H.) gat um, að bæjarstjórnin hefir látið mæla upp bæinn og gjöra uppdrátt af honum, og satt er það, að landmælingamennirnir dönsku hafa líka nælt bæinn. En þeim mælingum var alt öðru vísi háttað en hjer er gjört ráð fyrir. Bæjarstjórnin ljet mæla bæinn í því skyni að fá vitneskju um allar viðáttur og halla í bænum; sú mæling átti að koma að notum við vegagjörðir í bænum, holræsgjörð, vatnsveitu og gasveitu. Þetta er alt annað en hjer er ráðgjört. Það eru ekki til neinar mælingar á öllum lóðum í Reykjavík, hverri um sig; þær hafa aldrei verið gjörðar. Hjer er því eingöngu á það að lita, hvort nauðsynlegt sje að mæla og skrásetja allar lóðir í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur, til þess að koma í veg fyrir deilur og drátt á ýmsum nauðsynjaverkum. Þvi neitar víst enginn, að landamerkjalogin hafi verið harla nauðsynleg fyrir sveitamenn, og betur hefði farið um margt, ef þau hefðu verið fyr sett en gjört var. Hjer í bæ eru glögg merki milli lóða engu síður nauðsynleg en landamerki milli jarða í sveit, og vafalaust enn nauðsynlegri, ef á alt er lítið.

Þótt lóðir hjer sjeu litlar á við jarðir í sveit, þá eru þær svo margfalt verðmætari, að smálóð hjer getur verið í hærri verði en stór jörð í sveit, og örlitil ræma dýrari en stórt þrætuland til sveita. Þess vegna er það svo bráðnauðsynlegt, að full vissa sje um öll lóðamörk hjer í bænum.

Hv. 1. kgk. (J. H.) sagði, að þrætur á milli lóðareiganda hjer í bæ væru mjög sjaldgæfar. En það er eftir að vita, hvað þær þrætur verða margar, þegar að því kemur að gjöra út um takmörk á lóðum fyrir fult og alt. Og það veit jeg, að þessar þrætur hafa ekki verið svo fátiðar. Jeg hefi setið 6 ár í bæjarstjórn, svo að mjer er þetta fullkunnugt. Það er alltitt, að deilur rísa milli bæjarins og einstakra manna um það, hvort þeir eða bærinn eigi þessa og þessa lóðarskák. Og það hefir oft reynst mjög erfitt að skera úr því; þess vegna kemur merkjadómur í góðar þarfir.

Þá er þriðja ástæðan fyrir þessu frv., og hún er ekki ljettust á vogunum. Hún er þessi: Allir, sem hafa kynst bæjar-málum, finna glögt til þeirra miklu vand-ræða, sem af því leiða, að einstakir menn hafa iðulega bútað niður lóðir sínar í 2, 3 eða fleiri hluta og selt hinum og þess-um, án þess að bæjarstjórnin hafi fengið nokkra vitneskju um það, fyr en seint og síðar meir. Þessi skifting lóðanna hefir oft valdið fádæma erfiðleikum fyrir bæjarstjórnina, þegar til hefir staðið að gjöra nýjar götur eða torg. Nú er þess líka krafist, að hverju húsi fylgi svo og svo mikil óbygð lóð; það er því ljóst, að þetta má ekki lengur svo til ganga. Þetta er margflókið mál og torskilið þeim, sem ókunnugir eru hjer í bænum.

Í þessu frumvarpi er ekki tekið fyrir það, að einstakir menn megi selja hluta af lóðum sínum, heldur eingöngu reistar skorður við því, að bæjarfelagið biði halla, og þess vegna bannað að selja lóðir eða hluta af þeim án samþykkis bygging-

arnefndar. Það samþykki fæst vitanlega tafarlaust, ef salan er ekki bænum til miska. Þetta er höfuðástæðan.

Jeg vona nú, að hv. deild sjái það, að hjer er um góða lagabót að ræða, og leyfi frv. að halda leiðar sinnar.

Júlíus Havsteen: Það er undarlegt, að bæjarstjórnin skuli ekki hafa orðið þess visari, ef einstakir menn hafa skift lóðum sínum. Slikt á ekki að eiga sjer stað án vitundar bæjarstjórnar.

Það er ein grein í þessu frumvarpi, sem jeg get ekki felt mig við. Það er 11. gr., sem nefndin hefir lagt til að verði breytt. Þar stendur: „er afsal þá eigi gilt nema lóðaskrárritari hafi ritað vottorð sitt á það um það, að eigandaskiftanna sje getið í lóðaskrárbók“. En þetta er óþarft, því að þetta stendur í afsals- og veðmalabókunum, og þar er sá rjetti staður fyrir það, því að þegar búið er að þinglýsa, hefir afsalið átt sjer stað, fyr ekki. Jeg veit ekki hvers vegna þarf að fara að setja nýjar reglur, þegar til eru gamlar, sem hafa haldist um langan aldur.

Jeg held að það sje rjettast, að greinin sje feld.

Framsögumaður (Guðm. Björnsson): Þessu er ósköp fljótsvarað. Það er nauðsynlegt, að bæjarstjórnin geti sjeð í lóðaskránni, hve nær sem hún þarf á að halda, hver er eigandi að hverri lóð í bænum. Það er óhentugt, að bæjarstjórnin þurfi alt af að biðja um útdrátt úr afsals- og veðmalabókunum hjá bæjarfógeta í hvert sinn, sem hún þarf á þessari vitneskju að halda. Það er alveg nauðsynlegt, að hún viti hver á hverja lóð, vegna þess, að á hverjum lóðareiganda hvila ýmsar skyldur gagnvart bænum.

Hjer er ekki um aðra kvöð að ræða en þá, að gjöra kunnug eigandaskifti. Háttv. 1. kgk. (J. H.) segir, að það standi altaf í veðmalabókunum, ef eigandaskifti verða á fasteign. En jeg efast um að svo sje. Ef lóðir t. d. ganga að erfðum, þá býst jeg við

að stundum dragist að færa inn í veðmálabækurnar. Það er alveg fyrirhafnarlaust, að tilkynna lóðaskrárritara, þegar eigandaskifti verða að lóðum. Margar skyldur, sem á mönnum hvila, eru miklu tafsamari en þessi. Jeg vona nú, að háttv. 1. kgk. (J. H.) sjái, að það er nauðsynlegt, að þetta fái að standa í frumvarpinu og að deildin samþykki brtt. nefndarinnar við 11. gr.

Karl Einarsson: Það er aðeins eitt atriði, sem jeg vildi taka fram til skýringar. Mjer skildist, að háttv. 1. kgk. (J. H.) hjeldi, að það væri skilyrði fyrir afsali, að lóðaskrárritari ritaði vottorð sitt á afsalið. En það er ekki meiningin. Eins og frumvar, þegar það kom frá neðri deild, var þetta svo, en nefndin vildi lagfæra það og hefir komið með breytingartillögu í því skyni við 11. gr., og verði sú breyting samþykkt, er tilkynning til lóðaskrárritarans að eins skilyrði fyrir því, að afsalið verði þinglesið.

Það getur verið vafamál, hvort rjett er að heinta skrásetningargjald, og væri ef til vill rjett að fella það gjald niður, en nefndin hefir ekki komið með brtt. í þá átt.

Umboðsm. ráðh. (Kl. Jónsson): Jeg vildi leyfa mjer að segja nokkur orð út af því, sem rætt hefir verið um 11. gr. Jeg get ekki sjeð, að það sje í rauninni mikill efnismunur á greininni eins og hún kom frá Nd. og eins og hún verður, ef brtt. nefndarinnar verða samþykktar, því að þó feld sjeu úr frumvarpinu orðin „og er afsal þá eigi gilt“, þá er það svipað eins og þegar sagt er, að ekki megi þinglýsa afsalinu fyr en búið er að tilkynna til lóðaskrár. Þetta kemur því í sama stað niður, því að fullkominn eigandi er maður ekki fyr en hann fær afsalið þinglesið. Að öllu athuguðu er jeg því á því, að orðalag neðri deildar sje fult eins greinilegt eins og brtt. nefndarinnar. Viðvikjandi því, sem háttv. 1. kgk. (J. H.) sagði, vil jeg geta þess, að það er ekkert óeðlilegt þótt gömlum lögum sje

breytt. Það er ekki langt síðan að hjer á Alþingi var verið að breyta hjer um bil 1000 ára gömlum lögum. Það er og ekkert óeðlilegt, þótt vottorð þurfi á skjal, til þess að það fái fult gildi. Slíkt er algengt. Hjer hafa að visu fá skilyrði verið fyrir því að fá skjal þinglesið; það hefir ekki þurft annað en fara með það til sýslumanns eða bæjarfógeta og greiða þinglestrargjaldið. Í Danmörku er það ekki nægilegt; þar eru lögboðin margskonar gjöld til ýmissa sjóða, áður en hægt er að fá t. a. m. afsalsbrjef þinglesið. Nú er hjer farið fram á þá breyting, að til þess að eigandaskifti sjeu fullgild, að því er lóð í Reykjavík snertir, þá sje ekki tiltök, að fá það þinglesið á venjulegan hátt, heldur þurfi að auki vottorð um, að þeirra sje getið í lóðaskrá bæjarins. Þetta er alls engin óeðlileg kvöð eða haft á viðskiftalífið. Þar með er það líka trygt, að ávalt er hægt að fá fulla vissu fyrir því, hver sje eigandi lóðar. En slíkt hefir oft hingað til verið vafa undirorpið. Það kemur varla sá fundur fyrir í bæjarstjórninni, ef um einhver lóðamál er að ræða, að hún sje ekki í vafa um, hver sje eigandi lóðarinnar. Þetta er mjög óþægilegt fyrir bæjarstjórnina, en þó einkum fyrir þá, sem vilja fá lóðirnar keyptar.

Jeg held að þessu ákvæði sje ekki þannig varið, að menn þurfi að óttast, að það hafi neinn rjettarmissi í för með sjer.

ATKVGR.:

1. gr.—5. gr., hver um sig, samþ. með öllum atkv.

Brtt. 241, 1. við 6. gr. samþ. með 12 : 1 atkv.

6. gr. svo breytt samþ. með 12 atkv. samhlj.

Brtt. 241, 2. við 7. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

7. gr. svo breytt samþ. með öllum atkv.

8. gr., 9. gr., og 10. gr., hver um sig, samþ. með öllum atkv.

Brtt. 241, 3. við 11. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

11. gr. frv. þar með fallin.

12. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

Brtt. 241, 4. við 13. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

13. gr. svo breytt samþ. með 12. atkv. samhlj.

14. gr. og 15. gr., hvor um sig, samþ. með öllum atkv.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 26. fundi, föstudaginn 31. júlí. (A. 276).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með öllum atkv. og endursent Nd.

(Sjá A. 305).

6. Beitutekja.

Á 13. fundi í Ed., mánudaginn 20. júlí, var útbýtt

frv. til laga um beitutekju,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 15. fundi, miðvikudaginn 22. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 140).

Sigurður Stefánsson: Jeg leyfi mjer að stinga upp á 3 manna nefnd í málinu að lokinni umr.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. í e. hlj.

Þriggja manna nefnd samþ. í e. hlj. og kosnir í hana:

Sigurður Stefánsson,

Björn Þorláksson,

Magnús Pjetursson.

2. umr. á 19. fundi, mánudaginn 27. júlí (A. 140, n. 186, 216).

Framsm. (Sig. Stefánsson): Nefndin, sem hv. deild skipaði til þess að athuga

frv. þetta, hefir orðið á eitt mál sátt um það, að rjett sje að aðhyllast þær breytingar á nügildandi beitutekjulögum, sem hv. Nd. hefir samþykkt. Í nügildandi lögum eru engin sektarákvæði, og það hafa menn óspart notað sjer. Það ber því nauðsyn til, að ákveðnar sjeu sektir fyrir brot gegn lögnum, ef þau eiga að koma að nokkru haldi, og það hefir hv. Nd. gjört. Að öðru leyti hefir hún ekki breytt lögnum. Hún hefir ákveðið sektir fyrir brot gegn 2. og 3. gr., en henni hefir láðst að gjöra 5. gr. sömu skil. Nefndin vill nú leggja til, að slik sekt liggi einnig við, ef einhver sýnir þau vanskil, að greiða ekki beitutekjugjald áður en hann fer af beituþjóru. Nd. hefir hækkað þetta gjald um helming, og virðist það fullkomlega sanngjarnt, því að það er nú miklu sjaldgæfara en áður, að beitu-tekjumenn setji verkfæri sín á land, — nú taka þeir venjulega beituna á floti. — Jeg sje svo ekki ástæðu til þess að fara fleirum orðum um málið, og vona jeg að hv. deild samþykki frv. með þeim breytingum, sem nefndin hefir lagt til, að gjörðar verði á því.

Karl Finnbogason: Jeg vil leyfa mjer að benda á, að í 3. gr. stendur: „Nú tekur maður í óleyfi skelfisk í netlögum annars manns“ o. s. frv. Þetta er ónákvæmt orðalag, því að eigandi netlaganna þarf auðvitað ekki að vera einstakur maður, getur t. d. verið kaupstaður eða bæjarfjellag. Og *maður* getur þó aldrei merkt sama sem bær. Það væri betra að strika orðið „manns“ út, því að þá gæti ekki orðið um neinn misskilning að ræða.

Framsm. (Sig. Stefánsson): Jeg er nú í rauninni ekki mótfallinn því, að þessi athugasemd verði tekin til greina, en hún er algjörlega óþörf, því að það er alltítt í lögum að „maður“ merki hið sama sem „lagaleg persóna“. Jeg er að visu ekki lögfræðingur, en jeg hygg þó, að óhætt sje að fullyrða þetta. „Maður“ getur í

lögum þýtt fjellag manna, bæjarfjellag eða sveitafjellag.

Hákon Kristófersson: Þótt margt sje til bóta í þessu frumv., þá hygg jeg þó, að sum atriði þess þurfi nánari ihugunar við. 1. gr. þess hljóðar svo: „Sjerhver sá, er heimild hefir til fiskiveiða í landhelgi, má setja á land skelfisksbeituverkfæri sín og farvið af skipi sínu, þar sem ekki er friðlýst æðarvarp, selalátur eða árós, sem laxveiði er í. Fyrir þetta skal hann greiða 2 krónur fyrir hvern sólarhring í hvert skifti, sem hann tekur beitu. — Fyrir skemmri tíma greiðist sama gjald“. Þetta gjald er að visu ekki hátt, en það er ósanngjarnt. Það er ósanngjarnt, að að þurfa að borga nokkuð, þó að maður leggi af sjer segl og möstur í fjöru annars manns. — Enn fremur vil jeg leyfa mjer að spyrja: Er ekki í þessu frumv. í fyrsta sinn ákveðið, hvað netlög eigi að ná langt út? Jeg hefi spurt lögfræðinga um þetta, og þeir hafa sagt mjer, að hjer væri í fyrsta sinn ákveðið, að netlög skyldu vera 60 faðma út frá stórstraumsfjörumáli. Ef þetta er rjett, þarf að athuga það atriði nánar áður en frv. verður afgreitt sem lög. — Annars verð jeg að telja brtt. nefndarinnar til bóta.

Framsm. (Sig. Stefánsson): Aðfioningar hv. pm. Barðstr. (H. Kr.) hafa að minni hyggu ekki við rök að styðjast. Þegar menn taka beitu á floti, leggja þeir venjulega á land allan farvið af skipi sínu, því að þeim er það til hægri verka að hafa sem minst í bátnum meðan á beitutekjunni stendur. Það er rjett að menn borgi eitthvað fyrir þetta hagræði. Enda er ábúandi vel að því kominn, að fá þetta litla gjald, því að oft verður hann fyrir átroðningi af beitu-tekjumönnum, ef þeir verða veðurteptir, og er þá óviðast siður, að tekin sje borgun. — Það er misskilningur, að hjer sje í fyrsta sinn ákveðið, hvað netlög skuli ná langt út. Ákvæði um það eru til í

Jónsbók, og þó að þau sjeu ekki nákvæmlega samhljóða því, sem hjer er ákveðið, þá munar það minstu.

Hákon Kristófersson: Háttv. frsm. (S. St.) vildi gjöra lítið úr mótbárum mínum. En jeg hygg, að jeg sje þessu máli fult svo kunnugur sem hann, því að jeg hefi árum saman haft mikið með þetta að gjöra. Jeg játa að þetta 2 króna gjald er rjettlátt, ef plægja þarf af landi. En jeg er ekki viss í, hvernig skilja á 1. gr. Á að gjalda jafnmikið, þótt að eins mastri og seglum og árum sje skotið á land, til hægri verka við beitutekjuna? Mjer finst það mjög ósanngjarnt.

Háttv. þm. (S. St.) sagði, að ábúandi yrði oft fyrir átroðningi af beitutekjumönnum. Það getur satt verið, en jeg tel illa tilfallið, að ætla að sjá hlut hans borgið á þenna hátt. Jeg hefi ekki ætlað mjer að valda deilum um þetta mál. En jeg vil skjóta því til nefndarinnar, hvort hún sje ekki tilleiðanleg til að breyta ákvæðinu um netlög. Því að þó að það ákvæði kunni að vera gamalt, þá er þó rjett að breyta því, ef þess er þörf. Og við þá háttar svo til, að nauðsynlegt er að breyta því.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með 9 : 1 atkv.

Brtt. 186, 1. við 2. gr. samþykkt með 10 atkv. samhlj.

2. gr. svo breytt samþykkt með 8 atkv. samhlj.

Brtt. 186, 2. við 3. gr. samþykkt með 10 atkv. samhlj.

3. gr. svo breytt samþ. með 8 atkv. samhlj.

4. gr. samþ. með 10 atkv. samhlj.

Brtt. 216 við 5. gr. samþ. með 7 : 3 atkv.

5. gr. svo breytt samþ. með 6 : 1 atkv.

6. gr., 7. gr., 8. gr. og 9. gr., hver um sig, samþ. með 9 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umr. með 10 atkv. samhlj.

3. umr. á 21. fundi, miðvikudaginn 29. júlí (A. 252, 251, 269).

Karl Finnbogason: Jeg á hjer litla breytingartillögu á þgskj. 251, og býst jeg við að hún muni þykja óþörf, en af því að mjer virðist ekki svo, þá vil jeg mæla með henni nokkrum orðum.

Jeg tel það kost á öllum lögum, að þau sjeu svo skýr og ótvíð sem unt er. Að þau sjeu skýr og skiljanleg öllum mönnum, ætti að vera trygging fyrir því, að þeim verði hlýtt betur og þau síður rangt skýrð, eða kring um þau farið.

Breytingartillaga mín fer fram á að orðið „manns“ sje felt aftan af fyrstu setningunni í 3. gr. frumvarpsins og upphaf greinarinnar hljóðar þá svona: „Nú tekur maður skelfisk í netlögum annars“. Jeg legg til að þessi breyting verði gjörð vegna þess, að mjer finst orðið „manns“ vera notað hjer í óeðlilegri merkingu, því að það getur verið, að t. d. bæjarfjælag eigi landið, og verður þá orðið „maður“ að þýða „bæjarfjælag“.

Þýðing greinarinnar er sama þó að orðið „manns“ falli burtu, og jeg skal leyfa mjer að benda á, að sama orðalag, sem þá verður á greininni, hefir verið notað bæði í gömlu máli og nýju. Jeg vil leyfa mjer að taka tvö dæmi. Annað þeirra er úr Hávamálum. Þar stendur svo á einum stað: „At augabragði skalat maður *annan* hafa“. Hjer er sagt „*annan*“, en ekki *annan mann*.

Hitt dæmið, sem jeg skal nefna, er úr nýjum lögum.

Í girðingalögnum, sem nú eru til umræðu, er farið fram á, að 8. grein hljóði svona: „Nú liggja tún eða engjar tveggja eða fleiri manna saman, eða tún eða engjar liggja að beitalandi *annara*“.

Hjer er „annara“ haft í merkingunni „annara manna“ eða „annara jarða“.

Þetta bendi jeg á til að sýna að breytingartillaga mín er í alla staði rjettmæt. Þeir sem kæra sig um að lagamál og

mælt mál sje eitt og hið sama, geta því rólegir greitt henni atkvæði. Hinir, sem vilja, að lagamál sje annað en mælt mál, svo auðveldara sje að flækja það og firra viti, geta sæmt sig á því að fella hana, ef þeir vilja.

Framsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg álit að brtt. á þgskj. 251 sýni ekki annað en hvað tillögumanni þyki gaman að gjöra breytingartillögur. Jeg tók það fram við 2. umr. málsins að „maður“ þýddi sama hjer og „juridisk persóna“. Ef þessi brtt. verður samþykkt, þá verður orðalag greinarrinnar óskýrara en ekki skýrara en það er nú, og auk þess er setningin óislensku- leg. Háttv. tillögumaður virtist ekki gjöra ráð fyrir, að það gæti verið annað en bæjarfjélag, sem ætti landið, en það getur líka verið, að margir menn eigi landið í sameiningu. Og hvað er undirskilið við þetta „annars“? Það getur ekki verið annað en „annars manns“. Það liggur í augum uppi, að það getur ekki verið annað.

Þá vitnaði háttv. ræðumaður í Hávamál til stuðningartillögu sinni. Það er satt, það er góð íslenska á Hávamálum, en að fara að stæla lagamálið eftir þeim, held jeg að þýði ekki neitt. Jeg skal sömuleiðis leyfa mjer að vitna í einn málshátt minu máli til stuðnings. Það er máls- hátturinn: „Maður er manns gaman“. Ælli það þætti ekki kynlegt ef sagt væri: „Maður er *annars* gaman“. Og þó að það kæmi fyrir að þessu orði sje slept, þá sannar það ekkert, því að það getur verið í öðru sambandi en hjer er um að ræða. Þá vil jeg minnst á brtt. háttv. þm. Barð. (H. Kr.). Sú tillaga fer fram á verulega breytingu, og gæti því orðið umræðuefni. En því miður hefi jeg ekki getað borið mig saman við nefndina um hana, með því að jeg sá hana ekki fyr en hjer á fundinum. Og jeg verð að lýsa því yfir, að jeg fyrir mitt leyti treysti mjer ekki til að greiða atkvæði með henni. Hjer er

um eldgamalt lagaákvæði að ræða, sem jeg til varhugavert að fella úr gildi.

Karl Flinnbogason: Háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) hóf mál sitt með því að tala um flugur. Kallaði breytingartillögur okkar háttv. þm. Barðstrendinga (H. Kr.) flugur, og kvaðst vilja slá báðar í einu höggi. Jeg get ekki að því gjört, þótt háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) sjái flugur og berjist við flugur. En máltæki því sem hann fór með til að ósanna mál mitt: „Maður er manns gaman“, vil jeg að eins svara með öðru samskonar: „Margur hyggur auð í *annars* garði“. Og því vil jeg bæta við, að jeg hugði meiri auð máls og skilnings á því í garði háttv. þm. en mjer verður raun á. Jeg mun ekki að þessu sinni leggja hans „juridisku persónu“ í einelti. En sæmra hygg jeg að hafa Hávamál sjer til fyrirmyndar, er rita skal íslensku — jafnvel íslensk lög, — heldur en það háflatneska hrognamál, sem sumum þykir svo gaman að sletta í tíma og ótíma hjer á þingi — og annarsstaðar — að eins til að sýna, að þeir sjeu „lærðir“.

Hákon Kristófersson: Brtt. mín fer í þá átt, að felt verði úr frv. ákvæðið um það hvað netlög eigi að ná langt á sjó út. Mig furðar á því, að háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) skuli vera þessu mótfallinn, þar sem hann þó viðurkennir, að þetta ákvæði sje til í eldri lögum. Úr því að það er í veiðitilskipuninni frá 1849, þá þarf ekki að taka það inn í frumvarpið. En ef það fyrir eða síðar kæmi til mála, að breyta veiðitilskipuninni, þá kynnu menn að vilja breyta þessu ákvæði, og þá væri betra að vera ekki að samþykkja það enn á nýjan leik í þessu frumvarpi.

Mjer þykir því ilt, ef háttvirtur framsögumaður ekki getur aðhylst breytingartillögu mína, því að jeg hygg það rjettlættingarverk að samþykkja hana.

Framsögum. (Sigurður Stefánsson): Við nánari athugun þykist jeg sjá, að ef

brtt. háttv. þm. Barð. (H. K.) verður samþykkt, þá sjeu þar með öll ákvæði um netlög úr lögum numin, og hver sem vildi mætti þá taka beitu hvar sem er uppi í landsteinum. — Og hvað ætlar háttv. þm. (H. K.) sjer að vinna með brtt., úr því hann er þeirrar skoðunar, að netlagaákvæðið úr veiðitilsk. frá 1849 sje enn þá í gildi? — Jeg hlýt því að greiða atkvæði á móti brtt. — Háttv. þm. Seyðf. vil jeg svara því, að það er alveg rjett, að jeg hefi stundum orðið að berjast við flugur á þessu þingi. Breytingartillögur hans hafa flogið eins og flugur hjer um deildina, og flestar hafa þær átt skilið að drepast eins og lýs undir nögl.

Hákon Kristófersson: Mig furðar á því, að háttv. frömsm. (S. St.) skuli halda því fram, að ef breytingartillaga mín verði samþykkt, þá verði öllum heimilt að taka beitu uppi í fjörugrjóti. En ákvæði veiðitilskipunarinnar verður ekki úr gildi numið, þó að breytingartillaga mín verði samþykkt. Jeg vona því að háttv. deild taki henni vel.

Eiríkur Briem: Jeg er hræddur um, að það sje rangur skilningur hjá háttv. þm. Barð. (H. K.), að netlagaákvæði veiðitilskipunarinnar komi aftur í gildi, ef brtt. hans verður samþykkt. Með lögnum frá 1905 var þessu ákvæði breytt, en nú fer brtt. fram á að kippa einmitt netlagaákvæðinu í lögnum frá 1905 í burt, og virðist þá augljóst, að ákvæði veiðitilskipunarinnar geti ekki komið aftur í gildi í staðinn. Jeg vil leyfa mjer að bera það undir lögfræðinga deildarinnar, hvort þetta sje ekki rjett skoðun.

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum um brtt. 269, þar sem hún var of seint fram komin. Afbrigðin voru leyfð.

ATKVGR.:

Brtt. 269 við 2. grein feld með 7 : 4 atkvæðum.

— 251 við 3. grein feld með 7 : 4 atkvæðum.

Frumvarpið samþykkt með 12 : 1 atkv. og endursent Nd.

(Sjá A. 274).

7. Eignarnámsheimild fyrir Hvanneyrarhrepp.

Á 13. fundi í Ed., mánudaginn 20. júlí, var útbýtt

frv. til laga um eignarnámsheimild fyrir hreppsnefnd Hvanneyrarhrepps á lóð og mannvirkjum undir hafnarbryggju,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 15. fundi, miðvikudaginn 22. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 141).

Júlíus Havsteen: Jeg sting upp á að skipuð sje 3 manna nefnd í málið að lokinni umræðu.

ATKVGR.:

Fr. v. vísað til 2. umr. í e. hlj.

Þriggja manna nefnd samþ. í e. hlj. og í hana kosnir:

Júlíus Havsteen,

Steingrímur Jónsson,

Karl Finnbogason.

2. umr. á 22. fundi, fimtudaginn 30. júlí (A. 141, n. 257).

Framsögum. (Steingrímur Jónsson): Jeg gjöri ráð fyrir að jeg þurfi ekki að vera langorður. Jeg ætla að það sje öllum ljóst, hve áriðandi það er fyrir eins stórt útgjörðarþorp og Siglufjörð, að fá hafnarbryggju. En til þess að það geti orðið, þarf lög um eignarnámsheimild, eins og hjer er farið fram á. Hafa tvö lík lög áður verið samþykkt fyrir Ísafjarðarkaupstað.

Nefndinni blandast ekki hugur um, að rjett sje, að frv. nái fram að ganga nú á þessu þingi. Varúðar vegna hefir henni samt þótt rjettara að koma fram með brtt. við 2. gr. um að yfirmat skuli fara fram, ef annarhvor málsaðili æskir. I

heimildarlögunum fyrir Isafjarðarkaupstað, sem þessi lög eru sniðin eftir, er að visu ekki gjört ráð fyrir slíku yfirmati, en nefndinni þótti rjettara að taka ákvæði um það í þetta frv., því vafasamt er, að menn hefðu rjett á að heimta yfirmat, ef það ekki er beinlínis tekið fram. Vona jeg að hv. deild taki þessari breytingu vel og samþykki hana og lofi frv. að fara leiðar sinnar.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með öllum atkv.

2. gr. samþ. með öllum atkv.

Viðaukatill. 257 við 2. gr. samþ. með öllum atkv.

3. gr. samþ. með öllum atkv.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. í e. hlj.

3. umr. á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst (A. 285).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með öllum atkv. og endursent Nd.

(Sjá A. 331).

8. Lögreglusamþykkt fyrir Hvanneyrarhrepp.

Á 13. fundi í Ed., mánudaginn 20. júlí, var útbýtt

frv. til laga um lögreglusamþykkt fyrir Hvanneyrarhrepp,

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 15. fundi, miðvikudaginn 22. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 142).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. með öllum atkv.

2. umr. á 17. fundi, föstudaginn 24. júlí (A. 142).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með öllum atkv.

2. — — — — —

3. — — — — —

4. — — — — —

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 19. fundi, mánudaginn 27. júlí (A. 142).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með öllum atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 255).

9. Skipun prestakalla.

Á 14. fundi í Ed., þriðjudaginn 21. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum nr. 45, 16. nóv. 1907, um skipun prestakalla,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 16. fundi, fimtudaginn 23. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 156).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. með 12 atkv. samhlj.

2. umr. á 18. fundi, laugardaginn 25. júlí (A. 156).

Björn Þorláksson: Þetta mál gekk til 2. umr. án þess að nokkuð væri á það minst. Þykir mjer það því vel við eiga, að skýra það nokkuð nú fyrir hv. d. Það stendur þannig á því, að frv. þetta er komið fram, að til þingsins hefir komið áskorun frá frikirkjusöfnuði í Fróðárhreppi á Snæfellsnesi um að þingið semji lög, er heimili honum að ganga inn í þjóðkirkjuna, er hann æski þess, sem sjerstakur söfnuður. Orsökinn til þess,

að frikirkjusöfnuður þessi myndaðist, var sú, að fyrir nokkrum árum var bygð kirkja í Ólafsvík, sem liggur út á enda hinnar fornu Fróðársóknar. Út af þessu kom óánægja hjá ýmsum og við það myndaðist frikirkjusöfnuður þessi, en ekki af því, að hann greindi í nokkru á við þjóðkirkjuna í kenningum eða kirkjusiðum.

Nú óskar söfnuður þessi að ganga aftur inn í þjóðkirkjuna; hefir verið leitað álits bæði biskups og hlutaðeigandi prests, og hafa báðir gefið meðmæli sín með því. Frikirkjumenn hafa nú í hyggju, að koma sjer upp kirkju á Brimilsvöllum, sem liggja hjer um bil í miðjum Fróðárhreppi, og þá tekst af fyrir þeim það, sem óánægjunni olli, að þurfa að sækja kirkju í Ólafsvík. Það mundi leiða af því, ef frikirkjusöfnuður þessi gengi inn í þjóðkirkjuna, að þá mundu prestgjöldin frá þeim renna inn í hinn almenna prestlaunastjóð, og hann því græða við það. Þegar auk þess liggur fyrir eindregin ósk frá 66 kjösendum um að mál þetta fái framgang, þá vona jeg að hv. d. taki því vel og samþykki, að það fái að ganga til 3. umr.

ATKVGR.:

1. gr. frv. samþ. með öllum atkv.

2. — — — — —

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 19. fundi, mánudaginn 27. júlí (A. 156).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með öllum atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 254).

10. Afnáms fátækraþingmannafrumvörp samþykkt.

Á 14. fundi í Ed., þriðjudaginn 21. júlí, var úthýtt

frv. til laga um afnáms fátækraþingmannafrumvörp samþykkt.

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umræðu í Nd.

Á 16. fundi, fimtudaginn 23. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 157).

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. með 11:1 atkv.

2. umr. á 18. fundi, laugardaginn 25. júlí (A. 157).

Guðmundur Ólafsson: Þetta frv. hefir komist á nokkuð kynlegan hátt gegn um hv. Nd., þar sem 4 af 5 nefndarmönnum, sem þar voru settir til að ihuga málið, lögðu það til, að frv. væri vísað frá að þessu sinni, og í því skyni samþykkt rökstudd dagskrá um það, að fresta málinu, með því að búast mætti við, að skattamál landsins yrðu tekin til meðferðar á næsta þingi, og þá muni jafnframt gjörð breyting á sveitagjöldum. Það var aðeins einn nefndarmanna, flutningsmaðurinn sjálfur, með því að samþykkja frv. eins og það lá fyrir. En þrátt fyrir þessar undirtektir hv. nefndar var frv. samþ. í hv. Nd. og er nú hingað komið. Jeg er sammála hv. meiri hluta nefndarinnar í Nd. um það, að eigi sje heppilegt að koma þessari breyting á að svo stöddu. Hjer er að ræða um eina fasta gjaldstofninn, sem sveitarsjóðirnir hafa. Nú er því þannig farið, að flestir munu telja heppilegast að tekjustofnar sjeu sem mest fastir, þótt erfitt sje að koma því í framkvæmd. Það þurfa því að vera knýjandi ástæður, er rjettlæti það, að þessu sje þannig breytt, að ekkert fast komi í staðinn. Því verður að vísu ekki neitað, að siðan prests- og kirkjuþingmannafrumvörp samþykkt.

gætt, sje jeg enga knýjandi ástæðu til þess, að málið sje látið ganga fram á þessu þingi. Því meira sem hreppsnefndir verða að jafna niður eftir álitu á efnum og ástæðum manna, því meiri hætta er á handahófsniðurjöfnun, og hætt er við, að þeim hreppsnefndum, sem ekki er trúandi fyrir að taka tillit til mismunandi tíundargreiðslu manna, muni ekki heldur vera sýnt um að jafna rjett niður útsvörum á menn, svo að ójöfnuðurinn verði eftir sem áður á sveitagjöldunum, þótt fátækraþiundin sje afnumin.

Aðra ástæðuna fyrir því að frv. þetta er framkomið kvað hv. flutningsmaður þess vera þá, að svo örðugt væri að semja tíundarreikningana, og að það væri ofvaxið sumum, sem það ættu að annast. Jeg gjöri lítið úr þessari ástæðu; það er hvorki mikil tímatöf nje vandasamt að semja reikninga þessa. Og þó að nokkur tími gangi til að semja reikninga þessa meðan fátækraþiundinni er haldið, þá er hins og að gæta, að ef hún er afnumin, þá verður hreppsnefnd að jafna meiru niður, en við það vex vandi hennar og niðurjöfnunin útheimtir enn meiri ihugun, svo að það sem vinst á aðra hliðina, tapast á hina.

Kristinn Daníelsson: Stórmál er þetta ekki, en oft hefir mjer þó dottið í hug, að tími væri kominn til að afnema fátækraþiundina. Það er satt, sem hv. 2. þm. Húnv. (G. Ó.) sagði, að þetta er eini fasti gjaldstofninn, sem sveitirnar hafa; en hann er svo litill, að hans gætir varla.

Í mínum hreppi eru aukaútsvörin um 5000 kr. og allur sveitareikningurinn að upphæð um 8000 kr.; en af þessu er fátækraþiundin ekki nema 90—100 kr.; nokkuð áþekt mun vera annarsstaðar. Það getur því ekki skift miklu máli á neinn veg, þótt fátækraþiundin sje lätin hverfa, og vandinn við að jafna niður aukaútsvörum getur ekki aukist að neinum mun. En það er afnám prests- og kirkjutíundar, sem gjörir það sjálfsagt að afnema einnig fátækraþiundina, því það skapar svo mikið misrjetti að halda henni. Þeir, sem eru í skiftitíund, losast nú við $\frac{2}{3}$ hluti hinnar fornu tíundar, en þeir, sem eru í öreigatíund, verða að greiða hana alla, eins og áður hefir verið. Jeg veit að sumum hreppsnefndum hefir fundist svo mikið til um þennan ójöfnuð, að þær hafa látið þá, sem í öreigatíund eru, að eins greiða $\frac{1}{3}$ hennar, til að koma jöfnuði á við hina. En hvorki er þetta lögum samkvæmt, og eigi munu heldur náðarnærri allar hreppsnefndir fylgja þessari venju. Af þessu, sem jeg hefi tilgreint, tel jeg sjálfsagt að afnema fátækraþiundina sem fyrst, og afnema með því það misrjetti, að sá sem tíundar $4\frac{1}{2}$ hundrað eða þar fyrir neðan, skuli verða að greiða alla þrjá hluta tíundarinnar, en hinn, sem tíundar 5 hundrað eða þar fyrir ofan, skuli ekki þurfa að greiða nema einn hluta hennar. Aftur á móti gjöri jeg ekkert úr erfiðleikunum við það að reikna út tíundirnar, og þeirra vegna mætti hún sjálfsagt halda sjer.

Guðmundur Björnsson: Jeg skal ekki tefja fund með langri ræðu í þetta sinn. Hv. 2. þm. G.-K. (Kr. D.) sagði, að þetta væri ekki stórmál. Það er satt að því leyti, að sveitasjóðina munar lítið um þennan tekjustofn. Það mun og satt vera, að þessi skattur komi ekki sem jafnast niður á mönnum. Af þessu er svo dregin sú ályktun, að hann eigi að detta úr sögunni.

Eigi að siður get jeg ekki að því gjört, að mjer finst þetta mál að einu leyti vera stórmál. Það er enginn hversdagsviðburður, að nema úr gildi landslög, sem þjóðin hefir haldið trygð við í nærfelt 1000 ár. Þetta eru siðustu leyfar vorra fornu tíundarlagu; þau voru sett á ofanverðri 11. öld. Það getur vel verið, að rjett sje að afnema fátækraþiundina. En þess ber að minnast, að hjer er verið að færa til grafar eina af elstu minjunum í íslenskri löggjöf. Það kalla jeg ekki smáræði, heldur stórræði.

Jeg vek ekki athygli á þessu eingöngu vegna þiundarlaganna, heldur og vegna þess, að á siðari árum hefir svo mörgu öðru, er snertir þjóðlíf vort, hugsunarhátt og venjur, verið varpað burt, hugsunarlítið, að því er virðist, óðar en eitthvað nýtt hefir verið í boði. Það gamla hefir umsvifalaust orðið að þoka hjer fyrir nýjungunum. Með öðrum orðum: þjóðrækni vor virðist standa á mjög völtum fótum. Þetta er má ske óþörf viðkvæmni; en minu íslenska lunderni er nú þannig hátað, að mjer sárnar þetta oft og tíðum. En þetta eiga nú má ske að vera hyggindi, þessar fljót-ráðnu breytingar. En þegar lítið er á hver hyggindi best í hag koma, þá veit jeg fyrir vist, að það er óráðlegt að kasta burt hverri fornri venjunni á fætur annari, án þess að ihuga fyrst, hvort ekki felist einhver góð taug í því gamla, sem vert sje að halda, rjettara að breyta og bæta en að brjóta og bramlá. Jeg get ekki sagt, að þetta tal mitt frá almennu sjónarmiði eigi sjer-staklega vel við þetta litla frv. En ekki hefi jeg orðið þess vær, hvorki hjer nje í hv. Nd., að orði hafi verið vikið að því, hvort ekki kynni að vera eitthvað gott í þessum fornu lögum, sem hægt væri að hagnýta. Rækileg rannsókn kynni að leiða það í ljós, að rjettara væri að breyta þiundarlög-unum og bæta þau en að kasta þeim með öllu. Mundi hv. deild nú ekki vilja hefja þessa rannsókn.

Jeg enda svo mál mitt með því, að jeg tel mig hafa haldið ljelega líkræðu yfir okkar gömlu og góðu þiundarlögum, ef hv. deild vill engan gaum gefa tillögu minni.

Jósef Björnsson: Jeg tek undir með hv. 2. pm. G.-K. (Kr. D.) að afnám fátækraþiundarinnar er ekkert stórmál, eftir því sem nú hagar til. Aftur á móti er jeg ekki allskostar samdóma hv. 6 kgk. (G. B.). Jeg játa það, að verið geti rauna-legt að fleygja burt fornmenjum, en þó því að eins að eitthvað sje gott við þær og merkilegt. Nú er svo komið, að af

hinni fornu tíund er fátækraþiundin ein eftir, svo að vilji menn líkja henni við forngrip, þá er hann þegar orðinn stór-skaddaður við afnám hinna tiundanna, og torvelt að varðveita hann eins og hann nú er orðinn. Það er ekki allskostar rjett, að segja, að hjer sje verið að færa til grafar fornar þjóðmenjar; rjettara er að segja, að það sje þegar búið að því. (G. B.: Ekki til fulls). Hjer er að minsta kosti ekki annað eftir en að kasta siðustu rekunum í gröfina, til að fylla hana.

Það sem mjer sýnist mæla mest með frv. þessu, er, að í minum angum er það bersýnilega rangt, að hinir fátækustu greiði hærra gjald en efnamenn. Það hefði að vísu mátt laga þetta með því að jafna tiundina, og hefði það verið meir í anda hv. 6. kgk. (G. B.); en sú leiðin liggur ekki hjer fyrir. Sumir hafa farið í kringum lögin, af því að þeim hafa fundist þau ranglát, og hafa ekki tekið hærri tíund af þeim, sem í öreigatiund hafa verið, en sem því svaraði, að þeir hefðu verið í skiftitiund, en auðvitað hefir þetta enga stoð í lögum. Sú mótbára er þýðingarlítil, að slæmt sje að missa þennan fasta gjaldstofn. Það var rækilega sýnt fram á það í hv. Nd., að fátækraþiundin næmi ekki meiru en $\frac{1}{15}$ — $\frac{1}{12}$ af tekjum hreppanna, og munar því auðsjáanlega minstu, hvort þessum smávægilega tekjustofni er haldið, eða hann er látinn niður falla. Í mjög mörgum hreppum er fátækraþiundin innan við 100 kr. Það eru ekki nema 20—30 hreppar á öllu landinu, þar sem hún nær 200 kr. Það er því ekki í neitt stórræði ráðist, þótt hún sje látin falla niður; og varla mun útsvarabyrðin lenda öllu sanngjarnlegar á mönnum, þótt tiundinni sje haldið, því að oft mun fara svo, að þegar útsvörin eru siðast til mats hjá niðurjöfnunarnefnd, þá munu þau vera jöfnuð án þess nokkurt verulegt tillit sje tekið til þess, hvort tíund er há eða lág hjá hinum einstöku gjaldendum.

Það væri sjálfsagt æskilegt, að sveita-

sjóðirnir hefðu meira af föstum tekjustofnum en nú hafa þeir, en það verður þó því að eins að gagni, að hægt sje að finna tekjustofn, er verulega munar um. Fátækraíundin er ekki til þess fallin. Jeg sje því ekki betur en rjett sje að nema nú burt þessar siðustu leyfar hinna fornu tíundarlaga, sem allir hljóta að kannast við, að nú eru orðin ranglát, eftir að preststíund og kirkjutiund hafa verið feldar niður.

Sigurður Stefánsson: Jeg játa það, að mjer er, eins og hv. 6. kgk. (G. B.) hálfhárt um að fátækraíundarlögin hverfi alveg úr sögunni, svo gömul eru þau og svo gagnleg hafa þau verið þjóðinni.

Hins vegar verð jeg „að játa það, að fátækraíundir er svo lítið gjald, að spursmál er, hvort eigi sje rjettast, eins og komið er, að láta hana fara sömu leiðina sem systur hennar, preststíundina og kirkjutiundina. Þó er það athugavert, að hjer er stefnt að því, að hækka það gjald, sem landsmönnum mun vera allra gjalda hvímléiðast, það er að segja aukaútsvörin. Engin niðurjöfnunarnefnd er svo kunnug efnum og ástæðum manna í sveit sinni, að hún geti jafnað útsvörum eins rjettlátlega niður, eins og yrði, ef hægt væri að byggja gjöldin á föstum gjaldstofni. Þegar lítið er á, hvað fátækraíundin er litil í samanburði við önnur gjöld hreppanna, þá má að visu segja, að hvorki gjöri til nje frá um hana. Það er kunnugt, að fátækraíundin er í sumum sveitum ekki svo litill hluti af sveitartekjunum; einkum á þetta sjer stað í landbúnaðarsveitum. Eins og kunnugt er, þá er Isafjarðarsýsla ekki mikið landbúnaðarhjerað; þó þekki jeg hrepp þar, þar sem fátækraíundin hefir stundum verið $\frac{1}{5}$ af útsvörunum. Skemtílegra væri fyrir niðurjöfnunarnefndir að hafa sem mest af föstum gjaldstofnum, og ljúfara mundi hreppsnefndum, að leggja á útsvörin eftir þeim; sjest það best á því, að sumar þeirra hafa lagt sig í framkróka með að finna einhvern fastari grundvöll,

en handahófsniðurjöfnun þá, sem án þess hlýtur að verða, og sem ekki getur annað en orðið áhyggju- og óánægju efni fyrir hlutaðeigendur.

Á meðal þess, sem að mínu áliti mæli með því að afnema nú fátækraíundina, er það, að mjer er ekki grunlaust um að þessi hluti tíundarinnar, sem nú er eftir, hafi stundum freistað bænda til að telja ekki svo rjett fram, sem æskilegt er, og ef þessi tíund verður numin úr lögum, þá mundi það geta orðið til þess að við fengjum rjettari hagskýrslur, og tel jeg mikið í það varið. Þetta er að mínu áliti aðalkosturinn við frumvarpið. Jeg get hugsað, að sú freisting bænda hverfi, að telja rangt fram, til þess að tíund þeirra verði minni. Jeg held því að jeg verði að greiða atkvæði með frumvarpinu, enda þótt mjer sje sannarlega sárt um þessar siðustu leyfar jafnstórmerkilegs skattafyrirkomulags, sem tíundin er.

Hákon Kristófersson: Þó jeg geti verið þeim háttvirtum þingmönnum samála, sem ekki álita að hjer sje um neitt stórmál að ræða, þá álit jeg samt sem áður, að þetta mál sje þannig vaxið, að rjett sje að þingmenn láti uppi álit sitt um það, því að mjer þykir líklegt að flesta kjósendur langi til að vita, hvorum megin þingmenn þeirra hafi verið í þessu máli. Jeg skal játa það, að jeg sakna þessara leyfa tíundarinnar fornu, en jeg lit svo á, að talsvert mæli með því að þær verði nú numdar úr lögum, og eigi get jeg álituð það bera vott um neinn skort á þjóðrækni, þótt það verði gjört. Það er öllum kunnugt, enda boðið svo í sveitastj. lögum, að áður en útsvar er lagt á, þá er skuli reiknuð saman upphæð allrar tíundar í hreppnum, og því, sem á vantar, að hún hrökkvi fyrir gjöldum hreppsins, er svo jafnað niður eftir efnum og ástæðum. En nú getur verið að margir efna menn greiði litla eða enga tíund, en þegar hreppsnefndir jafna svo útsvarinu nið-

ur, getur það vel farið fram hjá henni, að þessi og þessi hafi sloppið hjá tiund-inni, en hinn, sem oft er fátækari, hafi orðið að láta svo og svo mikið af mörk-um í tiundargjald. Jeg get ekki verið háttv. þingm. Ísafj. (S. St.) sammála um að afnám fátækraþiundar hafi í för með sjer hækkun á útsvörunum, því að vitanlega eru það sömu mennirnir, sem greiða útsvörin, og þeir, sem greiða tiundina. Að afnám fátækraþiundarinnar geti rjettlætst af því, að við það muni bændur friast við það ámæli, sem þeir fá af röngu framtali, get jeg ekki álitíð. Jeg lit svo á, að það sjeu hreppstjórarnir, sem tiundarsvikin sjeu aðallega að kenna, ef um þau er að tala, því að þeir eiga að líta eftir því, að lögum og rjetti sje fylgt í hreppunum. Þetta er ekki sagt sem ámæli til hreppstjóranna, heldur af því, að jeg álit óþarfa að vera hræddur við tiundarsvik, ef hreppstjórarnir eru eftirlitssamir hvað snertir framtal manna. Þar sem jeg þekki til á Vesturlandi, tel jeg ekki efa á því, að undandráttur í þessum efnum á sjer varla stað.

Guðmundur Ólafsson: Jeg ætla aðeins að segja fáein orð út af því, sem háttv. þingm. Ísafjk. (S. St.) sagði, að framtalið mundi verða betra ef tiundin hyrfi. En jeg held að svo muni eigi verða, því að sú skylda er ekki tekin af hreppstjórum, að senda hreppsnefndum tiundarskýrslur, og hreppsnefnd hefir þær að sjálfsögðu til hliðsjónar við útsvaraálagningu, svo að freistingin til þess að telja rangt fram mundi alls ekki hverfa, þótt tiundin væri afnumin. Jeg held að það hefði verið rjettast, að biða með að afnema tiundina þangað til áskoranir hefðu komið til þingsins um að hún yrði afnumin.

Steingrímur Jónsson: Háttv. 6. kgk. (G. B.) sagði, að hjer væri um merkilegar fornmenjar að ræða, sem væri dálítið athuga-vert og alvarlegt að fleygja frá sjer. Jeg er honum sammála um það, að hjer er

um mjög merkilegan forngríp að ræða, en við verðum líka að líta á hvernig þessi forngrípur lítur nú út, eins og við erum búnir að fara með hann í 9 aldir. Jeg held að þegar við athugum þetta, muni dálítið breytast álit okkar á honum, því að nú eru ekki eftir nema rústir af þessum merkilega forngríp. Það er rjett, sem háttv. þingm. Skagf. (J. B.) sagði, að það er ekki í dag, sem um það er að ræða, hvort afnema beri tiundina, heldur var það þegar prests- og kirkjutiundin var afnumin, því að þá var höggvið það skarð í tiundina, að hún hlaut að falla von bráðar.

Það er fleira, sem gjörir að þessi forngrípur er orðinn svo hrörlegur, svo sem það, að undirstaðan er orðin mjög breytt. Það er öllum kunnugt, hve jarðabókin frá 1861 er orðin ósanngjörn sem undirstaða undir skattgjaldi. Lausafjártiundin hefir ávalt verið óvinsæl, og sem grundvöllur fyrir skattgjaldi er hún alt önnur nú en hún var fyrir 20—30 árum, að jeg ekki tali um fyrir 50—60 árum. Og mjer finst, að við verðum að líta á það, að þessar tiundarleyfar eru bygðar á algjörlega óhæfilegum og ósanngjörnum grundvelli.

Jeg hefði gjarnan viljað að öll tiundin hefði verið lögð til fátækra árið 1907, þegar prests- og kirkjutiundin var afnumin. Því jeg lit svo á, að nauðsyn beri til að breyta bráðlega skattgjaldi til sveitasjóðanna í þá átt, að þeir fái sem mest fasta skatta í staðinn fyrir aukaútsvörin, sem jafnað er niður af handahófi. Og jeg vona að afnám fátækraþiundarinnar stuðli að því að knýja þá breytingu fram.

ATKVGR.:

Frumvarpsgreinin samþ. með 10: 3 atkv. Fyrirsögn frv. samþ. án atkvæðagreiðslu. Frumv. vísað til 3. umr. með 9: 2 atkv.

3. umr. á 19. fundi, mánudaginn 27. júlí (A. 157).

ATKVGR.:

Frv. samþ. umræðulaust í e. hlj. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 253).

11. Dómtúlkur og skjalþýðendur.

Á 14. fundi í Ed., þriðjudaginn 21. júlí, var útbýtt

frv. til laga um heimild fyrir stjórnarráðið til þess að veita mönnum rjett til þess að vera dómtúlkur og skjalþýðendur,

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umræðu í Nd.

Á 17. fundi, föstudaginn 24. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 154).

Björn Þorláksson: Jeg legg til að þessu máli verði, að aflokinni 1. umr., vísað til nefndarinnar, sem skipuð var til að íhuga frumvarp um löggilta endurskoðendur.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. með öllum atkvæðum.

Samþykkt með öllum atkvæðum að vísa frumvarpinu til nefndarinnar um löggilta endurskoðendur; en þá nefnd skipuðu:

Eiríkur Briem,

Björn Þorláksson,

Hákon Kristófersson.

2. umr. á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst (A. 154, n. 283).

Framsögumaður (Björn Þorláksson): Eins og tekið er fram í nefndarálitinu, er þetta frumvarp komið frá Nd. Nefndin hefir athugað það og var öll á einu máli um það, að hjer væri um nokkra rjettarbot að ræða, og ræður hún því til, að frv. verði samþykkt með litlum breytingum, sem fremur eru orða- en efnisbreytingar. Miðbrtt. nefndarinnar er að eins litil orðabreyting. En 1. brtt. er fólgin í því, að nefndinni þótti ekki nóg að þeir menn,

sem eru dómtúlkur og skjalþýðendur, sýni að þeir hefðu næga þekkingu á því tungumáli, sem þeir þýða úr, heldur einnig, að þeir hafi praktiska þekkingu á því mállefni, sem um er að ræða, t. d. ef málið er lögfræðilegs efnis, að þeir þá skilji hinar einföldustu og algengustu hugmyndir í lagamálinu. Tillagan tryggir því nokkuð að þýðendur hafi dálitla praktiska þekkingu á málefni því, sem um er að ræða.

Nefndinni þótti því viðurhlutamikið, að þessir menn hefðu einkarjett til þess að þýða skjöl og vera dómtúlkur, og vill því leggja til, að aðrir menn megi hafa þetta starf á hendi, ef þeir eru dómkvaddir til þess í hvert skifti, og um þetta er 3. brtt. Jeg vona að ekki þurfi fleiri orð um þetta mál, en óska að frumvarpið gangi þrautalaust gegn um deildina, svo að það verði sem fyrst endursent til háttv. Nd.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með 10 atkv. samhlj.

Brtt. 283, 1. við 2. grein samþykkt með 11 atkv. samhlj.

2. grein svo breytt samþykkt með 9 atkvæðum samhljóða.

Brtt. 283, 2. við 3. grein samþykkt án atkvæðagreiðslu.

3. gr. svo breytt samþykkt með öllum atkvæðum.

Viðaukatill. 283, 3. við 3. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

4. gr. og 5. gr., hvor um sig, samþykkt með 9 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umr. í e. hlj.

3. umr. á 31. fundi, þriðjudaginn 4. ágúst (A. 342).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að mega taka málið fyrir, voru leyfð og samþykkt.

Björn Þorláksson: Jeg vil að eins leyfa mjer að vekja athygli þá, að tvær prentvillur hafa slæðst inn í frumvarpið, en þær eru svo bersýnilegar, að skrifstof-

an getur vel leiðrjett þær. Prentvillurnar eru „skjalafýðendur“ fyrir „skjalþýðendur“ og „rjett er því“ fyrir „rjett er þó“.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með 11 atkvæðum samhlj. og endursent Nd.

(Sjá A. 353).

12. Varadómarar í landsyfirrjetti.

Á 16. fundi í Ed., fimtudaginn 23. júlí, var útbýtt

frv. til laga um varadómara í hinum konunglega íslenska landsyfirrjetti, eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 18. fundi, laugardaginn 25. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 176).

Steingr. Jónsson: Jeg vil leyfa mjer að stinga upp á, að þessari umræðu lokinni verði skipuð þriggja manna nefnd í málið.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. með öllum atkvæðum.

Tillaga um nefnd samþykkt með öllum atkv. og í hana kosnir:

Steingrimur Jónsson,

Jósef Björnsson,

Magnús Pjetursson.

2. umr. á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst (A. 176, n. 273).

Framsögumaður (Steingr. Jónsson):

Frumvarp því nær samhljóða þessu frv. lá fyrir Ed. fyrir tveim árum síðan, en varð þá eigi útrætt. Nú kom málið aftur fram í háttv. Nd. og hefir verið samþykkt þar. Ástæðurnar fyrir því, að frumvarpið kom fram nú, munu hafa verið hinar sömu og þá, að það þykir hentugra og til meiri vegsauka fyrir landsyfirrjettinn, að ákveðið sje, að varadómarar í honum sjeu jafnan prófessorar við lagadeild háskólans, heldur en að stjórnin útnefni varadómara í hvert sinn, sem á þarf að halda. Þetta

mun og vera reglan erlendis, um hina æðstu dómstóla, að minsta kosti er það svo við hæstarjett í Danmörku og Noregi.

Það hefir sýnt sig, að það getur verið nokkrum örðugleikum bundið fyrir stjórnina, að fá varadómara til að dæma í landsyfirrjettinum, og er eigi langt á að minnast, að það sýndi sig í einu allumfangsmiklu máli.

Nú getur það varla komið fyrir, að þennan vanda beri að höndum fyrir landsstjórnina, þegar búast má við, að jafnan sje nokkrum mönnum á að skipa, sem skyldugir eru að setjast í dómarasæti, ef þetta frv. fær framgang.

Jeg lit svo á, að ekki geti vafi leikið á, að þeir kennarar verði við háskólann, sem vel eru færir í þessa stöðu, og það er fremur sæmdarauki fyrir þá en hitt, að gegna henni.

Vil jeg því ráða háttv. deild til fyrir nefndarinnar hönd, að samþykkja frumvarpið. Þó vill nefndin ráða til litillar breytingar á 4. gr., er snertir þó eigi aðalmerg málsins.

Það er sjálfsagt, að ef varadómari gegnir dómaraembætti um lengri tíma, þá sje fylgt þeirri almennu reglu, að hann njóti hálfra launa dómaraembættisins um fram sín kennaralaun; en annari reglu verður að fylgja, ef hann dæmir að eins einstakt mál, og þar viljum vjer breyta litils háttar frá því, sem er í frumvarpi háttv. Nd., þar sem gjört er ráð fyrir, að varadómari eigi að fá 10 kr. fyrir hvert rjettarhald og 30 kr. að auki, ef hann tekur þátt í dómsuppkvaðningu í máli. Breyting sú, sem nefndin fer fram á, að gjörð sje á frv. háttv. Nd., er sú, að varadómari fái 40 kr. fyrir hvert mál, er hann tekur þátt í dómsuppkvaðningu þess, en ekkert sjerstakt gjald fyrir hluttöku í rjettarhöldum. Þetta mun venjulega verða sama borgun, sem gjört er ráð fyrir í frv. háttv. Nd., að varadómari fái alls. Þó geta komið fyrir þau tilfelli, að eigi sje

Varadómarar í landsyfrrjelti. Sjódómar og rjettarfar í sjómálum.

það hið sama, t. d. ef dómari forfallast í bili og varadómari kemur í hans stað, þá getur verið að hann þurfi ekki að sitja nema örfáar mínútur í dóminum og eigi gjöra annað en að skrifa undir rjettar-bókina. Þetta er svo lítið starf, að ástæðulaust virðist að greiða sjerstakt gjald fyrir, og er ekki þung kvöð, þótt lögð sje endurgjaldslaust á.

Aftur á móti teljum vjer rjett, að greidd sje sæmileg borgun fyrir að taka þátt í dómsuppkvaðningu. Þó mun ekki ástæða til að setja borgunina hærri en vjer höfum stungið upp á, því að kennarar við laga-deildina eru allsæmilega launaðir, þótt laun þeirra megi að visu ekki teljast há.

Þess er getið í nefndarálitinu, að mig greini nokkuð á við meðnefndarmenn minna um eitt atriði. Mjer hefði þótt betur fara á því, að hlutkesti væri eigi látið ráða því, hver varadómaranna skyldi setjast í dómarasæti það og það sinn, heldur ákveði stjórnin það. Jeg get hugsað mjer að fyrir geti komið, að örðugt sje að koma við hlutkesti. En að kappsmáli vil jeg ekki gjöra þetta, og fer því ekki lengra út í það.

Vona jeg svo, að tillögum nefndarinnar verði tekið vel og málið fái góða afgreiðslu hjer í deildinni.

ATKVGR.:

1. gr., 2. gr., 3. gr., hver um sig, samþ. með öllum atkvæðum.

Brtt. 273, við 4. grein samþykkt með 11 atkv. samhlj.

4. gr. svo breytt samþykkt með 11 atkvæðum samhljóða.

5. gr. og 6. gr., hvor um sig, samþykkt með öllum atkvæðum.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvæðagr.

Frumvarpinu vísað til 3. umræðu með öllum atkvæðum.

3. umr. á 31. fundi, þriðjudaginn 4. ágúst (A. 341).

Afbirgði frá þingsköpum leyfð og samþ.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. samþ. með 11 atkv. samhlj. og endursent Nd.

(Sjá A. 352).

13. Sjódómar og rjettarfar í sjómálum.

Á 17. fundi í Ed., föstudaginn 24. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum nr. 64 frá 22. nóv. 1913 um sjódóma og rjettarfar í sjómálum.

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 19. fundi, mánudaginn 27. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 188).

Karl Einarsson: Jeg leyfi mjer að stinga upp á þriggja manna nefnd í málið að lokinni þessari umræðu, og fjölyrði jeg ekki um það að þessu sinni.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. í e. hlj.

Þriggja manna nefnd samþykkt í einu hljóði og í hana kosnir:

Karl Einarsson,

Magnús Pjetursson,

Guðm. Ólafsson.

2. umr. á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst (A. 188, n. 330).

Framsm. (Karl Einarsson): Frv. þetta er hingað komið frá háttv. neðri deild, og hefir það verið flutt inn á þing vegna þess, að ákvæðið í fyrstu málsgrein 2. gr. sjódómalaganna hefir verið skilið svo, að meðdómendur í sjódómi geti að eins þeir orðið, sem hafa tekið stýrimannspróf („navigatörer“). Jeg fyrir mitt leyti álit nú að vísu þenna skilning á nefndu ákvæðirangan. En samt sem áður er jeg því meðmæltur, að frumvarp það, sem hjer liggur fyrir, verði samþykkt, því að þá takast af öll tvímæli. Nefndinni finst og sjálfsagt, að meðdómendur í sjódómum sitji á lands-

sjóðs kostnað, svo sem aðrir dómara-landsins. Fleira þarf ekki að taka fram um frumvarpið.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með öllum atkv.

2. — — — — —

3. — — — — —

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umræðu með öllum atkvæðum.

3. umr. á 34. fundi, föstudaginn 7. ágúst (A. 188).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að taka málið fyrir, voru leyfð og samþ.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með öllum atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 424).

14. Sauðfjárbaðanir.

Á 18. fundi í Ed., laugardaginn 25. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum um sauðfjárbaðanir nr. 46, 10. nóv. 1913, eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 20. fundi, þriðjudaginn 28. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 209).

Guðmundur Ólafsson: Jeg leyfi mjer að stinga upp á að þriggja manna nefnd sje kosin í málið, að þessari umræðu lokinni.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. í e. hlj.

Þriggja manna nefnd samþykkt með 11 atkv. samhlj. og í hana kosnir:

Guðmundur Ólafsson,

Jósef Björnsson,

Sigurður Stefánsson.

2. umr. á 31. fundi, þriðjudaginn 4. ágúst (A. 209, n. 308).

Framsögum. meiri hlutans (Jósef Björnsson): Frumvarp það, sem hjer liggur fyrir, er breyting á lögum þeim um sauðfjárbaðanir, er seinasta þing samþykkti.

Aðalbreytingin, sem farið er fram á, er að taka af stjórninni skylduna, er á hana er lögð með lögnum, að útvega árlega nægileg baðlyf fyrir landið, og annast um að þau verði flutt á þær hafnir, sem hreppsnefndir æskja.

Þegar lögin voru samþykkt í fyrra, var það hugmyndin, að leggja kaup á öllum baðlyfjum handa landinu undir einn hatt, að jeg komist svo að orði. Var búist við því, að á þennan hátt mundi hægt að fá baðefnið ódýrara en ef einstakir menn eða einstök sveitafjölög keyptu það hvert fyrir sig. Það er heldur ekki hægt að hafa á móti því, að svona ætti það að vera. En sú hefir reyndin orðið, að verð það, sem auglýst hefir verið á baðefnum til notkunar næsta vetur, er að minsta kosti talsvert hátt, miðað við það, sem menn hafa átt að venjast að undanfögnu.

Þetta var ekki orðið ljóst út um land, þegar þingmálafundir voru haldnir í vor; því að auglýsingin um hin fyrirskipuðu baðlyf og verð þeirra barst ekki út um land fyr en löngu eftir að þeir voru haldnir. Baðefnin fyrst auglýst 16. júlí þ. á. í Lögbirtingablaðinu.

Eigi að siður hafa komið fram óskir á sumum þingmálafundum um það, að sveitirnar eða einstakir menn mættu kaupa baðlyf sín. Getur verið, að þessar óskir hafi komið fram fyrir þá sök, að óþægilegt hafi þótt að leggja út verð baðefnanna all löngu fyrirfram. Úr því get jeg ekki gjört mikið, og svo mun vera um nefndina í heild sinni.

Það sýnist ekkert verulegt við það að athuga, þótt sumir óski að kaupa baðefni

sin meira sundurskift en lögin heimila þeim, annað hvort í sínu eigin kaupfjlagi eða á annan hátt; einkum verður þetta skiljanlegt og meir en afsakanlegt, þar sem verð það, sem auglýst er á baðlyfjunum, hátt á fimta eyri fyrir kindina, virðist svo hátt, að hægt sje fyrir einstaka menn að útvega sjer það með jafngóðum kjörum eða jafnvel talsvert betri.

Það, sem vakti ágreining í nefudinni, var ekki þetta, heldur hitt, að háttv. minni hluti litur svo á, að svo langt sje gengið í frv., að hreppsnefndum sje ekki heimilað að beita því eftirliti með útvegum baðlyfja, sem æskilegt er og í rauninni er ætlast til af þeim.

Í 3. gr. frumvarpsins stendur, að hreppsnefndir og bæjarstjórnir skuli *hlutast* til um, að næg baðlyf sjeu pöntuð í tíma, í stað þess að í 5. gr. lagaunna frá 10. nóv. 1913 stendur, að þær skuli *annast* útvegum baðlyfjanna. Hjer er því nokkuð vægt til. Það er óneitanlegt, að ef þetta frumvarp verður samþykkt, þá fá hreppsnefndirnar minna vald en áður, enda þótt orðin „hlutast til um“ geti gefið hreppsnefndum tilefni til að beita talsverðu eftirliti.

Við þessa breytingu hefir einn nefndarmannanna talsvert að athuga; sömuleiðis litur hann svo á, að mjög sje athugavert að fara að breyta nýjum lögum, sem lítil reynd er komin á. Að öðru leyti mun háttv. minni hluti gjöra grein fyrir skoðun sinni; en um það get jeg verið sammála háttv. minni hluta, að það er að jafnaði leitt, að þurfa að fara að breyta nýjum lögum, sem lítt eru farin að sýna sig og engin full reynsla komin hvernig reynast muni, er menn fara að venjast þeim og læra að hagnýta sjer þau. En af því það hefir nú sýnt sig, að fjáreigendur víðsvegar um land hafa áhuga á, að fá þessum nýju lögum um sauðfjárbaðanir breytt, þá finst meiri hlutanum ekki ástæða til að setja sig upp á móti þessum óskum, og leggur hann því til, að frumvarpið verði

samþykkt hjer í háttv. deild óbreytt, eins og það kom frá háttv. Nd.

Framsögum. minni hlutans (Sigurður Stefánsson): Háttv. framsögumaður meiri hlutans (J. B.) hefir að miklu leyti tekið af mjer ómakið með að gjöra grein fyrir því, hvers vegna jeg get ekki fallist á frumvarp þetta, eins og það er úr garði gjört frá háttv. Nd.

Jeg lit svo á, að frumvarp þetta minki stórum, að jeg ekki segi nemi braut, þær afaráriðandi tryggingar, sem þurfa að vera, bæði fyrir því, að nóg sje til af baðefnum, og að þau sjeu notuð eins og fyrir er mælt. Úr þessu hvorutveggja er að stórum mun dregið með breytingum frv. á 3. gr. og 5. gr. laganna um sauðfjárbaðanir. Jeg mundi þó ekki hafa gjört ágreining út af breytingunni á 3. gr. einni saman. En breytingin á 5. gr. er þannig vaxin, að jeg get ómögulega fylgt háttv. meðnefndarmönnum mínum í því, að leggja til að hún sje samþykkt. Sú skylda, sem nú hvílir á hreppsnefndum og bæjarstjórnunum, að annast um útvegum baðlyfja í sínu umdæmi, má heita að hverfi með öllu, verði þetta frumvarp samþykkt. Það er sitt hvað, að eiga að *hlutast til um*, að næg baðlyf sjeu til, og hitt, að *hafa þá skyldu að annast um*, að svo sje jafnan.

Sú skylda, sem hreppsnefndum er hjer lögð á herðar, er óframkvæmanlegri en skylda sú, er lögin frá í fyrra ætluðu þeim. Jeg þykist vera svo kunnugur hreppsnefndum hjer á landi, að jeg geti fullyrt, að þessi breyting, er hjer ræðir um, verði ekki til annars en að hreppsnefndirnar gegni störfum sínum ekki eins vel og skyldi. Það mun og reynast erfitt að fylgja þessum lögum. Í raun og veru þarf hreppsnefndin að fara til hvers einasta manns og spyrja hann, hvort hann hafi birgt sig með baðlyf. Það er undir mönnum sjálfum komið, hvort þeir segja satt eða ekki, og hvort hreppsnefndin fær sanna vitneskju um ástandið. Það væri alt öðru

máli að gegna, ef bændur skyldu sjálfir, hve þeim er afaráriðandi að baða, en við vitum allir, að þeir eru ekki eins og þeir ættu að vera, og skilja ekki hve mikið þeir eiga í húfi, ef þeir vanrækja baðanir. Gagnvart óforsjálni manna dugar þessi í hlutunarrjettur hreppsnefnda alls ekki. Gjörum nú ráð fyrir, að hreppsnefnd hefði með ærinni fyrirhöfn fengið þau svör við spurningum um baðlyfjapantanir í hreppnum, að allir hefðu sjeð sjer fyrir nægum birgðum og að alt væri í góðu lagi. En svo kemur það seinna upp úr dúrnum, að Pjetur eða Páll hafi engin baðlyf pantað. Hvar stendur hreppsnefndin þá? Og hvar standa bændur þá? Þetta hirðuleysi þeirra getur bakað þeim stórskaða. Ákvæði laganna í fyrra, að hreppsnefndirnar annist útvegum baðlyfja, sjeu skyldar að panta þau, veitir betri trygging þess, að baðlyfin sjeu alt af til taks. Ef einhver greiðir ekki andvirði þeirra, má taka það lögtaki. Það var því óneitanlega hyggilegar búið um hnútana í lögnum frá í fyrra en hjer er farið fram á. Og þá er þess er gætt, hve mikið liggur við, sýnir reynslan, að það má ekki gefa mönnum mikið undir fótinn með vanrækslu. Það er ilt að vita til þess, að fjárkláðinn skuli enn dafna fyrir vanrækslu eina og hirðuleysi, eftir öll þessi hundruð þús. kr., er kostað hefir verið til útrýmingar honum. Það dugir því ekki að breyta núgildandi lögum og eiga þannig á hættu, að sama skeytingarleysið haldi áfram í þessu efni, sem hingað til hefir kostað landið jafnvel milliónir króna.

Það má varpa því fram, að þeir, sem hlýði eigi lögnum, sæti sektum. En jeg gjöri ekki mikið úr því, og held, að litið gang sje að því.

Guðmundur Ólafsson: Jeg ætla að gjöra nokkrar athugasemdir við hina glöggum og góðu ræðu háttv. þm. Ísfjk. (S. St.).

Hann áleit, að ákvæði þessa frumvarps minkaði tryggingu þess, að lögnum um sauðfjárbaðanir væri hlýtt. En jeg get

ekki gjört mikið úr þessu atriði. Í lögnum stendur, „að hreppsnefndir skuli annast útvegum baðlyfja“; hjer í frumvarpinu segir, að þær skuli hlutast til um, að allir fjáreigendur panti næg baðlyf. Jeg sje ekki mikinn mun á þessu. Áður áttu hreppsnefndir sjálfar að panta. Nú þurfa þær ekki að gjöra það, sjálfar; að eins sjá um, að það sje pantað. Í báðum tilfellum verður það vanrækslu hreppsnefnda að kenna, ef ekki er pantað. Baðlyfin geta orðið oflitið, þó að hreppsnefndir panti, alveg eins og þó hver einstaklingur panti. Að því leyti ber alveg að sama brunni. En sá er munurinn, að ef einhver pantar oflitið, er ekki hægt að bæta við það að vetrinum til, meðan núgildandi lög eru óhöggð; en ef þetta frumvarp verður að lögum, má gjöra ráð fyrir, að alt af megí fá baðlyf í næsta kaптúni. Hver má kaupa baðlyf þar sem honum sýnist nú. Það eru minni líkur til, að baðlyf sjeu alt af næg eftir núgildandi lögum heldur en eftir þessu frumvarpi. Hjer er, að minu áliti, tryggilegar búið um hnútana að því er þetta suertir.

Háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) sagði, að lög in væru enn ekki komin í framkvæmd, sem reyndar er ekki allskostar rjett frá skýrt, og því væri viðurhlutamikið að breyta þeim. En jeg hygg að það sje mjög vanalegt, að nýjum lögum sje breytt, þeim, ef til vill, breytt hvað mest. Framkvæmd laga þessara byrjar líka alt annað en álitlega, og alls ekki samkvæmt fyrir-mælum þeirra. Stjórnarráðið gefur ekki út auglýsingu um, hver baðlyf skuli nota fyr en 16. júlí, löngu síðar en pantanir utan af landinu eiga að vera komnar í þess hendur, og hreppsnefndir þannig í byrjun neyddar til að brjóta lögin. Það sýnir ekki, að lögin geti ekki verið betri. Hreppsnefndirnar vita ekki fyr en í ágúst, hvaða baðlyf þær eigi að panta. Þessar pantanir geta ekki komið stjórnarráðinu í hendur fyr en í september. Af þessu get-

ur svo aftur leitt, að baðlyfin komi mjög seint. Það má auðvitað vera, að þau komi nógu snemma til þess að hægt sje að baða á lögboðnum tíma. Baðanirnar eiga að fara fram á tímabilinu frá miðjum nóvember til miðs janúar. En það er ekki sama, hvort menn fá baðlyfin að haustinu eða þegar komið er fram á vetur, svo að gjöra verður sjerstaka ferð eftir þeim.

Eun ber það að athuga, að kent hefir þegar óánægju með, hvaða baðlyfjum megi velja úr. Það er t. d. vist, að Coopers baðlyf hafa reynst vel, þar sem þau hafa verið notuð, en þau eru ekki í baðlyfja-auglýsingu stjórnarráðsins.

Jeg fæ ekki sjeð, að minni trygging sje fyrir framkvæmd laganna, þótt frumvarpið verði samþykkt. En það hefir í för með sjer þau þægindi, að menn geta fengið baðlyfin hjá þeim kaupmanni, sem þeir skifta við. Og það mælir ekki með því, að stjórnarráðið annist pantanirnar, að menn verða nú að kaupa baðefnin dýrari en áður, og hefði háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) vel mátt minnst á þá óánægju, er sprottið hefir af því, og að sú von síðasta Alþingis, að baðlyfin verði ódýrari með því, að stjórnarráðið annist innkaup á þeim, sýnist eftir þessari byrjun ekki ætla að rætast.

Framsögumaður minni hlutast (Sigurður Stefánsson): Út af því, sem háttv. þm. Húnv. (G. Ó.) sagði síðast, að vel hefði mátt tala um þá óánægju, er bólað hefir á út af baðefnunum, þá stóð það ekki til. Nefndin var þar öll á einu máli, og því hefir hún komið fram með þingsályktunartillögu um það efni.

Mjer finst háttv. þm. Húnv. (G. Ó.) gjöra of lítið úr þeim mun, sem er á frumvarpinu og núgildandi lögum. Hann sagði, að það bæri að sama brunni, bæði eftir frv. og gildandi lögum, að það væri sök hreppsnefndanna, ef skortur reyndist á baðefnum. En jeg held því fram, að hægra

sje að sjá um, að lögunum verði fylgt og næg baðefni sjeu alt af til, ef hreppsnefndirnar annast innkaup heldur en ef hver fjáreigandi pantar sjálfur. Hreppsnefndin er skyldug að panta meira handa þeim, er panta of lítið. Ef t. d. bóndi, sem á 100 fjár, pantar ekki baðlyf nema handa 50 fjár, þá er hreppsnefndin skyldug að panta viðbót handa bonum. Eftir lögunum getur ekki borið að sama brunni, þá er einstakir menn panta og þegar hreppsnefndir gjöra það, af því að bændur eru ekki eins góðir og þeir ættu að vera.

Jeg skal svo ekki vekja deilur um þetta efni. Mjer er þetta ekki kappsmál, en tel ver farið, ef þessi breyting verður gjörð.

Framsögum. meiri hlutans (Jósef Björnsson): Jeg hefi ekki ástæðu til að svara háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) miklu, því að háttv. þm. Húnv. (G. Ó.) hefir tekið af mjer ómakið.

Jeg vil aðeins minnst á, hvort ástæða sje til að óttast, að skortur verði á baðlyfjum, eins og háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) mintist á, ef frumvarpið yrði samþykkt. Jeg er ekki hræddur um, að baðlyf vanti, þótt frumvarpið verði samþykkt. Jeg tel líklegt, að baðlyf liggi fyrir á ýmsum stöðum, er um frjáls kaup er að tefla. Þá er meiri ástæða til að hafa birgðir fyrirbyggjandi.

Jeg játa, að hreppsnefndir eigi hægra aðstöðu að sjá um þetta í heild eftir gildandi lögum, en tel samt vafalaust, að hægt verði að fá alt fje baðað, þótt frumvarpið verði að lögum. Með því að mjer er kunnugt, að ýmsum bændum, bæði hjer á þingi og utan þings, leikur mikill hugur á, að fá þessu ákvæði laganna breytt, álit jeg rjett að gjöra það. Jeg get ekki skrifað undir, að það sjeu trassarnir, er vilja fá því breytt. Þeir (trassarnir) eru ekki svo margir, að það sje frágangssök að ganga að þeim, hverjum einstökum, og láta þá sæta ábyrgð fyrir vanrækslu sína og hirðuleysi.

Hákon Kristófersson: Jeg skal ekki vera langorður.

Þó jeg geti að miklu leyti verið samþykkur meiri hluta nefndarinnar, er jeg það ekki að öllu leyti. Jeg álit að orðin að „hlutast til um“ í 3. gr. sjeu varhuga-verð. Jeg held, að þau geti orðið til þess, að margir panti ekki baðlyf. Jeg þekki svo vel til í þessu efni, að jeg þykist geta fullyrt það. Jeg játa, að þeir, sem æskja breytingar á þessu, hafi allmikla ástæðu til þess, þar sem baðlyfin verða nú dýrari, er stjórnarráðið pantar þau, en þau hafa áður verið. Annars sýnist mjer frv. að ýmsu leyti til bóta. Jeg vildi skjóta því til nefndarinnar, hvort ekki mætti gjöra breyting á þessu við 3. umr. Jeg kys helst, að hreppsnefndirnar kaupi fyrir allan hreppinn í einu. Það er ómögulegt að baðlyfin verði dýrari, þótt hreppsnefndir panti þau. Jeg hefi sjálfur pantað baðlyf fyrir nokkra sveitunga minna, og gafst það vel. En jeg hefi reynslu fyrir mjer í því, að ef menn sjá einhverja glufu á svona lögum, þá fara menn út um hana. Einkum mun það brenna við á útgangsjörðum, að menn tregðist við að baða.

Þar sem ætla má, að baðlyfin komi síðla sumars heim í hreppana, þá gæti það komið til álita, hvort tímabilið, sem leyft er að böðun megi fara fram á, sje ekki of langt fram á veturinn. Þessu verður auðvitað tæplega breytt að þessu sinni, enda engar óskir komið fram í þá átt.

Guðmundur Ólafsson: Hv. þm. Ísf. (S. St.) tók það dæmi að bóndi, sem ætti 100 fjár, pantaði ekki baðlyf nema handa 50 fjár, og þá ætti hreppsnefndin að bæta við pöntun hans. En ef fara ætti eftir öðru en pöntunum bænda sjálfra, gætu hreppsnefndirnar átt á hættu, að baðlyfin gengju ekki út og að sveitarsjóðirnir yrðu oft að liggja með meira eða minna af baðlyfjum. Hreppsnefndum getur ekki verið jafnvel kunnugt um og fjáreigendum

sjálfum, hve mikil baðlyf hver þeirra þarf að nota við næstu böðun. Jeg get enn sem fyr ekki sjeð þenna mun, nema til hins betra á frv. og hinum gildandi lögum. Eftir báðum bera hreppsnefndirnar ábyrgð á, ef vanræksla á sjer stað. Eftir núgildandi lögum annast þær pantanir á baðlyfjum. Það er sama sem að þær panti þau sjálfar. Eftir frv. eiga þær að „hlutast til um“ að baðlyf sjeu pöntuð. Það er sama sem að þær eigi að sjá um að það sje gjört. Munurinn gjörir lítið til. Hreppsnefndin á, bæði eftir lögunum og frv., að sjá um að baðað sje og baðlyf sjeu til.

Það hefir ekki verið haft á móti því, að baðlyf hafi verið ódýrari en nú, er stjórnarráðið pantar þau, og það ætti að vera nokkurs virði.

Framsögum. meiri hlutans (Jósef Björnsson): Hv. þm. Barðstr. (H. K). mintist á, hvort ekki mætti breyta frv. við 3. umr. Nefndin getur vitaskuld tekið það til athugunar, og eins getur hv. þm. Barðstr. komið með brtt. En ef breyting yrði gjörð á frv., yrði það að líkindum til þess, að málið strandaði vegna þess, hve tíminn er nú orðinn naumur. Meiri hluti nefndarinnar verður því að ráða til, að samþykkja frv. óbreytt. Jeg skal og taka það fram, að þetta orðalag í frv. „hlutast til um“ ætti að geta orðið til að stuðla að því, að bændur hefðu samtök um pantanir. Það kom einmitt fram í ræðu hv. þm. Barðstr., að hann hefði pantað fyrir aðra, svo að hann þekkir nú þegar dæmi til frjálsra samtaka í þessu efni, og þau dæmi eru mörg til. Það er sennilegt, að hreppsnefndirnar gætu komið því til leiðar, að allir hreppsbændur pöntuðu í einu lagi.

Framsögum. minni hlutans (Sigurður Stefánsson): Hv. þm. Húnv. (G. Ó.) sagði, að litill munur væri á þessu frv. og gildandi lögum. En mjer finst það altaf nokkur munur, hvort maður vinnur

verkið sjálfur eða verður að láta aðra vinna það. Samkvæmt gildandi lögum á hreppsnefnd að *annast* um að allir kaupi baðlyf á sauðfje sitt, en samkvæmt frv. á hún aðeins að *hlutast til um* að þau verði keypt. Min reynsla er nú sú, að sjálfs sje höndin hollust. Það, sem jeg get sjálfur gjört, læt jeg ekki aðra gjöra. (*Guðmundur Ólafsson*: Væri þá ekki best að hreppsnefndir böðuðu sjálfar?) Fjárláðinn væri nú ekki til í landinu, ef bændur hefðu verið menn til að panta baðlyf í sameiningu. En þeir eru ekki komnir svo langt, að þeir geti komið sjer saman um slikt, og ekki komnir svo langt, að þeir sjái, hvert skaðræði óprifnaðurinn er. Þegar við sjáum, að óprif og kláði haldast enn við í landinu, þrátt fyrir alt það, sem gjört hefir verið, til þess að afstýra þeim ófögnuði, þá virðist ekki ástæða til að vera að draga úr eða mýkja þau ákvæði löggjafarinnar, sem helst eru til tryggingar gegn hinu skaðlega hirðuleysi fjáreigandanna, sem stendur og hefir staðið sauðfjárræktinni fyrir þrifum.

Kristinn Daníelsson: Jeg er raunar sjálfur ókunnugur böðunum, en jeg hefi orðið var við, að mörgum bændum er það mikið áhugamál, að þeir sjálfir mættu kaupa baðefni sín. Og jeg get ekki sjeð annað en að það sje rjett, að þeir fái vilja sinn í því efni. Hreppsnefndir geta líka vaorækt skyldu sína, hvort sem þær nú eiga að annast um kaupin eða að eins að hlutast til um þau. Hreppsnefndirnar eru margar og misjafnar, og á síðustu tímum hlaðast fleiri og fleiri störf á þær, en einu launin, sem þær fá, er alment vanþakklæti. Það er því engin furða, þótt bændur vilji heldur treysta sjálfum sjer en þeim, því að sjálfs er höndin hollust. Og í sliku máli sem þessu virðist sjálfsagt að vilji almennings ráði.

Karl Einarsson: Það hefir verið tekið fram hjer í deildinni, hvað eftir ænnað, að baðlyfin væru dýrari hjá stjórnarráð-

inu heldur en ef menn pöntuðu þau sjálfir. Jeg veit að visu ekki um sönnur á þessu, en mun greiða atkv. með 3. gr. frv. í trausti þess, að þetta sje rjett hermt.

Hákon Kristófersson: Jeg hefi nú á þessu augnabliki sjeð verðskrá stjórnarráðsins yfir baðlyf. Jeg verð að segja, að jeg er meira en lítið hissa á henni. Eftir að hafa sjeð hana, hlýt jeg að greiða atkvæði með 3. gr. frv.

Framsögum. minni hlutans (Sigurður Stefánsson): Baðlyf stjórnarráðsins munu vera önnur en þau, sem áður hafa verið notuð. Jeg hygg ekki, að þau sjeu of dýr í sjálfu sjer, en þau eru dýrari en þau baðlyf, sem áður hafa tíðkast. Úr þessu má hæglega bæta á þann hátt, að taka hin gömlu meðul á skrána. En þá fyrst væri ástæða til alvarlegrar umkvörtunar, ef hin gömlu baðlyf yrðu dýrari hjá stjórnarráðinu en öðrum.

Karl Einarsson: Jeg held, að hv. þm. Ísf. (S. St.) hafi misskilið mig nokkuð. Það var ekki mín meining, að bera saman verð á ólíkum tegundum baðlyfja, heldur vildi jeg benda á, að það væri ófært, ef stjórnarráðið seldi *sama* meðalið fyrir hærra verð en aðrir. En mjer er sagt að svo sje.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með 8 : 3 atkv.
2. — — — 7 atkv. samhlj.
3. — — — 8 : 4 atkv.
4. — — — 7 atkv. samhlj.

Fyrirsögu frv. samþ. án atkvgr.

Fr. v. isað til 3. umr með 7 : 4 atkv.

3. umr. á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst (A. 209).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. samþ. með 9 : 2 atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 402).

15. Ábyrgð landssjóðs fyrir skipaveðláni.

Á 19. fundi í Ed., mánudaginn 27. júlí, var útbýtt

frv. til laga um heimild fyrir landsstjórnina til þess að ábyrgjast fyrir hönd landssjóðs skipaveðlán h/f „Eimskipafjelag Íslands“,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 21. fundi, miðvikudaginn 29. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 235).

Karl Einarsson: Jeg ætla aðeins að skýra háttv. deild frá, að jeg hefi gjört fyrirspurn um, hvaða veð landssjóður ætti að fá. Jeg hefi fengið þær upplýsingar, að erlendir bankar ætli að lána 600,000 kr., sem svo bankarnir hjer og landssjóður eigi að ábyrgjast. Bankarnir hjer eiga svo að fá 1. veðrjett í skipunum, en láta síðan landssjóð fá $\frac{1}{4}$ hluta hans. Þetta kemur ekki nógu glögt fram í frv. og þess vegna vildi jeg skýra hv. deild frá þessu.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. með öllum atkv.

2. umr. á 26. fundi, föstudaginn 31. júlí (A. 235).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv.greinin samþ. með öllum atkv.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst (A. 235).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með öllum atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 339).

16. Breyting á lögum um vörutoll.

Á 20. fundi í Ed., þriðjudaginn 28. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum um vörutoll nr. 30, 22. okt. 1912, eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 22. fundi, fimtudaginn 30. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 260).

Kristinn Danielsson: Jeg leyfi mjer að stinga upp á, að kosin verði 3 manna nefnd til að athuga mál þetta, að lokinni umræðu.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr með öllum atkv.

Þriggja manna nefnd samþ. með öllum atkv., og í hana kosnir með 11 atkv. samhlj.:

Kristinn Danielsson,
Steingrímur Jónsson,
Karl Einarsson.

2. umr. á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst (A. 260, n. 349).

Framsögum. (Karl Einarsson): Nefndin hefir athugað frv. þetta eins og það liggur fyrir frá hv. Nd. Í frv., eins og það liggur fyrir, eru nokkrar breytingar frá vörutollslögunum í fyrra 22. nóv. 1913. Nefndin hefir ekki getað orðið sammála að öllu leyti, og jeg býst við, að einn nefndarmanna muni gjöra grein fyrir fyrirvara sínum við umræðurnar um málið. Jeg ætla aðeins að skýra fyrir hv. deild, hvað fyrir okkur vakti með einstökum breytingartillögum okkar. Fyrsta breytingartillagan a—e, gengur aðeins út á að bæta nokkrum orðum inn í 1. gr. frv. Alt það, sem þar er nefnt, stendur í sama lið þeirra laga, sem nú gilda. Þessu var bætt inn í lögin í fyrra og ýmsu öðru, sem menn höfðu komist að raun um að tollurinn væri of hár á. Við höfum tekið alt upp aftur í frv., sem felt var úr af því, sem í gildandi lögum stendur, nema seglgarn, sem verður þá í 6. flokki. Þá

höfum við lagt til, að gufukatlar, gufuvjelar, gufuvagnar og bifreiðar falli burt, og verður það þá í 6. flokki. Við litum svo á, að ef þessar vörutegundir, sem alt eru dýrir hlutir, verði settar upp í 2. lið, þar sem tollurinn er 4 sinnum lægri en í 6. lið, þá muni þar á eftir koma allur 6. liður, svo sem tæki til rafmagnsveitu o. s. frv. Þetta er ekki af því að við álitum þessa hluti ónaðsynlega, heldur af því að okkur þykir sanngjarnt, að borgað sje af þeim sama gjald og af öðrum vörum í 6. flokki.

Þá höfum við enn fremur lagt til, að í 6. málsgrein á eftir orðunum „öðru en allskonar seglgarni“ verði bætt inn „og netagarni“. Netagarn þarf að vera tekið fram berum orðum, svo framarlega sem skófatnaður þarf að vera tekinn fram, til þess að tollheimtumennirnir og aðrir geti skilið lögin. Þá höfum við enn fremur lagt til, að tolleiningin verði 10 kiló eins og hún er nú, því að það er erfitt fyrir tollheimtumennina, að verða að læra nýja tolleiningu á hverju ári, og kaupmenn geta misskilið lögin sjer til tjóns. 3. breytingartillagan er sama eðlis. 4. brtt. fer fram á, að á eftir orðinu „hey“ verði bætt inn „sild til beitu“. Við vitum það, að sildin er eins nauðsynleg fyrir sjávarútveginn eins og heyið fyrir landbúnaðinn. Þegar hey eða fóður vantar, fellur fjenaðurinn, ef beita fæst ekki, fiskast heldur ekkert.

Jeg get gefið þær upplýsingar, að í Vestmannaeyjum voru borgaðar á annað þúsund krónur síðasta ár í vörutoll af innfluttri sild til beitu. Jeg álit þetta mjög ósanngjarnt og að rjett sje, að undanskilja þetta frá vörutolli, ekki síður en annað, sem undanskilið er, enda kemur þetta mjög misjafnt niður; það kemur að eins niður á einstökum stöðum, því að það er ekki alstaðar þörf á að flytja inn sild til beitu.

Að því er 1. gr. snertir, skal jeg geta þess, að jeg felli mig við það til samkomulags við hv. þm. G.-K. (K. D.) að orðunum

„strigi og mottur“ verði bætt inn, enda eru það í raun og veru umbúðir.

Kristinn Daníelsson: Jeg hefi skrifað undir nefndarálitnið af því að jeg vildi láta samþykkja frumvarpið eins og það lá fyrir og get sætt mig við sumt, sem lagt er til í nefndarálitinu. En jeg hefi skrifað undir frv. með fyrirvara af því að jeg áleit rjettara, að samþykkja frv. óbreytt eins og það kom frá Nd. Jeg skal færa rök fyrir þessu máli mínu. Það er svo um þetta mál, eins og öll önnur, að það varðar mest til allra orða að undirstaðan rjett sje fundin. Undirstaðan í vörutollslögum er sú, að ákveða skuli vörutollinn eftir farmskrám. Tollheimtumennirnir eiga að innheimta vörutollinn eftir því, sem á farmskrá stendur. Því er nauðsynlegt, þegar reynslan sýnir, að þörf er á að breyta lögum, að það sje gjört á þann hátt, að sem best samræmi sje á milli laganna og farmskrárinnar, til þess að vernda þann, sem vöruna flytur inn, fyrir handahófsskýringum þeirra, sem tollinn eiga að taka. Meiningin var nú sú, að fylgja þessari aðalreglu og bæta úr þeim brestum, sem reynst höfðu að vera á lögum. En mjer virðist að nefndin hjer hafi ekki sem best gætt þessa í brtt. sinum. Jeg verð því að leggja það til, að breytingartillögurnar verði ekki látnar ganga fram.

Það munu fara 3—400 ljáblöð í 100 pundin, svo að ekki verður tollurinn á hverju ljáblaði nema um $\frac{1}{4}$ eyris, þótt þau sjeu talin undir 6. lið 1. gr., þar sem 1 kr. á að gjalda af hverjum 50 kg., og getur þetta ekki hleypt verðinu mikið fram. Hv. framsm. (K. E.) játaði að nokkru leyti, að óheppilegt gæti verið að hafa striga og mottur með í upptalningunni undir 6-lið brtt., enda mun fáum blandast hugur um að svo sje, því að einmitt orðið „strigi“ er eitt af þeim orðum, sem svo miklum ruglingi geta valdið og erfiðleikum við innheimtu, með því að svo margt

má heimfæra undir það, og hætt við að sumir freistist til að telja fleira með striga en að rjettu lagi er heimild til.

Jeg hefi ekki sjerstaklega móti því, þótt fiskinetjum sje skipað í flokk eins og gjört er í brtt., nje heldur um kork. Það er hvorttveggja, að lítið flytst af þessu til landsins og á ekki að geta valdið ruglingi. En enga knýjandi ástæðu sje jeg þó til þess.

Undir staflíð *c* er gjört ráð fyrir að á eftir „tilbúin segl“ sje bætt við „segldúkar“. Það er líkt um þessa viðbót að segja eins og um strigann; það getur gefið til efni til ruglings og óvissu, því að allólíka dúka má heimfæra undir það nafn, og það því óheppilegt. Þá er nú undir staflíð *d* nefndur þessi fasti vjelaáburður. Mjer er sagt að það nafn muni aldrei standa á farmskrám, og verður það því að vera komið undir mati tollheimtumanns, hvað hann vill heimfæra undir þetta nafn.

Undir staflíð *e* er talið spengur, rær og gaddar. Spengur og rær munu á farmskrám verða taldar undir járnvörur og gaddar undir saum, svo að allerfitt mun verða að greina þetta sundur.

Undir *f*-líðnum er lagt til, að gufukatlar, gufuvjelar og bifreiðar sje látið falla burt úr 4. málsgrein 1. gr. frv. Það er mikið álitamál, að það sje rjett og sanngjart; hjer er um mikla pungavöru að ræða, og verður vörutollurinn á henni ærið hár og tilfinnanlegur, ef vörum þessum á að skipa í 6. lið 1. gr. vörutollslaganna og taka krónu toll af hverjum 50 kg.

Alt þetta, sem jeg hefi nefnt, bætir hvorki frv. nje gjörir vænlegt, að það muni komast fram á þessu þingi, því að flest það, sem hv. Nd. vildi fella úr lögnum, er sett hjer inn aftur.

Að öllu athuguðu sje jeg ekki betur en að rjett sje, að fella allan 1. lið í brtt. nefndarinnar. Aftur á móti get jeg fylgst nokkurn veginn með í breytingum þeim,

sem gjörðar eru í 3 síðari tölulíðum brtt. nefndarinnar; þó eru þar óþarfar upptalningar. Þannig er það óþarft að vera að taka sjerstaklega fram í 2. lið netagarn og seglgarn, því að netagarn er í frv. beinlínis sett í flokk með þeim vörum, er teljast skuli í 2. lið 1. gr. vörutollslaganna, og seglgarnið leiðir af sjálfu sjer að verður talið undir 6. lið 1. gr. (*Steingrímur Jónsson*: Það fer betur á því að taka það hjer beint fram).

Í 3. tölulíð brtt. er breytingin frá frv. ekki önuur en að tolleiningunni er breytt; hún færð í sama horf sem áður, og get jeg fallist á það. Jeg er ekki heldur mótfallinn brtt. í 4. lið; þó mundi þar nægja að nefna að eins sild alment. Það mun hvort sem er vera torvelt fyrir tollheimtumanninn, að sjá á innfluttri sild, hvort hana eigi að hafa til beitu eða til annars.

Þótt jeg þannig setji mig ekki beinlínis á móti öllum brtt. nefndarinnar, þá teldi jeg þó best að samþykkja frv. óbreytt eins og það kom frá hv. Nd., ef á annað borð er talið til bóta að fara að breyta lögnum nú. Nú er svo komið, að mjer sýnist flestar umbætur hv. Nd. á lögnum vera horfnar við breytingar þær, sem nefndin hjer hefir gjört, og mundi vera eins gott að fella frv. þegar, eins og að láta þær ganga allar fram. Færi svo, að þær yrðu samþykktar hjer í deild, má telja víst, að frv. mundi falla í hv. Nd., þegar það kæmi þannig breytt þangað, því að þar var það samþykkt með 19 atkv. (*Karl Einarsson*: Það sannar ekkert). Hingað til hefir það þótt sanna töluvert um horfur mála, þegar þau hafa svo mikið atkvæðamagn í Nd.

Ef á annað borð á að fara að breyta vörutollslögnum, þá þurfa breytingarnar að ganga í rjetta átt, þá átt, að sem mest samræmi komist á milli laganna og farmskránnar, sem á að heimta tollinn inn eftir, svo að sem minstur vafi verði á því fyrir tollheimtumennina, í hvaða flokk þeir eigi

að skipa hverri vörutegund; en því miður er lítt stefnt að því með brtt. þeim, sem hjer liggja fyrir.

Steingrímur Jónsson: Jeg get byrjað með því, að taka undir með háttv. 2. þm. G.-K. (K. D.), eftir því sem mjer skildist að liggi bak við orð hans, að best hefði verið að frumvarp þetta hefði alls ekki komið fram, og að ekki væri af nýju verið að grauta í þessum vörutollslögum. Það var óheppilegt, að nokkurn tíma var verið að byrja á því í fyrra. En þingið svignaði þá fyrir kröfum, sem komu úr ýmsum áttum um, að koma meira jöfnuði á tollgjaldið en þá þótti vera. Þingið gekk þá þegar heldur langt í breytingum sínum, og gjörði innheimtuna erfiðari.

Nú á enn af nýju að gjöra tvær meinglegar höfuðbreytingar.

Annað er það, að auka innheimtuerfiðleikana með ýmsum nýjum undantekningum, sem farið er fram á.

Hitt er það, að ýmislegt af því, sem í fyrra var fært inn í 2. lið. 1. gr. vörutollslaganna, og tollurinn á því um leið lækkaður niður í 25 aura á 100 pundum, af því að sanngirni þótti mæla með því, á nú ekki lengur að teljast þar, heldur er því kipt í burtu.

Það er því ekki hægt, að því er mjer virðist, að fallast á frumvarpið eins og það kom frá háttv. Nd., hvort sem lítið er á það frá sanngirnnar sjónarmiði, eða vegna þess að það gjöri innheimtuna auðveldari. Eins og jeg gat um, þá hefir háttv. Nd. kipt burt með frv. sínu ýmsu, sem lækkað var í fyrra. Það eru að eins örfáar tegundir, sem færðar hafa verið í lægra flokk. Úr 1. flokki er smjörsalt tekið og ætlast til að sami tollur sje greiddur af því sem almennu salti. Í 2. flokk eru teknir upp kvarnarsteinar, en aftur felt úr honum seglgarn, sem þá flytst í 6. flokk. Enn fremur á eftir frumvarpinu innflutt hey að vera tollfritt; má það teljast sanngjarnt, því að hey er vart flutt hing-

að til lands, nema í neyð. Svo hefir nefndin hjer í deild lagt það til, að beitu-sild skyldi gjaldfri. Mun það bæði vera sanngjarnt og gjörir varla innheimtuna erfiðari.

Fari svo, að 1. liður í brtt. nefndarinnar verði feldur, mun jeg greiða atkvæði móti frumvarpinu; tel ekki rjett, að það gangi fram óbreytt.

Framsögum. (Karl Einarsson): Hv. 3. kgk. þm. (Stgr. J.) hefir þegar svarað því, sem móti brtt. nefndarinnar hefir verið haft. En jeg vil taka fram það, sem fyrir mjer vakir. Jeg mótmæli því afdráttarlaust, að frumvarpið sje fram komið til þess að koma sem beztu samræmi á milli laganna og farmskránna; það er ekki komið fram vegna þessa, heldur vegna gufukatlanna, gufuvjelanna, gufuvagnanna og biðreiðanna.

Brtt. okkar við 1. gr. miðar ekki að öðru en því, að koma lögnum í sem mest samræmi við það, sem gjört var á síðasta þingi, eftir ítarlega rannsókn. Jeg skal ekki deila við háttv. 2. þm. G.-K. (Kr. D.) um það, hvort spaðar og skóflur sjeu hið sama eða ekki; ætla jeg bændunum að skera úr því; en okkur finst ekki rjett, að skipa þeim í flokk með gufuvjelum og bifreiðum.

Aftur á móti tel jeg rjettast, að setja ljáblöð í þann flokk, sem breytingartillagan fer fram á.

Jeg skal játa það, að breytingartillögurnar undir staflidunum a—e eru ekki stórvægi-legalar í mínum augum, en ekki get jeg þó horfið frá því, að þær sjeu til bóta. Það er rjettara að nefna sjerstaklega fastan vjelaáburð; hann er ekki fluttur í tunn-um og ekki dunkum, eins og oliur þær, sem frv. nefnir; á farmskrám er hann nefndur Maskinsmörelse, og er ódýrari en oliur. Spengur og rær verða ekki taldar með saum, og því þarf að nefna þær sjerstaklega (*Kristinn Danielsson*: En gaddar?) Það er mjög vafasamt, og þótt jeg sje

innheimtumaður, verð jeg að jata, að jeg mundi verða í vafa um, í hvaða flokk jeg ætli að skipa þeim, ef ekkert er tekið fram um það, og sama mun vera um háttv. 3. kgk. (Stgr. J.); en meiningarlaust sýnist vera, að taka fjórfalt hærri vörutoll af göddum til járnbrautargjörðar en af járnbrautarteinum.

Jeg tek það upp, að aðalbreytingin á vörutollslögunum hjá háttv. Nd. er sú, að lækka stórum toll á gufukötlum, gufuvjelum, gufuvögnum og bifreiðum.

Nokkrir menn hjer í Reykjavík eru áfram um það, að fá vörutollinn á bifreiðum lækkaðan fjórfalt við það sem nú er; svo hefir tækifærið að einhverju litlu leyti verið notað um leið til að koma á hóti meira samræmi á milli vörutollslaganna og farmskirteina, eða rjettara sagt, hefir átt að nota það til þess, þótt miður hafi tekist; en það hefir frá upphafi auðsjáanlega verið aukaatriði.

Það gleður mig, að háttv. 2. þm. (G.-K.). (Kr. D.) mótmælir því ekki, að óþarft hafi verið að breyta tolleiningunni og lækka hana um helming frá því sem nú er, eins og frumvarpið ætlast til. Það er að eins til að gjöra innheimtuna örðugri. 10 kg. er nægilega lág tolleining. Vörutollsreikningar mínir að minsta kosti sýna, að ekki fjell mikið úr á meðan hún var 50 kg., máske helst dálítið af vefnaðarvöru, hvað þá eftir að hún var færð niður í 10 kg.

Jeg þarf ekki að fjölyrða um sildina. Það kemur varla til nokkura mála, að hún sje flutt til landsins í is öðru vísi en til beitu; farmgjald er sjálfsgagt helmingi hærri á henni ef hún er flutt í is en ef hún er flutt í tunnum, því að is og kassar um sildina taka upp svo mikið rúm, vega alt að því jafn mikið og sildin sjálf, og af þyngdinni er svo vörutollur tekinn. Auk þess er sildin alt annað en góð til átu, þegar hún hefir legið hálfan mánuð eða lengur í is, sumpart í skipi og sumpart í

landi; það er þorskur, en varla menn, sem leggja sjer þá sild til munns.

Sjerstaklega legg jeg áherslu á, að lið-urinn f. í 1. brtt. nefndarinnar sje samþykktur. Það er nokkur þúsund króna tap fyrir landssjóð árlega, ef færa á gufukatla, gufuvjelar og bifreiðar yfir í 2. flokk, og höfum við ekki ráð á því, enda mundi og margt annað á eftir fylgja og meginreglu laganna við það raskað.

Kristinn Daníelsson: Jeg vil geta þess, að jeg er ekki samdóma hv. 3. kgk. (Stgr. J.) um það, að best hefði verið, að frv. þetta hefði alls ekki komið fram, og að ekki væri verið að grauta í lögunum ár eftir ár. Þessi lög eru þannig vaxin, að jeg tel mjög eðlilegt, að smámsaman þurfi að lagfæra þau, og breyta til flokka-skipuninni, eftir því sem reynslan sýnir, að best eigi við. Með því getur og orðið meira samræmi á innheimtunni og hún auðveldari og vandaminni. Jeg neita því að visu ekki, að breytingar kunni að hafa í för með sjer ofurlitla erfiðleika í bráð fyrir tollheimtumenn, meðan þeir eru að kynna sjer þær og venjast þeim; en þetta mundi meira en borga sig við það, að lögin verði skýrari og skýrari, og það ætti varla að koma fyrir, að oft þyrftu að halda á djúpt hugsuðum lagaskýringum til að finna, í hvaða flokk ætti að skipa þessum og þessum hlutum. Reynslan mundi kenna mönnum að laga lögin þannig, að slikt gæti varla komið fyrir.

Jeg skal ekki fara að deila um hinar einstöku vörutegundir, sem hjer valda ágreiningi. Margt af því er hið sama, sem varð deiluefni í fyrra og þá reynt að bæta úr. Jeg skal þó geta þess, að jeg hefi í rauninni ekki mikið á móti því, þótt beitusild sje látin vera tollfri; það er einungis á móti því, að ekki verður með vissu sagt um, hvað af innfluttri, isvarinni sild muni verða notað til beitu. Jeg sje ekki að ástæða sje til að færa seglgarnið

úr 3. flokki, fyrst netagarnið hefir verið flutt yfir í 2. flokk, og hefi jeg ekki getað sannfærst af því, sem hv. 3. kgk. (Stgr. J.) sagði um það.

Það er ný upplýsing frá hv. þm. Vestm. (K. E.), að frv. þetta sje eingöngu fram komið í þeim tilgangi, að fá lækkaðan vörutollinn á gufuköttlum, gufuvjelum, gufuvögnum og bifreiðum. Mjer er allsendis ókunnugt um þessa ástæðu, og get því ekkert um það sagt, á hvað góðum rökum þessi staðhæfing er byggð. Hitt veit jeg, að margt af því, sem nú er deilt um, er hið sama, sem um var deilt í fyrra. Jeg tók þá töluverðan þátt í meðferð málsins, svo að mjer er vel kunnugt um þetta; og eigi var þá deilt um gufukatla og bifreiðar, svo að vist má telja, að fleira hafi getað komið frv. þessu af stað en bifreiðar og gufuvjelar; ekki voru allir svo ánægðir með úrslit málsins í fyrra.

Jeg skal annars leyfa mjer að benda á það, sem öllum hv. þdm. að visu mun vera kunnugt, að gufuvjelar og bifreiðar eru afarþung stykki, og að geysihár vörutollur legst á þau, ef hann á að greiðast eftir hærri taxtanum; væri því sanngjarnt, að hann væri linaður nokkuð. Hv. frsm. (K. E.) sagði, að þessi tolllækkun hefði verið aðaltilefnið til þess, að frv. kom fram, en tækifærið svo verið notað til að koma um leið á meira samræmi milli laganna og farmskránnar. Í þessu liggur sú játning, að frágangur og niðurskipun málsins sje betri eins og það kom frá hv. Nd. en nefndin ætlast til, að hann verði hjer. Að endingu tek jeg það fram, að jeg tel það sama sem að fella frv. að samþykkja 1. lið brtt. nefndarinnar, og jafnvel að samþykkja nokkrar af breytingartillögnum.

Steingrímur Jónsson: Hv. 2. þm. G.-K. (Kr. D.) viðurkendi, að breytingar á lögum þessum mundu baka inn heimtumönnunum erfiðleika fyrst í stað.

Þetta er töluvert þýðingarmikil játning, af því svo litur út, sem látlaust eigi að halda áfram að breyta þeim. Þau voru samin á aukapönginu 1912. En strax á þönginu 1913 var þeim breytt, og nú 1914 á enn af nýju að fara að breyta þeim. Svo liggur fyrir samkvæmt fyriræmum laganna sjálfra, gagngjörð endurskoðun þeirra á þönginu 1915, nema þau hætti að gilda. Það er varla að furða, þótt vjer innheimtumennirnir eigum örðugt með, að setja oss inn í allar þessar breytingar, og óðara en vjer förum að venjast við breytingarnar, og jafnvel fyrri, koma aðrar nýjar. Jeg skal, til dæmis upp á hvað örðugt er að fylgja með, nefna það, að í fyrra þótti það óhjákvæmilegt að taka striga og mottur upp í 2. flokk, og varð harður bardagi um það. Nú vill frv. láta fella þetta aftur úr honum. Takist það, er ekkert líklegra en að aftur verði háður bardagi 1915 um að koma því inn í þennan flokk. Jeg veit ekki hvað getur ruglað innheimtumenn, ef það er ekki þetta, að eiga að heimta eitt árið krónutoll af sömu vörunni, en hitt árið 25 aura.

Um segldúk færi svo, að 1914 er honum skipað í 2. flokk og goldnir 25 aurar af hverjum 50 kg., en 1915 ætti að greiða af honum fjórfalt hærri toll eftir frv.

Verði tillögur nefndarinnar ekki samþykta, tel jeg rjettast, að frv. sje felt.

ATKVGR.:

- Brtt. 349, 1. við 1. gr., staflíður a., samþ. með 7: 1 atkv.
— 349, 1. við 1. gr., staflíður b., samþ. með 7: 1 atkv.
— 349, 1. við 1. gr., staflíður c., samþ. með 7: 1 atkv.
— 349, 1. við 1. gr., staflíður d., samþ. með 7 samhlj. atkv.
— 349, 1. við 1. gr., staflíður e., samþ. með 7 atkv. samhlj.
— 349, 1. við 1. gr., staflíður f., samþ. með 9 atkv. samhlj.

Britt. 349, 2. við 1. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

— 349, 3. við 1. gr. samþ. með 10 atkv. samhlj.

— 349, 4. við 1. gr. samþ. með 11 atkv. samhlj.

1. gr. með áorðnum breytingum samþ. með 8: 1 atkv.

2. gr., 3. gr. og 4. gr. samþ. með 8 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frumvarpinu vísað til 3. umr. með 8: 2 atkv.

3. umr. á 34. fundi, föstudaginn 7. ágúst (A. 394).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að taka frv. nú til umr., voru leyfð og samþ. Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. samþ. með 9 : 2 atkv. og endursent Nd.

(Sjá A. 422).

Á 37. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum um vörutoll nr. 30, 22. okt. 1912, eins og það hafði verið samþ. við eina umr. í Nd.

Ein umr. á sama fundi (A. 463, n. 466).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að mega taka málið þegar í stað til umræðu, voru leyfð af ráðherra og samþ. af deildinni.

Framsögum. (Karl Einarsson): Hv. Nd. hefir enn breytt frv. þessu frá því, sem það var, þegar það fór hjeðan úr deild. Í framhaldsnefndarálitinu er þess getið, hverjar þessar breytingar sjeu. Þessar breytingar hv. Nd. eru í sjálfu sjer ekki stórvægilegar, en hún heldur þó fast við þær, og kemur það til af því, að þeir, sem þykjast hafa vit á, segja, að þeir

hlutir, sem hjer voru feld nöfn á burt úr frv., standi aldrei á farmskrám með sinu sjerstaka nafni, og því sje ekki nauðsynlegt að telja þá upp. Þetta gildir þó ekki um alla þá hluti, sem hjer um ræðir. Það mun rjett vera, að steðjar, sleggjur. járnkarlar og ljáblöð, standi ekki með sinum sjerstöku nöfnum á farmskrám; aftur á móti er strigi og segldúkur oft tilfært þar með sinu rjetta nafni, og væri þá í sjálfu sjer sanngjarnast að færa þetta undir 2. lið 1. gr., en ekki undir 3. lið 1. gr.; undir 6. lið 1. gr. mundi það ekki verða talið. En nú hefi jeg fengið upplýsingar um, að undir nafninu segldúkur og í umbúðum með segldúk, sje oft flutt ýmislegt, sem að rjettu lagi meg teljast álnavara, svo sem boldang. Þegar svo er, verður minni ástæða til að skipa segldúk í flokk með vörum undir 2. lið 1. gr. Þá er að minnast á strigann. Það er sjálfsagt, að með honum verða taldar umbúðir um fisk, er þær koma hingað nýjar og óbrúkaðar í fyrsta sinn; en þá eru þær ljettar og tollurinn af þeim ekki mjög tilfinnanlegur, enda hefi jeg aldrei heyrt kaupmenn kvarta yfir því að borga toll af þessum fiskumbúðum, er þær koma í fyrsta sinn, eins og af öðrum striga. Alt öðru máli er að gegna um það, þegar þær eru endursendar; þá eru þær orðnar alt að fjórfalt þyngri af salti og óhreindum en þær voru nýjar, og væri þá ósanngjarnt að þurfa að borga af þeim sama toll sem af striga; en það kemur ekki til, því að þá teljast umbúðir þessar undir lausar umbúðir, og verður greiddur sami tollur af þeim og öðrum lausum umbúðum. Þá er þess að gæta, að ekki er allur strigi hafður í fiskumbúðir; sumt af honum er haft í fatafóður og til fleiri hluta. Þegar þetta alt er athugað, þá virðist ekki ástæða til að etja kappi við hv. Nd. um þetta atriði.

Það getur verið, að spengur, gaddar og rær sje stundum talið með járnbrautar-

teinum á farmskrá; stundum er það þó talið sjer með sínum nöfnum á þeim, og langeðlilegast er það, að þetta væri talið með járnbrautarteinum, þegar það á annað borð er ætlað til járnbrautargjörðar. En af því að hjer mun varla um stórvægilegt að ræða í bráð, þá getur meiri hluti nefndarinnar felt sig við breytingu hv. Nd.; vill ekki gjöra hana að ágreiningi, og stofna málinu með því í tvísýnu. Niðurstaða mín verður sú, að jeg vil leyfa mjer að ráða hv. d. til að samþykkja frv. eins og það er nú. Breytingar hv. Nd. eru ekki svo verulegar, en hinsvegar talsverð rjettarbót að frv. frá vörutollslögunum 22. okt. 1912 og lögum nr. 22, 20. okt. 1913, t. d. að eftir því þarf ekki að borga toll af pappír, sem var óviðfeldið og sama sem að leggja toll á bókaðgjörð. Sömuleiðis eru tilbúin áburðarefni undanþegin vörutolli; enn fremur hey, og má það heita sjálfsagt, því að hey er flutt til mjög fárra staða á landinu frá útlöndum, nema í harðindum og heyskortí, og má þá síst íþyngja mönnum með tollum, þegar þeir eru að reyna að bjarga bústofni sínum. Líkt er að segja um beitusildina, sem líka er undanþegin vörutolli í frv.; hún er ekki flutt nema til einstakra staða í landinu, helst til Austfjarða og Suðurlands, sjerstaklega til Vestmannaeyja; og það er ekki gjört nema því að eins, að ekki sje kostur á að ná í innlenda síld til beitu. Er það bæði ósanngjarnt og tilfinnanlegt að verða að borga þann háa toll, sem á hana legst. Hver kassi með síldinni í er að þyngd kringum 116 kg., en síldin sjálf í kassanum ekki nema 60 kg.; hitt er ís og trje. Það er harla ósanngjarnt að verða að borga 2 kr. 34 a. í toll af þessu, og það því fremur, sem það kemur niður á örfáum mönnum, og það einmitt mönnum í þeirri stjett, sem þyngst landssjóðsgjöld hvila á, sjómönnum. Steinlimspipur, leirpípur og sandur eru svo ódýrar vörur í samanburði

við þunga þeirra, að vörutollurinn varð ærið hátt hundraðsgjald á þeim, og tilfinnanleg verðhækkun fyrir þá, sem þær þurftu að kaupa, og trúi jeg ekki öðru en að flestir muni telja það til bóta, að frv. ætlast til að þetta sje undanþegið vörutolli. Jeg gleymdi að taka það fram áðan, að jeg hefi fengið þær upplýsingar, að þótt segldúkur sje keyptur til seglagjörðar, þá er vörutollurinn á honum ekki nema um 2% af verði hans, og getur það engan veginn heitið mjög tilfinnanlegt, nje bakað sjávarútveginum verulegan hnækki.

Jeg tek það upp aftur, að jeg ræð hv. d. til að samþykkja frv. eins og það liggur fyrir.

Steingrímur Jónsson: Jeg hefi ekki getað orðið samferða meðnefndarmönnum mínum í þessu máli.

Jeg gjörði grein fyrir því við 2. umr. málsins, að jeg teldi það allvarhugavert að vera að breyta vörutollslögunum svona hvað eftir annað fram og aftur, þannig að gjaldið yrði eitt árið þetta, annað árið hitt á sömu vörutegundinni. Af striga var ákveðið 1912 að borga skyldi 3 kr. í vörutoll af hverjum 50 kg.; 1913 var gjaldið fært niður í 25 aura af 50 kg. og nú 1914 á aftur að hækka það upp í 3 krónur.

Þegar frv. fór hjeðan úr deildinni til hv. Nd., þá var ekki þetta ósamræmi í frv. við það, sem áður hafði verið gjört; það höfðu einar tvær vörutegundir verið undanþegnar vörutolli, sem ekki voru það áður, en ekki nema harla lítið haggð flokkaskiftingunni eins og hún var gjörð í fyrra, og var það til að fullnægja rjettmætum rjettlætiskröfum. Það var ekki á móti því, þótt þetta væri gjört, því að með því var ekki haggð grundvelli laganna. Þessu hefir hv. Nd. að visu haldið, en hún hefir tekið aftur niðurfærslur, sem veittar voru í fyrra; þannig hefir hún felt burt úr 2. lið 1. gr. steðja, sleggjur, járn-

karla, ljáblöð, striga, mottur, fiskinet, segldúka, fastan vjelaáburð, spengur, rær og gadda til járnbrautargjörðar. Þetta hafði í fyrra verið fært úr 6. og 3. flokki í 2. flokk, en nú ætlast hv. Nd. til að því sje aftur kipt til baka. Það er altaf varúðarvert að veita undanþágur, en hálfu varúðarverðara er þó að kippa þeim að raunalausum til baka, þegar þær hafa einu sinni verið veittar. Auk þess gjörir þetta geysirugling í innheimtunni. Jeg hefi í ár innheimt lægri vörutollinn á þessum vörutegundum, en á nú á næsta ári að fara að innheimta aftur hærri tollinn. Í fyrra kom lækkunin mönnum á óvart; þá voru það gleðitiðindi, og gleðin drepur engan; en nú verður þeim hækkun aftur, ef hún kemst á, óvænt óánægjutiðindi.

Brtt. hv. Nd. eru þannig vaxnar, að jeg tel ekki rjett að ganga að þeim, og jeg get ekki greitt atkv. með frv., ef þær fá framgang; rjettarþætturnar eru fremur litlar, en ósanngirnin mikil. Jeg skal að visu játa, að það er sanngjarn, að vörutollur sje ekki lagður á innflutt hey, því að það er varla flutt hingað til lands, svo nokkru nemi, nema í heyskortu í landinu sjálfu; sömuleiðis er það sjálfsagt og sanngjarn, að þiggja beitusild undan vörutolli; en hvorugt þetta er þó svo mikilvægt, að þess vegna sje ástæða til að fara að hringla í lögnum enn á ný og spilla þeim í öðrum greinum.

Hv. frsm. (K. E.) hjelt að ekki mundi verða óánægja hjá kaupmönnum út af hækkun vörutolls á striganum. Jeg man þó svo langt, að megn ágreiningur varð um þetta og stórdeilur í fyrra í hv. Nd. og hætt við að svo geti farið enn. Þá var það driðið gegn, þrátt fyrir mikla mótspyrnu hv. 1. pm. G.-K. (B. Kr.), að hann var settur í 2. lið 1. gr. Og satt að segja er jeg mjög hræddur um að kaupmenn muni verða sáróánægðir með þá breytingu, sem nú á að gjöra aftur, ef hún kemst á;

og eigi kæmi mjer á óvart, þótt nýjar deilur verði um strigann á þingi 1915.

Framsögum. (Karl Einarsson): Það er ekki rjett, að barist væri um strigann sjálfan í fyrra; baráttan stóð þá um lausar umbúðir, og það verð jeg að segja, að það er misrjetti, að eiga að greiða sama vörutoll af þurru striga og strigaumbúðum, votum af salti og fullum af ónreinindum. Um segldúkinn er það að segja, að það getur áreiðanlega verið ein góð aðferð til að svikja toll á vefnaðarvörum, að hafa þær með honum í umbúðum, ef hann er látinn heyra undir 2. lið 1. gr. Enda er svo, að hann er stundum hafður í pakka með öðrum vefnaðarvörum, án þess að í nokkrum sviksamlegum tilgangi sje gjört. Um þetta hefi jeg fengið upplýsingar síðan frv. var hjer síðast. Þegar svo er, þá er nauðsyn að fella hann burt úr öðrum flokki.

Annar liður er nú orðinn miklu skýrari en hann var í lögnum 1913. Þá var t. d. að eins nefnt allskonar skepnufóður, og mátti þar í raun rjettri telja með rúg og annan kornmat, þegar það er ætlað skepnum; en nú er þetta sundurliðað svo vel, að ekki getur valdið misskilningi.

Jeg álit að lög eins og þessi eigi að vera sem allra ótvíræðust, og eflaust má telja, að þau sjeu nú orðin skýrari en þau voru í fyrra.

Það er annars ekkert tiltökumál, og ekki annað en við mátti búast, þó ekki sje hægt að koma á fullskýrri og fullsanngjarnri flokkaskipun á einu eða tveimur árum; lögin eru altof margbrotin til þess. Það er fyrst reynslan, sem fæst við notkun laganna, er kenuir oss til fullnustu, hver sje heppilegust flokkaskifting á vörutegundunum.

ATKVGR.:

Fr. samþ. með 7 : 5 atkv. og afgr. sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 478).

17. **Ráðherraeftirlaun.**

Á 22. fundi í Ed., fimtudaginn 30. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum um aðra skipun í æðstu umboðsstjórn Íslands nr. 17. frá 3. okt. 1903,
eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 277).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. með 11 atkv. samhlj.

2. umr. á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst (A. 277).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

1. gr. samþykkt með 10: 2 atkv.

2. — — — 11: 1 —

3. — — — 11: 1 —

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umr. með 11 atkv. samhlj.

3. umr. á 34. fundi, föstudaginn 7. ágúst (A. 277).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að taka frumvarpið þegar til 3. umr., voru leyfð og samþykkt.

Steingrímur Jónsson: Þetta mál hefir gengið hjer gegn um tvær umræður, án þess að nokkuð hafi verið rætt um það. En mjer virðist að málið sje svo þýðingarmikið, að mjer þykir undarlegt að það hefir gengið fram svona umræðulaust. Jeg vil leyfa mjer að beina þeirri spurningu til háttv. deildar, hvort ekki sje nokkuð fljótt að afnema eftirlaun ráðherra áður en stjórnarskráin er staðfest. Þetta kemur ekki af því, að jeg sje mótfallinn því, að eftirlaun ráðherra verði afnumin, því að þótt jeg sje mótfallinn því, að eftirlaun annara embættismanna sjeu afnumin, þá

er öðru máli að gegna um ráðherraeftirlaunin. Mjer virðist að þetta mál standi í svo nánu sambandi við annað mál, sem sje fjölgun ráðherra, að rjett sje að fresta því þangað til það mál verður tekið til yfirvegunar. Jeg mun því ekki greiða atkvæði um málið.

Jósef Björnsson: Jeg get ekki sjeð að það sje nein ástæða til að láta þetta mál ekki ná að ganga fram, vegna þess að stjórnarskráin er ekki komin í framkvæmd, því að það er tekið fram í lögnum að þau kæmi þá fyrst til framkvæmda þegar stjórnarskráin gengur í gildi.

Steingrímur Jónsson: Jeg var ekki að finna að efni þessa frumvarps. Jeg álit að eins rjett að það biði eftir stjórnarskránni.

Guðmundur Björnsson: Jeg vil vekja athygli manna á einu atriði í 2. gr., sem jeg veit ekki glögt hvernig á að skilja. Jeg ætla að lesa greinina, með leyfi háttv. forseta: „Nú fer maður úr embætti, er eftirlaunarjettur fylgir, í ráðherraembætti eða tekur slíkt embætti eftir að hann hefir slept ráðherraembætti, þá fær hann að eins þau eftirlaun, er því embætti fylgja“. Jeg skal taka dæmi, því að dæmin dæma lögin. Við skulum hugsa okkur að einhver, sem hefir verið sýslumaður í 10 ár, verði ráðherra og lafi í 15 ár. Taki svo við sýslumannsembættinu aftur og gegni því í 5 ár og fái svo lausn vegna lúá, sem ekki væri að furða eftir allt það strit.

Þá hygg jeg að greinin verði ekki skilin öðru vísi en svo, að hann fá eftirlaun að eins fyrir þau 15 ár, sem hann hefir verið sýslumaður, því lögin segja — frumvarpið — að ráðherraembættinu fylgi engin eftirlaun, og þá líka enginn eftirlaunarjettur, en það stendur berum orðum í frumvarpinu, að hann fái að eins þau eftirlaun, sem því embætti (hjer sýslumannsembættinu) fylgja, sem hann þjónaði áður en hann varð ráðherra eða eftir það.

Jeg vil biðja lagamenn hjer í deildinni að segja til um þetta; hygg þeir hljóti að jata, að þessi fyrirmæli verði ekki skilin á annan veg; en mjer er nær að halda, að flutningsmenn þessa frumvarps hafi ekki ætlast til, að þau yrðu skilin þannig.

Steingrímur Jónsson: Jeg er ekki í vafa um hvernig þetta ákvæði eigi að skiljast. Það á að skiljast eins og háttv. 6. kgk. gat um.

En það eru önnur lög, sem skýra þetta á annan hátt; það eru eftirlaunalög okkar embættismanna. Þau lög segja, að við eigum eftirlaun fyrir þau ár, sem við höfum verið í embættum, hvort sem við höfum gengt sýslumannsembætti eða öðru embætti; getur því þetta frumvarp, verði það að lögum, eigi haft áhrif á eftirlaunarrjett þeirra manna, sem nú eru í embættum, þó þeir verði ráðherrar. En jeg álit það ákvæði, sem felst í frumvarpinu, vera fullkomlega sanngjarnt, því að hvers vegna ætti embættismaðurinn að hafa ettirlaun fyrir þann tíma, sem hann gegnir ráðherraembættinu, þegar aðrir, sem því embætti gegna, hafa engin eftirlaun.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþ. með 10 atkv. samhlj. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 426).

18. Ráðstafanir gegn ófriðarhættu.

Á 23. fundi í Ed., föstudaginn 31. júlí, kl. 12¹⁰ e. h. var útbýtt

frv. til laga um ráðstafanir til þess að tryggja landið gegn hættu, sem stafað geti af ófriði í Norðurálfi, eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á sama fundi var frumvarpið tekið til 1. umr. (A. 301).

Forseti leitaði leyfis umboðsmanns ráðherra til afbrigða frá þingsköpum, að mega

taka frumvarpið þegar í stað til umræðu. Umboðsmaður ráðherra veitti leyfið og deildin samþykkti afbrigðin í einu hljóði.

Steingrímur Jónsson: Öllum mun vera kunnugt um upptökin að frumvarpi því, sem hjer liggur fyrir. Það er upphaflega sannið af fjölmennri nefnd, sem skipuð var mönnum úr öllum flokkum þingsins, og voru fjórir nefndarmennirnir úr þessari háttv. deild. Síðan hefir málið verið rætt í sameinuðu þingi og háttv. neðri deild, og þarf því engra frekari skýringa við hjer. Jeg hygg að allir muni telja það sjálsagt að samþykkja það þegar í stað. Jeg ætla því að eins að láta örfá orð fylgja frumvarpinu úr blaði hjer í deildinni. Fyrst vil jeg leyfa mjer að benda á, að hjer er að eins um heimildarlög að ræða, — að stjórninni er veitt heimild til þýðingarmikilla og ábyrgðarmikilla aðgjörða, ef stóran háska ber að höndum. Til þess að styðja stjórnina í þessum vanda og til þess að standa á verði fyrir hönd Alþingis, á svo þingið að útnefna 5 manna nefnd. Þess ber vel að gæta, að til þeirra örþrifaráða, sem heimiluð eru með lögnum, má því að eins gripa, að hættan sje mikil og bersýnileg. Við þetta miðast alt frumvarpið. Auðvitað eru þetta ekki nema bráðabirgðalög, sem í hæsta lagi eiga að gilda þangað til næsta þing kemur saman. — Jeg vona að frumvarpið fái greiðan gang hjer um deildina og verði samþykkt með öllum atkvæðum.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umræðu með öllum atkvæðum.

2. umr. á 24. fundi, föstudaginn 31. júlí, kl. 12³⁰ e. h. (A. 301).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, svo 2. umræða mætti fara fram samstundis. Afbrigðin voru leyfð og samþykkt.

Júlíus Havsteen: Jeg ætla að eins að gjöra eina litla athugasemd viðvíkjandi

siðustu grein frumvarpsins. Hún er ekki í samræmi við löginn frá 24. ágúst 1877 um birting laga og tilskipana. Samkvæmt þeim lögum geta engin lög gilt hjer nema þau sjeu auglýst í Stjórnartíðindunum A. og B. Fram hjá þessu lagafyrirmæli er gengið í 5. gr. frv. — Að öðru leyti vil jeg að eins benda á það, að ákvæðin í seinni málsgrein 4. greinar eru mjög hörð. En vegna þess, hvað nú stendur sjerstaklega á, ætla jeg mjer ekki að fetta fingur út í það.

Umboðsmaður ráðherra (Kl. J.): Það er alls ekki meiningin, að hjer eigi að fara fram hjá lögunum um birting laga og tilskipana 24. ágúst 1877. Verði þetta frv. að lögum frá Alþingi, verður það samstundis sent konungi til staðfestingar, og þegar undirskrift hans er fengin, verður það samstundis birt í einu númeri af B-deild Stjórnartíðindanna og jafnframt verður númer af A-deildinni gefið út. Það verður því við þetta tækifæri farið alveg eins að og áður hefir verið gjört, þegar viðlíka hefir staðið á.

Júlíus Havsteen: Það hefir jafnan verið *formúlerað* svo í lögum, að þau öðlist gildi þann dag, er birt væri staðfesting þeirra í Stjórnartíðindunum B. Þessa forms hefðu menn vel getað gætt, þó að mikill asi hafi verið á að koma lögunum út.

Steingrímur Jónsson: Það er mis-skilningur, að hjer sje brotið í bág við löginn frá 24. ágúst 1877. Þau lög gjöra einmitt sjálf ráð fyrir undantekningar-tillfellum, þar sem þau ákveða, að lög og tilskipanir skuli öðlast gildi 12 vikum eftir að þau hafi verið birt í Stjórnartíðindunum, „að svo miklu leyti, sem eigi er sagt sjerstaklega fyrir um það í sjálfum lögunum eða tilskipununum, hve nær þau skuli öðlast gildi“. Alveg hið sama átti sjer stað um tollhækkunarlöginn 1905. Mjer voru send þau lög sem sýslumanni, til þess að heimta inn tolla sam-

kvæmt þeim, áður en þau voru birt í Stjórnartíðindunum.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.
2. — — — öllum atkv.
3. — — — — —
4. — — — — —
5. — — — 12 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umræðu með öllum atkvæðum.

3. umr. á 25. fundi, föstudaginn 31. júlí, kl. 12⁴⁰ e. h. (A. 301).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, svo frumvarpið mætti þegar í stað koma til 3. umræðu. Afbrigðin voru leyfð og samþykkt.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með öllum atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 304).

19. Viðauki við ráðstafanir gegn ófriðarhættu.

Á 27. fundi í Ed., sunnudaginn 2. ágúst, kl. 10⁵ síðd., var útbýtt

frv. til laga um viðauka við lög 1. ágúst 1914 um ráðstafanir til þess að tryggja landið gegn hættu, sem stafað geti af ófriði í Norðurálfu,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr. (A. 323).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að mega taka frv. fyrir til 1., 2. og 3. umr. samstundis. Afbrigðin voru leyfð og samþykkt.

Karl Einarsson: Jeg ætla að eins að taka það fram, að jeg greiði atkv. með frv., enda þótt jeg áliti það óþarft. En

Viðauki við ráðstafanir gegn ófriðarhættu. Gullforði Íslandsbanka o. fl. Landsdómur.

ef til vill friðar það þingmenn og almenn-
ing, og því er gott að það sje samþykkt.

Jeg álit að það sje hægt samkv. al-
mennum lögum, að gjöra það, sem frv.
þetta á að hindra, ef það verður að lög-
um.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. í e. hlj.

2. umr. á 28. fundi, sunnudaginn 2.
ágúst, kl. 10⁹ síðd. (A. 323).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með öllum atkv.

2. — — — — —

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 29. fundi, sunnudaginn 2.
ágúst, kl. 10¹³ síðd. (A. 323.)

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með öllum atkv. og afgreitt
sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 329.)

20. Gullforði Íslandsbanka o. fl.

Á 27. fundi í Ed., sunnudaginn 2. á-
gúst, kl. 10⁵ síðd., var útbýtt

*frv. til laga um ráðstafanir á gull-
forða Íslandsbanka, innstæðufje í bönk-
um og sparisjóðum, og póslávísunum,*
eins og það hafði verið samþ. við 3. umr.
í Nd.

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.
(A. 322).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá
þingsköpum, svo að taka mætti frv. til
umr. þegar í stað. Afbrigðin leyfði ráð-
herra og deildin samþykkti þau.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. með öllum atkv.

2. umr. á 28. fundi, sunnudaginn 2.
ágúst, kl. 10⁹ síðd. (A. 322).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá
þingsköpum til þess að mega taka frv.
fyrir til þessarar umr. og næstu (3.) umr.
Vorur afbrigðin leyfð og samþykkt.

Magnús Pjetursson: Jeg hef ekki
neitt að athuga við frv. Jeg vildi að eins
skjóta því til hæstv. ráðh., með því að ekki
er við því að búast, að lögin verði stað-
fest á morgun, að minsta kosti ekki fyr-
en annað kvöld, hvort hann ekki vildi
hlutast til um í samráði við bankastjórn-
ina, að ráðstafanir verði gjörðar til þess,
að dagurinn á morgun verði ekki hættu-
legur bankanum að því leyti, að hann
missi mikið af gullforða sínum.

Ráðherra (Sigurður Eggerz): Ef frv.
verður samþykkt óbreytt, verður það sím-
að út þegar í kvöld.

Jeg skal taka til athugunar, hvað gjöra
megi, svo að dagurinn á morgun verði
bankanum ekki hættulegur.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með öllum atkv.

2.—4. gr., hver um sig, samþ. í e. hlj.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 29. fundi, sunnudaginn 2.
ágúst, kl. 10¹³ síðd. (A. 322).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með öllum atkv. og afgreitt
sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 328).

21. Landsdómur.

Á 31. fundi í Ed., þriðjudaginn 4. á-
gúst, var útbýtt

*frv. til laga um breytingar á lögum
nr. 11, 20. okt. 1905, um landsdóm,*
eins og það hafði verið samþ. við 3. umr.
í Nd.

Á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 336).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. v. sáð til 2. umr. með öllum atkv.

2. umr. á 35. fundi, laugardaginn 8. ágúst (A. 336).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með öllum atkv.

2. — — — — —

3. — — — — —

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Fr. v. sáð til 3. umr. í e. hlj.

3. umr. á 36. fundi, mánudaginn 10. ágúst (A. 336).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. v. samþ. með 10 atkv. samhlj. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 459.)

22. Grímseyjarviti.

Á 35. fundi í Ed. laugardaginn 8. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um að landsstjórninni veitist heimild til að láta reisa hornvita á Grímsey í Steingrímsfirði, eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 36. fundi, mánudaginn 10. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 413).

Magnús Pjetursson: Þessi heimildarlög eru ein af þeim bráðnauðsynlegu og óhjákvæmilegu fjárveitingum, sem þingið neyðist til að veita stjórninni heimild til að greiða. Þessi fyrirhugaði viti á Grímsey er beint skilyrði fyrir að Björgvinjarskipin sigli á vesturhluta Húnaflóa.

Jeg skal taka það fram, að þessi fyrirhugaði viti á ekki einungis að vera leiðarljós fyrir innsiglinguna á Hólma-

vík, heldur og fyrir opnuna milli Vatnsness og Stranda eða inn á hafnirnar Hvammstanga, Borðeyri, Bitru og Hólma-vík.

Það, sem sjerstaklega kom mjer til að standa upp, var það, að jeg vildi benda á, að þó í frv. standi hornviti á Grímsey, þá er það meining frv., að þar í sjeu innifaldir tveir smærri vitar, sem Krabbe verkfræðingur telur nauðsynlega til að lýsa upp innsiglinguna á Hólma-vík. Með öðrum orðum, að þetta frv. ætlast til að stjórninni heimilist, að veita til þessara vita kr. 18,100 samkvæmt áætlun verkfræðingsins um bygging og rekstur vitans. Þessu vildi jeg slá föstu til leiðbeiningar fyrir stjórnina, og skoða jeg það svo, að hv. deild sje mjer samdóma um þetta efni, ef enginn hreyfir mótmælum gegn því.

Jeg skal annars geta þess, að eftir samtali við Krabbe verkfræðing, þá er ekki alveg víst, að þessir vitar geti komist upp á næsta hausti. Er það meðal annars ófriðurinn sem veldur því. Sumir hlutir til vitans áttu að koma frá París og Þýskalandi, en mjög óvíst að þeir fáist í tæka tíð. Samt sem áður er möguleiki á að vitinn komist upp, og því er sjálf-sagt að veita stjórninni heimildina, ef á þarf að halda.

Steingrímur Jónsson: Jeg vil að eins taka það fram, að jeg álit, að þingið sje komið inn á hála braut með þessum heimildarlögum, sem nú er í ráði að samþykkja. Jeg mun greiða atkvæði móti þeim öllum. Af tvennu illu kysi jeg fremur, að stjórnin veitti fje það, sem farið er fram á í þessum lögum, upp á væntanlegt samþykki þingsins. Og ef litlar eða engar líkur eru til að þetta heimildarlag frv. komi til framkvæmda, þótt það verði samþykkt, er auðsætt, að hjer er að eins um varhugaverða atkvæðagreiðslu að ræða, en ekki um frv., er getur komið að nokkru gagni.

Magnús Pjetursson: Eins og jeg vona

að hv. deildarmenn hafi heyrt, sagði jeg ekki, að ómögulegt væri að vitarnir kæm-ust upp í haust, heldur hitt, að svo gæti far-ið, að miklir örðugleikar yrðu á að reisa þá.

Út af umtali hv. 3. kgk. þm. (Stgr. J.) skal jeg geta þess, að jeg hygg að stjórn-in geti ekki vel veitt fje til þess fyrirtæk-is, er farið er fram á í frv., ef það er felt. Ef frv. er felt, lítur út eins og þing-ið banni að veita þessa fjárupphæð.

ATKVGR.:

Fr. v. vísað til 2. umr. með 11 : 1 atkv.

2. umr. á 37. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst (A. 413).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þing-sköpum, til þess að mega taka frv. til 2. og 3. umr. í dag, sinnar umr. á hvorum fundin-um. Afbrigði þau voru leyfð og samþ.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. greinin samþ. með 10 : 1 atkv.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Fr. v. vísað til 3. umr. með 10 atkv. samhlj.

3. umr. á 38. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst (A. 413).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. v. samþ. með 12 atkv. samhlj. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 484.)

23. Vífilstaðahellsuhælið.

Á 35. fundi í Ed. laugardaginn 8. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um að landsstjórninni heimilist að veita stjórn hellsuhælisins á Vífilstöðum nauðsynlegan styrk úr landsejóði til reksturs hælisins,
eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 36. fundi, mánudaginn 10. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 414).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. v. vísað til 2. umr. með 11 atkv. samhlj.

2. umr. á 37. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst (A. 414, 468).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að hraða 2. og 3. umr. um málið meir en lög stæðu til. Afbrigðin voru leyfð og samþ.

Björn Þorláksson: Jeg stend upp vegna brtt. á þgskj 468. Hún fer í þá átt, að fjárveitingin til hælisins verði færð úr 20 þús. niður í 10 þús. krónur, og vil jeg nú skýra með fáeinum orðum, hvað vakti fyrir okkur flutnm. hennar. Jeg hefi kynt mjer skilríki þau, er hjer liggja fyrir þinginu, um fjárhag hælisins. Læknir hælisins skýrir svo frá, að hælið muni geta komist af með 10 þús. kr. fjárveit-ingu í ár og næsta ár. En nefndin í Nd. hefir komist að þeirri niðurstöðu, að ekki mundi minna nægja en 20 þús. kr., og mun óhætt að fullyrða, að nefndin hefir bygt þessa skoðun sína á upplýsingum, sem hún hefir fengið frá stjórn heilsu-hælisins hjer í Reykjavík. Jeg get nú ekki skilið annað en að læknirinn hljóti að vita best um hag hælisins, og um það vona jeg að allir sjeu samdóma, að fjár-veitingin eigi ekki að vera hærri, en ítr-asta nauðsyn krefur. Þess mun tæpast langt að biða, að landssjóður taki að sjer hælið, og ætti Alþingi að fara varlega í fjárveitingu til þess, þangað til þar að kemur. Jeg vil líka geta þess, að jeg hefi orðið þess var, að margir eru óánægðir með stjórn hælisins, og hefi jeg heyrt menn láta þá skoðun í ljós, að vel mætti stjórna hælínu svo, að það þarfnaðist ekki svo hárra styrkveitinga sem hingað til. Jeg ætla mjer ekki hjer að fara að setja

út á stjórn hælisisins, en vil þó nefna eitt dæmi þss, að því er ekki svo vel stjórn- að sem skyldi. Mjer er sagt að töðufall sje nokkuð á Vífilsstöðum, en þó eru þar engar kýr. Taðan er seld, en öll mjólk er keypt að. Þetta er fjártap; hælínu ætti að vera arður að því að halda kýr. Og í öðru lagi get jeg ekki annað skilið en að það sje notalegra, að minsta kosti er til sjúklinga kemur, að hafa mjólk á staðnum, heldur en að fá hana að, ef til vill misjafnlega góða. Jeg hefi heyrt menn minnast á fleira, sem ekki væri sem heppi- legast í stjórn hælisisins, en skal ekki fara frekar út í þá sálma hjer. — En það hygg jeg óhætt að fullyrða, að 10 þús. kr. fjárveiting mundi nægja. Jeg byggji það á orðum læknisins. En jeg vil líka benda á annað, sem gæti aukið tekjur hælisisins. Meðgjöfin með sjúklingunum er óhæfilega lág. Að visu eru margir þeirra styrks maklegir, en það er óhæfilegt, hvað efnamenn þurfa lítið að borga með sjer. Matvörur hljóta nú að stíga í verði um land alt, og því væri ástæða til þess að hækka meðgjöfina einmitt nú. Þó að vörur hækkuðu ekki í verði, væri samt ástæða til að hækka meðgjöfina, t. d. um 10%, og væri það þó ef til vill of stutt farið. Meðgjöfin með sjúklingum nemur nú 40 þús. krónum; 10% af þeirri upphæð eru 4 þús. krónur. Þetta ætti að geta hjálpað nokkuð. Að lokum vil jeg taka það fram, að jeg mun greiða atkv. á móti frv., ef brtt. mín verður feld.

Kristinn Daníelsson: Jeg get fallist á brtt. hv. 5. kgk. (B. Þ.), ef byggja má á þeirri upplýsingu hans, að hælið geti komist af með þá fjárhæð, sem þar er farið fram á. En hinu vil jeg mæla á móti, að það geti komið til nokkura mála, að hækka meðgjöfina, því að allur þorri sjúklinganna eru fátæklingar. Jeg þekki marga, sem hafa komist á sveitina, af því að þeir þurftu að fara á hælið. Jeg vildi að eins gjöra þessa athugasemd.

Magnús Pjetursson: Jeg vil geta þess, að þegar jeg heyrði fyrst getið um þessa 20 þúsund króna fjárveitingu, þótti mjer hún of há, og byggdist sú skoðun mín á sömu rökum, sem háttv. 5. kgk. (B. Þ.) hefir tilfært. En síðan hefi jeg athugað málið nánara og komist að þeirri niður- stöðu, að hjer tjái ekki að klípa af. Tilgangur þessa frumvarps er auðvitað sá, að unt verði að reka hælið framvegis. En einmitt ræða háttv. 5. kgk. (B. Þ.) sannfærði mig um, að 10 þús. kr. fjárveiting mundi verða of lág. Öll matvæli eru að hækka í verði, og þó að meðgjöfin yrði hækkuð, mundi hún aldrei aukast að sama skapi, sem vöruverðið hækkar. Jeg hygg því, að læknir heilsuhælisisins mundi ekki nú telja 10 þúsund krónu fjárveitingu nægilega. — Jeg vil enn fremur leyfa mjer að benda háttv. 5. kgk. (B. Þ.) á, að heilsuhælis- stjórnin hefir ekki haft ráð yfir Vífilsstaða- túni. fyr en í vor. — Jeg get ekki sjeð að það skifti miklu, hvort stjórninni er heimilað að veita hælínu meiri eða minni fjár- styrk, því að fyr eða síðar hlýtur að reka að því, að landssjóður taki við hælínu, og þá auðvitað um leið við kaupstaðarskuld- um þess.

Í frumvarpinu er heimiluð *alt að* 20 þús. kr. fjárveiting, en auðvitað hvergi sagt [að svo mikið skuli nota. — Ef nú hælínu verður ekki veitt nægilegt fje, þá verður annaðhvort, að því verður að loka og mun öllum þykja það illa farið, eða þá, að þeir menn, sem eru í stjórn hæl- sins, verða á ný að taka á sig stórabyrgð- ir fyrir hælið.

Þeir munu þó enn þá standa í 9 þús. kr. ábyrgð fyrir það, og væri hróplegt ranglæti, ef nú ætti að hlaða meira á þá, enda veit jeg ekki, hvort þeir tækju það í mál.

Steingrímur Jónsson: Jeg er með brtt. á pskj. 468, ekki af því að jeg haldi, að heilsuhælið sje ekki fjárþurfa, heldur vegna hins, að jeg vil sýna stjórn hælis-

ins, að það tjáir ekki að kasta allri sinni áhyggju upp á landssjóð. Hælið er orðið hrein og bein líknarstofnun, ekki einungis fyrir fátæklinga, heldur einnig fyrir efnamenn. Engin sjúkrahúshola úti um landið er eins ódýr og Vífilsstaðahælið. Ráðið er auðvitað ekki að ofþyngja fátæklingum, en hitt er með öllu óhæfilegt, að láta efnamenn liggja á hælínu sem þurfalunga landssjóðs. Við þá þarf að hækka meðgjöfina, og svo þarf að mynda sjóði um land alt, til þess að útvega fátæklingum fripláss, hálfu fripláss o. s. frv. Stjórn hælísins hefði fyrir löngu átt að beina starfsemi sinni í þá átt. Það væri hart, ef landssjóður ætti að taka að sér hælið með þeirri kvöð, að það ætti að vera líknarstofnun fyrir efnamenn. Mjer dettur ekki í hug, að sjúklingurinn eigi að öllu leyti að borga leguna; en mjer fyndist sanngjarn, að þeir efnaminni borguðu kr. 1,75—kr. 2,00 á dag og efnamenn talsvert meira. En að landssjóður ausi alt af fje í hælið, getur, að jeg hygg, beinlínis hindrað þá þörfu framför, að sjúkra-sjóðir myndist hjer á landi.

Magnús Pjetursson: Jeg þarf ekki mörgu að svara hv. 3. kgk. (Stgr. J.). Hann sagði, að stjórn hælísins ætti ekki að kasta allri sinni áhyggju á landssjóð. En það er vist engin hætta á því; stjórnin stendur sjálf í stórum ábyrgðum fyrir hælið, og þegar svo er í pottinn búið, er óþarfi að sveigja því að mönnum, að þeir varpi af sjer áhyggjunum á aðra. Hélsuhælisstjórnin hefir áreiðanlega nógar áhyggjur eftir, þó styrkurinn til hælísins væri alt að 20 þús. Þá sagði hv. þm. að engin sjúkrahúshola á landinu væri eins ódýr eins og hélsuhælið. Þetta er alveg rangt; á sjúkrahúsinu í Hólmavík þurfa sjúklingarnir t. d. ekki að borga meira en kr. 1,15 á dag. Það verða menn og að gjöra sjer ljóst, að ef hækka á meðlagið með efoamönnum, þá verður líka að útvega þeim aukin hlunnindi. En mergurinn

málsins er, að sem flestir sjúklingar sæki hælið, og þessvegna má ekki íþyngja fátæklingum. Það væri auðvitað ágætt, ef hægt væri að koma upp sjúkrasjóðum, en tilraunir í þá átt, hafa gengið heldur örðugt.

Steingr. Jónsson: Það getur verið rjett, að ekki sje tekin nema 1 kr. og 15 aur. á dag fyrir sjálfa leguna á sjúkrahúsinu í Hólmavík, en þar á ofan bætist svo borgun fyrir læknishjálp, 50 aur. á dag, og ennfremur þóknun fyrir vökunætur o. s. frv. Það bætist við borgunina til sjálfs sjúkrahússins, og hygg jeg að það sje oft nær 1 kr. en 50 aur. á dag.

Magnús Pjetursson: Jeg get ekki viðurkent, að það sje rjett, að læknishjálp sje ætið borguð með 50 aurum á dag; venjulega er ekki tekið nema 2 kr. fyrir vikuna, ef ekki er um sjerstakar aðgjörðir eða skiftingar að ræða. Það er hv. 6 kgk. (G. B.) kunnugt, því hann hefir samið við flesta lækna um þá borgun, þegar í hlut eiga þurfalingar. Á Vífilsstöðum er vist líka aukaborgun, ef sjerstakar vökukonur eru hafðar, svo sá samanburður hv. 3. kgk. (Stgr. J.) er alveg rangur.

Björn Þorláksson: Hv. þm. Strand. (M. P.) leiðrjetti það, sem jeg sagði um að engar kýr hefðu verið hafðar á hælínu. Jeg sagði að eins, að jeg hefði heyrt þetta, en fullyrti það ekki. Hann sagði að hælið hefði ekki umráð yfir neinu túni. Það getur vel verið rjett, en þá sýnist mjer að stjórn hælísins hefði upphaflega átt að reyna að ná yfirráðum yfir einhverju túni. Þetta virðist bera vott um að hælínu muni ekki hafa verið stjórnað sem best eða með sjerlegri fyrirhyggju. Sami hv. þm. skildi tillögu mína um að meðgjöf með sjúklingum yrði hækkuð um 10%, á þann hátt, að hún væri að eins gjörð með tilliti til þess, sem fæðið er nú dýrara vegna ófriðarins, en jeg átti við, að það yrði hækkað til frambúðar, án tillits til þess kostnaðar, sem leiðir af þeirri verðhækkun,

sem nú er á nauðsynjavörum, en með tilliti til þeirrar verðhækkunar þyrfti auka-hækkun á meðgjöfinni um stund. Hv. 2. þm. G.-K. (K. D.) vakti athygli manna á því, að ef meðgjöf með sjúklingum yrði hærri, þá yrði það til þess að sjúklingarnir færu á sveitina. Jeg get ekki sjeð neitt hættulegt við það; mjer finst það sönnu nær að sveitirnar kosti sjúklingana heldur en landssjóður. Jeg kann illa við þá stefnu hjer í þinginu, að láta allan kostnað við hvaða fyrirtæki sem er, bitna á landssjóði. Það verður ekki með sönnu sagt, að lands-sjóður hafi verið niskur á fjárframlögum sínum til hælisisins. Síðasta þing veitti hælínu 28. þús. kr. styrk fyrra árið og 25 þús. kr. styrk seinna árið, og ef þær 10 þús. kr. verða samþykktar, sem hjer er gjört ráð fyrir, þá verða það samtals 63 þús. kr. á fjárhagstímabilinu, og það sýnist mjer vera vel sæmilegt.

Jeg vil minna á, að það er ekki sala sem fram fer á Vífilsstöðum; það er gjöf, þegar miðað er við það, hvað kostar að vera á samskonar hælum ytra; og það er landssjóður sem gefur. En maður getur ekki ætlast til að landssjóður einn gefi; það verða fleiri að gefa en hann. Á undanfarandi árum hafa einstakir menn gefið talsvert til heilsuhælisisins, en þetta hefir mjög minkað og jeg er hræddur um og geng jafnvel að því visu, að gjafir einstakra manna til hælisisins hætti alveg, ef 20 þús. kr. eru nú veittar úr landssjóði.

Guðmundur Björnsson: Mjer er þetta mál svo skylt, að mjer þykir það leitt að verða að blanda mjer í talið, en get þó ekki orða bundist. Það er verið að stinga upp á því að *hækka* meðgjöfina, og menn eru að segja, að það sjeu svo margir efnamenn hjer á landi. Þar til er því að svara, að *flestir*, sem á hælið koma, eru *efnalausir* menn. Þeir efnuðu eru svo fáir, að hækkunin á meðgjöfinni yrði *ad-allega* að lenda á þeim *efnalitlu*, ef það ætti að geta orðið til nokkurs verulegs

tekjuauka fyrir hælið. Þar að auki er ekki hægt að *skylda* neinn til að taka einbýlisstofu fyrir háu meðgjöfina. En það þykir *hvergi* rjettlátt, að láta sjúklinga í sambýlisstofum borga misjafnt, suma $\frac{1}{3}$ eða helmingi meira en aðra fyrir alveg sama viðurgjörning. Og það geta menn vafalaust skilið, að það er líka bæði erfitt verk og óvinsælt, að meta efnahag manna og eiga að jafna meðgjöfinni niður á sjúklingana eins og útsvari.

Jeg heyri menn segja, að meðgjöfin sje yfirleitt of lág; hún sje lægri en á öðrum sjúkrahúsum hjer á landinu. Þetta er *rjett*, ef *allur* kostnaður er talinn, þá er hann sumstaðar miklu meiri en á hælínu, einkum af því að í öllum almennum sjúkrahúsum verða sjúklingarnir að borga lækni sjer í lagi. Jeg þekki þetta manna best. Jeg hefi sjálfur komið skipulagi á reikninga sjúkrahúsanna og þar á meðal læknisreikningana, og jeg get sagt það með fullri vissu, að *þeirra* reikningar eru ekki ósanngjarnir. En líti maður á meðallegutimann á hælínu og öðrum sjúkrahúsum, þá kemur það í ljós að meðallengð *legutímans* á hælínu er miklu *lengri* en annarsstaðar; ekki skemri en missiri, svo að sjúklingar verða oft að borga 5—600 kr. í alt, og þó það sje ekki meira en 300 eða 400 kr., þá vil jeg leyfa mjer að spyrja: *Er alþýða manna hjer á landi svo efnuð, að það sje ekki þungur skattur fyrir hvern almúgamann*, að verða að greiða, þó ekki sje meira en 200 kr., hvað þá 4—500 kr. á einu ári sjer til heilsubótar og missa jafnframt af atvinnu sinni, ef nokkur er? Og er þá ekki athugavert að hækka meðlagið frá því, sem það er nú?

Háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) færði það máli sínu til stuðnings, að þetta, að hafa meðgjöfina svona lága, væri til þess að draga úr áhuga manna til þess að stofna sjúkrahúsamlög. Þegar jeg heyri annan eins sleggjudóm og þenna, þá dettur mjer í hug

málshátturinn, „að þeir inna mest af Ólafi kóngi, sem aldrei fengu hann sjeð nje heyrt“. En vilji hv. 3. kgk. (Stgr. J.) standa fyrir sleggjunni, þá er hún til reiðu; hún er í reikningum Sjúkrasamlags Reykjavíkur, og hún er svo þung, að verði hv. 3. kgk. (Stgr. J.) fyrir högginu, þá stendur hann ekki upp aftur. Því að það, sem *einmitt* hindrar *mest* stofnun sjúkrasamlaga, er nú þetta, að það er svo dýrt fyrir þau að kosta sjúklinga á sjúkrahúsum. Við sjáum mjög illa fyrir okkar sjúku meðbræðrum. Annarsstaðar leggur ríkissjóður svo mikið til sjúkrasamlaga, að þeim er ekki ofviða að láta sjúklinga sína á sjúkrahús. Í Danmörku þurfa sjúkrasamlögin ekki að borga nema 80 aura á dag með sjúklingum sínum á sjúkrahúsum.

Hv. 5. kgk. (B. Þ.) sagði, að það gjörði ekki til, þó menn færu á sveitina um leið og menn færu á sjúkrahúsin. En ef það er ekki brjóstumkennanlegt, að menn fari á sveitina, þá er mjer öllum lokið. Þá geta menn hækkað meðgjöfina á Vífilsstöðum, svo að landssjóður þurfi ekkert að borga. En mundi það ekki fara svo í fyrstu, að margur sjúklingur kysi fremur gröfina en sveitina. En kann ske mönnum standi það líka á sama.

Jeg skal ekki tala um stjórn heilsuhælisfjelagsins; en þar sem hv. 5. kgk. (B. Þ.) ljet það í ljós, að lækniinn á Vífilsstöðum mundi vita það best, hve mikla peninga hælið þyrfti, þá lítur helst út fyrir að þm. viti ekki einusinni það, að lækniinn er *ekki* gjaldkeri hælisins. Gjaldkeri Heilsuhælisfjelagsins er Sighvat-ur Bjarnason bankastjóri, og hann og 2 menn aðrir vita, að ef sú fjárhæð, sem farið er fram á, er færð niður í 10 þús. kr., þá verða þeir að borga það sem á vantar. En menn líta ef til vill svo á, að það gjöri heldur ekki neitt til.

Björn Þorláksson: Háttv. 6 kgk. (G.B.) furðaði sig mikið á að jeg hefði sagt, að það

gjörði ekki til, þótt sjúklingarnir færu á sveitina. En það, sem jeg meinti, var það, að sveitin, en ekki landssjóður, ætti að borga fyrir sjúklingana. Landssjóður á ekki að vera fátækra sjóður, eins og hann er að verða, ef sú stefna fær að ráða, sem nú er farið að brydda á. En slik stefna er óhafandi.

Jeg kannast við, að það er satt, sem sagt var, að mönnum væri ógeðfellt, að fara á sveitina. Það er rjett. Jeg hefi vitað það eins vel sem hver annar. Og jeg bar einu sinni fram hjer á þingi til lögu um það, að sá styrkur, sem mönnum væri veittur til að leita sjer læknishjálpar á sjúkrahælum, skyldi ekki talinn fátækra styrkur. En þessi tillaga mín fjekk ekki framgang. Jeg held að jeg hafi því ekki verið ónærgætnari við tilfinningar manna í þessu efni heldur en aðrir.

Háttv. 6. kgk. (G.B.) sagði að afleiðingar af því, að þingið veitti hælinu að eins 10 þús. kr. styrk, væru þær, að stjórn hælisins yrði að borga það, sem á vantaði, úr sínum eigin vasa. En ef svo er, ætli það sje þá ekki af því að stjórninni hafi ekki farið starf sitt sem heppilegast og hyggilegast úr hendi?

Jeg vil benda á, að í frumvarpinu er ekki talað um annað en reksturskostnað. Eftir frumvarpinu væri engin heimild til að verja landssjóðsstyrknum til að borga gamlar skuldir; þær verður að geyma til næsta þings. Það þarf meira en litinn tíma til þess að bæta úr þeim göllum, sem kunna að vera á rekstri og stjórn hælisins. Og verður ráðstefna um það að biða næsta reglulegs þings.

Kristinn Daníelsson: Það er þegarúið að bera það til baka, að meðgjöfin með sjúklingunum á Vífilsstöðum sje lægri en á öðrum sjúkrahúsum á landinu. Jeg vil benda á, að meðgjöfin í Landakoti er eins og á Vífilsstöðum. Og eins og sagt hefir verið, er læknishjálpin á öðrum sjúkrahúsum venjulega aðeins um stuttan tíma,

í samanburði við þann tíma, sem sjúklingar verða að dvelja á Vífilsstöðum. Það var sagt, að hjer væri verið að gjöra lands-sjóð að fátækra-sjóði, en það ætti hann ekki að vera. En að minnu álit, á lands-sjóður að halda hendi sinni yfir líknarstofnunum landsins og reyna að fyrirbyggja þá þjóðarhættu, sem stafar af þessum hættulega sjúkdómi, sem hjer er um að ræða, berklaveikinni.

Það hefir verið upplýst, að flestir, sem koma á hælið, eru fátækir. Jeg held, að það sje betra, að þeir fáu ríku njóti þeirra mörgu fátæku, heldur en að þeir fátæku gjaldi hinna ríku. Fjöldi þeirra, sem fara að Vífilsstöðum, eru ekki svo fátækir, að það að öðrum kosti gæti komið til mála, að þeir færu á sveitina. En þeir geta samt ekki farið á Vífilsstaði án þess. Og jeg veit að þeir eru margir, sem mundu heldur deyja drottni sínum en fara á sveitina. Samskot hrökkva ekki til, þó ekki standi á því hjá íslenskri alþýðu, að skjóta saman handa þeim, sem fátækir eru og hjálpar þurfa.

Eiríkur Briem: Jeg skal játa, að það er vandi að greiða atkvæði um þessar tillögur. Jeg álit að það geti ekki dregist nema til næsta þings, að endanlegar ákvarðanir verði teknar um hælið og að landssjóður taki það að sjer. En til þess tíma er nauðsynlegt að fá viðbót við þann styrk, sem síðasta þing veitti, samkv. þeim upplýsingum, sem fram hafa komið. Flutningsmenn brtt. á þskj. 468 ljetu í ljósi, að þeir mundu greiða atkvæði á móti frumvarpinu, ef breytingartillagan yrði ekki samþykkt. Það er illa farið, ef frumvarpið yrði felt, en það er ekki eins hættulegt, þó breytingartillagan verði samþykkt, því ef hælið fær 10 þús. kr., þá held jeg að það hljóti að geta haldið áfram til næsta þings. Það hafa að eins tveir háttv. þingm., hv. þingm. Strandamanna og hv. 6 kgk. lýst yfir því, að þeir muni verða með málinu, hvernig sem fer. Jeg þori því ekki

annað en greiða atkvæði með breytingartillögunni, enda álit jeg, að þetta standi ekki á miklu. Jeg sje ekki annað en að á næsta þingi hljóti landssjóður hvort sem er að taka hælið að sjer.

Hákon Kristófersson: Jeg skal ekki vera langorður. En þetta mál horfir svo við, að jeg er í vanda staddur, hvernig jeg á að snúa mjer í því, hvort jeg á að fylgja frumvarpinu eða vera með breytingatill. á þingskj. 468. En hvað viðvikur hélsuhælinu, segi jeg fyrir mitt leyti, að mjer er ekki kunnugt um „status“ þess, en hefi aðeins umsögn annara að byggja á. En sje það, að miklar skuldir hvíli á stjórninni, er óefnilegt, og jeg álit tæplega sanngjarnt, að hlaupa ekki enn einu sinni undir bagga, þótt jeg og fleiri þingmenn byggjumst við að það, sem þingið í fyrra gjörði, mundi hlíta betur en nú er komið á daginn. Hjer hefir verið deilt um það, hvort dýrara sje að vera á Vífilsstaðahælinu eða öðrum sjúkrahúsum hjer á landi, og vil jeg halda því fram, að töluvert ódýrara sje að vera þar, en á sjúkrahúsum úti um land. Út af ummælum hv. 6. kgk. (G. B.) um það, að hann sje buinn að koma skipulagi á reikninga lækna úti um land og gjöra þá sanngjarnari, vil jeg geta þess, að mjer sýnist það undarlega horfa við, að sami maður, er fyrir skömmu barðist fyrir hækkun á læknotaxta yfirleitt, geti ætlað til þess, að hjeraðslæknar úti um land geti sint sjúklingum fyrir minni borgun en læknar í bæjum, eða þar sem fjölmenni er meira. Af því jeg er ekki með öllu ókunnugur reikningum frá læknum í slíkum tilfellum, þá verð jeg að geta þess, að reikningar frá læknum úti um land eru alls engu sanngjarnari en lækna hjer í Rvík. (*Guðm. Björnsson:* Er lækna-skipunin til umræðu?). Að visu er lækna-skipunin ekki til umræðu, en jeg vona að hv. 6. kgk. verði að viðurkenna, að jeg fer hjer ekki lengra út fyrir efnið en hann

hefir leyft sjer að fara í ýmsum málum hjer í deildinni. Jeg sje mjer ekki annað fært en að vera með því, að þessi fjárhæð verði veitt til heilsuhælisins; þetta er mannúðar- og líknarstofnun og menn verða að hugsa sig mjög vel um, áður en þeir hindra framgang þessa máls.

Viðvikjandi ráðsmensku á Heilsuhælinu hefi jeg á engu að byggja, nema umsögn annara, og skal því ekki farið mikið út í það.

Eins skal jeg þó geta, sem háttv. stjórn heilsuhælisins hefir kann ske ekki gætt eins og vera skyldi, en það er að afla sjer haganlegra verslunarsambanda. En þetta er ekki sagt til þess að ásaka stjórnina, sem jeg álit að hafi barist fyrir og fylgt fram þörfu verki.

Karl Einarsson: Það er ekki langt mál, sem jeg hefi að segja. Það hefir komið fram í deildinni, að málið er ekki nægilega upplýst. Þess vegna vil jeg leyfa mjer að leggja til, að málinu sje frestað, svo að menn fái tíma til að átta sig betur á því. Við höldum nægilega marga fundi í deildinni enn þá til þess, að málið geti samt gengið fram. En jeg álit að þetta skifti talsvert miklu máli.

Karl Finnbogason: Þessu máli fer eins og fleirum, að það verður því flóknara, sem meir er um það rætt. En mjer finst málið mjög einfalt. Annaðhvort er þörf á fjárveitingunni eða ekki þörf á henni.

Ef hámarkið er sett alt að 20 þús. kr., eins og gjört er ráð fyrir í tillögu fjáráukalaganefndarinnar, þá er þar með trygt, að fjárveitingin verði að notum. Því um meira hefir ekki verið beðið, og þetta talið nóg af aðstandendum hælisins. En ef hámarkið er sett eins og hjer er gjört, gæti farið svo, að fjárveitingin yrði of litil og verði að loka hælínu eftir sem áður, samkvæmt þeim skýrslum, sem fyrir liggja. Og þá er ver farið en heima setið, fjenu fleygt út, en tilganginum ekki náð. Jeg

vil því ráða til þess, að hámarkið verði annaðhvort óákveðið, eða 20 þús. kr., eins og ráðgjört var í fyrstu, og frv. hljóðar um. Jeg hafði búist við að greiða brtt. atkvæði mitt. En af umræðunum er jeg orðinn veiktrúa á, að rjett sje að samþykkja hana. Og mun því til miðlunar koma með breytingartillögu við hana við næstu umræðu málsins.

Steingr. Jónsson: Það, sem jeg hefi að segja, er aðeins örstutt athugasemd. Tveir þingmenn hafa borið á mig, að jeg hafi farið með rangt mál, þar sem jeg sagði, að vist á heilsuhælinu væri ódýrari en á öðrum sjúkrahúsum í landinu. Það gjörði þó ekki 6 kgk. (G. B.), sem var á sama máli og jeg.

Jeg hefi sjeð þetta bæði í „privat“-reikningum og sjerstaklega fátækrareikningum, sem gengið hafa gegn um mínar hendur, og verður þetta ekki hrakið.

Guðmundur Björnsson: Jeg er samþykkur seinni tillögu hv. þingm. Vestm. (K. E.), að umræðum um málið verði frestað í því skyni, að menn fái tíma til að hugsa betur um og kynna sjer málið.

Hákon Kristófersson: Það er undarlegt, að menn eru ekki ákveðnir í þessu máli.

Jeg sje enga ástæðu til að fresta því. Jeg er ákveðinn í því, hvernig jeg greiði atkvæði, og hvort sem það er rjett eða rangt, verður það að vera svo.

Annars er það slæmt, þar sem þingið hefir svo mikið fjallað um þetta mál, þá skuli ekki hafa legið fyrir neinir reikningar um rekstur hælisins. Jeg að minsta kosti hefi ekki átt kost á að sjá þá.

Forseti tók málið út af dagskrá, og var þessari umræðu frestað til næsta fundar.

Frh. 2. umr. á 38. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst (A. 414, 468, 480).

Breytingartillagan á þgskj. 480 kom fyrst fram nú á fundi. Forseti leitaði

samþykkis deildarinnar til að bera hana undir atkvæði. Deildin leyfði hana í einu hljóði.

Karl Finnbogason: Jeg á hjer litla brtt., sem jeg kom með til að reyna að greiða úr þeirri flækju, er brtt. sú, er fram var komin, gjörði í frv. Sumum hv. dm. þykir upphæðin, sem farið er fram á að veita heilsuhælinu, ofhá, öðrum þykir hún oflág. Jeg vil reyna að miðla hjer málum. Í brtt. minni held jeg mjer að visu við lægra hámarkið, 10000 kr., en þó er ekki loku skotið fyrir, að upp fyrir það megí fara, ef brýn þörf krefur. Þetta þykir mjer líklegt, að allir þeir geti sætt sig við, sem vilja að málið fái fram að ganga, en að sem minst fje sje þó lagt fram.

Björn Þorláksson: Af því að þetta er brtt. við mína brtt. sje jeg ástæðu til að standa upp. Jeg hafði áður lýst því yfir, að jeg mundi ekki greiða atkv. með frv. ef mín brtt. yrði ekki samþykkt, en nú er svo komið, að jeg get sætt mig við þessa miðlunartillögu og mun jeg greiða atkv. með frv. þótt hún komist að,

Magnús Pjetursson: Jeg tel þessa brtt. til nokkurra bóta; þó er hún hálf varhugaverð. Það getur lengi orðið álítmál, hvað telja megí brýna nauðsyn. Jeg veit t. d. ekki, hvort það verður talin brýn nauðsyn, að landsstjórnin leggi út fje til að borga bankalán það, er hælisstjórnin er í ábyrgð fyrir, þó þess sje krafist.

Guðmundur Björnsson: Herra forseti! Jeg bið mig undanþeginn að greiða atkv. í þessu máli af ástæðum þeim, er jeg ber nú fram:

Á undanförnum þingum hefir heilsuhælið aldrei fengið þann styrk, er nægur hafi verið. Þess vegna höfum við stjórnendur hælisisins orðið að ganga í ábyrgð fyrir fje, svo að hælið yrði rekið. Ábyrgðarlán þetta er nú 9000 kr. Eins og hv. d. er kunnugt, þá hefir okkur verið borið það hjer á brýn, að við höfum stjórnað

hælinu illa og ráðlauslega. Jeg kippi mjer ekki upp við þetta og ætla ekkert að afsaka; veit að allir timar hafa sinn dóm.

Eins og nú er ástatt, get jeg búist við, að bankinn krefji okkur um borgun. Hjer er því um hagsmuni mína að ræða, og þess vegna tel jeg mjer ekki hæfa að greiða atkv. um málið. Þetta óska jeg að sje bókað.

Björn Þorláksson: Jeg skil það svo, að þessi ráðstöfun á rekstri heilsuhælisisins sje að eins til bráðabirgða; og ef svo er, þá mun nóg að veita að þessu sinni fje til reksturs hælisisins fram til næsta þings, eða má ske öllu heldur, þangað til landið tekur hælið að sjer, því að jeg býst við, að að því reki. Hitt vona jeg að allir sjái af fyrirsögn frv. og efni, að fjárveitingin sje ekki ætluð til að greiða gamlar skuldir, er á hælinu hvíla.

Hv. 6. kgk. (G. B.) lýsti yfir því, að á stjórn heilsuhælisisins hvildi ábyrgð fyrir hælið, á samtals 9000 kr. Jeg geng að því visu, að þetta muni vera í vixlum í bankanum. Og jeg hefi grun um, eða jafnvel fulla vissu fyrir því, að ekki muni verða gengið hart að mönnum um greiðslu þessara skulda, eins og nú árar, því fremur sem búast má við, að þessu máli verði ráðið til lykta á næsta þingi á þann hátt, að landssjóður taki hælið að sjer. Það er því engin hætta, þótt lánið standi til næsta þings. Enda hefir landssjóður mjer vitanlega tekið ábyrgð á lánum hælisisins.

ATKVGR:

Brtt. 480 við brtt. 468, 2. lið, samp. með 10 : 2 atkv. að viðhöfðu nafnakalli og sögðu

já:

nei:

Björn Þorláksson, Júlíus Havsteen,
Steingrímur Jónsson, Sig. Stefánsson.
Eiríkur Briem,
Guðm. Ólafsson,
Jósef Björnsson,
Karl Finnbogason.

Hákon Kristófersson, Karl Einarsson, Kristinn Danielsson og Magnús Pjetursson greiddu ekki atkv. og voru taldir með meiri hlutanum.

Guðmundur Björnsson greiddi ekki atkv. af ástæðum, sem forseti tók gildar.
Brtt. 468, 2., við frv.greinina. svo breytt samþ. með 8 atkv. samhlj.

Frv.greinin með áorðinni breytingu samþ. með 12 atkv. samhlj.
Brtt. 468, 1., við fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr., og þar með fyrirsögnin svo orðuð samþ. án atkvgr.

Frv. visað til 3. umr. með 9 atkv. samhlj.

3. umr. á 39. fundi, miðvikudaginn 12. ágúst (A. 491).

Afbrigði áður leyfð og samþ.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með 12 atkv. samhlj. og endursent Nd.

(Sjá A. 494).

24. Listaverk Einars Jónssonar.

Á 35. fundi í Ed., laugardaginn 8. ágúst, var útbýtt

frv. til heimildarlaga fyrir landsstjórnina til þess að flytja listaverk Einars Jónssonar frá Galtafelli heim til Íslands og geyma þau á Landssjóðs kostnað,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 36. fundi, mánudaginn 10. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 415.)

Steingrímur Jónsson: Jeg vil vekja athygli á því, að í þessu frv. er ekki gjört ráð fyrir, hvað þessi fyrirhugaði flutningur og geymsla á verkum Einars Jónssonar muni kosta. Það er með öðrum orðum ótakmörkuð upphæð, sem stjórnin má verja til hans. Þótt hún vildi verja eins miklu fje til þess og Danir vörðu fyrir 70 árum til að flytja verk

Thorvaldsens frá Róm, þá er henni það ekki óheimilt eftir frv.

Annars veit jeg ekki til, að neinar upplýsingar liggi fyrir þinginu um það, hve mikið listagildi þessi verk hafa. Jeg hefi sjeð Ingólfsmyndina og álit að hún sje listaverk, þótt gallar sjeu á. Og ef landið á að flytja hana upp og geyma hana, svo að skammlaust sje, svo að það verði okkur ekki til eins mikillar eða meiri skammar en Útilegumaðurinn, hygg jeg að það muni kosta ærið fje. Það er ekki hægt að hola henni niður í einhvern skúr.

Það hafa engin gögn verið lögð fram, svo jeg hafi orðið var við, er sýni að þessi verk sjeu þess verð, að þeim sje sá mikli sómi sýndur, er frv. fer fram á. Jeg veit ekki hvort það er gott fyrir sjálf listaverkin, að þau sjeu flutt til landsins. Jeg tel því ekki viturlegt að samþykkja frv. að órannsókuðu máli.

Karl Finnbogason: Jeg get ekki sjeð að hjer væri í mikið ráðist. Jeg verð að visu að viðurkenna, að jeg er ekki svo kunnugur verkum Einars Jónssonar sem skyldi, en jeg veit, að hjer er að ræða um listaverk, sem þeir menn, er vit hafa á, telja mikils verð. 5 eða 6 þeirra eru stór, og mörg smá. Einar getur nú ekki lengur fengið að hafa þau í því húsnæði, sem hann hefir komið þeim fyrir í um hrið, og hefir hann því gripið til þess úr-ræðis, að síma til þingsins og bjóða þau ókeypis, ef þingið vildi leggja fram fje, til þess að flytja þau heim og geyma sæmilega. Mjer finst óráðlegt að slá hendi móti slíku boði, þótt það kunni að kosta 3—4 þús. kr. strax að taka því, og auðvitað meira síðar. Hv. 3. kgk. (Stgr. J.) vildi bera bríður á, að verkin væru þess verð að flytjast heim. Um smekk má auðvitað lengi deila. Og mjög er erfitt að meta gildi listaverka, svo vel sje. Jeg veit ekki, hvernig hv. 3. kgk. (Stgr. J.) ætlar að fá vissu fyrir því, hvort verkin

sjeu listaverk eða ekki. En auðvitað hlyti sú rannsókn að kosta eitthvað. Ef til vill vildi hv. þm. senda mann til Hafnar til þess að rannsaka þau, en kostnaðurinn af þeirri sendiför mundi að líkindum slaga hátt upp í flutningskostnaðinn. Sá kostnaður yrði aldrei tilfinnanlegur, en hitt er viðsjárvert og yrði sjálfsagt af mörgum talið ósæmilegt, ef slíku boði væri hafnað. Þess ber líka að gæta, að þetta gæti orðið vísir til listasafns hjer á landi, en einmitt slíku safni verðum við sem fyrst að reyna að koma okkur upp, ef við viljum teljast þjóð með þjóðum — menningarþjóð. Og hjer er ekki að ræða um ótakmarkaða heimild fyrir stjórnina; henni á að eins að heimilast að leggja fram það fje, sem þarf til að flytja þau heim og koma þeim fyrir einhversstaðar, þar sem þau liggi ekki undir skemdum. Jeg get því ekki skilið annað en að hv. d. snúist vel við þessu máli, að minsta kosti ætti hún að gjöra það.

Steingrímur Jónsson: Jeg held að það væri ekki ráðlegt að setja á stofn listasafn á þann hátt, sem hv. þm. Seyðf. (K. F.) var að tala um. Ef við rjeðumst í slíkt, yrðum við auðvitað að hafa þá aðferð, að kaupa verk þeirra listamanna, sem eitthvert heimgengi hefðu hlotið. Danir sendu ekki eftir listaverkum Thorvaldsens að fyrri bragði; fyrst hafði hann orðið að afla sjer heimsfrægðar. Gengi hans byrjaði fyrst, þegar Englendingurinn keypti Jason af honum; þá opnaðist honum heimurinn. Eins og jeg áður hefi tekið fram, er jeg óviss um að Einari Jónssyni væri neinn greiði gjörður með því, að Alþingi tæki þessu boði hans. Hitt álit jeg sjálfsagt að styrkja hann svo í lífsbaráttunni, að hann geti haldið áfram listastarfi sínu. Það á hann skilið vegna þeirra hæfileika, sem hann hefir sýnt, og vegna þess að hann er góður drengur.

Karl Finnbogason: Hv. 3. kgk. (Stgr.

J.) tók það fram, að Englendingur einn hefði bent Dónum og heiminum á listaverk Thorvaldsens — með því að kaupa Jason af honum. Konsúll Ditlev Thomsen hefir bent okkur og heiminum á Einar Jónsson, með því að kaupa útilegumanninn af honum, og gefa hann landinu. Jeg vil annars leyfa mjer að benda á meðferðina á því listaverki. Það er geymt í fordyri Íslandsbanka og liggur þar undir skemdum götustráka og annars óþjóðalyðs. Slíkt er til svivirðu og sýnir ljóst, hversu lítið við Íslendingar metum listina. — Annars vil jeg taka það fram, að það er ekki aðalatriðið fyrir mjer, að styrkja Einar Jónsson, þó að hann eigi það margfaldlega skilið, heldur hitt, að landið missi ekki af þessum listaverkum. Við höfum hjer tækifæri til þess að sýna ungum listamanni kurteisi, gjöra landinu gagn og sjálfum okkur sóma. Og því tækifæri megum við ekki sleppa ónotuðu.

Júlíus Havsteen: Jeg vil að eins gjöra stutta athugasemd út af því, sem hv. þm. Seyðf. (K. F.) sagði um „útilegumanninn“. Hann stóð hjer fyrst í forsal þinghússins, en þegar Háskólinn tók til starfa, gat hann ekki verið hjer lengur. Við máttum því verða fegnir, þegar Íslandsbanki skaut yfir hann skjólshúsi. Í Safnahúsinu hefði ekki verið hægt að koma honum fyrir, og sýnir það best, hvað örðugt er hjer um húsnæði fyrir slík verk. En gipsmyndir þola ekki að standa undir berum himni.

Kristinn Daníelsson: Jeg hlýt að taka undir með hv. 3. kgk. (Stgr. J.), að þetta mál er alt of illa upplýst, og hefði því verið eðlilegast, að skipa nefnd til þess að athuga það betur. En nú er komið að þinglokum og að setja málið í nefnd, væri sama sem að drepa það. Nokkurra upplýsinga gætu menn þó sjálfsagt aflað sjer, áður en málið kemur til 2. umr. — Annars vildi jeg leggja það til málanna, að mjer finst mjög óviðurkvæmilegt, að hafna þessu tilboði, þó að listamaðurinn, sem

hlut á að máli, sje ekki heimsfrægur. Hann býðst nú til að gefa landinu öll sín verk, og setur það eitt upp, að þau verði flutt hingað heim. Hv. 3. kgk. sagði, að hann væri ekki viss um, að Einari væri greiði gjörður með því, að taka þessu tilboði. Jeg er honum ekki samdóma um það. Einar mun ekki geta kostað geymslu á verkunum, og því er honum nauðsynlegt, að Alþingi vikist vel við tilboði hans. Hjer er ekki um neinn hreppabítlung að ræða, heldur um mál, sem varðar þjóðina alla. Þess vegna er það von mín, að þessi heimildarlög nái fram að ganga.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. með 8: 2 atkv.

2. umr. á 37. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst (A. 415, 469).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að mega taka frv. fyrir, voru leyfð og samþykkt.

Karl Finnbogason: Það vildi svo vel til, að Einar Jónsson kom hingað í gær, og átti jeg tal við hann í gærkvöldi um þetta mál, en hann gaf mjer engar verulegar upplýsingar, aðrar en jeg gaf hjer í gær.

Um verkin sagði hann það sama, nema að hin stærri væru eitthvað fleiri en jeg hjelt, 8—9. Skilyrðin eru þau sömu, verkin eru gefin landinu gegn því, að þau verði flutt heim og annast um geymslu þeirra.

Jeg get ekkert fullyrt um það, hvað mikill kostnaðurinn við flutninginn heim og geymslu í vetur muni verða, en sennilega er nægilegt að áætla hann 4000 kr.

Annars vil jeg taka það fram, að jeg gjörði þessa brtt. (469) nauðugur og að eins til þess að gjöra þeim til geðs, er endilega vildu hafa ákveðið hámark, og koma í veg fyrir að málið yrði drepíð; og ekki mun jeg deila á stjórnina, þótt hún kosti meira til, ef þess gjörist þörf.

Um geymsluna er það að segja, að ef ætlast er til að verkin væru höfð til sýn-

is, myndi þurfa 20×20 álna stofu og 8 álna háa, en ef til vill mætti hún þó vera nokkru minni, 12×15 álnir eða svo. Ef þau væru geymd í kössum, þyrfti herbergið ekki stærra en 8×8 álnir.

Jeg vil geta þess, að Björn Kristjánsson bankastj. bjóst við því, að geta lánað húsrúm fyrir kassana í vetur, þurran og góðan kjallara, þar sem þau væru geymd undir umsjón Einars Jónssonar, því að jeg býst við því, að hann dvelji hjer í vetur. Annars geng jeg þess ekki dulinn, að það kostar mikið að byggja listaverkunum hús, er þeim hæfi. En menn eru engu bættari, þótt þau verði flutt hingað heim, ef þau verða látin molna hjer niður, og sannarlega betra, að einhver útlendingur nyti þeirra, sem betur kynni að meta þau og með að fara.

Ef við með rjettu eigum að teljast menningarþjóð hjer eftir sem hingað til, hlýtur að koma að því áður en langt liður, að hjer verði reist hús fyrir listaverk, enda er nóg efni fyrir hendi frá þeim listamönnum, sem komnir eru og koma munu. Og listaverk Einars eru verðug byrjun; sémir það ekki að gera listaverkin bókstaflega „*útilegumenn*“ eins og hjer hefir verið gjört — með *útilegumann* Einars, og listamennina og skáldin sömuleiðis, eins og nú er titt. Það er eftirtektavert, að yngri skáldin okkar og listamennirnir verða að „*leggjast út*“, fara utan og hafast þar við til að geta lifað og starfað eins og þeim er eðlilegt og nauðsynlegt. Þetta er raunar auðskilið og eðlilegt, en engu síður sorglegt. Þó er hryggilegast ef Íslendingar vilja ekki þiggja verk þessara olnbogabarna sinna, sem þau hafa unnið í útleðinni, og vilja gefa fððurlandinu, sem flæmdi þau burt. Jeg gat þess, að jeg vildi ekki setja 4000 kr. hámark fyrir flutningi þeirra heim, því að jeg lit svo á, að stjórnin muni ekki leika sjer að, að flytja þau heim með meiri tilkostnaði en þörfin krefur, en jeg vil á engan hátt

fyrirbyggja, að hægt verði að flytja öll verkin heim.

Jeg skal svo ekki fjölyrða þetta frekar, en vona að málið fái fram að ganga, því það er þjóðarnauðsyn og þjóðarsómi.

Magnús Pjetursson: Jeg tel brtt. (469) harla óþarfa.

Hvort hjer er um 1–200 kr. meira eða minna að ræða, tel jeg ekki máli skifta, og skil ekki í því vantrausti til stjórnarinnar, að æfinlega þurfi að skamta henni úr hnefa.

Jeg fyrir mitt leyti trúi stjórninni vel fyrir því, að verja ekki meira til þessa en full þörf er á. Þess vegna tel jeg brtt. algjörlega óþarfa og nærri hlægilegt, að hún skuli hafa komið fram.

Jósef Björnsson: Jeg skal ekki lengja umræðurnar um þetta, en vildi segja örfá orð út af ummælum hv. þm. Strandam. (M. P.)

Jeg get ekki fekið undir með honum, að brtt. lýsi nokkru minsta vantrausti til stjórnarinnar, heldur er hitt, að okkur, sem flytjum þessa brtt., var ljóst, að þetta mundi kosta nokkuð mikið og töldum heppilegra að taka til einhverja upphæð, þá upphæð, sem þeir, er kunnugastir eru þessu, töldu alveg fullkomlega nægilega.

Breytingartill. er komin fram til þess að styðja að framgangi málsins, en að hún feli í sjer nokkurt vantraust til stjórnarinnar, því vil jeg harðlega mótmæla fyrir flutningsmannanna hönd.

ATKVGR.:

Brtt. 469 við frv. greinina samþ. með 9 atkv. samhlj.

Frv. greinin svo breytt samþ. með 11 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 11. atkv.

3. umr. á 38. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst (A. 477).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að taka frv til umræðu, voru leyfð og samþykkt.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frv. samþ. með 9 atkv. samhlj. og endursent Nd.

(Sjá A. 483).

25. Langárbrú.

Á 35. fundi í Ed., laugardaginn 8. ágúst, var úthýtt

frv. til laga um að landsstjórninni veitist heimild til að láta gjöra járn-benda steinsteypubré á Langá í Mýrasýslu,

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 36. fundi mánudaginn 10. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 428).

Karl Einarsson: Þetta frumvarp er seint á ferð (*Sig. Stefánsson:* Það eru fleiri), sem mun stafa af því, að upphaflega var farið fram á í Nd., að taka af vegafje til Stykkishólmsvegarins, til að gjöra þessa brú, en þetta fórst fyrir af sjerstökum ástæðum.

Deildin áleit ekki fært að taka neitt af því fje.

Jeg vil með leyfi hæstv. forseta leyfa mjer að lesa upp kafla úr brjefi landsverkfræðings um þetta efni til stjórnarráðsins, dags. 25. júlí 1914:

„Mjer hafa borist ýmsar kvartanir um það, að brúin á Langá í Mýrasýslu sje orðin svo skemd af fúa, að hætta þyki orðin að fara um hana, og hefi jeg látið skoða brúna, og niðurstaðan orðið sú, að kvartanirnar sjeu á talsverðum rökum bygðar, og því óhjákvæmilegt annaðhvort að framkvæma mikla viðgjörð á brúnni eða endurbyggja hana, í síðasta lagi næsta sumar.“

Svo kemur lýsing á brúnni og skýrt frá því, að Alþingi í fyrra hafi gjört það að bindandi fordæmi við þess háttar brýr, að landssjóður leggi fram $\frac{2}{3}$ en viðkomandi sýsla $\frac{1}{3}$ af endurbyggingarkostnaðinum,

þegar steinsteypubrú er gjörð fyrir trjeburú, sem áður var. Og landsverkfræðingurinn segir enn fremur í greindu bræfi sínu:

„Ef brúin á að endurbyggjast næsta sumar, er ekki unt að biðja eftir fjárveitingu frá næsta reglulegu Alþingi, því að undirbúningur, þar með smíði að nokkru leyti, verður að fara fram í vetur, enda virðist það ekki nauðsynlegt, að fá sjerstaka fjárveitingu til þessarar brúar, þar sem fjárveiting er fyrir hendi til Stykkishólmsvegarins, sem brúin liggur á.

En nú hefir þetta verið felt af Nd.

Það er áætlað, að brúin kosti 4500 kr. Og með því að verkfræðingur landsins álitur, að annað hvort verði að gjöra brúna af nýju eða framkvæma mikla viðgjörð á henni, og óvist að hve miklu haldi sá kostnaður kæmi, mun heppilegra að gjöra brúna strax af nýju á næsta sumri. En til þess þarf málið að ganga hjer fram, og vona jeg að deildin lofi því að fá greiðan framgang.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. með 9 atkv. samhlj.

2. umr. á 37. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst (A. 428).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að mega taka frumvarpið fyrir. Afbrigðin voru leyfð og samþykkt.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpsgreinin samþykkt með 10 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umr. með 12 atkv. samhlj.

3. umr. á 38. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst (A. 428).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að

mega taka frumvarpið þegar í stað til 3. umr., voru leyfð og samþykkt.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með 12 atkvæðum samhljóða og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 485).

26. Strandferðalög.

Á 37. fundi í Ed., þriðjudaginn 11. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum um strandferðir frá 10. nóv. 1913, eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 38. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 475).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess þegar í stað að mega taka frumvarpið til 1. umr., og voru afbrigðin leyfð og samþykkt.

Jósef Björnsson: Það frumvarp, sem hjer liggur fyrir, er flutt af samvinnunefndinni í strandferðamálinu. Ástæðan til þess að það er fram komið er sú, að skip þau, er höfð verða til strandferðanna, verða töluvert dýrari en gjört var ráð fyrir á seinasta þingi. Þá var gjört ráð fyrir, að þau myndu kosta um 400 þús. kr. En nú er áætlað, að þau kosti um 500 þús. kr., minst 490 þús. kr. Nú hefir stjórn eimskipafjelagsins tjáð nefndinni í strandferðamálinu, að hún sæi sjer ekki fært að útvega þessi góðu skip, nema landssjóður tæki frekari hluti í fjelaginu en hann hefir nú gjört. Það er ekki að eins verðhækkun á skipum, sem er þessu valdandi, heldur líka, að stjórninni hepnadist ekki að fá eins hátt lán gegn fyrsta veðrjetti í skipunum eins og við var búist. Hún stendur því ver að vígi til að kaupa dýrari skip.

Samvinnunefndinni um strandferðir pótti því ekki nema eðlilegt, er stjórn eimskipa-

fjelagsins fór fram á aukna hluttekning af landssjóðs hálfu. Til þess að verða við þessari málaleitun er frumvarpið fram komið. Fyrsta breytingin, sem frumvarpið gjörir á lögum þeim, er þingið í fyrra samþykkti um hluttöku af landssjóðs hálfu, er sú, að 400 þús. kr. í 1. gr. laganna verði breytt í 500 þús. kr. Í samræmi við það er önnur breytingin, en það er breyting á 5. gr. laganna, og er lagt til að landssjóður hafi leyfi til að taka 500 þús. kr. lán í stað 450 þús. kr.

Jeg vona, að háttv. deild sjái nauðsynina á að samþykkja frumvarpið, og gefi því góðan byr.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. í e. hlj.

2. umr. á 39. fundi, miðvikudaginn 12. ágúst (A. 475).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að taka frumvarpið þegar til 2. umræðu, og voru afbrigðin leyfð og samþykkt.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

1. gr. frumvarpsins samþ. í einu hljóði.
2. — — — — —

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umr. í e. hlj.

3. umr. á 40. fundi, miðvikudaginn 12. ágúst (A. 475).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess þegar í stað að mega taka frv. til 3. umr., voru leyfð og samþykkt.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með 11 atkvæðum samhljóða og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 497).

27. Alþingiskjósendur.

Á 37. fundi í Ed., þriðjudaginn 11. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um atkvæðagreiðslu við alþingiskosningar þeirra manna, sem staddir eru utan þess hrepps eða kaupstaðar, þar sem þeir standa á kjörskrá, þegar kosning fer fram, eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 38. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 474).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að frumvarpið mætti þegar í stað koma til 1. umræðu, og voru afbrigðin leyfð og samþykkt.

Sigurður Stefánsson: Við vorum að fá þetta frumvarp frá Nd. núna í augnablikinu. Það er einn hluti af frumvarpi stjórnarinnar um kosningar til Alþingis, sem hún lagði fyrir Nd. í þingbyrjun, og hefir Nd. þóknast að taka þetta atriði út úr frumvarpi stjórnarinnar. Maður heyrir sagt að þetta stafi af því, að neðri deild hafi viljað að þetta mál næði fram að ganga, hvernig sem færi um stjórnarskrána á þessu þingi, en atferli þeirrar deildar í þessu máli, virðist ekki benda til þess, að hún hafi ætlast til að málið gengi fram á þessu þingi, þar sem vjer fáum frumvarpið fyrst til ihugunar síðasta lög-mæltan þingdag. Jeg skil það ekki, að menn þykjast vilja flýta málunum, en fara þó svo að ráði sinu, að málið getur með engu móti gengið fram á þessu þingi, ef efri deild vill gæta skyldu sinnar og athuga málið, svo sem henni ber að gjöra. Jeg er ekki svo skarpur löggjafi, að jeg geti athugað þetta nýmæli, þó jeg sæti yfir því í alla nótt, svo vandlega, að jeg gæti greitt atkvæði um það, nema þá undir því skilorði, að því verði breytt aftur á næsta þingi, svo sem nú er orðin tíska. Það er hrein óhæfa, að merkustu lögin, sem þingið hefir haft til meðferðar, skuli ekki koma til efri deildar fyr en að þing-

lausnum, og jeg get ekki sjeð, að deildin geti rjettlætt það, að samþykkja þetta frumvarp á einum degi við 3. umr.

Jeg álit þetta frumvarp mikla rjettar-bót, og get því ekki lagt til að það verði felt, en vil gjöra það að tillögu minni, að því verði vísað til nefndarinnar í kosningalagamálinu.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umræðu með 12 atkv. samhlj.

Frv. vísað til kosningalaganefndar í e. hlj., en þá nefnd skipuðu:

Karl Einarsson,
Karl Finnbogason,
Magnús Pjetursson.

2. umr. á 42. fundi, fimtudaginn 13. ágúst (A. 474, n. 505).

Framsögum. (Karl Finnbogason):

Nefndin hefir lagt til, að þetta frv. yrði samþykkt með þeim litlu breytingum, sem standa á þingskjali 505.

Fyrsta breytingin er við 3. gr., þar sem í frumvarpinu er að eins gjört ráð fyrir einmenningskjördæmum, og leggur því nefndin til, að eftir orðinu „þingmanns-efnis“, í fyrstu málsgrein komi orðin: eða þeirra þingmannaefna, ef fleiri en einn á að velja.

Jeg vil að eins benda á það, að þessi breyting er alveg sama eðlis og um var að ræða í kosningalagafrumvarpinu.

2. breytingin er við 4. gr.; α-liður, er um það, að eftir orðunum „þingmanns-efnis“ í 1. málsgrein, komi orðin: eða þingmannaefna, ef fleiri en einn á að kjósa. Þessi breytingartillaga er sama eðlis og hin og jafn sjálfsögð.

b. er um það, að orðin „er fæst við skipaafgreiðslu“ í 3. málsgrein, falli burt. Þau eru alveg ónauðsynleg og hafa verið feld alstaðar annarsstaðar burt úr stjórnarfrumvarpinu.

c. er um það, að á eftir orðinu „sýslumanns“ í 4. málsgrein, komi orðin: um-

boðsmanns hans. Með því er gjört ráð fyrir, að hægt sje að fá vottorð það, sem þar um ræðir, hjá umboðsmönnum sýslumanns, ef ekki næst til hans sjálfs.

Fleiri breytingartillögur gjörði nefndin ekki. Og þótt jeg verði að viðurkenna, að frumvarpið sje lítið athugað af okkur, legg jeg til fyrir nefndarinnar hönd, að það verði samþykkt með þessum breytingum.

Karl Einarsson: Það er raunar satt, að við athuguðum frumvarpið lítið, en það er stutt og einfalt í sjálfu sjer.

Jeg hefi lesið það vandlega í gegn, fyrir utan það sem við bárum okkur saman í nefndinni, og hefi jeg komist að þeirri niðurstöðu, að frumvarpið sje í engu verulegu frábrugðið lögum um sama efni annarsstaðar, t. d. í Danmörku. Og jeg hygg það sje svipað í Noregi og Svíþjóð. Því mun ekkert varhugavert við að samþykkja það. En frá almennu sjónarmiði er nauðsynlegt að frumvarpið nái fram að ganga, þar sem það felur í sjer mikilsverðar rjettarbætur. Það er næsta hart, að menn skuli missa af kosingarrjetti sínum vegna atvinnu sinnar. En eins og hjer hagar til, er það mjög algengt, að fólk er í öðrum landsfjórðungum að leita sjer atvinnu, þegar kosningar fara fram, og það eins, hve nær sem kjördagur væri.

Stjórnarfrumvarpið náði að eins til sjómannanna, en mjög auðvelt að breyta því svo, að það geti náð til allra, með því að sýslumenn, eða umboðsmenn þeirra, framkvæmi það, sem skipstjórum annars var ætlað að gjöra, að leiðbeina við kosningar.

Vil jeg þess vegna mælast til að háttv. deild samþykki frumvarpið með þessum sjálfsögðu breytingum.

ATKVGR.:

1. gr. samþykkt með 9 atkv. samhlj.

2. — — — 9 — —

Brtt. 505, 1. við 3. gr. samþykkt án atkvæðagreiðslu.

3. gr., svo breytt, samþykkt með 8 atkvæðum samhljóða.

Brtt. 505, 2. a. við 4. grein samþykkt með 7 atkv. samhlj.

— 505, 2. b. við 4. grein samþykkt án atkvæðagreiðslu.

— 505, 2. c. við 4. gr. samþykkt án atkvæðagreiðslu.

4. gr., svo breytt, samþ. með 7 atkv. samhlj.

5. gr., 6. gr., 7. gr., 8. gr., 9. gr. og 10. gr., hver um sig, samþykkt með 7 atkvæðum samhljóða.

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umræðu með 7 atkv. samhlj.

3. umr. á 43. fundi, fimtudaginn 13. ágúst (A. 507.)

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess frumvarpið mætti þegar í stað koma til 3. umræðu. Afbrigðin voru leyfð og samþykkt.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með 7 atkvæðum samhljóða og endursent Nd.

(Sjá A. 509).

28. Siglingalög.

Á 42. fundi í Ed., fimtudaginn 13. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um breyting á siglingalögum 22. nóv. 1913,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr. (A. 503).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að mega taka frv. samtundis til umr. Afbrigðin voru leyfð og samþykkt.

Karl Einarsson: Eiginlega er það okkur að kenna, að þetta frv. er hjer á

ferðinni. Þetta er sjálfsögð breyting, en hvort hún er alveg nauðsynleg á þessu þingi, skal jeg ekki segja. Breytingin liggur að eins í því, að í 11. gr. siglingalaganna frá 22. nóv. 1913 komi í stað orðanna: „Nú missir skip rjett til að sigla undir dönsku flaggi“: Nú missir skip rjett til að sigla undir því flaggi, er íslenskum skipum er lögmælt.

Þessi breyting er eins nauðsynleg eins og í skrásetningarlögnum, og þar sem nú á að lögleiða íslenskan fána á vissu sviði, tel jeg þetta nauðsynlegt.

ATKVGR.:

Fr. vísað til 2. umr. með öllum atkv.

2. umr. á 43. fundi, fimtudaginn 13. ágúst (A. 503).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að mega taka frv. þegar í stað til 2. umr., voru leyfð og samþ.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. greinin samþ. með 10 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Fr. vísað til 3. umr. með 11. atkv. samhlj.

3. umr. á 44. fundi sama dag (A. 503).

Afbrigði frá þingsköpum, öll þau sömu sem við 2. umr., leyfð og samþ.

ATKVGR.:

Fr. samþ. með öllum atkv. og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 510).

29. Sveitarstjórnarlög.

Á 4. fundi í Ed., miðvikudaginn 8. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á sveitarstjórnarlögum frá 10. nóv. 1905.

Á 5. fundi, föstudaginn 10. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 31).

Flutningsm. (Magnús Pjetursson): Jeg verð fyrst að geta þess, að það er ekki tilgangur minn að gjöra eins mikinn usla í 66. gr. sveitarstjórnarlaganna eins og frv. þetta bendir til. Það er einungis fyrri málsgrein lagagreinar þessarar, sem jeg óska að breytist. Tilgangur minn með frv. er ekki annar en sá, að fá numin úr 66. gr. sveitarstjórnarlaganna þessi orð: „Ef atkvæði eru jöfn, ræður atkvæði oddvita“. Ástæðan til þessa er fyrst og fremst sú, að þetta ákvæði hefir verið skilið á tvo vegu, bæði af löglærðum og ólöglærðum. Sumir sýslumenn og aðrir lögfræðingar hafa skilið það þannig, að sýslumaður hafi ekki atkvæðisrjett, nema þegar atkvæði hreppsfulltrúaanna eru jöfn. Með öðrum orðum, að sýslumaður hafi einungis úrskurðaratkvæði á sýslunefndarfundum. Hin skýringin er sú, að sýslumaður hafi fyrst og fremst atkvæðisrjett sem aðrir sýslunefndarmenn, eg ef atkvæði eru jöfn, að hans atkvæði meðtöldu, þá hafi hann síðan *einnig úrskurðaratkvæði*. Eftir þeim skilningi getur oddviti sýslunefndar haft tvöfalt atkvæði. Nú hefir stjórnarráðið með úrskurði dags. 21. mars þ. á., staðfest þennan síðari skilning á sveitarstjórnarlögunum. Sýslumaður fær þannig tvöfalt atkvæði. Þetta tel jeg óheppilegt og ekki rjettlátt. Það má gjöra ráð fyrir að sýslunefnd sje venjulega skipuð færustu mönnum sýslunnar, og það er ekki ástæða til að ætla að sýslumenn yfirleitt hafi þeim mun betur vit á málum sýslunnar, að rjett sje þess vegna að gjöra þá tvígilda á við fulltrúa hreppanna. Hagsmunir hreppanna geta og illa rekist á. Er það þá ekki alveg óhugsandi, að sýslumaður hefði tilhneiging til að fylgja að málum þeirri sveitinni, er hann býr í, og gæti þá sá hreppur þannig öðlast 3 atkv.

Það getur verið, að sumum sýslumönnum þyki þetta hart og finnst það rýra

vald sitt, en þar sem þeir eftir sem áður samkv. áður nefndum úrskurði hafa atkv. til jafns við fulltrúa hreppanna, þá álit jeg það sannarlega fullmikið. Því eftirlitsvald hafa þeir hvort sem er nægilegt, samkv. 81. gr., svo óþarft virðist þess vegna að auka valdssvið þeirra.

Áf því að jeg leyfi mjer að stinga upp á 3 manna nefnd að þessari umr. lokinni, þá ætla jeg ekki að fjölyrða frekar um þetta að sinni, en vona að hv. deild sýni frv. þann velvilja að leyfa því fram að ganga.

ATKVGR.:

Fr. visað til 2. umr. í e. hlj.

Þriggja manna nefnd samþ. í e. hlj. og í hana kosnir:

Magnús Pjetursson,
Kristinn Danielsson,
Steingrímur Jónsson.

2. umr. á 17. fundi, föstudaginn 24. júlí (A. 31, 66, n. 152, 153).

Framsögum. (Kristinn Danielsson): Eins og hv. deild getur sjeð á nefndarálitinu og viðaukatillögum nefndarinnar, þá hefir málið vaxið allmikið í höndum hennar. Ástæðan til þess er sú, að við þóttumst ekki geta komist hjá að taka til greina fleiri breytingar á sveitarstjórnarlögunum en farið var fram á í hinu upphaflega frv. Nefndin hefir orðið sammála um, að fallast á efni frv., sem gjörir þá breytingu á 66. gr. sv.stj.l. að atkv. oddvita skuli ávalt gilda jafnt og atkv. annara sýslunefndarmanna, en hingað til hefir sú grein verið skilin svo, að ef tala greiddra atkv. stendur á jöfnu, og jafnmargir greiða atkv. með sem móti, þá ráði þeir, sem oddviti fylgir. En nú þykir það rjett og sanngjarnt, að oddviti hafi ekki frekara atkv. en aðrir, svo að sú tillaga, sem um er að ræða, sje talin fallin með jöfnum atkv. Okkur finst þessi breyting í alla staði sanngjörn og viljum ráða hv. deild til að samþykkja hana. Annað atriði,

sem nefndin hefir gjört breytingu á, er 36. og 37. gr. sveitarstjórnarlaganna. Á 2 síðustu þingum hefir komið fram frv. sama efnis og sú breyting, sem hjer er farið fram á að verði gjörð, og tjekk þá allgóðar undirtektir. En hversu sem þessu máli reiðir af nú, þá getur ekki liðið á löngu áður en þessu verður að breyta. Ástæðan til þess er sú, að atvinnuvegirnir eru altaf að breytast á ýmsan hátt. Þegar sveitarstjórnarlögin voru samin, var reynt að taka tillit til alls og ná í alla gjaldstofna. Í 36. gr. er t. d. verið að elta háseta, sem fara af einum firði á annan til að leita sjer atvinnu. En nú er ekki hægt að leggja á heilar mótorbátaútgjörðir, sem koma alla leið vestan af Ísafirði og setjast að í Sandgerðisvík og öðrum góðum veiðistöðum til að fiska þar um vertíðina. Á þær er ekki hægt að leggja eyrisvirði, af því að þær falla undir ákvæði laganna um 4 mánaða dvöl. Útlendingar koma hingað oft á vertíðinni til að kaupa lifur og bræða hana, en í þá er ekki hægt að ná, vegna þess að þeir dvelja hjer ekki nema 2 mánuði. Á suma staði koma kaupmenn til þess að reka þar verslun um kaupþíðina, en eigi er heldur hægt að leggja á þá, vegna þess að þeir dvelja svo skamman tíma. Jeg vona, að hv. deild sjái því að það er sanngjarnt að lögunum verði breytt þannig, að slíkur atvinnurekstur, sem hjer hefir verið talinn, geti komið til greina þegar útsvar er lagt á.

1. brtt. okkar — einn nefndarmaður hefir þar sjerstöðu og hefir hann áskilið sjer rjett til að gjöra grein fyrir henni — fer fram á, að í stað 4 mánaða í 36. gr. komi 3 mánuðir. Ástæðan til þess er sú, að menn eru oft ekki nema 3 mánuði við atvinnurekstur á sama stað, en þó getur verið eins mikil ástæða til þess að leggja á þá þar eins og hina, sem dvelja 4 mánuði. Þá hefir nefndin bætt inn í ákvæði um það, hvernig taka skuli tillit til þess

ef útsvar er lagt á mann annarsstaðar en þar, sem hann á heima. Skal þá draga frá útsvari hans heima fyrir tiltölulega við þann tíma, sem hann dvaldist á hinum staðnum, þó ekki meira en hann galt þar. Þá höfum við enn fremur lagt til, að leggja megi aukaútsvar á verslun eða kaupskap, þilbátaútgjörð og aðrar atvinnugreinar, sjeu þær sjerstaklega arðsamar, þótt þær sjeu eigi reknar nema 8 vikur á þeim stað, þar sem útsvarið er lagt á. Þessar atvinnugreinar eru hjer sunnanlands oft ekki reknar nema yfir vertíðina, en oft með miklum ágóða, og er því sanngjarnt að útsvar sje lagt á þær, einkum þegar þær eru sveitarmönnum til бага, svo sem mótorbátaútgjörðirnar. Í 37. gr. höfum við lagt til að breytt verði þessu gamla ákvæði um það, er stundað er bátfiski við fjörð eða flóa. Viljum við að ákvæði þeirrar greinar, um að eigi megi leggja útsvar á mann úr öðrum sveitarfjelögum við sama fjörð eða flóa, sje breytt á þann hátt, að í staðinn fyrir „sama fjörð eða flóa“ komi „sama sýslufjelagi“. Finst okkur að sanngirni mæli með því, þar eð hreppar í sama sýslufjelagi hafa margar sameiginlegar byrðar að bera, en það þurfa hreppar eigi að hafa, þótt þeir sjeu við sama fjörð eða flóa, eins og t. d. við Faxaflóa, þar sem eru mörg sýslufjelög. Það mun hafa verið alltitt, að lagt hefir verið á sjómenn hundraðsgjald af afla, en við gátum ekki álitit að það væri rjett, og því höfum við bætt inn ákvæði um að eigi megi leggja á slíkt hundraðsgjald, heldur verði að leggja útsvarið á eftir efnu og ástæðum.

Loks hefir nefndinni borist tillaga frá háttv. þingm. Vestmannaeyinga um það að breytt verði 55. og 56. gr. sveitarstjórnarlaganna á þann hátt, að presturinn í Vestmannaeyjum verði ekki lengur lögboðinn í sýslunefndinni, heldur skuli allir sýslunefndarmenn þar vera kjörnir, nema sýslumaðurinn. Nefndin getur fallist á þetta,

en þó hefir þótt rjett að undanskilja þann mann, sem nú gegnir prestsembætti í Eyjunum, svo sem venja er til, þegar slíkar breytingar eru gjörðar.

Vil jeg svo ekki fjölyrða frekara um málið að sinni, en tek ef til vill síðar til máls, ef þá verður ástæða til.

Sigurður Stefánsson: Jeg get fallist á flestar af brtt. nefndarinnar, sjerstaklega að því er utanhreppsmenn snertir, er atvinnu reka í hreppnum, því það er rjett, að þeir hafa hingað til sloppið undan gjöldum, sem þeir ættu að bera. Það er alltitt að kaupmenn hafa lengri og skemri tíma ársins salt og fiskverslun í hreppnum umhverfis aðalverslun þeirra undir því nafni, að þar sje að eins um saltafhending og fisktöku að ræða. Tiðkast þetta mjög mikið í Ísafjarðarsýslu. Það er töluverðum vandkvæðum bundið, að ná aukaútsvörum af þessum atvinnurekstri, með því líka að landsyfirrjettardómur mun vera til fyrir því, að ekki sje hægt að leggja aukaútsvör á fisktöku og saltafhending kaupmanna, er borgun á þessum vörum fer fram við aðalverslun kaupmannsins. Og jeg er ekki viss um að breytingartillögur nefndarinnar sjeu svo greinilegar, að slíkur kaupskapur, sem hjer er um að ræða, falli tvímælalaust undir lögin. Vil jeg skjóta því til háttv. nefndar, hvort eigi mundi ástæða til að setja ný ákvæði inn í þessa grein, sem gjörðu orðalag hennar skýrara, svo að lögin næðu tvímælalaust til slíks kaupskapar. Mjer er það kunnugt, að í Ísafjarðarsýslu hefir verið lagt útsvar á svona löguð viðskifti, en það hefir gengið illa að ná útsvarinu inn. Jeg gæti hugsað að bæta mætti inn í greinina á eftir orðinu „kaupskapur“: salt og fisktöku, svo að það kæmi greinilega í ljós, að lögin næðu einnig til þessa. Vona jeg að háttvirt nefnd taki þetta til athugunar og komi fram með breytingartillögu þess efnis fyrir næstu umræðu.

Jeg skal svo ekki fara mörgum orðum

um þetta frumvarp. Jeg get vel hugsað að það hafi verið rjett að breyta ákvæði laganna um bátfiski, svo sem nefndin hefir gjört og að það ákvæði, sem nefndin fer fram á, að leitt sje í lög, sje betra en nügildandi lög um það efni

Steingrímur Jónsson: Eins og nefndarálitið ber með sjer, er jeg háttv. með nefndarmönnum mínum að öllu leyti samdóma að því er snertir hið upprunalega frumvarp. En mig greinir á við þá um breytingartillögur nefndarinnar við 36. og 37. grein sveitarstjórnarlaganna frá 1905. Eins og háttv. deildarmenn vita, er rjetturinn til þess að leggja á aukaútsvar yfirleitt bundinn við heimilisfestu innan þess hrepps, þar sem útsvarið er lagt á. Þetta er hið almenna „princip“ laganna, og jeg álit, að í nügildandi sveitarstjórnarlögum hafi verið gengið á fremsta hlunn með að vikja frá þessu „principi“. Við verðum að gæta þess, að þegar lagt er hátt útsvar á mann annarsstaðar en þar, sem hann á heima, þá verður útsvar hans til þess hrepps, þar sem hann á heimili og rekur aðalatvinnu sína, að sama skapi minna. En þar mundi hann falla til sveitar, ef til þess kæmi, og þar er hann orsök í ýmsum kostnaði, svo sanngjarnt er að sá hreppur njóti útsvars hans til fátækra og annara sveitarþarfa fremur öðrum hreppum. Mjer finst, ef atvinnan er svo veruleg, að hún nái yfir 4 mánuði, þá sje rjett að leggja útsvar á manninn, en annars ekki. Sje timinn styttri, finst mjer að það sje að taka frá sveitarfjelagi, þar sem hann á heima og hefir konu sína og börn og mundi falla til sveitar, ef til kæmi, það sem því ber að rjettu lagi.

Að því er snertir 2. gr. í frumv. nefndarinnar, þá get jeg felt mig við þá breytingu, sem þar er farið fram á, að gjörð sje á nügildandi sveitarstjórnarlögum. Að visu hefði jeg helst kosið að hvorki 36. nje 37. gr. sv.stj.l. hefði verið breytt að

þessu sinni. En úr því farið er að breyta þessum greinum, þá get jeg ekki greitt atkvæði á móti því, þar eð jeg álit breytingar þær, sem þar er farið fram á, rjettar og sanngjarnar.

Viðvikjandi því, sem háttv. þingm. Ísafirðinga (S.St.), sagði, þá vil jeg taka það fram, að jeg álit ekki rjett að leiða það í lög að leggja megi útsvar á saltafhendingu, því að hún er einmitt til hagsmuna fyrir það sveitarfjelag, sem hún fer fram í og bætir að nokkru úr samgönguleysinu. Jeg held því, að það væri rangt og jafnvel háskalegt að leggja útsvar á slíkan kaupskap. Öðru máli er að gegna um fiskkaup, enda held jeg að þau mundu falla undir orðið „kaupskapur“, svo að eigi þurfi að breyta frumv. til þess að það nái til þeirra.

Umboðsm. ráðh. (Klemens Jónsson): Jeg hefi ekkert verulegt að athuga við aðalfrv. á þgskj. 31. Það hefir jafnan verið skilið svo, og sjálfsagt með rjettu, að atkvæði sýslunefndaroddvita skæri úr, ef atkvæði stæðu jöfn á sýslufundi. Í sjálfu sjer er ekki ástæða til að halda þessu fyrirmæli, enda er það ekki í samræmi við bæjarstjórnarlöggjöf vora, því í tvennum lögum 8. okt. 1883 um bæjarstj. á Akureyri og Ísafirði er svo ákvæðið, að atkvæðafjöldi skuli jafnan ráða. Þegar þessi bæjarstjórnarlög voru sett, var þó verksvið bæjarstjórna og sýslunefnda svo svipað, að ástæðulaust hefði mátt virðast, að hafa ekki ákvæðin um starfsemi þeirra í fullu samræmi. En nú hefir vald sýslunefnda aukist mjög síðan, og er því ekki að kynja, þótt margir kunni því illa, að sýslumaðurinn sje að lögum tvígildur á við hina sýslunefndarmennina. Við þetta atriði er því ekkert að athuga.

En þegar jeg sá þetta frv., datt mjer strax í hug, að menn mundu reyna að hnýta fleiri brtt. aftan í það, enda hefir sú orðið raunin á. Á síðustu þingum hafa hvað eftir annað komið fram óskir

um breytingu á sveitarstjórnarlögunum í þá átt, að sveitarstjórnunum yrði gjört hægra fyrir um að ná gjöldum af utansveitarmönnum, sem um lengri eða skemri tíma ársins rækju atvinnu í hreppnum. Hingað til hefur eigi mátt jafna aukaútsvari á neinn, sem eigi hefir dvalið í hreppnum til atvinnu að minsta kosti í 4 mánuði, en nú er farið fram á, að færa það tímatakmark niður, ýmist í 3 mánuði eða 8 vikur. Ef nú svo kynni til að vilja, að utansveitarmaður ræki einhvers staðar arðsama atvinnu, þótt eigi væri nema 6 vikur eða jafnvel 4 vikur af árinu, þá er jeg sannfærður um að krafa mundi koma fram um að tímatakmarkið yrði fært niður í 6 vikur eða 4 vikur, og á endanum gæti svo farið, að menn vildu leggja gjöld á hvern mann, sem inn í hreppinn kæmi til þess að reka þar atvinnu, þótt eigi væri nema einn dag, t. d. til þess að halda hrossamarkað eða því um líkt. Mjer finst þessi stefna ískyggileg, og sje jeg ekki að það sje á neinum rökum byggt að heimila hreppsnefndum vald til þess að fara ofan í vasa hvers utansveitarmanns, þótt hann reki atvinnu í hreppnum um stundarsakir, þar sem það þó er vist, að hann hlýtur eigi að síður að gjalda til sins eigin sveitarfjeldags. Þess ber einnig að gæta, að hrepparnir geta oft haft hinn mesta hagnað af atvinnurekstri utansveitarmanna. Veita þeir ekki oft mörgum manni innan hreppsins atvinnu? Því hygg jeg að eigi verði neitað. Og á margan hátt annan gjöra þeir hreppsþúum gagn. Það var áðan minst á saltafhendingu í verstöðum. Jeg get nú ekki skilið að hreppsþúum standi neinn skaði af henni, þeir losna við það ómak að sækja saltið langar leiðir, og einhverjir þeirra hafa að líkindum atvinnu við afhendinguna. Jeg get ekki sjeð, að nein sanngirni mæli með að vera að hrúga á menn álögum, þegar svo stendur á. Það er ekki heldur rjett að komið hafi almennar óskir um þessa laga-

breytingu. Kvartanirnar hafa áðallega komið úr 3—4 hreppum, sem hafa þóttst verða sjerstaklega hart úti.

Það getur verið að ýmislegt mæli með því, að færa tímatakmarkið eitthvað niður, t. a. m. niður í 3 mánuði, en að færa það niður í 8 vikur er áreiðanlega altófl langt farið. Jeg er hræddur um, ef farið er að hreyfa við tímatakmarkinn, þá verði endirinn sá, að öll takmörk verði afnumin.

Við 2. og 3. gr. á þgskj. 153 hefi jeg ekkert að athuga. Það er fyllilega rjett og sanngjarnt, að enginn sje lögboðinn sýslunefndarmaður í Vestmannaeyjum, fremur en í öðrum sýslum landsins.

Loks vil jeg minnast á eitt atriði, sem þó ekki skiftir miklu máli. Í fyrri málsgrein 1. gr. á þgskj. 153 er minst á fátækra-tíund, sem eina af tekjugreinum sveitarfjelaganna. Þetta er eðlilegt, þar sem fátækra-tíundin er enn þá greidd samkvæmt gildandi lögum. En svo sem kunnugt er, er nú frv. á ferðinni hjer í þinginu og jafnvel einmitt nú fyrir þessari háttvirtu deild, um afnám fátækra-tíundar. Það virðist nú dálítið óviðkunnanlegt, ef sama deildin sömu dagana samþykkir lög um afnám fátækra-tíundar og lög, sem gjörðu beint ráð fyrir fátækra-tíundinni sem gildandi tekjustofni. Það væri því sjálf-sagt heppilegast, að fresta nokkuð endanlegri samþykking þessa frv., þangað til útsjeð er um afdrif hins.

Framsögum. (Kristinn Danielsson): Jeg er þakklátur háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) fyrir góðar undirtektir hans undir þetta mál. Hann mintist á saltafhendingu kaupmanna í verstöðum. Jeg hafði einmitt það atriði í huga, því að jeg þekki einmitt eitt tilfelli, að reynt hefir verið að leggja aukaútsvar á þá kaupsýslan, en svo fór, að sveitarstjórnin varð að hætta við þá tilraun. En jeg er að vona, að orðið „kaupskapur“, sem notað er í annari málsgrein 1. gr., geti náð yfir þenna atvinnurekstur. Stundum fer þessi saltafhending

fram að eins um nokkrar vikur, en stundum er um verulega kauphöndlan að ræða. Og þess eru dæmin, að saltið hefir verið selt svo dýrt, að öll sanngirni hefði mælt með, að hreppurinn legði nokkur gjöld á seljandann.

Mótbáru þær, sem hv. 3. kgk. (Stgr. J.) kom fram með á móti frumvarpinu, voru alls ekki sterkari en jeg hafði búist við. Hann mintist á, að það væri meginreglan, að útsvarsskyldan væri bundin við heimilisfestu. En sú regla hefir þó frá upphafi aldrei verið undantekningarlaus, enda mun það og hvergi siður í öðrum löndum, að menn í viðlíka tilfellum geti skotið sjer undan gjöldum, ef um verulega atvinnu er að ræða.

Jeg hlýt því að halda því fram, að þetta frumvarp fari ekki lengra en andi sveitarstjórnarlaganna heimilar.

Háttv. umboðsmaður ráðherra (Kl. J.) andaði einna kaldast að frv. Hann sagðist þó hafa búist við því, og sýnir það, að þá hefir legið í loftinu, að slíka laga-breyting þyrfti að gjöra.

Hann ljét í ljós hræðslu um það, að hjer væri löggjöfin komin inn á braut, sem að siðustu ef til vildi gæti leitt til þess, að takmarkið yrði fært niður í 1 dag. Jeg skal játa, að mjer þætti fjórar vikur hæfilegt tímatakmark, en jeg þorði ekki að koma fram með tillögu í þá átt, bjóst við að hún fengi engan byr. Jeg get ekki betur sjeð en að það sje í fullu samræmi við anda sveitarstjórnarlaganna, að láta þá gjalda í sveitarsjóð, sem hafa hagnað af atvinnu innan hreppsins. Og þó að benda megí á, að hreppsþúar hafi líka hag af þeim atvinnurekstri, þá getur það vitanlega ekki losað nokkurn mann við gjaldskyldu til sveitarfjelagsins. Og stundum gjöra þessir utansveitaratvinnurekendur stóran skaða. Mjer er að minsta kosti kunnugt um, að mjög er kvartað undan mótorbátastöppunni suður í Sandgerði. — Þeim þykir orðið fullþröngt á fiskimið-

unum þar syðra, og vita ekki til að þeir hafi neitt gagn af motorbátaútgjörð utan-sveitarmanna. Þá má heldur segja, að hreppsþúar hafi gagn af lifrar- og salt-kaupmönnum.

Jeg er sammála því, sem háttv. um-boðsmaður ráðherra (Kl. J.) tók fram um fátækraþiundina. En jeg býst við að hægt verði að leiðrjetta það atriði við 3. umr., því að þá verður sjálfsagt búið að samþykkja frumvarpið um afnám fátækraþiundar.

ATKVGR.:

Viðaukatillaga 153, ný 1. gr., samþ. með 9 : 2 atkv.

Viðaukatillaga 153, ný 2. gr., samþykkt með 10 atkv. samhlj.

Viðaukatillaga 153, ný 3. gr., samþ. með öllum atkv.

Frumvarpsgreinin, sem verður 4. gr., samþ. með öllum atkv.

Brtt. 66, við frumvarpsgreinina þar með fallin.

Viðaukatillaga 153, ný 5. gr., samþ. með 11 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 19. fundi, mánudaginn 27. júlí (A. 213, 245).

Framsögum. (Kristinn Daníelsson): Við nefndarmenn höfum leyft okkur að koma fram með breytingartillögu í tilefni af því, sem rætt var um hjer við 2. umr. málsins, að rjett væri að fella burtu úr sveitarstjórnarlögunum tilvitnun þeirra til fátækraþiundarinnar, sem tekjustofns fyrir hreppana, þar sem líkur eru til að það gjald verði úr lögum numið á þessu þingi.

Þá höfum við enn fremur, í tilefni af at-hugasemdum háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) við síðustu umræðu, athugað hvort sá at-vinnurekstur, sem hann mintist á, þ. e. s.

afhending á salti og kaup á fiski, fjelli undir orðið kaupskapur, og virðist okkur sem það orð muni ná til þessa, svo fram-arlega sem um kaupskap er að ræða í raun og veru. En stundum er þetta ekki kaupskapur, heldur að eins flutningur á salti til viðtakenda og brottflutningur á áður keyptum fiski, og finst okkur þá ekki sanngjarnt, að útsvar sje lagt á það, og höfum því ekki lagt til að lögunum verði breytt í þá átt. Stundum hefir kaupmaðurinn aftur á móti mann á staðnum til að selja saltið og kaupa fisk af hjeraðs-búum, og þá er hjer um kaupskap að ræða, og fellur það því undir orð greinarinnar.

Ætla jeg svo ekki að fjölyrða frekara um málið, en vona að það fái að ganga sinn gang út úr deildinni með þessari einu breytingu, sem nefndin leggur til að gjörð verði á frv.

ATKVGR.:

Brtt. 245, við 1. gr. samþ. með 7 atkv. samhlj.

Frv. samþykkt með 8 atkv. samhlj. og afgreitt til Nd.

(Sjá A. 249).

30. Tolllög.

Á 4. fundi í Ed., miðvikudaginn 8. júlí, var útbýtt

frv. til viðaukalaga við tolllög nr. 54, 11. júlí 1911.

Á 5. fundi, föstudaginn 10. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 38).

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg skal játa það, að jeg hefi komið fram með þessa tillögu mína um breytingu á tolllögunum með hálfum huga. En jeg hefi ráðist í það vegna þess, að mjer sýn-ist nauðsyn til að löggjafarvaldið láti, eins og nú er komið, að einhverju leyti til sin taka um tollmál landsins. Hingað til hefir mest verið hugsað um það eitt, að auka tekjur landsins með því að auka tollana, og fjöga tollstofnunum gegndarlaust.

En eftir því sem þeim vörum er fjölgað,

sem tollskyldar eru, verður meiri nauðsyn á tollgæslu. Því að þótt jeg vilji ekki gjöra verslunarstjett okkar neinar getsakir, þá á þó þar, sem annarsstaðar, við hinn forni málsháttur, að „misjafn er sauður í mörgu fje“. Og það er nauðsynlegt að löggjöfin gjöri eitthvað til þess að tryggja það, að landssjóður fái þær tekjur, sem honum ber lögum samkvæmt. Og þörfin á þessu vex með hverju ári, eftir því sem tollstofnum og kaupmönnum fjölgar. Jeg býst samt við, að þingið muni hugsa sig tvisvar um áður en það eykur tollgæsluna, vegna þess kostnaðar, sem af því mundi leiða. En mjer hefir komið til hugar, hvort það mundi ekki hjálpa nokkuð, ef þyngd væri sú refsing, sem við tollsvikum er lögð. Mjer er sagt, að nú sjeu 7—8 kaupmenn hjer í Reykjavík undir ákæru fyrir tollsvik, og virðist mjer það vera mjög iskyggileg tala. Bæjarfógetum og sýslumönnum er ómögulegt að hafa fullnægjandi eftirlit með að tollskyldum vörum sje ekki smyglað inn í landið. Það gengur hjer nú sú saga, að lögreglan hjer í bæ hafi nýlega slegið upp 7 kassa, sem áttu að fara út um land. Í einum kassanum, sem merktur var „Kökkengods“, fundust 12 vindlakassar; í öðrum, merktum „Regulatorer“, 4, og hinum þriðja, merktum „Saumavjelar“, 2, allir í miðjum kössunum.

Í þremur af þessum kössum fanst þannig meira og minna af tollskyldum vörum. Þetta og margt fleira af líku tægi sýnir, að nauðsyn ber til að reynt sje að stemma stigu fyrir þeim ófögnuði, sem hjer er um að ræða. Það er óþolandi, þegar þingið ár eftir ár er að þyngja landsmönnum með nýjum tollum, að ekkert sje jafnframt gjört til þess að sjá um, að tollarnir renni í landssjóðinn en ekki í vasa miður ráðvandra manna. Jeg býst við því, að mönnum þyki þessi ákvæði, missir verslunarleyfis, sem farið er fram á að bætt verði í tolllög, nokkuð hörð, en mjer finst

þó þetta vera reynandi. Sektir þær, sem í tolllögum eru lagðar við tollsvikum, eru hæstar 1000 kr., en sjaldan er dæmt í svo háar sektir, heldur í nokkur hundruð króna, og þessa háu herra, sem svikja tollinn, munar ekki mikið um að snara því út. Þeir hlæja bara að þessum sektum, því að þeir græða margfalt meira á tollsvikum heldur en sektinni nemur. Jeg vil benda á að missir verslunarleyfis, sem refsing fyrir slík brot, er ekki neitt nýtt í lögum vorum. Sama ákvæði er í lögum um verslun og veitingar áfengra drykkja frá 11. nóv. 1899. Þar er atvinnumissir lagður við því, ef unglingi innan 16 ára aldurs eru veittir áfengir drykkir eða manni, er sviptur hefir verið fjárforræði vegna drykkjuskapar eða sem er skertur á gæðsmunum sökuu drykkjuskapar. Þessi lög eru sannarlega hörð, en jeg get hugsað, að þessi hörðu ákvæði hafi dregið úr brotum á þeim lögum. Það er þó óneitanlega minna beint fjárhagslegt tjón fyrir þjóðina, þó að unglingi innan 16 ára aldurs sje gefið í staupinu, heldur en að landsjóður sje sviptur mörgum þúsundum af þeim tekjum, sem honum bera. Því er það ekki ástæðulaust, þó refsingarákvæði tolllaganna sjeu enda harðari en vinsölulaganna, enda er til þess ætlast, því að hjer er refsað með atvinnumissi, þegar brotið er í fyrsta sinn gegn lögum, en í vinsölulögum ekki fyr en brotið er í þriðja sinn. Vænti jeg þess, að háttvirt deild athugi þetta mál og skipi nefnd til að ihuga það.

Ráðherra (Hannes Hafstein): Háttv. flutningsmaður (S. St.) tók það fram, að missir verslunarleyfis væri hörð hegning, og er það rétt. En það er sök sjer. Hitt er verra, að sú harða hegning getur ekki gengið jafnt yfir alla, sem toll svikja. Sú harða hegning getur vitanlega ekki náð til annara en þeirra, sem hafa verslunarleyfi. En það eru ekki þeir einir, sem beitt geta tollsvikum. Það geta allir gjört,

umboðssalar, vörubjóðar og privatmenn, og það menn, sem á engan hátt njóta minna opinbers trausts en til þess þarf, að fá alment verslunarleyfi. Þetta getur leitt til mikils ójafnaðar.

Hugsum oss tvo menn; annar er heiðarlegur kaupmaður, sem verður það á að segja ekki til einhvers lítilræðis af tollvöru, er hann hefir fengið. Hinn er glæfrahenni, sem beint leggur það í vana sinn að augðast á tollsvikum, en hefir ekki verslunarleyfi. Eftir þessum lögum fengju báðir sektir. En annar slyppi með það; hinn misti auk þess löglega atvinnu sína og alla fjárhagslega aðstöðu, yrði að losa sig við vöruförða sinn, gjöra upp öll viðskifti sín o. s. frv., er gæti orðið honum til hins mesta tjóns. Frumvarpið gæti því að visu orðið til að hræða kaupmenn frá að svikja toll á vörum, er þeir flytja inn sjálfir, en það gæti ekki varnað því, að þeir samt hefðu hag af tollsvikum annara, ef þeir vildu svo við hafa, að fá menn, sem ekki eiga nein verslunarrjettindi í húfi, til þess að nálgast vörurnar. Það gæti jafnvel orðið til þess að koma upp sjerstakri tollsmyglastjett í landinu.

Þó að mjer detti ekki í hug að mæla tollsvikum bót, og viðurkenni góðan tilgang frumvarps þessa, þá er þó þess að gæta, að tollsvik — þrátt fyrir nafnið — eru annars eðlis en önnur venjuleg *svik*, enda er svo talið í almenningssálitinu. Þau eru líkari tíundarsvikunum alkunnu, undandráttur í því, að greiða lögboðin, opinber gjöld, er mörgum þykir þungbær. Gott eftirlit er rjettlátara og haldþetra gagnvart slíku en mjög gífurlegar hegningar.

Júlfus Havsteen: Jeg gæti vel fallið frá orðinu, því að hestv. ráðherra hefir tekið flest það fram, sem jeg ætlaði að segja. En úr því jeg er staðinn upp, vil jeg með örfáum orðum minnast á það, að

þessi ákvæði, sem hjer er larið fram á að leiða í lög, eru óhæfilega ströng.

Maður getur hugsað sjer, að ef einhverjum kaupmanni hefði orðið á að segja ekki alveg rjett frá tollskyldum vörum, sem hann hefði fengið, þá gæti hann sloppið með 10 króna sekt, en jafnframt yrði hann að missa algjörlega atvinnu sína.

Það gæti verið að fátækum manni með fjölskyldu sína yrði þannig varpað út á klakann fyrir mjög litla yfirsjón, og það er óhæfilegt.

Það er yfir höfuð undarlegt, að hegning við lögreglubrotum er nú í seinni tíð höfð strangari en hegning gegn brotum á hinum almennu hegningarlögum, sbr. lög um skilorðsbundna hegningardóma frá 16. nóv. 1907. Samkvæmt þeim geta þjófar vel sloppið hjá allri hegningu, en fyrir lögreglubrot fá menn svo svæsnar sektaupphæðir, að annað liggur ekki fyrir en afplánun sektanna eða fangelsi um langan tíma. Vil jeg í þessu efni sjerstaklega benda til bannlaganna.

Vona jeg að nefnd sú, sem væntanlega verður skipuð í þetta mál, vilji athuga þetta.

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Það er að visu rjett athugað hjá hestv. ráðherra, að kaupmenn verða harðara úti fyrir tollsvik, ef frumvarp þetta verður að lögum, en þeir menn, sem ekki eru kaupmenn og svikja toll; en það liggur í hlutarins eðli, að ekki er hægt að svifta þá verslunarleyfi, sem ekkert verslunarleyfi hafa, sektirnar eru hinar sömu fyrir báða, og að því leyti eru þeir jafnir fyrir lögunum.

Háttv. 1. kgk. (Júl. H.) þótti það hart, að þyngri hegning væri lögð við lögreglubrot, en brot gegn hegningarlögunum. En hjer er því naumast til að dreifa.

Æru og mannorðsmissir er þó óneitanlega þyngsta og tilfinnanlegasta hegning, sem nokkur maður getur orðið fyrir, og þá hegning getur maður bakað sjer fyrir

stuld, þótt ekki sje nema á einum málsverði, þótt í sárri hungursneyð sje tekinn, þar sem þeir herrar, sem með tollsvikum stela hundruðum og jafnvel þúsundum króna frá þjóðfjelinu, sleppa með litlum sektum og vilja láta telja sig, og eru enda taldir, velmetnir heiðursmenn eftir sem áður.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umræðu með 12 atkv.

Fimm manna nefnd samþykkt í e. hlj. og í hana kosnir:

Björn Þorláksson,
Karl Einarsson,
Karl Finnbogason,
Sigurður Stefánsson,
Steingrímur Jónsson.

2. umr. á 15. fundi, miðvikudaginn 22. júlí (A. 38, n. 146).

Framsögumaður (Björn Þorláksson): Þetta frv. er eigi langt — ekki nema ein grein, og þessi eina grein er að eins 8. gr. tolllaganna, tekin upp með ekki miklum breytingum. En jeg vil vekja athygli á því, að þótt frv. sje stutt, er það mjög mikilvægt mál, sem þar er um að ræða.

Það er víkið að því í nefndarálitinu, að mestu tekjur landssjóðs eru tolltekjur. Til þess að sannfærast um það, þarf eigi annað en að fletta upp í fjárlögunum og líta á tekjudálkana. Það liggur því í augum uppi, hversu hættulegt það er, ef mikill undandráttur á sjer stað í þessum efnum og ef alvarlegar tilraunir eru gjörðar til að komast hjá að greiða tolla. Sem betur fer, mun til skamms tíma, að minsta kosti, ekki hafa kveðið mikið að slíkum tilraunum hjá oss. Kaupmannastjett vor mun yfirleitt vera mjög heiðarleg. En þess má geta, að freistingin til tollsvika var áður minni, er tollarnir voru bæði færrir og lægri. Á seinni árum eru tollarnir orðnir bæði hærri og fleiri. Einkum fjölguðu þeir og hækkuðu þegar vörutollslögin gengu í gildi. Það stendur vist í

sambandi við þetta, að sá orðrómur hefir lagst á, bæði hjer í Reykjavík og annarsstaðar, að tilraunir sjeu gjörðar til að draga toll undan. En það er samt ekki uppvist, að verulegt tjón hafi orðið að þessu. Nefndin hefir leitað sjer upplýsinga um þetta. Hún spurðist fyrir um 3 seinustu árin, 1911, 1912 og 1913. Á öllu landinu hafa komið fyrir 6 slík mál, en hjer í Reykjavík ekkert. 1914 er ekkert mál enn komið til úrskurðar, en fleiri mál um þetta efni hafa verið tekin til rannsóknar, en oss er eigi heimilt að birta hjer neitt um það efni. Þessar skýrslur virðast því sýna, ef eitthvað má marka þær, að hjer sje ekki mikið um tilraunir til tollsvika. Nefndin hyggur þó, að þessar skýrslur sanni ekki mikið um tilraunir til undandráttar, því að það vantar alla sönnun fyrir, að eftirlit hafi verið nægilegt. Nefndin varð því sannfærð um, að nokkur brögð myndu vera að tilraunum til undandráttar, og að nauðsyn bæri til að skerpa refsíákvæði laganna um þetta efni. Nefndin var samhuga um, að vel ælti við að taka í eina heild öll þau ákvæði, fer gilda um þetta efni. Nefndin var svo heppin, að hún var skipuð tveimur lögfróðum mönnum. Nefndin áleit, að þetta gæti ekki að eins orðið leiðbeining, heldur aðhald sumum dómurum að taka ekki of mjúkum höndum á tolllagabrotum. Nefndin kannast fúslega við, að hún hafi, ef til vill, farið of skamt í að herða á slíkum refsingum. Það er þjóðinni í heild sinni hinn mesti skaði, ef mikil brögð verða að tollundandrætti. Það er því nauðsynlegt að taka nú þegar í taumana. Lagaákvæði duga ekki neitt, nema þeim sje fylgt fram stranglega og án manngreinarálits.

Þetta voru athugasemdir almenns efnis. En nú vil jeg snúa mjer að greininu sjálfri og einstökum atriðum hennar, og þeirri viðbót, sem hún hefir inni að halda við núgildandi lög.

Í fyrsta lagi er lágmark sektanna sett

50 kr. Nú vantar lágmarkið. Ef fast lágmark er sett, varnar það því, að menn verði dæmdir í oflágar sektir, t. d. 10—20 kr. Þetta lágmark, 50 kr., er sett af því að við fengum vitneskju um, að margir dómara dæma ekki í lægri sektir.

Þá tókum við í greinina það ákvæði, að þeim, er uppvísir verða að tollsvikum, verði refsað eftir 155 gr. hegningarlaga-anna. Jeg skal lesa upp þessa grein með leyfi forsæta; hún hljóðar svo:

„Hver sem lýsir einhverju yfir og býðst til að vinna eið að því, eða gjörir það upp á æru sína og trú, og það er í þeim tilfellum, þar sem slíkt er boðið eða leyst í lögum, skal sæta fangelsi, ef það reynist rangt, sem hann hefir lýst yfir, eða sektum, ef málsbætur eru, nema einhver önnur hegning sje viðlögð í sjerstaklegum lagaákvörðunum“.

Þetta er engin ný viðbót, en með því að taka þetta ákvæði í lögin, eru dómara mintir á að beita þessu ákvæði laganna. Og hver maður, sem kynnir sjer lögin, getur þá sjeð, að ef hann svikur toll, þrátt fyrir drengskaparvottorð, þá er hann sekur orðinn við ákvæði hegningarlaga-anna. Nú koma fjöldamargir pósthöggla-til landsins, og þá er heimitað af viðtakendum drengskaparvottorð um að tollskyldar vörur sjeu ekki í þeim. Þetta ákvæði er öllum þeim, er slík vottorð gefa, áminning um að fara þar gætilega.

Þá er það ný viðbót, að sá sem uppvís verður að broti í þriðja sinn, missir verslunarleyfi um 5 ár. Hjer er gjörð breyting á frv., eins og það var upprunalega. Þar stóð, að það skyldi varða kaupmenn missi verslunarleyfis. En það eru fleiri en kaupmenn, sem verslunarleyfi hafa. Margir hafa keypt verslunarleyfi, til þess að geta pantað vörur fyrir sjálfa sig frá útlöndum. Er til þess ætlast, að þessir menn missi verslunarleyfi ekki siður en kaupmenn, — annars yrði um misrætti að ræða, — missi það við 3. brot.

Er það samkvæmt ákvæðum í lögum um verslun og veitingar áfengra drykkja, en mildara þó; þar missist leyfi við itrekað brot.

Karl Einarsson: Jeg ætla að taka það fram út af tillögu nefndarinnar um að vísa til 155. gr. hegningarlaga-anna, að vjer höfum tekið þessa tilvísun upp í frv. af því að eigi er hægt að dæma eftir greininni nú fyrir tollsvik, enda þótt skilyrðin að öðru leyti væru fyrir hendi, sökum þess að í enda hennar stendur: „nema einhver önnur hegning sje viðlögð í sjerstaklegum lagaákvörðunum“.

Þetta útilokar algjörlega að þessari gr. hegningarlaga-anna verði beitt í tollsvikamáli, og er það því nýmæli, sem hjer er um að ræða. Jeg tek þetta fram til athugunar fyrir hv. deild, því jeg tók ekki eftir að þetta kæmi skýrt fram í fram-sögunni.

ATKVGR.:

Brtt. 146, 1. við frv.greinina samþ. með öllum atkv.

Frv.greinin upphaflega þar með fallin.
Brtt. 146, 2. við fyrirsögn frv. samþ. með öllum atkv., og þar með fyrirsögnin svo breytt.

Frv. svo breyttu vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 17. fundi, föstudaginn 24. júlí, um

frv. til laga um breytingu á tollögum nr. 54, 11. júlí 1911 (A. 180).

Enginn tók til máls,

ATKVGR.:

Frv. samþ. með öllum atkv. og afgreitt til Nd.

(Sjá A. 212).

Á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um breytingu á tollögum nr. 54, 11. júlí 1911, og lögum um vöruloll nr. 30, 22. okt. 1912,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Ein umr. á 34. fundi, föstudaginn 7. ágúst (A. 375, n. 397).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að mega taka frv. til umr., og voru afbrigðin leyfð og samþ.

Framsm. (Björn Þorláksson): Hv. deild hefir áður haft frv. þetta til meðferðar, en þá var það með öðrum titli. Frv. var að eins ein gr., er það fór hjeðan, en hv. Nd. hefir liðað hana sundur í fjórar málsgreinar og gjört ákvæði hennar gleggri og ljósari en þau áður voru. Jeg hygg, að allir geti verið sammála um að breytingar og viðbætur Nd. sjeu til bóta. Aðalbreytingin er í 2. gr. frv., og er hún í því fölginn, að hverjum póstmanni er heimilt „að opna böggulsendingar, sem sendar eru í pósti frá útlöndum, áður en þær eru afhentar, ef grunsamt þykir, að eigi sje rjett frá skýrt um innihald þeirra“. Þessi viðbót mun upphaflega vera komin frá nefndinni, sem hv. Ed. skipaði til þess að athuga, hvernig haga skyldi eftirliti með gjaldheimtumönnum landssjóðs. Hafði hún leitað álots póstmestara um þetta nýmæli, og hann fallist á að það væri þarft og gott. Meiri hluti nefndarinnar vill og mæla með þessu ákvæði, en einn nefndarmanna var því mótfallinn, enda skrifaði hann undir nefndarálitið með fyrirvara. Hann gjörir sjálfsgjörð sjálfur grein fyrir sinni skoðun nú við umræðurnar. Nefndin telur þetta frv. eitt hið merkasta lagánýmæli, sem legið hefir fyrir þessu þingi, og ræður hv. deild til þess að samþykkja það.

Karl Einarsson: Jeg get að vissu leyti tekið undir með hv. framsm. (B. Þ.), að þetta frv. er eitt af hinum merkari frv., sem þetta þing hefir haft til meðferðar, það er að segja, eins og það var, þegar það fór hjeðan úr deildinni. Um meðferð hv. Nd. á frv. er það að segja, að 1. gr.

er ef til vill betur orðuð eins og Nd. hefir gengið frá henni. En 2. gr., sem Nd. hefir bætt við, álit jeg óhæfilega og er jeg henni algjörlega mótfallinn. Jeg álit meira að segja ógjörlegt að samþykkja frv., ef sú grein er látin haldast. Jeg skil ekki, að löggjafarvaldið geti verið þekt fyrir að heimila hverjum póstmanni að opna hverja böggulsendingu, sem honum sýnist. Í þeirri póstafrgreiðslu, sem jeg þekki best, fást 4 til 5 verslunarmenn við afgreiðslu. En lögreglustjórinn býr svo að segja í næsta húsi, og er auðvitað alt af hægt að gjöra honum aðvart, ef eitthvað þykir grunsamlegt. En samkvæmt frv. ætti hver þeirra, sem við afgreiðsluna fæst í það og það skifti, að hafa leyfi til þess að opna hvern þann böggul, sem hann langaði til að hnýsast í. En mjer virðist, að þeir sem senda sendingar með pósti, hafi rjett til að vera verndaðir gegn sliku. Ákvæðið er alt of yfirgripsmikið. Þar sem lögreglustjóri er við hendina, á enginn að hafa heimild til þess að opna böggulsendingar nema hann, en annars á póstafrgreiðslumaðurinn einn að hafa heimild til þess. 3. gr. er óþörf og út í loftið og 4. gr. er sömul. óþörf. — Jeg vona, að hv. deild felli 2. gr. burt með öllu, og vil jeg mælast til, að málið verði tekið út af dagskrá, svo að hægt verði að koma fram með brtt.

Steingr. Jónsson: Jeg get ekki verið sammála hv. þm. Vestm. (K. E.) um 2. gr. Jeg álit að brýna nauðsyn beri til að skerpa eftirlit póstmanna með böggulsendingum, því að það tíðkast meir og meir, síðan vörutollslögin voru samþykkt, að sendar sjeu vörur í pósti. Þess vegna hefir orðið að auka svo mjög laun póstafrgreiðslumanna, enda eru þeir nú orðnir tollheimtumenn, þar sem þeir eiga að heimta inn vörutoll af böggulsendingum. Spurningin er, hvort greinin er svo vel orðuð, að við megi una. Hv. þm. Vestm. hjelt því fram, að með orðinu „póstmað-

ur“ væri átt við hvern þann, sem afgreiðsluna hefði á hendi í það og það skifti. En það eru að eins póstafrgreiðslumennirnir, sem mega fást við afhendinguna. Það er að visu satt, að þeir geta haft þjóna, en ábyrgðin hvílir þó eingöngu á sjálfum þeim. Lögreglustjórar myndu oftast en póstafrgreiðslumenn nota þjóna, ef þeim einum væri heimilað að opna böggla.

Framsögum. (Björn Þorláksson): Jeg vil mótmæla því, að inálið verði tekið út af dagskrá. Meiri hluti nefndarinnar er meðmæltur 2. gr., og hv. þm. Vestm. (K. E.) hefði verið innan handar að koma með brtt. sína í gær. En nú er stutt eftir þing tímans og mörg stórmál eftir, sem þurfa að afgreiðast.

Karl Einarsson: Jeg ætla að svara hv. 3. kgk. (Steingr. J.) örfáum orðum. Hann vildi halda því fram, að þessi heimild næði að eins til póstafrgreiðslumanna. En jeg neita því; hún nær ekki síður til þjóna þeirra og brjefhirðingarmanna. — Jeg hefi ekki haft tíma til að koma fram með brtt.; hefi verið svo önnun kafinn þessa síðustu daga. En það nær engri átt, að málinu sje teft í hættu, þó að það sje tekið út af dagskrá. T. d. er eitt mál til framhalds 1. umr. í Nd. í dag, og sagt er, að fyrst á morgun sje von á nefndarálit í einu stærsta málinu, sem fyrir þinginu liggur. Það er því engin hætt á, að frv. þetta daga uppi, þó að það sje tekið út af dagskrá. — En það vil jeg endurtaka, að það er óhæfilegt að fela póstmönnum slíkt vald, að þeir eftir geðþótta sínum geti opnað hvern böggul, sem þeim finst eitthvað grunsamlegt við. Það er meira en nóg að heimila póstafrgreiðslumönnum slíkt vald, þar sem ekki nær til lögreglustjóra.

Framsm. (Björn Þorláksson): Mig furðar á því, að hv. þm. Vestm. (K. E.) skuli ekki hafa komið fram með brtt. sína í tæka tíð, þar sem hann þó í gær skrifaði

undir nefndarálit með fyrirvara. Hann hefði þá þegar átt að koma fram með hana. Jeg vil leggja áherslu á það, að það getur orðið málinu að falli, ef það nú er tekið út af dagskrá.

Hákon Kristófersson: Jeg vil gjöra stutta grein fyrir atkvæði mínu. Jeg greiddi atkv. með frv. seinast, er það var hjer í deildinni, en nú verð jeg að taka undir með hv. þm. Vestm. (K. E.), að mjer finst það orðið óhæfilegt, eins og hv. Nd. hefir gengið frá því. Það er sannarlega oflangt gengið, að heimila ábyrgðarlausum mönnum að rífa upp böggla. Jeg gæti gengið að því, að póstafrgreiðslumönnum sjálfum væri þetta heimilt, en ekki þjónum þeirra, sem oft afgreiða póst. Verði svo langt gengið, að öllum, sem fást við póstafrgreiðslu, sje leyfilegt að rífa upp böggla, þá get jeg ekki stutt þetta frv. með atkvæði mínu.

Jeg verð að játa, að jeg er talsvert hissa á því, sem nú er farið að slá fram hjer í deildinni, að svo sje komið í eindaga, að málin verði að ganga fram, hvort sem vel eða illa er gengið frá þeim. Jeg verð að líta öðruvísi á þetta mál heldur en meiri hluti nefndarinnar, því mjer sýnist greinin ganga í aðra átt en þá, að hún sje til bóta. Jeg vildi leggja það til að málinu væri frestað, en að öðrum kosti býst jeg við, að jeg verði að greiða atkvæði á móti frumvarpinu.

Karl Finnbogason: Jeg hefi skrifað fyrirvaralaust undir nefndarálit, en virðist ástæður þær, sem háttv. þingm. Vestm. (K. E.) hefir flutt fram, svo veigamiklar, að rjett sje að fresta málinu og taka þær til greina. Mjer þykir engin minkun að því að láta sannfærast í þessu máli eða öðru. Til afsökunar mjer hefi jeg ekki annað en það, að jeg hafði ekki athugað málið nógu rækilega, þegar jeg skrifaði undir nefndarálit. En um leið hefi jeg þá ásökun á hv. þm. Vestmannaeyja (K. E.), að hann færði rök sín ekki nógu ljóst og snemma.

Magnús Pjetursson: Jeg vildi einungis segja það, að mjer er sárt um efni þessarar greinar. Jeg vildi því, að málið væri tekið út af dagskrá, til þess að hægt verði að laga greinina.

Eftir ósk sumra ræðumanna tók forseti málið út af dagskrá og frestaði þessari umræðu til morguns.

Frh. einnar umr. á 35. fundi, laugardaginn 8. ágúst (A. 375, n. 397, 418).

Karl Einarsson: Jeg á hjer brtt. á þgskj. 418, og skal jeg leyfa mjer að mæla örfá orð með henni við háttv. deild.

Brtt. miðar að því að gjöra skýrari ákvæði 2. gr. Hún takmarkar heimildina til að opna pósthöggl, þannig, að póstaðgreiðslumenn einir mega opna þá, um leið og þeir eru afhentir, og að þeir mega ekki opna þá, nema í viðurvist viðtakanda. Jeg vona, að háttv. deild samþykki þessa brtt. Jeg hefi borið hana undir framsögumann nefndarinnar í Nd., og fjellst hann á hana.

Björn Þorláksson: Jeg skal geta þess, að nefndin hjer í deildinni mun vera samþykk þessari brtt.

ATKVGR.:

Brtt. 418 við 2. gr. samþykkt í einu hljóði.

Frv. svo breytt samp. með öllum atkv. og endursent Nd.

(Sjá A. 409).

31. Vegalög.

Á 7. fundi í Ed., mánudaginn 13. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum um vegi nr. 57, 22. nóv. 1907.

Á 8. fundi, þriðjudaginn 14. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 75).

Forseti tók málið út af dagskrá og frestaði umræðu til næsta fundar.

Frh. 1. umr. á 9. fundi, miðvikudaginn 15. júlí (A. 75).

Flutningsm. (Kristinn Daníelsson): Jeg skal ekki vera langorður um þetta mál á þessu fyrsta stigi þess hjer í deildinni. Eins og háttv. þingmenn geta sjeð af þingtiðindunum, var þetta frumvarp borið fram í Nd. á síðasta þingi, en fjell þá með fárra atkvæða mun. Það mundi ekki hafa fallið, ef málið hefði þá horft við eins og nú, og vona jeg að nú viðurkenni allir, að frumvarpið er að öllu leyti sanngjarn. Allir hljóta að sjá, að það er afarbrýn þörf, að vegurinn milli Hafnarfjarðar og Reykjavíkur sje sem bestur, því að það er hinn lang-fjölfarnasti vegur á landinu. En sýslufjelögunum, sem hlut eiga að máli, er ofvaxið að halda honum svo við sem skyldi. Nú sem stendur er hann alófær á mörgum tímum ársins, enda heyrast stöðugt endalausar kvartanir um þennan veg.

Sýslufjelögin hafa hvað eftir annað fleygt út nokkrum hundruðum króna til viðgjörðar á honum, en þeim peningum hefir bókstaflega verið fleygt í forina. Sýslufjelögin hafa og í mörg önnur horn að lita; nú er t. d. byrjað að leggja veg suður í Grindavík. Sýslunefnd Kjósarsýslu hefir jafnvel eigi sjeð sjer annað fært en að gripa til þess óyndisúrræðis, að nema sinn kafla af veginum úr tölu sýsluvega, enda er hann mjög lítið notaður af sýslubúum.

Um Gullbringusýslubúa er nokkuð öðru máli að gegna; þeir eiga auðvitað leið um þennan veg, er þeir fara til Reykjavíkur, en þó er vegurinn aðallega notaður af Hafnfirðingum og Reykvíkingum. — Sem sagt, í fyrra vantaði ekki nema herslumuninn, að frumvarpið yrði samþykkt í Nd., en nú er þörfin miklu brýnni, eftir að tugir sjálfrenninga eru farnir að bruna um veginn dagsdaglega. Jeg vona því að háttv. deild taki vel í þetta mál, og vil jeg leyfa mjer að leggja

til, að fimm manna nefnd verði skipuð til þess að ihuga það.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. í e. hlj.

Samþykkt í e. hlj. að skipa fimm manna nefnd. Þessir voru kosnir í nefndina í einu hljóði:

Kristinn Daníelsson,
Guðm. Björnsson,
Guðm. Ólafsson,
Július Havsteen,
Jósef Björnsson.

2. umr. á 16. fundi, fimtudaginn 23. júlí (A. 75, n. 164).

Forseti tók frumvarpið út af dagskrá eftir ósk flutningsmanns, og frestaði þessari umræðu.

Frh. 2. umr. á 17. fundi, föstudaginn 24. júlí (A. 75, n. 164).

Framsögumaður (Jósef Björnsson): Frumvarp þetta fer fram á tvent: Í fyrsta lagi, að vegurinn milli Reykjavíkur og Hafnarfjarðar sje tekinn í tölu flutningabrauta, og annað hitt, að honum sje haldið við á kostnað landssjóðs.

Nefndin hefir athugað málið og komist að þeirri niðurstöðu, að rjett sje að taka þennan veg í tölu flutningabrauta. Eins og háttv. flutnm. tók fram við 1. umræðu málsins, verður að gæta þess, að vegurinn er afarfjölfarinn. Umferðin er geysimikil, bæði af riðandi mönnum og gangandi, vögnum og bifreiðum. Þetta er nefndinni kunnugt, enda er því greinilega lýst í brjefi sýslumannsins í Hafnarfirði, sem prentað er sem fylgiskjal með frumvarpinu og háttv. deildarmenn munu hafa kynt sjer. Þessi umferð er mest úr Reykjavík og Hafnarfirði, og miklu meiri en úr Gullbringu- og Kjósarsýslu. Það má og nú segja, að alt landið noti veginn, þar sem allir, er fara að Vífilsstöðum, fara um hann, og ber landssjóði fremur fyrir það að

taka veginn á sína arma, enda virðist nefndinni að ekki verði hjá því komist.

Óskir Kjósar- og Gullbringusýslu um að vegurinn verði tekinn í tölu flutningabrauta, verða að teljast mjög eðlilegar, þegar á það er litið, hvernig ástætt er.

Vegurinn liggur að eins yfir örlitinn rana af Kjósarsýslu, Kópavogsháls, og þessi litli spotti liggur þannig, að menn úr sýslunni virðast ekki hafa minstu ástæðu til að halda honum við, enda kemur það fram í því, að sýslunefndin í Kjósarsýslu ákvað á fundi sínum 15. apríl síðastliðinn að láta þennan vegarkafli falla úr tölu sýsluvega sinna. Þegar litið er á hina miklu umferð um veg þennan og hina miklu þörf á því, að hjer sje góður vegur, þá virðist með öllu ófært, að hann sje látinn eyðileggjast. Hins vegar hafði sýslunefndin fullan rjett til að taka ákvörðun þá, sem hún tók, því að sýslunefnd er heimilt að ákveða, hvar sýsluvegir skuli liggja um sýslu sína. Það er því ekki hægt að þröngva sýslunefndinni í Kjósarsýslu til að halda við þessum vegarspotta. Að því er snertir Gullbringusýslu, þá hefir hún ekki heldur mikil not af vegarspottanum, sem henni tilheyrir, það er að segja veginum frá Kópavogi suður að Hafnarfjarðarhrauni, en þó nokkru meiri en hin sýslan af sínum. Það er því mikið, sem með því mælir, að sú ósk sje tekin til greina, sem fram kom frá sýslufundi Gullbringusýslu 17. apríl síðastliðinn, að þessi vegur sje tekinn í tölu flutningabrauta. En einkum mælir það með beiðni þessari, að Gullbringusýsla hefir að undanfögnu lagt afarmikið fje til sýsluvega sinna, svo mikið, að mjer sýnist, að fullerfitt muni verða fyrir sýsluna, að risa undir þeirri byrði, sem hún með þessu hefir lagt á sig. Sýslan skuldar nú fyrir vegagjörðir 48—49000 kr., og er líklegt að hún leggi fram á næstu árum mikið fje til Grindavíkurvegarins. Það er því von, þó sýslu-

búum finnist nauðsyn bera til, að þessum vegkafla sje ljett af sýslunni.

Af þeim ástæðum, sem jeg hefi drepíð á, mælir nefndin eindregið með því, að vegurinn milli Reykjavíkur og Hafnarfjarðar sje tekinn upp í tölu flutningabrauta. Þó skal jeg bæta því við, að hjer er að eins átt við þann hluta vegarins, sem liggur fyrir utan lögsagnarumdæmi Reykjavíkur og Hafnarfjarðar. Land lögsagnarumdæmis Reykjavíkur nær suður að Fossvogi, og hefir Reykjavík sjeð um veginn þangað suður hingað til, og svo er ætlast til að verði framvegis. Hins vegar er nefndinni ekki fullkunnugt um, hvernig háttað er mörkum milli Gullbringusýslu og Hafnarfjarðarkaupstaðar, hvort þau eru við innri enda Hafnarfjarðarhrauns eða ekki; en nefndin mun afla sjer upplýsinga um það, áður en 3. umræða fer fram, og koma þá með nánari ákvarðanir um takmörk vegarkafla þess, sem tekinn verður í tölu flutningabrauta, ef henni þykir ástæða til. Hvað viðhaldskostnað brautarinnar snertir eftir að hún er komin upp, þá vill nefndin fara þar milliveg milli þess að landssjóður kosti alt viðhaldið og að sýslurnar gjöri það; hún leggur til að sýslurnar kosti viðhaldið að $\frac{2}{3}$, en landssjóður að $\frac{1}{3}$, og er það í samræmi við vegalögin frá 1907. Nefndin hefir í heild sinni ekki viljað fara lengra, þótt landssjóður kosti viðhald á einstöku flutningabrautum að öllu leyti, svo sem er með flutningabrautina frá Reykjavík austur yfir fjall samkvæmt lögum 11. maí 1911. Sömu leiðis hefir mjer verið sagt, að landssjóður kosti að öllu viðhald vegarins frá Geithálsi austur að Þingvöllum, en ekki er mjer kunnugt um, á hvaða lögum það byggist. Nokkuð gæti að visu mælt með því, að áleti sumra nefndarmanna, að brautin milli Reykjavíkur og Hafnarfjarðar fengi sama rjett og þær, sem bestan hafa. Jeg bendi að eins á þetta; en eins og jeg tók fram, vildi nefndin ekki fara lengra

en þetta, að landssjóður kostaði að $\frac{1}{3}$ viðhald vegarins.

Steingr. Jónsson: Það er eitt lítið atriði, sem jeg vildi leyfa mjer að benda háttvirtri nefnd á, að í frumvarpi því, sem hjer er til umræðu, stendur, að vera skuli flutningabraut frá Reykjavík til Hafnarfjarðar.

Jeg býst við, eins og háttv. framsm. (J. B.) einnig tók fram, að þetta eigi þannig að skilja, að flutningabrautin skuli byrja við merki lögsagnarumdæmis Reykjavíkur, og ná að merkjum lögsagnarumdæmis Hafnarfjarðar.

En mjer er spurn: Verður þetta skilið þannig, eins og frumvarpið er orðað? Um brautina austur yfir fjall er það að segja, að ekki fer saman merki lögsagnarumdæmis Reykjavíkur og það, sem landssjóður á að kosta af henni.

Jeg skýt því til háttv. nefndar, að taka þetta til ihugunar og fá yfirlýsingu stjórnarinnar um það, hvernig hún skilji orðalag frumvarpsins. Og telji hún að það muni eigi verða þannig skilið, að átt sje að eins við vegarkaflann frá takmörkum Reykjavíkurlands suður að landamerkjum Hafnarfjarðar, þá tel jeg þurfa að koma fram breytingartillögu, er taki það skýrt fram; að öðrum kosti mun jeg ekki geta greitt atkvæði með frumvarpinu.

Framsögumaður (Jósef Björnsson): Jeg benti á það í ræðu minni, að frv. ætti að skilja svo, að flutningabrautin ætti að byrja þar, sem land Reykjavíkur endaði og ná suður að landi Hafnarfjarðar. Til þess að þetta verði sem ljósast, þá mun nefndin koma með brtt., er skýrir þetta, ef hún telur þess þörf eftir að hafa athugað málið nánar og leitað sjer upplýsinga samkvæmt bendingu hv. 3. kgk. (Stgr. J.).

Kristlun Daníelsson: Jeg skal taka það fram viðvikjandi því, hvaða kafla ætlast er til að flutningabrautin nái yfir, að þeim skilningi á því, sem hv. frsm.

(J. B.) hjelt fram, var og slegið föstum í hv. Nd., þegar málið lá þar fyrir í fyrra. Það mun því varla geta orðið undirorpið misskilningi, við hvað hjer sje átt; ræðurnar á báðum þingunum hljóta að taka af allan vafa um það, geti á annað borð verið um nokkurn vafa að ræða.

Jeg er þakklátur hv. meðnefndarmönnum mínum og öðrum hv. þdm. fyrir þær góðu undirtektir, sem frv. hefir fengið.

Jeg tek það fram, að það er óhjákvæmilegt, að vegi þessum sje haldið í góðu lagi; umferðin um hann er svo fádæmamikil, en hins vegar er það, eins og þegar hefir verið bent á, ofætlun fyrir sýslufjölögin, að standa straum af honum, enda ekki fullsanngjarni að heimta það, þar sem þau hafa svo litil not af honum í samanburði við aðra. Mjer hefði verið það langkærast að frv. væri samþ. óbreytt eins og það kom fyrst fram. Þó hefi jeg ekki komið fram með brtt., hversu kært sem mjer er það, að hv. þing sæi sjer fært að ákveða það, að landssjóður kostaði að öllu viðhald vegarspotta þessa, eins og viðhald vegarkafila þeirra, er hv. frsm. (J. B.) nefndi. Hjer stendur svo alveg sjerstaklega á, að mesta sanngirni mæli með, að svo væri gjört.

Framsm. (J. B.) gat þess, að Kjósarsýsla hefði þegar numið þann kaflann, sem henni heyrir til, úr tölu sýsluvega sinna. Jeg fæ því ekki sjeð, hver muni halda honum við, ef landssjóður tekur ekki að sjer alt viðhald hans, því að ekki verður hægt að skylda Kjósarsýslubúa til þess.

Er þá ekki eftir annað en vegarspottinn, sem heyrir til Gullbringusýslu, og eftir öllum málavöxtum og samkvæmt því, sem jeg skýrði frá við 1. umr. málsins, þá væri langeðlilegast að landssjóður tæki hann líka að sjer fyrir fult og alt. Hjer stendur svo sjerstaklega á, að varla getur komið til mála, að það mundi skapa hættulegt fordæmi. Jeg sætti mig þó að

þessu sinni og eftir atvikum við þá niðurstöðu, sem nefndin hefir komist að, þótt mjer hefði þótt hitt æskilegast. Mundi jeg helst óska, að frv. væri samþ. óbreytt, en brtt. nefndarinnar feld.

ATKVGR.:

Brtt. 164, við frv.greinina samþ. með
10 : 2 atkv.

Frv.greinin svo breytt samþ. með öllum atkv.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 19. fundi, mánudaginn 27. júlí (A. 218, 222, 237).

Framsögumaður (Jósef Björnsson): Í samræmi við það, sem til orða kom við síðustu umr., höfum við nefndarmenn athugað nánara orðun á frv.greininni, og höfum komið fram með þá brtt., að á eftir orðinu „Hafnarfjarðar“ bætist við „milli lögsagnarumdæmanna“. Þetta er að eins skýring á því, að þessi flutningabraut nær frá Fossvogi til Hafnarfjarðarhrauns. Hinn hluti veganna telst til bæjanna sjálfra. Hjer er því ekki um neina efnisbreytingu að ræða, heldur einungis orðabreytingu til skýringar.

Þá er enn fremur brtt. á þingskjali 222 frá hv. þm. Vestm. (K. E.). Um þá brtt. skal jeg ekki segja neitt að svo vöxnu máli, nema það, að nefndin hefir tekið hana til athugunar, en nefndin í heild sinni hefir ekki tekið neina afstöðu með henni eða móti.

Karl Einarsson: Jeg hefi komið fram með þessa viðaukatillögu samkv. áskorun frá sýslunefnd Vestmannaeyja og þingmálafundi í Eyjunum. Hefir þetta mál nú verið á döfinni í 2—3 ár. Máli þessu er þannig háttað, að í Vestmannaeyjum liggur bygðin nálega öll á einum stað og svipar að því leyti til kaupsins og einkum kaupstaða landsins. Nú ráða bæði hreppsnefnd og sýslunefnd vegamálum í sýslunni, en sýslu- og hreppsvegirnir liggja hver

innan um aðra niðri í þorpinu, og hygg jeg að vegamálunum muni ráðið heppilegast til lykta, ef nefndirnar í samráði eiga að hafa þau mál í höndum, því að enn sem komið er, hefir aldrei verið samvinna milli hreppsnefndar og sýslunefndar í þessu máli.

Annað, sem af þessu leiðir, er það, að allri vinnu er skift í tvent, og er það miklu erfiðara og dýrara, að fá hæfa menn til að standa fyrir verkinu.

Eins og jeg tók fram áður, hefir bæði þingmálafundur í Eyjunum og sýslunefndin þar farið þess á leit, að þessi breyting verði gjörð, og veit jeg ekki til að hreppsnefndin sje henni mótfallin. Jeg vona því að hv. deild taki þessari málaleitan vel og sjái, að heppilegra er, að að eins ein stjórn sje á vegamálum í Eyjunum. Ætla jeg svo ekki að fjölyrða um þessa brtt, en vona að hún verði samþ.

Sigurður Stefánsson: Jeg veitti því eftirtekt, að hv. þm. Vestm. (K. E.) sagði, að mál þetta hefði verið á döfinni í 3 ár. En hvers vegna hefir þá ekki hreppsnefndin verið spurð ráða? Það finst mjer undarlegt, og mætti ætla, að staðið hafi í stímabraki milli hreppsnefndar og sýslunefndar út af málinu. Hinn hv. þm. kemur hjer fram sem málsvari sýslunefndarinnar, en jeg fyrir mitt leyti get ekki greitt atkv. með brtt. fyr en jeg fæ fullnægjandi upplýsingar um skoðun hreppsnefndarinnar á málinu.

Karl Einarsson: Þess skal getið út af orðum hv. þm. Ísf. (S. St.), að álits hreppsnefndarinnar um þetta mál hefir ekki verið formlega leitað, vegna þess, að það var alkunnugt, að hún var sammála sýslunefndinni. Jeg tók það líka fram áðan, að enginn væri nú mótfallinn þessari breytingu í Vestmannaeyjum. Jeg veit ekki hvernig á því hefir staðið, að þetta mál var ekki borið fram á þingi í fyrra, en líkast til hefir það orsakast af því, að hv. páverandi þm. Vestm. (Jón Magn.)

hafði svo mörg mál önnur að bera fram fyrir þeirra hönd.

Í Vestmannaeyjum hagar nú orðið til líkt og í kaupstað. Eyjarskeggjar eru nú um 1800, og fleiri þó á vertiðinni. Jeg get því ekki sjeð, að mótbárur hv. þm. Ísf. (S. St.) hafi við nein rök að styðjast. Jeg get ábyrgst honum að hreppsnefndin er málinu ekki mótfallin, og virðist því sjálfsagt, að það mæti ekki móstöðu hjer.

Sigurður Stefánsson: Jeg hefi enn þá ekki fengið þær upplýsingar, sem mjer nægja. Það getur vel verið, að hreppsnefndin sje málinu ekki mótfallin, en þá hefði yfirlýsing um það frá hennar hendi átt að liggja hjer fyrir. Jeg sje ekki betur en að mál þetta megi biða til næsta þings, og getur þá hreppsnefndin látið í ljós sína skoðun á málinu. Hjer á þingi hefir það altaf verið siður að heyra báða málсаðilja, þegar svona stendur á.

Karl Einarsson: Daginn áður en jeg fór úr Eyjunum hjelt jeg þingmálafund, en daginn þar á undan sýslufund, svo að jeg hafði við öðru að snúast en að leita álits hreppsnefndarinnar um þetta mál. En ef háttv. deildarmönnum finst mikið undir því komið, skal jeg nú samstundis eftir þingfund reyna að fá yfirlýsingu frá hreppsnefndinni með símskeyti. En til þess að hægt verði að leggja þá yfirlýsing fyrir háttv. deild, þarf að taka málið út af dagskrá og má þá væntanlega taka það á dagskrá á morgun.

Kristinn Daníelsson: Jeg vil leyfa mjer að benda á, að nú er orðið mjög áliðið þingtimans, svo að það getur orðið málinu að falli, ef það er tekið út af dagskrá. Það á að fara hjeðan til háttv. Nd. og mætti vel leggja þar fram þær upplýsingar, sem mönnum finst vanta hjer. Jeg vil því mæla á móti því, að málið verði nú tekið út af dagskrá.

Karl Finnbogason: Jeg get ekki sjeð, að neinu sje teflt í hættu, þó að þetta mál

sje samþykkt nú þegar. Vestmannaeyjar eru ein sýsla og einn hreppur; sýsluvegur og hreppsvegur er því þar eitt og hið sama. Samt sem áður skal jeg ekki vera því mótfallinn, að málinu verði frestað til morguns, ef menn telja það heppilegra.

Mjer þykir ilt, að ekki sje orðið við tilmælum mínum um málsfrest — eins og fyrir kom nýlega, er jeg mæltist til, að frestað yrði sjóvátryggingarmálinu — og jeg býst við, að öðrum þyki það líka ilt. Legg jeg því lið mitt þessum tilmælum háttv. þm. Vestm. (K. E.).

Hákon Kristófersson: Jeg verð að taka undir með háttv. þm. Ísfjk. (S. St.), að þó að þetta mál sje í sjálfu sjer einfalt og geti verið öllum ljóst, þá hefði þó verið heppilegra, að umsögn beggja málsaðilja hefði legið fyrir þinginu. Jeg veit, að ekkert er óhreint í málinu hjá háttvirtum þm. Vestm. (K. E.), en það er ókurteisi við hreppsnefndina, að leita ekki álits hennar úr því að hægt er að gjöra það á örstuttum tíma. Jeg vil því mæla með því, að málið verði tekið út af dagskrá.

Forseti tók málið út af dagskrá eftir ósk þm. Vestm. (K. E.).

Frh. 3. umr. á 20. fundi, þriðjudaginn 28. júlí (A. 218, 222, 237).

Karl Einarsson: Jeg á hjer breytingartillögu á þingskjali 222, og hennar vegna var málið tekið út af dagskrá í gær, svo jeg gæti aflað mjer vitneskju frá hreppsnefnd Vestmannaeyja um afstöðu hennar gagnvart tillögunni. Sú vitneskja er nú komin, og ætla jeg með leyfi hæstv. forseta að lesa upp símskeyti, er mjer hefir borist frá hreppsnefndinni.

„Hreppsnefndin er ekki mótfallin því að sýslunefnd og hreppsnefnd hafi alla stjórn vegamála Vestmannaeyja í sameiningu og ráðstafi sýslu- og hreppsvegafjenu í sameiningu.

Sigurður Sigurfinnsson“.

Jeg vísaði og í gær til sýslunefndar Vestmannaeyinga og þingmálafundar Vestmannaeyinga, er gekk í sömu átt; einnig sagði jeg, að hreppsnefndin væri þessu ekki mótfallin. Jeg vonaðist eftir, að hv. deild tæki orð mín trúanleg, en það kom fram hjá einum háttv. deildarmanna, að það væri vissara fyrir deildina, að fá sannanir fyrir þeim áður en brtt. væri samþykkt. Jeg vona að deildin sjái ekki nú nein vandkvæði á að samþykkja hana.

ATKVGR.:

Brtt. við 222, 1. við frumvarpsgreinina samþ. með öllum atkv.

Viðaukatillaga 237, við frumvarpsgreinina samþ. með öllum atkv.

Viðaukatillaga 222, ný (2.) gr. samþykkt með öllum atkv.

Frumvarpið svo breytt samþykkt með öllum atkv. og afgreitt til Nd.

(Sjá A. 263).

Á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst, var útbýtt frv. til laga um breyting á lögum um vegi nr. 57, 22. nóv. 1907,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Ein umr. á 35. fundi, laugardaginn 8. ágúst (A. 374, n. 406).

Framsögumaður (Jósef Björnsson): Jeg þarf ekki að fara mörgum orðum um mál þetta. Sú breyting, sem gjörð hefir verið á frumvarpinu í háttv. Nd., snertir að eins viðhaldið á flutningabrautinni milli Reykjavíkur og Hafnarfjarðar.

Hjer í deild var það samþykkt, að landssjóður skyldi kosta viðhald vegarins að $\frac{1}{3}$ hluta. Þessa viðhaldsskyldu landssjóðs hefir háttv. Nd. felt niður.

Þrátt fyrir þessa breytingu leggur nefndin til, að frumvarpið verði samþykkt eins og það liggur nú fyrir.

ATKVGR.:

Fr. samþykkt með öllum atkvæðum og afgreitt sem

lög frá Alþingi.

(Sjá A. 431).

32. Gríska og latína.

Á 10. fundi í Ed., fimtudaginn 16. júlí, var útbýtt

frv. til laga um stofnun kennarastóls í klassískum fræðum við Háskóla Íslands.

Á 12. fundi, laugardaginn 18. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 110).

Flutnm. (Karl Einarsson): Jeg skal ekki verða fjölórður um þetta mál nú við þessa umr., enda vona jeg að hv. deild taki því vel og leyfi því að ganga til 2. umr. Hjer er að visu ekkert stórmál á ferðinni, en þó er það talsvert þýðingarmikið. Hjer er ekki farið fram á að baka landssjóði neinn tilfinnanlegan kostnað; hjer á ekki að setja neitt stór-embætti á laggirnar; en ef frv. yrði að lögum, þá kynni það að geta forðað klassískum fræðum frá því að falla algjörlega í gleymsku og dá hjer á landi. Jeg skil ekki annað en að allir stúdentar frá latinuskólanum gamla hljóti að viðurkenna, að latinunámið hafði hina mestu þýðingu fyrir mentun þeirra og þroska. Stærðfræðin var líka þýðingarmikil að því leyti, en latínan var það ekki síður. Margir munu geta sannað það, að skilningur þeirra á íslenskri tungu varð miklu næmari eftir að þeir höfðu fengið kynni af latneskri málfræði.

Í þetta sinn skal jeg ekki fara fleirum orðum um málið, en að eins leyfa mjer að vísa til fylgiskjalsins. Jeg vona að málið fái að fara til 2. umr. og að 3 manna nefnd verði skipuð til að athuga það að þessari umr. lokinni.

Guðmundur Björnsson: Jeg heyri menn tala um, að þetta sje nytsemdarmál, þó að það sje ekki stórmál, — að það sje sjálfsagt að samþykkja þetta frv., bæði vegna þess, að það sje þarflegt og vegna þess, að það hafi engan eða lítinn kostnað í för með sjer. Jeg get nú ekki verið þessu samdóma; jeg lít svo á, að hjer sje stórmál á ferðinni. Jeg var einn af þeim mönnum, sem vann að því að

koma háskólanum á laggirnar; jeg átti þátt í löggjöfinni um stofnun hans og starfsvið, og fjekk því tækifæri til þess að hugsa háskólamálið rækilega.

Það, sem menn í upphafi urðu að gjöra sjer ljóst, var þetta, í hvaða átt Háskólinn ætti að stefna. Upphaflega var það að eins tilgangurinn að steypa saman þessum þremur embættismannaskólum, sem áður voru til. En þó varð það ofan á, að þar að auki var bætt við kenslu í íslenskum fræðum og heimspekin greind frá guðfræðinni. Aðrar nýjungar voru ekki gjörðar. — En þeir, sem nokkuð hugsuðu fram í tímann, voru að hollaleggja hverjum námsgreinum ætti að bæta við næst. Um það voru að visu skiftar skoðanir. En það vil jeg segja, að það gengur óhæfu næst, að Alþingi fari að skifta sjer af þessu máli, án þess að það hafi áður verið rækilega ihugað, hvað Háskólan vanhagar mest um. Er það gríska og latína? Eða eru ef til vill aðrar mentir þarflegri og notadrygri? Þetta vil jeg biðja nefnd þá, er væntanlega verður skipuð, að ihuga vandlega. Vjer verður enn fremur að hafa það hugfast í þessu máli, að við getum ekki sökum efnaskorts fengið alt það, sem við óskum. Vjer getum því miður ekki komið oss upp svo fjölskrúðugum háskóla sem stórbjóðirnar. Og einmitt þess vegna verðum við að hugsa vandlega um hvert spor, sem við stígum í þessu máli, — og þess vegna er hjer um stórmál að ræða. Hjer er að velja um tvær stefnur. Eigum vjer að hneigjast að málfræðisvisindunum og bæta við latínu og grísku, og þar á ofan svo ef til vill arabísku og sanskrit? Eða eigum vjer að taka upp nytsemdarstefnuna og reyna að efla náttúruvísindin og reynsluvísindin, svo sem fremst er kostur? Í því sambandi vil jeg að eins leyfa mjer að benda á það eitt, að flest ung og upprennandi þjóðfjölög leggja aðaláhersluna á hin nýju vísindi.

Áður en jeg sest niður, vil jeg taka það fram, að mjer finst hörmung að hlusta á, að latína og gríska sjeu taldar fremstar allra tungna. Það er skömm, að nokkur maður, sem íslenskt mál mælir, skuli láta sjer þau orð um munn fara.

Steingrímur Jónsson: Það er ræða hins hv. 6. kgk. (G. B.), sem kemur mjer til þess að standa upp. Það er fullkominn misskilningur, að hjer eigi að stofna til glímu milli fornra og nýrra visinda. Hitt er tilgangurinn, að sporna við því, að þekkingin á grískri og latneskri tungu hverfi úr landinu. Í mörg hundruð ára hefir öll æðri mentun í landi hjer hvílt á þekkingunni á þeim tungum, og er þá rjett að gjöra þær landrækar? Jeg sje ekki betur en að það sje áhættumál. Að minsta kosti er ekki gott að sjá, að vjer getum komist af án allrar grískukenslu, meðan þjóðkirkjan helst við í landinu. Þess er og að gæta, að hjer er ekki farið fram á, að próf verði haldin í þessum námsgreinum, heldur að eins að mönnum geti veitst tækifæri til að afla sjer þekkingar í þeim. Mjer þótti ástæða til þess að gjöra þessar athugasemdir áður en nefnd væri skipuð í málið.

ATKVGR.:

Frv. visað til 2. umr í e. hlj.

Samp. í e. hlj. að skipa 3 manna nefnd, og voru kosnir í hana í e. hlj.

Karl Einarsson,

Sigurður Stefánsson,

Hákon Kristófersson.

2. umr. á 20. fundi, þriðjudaginn 28. júlí (A. 110, n. 205).

Framsögum. (Sigurður Stefánsson):

Nefndin hefir í álitinu sínu leitast við að gjöra nokkurn veginn ljósa grein fyrir skoðun sinni á málinu. Jeg sje því ekki ástæðu til að fjölyrða um það. Mjer er heldur ekki neitt kappsmál, að það komist fram á þessu þingi.

Sú er ástæðan til frumvarpsins, að mjer

og ýmsum þykir, eins og nú á stendur, stefnt í óvænt efni með þekking á forntungunum, grísku og latínu. Aðalspurningin í þessu efni er sú, hvort Íslendingar eigi að fella sig við, að gríska og latína hverfi algjörlega úr námsgreinatölu í skólum vorum og skólamentun. Nefndinni dylst eigi, að ærin vandkvæði verða á kenslu og á námi ýmsra fræðigreina, t. d. læknisfræði, náttúrufræði, sagnfræði og guðfræði, ef þekkingin á forntungunum tynist. Jeg skal nú ekkert fullyrða um, að hverju gagni þetta frumvarp kemur. En meðal yngri mentamanna hófst í vetur hreyfing í þessu máli, sem hjelt því fram, að eigi hefði verið stefnt í rjetta átt með þeirri breyting, er gjörð var fyrir nokkrum árum á kenslugreinum í lærða skólanum, og þetta frumvarp er í samræmi við þá hreyfingu. Með því að setja þessa kenslu á stofn vill nefndin engan veginn koma í veg fyrir, að kensla í reynsluvísindum verði tekin upp við háskóla vörn, og hún telur enga hættu á að þetta frv. hindri það, þótt það verði að lögum.

Tildrögin til þessa frv. eru deildinni kunn. Það sjest á þingskjali 110, þar sem prentað er brjef frá nefnd, er stúdentafjelagið kaus í vetur í þetta mál. Það er ekki eingöngu hjer á landi að risin er hreyfing í líka átt og hjer. Það kveður líka allmikið að henni í öðrum löndum. Margir mikilsverðir lærðir menn hafa vakið máls á, að eftirsjá sje í að forntungurnar eru horfnar úr skólunum. Og það eru ekki eingöngu málfræðingar sem halda þessu fram. Læknisfræðingar hafa kvartað yfir því, að nám í sinni grein gengi tregara, af því að nemendurnar vatnaði latínukunnáttu, og að árangurinn yrði minni fyrir það. Í sögukenslu við háskólann í Kaupmannahöfn er nú farið að kenna latínu.

Þekking stúdenta frá mentaskólanum í latínu mun vera heldur lítil. Jeg hefi heyrt, að einn íslenskur stúdent hafi ekki

vitað, af hverju orðið „*senatus*“ var komið. En nú er það svo kunnugt, að ekki þarf um það að fjölyrða, að fjöldi orða, sem mjög eru notuð í ýmsum visindagreinum, er kominn úr latínu, og að þau verða ekki skilin, nema menn hafi þekking á þeirri tungu.

Jeg var ekki mikill hvatamaður þess, að háskóli vor væri stofnaður. Jeg áleit, að það mál gæti beðið nokkuð enn. En úr því að hann er nú kominn, vil jeg að hann sje meira en „*punt*“ eitt. Við verðum að hlýnna að honum eftir mætti, reyna að varna því, að hann verði að eins nafnið eitt, og þetta frv. er spor í þá átt.

Guðmundur Björnsson: Jeg ætla að gjöra grein fyrir skoðun minni á þessu máli, áður en það fer alfarið út úr deildinni.

Þær eru örfáar þær fræðigreinar, sem nú eru kendar hjer í Háskólanum. Þar vantar enn kenslu í mörgum nytsömustu og merkustu fræðigreinum nútíðarmanna. Eigi að bæta við nýjum kenslugreinum, þá *verður* að ihuga hver nauðsynlegust sje; ekkert vit í að breyta til eða bæta við af handahófi. En þetta nýmæli er eindæma handahófsverk — *einblínt* á grísku og latínu, eins og það eitt vanti, eða *sá* skorturinn sje langbagalegastur.

Mjer er nú reyndar sagt, hæstv. forseti, að þetta frumvarp sje eitt þeirra, sem á sjer sigurinn visan, hvað sem hver segir; því ekki til neins að malda í móinn. Þótt eitthvað væri hæft í þessu, kann jeg *samt* ekki við, að sagt verði um Alþingi 1914, að *enginn* hafi sjeð sólina fyrir grísku og latínu. Eigi þetta fram að ganga, þá finst mjer þessi saklausa einfeldni enn leiðinlegri afspurnar fyrir þingið heldur en hitt, að það gjöri þetta glappaskot visvitandi. því að enginn skal ætla, að það geti leynst til lengdar. Svo augljóst er það.

Hjer í Háskólanum er ekki kend veraldarsaga, ekki landafræði, ekki jarð-

fræði, ekki stærðfræði, ekki efnafræði (nema læknaefnum lítilsháttar), *ekki grasafræði, ekki dýrafræði, ekki lögum samkvæmt enska, franska eða þýska, ekki* svo mikið sem að *nútiðar íslenska* sje kend, heldur forn málið eitt; *ekki* heldur nein *mannvirkjafræði*, þótt þau sjeu alstaðar orðin brýnasta nauðsyn nú á dögum. Til að nema öll þessi fræði, og mörg fleiri, verða Íslendingar enn sem fyr að ganga í erlenda háskóla. Þar eru þau alstaðar kend — nema okkar ástkæra, en vanrækta móðurmál; það er ekki numið í neinum háskóla, bara *gamla* málið, mál forfeðra okkar. En *lifandi* íslenskan, sem mæður okkar kendu okkur að tala — jeg skil þetta ekki, þetta háttalag okkar, að meta það, sem dautt er, meira en það, sem lifir, og vita þó um íslenskuna, að öll okkar forna mentafrægd er einmitt því að þakka, að *þá* möttu bestu menn hjer á landi sitt hversdagsmál, *sitt* móðurmál fram yfir alheimsmálið, latínuna, unnu því svo heitt, að þeir einir allra fræðimanna í þá daga, að heita má, skráðu öll fræði sín á móðurmáli sínu en ekki á latínu.

En jeg má til að snúa að aðalefninu — og *aðalefnið* á að vera að ihuga, *hvort latína og gríska skuli ganga svona, eins og að sjálfsögðu, ómótmælt fyrir öllum öðrum fræðum, sem enn eru ekki kend hjer í Háskólanum.*

Þá er fyrst að líta á röksemdir frumvarpsmanna, í áskorun stúdentafjelagsins og svo í nefndarálitinu. Þeir segja, að *latínan* hafi hjer verið grundvöllur alls skólanáms frá því að kristni kom hingað til lands. Jeg segi, að *íslenska* *hefir verið, er og verður grundvöllur allra íslenskra bókmenta.* Hefðu ekki forfeður okkar metið hana miklu meira en latínu, þá væri íslensk tunga og íslenskt þjóðerni fyrir löngun steindautt — eða alt hjer nú í sömu eymdinni og á Færeyjum.

Það er sagt, að flest nýju málin sjeu gegnofin af grísku- og latinuleifum. Það er nú svo.

Siðan jeg fór úr skóla, fyrir 27 árum, hefi jeg aldrei opnað gríska bók og gleymt allri minni grísku, því litla, sem jeg lærði; jeg man enn talsvert í latínu og hefi oft haft dullitið gagn af henni, en aldrei sjeð mjer þörf á að auka þá kunnáttu. Hins vegar hefi jeg orðið að auka stórum kunnáttu mína í ensku, þýsku og frönsku, en allra mest þó í íslensku. Jeg hefi líka gluggað í mjög margskonar fræði; hefi varið til þess þeim tíma, sem aðrir hafa varið til að lesa lygasögur, — jeg ætlaði að segja skáldsögur. Nú, nú! Jeg hefi margsinnis um það hugsað, og *altaf* fundist grískunám mitt óþarft og *aldrei* haft neitt gagn af því, sem nefnandi sje. Latínan hefir stundum komið mjer að liði, en þó hefi jeg fundið, að þar þarf ekki mikils við nú á dögum; vafalaust nóg það, sem kent er nú hjer í Mentaskólanum. -

Þeir, sem lifa úti í ys og þys mannlífsins, finna það best, að *nýju* heimsmálin eru ómissandi, en þessu gömlu, *dauðu* mál orðin rjett einskis nýt; þau eru nú á dögum dýr ánægja, of *dýr* fyrir fátæktætklingana. Og þeir, sem enn halda dauðahaldi í þá dauðans ánægju — það eru vist aðallega þeir mörgu menn, sem lifa alla æfi innan dyra, eða eru svo efnum búnir, að dýrmæti tímans tekur ekki til þeirra.

Þá er nú annað. Latínan er svo oft talin skýrust og mest mentandi allra mála. Það er ein gamla upptuggan, ein af þeim mörgu, gömlu, rotnu jörturkreddum. Jeg þori að segja, að jeg hefi aldrei lesið neitt á latínu á við það snildarlegasta t. d. í frönskum bókmentum eða okkar bestu íslensku ritum. Allir hafa tekið hjer með fögnuði aðkomukennurum í nýju málunum, frönsku og nú þýsku, og sú kensla verið Háskólanum til sæmdar og mörgum til stórgagns. Væri ekki nær að lögfesta

þá kenslu en þetta þarf litla forneskjuþrjá? Vissulega væri það nær. En þó er hver sjálfum sjer næstur, og það tekur út yfir, ef *dauð* grískan og latínan á að halda innreið sína í Háskólann á undan *lifandi* móðurmáli þjóðarinnar. Enginn skólanámskortur hefir mætt mig eins og fákunnátta mín í móðurmáli mínu, þegar til kom fyrir mjer að þurfa á allri þess getu að halda í ræðu og riti.

Þá er það ein gömul bábiljan, að ekkert sje á við grísku og latínu til að skerpagreind og gáfur unglinganna. Jeg hefi margrannsakað huga minn, fyr og siðar, og aldrei fundið þess merki, að latínan hafi verið mjer neinn greindargróði. Jeg hefi fundið, að *íslenskan* hefir allra *mála* mest liðkað greind mína og magnað hugvit mitt. Þessi lofdýrð um latinuna er gömul kórvilla, komin til af því, að hún hefir um langan aldur verið *aðalnámsgreinin* í Mentaskólanum, *mest* og *best kend* og í mestu *afhaldi*.

Það er alt önnur fræðigrein, sem jeg finn betur og betur, að rjeði mestu um þroska *minn* á námsárunum, og hún hefir líka, að mjer finst, verið mjer til mestrar hamingju á lífsleiðinni.

Háttv. 1. kgk. (E. B.), — jeg veit, að *þjer* munuð skilja mig, en veit ekki um aðra hjer. Það er *talnafræðin*, sem jeg á við; henni unni jeg í æsku mest allra fræða. Tölvisin, hún er óefað skynseminnar skærasta leiðarstjarna. Öll þau ótal mörgu og margflóknu vísindi, sem lúta að leyndardómum náttúrunnar — öll eru þau gegnofin af tölvisi; hún er sálin í þeim öllum, hún er það eina í öllum mannlegum fræðum, sem kalla má eilíft og óumbreytanlegt; hún er kjölfestan í nútímans allra nytsömustu og djúpsæustu fræðigreinum; hún er sálin í öllum atvinnufræðum. *Flestar* þessar háskalegu *hugsunarvillur* í hversdags sökum og þjóðmálum, sem alstaðar eru alkunnar, koma af því, að menn eru yfirleit „*ónýtir*

i reikningi“, eins og sagt er í skóla; hafa aldrei eygt eða skilið og lotið með lotningu tölvisinnar einföldu, eilífu, háleitu og óskeikulu lögmálum; flestar „vitleysur“ og „glappaskot“ eru blátt áfram barnalegar reikningsvillur. Og *hún* er nú líka, *tölvisin*, alstaðar meðal mentaðra þjóða á hraðri leið, það veit jeg, í skólunum, háum og lágum, upp í háseti visindanna. Mjer er sem jeg heyri, hvað sagt verður á Alþingi eftir svo sem 100 ár um þetta tiltæki núna, ef af því verður, að ráða háskóladósent til að vaka yfir líki latinunnar og grískunnar, en láta háskólann vera alveg „ónýtta í reikningi“, og eiga þó *ágætan* íslenskan fræðimann, Ólaf Danielsson, í þeim höfuðvisindum. En meðal annara orða: *Hvar er sá íslenskur grískumaður, sem á að þrýða þetta nýja embætti?*

Þeir segja, grískuvínirir, að Garðstyrkurinn í Höfn muni vera á förum, og „verði þá vorum löndum of dýrt nám erlendis“, og muni af því leiða, að skortur verði á latínumönnum til kenslu í mentaskólanum, og varla fást hæfir háskólakennarar í guðfræði, ef hjer er enginn „klassiskur dósent“! Í þessum ummælum fer athuga-leysið upp úr öllu valdi; þetta einblin á dauðu málin. Fari Garðstyrkurinn og hætti Íslendingar að fara utan til náms, hvar fáum við þá kennara til að kenna t. d. dönsku og ensku í mentaskólanum, og hver á þá að kenna stærðfræði og stjórnufræði, eðlisfræði, grasafræði, dýrafræði og landafræði, öll þessi fræði, sem Háskólinn okkar fæst ekkert við enn þá, og eru þó svo *margfalt* nýtsamari og nauðsynlegri en sú lofsæla latína og gríska? Og hvar á þá að fá *verkfræðinga*? Við vitum þó allir, að mannvirkjafræðin er orðin ómissandi hjer á landi, eins og annarsstaðar; og hún er nú einhver allra erfðasta og kostnaðarsamasta námsgreinin í öllum háskólum. — Væri nú ekki nær að ihuga þessar brýnu mentaþarfir

hjer í fátæktinni, ihuga, hvort ekki muni rjettmætt að láta einhverja þeirra sitja í fyrirrúmi fyrir þessum klassíska niðursefning; *hann* yrði sannkallaður landsómagi!

Við eigum nú ágætan grasafræðing, dr. Helga Jónsson, ágætan dýrafræðing, Bjarna Sæmundsson, heimsfrægan jarðfræðing, Þorvald Thoroddsen, og annan yngri merkan mann þar, dr. Helga Pjetursson; og við eigum ágætan talnafræðing, dr. Ólaf Dan Danielsson. Það er hörmung, segi jeg, að geta ekki gjört þessa ágætu fræðimenn að háskólakennurum, hvern í sinni grein, Háskólanum og þjóðinni til gagns og sóma. En *þetta* tekur þó út yfir, að koma nú í þess stað með þetta grískutildur, jeg segi *tildur*, jeg vil ekki segja neitt verra, þótt jeg raunar viti ekki von í *neinum* manni í þessa stöðu, svo að *minkunarlaust* sje.

Margar fullvalda þjóðir eiga enn engan háskóla; við erum langminsta þjóðin í víðri veröld af þeim, sem eiga slíkar mentastofnanir. Það er mikill heiður fyrir fösturjörð vora. Og margur háskólinn hefir ekki verið veglegri í upphafi en þessi hjer, og sumir miklu lítilsigldari. Meinið er nú það, að vegna mannafæðarinnar hjer verður afarerfitt að vernda og auka þennan íslenska heiður, erfitt að sjá fyrir því, að vegur og heiður skólans biði ekki hnekki, og fari vaxandi jafnt og þjett. Það er eins og það er vant: Vandinn er því meiri sem getan er minni.

Þess vegna er þetta frumvarp ekkert *smámál* — heldur mikilsvarðandi *stór-mál*. Og þess vegna er þetta frumvarp ein slysnin, ein af mörgum, sem hjer vilja til, — af því að þjóðin er ekki enn komin til sjálfrar sin, eftir sitt margra alda öngvit, — hún er enn svo *ónýt í reikningi*, þingið oft svo *óþrúttið*, að yfirgengur. Þetta glappaskot er mjer svo auðsætt, af því að jeg var mjög mikið riðinn við stofnun Háskólans.

Jeg býst í lengstu lög við því, að háttv. deild *hætti* við þetta frv. En bregðist sú

von, eigi þetta að gjörast, og verði öll mín íslensku rök dæmd ómerk, en þessi klassíski dósent talinn þingsæmd og þjóðarnauðsyn, þá er að taka því.

Jeg læt nú lokið máli mínu, herra forseti, og ætla ekki að tefja fyrir aftur, hvað svo sem sagt kann að verða í minn garð; mjer er ekki það sárt um sjálfan mig. En alt þetta tal mitt kemur af því, hæstv. forseti, að mjer er svo mikil raun að skjótræði stúdentafjelagsins, háskólaráðsins og Alþingis í þessu máli. Og þó kviði jeg því mest af öllu — í alvöru talað — ef svo skyldi fara, að *þetta óþarfa nýja embætti yrði drifið í gegn í flughasti núna á þessu aukabíngi*. Eigi að afgreiða þetta mál svona í hendingskasti eins og brýna þjóðarnauðsyn, og þverneita að fresta því til aðalþings að sumri, til nánari ihugunar — *því* kviði jeg fyrir, sárkviði, ef svo færi, því að *þá* er öldungis vist, að *hjer býr eitthvað undir, sem menn vilja ekki láta uppi, eitthvað, sem ekki verður Alþingi til sæmdar, eða Háskólanum til heiðurs. eða þjóðinni neinn fagnaðarfengur*.

Þegar ný embætti eru stofnuð, verður manni ætíð fyrst fyrir að spyrja: *Hvar er maðurinn?* Að stofna embætti, en eiga enga vól á færum manni, það er oftast óhyggilegt og *getur* verið háskaleg fásinna; það hefir stundum orðið til þess, að lítt nýtir menn hafa öðlast það nýja embætti, og Alþingi síðan núið um nasir, að hafa *búið til óþarfa stöðu handa ónýtum manni*. Og hvort heldur þingið er sekt eða saklaust af þessu, þá er vist, að þess konar óvarkárni hefir átt mjög stóran þátt í því, að rýra traust þjóðarinnar á þinginu að undanfögnu, og magnað stórum tortryggningu í landinu.

Þetta mál er því *mjög aðgæsluvert*. Og þess vegna spyr jeg hreint og beint, hæstv. forseti: Vita flutningsmenn af nokkrum Íslending, fáanlegum, sem *vansalaust* sje að *veita* þetta virðulega embætti?

Jeg veit það ekki. Þess vegna spyr jeg, svo að það sjáist, *að svarið er ekki til*. Væri það til, þá væri það komið fyrir löngu. Jeg met alls einskis það svar, að sje enginn til, þá fari nú einhver að búa sig til! Þetta er *alt* á botnlausri huldu; hjer er *steinþagað* yfir margfalt nauðsynlegri námsgreinum, t. d. stærðfræði og náttúrufræði — *íslenskri* náttúrufræði, hæstv. forseti — þó að við eigum þar ágæta fræðimenn, sem koma ekki þjóðinni að hálfum notum, af því að þeirra nýtur ekki við í Háskólanum. Þetta *varast* menn að nefna, og fitja svo upp á margfalt óþarfari fræðigrein, sem hjer í fátækti er sjálfkjörin til að sitja á hakanum; og ekki svo mikið, að hjer fylgi *nein* minsta vissa fyrir því, að *boðlegur* maður sje fáanlegur í þennan *hægindastól*.

Það má nú segja, að þá væri hvað eftir öðru, ef þessu *þarflausa* embætti væri komið á stofn nú á *aukabíngi*, og síðan bættist það ólag ofau á, að einhver *ómaklegur* lánleysingi yrði fyrir því láni, að fá að hlamma sjer í þennan makindasess og ala þar sitt *letilíf*, engum til gagns. Þess vegna spyr jeg: *Hvað liggur á þessu, öðru eins og þessu, öllum á óvart — á aukabíngi?* Því má þetta ekki biða?

Hvar er maðurinn?

Flutningsmenn þessa frumvarps geta *engan* nefnt, vita *engan* fáanlegan í embættið, sem þeir telja sjer skammlaust að nefna á nafn. Einmitt af því ættu þeir ekki að hætta sæmd sinni í slíka óvissu, heldur taka þetta frumvarp aftur núna á þessu þingi.

En sjeu þeir hiklausir í áframhaldinu, og telji kappi sínu óhætt án forsjár, þá álit jeg, að við hinir gjörum þeim og þinginu og þjóðinni góðan greiða, ef við frestum þessu máli og felum stjórnninni að ihuga vandlega hverjar umbætur á Háskólanum sjeu *bráðnauðsynlegastar* og hvað gjöra megi til þess að koma þeim á.

Þess vegna bið jeg hæstv. forseta að bera upp svohljóðandi rökstudda dagskrá, sem flutningsmenn og nefndin geta vel við unað:

„Deildin skorar á stjórnina, að leita til háskólaráðsins og engu síður til íslenskra fræðimanna í þeim fræðum, sem eru ekki enn þá kend í Háskólanum, og afla sjer álits allra þeirra merkustu íslensku fræðimanna um það, hvaða háskólafræðigreinar þeir telji nauðsynlegastar hjer á landi af þeim, sem enn eru ekki kendar í Háskólanum, og hver tók muni vera á því að kenna þær greinar, sem rök benda til að eigi að sitja í fyrirrúmi, þegar á alt er litið, mentalif og bjargræðisvegu þjóðarinnar, og tekur deildin því fyrir næsta mál á dagskrá.“

Karl Einarsson: Jeg ætla mjer ekki þá dul, að svara orði til orðs hinni löngu og snjóllu ræðu hv. 6. kgk. (G. B.); það kendi svo margra grasa í henni, að það mætti æra óstöðugan að tina þau öll upp. Það kom hvað eftir annað berlega fram, að ræða hv. 6. kgk. (G. B.) bygðist á misskilningi á málinu, og afstöðu vor, stuðningsmanna þess, til þess. Engum flutningsmannanna dylst það, að þörf sje á, að bæta við kenslu í fleiri námsgreinum en þessum við Háskólann. Það má segja, að þar sje íslenskan ein kend eingöngu á visindalegan hátt. Við kenslu í guðfræði, lögfræði og náttúrufræði gengur mestur tíminn til að undirbúa nemendur undir embættispróf. Það dettur vist engum í hug að neita því, að þarflegt væri að kend væri enska, franska, þýska, saga, landafræði, náttúrufræði, og þó sjerstaklega stærðfræði, sem fyrir þá, er hennar hafa full not, er bæði stórmentandi, og lykill að flestum greinum náttúrufræðinnar. Jeg tók það fram við 1. umr. málsins, að latínan hefði fyrst og best skerpt greind mína, og endurtek jeg það nú aftur. Svipað má segja um stærðfræðina, hún er ágætlega fallin til að skerpa dómgreindina og rökrjetta hugsun;

en vel að merkja fyrir þá eina, sem fá nokkurn veginn fullan skilning á henni; fyrir hina verður stærðfræðisnámið alt af gagnslitið, og hingað til hefir sú raun á orðið, að þeir hafa verið æðimargir, sem stærðfræðin má heita eins og lokuð bók fyrir, þótt þeir hafi verið að berjast við nám hennar ár eftir ár. Jeg tók það líka fram áður, að líkt mætti segja um íslenskuna sem latínuna, ef hún væri kend á líkan hátt og jafnvel sem latína var kend. En það skortir á að hún sje nógu vel kend og nógu mikil stund lögð á að læra hana; vjer þykjumst kunna hana frá upphafi, og fáum ekki af oss að þreyta glímu við hana á sama hátt og vjer verðum að gjöra við latínuna, ef nokkuð á að ganga með nám hennar.

Háttv. 6. kgk. (G. B.) hjelt því fram, að þetta fag væri valið af handahófi. En það er ekki rjett, því að þetta frumv. er komið fram samkv. ósk frá nefnd, sem kosin var af stúdentafjelaginu, til að athuga þetta mál, og áleit hún að ekki mætti biða lengur að stofnað væri til kenslu í klassískum fræðum við Háskólann. Hins vegar er ekki hætt við því, að enska, franska, þýska eða náttúruvísindi og önnur slik fræði deyi út og að maður geti ekki fengið noga hæfa menu til að kenna slik fræði, þegar að því er komið, að hægt er að stofna til kenslu í þeim við Háskólann. En það er viðbúið, að innan skamms verði ekki hægt að fá hæfan mann innlendan, til þess að kenna grísku og latínu við Háskólann, en mennu ættu þó að kosta kapps um að fá innlenda menn að Háskólanum. Jeg vil því mótmæla hinni rökstuddu dagskrá og vona að háttv. deild samþ. hana ekki.

Þá spurði háttv. 6. kgk. (G. B.) hver sá maður væri, sem ætti að taka þetta starf að sjer. Þessari spurningu get jeg ekki svarað, af því að jeg er ekki stjórnin og ræð því ekki, hver starfann fær. Því ræður stjórnin auðvitað. En jeg treysti mjer til

að nefna nöfn margra manna, sem við eigum enn sem komið er kost á og væru vel hæfir til að taka þetta starf að sjer. Að það stendur í nefndarálitinu að menn muni hætta að sigla til þess að nema þessi fræði, er rjett, og liggur svo í því, að eftir að latínan og grískan varð útlæg úr skólanum, er ekkert fyrir slíka menn að gjöra hjer á landi, og munu því engir fara að kosta til að nema þessi fræði ytra.

Að öðru leyti skal jeg ekki svara frekara hinni löngu ræðu háttv. 6. kgk. (G. B.) með því að jeg býst við að framsögum. muni svara henni rækilega.

Framsögum. (Sigurður Stefánsson): Jeg ætla mjer ekki þá dul, að fara að mótmæla allri minni löngu ræðu háttv. 6. kgk. (G. B.). Ræða hans var mjög fróðleg, en fór að ýmsu leyti fyrir ofan garð og neðan hjá aðalefni málsins. Jeg tók það fram í fyrri ræðu minni, að það er alls ekki tilgangur flutningsmanna þessa frumv., að standa í vegi fyrir því að kensla í raunvísindum eða öðrum þeim fræðum, sem hv. 6. kgk. nefndi, komist á við Háskólann. En um það, hverjar fræðigreinir skuli ganga fyrstar, þegar um það er að ræða, að auka kenslu við Háskólann, verða að sjálfsgöðu deildar meiningar. Jeg skal taka það fram í tilefni af því, sem háttv. 6. kgk. sagði, að mjer er alls ekki kunnugt um, að neitt sje fyrirfram ákveðið um úrslit þessa máls í deildinni.

Mestöll ræða háttv. 6. kgk. snerist um það, hver hans persónulega reynsla væri í grísku og latínu. Mín persónulega reynsla í þessum efnum er nú alt önnur en hans. En um það má leugi deila, hvaða fræði eru þarflegust, hvort það eru klassísku málín eða raunvísindi eða ef til vill nýju málín, en jeg vil geta þess, að lykillinn að þessum fræðum, raunvísindunum og nýju málunum, er einmitt í mörgum atriðum gömlu málín. Þessu til sönnunar skal jeg geta þess, að mjer er kunnugt um að menn, sem hlustað hafa á fyrirlestra í frönsku

við Háskólann, hafa fengið sjer aukakenslu í latínu til þess að geta fært sjer frönskukensluna fullkomlega í nyt. Þetta sannar, að það er nauðsynlegt, að þeir, sem vilja nema þessi fræði, kunni eitthvað í latínu. Það getur vel verið, að rjett væri að lög-festa kenslu við Háskólann í nýju málunum, en það hefir ekki komið til þess enn þá. En þá fyrst, er þeir menn, sem nú berjast fyrir þessu máli, greiddu atkvæði á móti slíkri tillögu, mætti bregða þeim um ósamræmi og jafnvel glámskygni í þessu máli. Jeg ætla ekki að tala um mína vísindalegu reynslu í þessum fræðigreinum, því að hún er engin, en jeg skal að eins geta þess, að jeg hefi oft haft mikið gagn og ánægju af því að lesa latneskar bækur heima fyrir. Jeg hefi fáar grískar bækur heima hjá mjer, nema Nýja Testamentið, en í þá bók hefi oft þótst þurfa að líta.

Mjer finst að þann mann vanti mikið til þess að geta heitið góður guðfræðingur, sem ekkert kann í grísku. Viðvikjandi því að latínan hafi ekki verið undirstaða kenslunnar hjer á landi fram að 1800, heldur íslenskan, eins og háttv. 6. kgk. (G. B.) vildi halda fram, þá verð jeg að neita því, að þetta sje rjett, enda hlaut þingm. að sjá, að svo var ekki, og hvarf hann því frá því aftur. Ef maður litur til kenslunnar í Skálholti og á Hólum, þá sjer maður, að íslenskan var svo fjarri því að vera undirstaða kenslunnar, að hún var alls ekki kend. Að eins fór kenslan fram á íslensku. En latínan var kend svo að gagni, að menn gátu ekki gleymt henni aftur, þó þeir hyrfu út í fásinnið í sveitunum, og jeg efast um, að kenslan í nýju málunum sje jafngöð og hún var áður í latínu. Þá áttu útlendir mentamenn, sem komu hingað til lands, það vist, að geta hitt í hverju prestakalli á landinu mann, sem við þá gat talað, þar sem presturinn var, en jeg efast um, að útlendingar, sem nú koma hingað til

lands, eigi þetta jafnvist, þrátt fyrir alla kenslu í nýju málunum. Jeg veit að visu að það eru margir, sem geta talað ensku, að minsta kosti venjulega markaðsensku, en hinir eru mjög fáir, sem tala hin höfuðmálin, þýsku og frönsku. Það er ekki svo að skilja, að jeg lasti það að nýju málin sjeu kend; jeg vil gjarnan að þau sjeu kend og kend betur en nú er gjört í Mentaskólanum. Segi jeg þetta ekki til að lasta kennarana við þann skóla. En menn gleyma þessum málum að náminu loknu, af því að þau eru ekki kend eins vel og latínan var kend áður.

Við erum annáluð sögupjóð. En hvernig væri þekkingu okkar á sögu vorri farið ef enginn skyldi latínu, því eins og allir vita, er fjöldi af heimildarritum okkar á latínu. Hver læsi rit Arngríms lærða, kirkjusögu Finns og Pjeturs, ef enginn skildi latínu. Hver getur haft fult gagn af isl. fornbrjefasafni, þar sem úir og grúir af latneskum brjefum, nema hann kunní latínu. En aðalatriðið í þessu máli er þó það, að kunnátta í grísku og latínu gjörir mönnum svo miklu auðveldara að læra nýju málin, sem allir jata að sje svo nauðsynlegt að kunna. Þó að latína og gríska hafi ekki glætt skilning háttv. 6. kgk. (G. B.) á skólaárum hans eftir því, sem honum segist sjálfum frá, þá má hann ekki álykta af því, að þessi mál geti ekki hafa glætt skilning annara manna, og jeg verð nú að segja það, að mjer þykir mjög ótrúlegt, að einmitt þessi mál hafi ekki átt drjúgan þátt í að glæða skilning og skarp-skyggni háttv. 6. kgk., þótt honum sjálfum ef til vill virðist annað. Háttv. 6. kgk. ljét á sjer skilja, að það væri enginn, sem gæti kent þessi mál við Háskólann, þótt þessi lög væru samþ. Ef svo er, þá er ekkert meira um það; þá er þetta mál þar með úr sögunni. Annars fanst mjer að öll þessi runa af fræðimönnum, sem hann taldi upp og sagði að væru færir um að kenna þessi og þessi

fræði við Háskólann, kæmi málinu lítið við. Það er auðvitað ágætt að þeir menn eru fyrir hendi, ef við sjáum okkur fært að stofna til kenslu í þeim fræðigreinum við Háskólann.

Það er satt, að við erum minsta þjóðin, sem eigum Háskóla, og jeg fyrir mitt leyti var þess ekki mjög fýsandi, að hann væri stofnaður. En úr því að við erum búnir að stofna hann, þá er það min skoðun, að við eigum að gjöra hann svo úr garði, að hann geti orðið okkur til sóma. Það sem háttv. 6 kgk. sagði, að þessi fræði, latínan og grískan, væru að detta úr sögunni, held jeg að sje ekki rjett. Það er ekki lengra síðan en 1902 að skólunum á Frakklandi var skift í 4 flokka. Í fyrsta flokknum var kend latína og gríska, í öðrum flokknum latína og nútíðarmál, í þriðja flokknum latína og náttúruvísindi, í 4. flokknum náttúruvísindi og nútíðarmál. Af þessu sjer maður að í 3 af þessum 4 flokkum voru gömlu málin kend, og í einum flokknum þar af voru þau kend eingöngu. Jeg leyfi mjer að benda á þetta vegna þess sem sagt var, að þessi mál væru að detta úr sögunni. Í Danmörku er skólunum nú skift í 3 flokka, og eru gömlu málin kend í einum af þeim flokkum. Það er því alls ekki rjett, að þessi mál sjeu að detta úr sögunni. Um hitt er jeg á sama máli og háttv. 6. kgk., að þessu máli liggur ekki á; það má vel biða til næsta Alþingis, og það væri ef til vill rjettast, en það spillir engu, þótt málið sje rætt hjer og athugað að þessu sinni. Jeg get velsamþykkt hina rökstuddu dagskrá, sem háttv. 6. kgk. kom fram með, af því að mjer er ekkert kappsmál, hvort þessi lög eru samþykkt nú þegar, eða þau biða til næsta þings, svo sem jeg þegar hefi sagt.

Björn Þorláksson: Jeg stend að eins upp til þess að gjöra grein fyrir atkvæði mínu í þessu máli. Jeg býst nú ef til vill við, að menn gjöri ráð fyrir því, að jeg

muni vera þessu máli fylgjandi, vegna þess að jeg er gamall maður og hefi lært þessi mál í æsku. En þótt svo sje get jeg ekki ljød þessu máli fylgi mitt.

Mjer finst að umræðurnar í dag hafi snúist langt frá því, sem er mergurinn málsins, og virðist þeir, sem vilja auka þekkingu stúdenta í klassiskum fræðum, hafi farið skakka leið. Þeir hefðu átt að bera fram tillögu um að auka kenslu í þeim fræðum í Mentaskólanum sjálfum. En jeg er hræddur um, að þetta frumvarp beri ekki neina ávexti, ef kenslan í gömlu málunum þar verður ekki aukin. Að tala um að auka kenslu í þeim málum við þann skóla, liggur fyrir utan umræðurnar, og ætla jeg því að sleppa því að þessu sinni. Um frumvarpið sjálft, sem hjer liggur fyrir, get jeg verið fáorður, en jeg verð þó að taka fram, að jeg hefi heyrt að prófessor Ólsen hafi verið á móti þessu brjefi, sem kemur frá Háskólanum, og hafi haldið því fram, að það ætti að breyta fyrirkomulaginu við Mentaskólann og taka grísku þar upp aftur, áður en farið verði að kenna forn málin við Háskólann.

Jeg vil því næst athuga það, sem mjer sýnist vera mergurinn málsins fyrir þeim, sem bera frumvarp þetta fram. Mjer virðist að þeir haldi því fram, að tvenskonar vandkvæði leiddi af því, ef þessi kennarastóll væri eigi settur upp. Í fyrsta lagi, að ekki yrði hægt að fá hæfa menn til þess að kenna latínu við Mentaskólann. Í öðru lagi að guðfræðiskensla við Háskólann yrði ófullkomin, ef gríska væri ekki kend.

Jeg vil nú leyfa mjer að athuga þessar tvær ástæður fyrir frumvarpinu. Það er vitanlegt, að kennararnir við Mentaskólann hafa mestmegnis sótt lærdóm sinn til Kaupmannahafnarháskóla, og þeir sem hafa kent latínu við Mentaskólann, hafa aukið þekkingu sína í þeirri grein við háskólann danska.

Mjer finst að þessir menn geti, eins hjer

eftir sem hingað til, siglt til Kaupmannahafnar, og að eigi sje ástæða til að stofna sjerstakan kennarastól hjer fyrir þá. Jeg vil að eins minnst á, að jeg hefi heyrt það haft á móti þessu, að Garðstyrkurinn muni bráðum verða tekinn af íslenskum stúdentum. Þetta getur vel verið rjett, en á meðan við eigum kost á þeim styrk, finst mjer engin ástæða til að við hlífumst við að nota hann; mjer finst við geta notað hann með bestu samvisku. Jeg hygg að ef þessir fáu menn, sem þarf til þess að kenna latínu við Mentaskólann, ættu að fá kenslu hjer, þá mundi sú kensla verða nokkuð dýr landinu, þar sem eigi þyrfti að búast við, að Háskólinn hefði nema einn eða tvo slíka nemendur í einu.

Það var sagt áðan, að það væri mikill hugur í stúdentum við Háskólann, sjerstaklega þeim, sem legðu stund á frönsku, að læra meira í latínu. Mig furðar á, að nokkur maður skuli vilja fara slíka krókaleið. Jeg hef sjálfur lært dálítið í frönsku og kemur mjer auðvitað ekki til hugar að neita, að maður standi betur að vígi til þess að læra það mál, ef maður hefir numið latínu, en það nær engri átt, að maður þurfi fyrst að læra latínu, til þess að komast niður í frönsku. Úr því að jeg er að tala um frönskuna, get jeg um leið minst á það, sem láttv. framsm. (S. St.) sagði um forntungnanám Frakka. Hann vill sýnilega, að vjer færur í því efni að dæmum þeirra. En það stendur alt öðruvísi á fyrir þeim en oss. Latinan er móðir frönskunnar og því er ekki að kynja, þótt Frakkar láti kenna hana í skólum sínum.

Jeg vil minnst lítið eitt á grískuna. Grískukensla er nú afnumin í Mentaskólanum, og á það að vera sjerstaklega bagalegt fyrir þá stúdentu, sem leggja stund á guðfræði. Þó hef jeg ekki heyrt, að piltar, sem stunda guðfræði við Háskólann, hafi óskað kenslu í grísku, og hefðu þeir þó sjálfsagt getað átt kost á því að fá

hana, þar sem allir guðfræðiskennararnir hafa lært grísku. Guðfræðisnemendur Háskólans kunna því nú ekki eitt orð í grísku. Og hver hefir svo reynslan orðið? Jeg veit ekki betur en að kenslan hafi gengið þrýðilega vel; að minsta kosti veit jeg ekki til, að nokkur, hvorki kennari nje lærisveinn, hafi kvartað. Jeg er þess vegna hræddur um, að guðfræðingarnir mundu ekki nota sjer grískukensluna, þó að þessi kennarastóll væri reistur. Þeir mundu kann ske byrja á grískunámi, rjett af forvitni, en mundu svo hætta, þegar þeir kæmust að raun um, hvað grískan er erfið viðfangs. Jeg las grísku undir skóla og í skóla í 5 ár, eins og lög gjörðu ráð fyrir, og síðan á prestaskólanum nokkuð, og eftir að jeg varð prestur hefi jeg nokkrum sinnum lesið Nýja Testamentið á frummálinu. Jeg þykist því hafa nokkra reynslu um það, hvað grískan er erfið. Það þarf meira en litla kunnáttu í þeirri tungu til þess að geta lesið Nýja Testamentið á frummálinu sjer til gagns, og satt að segja er jeg hræddur um, að Nýja Testamentið á grísku verði prestum landsins lokuð bók, þó að þeir hefðu einhverja tilsögn í grísku á Háskólanum um þriggja ára tíma. Enda er það mín skoðun, að ekki þurfi neina grískukunnáttu til þess að vera góður prestur; margir hinna frægustu þrjedikara hafa ekki þekt einn staf í þeirri tungu.

Það er því mín trú, að þessi kennarastóll mundi ekki koma að neinu gagni. Frumvarp þetta mun vera flutt inn á þing í þeim tilgangi, að stíga spor í þá átt, að endurreisa klassísk fræði í landinu, en hjer hefir öfug leið verið farin. Kennarastóllinn yrði engum til gagns nema þeim, sem fengi að hvíla lúin bein í honum. — Jeg minnst þess nú, að á fyrsta þingi sem jeg sat, 1909, voru háskólaálögin samþykkt. Þá fanst mjer meira hugsað um prófessorana og dósentana heldur en um lærisveinana. Og hið sama virðist mjer vera uppi á teningnum enn í þessu frumvarpi. En

auðvitað get jeg játað það, að Háskólanum kynni að vera „stáss“ að þessari viðbót, sjerstaklega í augum þeirra, sem fremur lita á tölu kennaranna en lærisveinanna. En höfum við ráð á slíku „stássi“? Það kostar þó um 3000 kr. á ári, og er jeg sannfærður um, að því fje mætti verja miklu betur á annan hátt, annað hvort í þarfir Háskólans eða til einhvers annars. Ef jeg skil þetta mál rjett, þá er með þessu frumvarpi stefnt í þá átt, að sýnast fremur en vera. En slík tildurpólitik er alt af ósemileg. — Jeg mun því greiða atkvæði á móti því, að þetta frumvarp gangi til 3. umræðu, en hins vegar mun jeg greiða atkvæði með hinni rökstuddu dagskrá, sem fram hefir komið, því að hún miðar að því, að málið verði nákvæmlega rannsakað og skýrt fyrir þingi og þjóð.

Framsögum. (Sigurður Stefánsson): Hv. 5. kgk. (B. Þ.) benti á, að heldur hefði átt að reyna að auka kensluna í forntungunum við Mentaskólann heldur en að reisa þenna fyrirhugaða kennarastól. Mjer hefir nú einmitt komið hið sama til hugar, og ef stjórnnarráðinu verður falið að rannsaka málið, þá vildi jeg óska, að þetta atriði kæmi einnig til ihugunar. Jeg vil einnig benda á, að nefndin hefir lagt til, að 3. grein frumvarpsins fjelli burt, því að hún áleit ekki nauðsynlegt, að forntungnakenslan við Háskólann byrjaði þegar í haust. — Enn fremur tók háttv. 5. kgk. (B. Þ.) það fram, að þeir stúdentar, sem vildu leggja stund á klassísk fræði, gætu farið til Háskólans í Kaupmannahöfn. En þá sömu mótbáru mætti nota gegu hverri annari viðbót við Háskólann. Jeg fyrir mitt leyti var nú aldrei neitt sjerstaklega ákafur um stofnun Háskólans, en úr því hann nú á annað borð er kominn á laggirnar, þá þætti mjer satt að segja skemtilegast, að hann gæti nokkurnvegin verðskuldað að heita háskóli. Það væri og ekkert tap, þó að þeir stúdentar

yrðu ekki eins margir hjer eftir eins og hingað til, sem leita til háskólans í Höfn.

Ekki get jeg sjeð það, að margir ágætir prjedikarar hafi ekki kunnað grísku, sje sönnun fyrir því, að grískunám sje guðfræðisnemendum óþarft. Grískukunnátta er þó að líkindum ekki til ógagns, og *stíður* er Nýja Testamentið þeim lokuð bók, sem einhverrar tilsagnar hafa notið í grísku, heldur en hinum, sem aldrei hafa sjeð gríska bók. Og háskólanemendur mundu geta lært meira í málinu á stuttum tíma heldur en unglingarnir í Mentaskólanum. Jeg býst við, að þeir mundu geta lært meira á 2—3 árum á Háskólanum heldur en í 5 ár í lærðaskólanum. — Úr því verður reynslan að skera, hvernig stúdentar mundu nota þessa kenslu. Það yrðu vist seint stofnuð kennaraembætti við Háskólann, ef heimtaðar væru óhrekjandi sannanir fyrir því, að kenslan yrði vel notuð.

En eins og jeg áður hefi tekið fram, álit jeg það gott og gagnlegt að stjórnin rannsaki þetta mál vandlega og undirbúi það undir næsta þing.

Steingrímur Jónsson: Jeg talaði fáein orð við 1. umr. þessa máls, og tók það þá fram, að jeg liti svo á, sem þetta frumvarp væri fram komið til þess að reyna að girða fyrir það, að forntungurnar yrðu gjörðar rækar hjeðan úr landi. Það er einmitt af þeirri ástæðu, að jeg er frumvarpinu vinveittur. Jeg veit að sumir líta svo á, að helst ættu latína og gríska að fá sömu yfirráð í Mentaskólanum eins og fyrir mannsaldri síðan. Það hygg jeg að sje óhugsandi að verði. En hins vegar er langt stig á milli þess, að hafa einhverja kenslu í forntungunum innanlands, eða gjöra þær landrækar með öllu. Og mjer heyrir, að margir menn óttist, að latínan verði bráðum rekin sömu leiðina úr Mentaskólanum sem grískan, ef ekki verði tekið í taumana. En þetta frumvarp táknar einmitt mótsöðu gegn slíkri

stefnu, og þess vegna þykir mjer vel farið, að það hefir komið fram. Og enn er það fleira, sem fyrir mjer vakir í þessu máli. Sumir kunna að virða mjer það til hjeðomaskapar, en jeg vil þó leyfa mjer að bera þá spurningu upp, hvort Háskólinn megi heita háskóli, ef klassísk fræði eru ekki kend þar. Það má ef til vill segja, að kenslan í þessum fræðum verði svo veigalítill, að þetta sje ekki nema glisgirni ein, en jeg hygg þó, að með þessu frumvarpi sje stigið spor í rjetta átt. Jeg á því bágð með að vera á móti því. Jeg gæti ef til vill unað því, að afkomendur mínir vissu ekkert í grísku og latínu, en hitt væri mjer í meira lagi ógeðfellt, ef þeir *gætu* ekki, þó að þeir vildu, fengið neina fræðslu hjer á landi um gríska og rómverska menningu. Jeg vil í því sambandi leyfa mjer að benda á, að frumvarp þetta er um kennarastól í klassískum fræðum. Á gildandi fjárlögum er veitt ofurlítill þóknun fyrir frönskukensluna við Háskólann. Jeg hygg, að aðalmarkmið þeirrar kenslu sje ekki svo mjög að kenna eitthvað í frönsku, heldur mun hitt vera aðalatriðið, að veita fræðslu um frakkneskar bókmentir. Eins vona jeg að kenslunni verði hagað í klassískum fræðum, að aðaláherslan verði lögð á bókmenta og listasögu fornþjóðanna, en málfræðin heldur latín setja á hakanum.

Jeg gæti að sumu leyti greitt atkvæði með hinni rökstuddu dagskrá háttv. 6. kgk. (G. B.), því að meðan Garðstyrkurinn helst, getur hver íslenskur stúdent sem vill numið forntungurnar við háskólan í Höfn. En dagskráin beinist ekki sjerstaklega að forntungunum, þvert á móti. Og þar að auki álit jeg nauðsynlegt, að háttv. Nd. fái þetta mál til meðferðar. Jeg mun því greiða atkvæði á móti dagskránni, en með því að frumvarpið gangi til 3. umræðu.

Karl Einarsson: Það er nú þegar búið að svara flestu í ræðu háttv. 5. kgk.

(B. Þ.). En jeg vil þó taka það fram, að það er fullkominn misskilningur hans, að próf. Björn M. Ólsen hafi verið frumvarpinu mótfallinn. Á háskólaráðsfundinum greiddi hann ekki atkvæði af þeirri einni ástæðu, að hann taldi sig ekki hafa atkvæðisrjett, þar sem hann mætti þar fyrir hönd annars manns. En sjálfur er hann frv. eindregið meðmæltur.

Jeg álit, að það geti verið hættulegt, að málið dragist, ef til vill heilan mannsaldur. Hvar höfum við, ef svo færi, þá menn, sem kunna latínu og grísku? Jeg skal ekkert segja um, hve nær stjórnin hefir lokið þessum rannsóknum, sem dagskrá háttv. 6. kgk. (G. B.) ætlar henni, en slíkt tekur langan tíma, og jeg held að árangurinn verði lítil. Það er alt öðru máli að gegna um þessi fræði en um lifandi málín og önnur þau fræði, er nefnd hafa verið. Það er „praktískt“ að lesa þau, en það verður ekki sem stendur sagt um latínu og grísku. Og það verður að muna eftir, að þær tungur eru hjálpargögn til að læra önnur fræði.

Jeg vona, að háttv. deild felli dagskrána, en samþykki frumvarpið.

ATKVGR.:

Forseti las upp rökstudda dagskrá, er 6. kgk. hafði borið fram, og bar hana síðan undir atkvæði. Var hún feld með 6 : 6 atkvæðum að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu:

já:

nei:

Björn Þorláksson,	Steingrímur Jónsson,
Eiríkur Briem,	Jósef Björnsson,
Guðm. Björnsson,	Július Havsteen,
Guðm. Ólafsson,	Karl Einarsson,
Kristinn Danielsson,	Karl Finnbogason,
Sigurður Stefánsson,	Magnús Pjetursson.

Hákon Kristóferss. greiddi ekki atkvæði og kvað forseti (og G.B.) slíkt ekki leyfilegt, nema um leið væri færð ástæða fyrir að það væri ekki gjört.

Hákon Kristófersson kvað það ekki til

þessa hafa tíðkast að setja ofan í við þingmenn þótt þeir greiddu eigi atkvæði.

Forseti kvað umræður þá halda áfram.

Karl Finnbogason: Jeg ætla að gjöra grein fyrir atkvæði mínu, fyrst umræður mega halda áfram, og segja um leið örfá orð til stuðnings hv. þm. Barð. (H. Kr.), úr því að verið er að jagast út af því að hann greiddi ekki atkvæði. Jeg greiddi atkvæði móti dagskránni, af því að jeg er samdóma einum háttv. flm. (S. St.) í því, að málið þurfi að skýra sem best. En það ætti ekki að skýrast síður við það, að það kæmi til 3. umr. hjer í deildinni og síðan til neðri deildar og væri þar rætt og athugað. Hefði dagskráin verið samþykkt, var komið í veg fyrir að þingið fengi að athuga málið og skýra, svo vel sem það gat. Hún verkar því að þessu leyfi á móti því, sem háttv. flutningsm. vildi að hún gjörði. Vegna þessarar mótsagnar í dagskránni sjálfri greiddi jeg atkvæði á móti henni. Og jeg álit, að háttv. þm. Barð. (H. Kr.) hafi getað gjört slíkt hið sama með góðri samvisku.

ATKVGR.:

1. gr. samþykkt með 9 : 4 atkv. að viðhöfðu nafnakalli og sögðu:

já:

nei:

Steingr. Jónsson,	Björn Þorláksson,
Jósef Björnsson,	Eiríkur Briem.
Július Havsteen,	Guðm. Björnsson,
Karl Einarsson,	Guðm. Ólafsson.
Karl Finnbogason,	
Kristinn Danielsson,	
Magnús Pjetursson.	
Sigurður Stefánsson.	

Hákon Kristófersson greiddi ekki atkv. og taldist til meiri hlutans.

2. gr. samþ. með 7 atkv. samhlj.

Brtt. 205, um að 3. gr. fjelli burt, samþ. með 11 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Fr. visað til 3. umr. með 10 : 2 atkv.

3. umr. á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst (A. 262, 267).

Eftir ósk framsögumanns nefndarinnar í málinu tók forseti frv. út af dagskrá.

Frh. 3. umr. á 32. fundi, mánudaginn 5. ágúst (A. 262, 267).

Björn Þorláksson: Við 2. umræðu lýsti jeg með örfáum orðum afstöðu minni til þessa máls. Jeg leyfði mjer þá að benda á, að ef það væri tilgangurinn með frumvarpi þessu, að endurreisa forntungnánám hjer á landi, þá væri hjer byrjað á öfugum enda. Og jeg vil enn þá taka það fram, að þó að þetta frv. verði samþykkt, þá er jeg sannfærður um, að afleiðingin verður ekki sú, að forntungnaþekkingin aukist til nokkurra muna hjer á landi. Jeg vil nú reyna að skýra þetta nokkru betur. Ef mönnum er það áhugamál, að endurreisa forntungurnar, þá verða menn að snúa sjerað Mentaskólanum, en ekki Háskólanum. Menn verða þá að byrja að neðan, en ekki að ofan. Jeg hygg, að þá yrði heppilegasta fyrirkomulagið, að breyta lærdómsdeild Mentaskólans þannig, að latínunám væri aukið þar og grískan tekin upp aftur. Ef þetta væri gjört yrði afleiðingin sú, að allir stúdentar fengju talsverða undirstöðu í klassískum fræðum, svo að þeir gætu haldið því námi áfram við Háskólann, ef þeim syndist og ef þess þyrfti. En þenna kennarastól við Háskólann ætti ekki að stofna fyrir en slíkt fyrirkomulag væri komið á Mentaskólann fyrir nokkru eða ekki fyrr en stúdentar kæmu frá Mentaskólanum, er mentast hefðu undir nýja fyrirkomulaginu.

Þá hygg jeg að hinn nýji kennarastóll geti náð tilgangi sínum, og þá — en ekki fyrir gæti Háskólanum orðið, sæmdarauki og heiður að honum. Ganga mætti að því visu, að þá mundu ýmsir latínu og grískulærðir stúdentar halda námi sínu áfram í öðru hvoru faginu, og þá mætti, ef þurfa þætti, gjöra guðfræðisnemendum við Háskólann að skyldu, að halda eitthvað

áfram grískunámi vegna Nýja Testamentisins. Ekki mega menn skilja orð mín svo, að jeg sje hjer að koma með tillögu um að breyta fyrirkomulagi á lærdómsdeild Mentaskólans, eins og jeg hefi minnst á að því mætti breyta. Jeg á ekki tillöguna um kennarastólinn, en þeir, sem hafa komið fram með hana og barist fyrir því máli, ættu að koma með tillögu þess efnis, svo að þetta mál geti komist í rjett og eðlilegt horf.

Jeg verð hjer að gjöra ráð fyrir mótmælum, sem hafin kynnu að verða gegn því, að lærdómsdeildarfyrirkomulaginu yrði breytt, eins og jeg hefi dregið á að gjöra mætti. Mótmælin eru þau, að með því yrði nemendunum gjört námið erfiðara og þyngra, og það væri ekki rjett, einkanlega er á það er litið, hversu mikil aðsókn er að Mentaskólanum. Un þetta vil jeg fara nokkrum orðum. Menn vita það, að aðsóknin að Mentaskólanum fer stöðugt vaxandi, svo að mörgum þykir nú keyra úr hófi. Ekki álit jeg þó að þetta eigi við um gagnfræðadeild Mentaskólans, því að þeir menn eru aldrei ofmargir sem afla sjer gagnfræðamentunar. En gegn um lærdómsdeildina ganga miklu fleiri menn en þarf til þess, að fullnægja embættismannapörf landsins. Nú er hjer orðið fult af kandidötum, sem ekkert embætti hafa og ekkert hafa að gjöra. Þetta held jeg stafi af því, að ofmargir haldi áfram námi í lærdómsdeildinni. Dregur það um of menn frá verklegum störfum, þeim störfum, sem auka framleiðsluna og um leið verklegar framkvæmdir í landinu. Það mundi því vera kominn tími til að athuga, hvort ekki mætti gjöra eitthvað til þess að stemma stigu fyrir aðsókninni að lærdómsdeild Mentaskólans. Þetta mætti gjöra á tvennan hátt. Með skólagjaldi og með því að þyngja námið og gjöra það fullkomnara og erfiðara. Nú yrði námið þyngra ef grísku yrði bætt við. Jeg get ekki sjeð neitt því til fyrirstöðu, þó að námið sje

gjört þyngra fyrir þá, sem ætla að verða embættismenn. Seinna námið, háskólanámið, mundi gjöra þetta nauðsynlegt og gagnlegt frá sjónarmiði þeirra, sem vilja stofna kennarastól í klassiskum fræðum. Jeg segi frá sjónarmiði þeirra. Hjer er um stórkostlega breytingu á skólafyrirkomulaginu að ræða, sem þyrfti að ganga á undan framkvæmd þessa máls, sem hjer hefir verið fitjað upp á.

Jeg vona að mjer leyfist að gjöra svolitinn útúrdúr, og það því fremur sem það er alltitt um ýmsa þingmenn, að þeir láta sjer í ræðum sínum lítt markaðan bás.

Jeg vildi að fyrirkomulag Mentaskólans væri athugað, því að þá mundi fleira vera athugað en það eitt, hvort auka beri forntungnanám í skólanum. Þá mundi einnig verða athugað, hvort ekki mætti koma á betra samræmi á milli gagnfræðadeildarinnar á Akureyri og gagnfræðadeildarinnar hjer í Mentaskólanum. Í báðum þessum skólum er kent hið sama og skólaárin eru jafomörg. En í öðrum skólanum, Mentaskólanum, er skólatíminn 9 mánuðir árlega, en í hinum 8.

Í Reykjavíkurskólanum verða piltar því að eyða fje og tíma í einn mánuð á meðan námssveinar Akureyrarskólans geta unnið sjer inn hátt kaup. Skólatíminn ætti að vera sá sami á báðum stöðunum, þar sem piltar frá Akureyrarskóla standa jafnfætis piltum úr gagnfræðadeildinni til inngöngu í lærdómsdeild Mentaskólans. Ef nemendurnir á Akureyri læra jafn mikið á 8 mánuðum og hinir á 9, væri þá ekki sjálfsagt að stytta skólatímann í Reykjavík? Og væri ekki ástæða til að athuga, hvort ekki mætti víðar við skóla fremur stytta en lengja hinn árlega skólatíma? Við hvaða verk sem er, við andlega vinnu sem við líkamlega, skiftir mestu, að unnið sje af kappi á meðan unnið er. Árangurinn af vinnunni fer ekki eftir lengd vinnutímans, heldur eftir því, hversu vel og kappsamlega er unnið. Að

vinna með hangandi hendi gefur lítinn arð, þótt lengi sje unnið. Af löngum vinnutíma leiðir, að menn venjast á að fara sjer hægt, verða snerpulausir og kapplausir, verða að slóðum. Og þetta á sjer að öllu leyti jafnt stað um bóknám, sem um líkamlega vinnu.

Jeg vil biðja afsökunar á þessum útúrdúr mínum. En það, sem fyrir mjer vakir, er að jeg vil leggja það til, að skólamál vor sjeu tekin til rækilegrar athugunar. Þetta ætti stjórnin að annast, og fela það starf hæfum mönnum. Einu sinni, fyrir nokkrum árum, var skorað á stjórnina að gjöra ráðstafanir til þess að koma á samræmi á milli gagnfræðadeildarinnar á Akureyri og gagnfræðadeildarinnar hjer, en úr því varð ekkert. Jeg vil nú nota tækifærið til þess að ítreka þessa áskorun til stjórnarinnar, og gjöri það um leið og jeg kem fram með rökstudda dagskrá er hljóðar þannig:

„Í því trausti að stjórnin taki þetta mál í sambandi við skólamál vor til rækilegrar ihugunar og sjerstaklega láti rannsaka hvort og hvernig breyta megi fyrirkomulagi lærdómsdeildar Mentaskólans, svo að stúdentar þaðan eignist haldgóða undirstöðu í klassiskum fræðum, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá“.

Þegar jeg hefi lokið máli mínu, skal jeg afhenda hana forseta. Jeg vil bæta því við, að þeir, sem berjast fyrir því, að stofnaður verði kennarastóll í klassiskum fræðum við Háskólann, mættu vel una við þau úrslit, sem hjer er farið fram á, að stjórnin taki það mál til rækilegrar ihugunar og ljeti rannsaka skólamál vor, sjerstaklega hvort mentaskólafyrirkomulaginu mætti ekki breyta þannig, að gagn og sæmd verði að stofnun þessa embættis, sem hjer er um að ræða, þegar það hleypur af stokkunum.

Jeg álit farsælla að afgreiða málið á þennan hátt heldur en að hleypa því lengra. Ef við hleypum því lengra, er óvíst um

örlog þess. Því getur orðið lokið á þrennan hátt. Í fyrsta lagi að það dagi uppi í neðri deild, eða verði felt þar. Það álit jeg skaða fyrir málið, ekki einungis frá sjónarmiði þeirra, sem hafa flutt þetta mál inn á þingið, heldur einnig frá minni sjónarmiði, því að þá fengi stjórnin enga bendingu um að rannsaka skólafyrirkomulagið. Í öðru lagi getur verið að neðri deild samþykki frumvarpið og stofni þannig nýtt embætti, og álit jeg það óheppilegt, af því að það gæli ekki náð tilgangi sínum og yrði því gagnslaust. Enn fremur er hagur landsins nú svo, að ekki er viðeigandi að stofna nýtt embætti á meðan svo er ástatt.

Í þriðja lagi gæti farið svo, að neðri deild afgreiddi málið með rökstuddri dagskrá, eins og hjer er til ætlast af mjer. En er þá ekki rjettara að við gjörum það hjer í deildinni nú strax? Skal jeg svo leyfa mjer að afhenda hæstv. forseta hina rökstuddu dagskrá.

Hákon Kristófersson: Án þess að jeg ætli mjer að lengja mikið umræðurnar um þetta mál, þykir mjer hlýða að gjöra grein fyrir afstöðu minni til málsins með nokkrum orðum.

Mjer var það ljóst, þegar jeg var kosinn í þá nefnd, sem átti að fjalla um þetta mál, að til þess var jeg allra manna ófærastur. Afstaða min til málsins varð því að byggjast mikið á því, hvort jeg álit ástæður þeirra, sem fylgdu málinu fast fram, svo veigamiklar, að jeg gæti veitt því fylgi mitt. Í fyrstu leit jeg svo á, að þörf sú, er væri fyrir stofnun þessa kennarastóls, væri tæplega svo mikil sem stæði, að stofna bæri nýtt embætti í því skyni. En er jeg athugaði ástæður þær, sem hv. meðnefndarmenn mínir færðu fyrir því, að þörf væri á stofnun þessa kennarastóls, þá virtust mjer rök þau, sem fram voru borin málinu til stuðnings, svo veigamikil, að jeg yrði að hugsa mig vandlega um, áður en jeg gjörði nokkuð

til að hindra að málið gengi fram, þó jeg á hinn bóginn verði að jata, að jeg er mjög andvígur fjölgun embættar.

Það var því með tilliti til þessa, er jeg þegar hefi tekið fram, að jeg skrifaði undir nefndarálitid án fyrirvara, og gjörði jeg það með það fyrir augum, að jeg mundi ekki breyta skoðun minni frá því, sem hún var þá, heldur fylgja málinu framvegis.

En eins og hinni háttv. deild er kunnugt, þá eru nokkuð aðrir timar nú en þegar málið var fyrst til umræðu hjer í deildinni og nefndin hafði það til meðferðar, þó skamt sje síðan. Það er því ekki því að leyna, að margskonar útlit hinna síðustu daga hafa gjört það að verkum, að jeg hefi ráðfært mig enn betur við sjálfan mig og samvisku mína og komist að þeirri niðurstöðu, að jeg með engu móti gæti fylgt neinu því máli, er hefði útgjöld fyrir landssjóð í för með sjer, nema brýn þörf væri til slíkra framkvæmda.

Þar sem jeg verð að álita, að þessu máli sje ekki þannig varið, að það með engu móti geti þolað bið, þá verð jeg að lýsa því yfir, að jeg mun greiða atkvæði með þeirri rökstuddu dagskrá, sem nú er fram komin hjer í deildinni og læt mjer á sama standa, þó að einhverjir segi að jeg hafi horfið frá fyrri skoðun minni í þessu máli, þar sem jeg get ekki með góðri samvisku gjört annað eins og nú standa sakir. Hversu háttv. meðnefndarmenn mínir líta á þetta mál nú, veit jeg ekki, en ljúft væri mjer að heyra, að afstaða þeirra til málsins væri nú orðin lík þeirri, sem jeg nú hefi tekið. Það er laust við að jeg sje þessu máli andvígur í sjálfu sjer; jeg álit að kensla í þessum málum verði innan skamms að komast á við Háskólann, en breyttir timar gjöra það að verkum, að jeg get ekki fylgt þessu máli nú, eins og jeg hafði ætlað mjer í fyrstu. Það kæmi í bera mótsögn hvað við annað, ef við færum að leggja landssjóði út-

gjöld á herðar, sem vel mega biða, á sömu tímum og við gjörum ráðstafanir til þess að verja landið hættu, sem því stafar af ófriði þeim, er nú geysar. Jeg vil enda þessi orð mín með því að taka það fram, að jeg er ekki að öllu leyti andvígur þessu frumvarpi, en eins og nú standa sakir, get jeg ekki fylgt því fram.

Þess hefir verið getið til, að það mundi vera af hræðslu við kjösendur mína, að jeg vildi ekki veita máli þessu, jafnsjálf-sagt og rjettlátt og það væri, fylgi mitt. Þeim til skilningsauka, er þessari skoðun halda fram, vil jeg geta þess, að jeg hefi enga ástæðu til að vera hræddur við mína kjösendur, og þó svo væri, að jeg gjörði eitthvað, er væri gagnstætt vilja þeirra, þá hefði það aldrei verri afleiðingar fyrir mig en það, að þeir kysu mig ekki aftur á þing, en þó svo færi, þá tel jeg það ekki með skaða mínum, því með allri virðingu fyrir þingmennskunni, verð jeg þó að álita það, að fyrir hana sje ekki svo mikið gefandi, að menn láti af sannfæringu sinni.

Framsögum. (Sigurður Stefánsson): Jeg get í rauninni skrifað undir alt, sem tekið hefir verið fram af fyrri ræðumönnum. Að jeg lit nú öðruvísi á málið en þegar það kom fyrst fram, kemur af þeim ástæðum, sem hv. þingm. Barð. (H. K.) og háttv. 5. kgk. (B. Þ.) hafa tekið fram. Jeg flutti málið hjer inn á þingið, af því að jeg áleit, að þessi kennarastóll ætti að komast á, en þrátt fyrir það, var það ekki álit mitt, að hann þyldi enga bið. Jeg skal játa það, að jeg hugsaði ekki út í það, þegar jeg flutti málið inn á þingið, hvort ekki væri rjettara að byrja á þessu í Mentaskólanum, en jeg sannfærist ávalt betur og betur um, að það er rjett að athuga það mál sem best, því að fyrir mjer vakir það, að passi kennarastóll geti orðið að tilætluðum notum.

Jeg mun greiða atkvæði með hinni rökstuddu dagskrá, af því að jeg játa, að kringumstæðurnar eru nú breyttar frá því,

sem þær voru þegar málið var hjer áður fyrir deildinni. Þingið hefir nú gjört ráðstafanir til þess að hefta lögmætar greiðslur úr landssjóði, og það er óviðurkvæmilegt að þingið á sama tíma stofni ný embætti, sem hafa útgjöld í för með sjer fyrir landssjóðinn.

Karl Einarsson: Jeg ætla ekki að vera langorður. En jeg verð að lýsa því yfir, að mig furðar stórlega á meðnefndarmönnum mínum. Þetta er nú í annað sinn, sem rökstudd dagskrá kemur fram í þessu máli, sama efnis. Hvort orðalag hennar er svo samhljóða hinni fyrri, að þess vegna sje rjett að vísa henni frá, læt jeg ósagt; jeg ætla forseta að úrskurða um það. Jeg skal játa það, að jeg get fallist á margt af því, sem háttv. 5. kgk. (B. Þ.) sagði um skólamálin. En við getum ekki á þessu augnabliki kipt þeim í það horf, sem við helst vildum. Reglugjörð Menta. skólans er gjörð eftir því, sem mentamenn hjer álita heppilegast, og jeg býst ekki við að þeir hafi breytt skoðun sinni á þessu máli. Gangurinn er alstaðar sá, að í öllum hinum lægri mentastofnunum er lögð meiri og meiri áhersla á hin praktisku fræði og við getum því ekki búist við að farið verði að gjöra Mentaskólann okkar aftur að latinuskóla. Meining okkar með frumvarpinu er sú, að sjá um að latína og gríska deyi ekki algjörlega út á þessu landi.

Jeg sje ekki minstu ástæðu til að setja þetta mál í samband við Evrópuþrið; það er auðvitað, að ef harðnar í búi og þröngverður um fje í landssjóði, þá má treysta landsstjórninni til þess, að hún setji ekki þetta embætti á stofn fyr en um hægist aftur; það er ekki heldur neitt ákvæði um það í lögunum, svo að hún getur þess vegna dregið það.

Jeg tel mig með þessu hafa sýnt hve ástæðulaust það er fyrir hv. þm. Barðstr. (H. Kr.) að hafa breytt skoðun sinni og snúast nú móti frv. af styrjaldarhræðslu.

Hjer er ekki farið fram á nein fjárútlát úr landssjóði í bráð eða meðan að þrengir.

Jeg vona að hv. d. gjöri ekki þessu máli þá vansæmd og sjálfri sjer þann vansa, að samþykkja rökstudda dagskrá, þrátt fyrir það þótt hún rjett nýlega hafi felt aðra alveg samskonar dagskrá. Jeg býst ekki við að málið komist gegnum þingið að þessu sinni, en finst það þó sæma betur þessari deild, að lofa því að koma til kasta hv. Nd. og lofa henni að láta uppi álit sitt á því. Hitt væri deildinni til skammar, að samþykkja dagskrána eftir það, sem á undan er gengið.

Kristinn Daníelsson: Jeg játa það, að það hefir frá upphafi verið hjá mjer barátta milli holdsins og andans í þessu máli.

Jeg hefi fyrir alllöngu kastað trúnni á latínu og grísku, að þær eigi að skipa öndvegissess í æðri skólum og sitja í fyrirríumi fyrir öðrum námsgreinum. Veittu þessar námsgreinar mjer þó mesta ánægju á námsárum mínum, og jeg lagði sjerstaka rækt við þær. Þrátt fyrir þetta vil jeg þó ekki stuðla að því, að forntungukensla sje aukin að nokkrum mun í Mentaskólanum. Jeg vil ekki taka verulega aukinn tíma frá 140—150 nemendum til þessa náms, vegna fáeinna manna, sem gjöra má ráð fyrir að hafi veruleg not af því. En hinsvegar finst mjer það vera stórvafasamt, hvort það hæfi, að svifta þá menn tækifæri til að nema þessar tungur, sem löngun hafa til þess. Vegna þessa átti jeg í talsverðri baráttu við mig um það, hvernig jeg skyldi greiða atkvæði um hina rökstuddu dagskrá, sem borin var fram við 2. umr. Niðurstaðan hjá mjer varð þó sú, að jeg greiddi atkvæði með henni, því að mjer faust ekki miklu spilt, þótt stofnun þessa embættis drægist til næsta þings. En fyrst dagskráin fjell þá, finst mjer hálf óviðkunnanlegt, að fara nú að samþykkja aðra dagskrá sama efnis, og jeg get ekki neitað því, að mjer þykir

það ærið fast sótt, að stytta frv. aldur, að dagskráin skyldi vera vakin upp af nýju hjer í deildinni eftir afdrif hennar síðast. Jeg held, eftir því sem komið er, að rjettast sje að lofa hv. Nd. að fá málið til meðferðar. Mjer finst alveg óþarfi að bendla mál þetta við ófrið þannu, sem nú geysar; það getur varla komið til mála, að láta hann hafa áhrif á úrslit þess. Hitt er satt, að margt þarf enn að athuga um fyrirkomulag æðri mentamála vorra; en á því stend jeg fast, að eigi sje tiltekilegt að auka forntunguanámið að nokkrum mun í Mentaskólanum, hvorki með því að taka upp grískukenslu af nýju, nje með því að auka latínukenslu svennokkru nemi.

Framsögum. (Sigurður Stefánsson): Jeg get ekki tekið undir með hv. þm. Vestm. (K. E.), að það sje þinginu til skammar, að afgreiða mál þetta að þessu sinni með rökstuddri dagskrá. Þvert á móti mun jeg hiklaust greiða atkvæði með henni, eigi síður en jeg gjörði það við 2. umr. Það er engin hætta, þótt málið biði næsta þings og eins og nú er komið, tel jeg það langhyggilegast og sæmilegast fyrir þingið. Það verður að taka tillit til þess, hvernig horfurnar eru. Það væri fremur undarlegt afspurnar, ef hægt yrði að segja um þingið 1914, að því hefði sýnst horfurnar svo iskyggilegar, að það hefði stöðvað lögheimilaðar vegabætur og önnur nauðsynleg landsfyrirtæki, og þá um leið svift marga menn atvinnu, sem ráðnir höfðu verið í landsins þjónustu til að inna þessi störf af hendi; en að hið sama þing stofnaði svo samtímis nýtt embætti, sem flestir munu játa, að ógn vel megi biða með, þangað til þeirri bliku ljettir, sem nú hefir dregið yfir. Slik ósamræmi og ákafi er litt skiljanlegt. Jeg er viss um að þinginu verður ekki lagt það illa út af almenningi, þótt stofnun embættisins sje frestað í þetta sinn; hitt er jeg ekki jafnviss um, að það auki vin-

sældir þingsins og traust, að það sje nú dæmið í gegn.

Það getur að visu rætst svo vel úr öllu, að ekki þurfi að gjöra allar þær ráðstafanir landinu til bjargar, sem ráðgjörðar hafa verið. En það er ekki holt að gjöra sjer tómar glæsivonir á tvisýnum tímum; þitt ekki úr vegi að vera varkár og enda dálítið tortrygginn, og því vil jeg segja, að fyrir geti komið, að til fleiri örþrifa ráða verði að gripa en nefnd hafa verið; það getur meira að segja rekið svo langt, að ekki verði hægt að greiða embættismönnum, þeim, sem nú eru lögmælt laun þeirra; dæmi eru til slíks, og finst mjer það meira en lítið andkannalegt af þinginu, að fara að stofna ný embætti á slíkri tíð.

Karl Finnbogason: Af því verið er að brúka styrjöldina fyrir grýlu í þessu máli, þá vil jeg benda á það, að í frv. er ekkert á það minst, hve nær embættið skuli sett á stofn. Það má geta því nærri, að stjórnin muni ekki fara að stofna þetta nýja embætti meðan svo svarfar að, að ekki sje hægt að borga embættismönnum, þeim sem fyrir eru, laun þeirra. Þetta tal um styrjöldina í þessu sambandi, sem það er notað hjer nú, er því vindhögg, sem auðsjáanlega er slegið í þeim tilgangi að drepa frv.

Guðmundur Björnsson: Jeg spyr hv. formælendur frv. á hverju þeir byggi það, að þetta embætti verði ekki stofnað undir eins og lögin eru gengin í gildi. Þó að ekkert standi í frv. um það, hve nær það skuli stofnað, getur stjórnin ekki frestað að veita það. Lögin ganga í gildi 12 vikum eftir að staðfesting þeirra er birt í B-deild Stjórnartíðindanna; þá skal stofna þetta embætti, — lögin segja skal, og eftir þeim verður ráðherra að fara, en ekki eftir því, sem feður þeirra láta nú í veðri vaka, í vandræðum sínum.

Framsögum. (Sigurður Stefánsson): Meining mín var sú, að lög þessi kæmu til framkvæmdar samkvæmt gildandi regl-

um. Hitt hefði verið barnaskapur, að búa þau til upp á það, að stjórninni væri í sjálfsvald sett, hve nær hún ljeti þau koma til framkvæmdar, eða hvort hún yfir höfuð framfylgdi þeim nokkurn tíma. Slíkan leikaraskap má ekki ætla þinginu, að það sje að semja lög, sem ekki þurfi að ganga í gildi fyr en 1900 og súrkál; þá mætti með sannni segja, að það þing hefði ekki haft mikið þarft að vinna, ef það færi að styttla sjer stundir með öðru eins og því.

Karl Einarsson: Jeg skal ekki verða langorður, því að mjer finst umræðurnar þegar orðnar helst til langar og ekki laust við að þær sjeu að verða hlægi-legalar.

Það er auðvitað, að lögin öðlast gildi 12 vikum eftir að þau hafa verið birt í Stjórnartíðindunum; en þar fyrir þarf stjórnin ekki strax að skipa mann í embættið og ekki fyr en fje hefir verið veitt til þess.

Karl Finnbogason: Mjer finst það undarleg röksemdafærsla gegn frv. þessu, að hefta beri framgang þess, af því svo geti farið, að ekki verði hægt að borga embættismönnum, þeim sem nú eru, laun þeirra, og þá sje harla óviðkunnanlegt, að fara að stofna nú nýtt embætti, meðan horfurnar sjeu svona. Það má geta nærri, að engri stjórn mundi detta í hug að gjöra það, ef slíkt útlit væri, og sýnir það ekki lítinn skort á góðum og gildum röksemdum, að bera fram annað eins og þetta. Enda varla von að flutningsmanni verði auðfundin rök móti sínu eigin máli.

ATKVGR.:

Rökstudda dagskráin, sem 5. kgk. (B. Þ.) bar fram, var feld með 7 : 5 atkv. að viðhöfðu nafnakalli og sögðu

já:

nei:

Björn Þorláksson, Steingrímur Jónsson,
Guðm. Björnsson, Jósef Björnsson,
Guðm. Ólafsson, Júlíus Havsteen,
Hákon Kristófersson, Karl Einarsson,

Sigurður Stefánsson, Karl Finnbogason,
Magnús Pjetursson.

Kristinn Danielsson greiddi ekki atkv.,
og var talinn til meiri hlutans.

Viðaukatill. 267 samþ. með 9 atkv.
samhlj.

Frumvarpið svo breytt samþ. með 7: 5
atkv. að viðhöfðu nafnakalli og sögðu

já: nei:

Steingrímur Jónsson, Björn Þorláksson,
Jósef Björnsson, Guðm. Björnsson,
Július Havsteen, Guðm. Ólafsson,
Karl Einarsson, Hákon Kristófersson,
Karl Finnbogason, Sigurður Stefánsson.
Kristinn Danielsson,
Magnús Pjetursson.

Frv. þar með afgreitt til Nd.

(Sjá A. 380).

33. Löggilding verslunarstaðar.

A 11. fundi í Ed., föstudaginn 17. júlí,
var útbýtt

*frv. til laga um löggilding verslunar-
staðar að Stóra-Fjarðarhorni við Kolla-
fjörð í Strandasýslu.*

A 13. fundi, mánudaginn 20. júlí, var
frv. tekið til 1. umr. (A. 125).

Flutningsm. (Magnús Pjeturss.): Jeg
vil fyrst og fremst biðja háttvirta deild að
taka ekki hart á því, þó að frumvarp þetta
komi svo seint fram, því að til þess liggja
sjerstakar ástæður, eins og jeg mun koma
seinna að.

Svo er mál með vexti, að í dal nokkr-
um upp frá Kollafirði er bleikjuholt. Þessi
bleykja hefir reynst að vera ágætur postu-
linsleir. Fyrir nokkrum árum var því holt
þetta selt sjerstaklega, en nú í vor var
fyrst gjörð veruleg gangskör að því að
rannsaka námu þessa. Komu fjórir Eng-
lendingar í því skyni og mældu út járn-
brautarstæði og því um líkt. Að visu
komu þeir svo snemma, að þeir gátu ekki

með vissu sagt, hvort náman væri nógu
stór til þess að það borgaði sig að vinna
hana, en það verður rannsakað til fulls í
sumar.

Nú er þó málinu komið svo langt, að
nokkrir Skotar og Englendingar og einn
eða fleiri Íslendingar eru í aðsigi með að
stofna hlutafjelag, til þess að vinna þessa
postulínsnámu. En nú með síðustu skip-
um bárust brjef hingað þess efnis, að
ekkert yrði úr stofnun hlutafjlagsins, nema
löggiltur yrði verslunarstaður þar sem leirn-
um yrði komið á skip. Þegar jeg frjetti
að þetta gæti orðið þröskuldur í vegi þess,
að náman yrði unnin, að minsta kosti
fyrst um sinn og jafnvel fyrir fult og alt,
þá kom jeg fram með frumvarp þetta, þó
það væri orðið of seint, í því trausti að
háttv. deild tæki þessar ástæður til greina
og leyfði frv. fram að ganga.

Vona jeg að háttv. deildarmenn verði
mjer samdóma um að greiða fyrir því, að
þess háttar atvinnurekstur geti komist á,
en tefji ekki fyrir því eða spilli á nokk-
urn hátt.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. í e. hlj.

2. umr. á 15. fundi, miðvikudaginn 22.
júlí (A. 125).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

1. gr. samþ. með öllum atkv.

2. — — — —

Fyrirsögn frv. samþykkt án atkvæðagr.

Frv. vísað til 3. umr. með öllum atkv.

3. umr. á 17. fundi, föstudaginn 24.
júlí (A. 125).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Frumvarpið samþykkt með öllum atkvæð-
um og afgreitt til Nd.

(Sjá A. 214).

B.

Frumvörp feld eða vísað til stjórnarinnar.

I.

Stjórnarfrumvörp.

1. Varnarþing í einkamálum.

Á 1. fundi í Ed., miðvikudaginn 1. júlí, var úthýtt

frv. til laga um varnarþing í einkamálum.

Á 2. fundi deildarinnar, föstudaginn 3. júlí, var frumvarpið tekið til 1. umr. (A. bls. 77—79).

Björn Þorláksson: Þá er þetta frv. er lesið og ástæður stjórnarinnar fyrir því, er auðsætt, að í því felst allmikilvæg breyting á núgildandi ákvæðum um þetta efni. Það er tekið fram í ástæðum stjórnarinnar, að tilgangurinn sje að gjöra mönnum hægra fyrir að neyta rjettar síns, en það er vafamál, hvort. það hefir hins vegar ekki þær afleiðingar, að aðrir missi rjettar síns og málaferli vaxi í landinu. Jeg vil því leggja til, að þriggja manna nefnd sje kosin til að ihuga málið að lokinni umræðu.

ATKVGR:

Fr. v. vísað til 2. umr. í e. hlj.

Nefnd samþykkt og í hana kosnir listakosningu:

Björn Þorláksson,
Jósef Björnsson,
Steingr. Jónsson.

2. umr. á 8. fundi, þriðjudaginn 14. júlí (A. bls. 77—79, n. 83).

Ráðherra (Hannes Hafstein): Jeg leyfi mjer að óska þess, að frumvarpið sje tekið út af dagskrá, vegna þess að svo margir þingmenn eru fjarverandi.

Framsögum. (Steingrímur Jónsson): Jeg get ekki svarað þessari málaleitan

fyrir hönd nefndarinnar, en jeg fyrir mitt leyti hefi ekkert á móti því, að málið sje tekið út af dagskrá.

Fr. v. var tekið út af dagskrá.

Frh. 2. umr. á 10. fundi, fimtudaginn 16. júlí (A. bls. 77—79, n. 83).

Framsögum. (Steingrímur Jónsson): Eins og sjá má á nefndaralitinu á þgskj. 83, höfum við nefndarmenn orðið ásáttir um að ráða háttv. deild frá því að samþykkja frumvarp þetta. Er það þó ekki af því, að við sjeum ekki samþykkir aðalstefnu frumvarpsins og þeirri breytingu, sem þar er farið fram á, heldur af því, að oss finst farið alt of stutt, fyrst á annað borð er farið að breyta hinu forna skipulagi. Oss finst, eins og að orði er komist í athugasemdum stjórnarinnar við frumvarpið, að hjer sje verið að setja nýja bót á gamalt fat.

Málið þyrfti að taka fyrir í heild og athuga í hve margar dómþinghár hverju lögsagnarumdæmi skyldi skifta og hvernig skiftingunni skyldi haga. Nú sem stendur eru margar dómþinghár í hverju lögsagnarumdæmi, nema í kaupstöðunum og Vestmannaeyjum, þar sem hún er að eins ein í hvoru um sig. Þetta fyrirkomulag er sjálfsagt bygt á því, hve erfiðar samgöngur voru, þegar það komst á, og viðskifti öll óbrotnari. Það mun hafa verið gjört ráð fyrir, að málin yrðu að jafnaði útkljáð á manntalsþingum, og þá mætti segja að það væri hagkvæmt skipulag, að hafa dómþing víðlíka mörg og sveitafjelög. Nú er komin töluverð breyting á. Sam-

göngur orðnar stórum auðveldari, en viðskifti og málaferli hins vegar aukist að miklum mun, svo að ekki er viðlit, að öll mál verði nú leidd til lykta á manntalsþingum.

Nefndin vill því að skipulagi því, sem nú er, sje gjörbreytt; og er líklegt að nægi, að ákveða eina dómþinghá í öllum minni lögsagnarumdæmunum, en tvær eða þrjár í hinum stærri. Í öðru lagi virtist nefndinni nauðsyn bera til að lögákveða, hvar dómþingin skyldu háð og skipa fyrir um föst sýslumannasetur, til þess að tryggja dómþingunum stað þar sem haganlegast þykir; að öðrum kosti væri það komið undir því, hvar sýslumaður sæti í það og það skifti, hvar málin skyldi reka.

Nefndin var og hrædd um, að eigi mundi eins mikið gagn að breytingu þessari eins og til er ætlast. Engum er eftir frumvarpinu gjört að skyldu að höfða mál í dómþinghá þeirri, þar sem sýslumaðurinn býr, en að eins gefinn rjettur til þess. Afleiðingin mundi verða sú, að í flóknum og vafasömum málum mundu menn lítt nota þennan rjett. Oss virðist ekki rjett að gefa að eins heimild þá, sem frumvarpið vill gefa, heldur, ef breyta á, þá sje það gjört að skyldu, sem hjer er heimilað. En til þess þarf málið meiri undirbúning en kostur er á hjer. Það þarf að rannsaka, hvernig heppilegast sje að skifta landinu í dómþinghár. Þá mundi það og koma til skoðunar, að leggja niður manntalsþingin, því að ekki er mikið með þau að gjöra, þegar þau hætta að vera dómþing. Það er þegar búið að skerða verksvið þeirra með lögum nr. 59, 10. nóv. 1905 um varnarþing í skuldamálum, og óhætt mun að segja, að þeirra sje nú miklu minni þörf en áður fyr.

Nefndin álitur að rjett sje að sinni, að láta sitja við það, sem nú er, en undirbúa miklu gagngjörðari breytingu en hjer er ætlast til að verði.

Að endingu vona jeg að háttvirt deild

samþykki það, að málið sje ekki látið ganga fram að þessu sinni; en því sje hins vegar beint að stjórninni að undirbúa málið undir næsta þing á þann hátt, sem jeg hefi bent á og um er talað í álitu nefndarinnar.

Ráðherra (Hannes Hafstein): Háttv. frsm. (Stgr. J.) sagði, að það væri tekið fram í athugasemdum stjórnarinnar við frv., að það væri að eins bót á gamalt fat. En hjer er ekki fullkomlega rjett með farið. Þar er sagt, að „*sumum kunni* að virðast, að það sje að ýmsu leyti að eins sem bót á gamalt fat“. En stjórninni virðist það vera meira en bót á gamalt fat. Það getur og oft komið fyrir, að menn sjeu neyddir til að bæta gömul fót. Menn hafa ekki alt af ástæður til að fá sjer ný, en kunna hins vegar ekki við að láta olnbogann standa út úr ermum eða hnjakollana úr buxaskálmum, og kjósa því að bæta fótin.

Nefndin tjáir sig samþykka stefnu frv., en þykir það fara of stutt. En hvi vill hún þá fella það? Hvi stingur hún þá ekki upp á breytingum á því? Að minsta kosti finst mjer hart að skjóta loku fyrir, að neðri deild fái að ræða málið, úr því háttv. nefnd er samþykk stefnu þess í aðalefninu. Mjer er kunnugt, að ýmsir þingmenn þar í deild vilja gjarna fá málið til umræðu og athugunar, og álita, að frumvarpið geti komið að góðum notum í bráð, eða að minsta kosti að það megi laga frumvarpið með litlum breytingum, svo að það komi að miklu gagni. Hvers vegna skyldi háttv. efri deild eigi leyfa það? Hið allra versta, sem af því gæti leitt, að frumvarpið yrði ekki felt hjer í deildinni, er það, að frumvarpið yrði að lögum. En úr því að háttv. nefnd er samþykk stefnu frumvarpsins, finnur því að eins það til foráttu, að það fari of skamt, þá virðist ekki hættulegt þótt það yrði að lögum. Jeg veit með vissu, að mörgum manni úti um land hefði þótt oflangt farið, ef stór, gagn-

gjör breyting hefði verið gjörð á þessu gamla fyrirkomulagi, sem hjer ræðir um, og hinar fornu þinghár afnumdar með öllu undirbúningslaust. Það hefði mörgum þótt ofstórt stökk. Jeg hygg að þetta, sem hjer er farið fram á, geti verið góður undirbúningur og vanið menn á að sækja málin þar, sem sýslumaður á heima.

Jeg ætla ekki orðlengja um þetta mál. Það er ekki svo vandasamt, að það þurfi langrar útlistunar við. En jeg vil skjóta því til háttv. deildar, hvort hún vilji ekki í öllu falli sýna það frjálslendi, að lófa því að ganga til 3. umræðu, og verði það samþykkt, tel jeg vist, að menn geti komið sjer saman um þær breytingar, sem nauðsynlegar mættu þykja, til þess að það fengi að ganga til neðri deildar, svo að henni gefist einnig kostur á að láta í ljós álit sitt á því.

Framsögum. (Steingrímur Jónsson): Það er rjett, að stjórnin hefir ekki haldið því fram, að frumvarpið væri að eins bót á gamalt fat, heldur sagt, að mörgum myndi virðast svo sem frumvarpið væri að eins bót á gamalt fat, og jeg ætlaðist til, að orð mín yrðu skilin þannig, að við nefndarmennirnir sjeum meðal þessara mörgu, því við litum svo á, sem frumvarpið væri að eins bót á gamalt fat. Um þetta er ekki að fást, ef fatið er þess vert, að það sje bætt, og sá sem fatið á, á ekki annara kosta vól en bæta það, þótt ræfill sje. En var stjórnin þannig stödd? Þvi verður ekki haldið fram, þar sem það stendur í athugasemdunum, að hún eigi annað frumvarp í skúffunni, sem er eins og hún óskar. Frá nefndarinnar sjónarmiði gat það því eigi verið nein mótspyrna gegn stjórninni, þótt lagt væri til, að málið væri felt, og það því fremur, sem frv. þetta er ekki komið frá stjórninni í fyrstu, heldur frá einum sýslumanni landsins, og það sýslumanni í einni sýslunni, þar sem mikill vafi leikur á, hvernig skifting dómþinghánna eigi að vera.

Þá spurði hæstv. ráðherra, hvi nefndin hefði eigi stungið upp á breytingum. En málið er svo umfangsmikið, að á slíku eru engin tók á aukþingi. Auk þess álit jeg, að slíkar till. eigi ekki koma að frá nefnd í annari deild þingins, heldur frá stjórninni.

Hvorki mjer nje nefndinni getur verið það nokkurt kappsmál, hvort frumvarpið gengur gegn um deildina eða ekki. Jeg tel engan verulegan skaða orðinn, þótt það verði samþykkt. En það er engin þörf á slíku. Ef þetta gamla fat fær nú einhverja bót, getur það orðið til þess, að það verður látið drasla oflengi. En slíkt tel jeg óheppilegt.

Ráðherra (Hannes Hafstein): Jeg skal geta þess út af athugasemdum háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) um frumvarp um þetta efni, sem sje *eins og stjórnin óskar*, er stjórnin eigi í skúffunni, að það stendur að visu í athugasemdum stjórnarinnar við frumvarpið, að það hafi oft „komið til tals í stjórnarráðinu að gjöra breytingar á varnarþingsreglum þessum og svo langt rekið, að frumvarp hafi verið samið í þessu efni“. Rjettara hefði verið: uppkast að frumvarpi. Þvi stjórnin hefir einmitt aldrei afráðið að koma með frumvarp fyr en nú. Ef nefndina hefði fýst að sjá þetta uppkast, þá hefði henni væntanlega gefist kostur á því, því að jeg býst við, að það muni enn geymt. Það er jafnvel timi til þess enn. Ef málinu væri leyft að fara til neðri deildar, gæti nefnd sú, er þar yrði væntanlega skipuð í málið, fengið ljeð eldri skjöl til undirbúnings því.

Jeg get annars hughreyst háttv. deild með því, að það eru litlar líkur til, að frumvarpið verði samþykkt óbreytt í neðri deild, svo að þessi deild fær það þá aftur til meðferðar og getur þá gjört við það hvað sem hún vill. Þannig virðist ekki mikill voði á ferðum, þó að frumvarpið fái að fara áfram.

Jósef Björnsson: Að eins örstutt athugasemd.

Hæstv. ráðherra sagði, að nefndinni þyki frumvarpið að öllu leyti gott, en það fari að eins of skamt. Þetta er ekki fyllilega rjett. Það er tekið fram í álitni nefndarinnar, að hún óttist, að aukin málaferli geti leitt af frumvarpinu, ef það verður að lögum, og að færri mál en ella verði útkljáð eða jöfnuð á þess að þau komi fyrir dómstólana. Sennilegt er og að menn þykist tilneyddir að nota málfærslumenn meira en með því ástandi óbreyttu, sem nú er. Þetta telur nefndin galla, en bætunar hins vegar litilvægar.

Jeg vildi benda á þetta, af því að háttv. framsm. (Stgr. J.) hefir láðs að gjöra það.

Framsögum. (Steingrímur Jónsson): Jeg skal geta þess út af ummælum hæstv. ráðherra um að nefndin hefði getað beðið um frumvarp það, sem um þetta efni liggur í stjórnarráðinu, að hún hugði að breytingar þær, sem þar er farið fram á, væru svo stórstigar, að ekki væri til neins að taka þær til athugunar á aukapingi.

ATKVGR.:

1. gr. samþykkt með 8 : 5 atkvæðum að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu:

já:

nei:

Eiríkur Briem,	Björn Þorláksson,
Guðm. Björnsson,	Steingrímur Jónsson,
Július Havsteen,	Guðm. Ólafsson,
Karl Finnbogason,	Jósef Björnsson,
Magnús Pjetursson,	Karl Einarsson.
Sigurður Stefánsson.	

Hákon Kristófersson og Kristinn Daniels-son greiddu ekki atkvæði og töldust til meiri hlutans.

2. gr. samþ. með 8 : 5 atkv. að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já:

nei:

Eiríkur Briem,	Björn Þorláksson,
Guðm. Björnsson,	Steingr. Jónsson,
Július Havsteen,	Guðm. Ólafsson,
Karl Finnbogason,	Jósef Björnsson,
Magnús Pjetursson,	Karl Einarsson.
Sig. Stefánsson.	

Hákon Kristófersson og Kristinn Daniels-

son greiddu ekki atkvæði og töldust til meiri hlutans.

Fyrirsöng frumvarpsins samþykkt án atkvæðagreiðslu.

Frumvarpinu vísað til 3. umræðu með 8 : 4 atkvæðum.

3. umr. á 13. fundi, mánudaginn 20. júlí (A. bls. 77—79).

Framsögum. (Steingrímur Jónsson): Jeg hefi litlu við það að bæta, sem segir í nefndarálitinu og jeg hef þegar tekið fram við 2. umræðu. Síðan málið var síðast til umræðu hjer í deildinni, hefi jeg snúið mjer til stjórnarráðsins til þess að grenslast eftir um frumvarp það, sem getið er um í athugasemdunum við stjórnarfrumvarpið. En í stjórnarráðinu vissu menn ekkert um frumvarp þetta og er líklegast, að það sje privateign landritara. En hann er nú ekki í bænum, svo að mjer hepnáðist ekki að komast yfir frumvarpið. Nefndinni sýnist þó eigi nein ástæða til þess að skjóta málinu á frest fyrir það.

Jeg vil við þetta tækifæri að eins minnst á tvö atriði, sem jeg tel óheppilegt í stjórnarfrumvarpinu. Fyrst er það, að þessi lagabreyting er ekkert annað en kák-breyting, nær altöf skamt og er að sumu leyti ósanngjörn. Það er ekki sanngjarnt að leggja það á vald stefnanda, að hann megi nema burt þann rjett, sem allir hafa nú til þess að mál sje höfðað í þeirri þinghá, sem þeir eiga heima í. Þetta getur komið hart niður. Ef stefnandinn er illviljaður getur hann einmitt valið dómþinghá þá, sem sýslumaðurinn er búsettur í, ef hann heldur að hinum stefnda sje það kostnaðarsamara, en hins vegar stefnt honum í hans eigin þinghá, ef hann telur stefnda það óhagkvæmara. Þetta er óeðlilegt og óheppilegt, því að löggjöfin á eigi síður að gæta rjettar hins stefnda en stefnandans. Hitt atriðið er það, að það virðist dálítið óheppilegt að ákveða, að varnarþingið megi jafnan vera í dómþinghá

dómarans, þar sem það er hvergi ákveðið í lögum, hvar dómarinn skuli sitja. Enda er það kunnugt, að það kemur oft fyrir, að sýslumenn flytja búferlum innan umdæmis sins, en sumir sitja ytst út við takmörk þess. Það er óheppilegt að láta tilviljan eina ráða í slíkum efnum, og vill því nefndin ráða háttv. deild frá að samþykkja frumvarpið.

Kristinn Daníelsson: Jeg ljét þetta mál afskiftalaust við 2. umr., því að jeg hafði þá ekki athugað frv. svo rækilega sem skyldi. Fanst það í fljótu bragði ekki skifta miklu máli, þar sem á undan eru gengin lögin 10. nóv. 1905 um varnarþing í skuldamálum. Þau mál eru vitanlega flest, og helst gat verið ástæða að losa um varnarþingsrjettinn í þeim, ef það mætti stuðla að því, að auka skilvisi. Þegar jeg sá nefndaráliðið, bjóst jeg við að málið yrði felt frá 3. umr., en ráðherra mælti þá svo röggssamlega með stj.frv., að mjer fanst rjettara að athuga það betur og greiddi atkvæði jmeð að málið gengi til 3. umr. Síðan hef jeg leitast við að ihuga það nánar, og hefi jeg komist við það til þeirrar niðurstöðu, að rjettara sje, að fella frv. Annars vegar tel jeg það geta verið varhugavert og hins vegar ekki mikla rjettarbót. Til þess, að það sjeu varhugavert, tel jeg fyrst það, að margir eru hræddir um að málaferli mundu aukast, ef frv. yrði að lögum, enda er það vitanlega tilgangur frv., að gjöra mönnum hægra fyrir að höfða mál. En þá mundi lika óþörfum málshöfðunum fjölga, og er þá vandsjæð, hvort meira á að vega hægðaraukinn að höfða nauðsynleg mál, eða hitt, að leggja höfl á óþörf hjegómamál. Þetta síðara dregur að minsta kosti úr mjer að vilja samþykkja frv.

Annað, sem mjer þykir varhugavert, er sambandið við lögin ^{10/11} 1905, þar sem frv. opnar fyrir skuldheimtumenn 3. leiðina til að stefna fyrir skuldir. Ef frv.

yrði að lögum, mundi verða prenskonar stefnuaðferð í skuldamálum. Það mætti ýmist stefna þar sem skuldin er stofnuð, eða að heimili sýslumanns eða loks samkvæmt fyrir mælum hinna gömlu laga. Stefndandinn getur því farið með hinn stefnda, ef svo mætti segja, hvert á land sem hann vill.

Hið þriðja varhugaverða er það, að vitnamál eru undanskilin, en í öllum fjölda mála þarf vitni að leiða, og þótt jeg játi, að kostnaður geti sparast báðum málsaðiljum ef sýslumaður þarf ekki að ferðast, þá kemur kostnaðurinn þó af ferð hans til vitnaþrófs. Og afleiðingin af frv. þessu gæti orðið sú, að menu færðu að snúa sjer til manna, sem byggju í nágrenni við sýslumann, til þess að fá þá til þess að taka mál að sjer til flutnings. Ef þeir menn svo færðu að taka borgun fyrir starf sitt, þá gæti það haft aukin málaferli í för með sjer og þessir menn ýtt undir menn til málsýfinga, og mundi það ekki verða vinsælt.

Og þetta tel jeg hið fjórða, að lögin mundu verða óþokkasæl. En ef til vill ætti eigi að setja það fyrir sig, ef lögin á annað borð væru rjettarbót. En þar kem jeg að hinu öðru aðalatriði, að auk þess sem þau eru varhugaverð, tel jeg þau ekki mikla rjettarbót. Fyrir skuldamálum er áður sjeð, og þau eru flest, en um önnur mál vafasamt, hvort meira skal meta að greiða fyrir þörfum eða fyrirbyggja óþörf. Og úr því að hjer er ekki um mikla rjettarbót að ræða, finst mjer rjettara að fresta að samþykkja frumvarpið, svo að þjóðin viti, að það stendur til að breyta afgangalli venju, einkum þar sem þau að mörgu leyti eru varhugaverð. Það getur verið, að engin sú mótbára, er jeg hefi flutt gegn frumvarpinu, sje ein ærin til að fella það, en allar eru þær til samans svo þungar, að mjer virðist rjett að samþykkja frumvarpið eigi að þessu sinni, rjettara að biða með þá rjettarbót, sem í

þessu á að felast þangað til ný skipun yrði gjörð á um hæfilega stórar dómþing-hár.

Karl Einarsson: Jeg greiddi atkvæði á móti frumvarpinu við síðustu umr., af því jeg taldi enga rjettarbót að því. Flest þeirra mála, sem frumvarp þetta mundi ná til, ef það yrði að lögum, eru mjög vafasöm, og því verða vitnaleiðslur að fara fram, og þá koma þessi lög ekki að neinu haldi. Dómarinn verður þá eftir sem áður að takast ferð á hendur til að yfirheyra vitnin. Jeg álit, að stjórnin eigi hægast með að laga frumvarpið og treysti henni best til þess. Hvorki þessi deild nje neðri deild fær lagfært það, svo að við megí una, allra síst á aukapíngi.

Ráðherra (Hannes Hafstein): Jeg gat ekki verið hjer í deildinni í fundarbyrjun, þá er málið kom til umræðu, en kom inn í lok ræðu háttv. 2. þm. G.-K. (Kr. D.). Jeg hugði, að málinu væri borgið, því að jeg gjörði ráð fyrir, að þeir sem einu sinni hefðu verið með málinu, mundu styðja það áfram.

Það var eitt atriði, sem jeg tók eftir í ræðu háttv. frsm. (Stgr. J.) og hann taldi mótmæli gegn frumvarpinu, en sem jeg tel fremur meðmæli með því. Hann sagði, að í návist sýslumanna væru ýmsir menn færir til að flytja mál, sem myndi leiða til meiri málaferla en er títt með núverandi fyrirkomulagi. Jeg tel þetta einn mesta kost frumvarpsins. Mönnum veitir þá hægra að reka rjettar sins en nú. Menn treystast ekki til að flytja málin sjálfir, og verða því að fá misjafnlega hæfa menn langar leiðir að heim í hrepp sinn til að flytja málið og við það vex kostnaðurinn mjög.

Háttv. sami þingmaður sagði, að þetta væri að eins rjettarbót fyrir sækjanda, en ekki verjanda. Þetta er misskilningur. Þar sem menn nú eru að mestu hættir sjálfir að flytja mál, þarf verjandinn að jafnaði einnig að fá sjer málfærslumann, til þess að koma vörnum fyrir sig,

og er þá hægðarauki fyrir hann ef málinu er stefnt til þess staðar, þar sem unt er að fá færa menn til málaflutnings, án þess að þeir þurfi að takast ferðalög á hendur.

Það er getgáta ein, að frumvarpið auki málaferli, ef það verður að lögum. Og ef svo væri, þá mætti af því leiða þá ályktun, að margur verði nú að liggja undir órjetti án þess að geta notið aðstoðar dómstólanna, af því að svo miklir erfiðleikar eru á nú því að ná rjetti sínum. En til þess hygg jeg að dómara sjeu kostaðir í landinu, að þeir verði notaðir, og það er ekki jafnrjetti fyrir lögum, að þeir, sem ekki eru nógu fátækir til þess að fá gjafsókn, en hins vegar ekki hafa efni á að borga dýrum og langt að fengnum málfærslumanni auk ferðakostnaðar dómara, verði að fara á mis við rjettarverndina, og gjöra sjer alt að góðu.

Jeg sje ekki annað en bót sje að þessu frumvarpi, — þótt það sje ekki fullkomin bót, og jeg efast ekki um, að bæta megí það hjer í deildinni, enda má bæta við það, sem nú er gjört, á næstu þíngum. Jeg treysti því fastlega, að þeir sem studdu málið við seinustu umræðu, styðji það einnig nú.

Karl Einarsson: Jeg get ekki verið hæstv. ráðherra sammála um að það sje til bóta, að ýmsir í námunda við sýslumenn gjör-ist til þess að flytja mál, nema það væru lögfræðingar. Jeg veit fáa staði, þar sem þeir geta lifað af slíku, nema þar sem þeir geta það nú þegar. En nú vill svo til, að þau mál, sem frumvarpið nær til, eru þannig vaxin, að vitnaleiðslur verða að fara fram í þeim og þá koma þau ekki að haldi. Jeg álit því rjettast, að stjórnin fái málið aftur til meðferðar, og fjöl-yrði jeg ekki meira um það.

Kristinn Daníelsson: Mjer þykir leitt, að hæstv. ráðherra var ekki inni, er jeg talaði, því að jeg gjörði grein fyrir, hví jeg greiddi ekki atkvæði um málið við

siðustu umræðu, og það var af því, að einmitt orð hæstv. ráðherra gáfu tilefni til að jeg vildi ihuga málið betur. Það má lita á málið á tvo vegu. Það getur knúð menn til að gjöra málaflutning að atvinnu. Það getur verið til bóta frá sjónarmiði ráðherra. En það getur líka orðið til þess, að menn verði æstir til óþarfra málaferla. Það hefir heyrst, að málaferli hafa sumstaðar aukist, er menn, sem fengust við flutning mála, komu þangað. Þeir hafa þannig gjört meira en að bæta úr því, að menn lægju undir rjetti sínum. Jeg veit sem sáttasemjari, að það hafa verið miklu fleiri mál af þeim, sem jeg hefi fjallað um, sem mjer hefir þótt ástæða til að færur lengra en til sáttanefndar. Það var ekki rjett hjá hæstvirtum ráðherra, að jeg hefði talað um að frumvarpið væri að eins til bóta fyrir sækjanda. Um það talaði jeg ekkert. Það er auðsjeð, að kostnaðarsparnaður við málsreksturinn getur orðið hagur fyrir báða málsaðilja.

Jeg tók það fram, að yfirleitt þykir mjer svo margt athugavert við þetta frumvarp, að fyrir það alt samanlagt finst mjer rjett, að landsmenn fáu að vita, hvað til stendur í þessu efni, áður en hrapað er að breytingum. Það er ekki öll nótt úti enn, þótt frumvarpið nái eigi fram að ganga á þessu þingi.

Ráðherra (Hannes Hafstein): Háttv. þm. Vestm. (K. E.) gekk svo langt, að hann fullyrti, að engin bót væri að þessu frumvarpi, því að þau mál, sem kæmu fyrir, væru nálega ætið vitnaleiðslumál, en vitnaleiðsla yrði að fara fram, þar sem vitnin ættu heima. Jeg veit vel, að þetta er mikill agnúi, þótt fjarri fari því, að vitnaleiðsla sje í hverju máli; en sami agnúi mundi koma fram, þótt lengra væri gengið, og lögsagnarumdæmin skilyrðislaust gjörð að einni dómþinghá eða skift í stórar dómþinghár, svo að mótbáran á ekki stjerslaklega við þetta frumvarp. Það er sem sje auðsætt, að það er ódýrara að gjalda einum dómara

ferðakostnað en fjölda vitna fyrir sömu vegalengd. (*Karl Einarsson:* Þau fá enga borgun). Veit jeg vel. Þau fá enga borgun, af því það þykir forsvaranlegt að láta þetta vera borgarakvöð, þegar vitnunum er ekki stefnt út fyrir hrepp sinn. En ef lögunum væri breytt þannig, að lögsagnarumdæmin væru, einnig að því er vitnaleiðslu snertir, gjörð að einni dómþinghá, með þingstað á heimili dómara, þá gæti þetta ekki gengið; þá yrði að ákveða vitnum, sem þurfa að takast ferð á hendur, bæði ferðakostnað og dagpeninga, eins og í öðrum löndum.

Hjer yrði því um það að velja, að bæta við þeim nýja málskostnaði, borgun til vitna, eða að gjöra undantekningu um vitnamálin, annaðhvort eins og hjer er gjört í þessu frv., að láta vitnaleiðslur fara fram við hreppsþing eða heimaping vitnis, eða þá gefa vitnastefnda kost á að velja um, hvort hann vill gjöra svo, eða borga vitnunum ferðakostnað og töf. Þessi mótbára háttv. þingmanns skýtur þannig yfir markið, og á alls ekki sjerstaklega við þetta litla frumvarp, heldur alla stækkun dómþingháa.

Jeg vissi ekki, að háttv. 2. þm. G.-K. (K. D.) hefði breytt skoðun sinni síðan seinasta umræða fór fram. Sú ástæða, að menn leiðist fremur til málaferla en áður, ef frumvarpið verður að lögum, verður alls ekki notuð. Ef ætti að synda fyrir öll málaferli, væri best að hafa enga dómara. Þá væri girt fyrir að málum yrði skotið til dómstólanna.

ATKVGR.:

Fr. felt með 7 : 6 atkv.

2. Hlutaþjélgagsbanki.

Á 1. fundi í Ed. miðvikudaginn 1. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum nr. 66, 10. nóv. 1905, um heimild til að stofna hlutaþjélgagsbanka á Íslandi.

Á 3. fundi, laugardaginn 4. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. bls. 60—61).

Ráðherra (Hannes Hafstein): Frumvarp þetta, sem fer fram á að rýmka seðlaútgáfurjett Íslandsbanka, þannig, að honum verði heimilt að gefa út alt að 5 milj. króna í seðlum, í stað $2\frac{1}{2}$ miljónar, er komið fram samkvæmt óskum bankastjórnarinnar, sem hefir sýnt fram á, að viðskiftaþörfin er orðin svo mikil, að seðlaútgáfurjetturinn, sem nú er, er orðinn ófullnægjandi. Að visu sjest ekki af reikningum bankans fyrir 1913, að þá hafi verið í umferð meira en hæst nál. 2,200 þús. kr. í seðlum, en sú tala er miðuð við mánaðarlok, og bankastjórnin hefir upplýst, að um miðjan október síðastliðinn hafi upphæðin verið komin upp undir $2\frac{1}{2}$ milj., sem er hámarkið, og skall þá hurð nærri hælum.

Eiginlega virðist ekki ástæða til að setja aðrar takmarkanir fyrir seðlaútgáfu innleysanlegra seðla en þær, að eigi megi gefa út meir af seðlum en svo, að gullforði sje jafnan nægur fyrir hendi til tryggingar lögum samkvæmt. En þegar Íslandsbanki var stofnaður, var seðlaútgáfurjettur hans takmarkaður, eins og gjört var, aðallega vegna þess, að brytt hafði á þeirri mótbáru í Danmörku, að væri gefið út meira af seðlum hjer en viðskiftaþörf innanlands næmi, þá mundu íslenskir seðlar ganga í Danmörku, og þar með væri brotið bág við, einkarjett og hagsmuni Þjóðbankans danska.

Þjóðbankinn mælti með því, að upphæð seðlaútgáfunnar væri sett eftir því, sem hæst mætti áætla innlenda viðskiftaþörf í náinni framtíð, og við það var seðlaútgáfutakmarkið svo miðað; en af þeirri röksemdaleiðslu, sem þá var fylgt, leiðir, að þegar viðskiftaþörfin vex, svo að seðlafúlgan nægir ekki, verður að rýmka útgáfurjettinn, enda tók Þjóðbankastjórninn það fram, að undir eins og komið væri nálægt hámarkinu, yrði að flytja það upp á

við í tæka tíð. Nú hefir öllu fleygt mjög fram í seinni tíð, því er að viðskiftum litur. Verslunin er að verða innlend; útlutt vara hefir síðan 1904 stigið úr 8 miljónum upp í 16 miljónir króna; útluttur fiskur úr 13 miljónum kg. upp í 60 milj. kg., og með vaxandi botnvörpuúttveg og aukinni innlendri verslun vex peningaveltan í landinu stórlega.

Afleiðingarnar af því, ef bankanum væri neitað um rýmkun á seðlaútgáfurjetti hans hlytu að verða þær, að bankinn neyddist til að neita viðskiftum eða að taka til hjálpar útlenda seðla eða útlent gull til að fullnægja þörfinni. En að fá lán í útlöndum, sem nemur allri þeirri upphæð, sem bankinn þarf umfram seðlamagn sitt, er auðsjáanlega kostnaðarsamara en að fá að eins þá upphæð, sem þarf til gullforða til tryggingar seðlum þeim, sem á þarf að halda. Stundum, þegar einhver *krisis* er á ferðum, gæti miklu munað, ef þá útlent fje á annað borð er fánlegt í svip. Af þessu mundi leiða vaxtahækkun þegar peningapörfin er mest, sem jafnan er á haustin, og gæti það komið hart niður á almenningi, og gjört nauðsynleg viðskifti ónauðsynlega erfið. Að neita um nægilegan seðlaútgáfurjett er ekki einungis til kostnaðar fyrir viðskiftamenn Íslandsbanka heldur einnig fyrir Landsbankann og hans viðskiftamenn, því Landsbankinn notar Íslandsbankaseðla án sjerstaks kostnaðar, eða í öllu falli með minna kostnaði en útlenda seðla. Jafnvel þótt um lán væri að ræða með sömu vöxtum, er þó auðsætt vaxtapið á útlendu seðlaláni við sendingu seðlanna landa milli fram og aftur. Jeg vona því að háttv. deild taki frumvarpi þessu með velvild og að þetta mál gangi farsællega gegn um þingið.

Eiríkur Briem: Jeg vil leyfa mjer að stinga upp á því, að skipuð verði 5 manna nefnd til að athuga málið að þessari umr. lokinni.

ATKVGR.:

Fr. v. visað til 2. umr. í einu hljóði.

Samþ. í einu hljóði að skipa 5 manna nefnd í málið og í hana kosnir:

Eiríkur Briem,
Björn Þorláksson,
Steingr. Jónsson,
Július Havsteen,
Kristinn Danielsson.

2. umr. á 14. fundi, þriðjudaginn 21. júlí (A. bls. 60—61, n. 117).

Framsm. (Kristinn Danielsson): Jeg vil leyfa mjer að skjóta því til hæstvirts forseta, hvort ekki mundi rjett að taka þetta frv., sem er stjórnarfrumvarp og mjög mikilvægt mál, út af dagskrá, þar sem enginn er mættur fyrir hönd stjórnarinnar á þessum fundi.

Július Havsteen: Hæstvirtur ráðherra er búinn að gjöra ítarlega grein fyrir ástæðum stjórnarinnar fyrir þessu máli við fyrstu umræðu þess, svo að mjer sýnist ekki ástæða til að fresta því fyrir þá sök að hann sje ekki við nú. Enn fremur er búið að rannsaka málið á fleiri fundum, svo að þessi umræða sýnist vel mega fara fram, þótt ráðherra mæli ekki á þessum fundi.

Forseti: Jeg get ekki sjeð að það sje ástæða til að taka málið út af dagskrá.

Framsögum. (Kristinn Danielsson): Málið liggur þá fyrir til umræðu. Jeg verð að byrja framsögu mína á því að geta þess, að þótt nefnd sú, sem skipuð var í þetta mál, hafi ekki klofnað og hafi unnið í sameiningu að því verki, sem kemur fram í nefndarálitinu, þá hefir þó verið allmikill skoðanamunur innan nefndarinnar. Jeg vil taka þetta fram til afsökunar því, að jeg býst við að framsaga mín í þessu máli verði einhliða, en jeg veit að meðnefndarmenn mínir munu bæta við því, sem vantalad verður af minni hálfu.

Þetta mál, sem hjer liggur fyrir, er sannkallað stórmál; það er stórt fjárhagsspurs-

mál fyrir þjóðina í heild sinni. Það er að-allega tvent, sem gjörir þetta mál að stórmáli. Í fyrsta lagi, að þegar um seðla-útgáfurjett er að ræða, þá er hann svo mikils virði, að um leið og landið afsalar sjer honum, þá afsalar það sjer jafnframt þeim hag, er það gæti haft af þessum rjetti, en sá hagur gæti numið mjög mikilli upphæð. Í öðru lagi, að landið tekur hjer mikla ábyrgð á herðar sjer, því að það hlýtur að hafa ábyrgð á hverjum ógulltrygðum seðli, sem bankinn gefur út. Hjer er því um mjög mikilsvert fjárhagsmál að ræða, og jeg lit svo á, að þetta mál hefði að rjettu lagi átt að bera upp í neðri deild, samkvæmt anda 25. gr. stjórnarskrárinnar, sem að visu ákveður ekki beinlínis annað en að fjárlög og fjáraulalög skuli borin upp í neðri deild. En þetta mál mundi geta tekið mjög til fjárlaga ef svo bæri undir, og því hefði verið eðlilegt að það hefði fyrst verið borið upp í neðri deild. Segi jeg þetta meðfram því til afsökunar, að ummæli mín að öðru leyti kynnu að þykja koma nokkuð í bága við þessa niðurstöðu, sem við tveir höfum komist að, að rjett sje að leyfa máli þessu að ganga hjer fram og komast til neðri deildar, svo að það fái þar sköpuð örlög sin. Þá voru og ýms atriði, sem við gátum samsint með meðnefndarmönnum okkar, og vildum sist hafa álit þeirra að engu, ekki sist þar sem þeir líklega eru, eða að minsta kosti einn þeirra, er bankafróðari maður en við.

Nefndarmenn eru allir sammála um það, að þinginu sje skylt að hafa opin augu fyrir viðskiftaþörf landsmanna og að stuðla að eflingu atvinnuvega landsins, og fyrst, þegar til þess útheimtis aukin seðlaútgáfa, er kominn timi til þess að athuga með hvaða skilmálum beri að láta hana af hendi. Allir nefndarmenn eru einnig sammála um það, að viðskiftaveltan í landinu hefir aukist stórum siðan 1901, þegar ákveðið var, hve mikið Íslandsbanki mætti

gefa út af seðlum, enda var þá lítið svo á, að sú upphæð, sem bankanum var leyft að gefa út af seðlum, mundi endast, þótt viðskiftaþörfin í landinu ykist allmikið. Þjóðbankinn danski gaf þá allitarlegt álit um málið, sem var talið mjög gott og í mörgu farið eftir, og áætlaði hann að nóg mundi vera að byrja með 2 milj. Um hitt erum við nefndarmennirnir aftur ekki eins sammála, hvort nauðsyn sje að auka seðlaútgáfurjettinn nú þegar. Við tveir, sem erum í minni hluta í nefndinni, erum ekki fyllilega sannfærðir um að tími sje kominn til þess að auka hann þegar í stað. En sje svo að okkur missýnist og að tími sje nú kominn til þess að auka þegar seðlaútgáfurjett Íslandsbanka, svo að annars mætti búast við að færi að kreppa að atvinnuvegum landsmanna, þá erum við nefndarmennirnir allir sammála um, að þá sje þó eigi rjett að auka seðlaútgáfurjettinn upp í 5 miljónir, eins og farið var fram á af stjórn bankans og af landsstjórninni, heldur að rjett sje að miða hana við, hvað viðskiftaveltan gæti borið mikið af seðlum. En nefndin eða meiri hluti hennar leit svo á, að meira en 2 milj. af seðlum mætti eigi vera ómálmtrygt.

Þessi tillaga nefndarinnar fer því í þá átt, að láta seðlaútgáfaukann óákveðinn og miðast við það annars vegar, hvað viðskiftaþörfin krefur, og hins vegar, að hæfileg trygging sje sett fyrir aukningunni. Eins og sjest af nefndarálitinu, hefir oss þótt hæfilegt að ákveða, að seðlaupphæð sú, sem úti er í hvert skifti, fari ekki meira en 2 milj. króna fram úr verði málmforðans, sem bankinn hefir. Með sömu málmforðatrygging og bankinn hefir nú, gæti hann þá gefið út 700,000 kr. meira í seðlum en nú. En ef honum væri leyft að gefa út 5 milj., þá væru 3,125,000 kr. umfram málm. Ef honum leyfðist að gefa út $2\frac{1}{2}$ milj. fram yfir málmforðann, þá gæti hann gefið út 4 milj. í seðlum og væri

þá seðlaútgáfan akuin um $1\frac{1}{2}$ milj. kr. fram yfir það, sem nú er. En ef gefnar væru út 3 milj. fram yfir málmforða, þá yrði seðlaútgáfan 4 milj. og 800 þús. kr.

Nefndinni virtist ógjörningur að auka seðlaútgáfurjett bankans meira en þetta. Og jafnvel þessi aukning þótti henni mjög varhugaverð og betur að hjá henni yrði komist. Landið ætti að hafa meira upp úr seðlaútgáfurjetti sínum en það hefir. Að visu hefir Íslandsbanki einkarjett til seðlaútgáfu hjer á landi, svo að lands-sjóður getur ekki sjálfur gefið út seðla, nema samkomulag yrði við bankann. En þó er sá rjettur bankans takmarkaður, og þegar að því er komið að auka rjettinn út yfir þau takm^{er}ð, þá er tilefni komið til að taka til vandlegrar ihugunar, hvernig það eigi að gjöra, svo að landinu sje mestur hagur að. Hitt er þó enn þá varhugaverðara, að með aukinni seðlaútgáfu gengur landssjóður í aukna ábyrgð, því að hann hlýtur, eins og eg hefi áður sagt, að ábyrgjast hvern ógulltrygðan seðil. Þótt hann væri ekki lagalega skyldur til þess, þá gæti hann ekki staðið sig við annað; honum yrðu það hin mestu traustspjöll, ef hann reyndi að skjótast undan þeirri siðferðisskyldu. En hann mun einnig að lögum vera skyldur til þess, því að seðlarnar eru með lögum gjörðir að gangeyri, gjaldgengir sem gull væri, og því mun svo álitnið af flestum, að lands-sjóði bæri skylda til þess að leysa þá inn, ef á þyrfti að halda. Slik ábyrgð er í mesta lagi varhugaverð og ætti að hvetja menn til þess að búa svo rækilega og tryggilega um þetta mál, sem frekast er unt. En þess sýnist ekki hafa verið gætt sem skyldi, eða eins og til var ætlast í upphafi. Sumt í álitsskjali Þjóðbankans danska, sem sjálfsagt þótti og stofnendur Íslandsbanka þóttust geta felt sig við, hefir ekki verið haldið. Jeg get t. d. mint á, að samkvæmt álitsskjalinu átti málmforðinn ekki að vera minni en 50%. Í

brjefi dags. 29. jan. 1901 fjellust stofnendur Íslandsbanka á þetta, en þó varð hitt ofan á, að málmforðinn var ekki ákveðinn hærri en $\frac{3}{8}$. Þá var og í álitskjalinu varað við því, að bankinn tæki á móti sparisjóðsfje, með því að það yki ábyrgð bankans og þá um leið landsjóðs. Var það tekið fram, að hættast væri við aðsúg að sparisjóðsinnlögum og gæti það hæglega komið bankanum í klipu. Stofnendur Íslandsbanka voru líka sömu skoðunar. En nú liggur alt að því $2\frac{1}{4}$ milj. í sparisjóðsfje í bankanum. Trygging fyrir því er talið aktíufje bankans, 3 miljónir, eins og það væri trygging fyrir sparisjóðsfjenu einu, en það á þó að sjálfsögðu þar að auki að tryggja aðrar skuldbindingar bankans. Það getur vel verið, að engin hætta stafi af þessu, meðan sú stjórn er við bankann, sem nú er. Það get jeg ekki dæmt um, en hjer er ekki farið eftir þeim varúðarreglum, sem mönnum þóttu sjálfsagðar í upphafi. Það virðist mjer að menn eigi að taka til athugunar við slíkt tækifæri sem þetta. — Eftirlitið með bankanum af landsstjórnarinnar hálfu hefir og orðið fremur lítið í reyndinni. Bankaráðið, sem mun hafa verið hugsað að ætti að tryggja innlend yfirráð yfir bankanum, hefir mjög lítil afskifti af honum. — Eitt af ráðum Þjóðbankans var þetta: „at der af Hensyn til Sedlernes Sikkerhed drages ret snævre Grænser for Bankens Deltagelse i Forretningsforetagender“. Þessa ráðs hefir sýnilega ekki verið gætt. Þvert á móti hefir bankinn orðið fyrir tjóni fyrir hluttöku í verslunarfyrirtækjum, og nægir í því efni að minna á miljónafjlagið. Endurskoðendur bankans gjörðu þá athugasemd við síðasta ársreikning hans, að það tjón, sem hann hafi beðið, hafi ekki hnekt álitu hans; en það eitt, að endurskoðendurnir þóttust þurfa að gjöra þessa athugasemd, bendir þó í þá átt, að álitu á bankanum hafi ekki

verið sem best hjá sumum. Enda er víst einhver orsök til verðfallsins á hlutabryfjunum. Þetta snertir bæði beinlinis og óbeinlinis ábyrgðarhluta landssjóðs, og þarf því að takast til athugunar.

Nefndin þorir ekkert um það að fullyrða, hvað mikil eða hvað lítil nauðsyn sje til þess að auka seðlaútgáfuna. Minni hlutinn er ekki fullkomlega sannfærður um þá nauðsyn, en vill þó ekki neita, að nokkur brögð kunni að vera að henni, og því höfum við dregist á að auka seðlaútgáfuna í þessari takmörkuðu mynd, og vil jeg leyfa mjer að skirskota um það til nefndarálitsins. — Seðlaumferðin hefir verið hæst í síðastliðnum október; þá voru úti 2,105,285 kr. í seðlum. En í mars var ekki meira úti en 1,201,910 kr. Ef bankinn þyrfti í svip á seðlum að halda, þá gæti hann gripið til þess úrræðis að útvega sjer útlenda seðla, eins og Landsbankinn stundum hefir orðið að gjöra. Áuðvitað hefir það meiri kostnað og minni hag í för með sjer heldur en ef ekki þarf annað en að undirskrifa nýja seðla, en ábyrgðarhluti landssjóðs verður minni.

En svo er ennþá eftir eitt úrræði. Bankinn gæti aukið hlutfje sitt, enda hefir honum verið heimilað það með lögum frá 22. nóv. 1907. Bankinn hefir ekki notað sjer þessa heimild. Sje það vegna þess að hlutabryf hans eru í svo lágu verði, þá sýnist það varhugavert fyrir landssjóð, að seðlaútgáfan sje aukin. Það virðist, ef satt skal segja, eðlilegast, að hlutfjeð væri fyrst aukið, en lágt verð hlutabryfanna ekki gylt með aukinni seðlaútgáfu eða því óhaggaða trausti þingsins, sem í henni felst.

En sje seðlaútgáfaukningin nauðsynleg frá þessari hlið skoðað, til þess að bjarga eða halda við öryggi bankans, þá verður að athuga alt, sem þar að lýtur, nákvæmlegar, því að öryggi bankans er sama sem öryggi landssjóðs, þar sem landssjóður ber

ábyrgðina. En með þetta fyrir augum höfum við ekki viljað fella frv. með harðneskju

Jeg skal svo ekki að sinni fara fleirum orðum um þetta mál. Jeg get endurtekið, að jeg er ekki bankafróður maður, og því ekki að vænta að jeg geti rætt þetta svo röksamlega sem skyldi, en vona þó, að jeg hafi bent á ýms atriði, sem vert er að athuga.

Steingr. Jónsson: Nefndin hefir öll orðið sammála um aðalatriði þessa máls, og því er ekki ástæða fyrir mig til þess að fara mörgum orðum um það, enda hefir háttv. framsm. (Kr.D.) gjört glögga grein fyrir afstöðu nefndarinnar. Jeg vil þó leyfa mér að minnast á ýms atriði, sem nefndarmenn hafa ekki getað orðið sammála um. — Það er sagt í nefndaralitinu, að tilgangur nefndarinnar hafi aðallega verið sá, að gefa háttv. Nd. tækifæri til þess að fjalla um málið, og litur svo út, sem þetta sje sagt fyrir hönd allrar nefndarinnar. Þetta er ekki rjett um oss þrjá, sem samferða urðum í nefndinni; okkar vilji var sá einn, að málið næði fram að ganga. En það er ekki bankans vegna, að við óskum þess, heldur vegna landsins. Það er skoðun okkar, að viðskiftapörf landsins krefji aukinn seðlaútgáfurjett, og að það yrði viðskiftalífi voru og öllu landinu í heild sinni til tjóns, ef látið væri sitja við það ástand, sem nú er. Það virðist mjög óheppilegt, að bankinn færi að útvega sjer seðla frá útlöndum, þar sem það hefir talsverðan kostnað í för með sjer. Hitt sýnist tiltækilegra, að nota seðlaútgáfurjett landsins, en þar með er ekki sagt, að treysta eigi á fremsta hlunn með útgáfu seðlanna.

Af skýrslum bankans má sjá, að eftirspurnin eftir seðlum eykst stórkostlega. Frá 31. mars til 31. okt. síðasta ár hækkaði seðlaupphæðin, sem í umferð var, úr 900 þús. kr., upp í 2100 þús. kr. Þessar tölur sýna þó ekki hækkunina alla, því

að í miðjum okt. var 185 þús. kr. meira í umferð en við mánaðarlokin. Þá átti bankinn ekki eftir meira en 200 þús. kr. í seðlum, og var því nærri að þrotum kominn. Menn kunna nú að segja, að staðið hafi sjerstaklega á í fyrra, því að þá var mesta árgæska bæði til sjávar og sveita, eins og allir þeir munu hafa orðið varir við, sem eitthvað fást við gjaldheimtu. En það er ekkert útlit fyrir, að ekki fari eins í ár.

Samkvæmt skýrslum, sem jeg hefi í höndum, voru í umferð $\frac{30}{6}$ 1913 af seðlum Íslandsbanka rúmlega 1312 þús. kr., en um miðjan október s. á. 2285 þús. kr. Hækkunin var þá 973 þús. kr. Í júnílok 1914 voru í umferð fullar 1484 þús. kr. Með sömu hækkun má því búast við að verði í umferð af þessum seðlum um miðjan október í haust 2457 þús. kr. Að líkindum má þó búast við, að enn þá hærri upphæð verði í umferð, því 15. þ. m. voru í umferð 1661 þús., og að auki þeir seðlar, sem útibúin hafa sett í umferð 1.—15. þ. m. Enn fremur hefi jeg heyrt, að Landsbankinn hafi fengið nýlega allstóra upphæð af dönskum seðlum. Bendir þetta allt á að $2\frac{1}{2}$ miljón sje of lítið.

Þessar ástæður gjörðu það að verkum, að jeg áleit skyldu þingsins að rýmka rjettinn. En er til þess kom að ráða fram úr, með hverju móti þetta skyldi framkvæmt, var það skoðun okkar nefndarmannanna, að sjálfsagt væri, að seðlaútgáfurjetturinn væri ekki bundinn við neina ákveðna upphæð, heldur færi eftir því sem viðskiftapörfin heimtaði, en láta trygginguna hins vegar vera sem öruggasta. Á þingi 1905 var lítið svo á, að $37\frac{1}{2}\%$ væri nægilegur gullforði, og hefir þar vist verið farið eftir danskri fyrirmynd. Þjóðbankinn danski var ekki skyldur að hafa meiri gullforða en þetta. Það var fyrst, er ný lög voru samin um þetta, að breyting var gjörð, gullforðinn aukinn upp í 50% , enda var útgáfurjetturinn þá gefinn frjáls.

Við litum svo á, að engin hættu væri við að hafa seðlaútgáfurjettinn ótakmarkaðann: eftir því sem viðskiftalífið útheimti. Á hinn bóginn var talið rjett, ef seðlaútgáfurjetturinn væri aukinn, að heimta meiri tryggingu í málmforða, þannig að $37\frac{1}{2}\%$ skuli vera lágmarkið, alt hvað upphæð útgefinna seðla fer ekki fram úr 3200 þús. kr., en úr því fari tryggingin hækkandi. Þetta núverandi lágmark, $37\frac{1}{2}\%$, má með öðrum orðum ekki haldast lengur en upp í 3200 þús. kr. Það er ekki takmarkað, hve mikið megi gefa út af seðlum, en hver seðill, sem gefinn er út fram yfir 3200 þús. kr., verður að vera algjörlega gulli trygður. Við töldum enga hættu á ferðum, þótt leyft væri að hafa 2 milj. kr. úti umfram verð málmforðans.

Jeg skal taka það fram út af ræðu háttv. framsm. (K.D.), að form. nefndarinnar (J.H.) kom með tillögu um að hafa takmarkið rýmra, taldi 4 milj. kr., eða $2\frac{1}{2}$ miljón umfram gullforðann, hættulaust, og jeg hallaðist nokkuð að því, en jeg vildi ekki gjöra það að kappsmáli, með því að jeg tel bankanum nægja þetta um alllangan tíma.

Það var eitt atriði í ræðu háttv. framsm., sem jeg vildi gjöra nokkra athugasemd við. Hann tók það fram, að þetta mál hefði fyrst átt að koma til meðferðar í neðri deild, þar sem um svo stórt fjármál væri að ræða. Jeg held að þetta sje eigi rjett athugað hjá háttv. framsm., því að hjer er ekki farið fram á að afsala neinum seðlaútgáfurjetti. Það hefir aður verið gjört með lögum 7. júní 1902. Með þeim var seðlaútgáfurjettinum afsalað um 30 ár. Við getum ekki afsalað því, sem eitt sinn hefir verið afsalað. En þessu afsali fylgdu svo takmarkanir og skilyrði, sem sett voru í tryggingarskyni. Sumir ætla raunar, að þau hafi ekki verið sett til tryggingar, heldur af eftirlátssemi við Þjóðbankann danska. Tilgangur þessa frv. er að eins að breyta lítilsháttar einu af þessum skilyrðum.

Mjer fanst kenna misskilnings á öðru efni í ræðu háttv. framsögum. Hann taldi athugavert að auka útgáfurjettinn, því að á þann hátt afhentum vjer verðmæti, sem vjer gætum haft meira upp úr á annan hátt. Hjer er nú ekki verið að afhenda neitt, eins og jeg hefi tekið fram. Hjer er ekki heldur neinu verðmæti spilt, heldur einmitt hið gagnstæða. Því meira sem gefið er út af seðlum, því meira hefir landið upp úr því, því dýrmætari er seðlaútgáfurjetturinn. Nú hefir ekki annar banki seðlaútgáfurjett en Íslandsbanki. Ef hann gefur út $2\frac{1}{2}$ milj. kr., þá er útgáfurjetturinn $2\frac{1}{2}$ milj. kr. virði. Ef hann gefur út 5 milj. kr., þá er hann miklu meira virði. Þegar vjer eftir 20 ár tökum útgáfurjettinn í vorar hendur, eða seljum hann öðrum í hendur, þá getum vjer afhent hann fyrir hærra árlegt gjald. 1908 mátti Þjóðbankinn danski greiða álitlega upphæð fyrir þennan rjett.

Hitt er rjett, að nauðsyn er að setja í lögin örugg tryggingarákvæði, og hjer var öll nefndin sammála um að láta trygginguna fara eftir upphæð seðla í umferð. Þegar 5 milj. kr. eru gefnar út, verður málmtryggingin 60% , en þegar það eru 6 milj. kr., 66% .

Háttv. framsm. gat þess, að landssjóður bæri ábyrgð á seðlum bankans. Þetta er að því leyti rjett, að ef bankinn gæti eigi innleyst seðlana, þá mundi það lenda á landssjóði. Líklega stendur það samt hvergi í lögum, og til þess kemur ekki fyr en alt hlutfaje er uppetið. Hjer er því um tvöfalda tryggingu að ræða, í fyrsta lagi gullforðann og í öðru lagi hlutfjelagsfjeð. En þetta stendur reyndar ekki í sambandi við seðlaútgáfurjettinn. Ef til þess kæmi, að annarhvor bankinn yrði gjaldþrota, yrði landssjóður að taka í taumana, ekki af lagaskyldu, heldur af því, að svo mikið væri í húfi, að landssjóður yrði að hlaupa þar undir bagga, til að bjarga velferð landsins. Jeg held því að hv. framsm. hafi mál-

að ofsvörtum litum, þar sem hann óttaðist, að landssjóði gæti stafað hætta af útgáfuleyfinu. Jeg vil leggja áherslu á þetta, að bankinn má ekki gefa út, og hefir enga hvöt til að gefa út, meira en brýn nauðsyn krefur.

Jeg lýk máli mínu með þeirri ósk, að frv. fái að ganga gegnum deildina.

Júlíus Havsteen: Jeg gat vel gengið að því í nefndinni, að miða seðlaútgáfurjettinn við viðskiftaþörfina, en binda hann ekki við tiltekna upphæð. Aftur óskaði jeg, að bankinn mætti gefa út 3 milj. kr. í seðlum umfram málmforða, eða að minsta kosti 2½ milj. kr. Jeg get sannarlega ekki sjeð, hvað getur verið því til fyrirstöðu að veita þenna rjett. Alt af heyrast hrópið um meira fje, um meira veltufje, um meira gull í landið. En hvað verður svo, þá er kostur er á meira veltufje? Þá er reynt að hindra það. Jeg kann illa slíku ósamræmi milli orða og athafna. Landsbankinn hefir líka gagn af frv., ef það verður að lögum. Ef hann vantar seðla, verður hann að fá þá frá útlöndum. En það er dýrt að fá þá þaðan. Af því leiðir hækkun á *diskonto*, svo að peningar verða mönnum hjer dýrari en annarsstaðar.

Jeg get fullvissað háttv. deildarmenn um, að Íslandsbanki hefir gjört mikið gagn. Honum eigum við þakka, að botnvörpuveiðar vorar nú eru komnar í það horf, sem nú eru þær. Það er satt, að hann hefir skaðast á hlutfelaginu P. J. Thorsteinsson & Co., en slíkt stendur til bóta og getur hent hvern banka sem er. Minna má og á, að margir Íslendingar hafa mikið gagn haft af því fje, sem farið hefir forgörðum við þau viðskifti.

Þá kem jeg að því, að háttv. framsm. (K. D.) talaði um, að landssjóður bæri ábyrgð á seðlunum. Hvar stendur það? Vill háttv. framsm. sýna mjer það? Það stendur hvergi. Jeg skil ekki hvernig stendur á, að hann segir þetta. Jeg verð að

biðja háttv. deildarmenn að leggja ekki trúnað á þessi ummæli. Þau eru ekki á neinum rökum byggð.

Þar sem háttv. framsm. mintist á, að eftirlit myndi ekki vera gott með bankanum, þá þakka jeg fyrir „complimentin“, að svo miklu leyti sem það nær til mín, er verið hefi annar endurskoðandi í 10 ár. Reikningsfærsla hefir þar alt af verið mjög góð, og háttv. 2. kgk. (E. B.) sagði í nefndinni, að hún væri fullkomnari þar en í Landsbankanum. Verð á hlutabréfum hefir að visu verið lágt, en það stafar sjer í lagi af því, að rógur hefir verið borinn út í Kaupmannahöfn um bankann út af slysi því, sem vildi til með P. J. Thorsteinsson & Co.

Jeg get ekki sjeð annað en að það sje til gagns, að seðlaútgáfurjetturinn sje aukinn um 2½ milj. kr. að minsta kosti. Nú standa hjer til ýms framfarafyrirtæki, hafnargjörð við Reykjavík o. fl., svo að þörf er á miklu veltufje í landið.

Ef til vill ber jeg upp brtt. við frv. við 3. umr.

Karl Einarsson: Jeg sje á nefndarálitinu, að nefndin er sammála um að auka verði seðlaútgáfuna, og er það vist rjett. Hún hefir vafalaust fundið heppilega leið til þess, en það, sem hún að öðru leyti segir, er ekki í samræmi við þau tryggingarskilyrði, er hún setur.

Því verður ekki neitað, að landssjóður tekur á sig ábyrgð með seðlaútgáfurjettinum, er hann er veittur, því að þótt laga-stafir sjeu eigi fyrir því, verður landssjóður að taka bankann að sjer, ef hann getur eigi innleyst seðlana, og það af þeirri ástæðu, að það mundi hnekkja lánstrausti landsins út á við og valda miklu tjóni einstaklinga í landinu, ef hann gjörði það eigi.

En hjer er blandað saman seðlafúlgu og veltufje. Seðlar eru til að hafa peninga á reiðum höndum, en ekki til hafnargjörða og þess háttar. Þó einhver seðlafúlga sje lánuð út, kemur hún brátt inn í

bankann aftur. Það er alveg takmarkað, hvað úti getur verið af seðlum milli manna, og fer að eins að nokkru eftir því, hversu mikið veltufje er í landinu. Hlutfaje, það er veltufje, sem, ef það er lánað út, stendur í þeim fyrirtækjum, sem framkvæmd voru fyrir lánið. Fyrir slíkt fje gjöra menn hafnir, byggja brýr, vegi, hús o. s. frv. En hjer er ekki neitt talað um aukning á veltufje, heldur á fúlgu seðlanna, sem líklega er þá nóg í svip, eða fyrst um sinn, ef veltufjeð er ekki aukið. Jeg hefði því kunnað betur við að setja bankanum þau skilyrði fyrir auknum seðlaútgáfurjetti, að hlutfaje hans væri aukið. Þá hefði jeg óhræddur greitt atkv. með frv. Hluthafar hafa nóg fje að leggja fram, ef þeir vilja og álita það nógu vel trygt í bankanum. Jeg álit því rjettara að veita ekki þetta leyfi, er hjer ræðir um, nema með því skilyrði, að hlutfaje hans sje aukið. Skýrsla bankans sýnir líka, að seðlarnir tolla eigi úti að nokkrum mun, nema nokkra daga á haustin.

Framsm. (Kristinn Daníelsson): Jeg ætla ekki að bæta miklu við það, sem jeg sagði um málið í framsöguræðu minni, því að eftir ræður þær, sem haldnar hafa verið, standa öll þau meginatriði, sem jeg tók fram, óhöggud. Hv. 3. kgk. (Stgr. J.) sneri sjer mest að þeirri hlið málsins, hve brýn þörf væri á því, að vinda bráðan bug að því, að auka seðlaútgáfurjett bankans. Jeg neita því ekki, að þessi þörf kunni að vera nokkur; enda var það einasta ástæðan til þess, að jeg gat fylgt nefndinni að málum um þá niðurstöðu, sem hún komst að. Hafi hv. þm. (Stgr. J.) fundist jeg gjöra heldur itið úr þörfinni á aukinni seðlaútgáfu fyrir Íslandsbanka, þá er jeg aftur á móti hræddur um, að hann hafi gjört helst til mikið úr henni og þýðingu hennar; hefir hv. þm. Vestm. (K. E.) stutt þar mitt mál.

H. 3. kgk. (Stgr. J.) þótti það ekki rjett athugað hjá mjer, að mál þetta hefði átt að vera tekið fyrst fyrir í hv. Nd. Jeg taldi

það aldrei beinlinis skyldu, en langeðlilegast finst mjer að svo hefði verið og samkvæmast anda stjórnarskrárinnar. Hv. þm. (Stgr. J.) bar það fram máli sínu til stuðnings, að hjer væri ekki um nein nýmæli að ræða, því að þegar hefði Íslandsbanka með lögum verið veittur seðlaútgáfurjettur. Þetta er að visu rjett, en rjettur þessi var takmarkaður og bundinn við vissa upphæð, sem ekki má fara fram úr, nema nýtt leyfi komi til. Nú er svo komið, að bankinn óskar eftir að mega fara út fyrir þessi takmörk, og á undir högg að sækja, hvort þingið vill veita heimildina eða ekki. Bankinn og landið koma hjer fram sem tveir aðiljar til að semja um aukinn seðlaútgáfurjett bankans, og með hvaða kjörum leyfið skuli veita, ef til kemur. Hjer er því óneitanlega um fjárhagnaðarmál fyrir lands-sjóð að ræða, og af því finst mjer eðlilegast að það hefði fyrst verið lagt fyrir hv. Nd.

Í sambandi við þetta mál sýnist mjer þörf á að renna einnig augum til landsins eigin banka. Fyrst það varð úr, að hann fjekk að halda lífi, þegar Íslandsbanki var stofnaður, þá finst mjer það skylda þings og þjóðar að hlynna sem best að þessu barni sínu; og nú, er veita á Íslandsbanka ný hlunnindi með því að auka seðlaútgáfurjett hans, þá er vert að athuga það vel, hvort eigi sje hægt og gjörlegt að láta Landsbankann verða aðnjótandi einhverra beinna eða óbeinna hagsmuna af þessu. Hv. 3. kgk. (Stgr. J.) vildi bera dálitlar brígður á það, sem jeg sagði, að landssjóður tæki upp á sig ábyrgð við það að aukinn væri seðlaútgáfurjettur Íslandsbanka. Þó taldi hann, að það mundi af annari hálfu hollast fyrir landið og lánstraust þess út á við, að það ljeti aldrei til þess koma, að seðlar bankans mistu verðgildi sitt. Verður því niðurstaðan hjer lík hjá okkur báðum. Það getur verið, að mjer skjátlist í því, að landssjóður beri lagalega ábyrgð á seðlum Íslandsbanka, en þó veit jeg að sumir lagamenn líta þannig á 8. gr. bankalaganna, þar

sem stendur, að seðlar Landsbankans og seðlar Íslandsbanka skuli vera hinir einu seðlar, er gilt geti manna á milli og sem tekið skuli við í opinber gjöld, sem gull væri, að með þessu sje landssjóði lögð sú skylda á herðar, að ábyrgjast öllum handhöfum seðlanna þá sem gull væri. Það var alls eigi meining mín, að jeg vildi gjöra litíð úr endurskoðun hv. 1. kgk. (J. H.) í Íslandsbanka; jeg efast ekki um að hann framkvæmi hana með sinni alkunnu embættisskyldurækt og samviskusemi. Jeg átti ekki heldur við það, heldur hitt, að endurskoðendurnir, og jafnvel hinir þingkosnu bankaráðsmenn líka, muni litlu geta ráðið um stjórn bankans, og að þaðan sje þess vegna að því leyti um litla tryggingu að ræða.

Steingrímur Jónsson: Háttv. þingm. Vestm. (K. E.) benti rjettilega á það, að bankaseðlarnir gætu í raun rjettri eigi skoðast sem veltufje bankans, og að aukning seðlaútgáfurjettarins hefði því ekki í för með sjer aukning rekstursfjár hans. Þó er þess að gæta, að eigi þarf bankinn að liggja með nema 37% af gullforða móts við seðla þá, sem í umferð eru. En seðlarnir eru sem reiðupeningar bankans, og til þess að eigi verði skortur á þessum reiðupeningum, þarf jafnan að vera til svo mikið af þeim, sem viðskiftaþörfin krefur. Nú er það sannað, að svo er komið, að seðlafúlga bankans er í þann veginn að verða ónóg til að fullnægja viðskiftaþörfinni, og þá sýnist það sjálfsagt, að þingið stuðli til þess, að svo fari eigi, fyrst það á kost á því. Það má sjálfsagt gjöra ráð fyrir því, að bankinn muni auka hlutfaje sitt um þær 2 miljónir króna, sem hann hefir heimild til að auka það um, jafnshjótt og hann sjer færi á og telur sjer það hagkvæmt, og má vænta að slíks verði ekki langt að biða, þótt óheppileg atvik hafi hindrað það hingað til. En það tel jeg óhyggilegt, að setja aukning hlutfjárins sem skilyrði fyrir aukning

seðlaútgáfurjettarins. Það gæti orðið bankanum beinn óhagur og viðskiftamönnum hans að minsta kosti óbeint tjón.

ATKVGR.:

Brtt. 117, 1. við 1. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

— 117, 2. við 1. gr. samþ. með 12 atkv. samhlj.

1. gr. svo breytt samþ. með 12 atkv. samhlj.

2. og 3. gr., hvor um sig, samþ. með 12 atkv. samhlj.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Fr. v. visað til 3. umr. með 11 atkv. samhlj.

3. umr. á 16. fundi, fimtudaginn 23. júlí (A. 173, 177).

Framsögum. (Kristinn Daníelsson):

Jeg hefi engu að bæta við þær athugasemdir, sem jeg gjörði þegar málið var hjer síðast til umræðu. Að visu hefir nú komið fram breytingartillaga frá háttv. þingm. Vestm. (K. E.) og mun hann sjálfur gjöra grein fyrir henni. Við nefndarmenn höfum ekki ráðgast okkar í milli um þessa brtt., en jeg get lýst yfir því fyrir hönd okkar tveggja, sem mest vorum á sama máli í nefndinni, að við munum aðhyllast hana, enda er það í samræmi við þær skoðanir, er við höfum látið í ljós í nefndarálitinu, og við það, sem jeg tók fram við 2. umr. málsins, að það yrði að ganga út frá því, að eigendurnir ykju hlutfajeð. Sú var þá þegar skoðun okkar, þó við kæmum ekki fram með brtt. þess efnis. Það hefir og verið ásetningur bankans að auka hlutfaje sitt upp í 5 milj. kr., og jeg lit svo á, að sú aukning hefði átt að fara fram, áður en þess var farið á leit, að fá aukinn seðlaútgáfurjettinn. Þegar nú bankinn hefir snúið sjer til þingsins í því skyni, að fá aukinn seðlaútgáfurjett sinn, virðist aukning hlutfjárins allra hluta vegna sjálfsögð. Það sýnist svo sem eigendurnir geti varla farið fram á að fá

aukinn seðlaútgáfurjettinn, nema þeir sjálfir hafi þá trú á starfsemi bankans til eflingar framfara og fyrirtækja í landinu og um leið til hagsmuna bankans sjálfs, að þeir vilji leggja fram fje til að auka veltufje hans, sem ásamt auknum framkvæmdum og framfarafyrirtækjum er skilyrði fyrir því, að þörf verði á meiri seðlum, og því meira sem á þann hátt verður nauðsyn fyrir af seðlum til umferðar, því meiri verður gróði bankans. En sjálfir geta seðlarnir ekki án aukins veltufjár skapað eða aukid arðsöm fyrirtæki í landinu, eins og háttv. þingm. Vestm. tók fram, og eins og vakti fyrir stofnendum bankans í upphafi. Þeir vildu að visu fá ótakmarkaðan seðlaútgáfurjett í upphafi. Lýsa þeir því svo í brjefi 29. jan. 1901, að þeir vilji „fæa aabnet Muligheden for successive Udvidelser af Aktiekapitalen og en i Forhold dertil staaende Seddeludgivelse.“ Það er að segja, þeir gjöra fyrst ráð fyrir hlutafjáraukningu og svo seðlaútgáfu í hlutfalli við hlutafjáraukninguna. Vil jeg að lokum láta þá ósk mína í ljós, að breytingartillaga sú, sem hjer er um að ræða, verði samþykkt.

Karl Einarsson: Jeg á hjer svolitla breytingartillögu og hafði jeg þegar málið var hjer til 2. umr. gjört ráð fyrir að koma fram með hana. Jeg hefi í tillögunni farið eins skamt eins og jeg áleit rjett að fara skemst, þ. e. a. s. gjört það að skilyrði fyrir auknum seðlaútgáfurjetti, að bankinn auki hlutafje sitt í sama hlutfalli. Ef tillagan verður samþykkt, þá verður hlutfallið á milli seðlaútgáfauaukningarinnar og hlutafjáraukningarinnar nærri hið sama, þó það reikningslega verði ekki alveg hið sama. Ef frumv. þetta verður að lögum, þá hefir þingið sýnt bankanum mikið traust, enda býst jeg við, að bankinn standi vel að vígi, því að þó hann hafi beðið tjón á einstökum viðskiftum, þá hefir hann ekki tapað á viðskiftum sínum yfirleitt. Það tap, sem bankinn hefir beð-

ið, stafar af því, að hann hefir lánað fjelagi, sem „spekulerar“ með fisk, en fiskmarkaður er jafnan nokkuð valtur. En þegar svona vill til, þá byrjar sá orðrómur, að eitthvað muni vera athugavert við bankann yfirleitt, en það þarf ekki að vera. Væntanlega verður bankastjórnin varkárari með að lána framvegis en hún var í skiftum sínum við þetta fjelag.

Að þingið fyrirvaralaust og ástæðulaust fari að auka seðlaútgáfurjett bankans, án þess að nokkuð komi í staðinn, álit jeg ekki rjett. En jeg vil ekki fella frumv. þegar það er komið fram, vegna þess að það gæti skaðað álit bankans. En þó það skilyrði sje sett í lögin, að bankinn auki hlutafje, þ. e. a. s. veltufje sitt, þá getur það ekki skaðað álit hans. Ef stærstu hlutahafar bankans, Centralbankinn í Kristjaníu og Privatbankinn í Höfn, vilja styrkja hann og álita að hann standi föstum fótum, þá geta þeir vel aukið hlutafje hans. Ef nú þessir bankar gjörðu það og þingið samþykkir þessi lög, þá hefir Íslandsbanka verið sýnt það traust, að allar hvíksögur um hann ættu að hverfa; hlutabryef hans ættu að stiga í verði og þá ætti að vera hægt að auka hlutafje hans enn meir en hjer er gjört ráð fyrir. Jeg ætla svo ekki að fjölyrða frekar um þetta mál, en vil aðeins taka það fram, að atkvæði mitt með þessu frv. er bundið því skilyrði, að brtt. verði samþ.

Steingrímur Jónsson: Það er brtt. á þgskj. 177 frá háttv. þingm. Vestm. (K.E.) sem kemur mjer til að standa upp, því hún kom mjer mjög á óvart. Jeg skyldi háttv. þingm. svo síðast, að hann mundi samþ. frumv. vegna þess að nauðsyn bæri til að auka seðlaútgáfurjett Íslandsbanka, ekki vegna bankans sjálfs, heldur vegna þess að landið þyrfti meira af seðlum en nú er heimilt að gefa út. Jeg gat því ekki vænst þess, að þannig töguð brtt. kæmi fram, enda þótt hann tæki það fram, að hann vildi hafa atkvæði sitt

óbundið til þessarar umræðu. Enn fremur komu mjer undirtektir háttvirts framsögumanns (K.D.) undir tillöguna á óvart, því mjer kemur þessi brtt. svo fyrir sjónir, að með henni sje frumv. drepíð, það er að segja, að sá tilgangur frumvarpsins, að bankinn geti gefið út meiri seðla á næsta hausti, sje eyðilagður. Það er ekki mikill vandi að sjá það. Menn hafa sjeð, hvað hátt hlutabrfjef Íslandsbanka hafa staðið nú upp á siðkastið; þau hafa ekki verið mikíð yfir 84%. Nú er venjan sú, að hlutabrfjef stofnana falla í verði þegar ný hlutabrfjef eru gefin út, og mjer er sagt, að nú sje ekki einu sinni hægt að selja 1 milj. í hlutabrfjefum Íslandsbanka fyrir nokkurt verð. Jeg veit ekki hvort þetta er satt, en mjer þykir það mjög sennilegt, í fyrsta lagi af því að öll slik hlutabrfjef standa nú óvanalega lágt, í öðru lagi af því að einmitt hlutabrfjef Íslandsbanka hafa verið fallandi og standa lágt, og í þriðja lagi af því að tap það, sem bankinn hefir beðið nú nýlega, hefir rýrt álit hans ytra hjá þeim, sem eru þeir eiginlegu hluthafar, en það eru ekki Centralbankinn í Kristjaníu og Privatbankinn í Höfn, heldur þeir sem kaupa hlutabrfjefin af þessum bönkum. Af þessu sjest, að það besta, sem bankinn gæti gjört, væri að selja þessa milj. kr. í hlutabrfjefum fyrir 84%, en með því móti kæmist hann ískuld við hluthafa sína, sem næmi 1 milj. kr., en fengi að eins 840 kr. þús. í staðinn, svo að hann tapaði 160 þús. kr. Þetta væri að kaupa seðlaútgáfurjettinn svo háu verði, að það getur ekki komið til mála, að bankinn gangi að því, svo að þetta er sama og að drepa frumvarpið. Þar að auki er ólíklegt, að hægt verði að selja brjefin fyrir þetta verð. En þegar bankinn getur selt brjef sín fyrir nafnverð, þá gjörir hann það áreiðanlega. Það var gjörður samningur árið 1907, um kaup á brjefum bankans, en það var gengið frá þeim samningi vegna peningavandræða þeirra, sem þá voru í Danmörku.

Af því, sem jeg nú hefi sagt, er það augljóst, að engin ástæða er til þess að koma fram með þessa tillögu; það er engin sanngirni í henni og hún er óeðlileg í alla staði. Það er ekki tilgangurinn með því að gefa bankanum leyfi til að auka seðlaútgáfu sína, að auka veltufje hans, heldur er tilgangurinn sá, að tryggja landinu meira af handbærum peningum. Veltufje bankans vex og lítið við það, þó hann gefi út meira af seðlum, því að fyrir hverjar 100 kr., sem bankinn gefur út, verður hann að leggja fyrir 37½ kr. í gulli í kjallara sínum, og hann verður að vera við því búinn að leysa alla seðlaupphæðina inn með gulli þegar í stað, þegar komið er yfir vist lágmark, sem alt af er í umferð hjá landsmönnum. Það er og hægt að sýna fram á, að það er aldrei venja að setja það samband á milli hlutafjárupphæðar og seðlaútgáfu, sem hjer á að gjöra; það litur helst út fyrir að meiningin með tillögunni sje sú, að hlutafjárupphæðin eigi að vera hærri en upphæð útgefinna seðla. En aðaltryggingin fyrir seðlunum er ekki hlutafjeð, heldur er það í fyrsta lagi gullforðinn og í öðru lagi það, að sett sjeu takmörk fyrir seðlaútgáfunni, svo að bankinn gefi ekki út seðla í vitleysu, og í þriðja lagi að haft sje eftirlit með því, að trygging bankans fyrir seðlunum sje í lagi. Hitt er auðvitað, að bankinn verður að hafa nokkurt veltufje til þess að geta komið seðlunum út.

Jeg hefi aflað mjer upplýsinga um hlutfallið á milli seðlaútgáfu og hlutafjár hjá þeim seðlabönkum, sem eru næstir okkur. Þjóðbankinn danski hefir rjett til þess að gefa út eins mikið af seðlum og hann getur komið út, að eins ef hann hefir 50% gullforða fyrirleggjandi. Að jafnaði eru í umferð 120—140 milj. kr. af seðlum hans. Stofnfje bankans er 27 milj. kr., en auðvitað á bankinn stóran varasjóð, jeg veit ekki hve mikinn. Það sjest á þessu, að þess hefir ekki verið krafist af þinginu danska

árið 1908, þegar seðlaútgáfuheimild bankans var rýmkuð, að hlutfjelle bankans væri aukið. Noregsbanki hefði árið 1913 gefið út 118 milj. kr. í seðlum, en hlutfjelle bankans var 25 milj. kr. Svipað er að segja um Svíþjóð. $\frac{30}{6}$ 1899 höfðu bankar þar úti 148 milj. kr. í seðlum en stofnfjelle ríkisbankans var 50 milj. kr.; en auðvitað var þar annar banki, sem gaf út nokkuð af seðlum.

Jeg get því ekki sjeð, að það sje ástæða til að koma fram með þá brtt., sem hjer liggur fyrir, og jeg álit ekkert unnið með henni. Vitanlega selur bankinn hlutabrjef sín, þegar hann getur, en þó við þröngvudum honum til þess að gjöra það nú þegar, þá er tvisýnn hagurinn af því. En engin trygging sett gegn því að bankinn byrjaði á djörfum „spekulationum“, sem hætta stafaði af.

Háttv. þingm. Vestm. (K. E.) sagði, að það væri innanhandar fyrir Privatbankann í Khöfn og Centralbankann í Kristianíu, að auka hlutfjelle bankans, ef þeir að eins hefðu vilja til þess. En vitanlega ráðast þeir bankar ekki í neitt fyrirtæki, nema þeir álitu það arðvænlegt og skynsamlegt. Þar að auki er það ekki rjett, að þessir bankar sjeu hluthafar í Íslandsbanka, þeir hafa að eins tekið hlutabrjef hans til sölu. — Jeg verð enn þá að taka það fram, að það mundi verða málinu til hins mesta tjóns, ef brtt. yrði samþykkt, og þar að auki felst í henni vantraustsyfirlýsing á hendur Íslandsbanka. Jeg er sannfærður um, að erlendir bankamenn mundu lita sem svo á þetta mál: Hvaða vit er í því að vera að gefa út ný hlutabrjef, þar sem hin gömlu hlutabrjef eru fallin svo mjög í verði? Annað hvort er það meiningin að reyna að „spekulera“ þau upp aftur, eða að þetta er gjört til þess að halda bankanum á floti!

Jeg mun nú ekki fjölyrða frekar um þetta mál. Jeg mun greiða atkvæði á móti brtt.; en þó að hún verði samþykkt,

mun jeg engu síður greiða atkvæði með frv. Og gjöri jeg það þá í þeirri von, — og að eins í þeirri von, — að háttv. Nd. muni bæta úr skák. Því að frv., þannig breytt, yrði aldrei annað en gagnslaus og hlægileg ómynd.

Júlíus Havsteen: Það er eins með mig og háttv. 3. kgk. (Stgr. J.), að þessi breytingartillaga kom flatt upp á mig. Jeg hafði alls ekki búist við henni. Hún setur bankanum alveg óhæfileg skilyrði, því að hvernig á bankinn að auka hlutabrjefaupphæð sína, þegar gömlu hlutabrjefin eru fallin niður í 82%? Engin skynsöm bankastjórn getur tekið sjer slíkt fyrir hendur. Jeg get ekki heldur sjeð, að Alþingi hafi hinn minsta rjett til að setja bankanum slíkt skilyrði. Með lögunum frá 1902 eru bankanum sett skilyrði fyrir seðlaútgáfurjettinum, sem er fullnægt, og er hlutabrjefaupphæðin þar hvergi gjörð að skilyrði fyrir því, hvað mikið megi gefa út af seðlum. — Ef brtt. verður samþykkt, verður afleiðingin sú, að frumvarpið kemur að engum notum, og má þá telja það sama sem fallið. Jeg held nú raunar, að bankanum geti staðið á sama um það, en landslýðnum getur ekki staðið á sama. Þetta getur meðal annars orðið til þess, að *diskontoin* hækki okkur til stórtjóns. Menn eru alt af að hrópa um, að peninga vanti í landið, en gjöra svo alt, sem í þeirru valdi stendur, til þess að varna því, að hægt sje að ná í þá. — Jeg hlýt þess vegna að lýsa því yfir, að jeg mun greiða atkvæði á móti brtt. Það er þegar búið að breyta stjórnarfrumvarpinu nægilega til hins verra, þó að þetta bætist ekki ofan á.

Karl Einarsson: Háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) hefir haldið alllanga ræðu um þetta mál, en ekki hefir hann lyft Íslandsbanka hátt eða aukið álit hans með henni. Hann heldur því fram, að frumvarpið muni ekki verða að neinu liði, ef brtt. verður samþykkt. Hann fullyrðir enn fremur, að ómögulegt muni að selja hlutabrjefin *jafn-*

vel fyrir alls ekki neitt. Jeg vona nú, að þetta sje ekki annað en staðhæfing út í loftið. Þá fullyrti hann og, að stórhlu-
hafarnir, Privatbankinn og Centralbankinn, mundu nú ekki liggja með nein hluta-
brjef; þeirra meining hefði að eins verið sú, að komu þeim á markaðinn. Mjer er nú spurnin, hvort þetta er satt. Jeg hygg hitt sannara, að Íslandsbanki sje ekkert annað en deild úr þessum bönk-
um, og er það opinbert leyndarmál. — Hinn háttv. þingmaður sagði enn fremur, að það væri gullforðinn, en ekki hluta-
fjeð, sem ætti að tryggja seðlana. Jeg sagði það líka við seinustu umræðu, að gullforðinn væri aðaltryggingin, og er auð-
vitað heppilegast, að hann fari hlutfalls-
lega vaxandi eftir því sem seðlaútgáfan eykst.

Það kom fram í ræðu hins háttv. þing-
manns, að hann var hræddur um, að bankinn kynni að fara að „spekluera“, ef hann fengi mikið fje til umráða. Jeg hefi nú miklu betri trú á bankastjórninni en svo, að mjer detti í hug að gruna hana um slíkt. Hjer biða mörg þörf og góð fyrirtæki eftir engu öðru en fje, fyrirtæki, sem geta sett nægilega tryggingu fyrir þeim peningum, sem þau þurfa á að halda. Bankanum væri því alveg óþarft þeirra hluta vegna að fara að steypa sjer út í óvissar „spekulationir“. — Það gleður mig, að háttv. þingmaður heldur því ekki leng-
ur fram, að það sje sama sem að auka veltufjeð, að auka seðlaútgáfuna. Það sýnir aukinn skilning hans á málinu, að hann hefir gengið úr skugga um, að seð-
illinn er ekkert annað en ávisun. -- Til-
vitnun hans til Þjóðbankans danska sann-
ar ekkert. Sá banki er að öllu leyti betur trygður en Íslandsbanki; hefir nú starfað yfir 100 ár og nýtur alstaðar hins mesta trausts. — Út af ummælum hans um sambandið milli hlutfjárins og seðlaú-
gáfunnar, vil jeg leyfa mjer að benda á, að stofnendur Íslandsbanka voru þeirrar

skoðunar að seðlaútgáfan ætti að standa í vissu hlutfalli við hlutfajeð.

Steingrímur Jónsson: Jeg ætla að eins að segja fáein orð. Hinn háttv. þm. Vestm. (K. E.) sagði, að jeg hefði ekki lyft Íslandsbanka eða aukið álit hans með þeim orðum, sem jeg talaði áðan. Það var ekki tilgangur minn, enda væri jeg ekki maður til þess. Hitt var mín mein-
ing, að reyna að bæta úr því óhagræði, að bankann vantaði seðla í haust. Og það var almenningshagur en ekki bank-
ans hagur, sem jeg var að hugsa um.

Jeg vil gripa tækifærið til þess að leið-
rjetta það mishermi hins háttv. þm. Vestm. (K. E.) að jeg hafi sagt að seðlar væru sama sem veltufje. Það hefi jeg aldrei talað, en hitt hefi jeg sagt, að þeir gætu gjört rýmra um veltufje. — Það gleður mig að háttv. þm. Vestm. (K. E.) hefir svo gott traust á bankanum, að hann ótt-
ist ekki að hann hleypi sjer út í varhuga-
verð fyrirtæki, þó að hann verði neyddur til þess að auka hlutfaje sitt. Hjer er þó engin trygging sett gegn því, að hann geti ekki „spekulerað“. Hv. þm. Vestm. (K. E.) hefði átt að sýna bankanum traust sitt á einhvern annan hátt en með þessari brtt., sem ónýtir kjarna frumvarpsins. — Háttv. þm. Vestm. (K. E.) talar jafnan um Pri-
vatbankann og Centralbankann eins og eig-
endur Íslandsbanka, og nefnir þá stórhlu-
hafa í bankanum. Jeg hefi ekki heyrt þetta fyr en nú, af vörum háttv. þm. Vestm. (K. E.). Mjer er að visu kunnugt, að þessir bankar áttu öðrum fremur þátt í stofnun Íslandsbanka. En þeir munu fyrir löngu hafa selt hlutabrijf sin, að minsta kosti er mjer kunnugt um einn af stofn-
endum bankans, að hann hafði selt öll sín hlutabrijf 1½ ári eftir að bankinn tók til starfa. Eða hvaðan ættu þau hluta-
brijf að hafa komið, sem keypt hafa vérið hjer á landi síðan bankinn var stofnaður. En nú munu um 700,000 kr. í hlutabrijf-
um vera í höndum íslenskra manna. Þá

mætti og benda á það, hvað fá atkvæði eru greidd á aðalfundum bankans hjer í Reykjavík. Það kemur til af því, hvað bankarnir eiga lítið af hlutahjefum, því að þeir munu vissulega gæta þess, að nota sín atkvæði. Jeg hygg að ástæðulaust sje að fjölyrða frekar um þetta atriði.

Framsögum. (Kristinn Daníelsson): Háttv. þm. Vestm. (K. E.) hefir að mestu leyti svarað háttv. 3. kgk. (Stgr. J). Honum þótti það undarlegt, hvernig jeg hefi tekið undir þessa brtt. Jeg skil ekki þá undrun hans, því að jeg talaði einmitt í þá átt við 2. umr., að honum hefði ekki átt að koma það á óvart. Hann segir að þessar breytingartillaga sje til þess að ónýta frumvarpið. En jeg vil leyfa mjer að minna enn þá einu sinni á, að það var samkvæmt beiðni bankans sjálfs, að honum var heimilað að auka hlutafje sitt, og er því ekki fundið upp á neinu nýju í breytingartillögunni. Þó að verðið á hlutabryjefum sje nú lágt, þá geta aðstandendur bankans vel lagt fram fje, ef þeir vilja. Þó að þeir geti ekki selt hlutabryjefin þegar í stað, þá er þeim hættulaust að geyma þau, ef þeir sjálfir hafa trú á fyrirtækinu. Þá fann háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) frumvarpinu það til foráttu, að engin trygging væri fyrir því, að bankinn notaði þetta vel. Það er að visu satt, en það liggur ekki hjer fyrir að bæta úr því.

Það sýnist eðlilegast, að þeir, sem standa að bankanum, sýni honum traust um leið og þeir ætlast til, að landið sýni honum traust.

Júlíus Havsteen: Háttv. framsögum. (K. D.) heldur því fram, að það sje skylda bankans að auka hlutafje sitt. En það stendur hvergi. Hann byggir það vist á auglýsingu frá 30. jan. 1909. En í lögum, sem þessi auglýsing styðst við, frá 29. nóv. 1907 um breyting á lögum nr. 66, frá 10. nóv. 1905, er að eins talað um heimild til að auka hlutafjeð. En þá á hlutafjelagsfundi, er haldinn var 1908,

var samþykkt að hækka hlutafjeð um eina miljón. En þá stóð öðru vísi á en seinna. Það hefðu verið vitlausir menn, sem þá hefðu farið að auka hlutafjárupphæðina, því að þá voru peningahorfur hinar verstu. Það kom þá „krok“, eins og menn muna. Ef það er skylda að auka hlutafjeð, hvernig vill framsögumaður fá bankastjórnina þá til þess? Það þætti mjer gaman að vita. Ætlar hann að höfða mál gegn þeim? Jeg vil því biðja háttv. deildarmenn að halda þessari spurningu um aukning hlutafjárhæðinnar fyrir utan spurninguna um aukning seðlafúlgunnar. Hlutabryjefatúlgan kemur alls eigi þessu máli, sem hjer liggur fyrir, neitt við.

Framsögum. (Kristinn Daníelsson): Það getur verið, að jeg hafi í „privat“-samtali lagt ofmikla áherslu á þetta atriði, er háttv. 1. kgk. (J. H.) minist á, en jeg skýt því til háttv. deildarmanna, að jeg hefi ekki gjört það á neinum fundi. Annars skal jeg geta þess, að tillagan fer ekki fram á nema helming þeirrar upphæðar, er ráðgjört hefir verið að hækka hlutafjeð um.

Karl Einarsson: Það var að eins stutt athugasemd.

Jeg óska að frumvarpið verði tekið út af dagskrá, því það þarf að laga breytingartillögu mína að forminu til. En jeg lýsi yfir því, að jeg greiði því að eins atkvæði með frumvarpinu, ef það verður ekki tekið út af dagskrá, að tillaga mín verði þá samþykkt, og býst jeg þá við að háttv. neðri deild komi lagi á frumvarpið að þessu leyti.

Jeg ætla ekki að svara ræðu háttv. 3. kgk. (Stgr. J.), enda heyrði jeg hana ekki alla. Jeg heyri sagt, að hann hafi hreytt í mig einhverjum ónotum, og læt jeg mjer slikt í ljettu rúmi liggja.

Steingrímur Jónsson: Jeg vil að eins mótmæla því, að frv. verði tekið út af dagskrá. Þessi brtt. fellur vel við efni frv. og því engin ástæða til slíks.

Jeg vil skjóta því til deildarmanna, hvort jeg hafi farið með nokkur ónot í garð háttv. þm. Vestm. (K. E.). Honum hefir ekki verið sagt rjett frá ræðu minni.

Eiríkur Breim: Jeg verð að styðja það, að málið sje tekið út af dagskrá. Ef breytingartillagan verður samþykkt, þá er með henni brotið skýlaust einkaleyfi, er bankinn hefir fengið með lögunum 10. nóv. 1905. Það er ómögulegt að samþykkja tillöguna eins og hún liggur fyrir, án þess að brjóta skýlausan rjett, sem bankinn hefir að lögum.

Framsögum. (Kristinn Daníelsson): Jeg óska að málið sje tekið út af dagskrá, því að jeg sje, að það er á fullum rökum byggt, sem háttv. 2. kgk. (E. B.) sagði.

Förseti: Jeg ætla þá að verða við þeim tilmælum, að taka málið út af dagskrá, en vænti þess, að þá verði ekki langar umræður um málið á morgun.

Frv. tekið út af dagskrá.

Frh. 3. umr. á 17. fundi. föstudaginn 24. júlí (A. 173, 177, 195, 204).

Karl Einarsson: Jeg vil biðja háttv. deild að afsaka að breytingartillaga mín við frumvarp þetta varð að forminu til þannig af vangá, að henni þurfti að breyta; nú hefir þetta verið lagað, svo jeg vona að henni verði vel tekið.

Að öðru leyti hefi jeg ekkert við það að bæta, sem jeg hefi sagt um málið. Ef frumvarpið verður samþykkt í þeirri mynd, sem það nú er í, get jeg ekki greitt því atkvæði. Jeg get ekki sjeð, að neitt það hafi komið fram í umræðunum, sem geti hnekt þeim skoðunum, sem jeg hefi látið í ljós. Að minsta kosti vona jeg, að flestir hafi áttað sig á, að bankanum væri ekki sýnt neitt vantraust, þótt breytingartillaga mín yrði samþykkt.

Júlíus Havsteen: Jeg vil enn biðja hv. deildarmenn að athuga, hvort hjer sje ekki brotið á móti því einkaleyfi, er bankinn begar hefir fengið, ef breytingartillaga hv.

þm. Vestm. (K. E.) verður samþykkt. Þar er sett skilyrði, sem var ekki sett, þegar bankinn var stofnaður, skilyrði, sem er alls ekki hægt að fullnægja. Hvernig á að skylda bankann til að gefa út ný hlutabréf, þegar verst stendur á að því leyti, er upphæð hlutahjefanna snertir. Alþingi hefir alt til þessa aldrei brotið þau einkaleyfi, sem það hefir gefið, og vona jeg það verði ekki í þetta skifti.

Sigurður Stefánsson: Jeg skal sem óbankafróður maður ekki blanda mjer mik-ið í þær umræður, er fram hafa farið um þetta mál, en fæ ekki varist að geta þess, að mjer virðast þær hafa farið fyrir ofan og neðan aðalatriði málsins, sem sje það, hvers viðskiftaþörf landsmanna krefjist. Deildarmenn segja hver um annan þveran, að þeir beri traust til bankastjórnarinnar. Nú segir þessi bankastjórn, að hún geti ekki fullnægt viðskiftaþörf landsins með þeirri seðlafúlgu, sem hún nú hafi. Mjer finst það æði mikill skortur á trausti, ef þingdeildarmenn leggja ekki trúnað á þessi orð hennar, og að þeir ættu að hugsa sig tvisvar um, áður en þeir neita um rýmku á seðlaútgáfurjettinum. Síðustu tvö árin hafa heyrst almennar kvartanir um, að lán fengjust ekki með viðunandi kjörum, meira að segja, að lán væru ófáanleg til mestu nauðsynjafyrirtækja, þótt nægar tryggingar væru í boði. Við vitum, að Landsbankinn getur ekki veitt lán, nema með afarkostum. Veðdeildarbrjefin eru seld með miklum afföllum, 94%, og jafnvel ekki unt að koma þeim út fyrir það verð. Hvernig geta nú þingmenn rjettlætt, að sinna ekki málaleitun bankastjórnarinnar, þegar svona er ástatt, og bæta þannig úr viðskiftaþörfinni? Ef menn trúa bankastjórninni eins vel og látið er í veðri baka, þá á ekki að setja henni þau skilyrði, er hún getur ekki fullnægt með neinu móti. Þörf landsmanna á fje er sárbrýn. Það kemur niður á landsmönnum, ef bankinn verður að fá

sjer fje á annan hátt en hjer er farið fram á. Það hefir áhrif á vexti bankanna, sem þá fara hækkandi.

Því var varpað fram af einhverjum hv. deildarmanni. að þingið sýndi Landsbankanum minni velvild en Íslandsbanka, bæri minni umhyggju fyrir honum; en þetta er ekki rjett. Á síðasta þingi var samþykkt að leggja Landsbankanum 100 þús. kr. á ári í 20 ár. Þrátt fyrir þetta hefir bankinn ekki getað fullnægt viðskiftaþörf landsins. Hví ekki að greiða fyrir því, að henni geti orðið fullnægt með því að rýmka um seðlautgáfurjett Íslandsbanka? Það er aðalatriðið í málinu. Jeg hefi ekki getað sannfærst um, að mikið sje gjörandi á þeim skilyrðum, er háttv. þingdeildarmenn vilja setja bankastjórninni. Ef þinginu er nokkur alvara að bæta úr viðskiftaþörfinni, þá verður að ráða mestu í málinu, að henni verði fullnægt.

Karl Einarsson: Það er misskilning-háttv. þm. Ísfjk. (S. St.), að hjer sje tekinn aftur nokkur einkarjettur, er bankinn hefir fengið, ef breytingartillaga mín verður samþykkt. Það gat skilist svo eftir breytingartillögu minni, eins og hún lá fyrir deildinni í gær, en nú er með breytingartillögu við hana búið að girða fyrir, að hún verði skilin svo.

Það hefir fengist vitneskja um að þessi seðlafúlga, er bankinn hefir heimild til að gefa út, er nægileg, hefir verið nægileg, og eigi fyrirsjáanlegt annað en hún verði nægileg á þessu ári og næstu árum, nema ef vera kynni að eins einn mánuð á árinu. Þá getur hver maður sjeð, hvaða áhrif það hefir á „diskontona“, þótt frumvarpið verði ekki að lögum. Jeg ætla að taka það fram einu sinni enn, að seðlar eru ekki veltufje og að seðlar fullnægja ekki viðskiftaþörfinni í þeim skilningi, að ráðist verði í nein fyrirtæki með þeim. Ef bankinn aftur eykur hlutfaje sitt, eykst veltufje hans. Ef bankinn fer að nota seðla sem veltufje, þá er það örþrifaræð.

Þá hefir það verið sagt, að umræður um málið hjer í deildinni bentu á vantraust á bankanum; þær ástæður, sem færðar hafa verið gegn breytingartillögu minni, hafa verið bygðar á vantrausti á honum, en jeg og fylgismenn tillögunnar höfum eigi viljað gjöra það. En það er ekki enn þá framkomin nein ástæða til að hafa slíka ótrú á honum, sem fram hefir komið hjá sumum háttv. ræðumönnum, því að þótt bankinn hafi beðið nokkurt tjón, er ekki gjörandi ofmikið úr slíku; hann getur eigi að síður staðið sig vel; hann á öflugan varasjóð og hann hefir væntanlega ýms góð sambönd. Og það er ekki rjett að tala um það opinberlega, hvort einhver stofnun standi sig vel eða eigi. (*Sigurður Stefánsson:* Hver er að því?) Það er gjört, er talað er um, hve hlutabrfefin sjeu í lágu verði, og að ómögulegt sje að selja þau, jafnvel fyrir ekki neitt. Það hafa engar sannanir verið færðar fyrir því, að þetta sje rjett.

Jeg skal svo ekki fjölýrða meira um þetta mál.

Steingrímur Jónsson: Út af þessum síðustu orðum háttv. þm. Vestm. (K. E.) áleit jeg rjettast að standa upp til að taka það fram einu sinni enn, að samþykkt brtt. hans er sama sem að girða fyrir, að bankastjórnin noti frv., meðan hlutabrfef bankans standa fyrir neðan „*pari*“. Ef það, að setja slík skilyrði, er ekki að sýna bankanum vantraust, þá skil jeg ekki mælt mál. Jeg neita því, að kent hafi nokkurs vantrausts til bankans í ræðu minni og ræðu háttv. þm. Ísfjk. (S. St.), eða við höfum sagt nokkuð það, er rýrt geti traust á bankanum. Það þýðir ekki að neita því, að þessi breytingartillaga er ekki annað en tilraun til morðs á frv.

Framsögum. (Kristinn Daníelsson): Þó að háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) talaði um, að þingdeildarmenn hefðu lýst yfir trausti á bankanum, þá man jeg ekki eftir, að það hafi verið aðalefnið í ræðum um mál-

ið hjer. Það hefir auðvitað ekki orðið komist hjá að tala um atvik, er komið hafa fyrir bankann. En það hefir ýmislegt komið fyrir, sem sýnir, að við berum eigi vantraust til bankans. Og það geta víst allir tekið undir, að sá Íslendingur, sem er annar aðalbankastjórinn, sje mesti sæmdarmaður. Hitt verð jeg aftur að taka fram, að það eru of sterk orð, er sagt er, að hjer sje settur slagbrandur fyrir það, að bankinn geti fullnægt viðskiftaþörf landsins, ef frumvarpið verður að lögum. Íslandsbanki hefir til þessa haft noga seðla, og það eru ekki seðlarnir, heldur veltufjeð, sem fullnægir viðskiftaþörfinni. Það er venjulega ekki úti af seðlunum nema ein miljón, svo að alt af er nóg í bankanum til að lána, nema ef til vill í október, en það kemur varla til þess, að þá vanti næsta haust.

Háttv. 1. kgk. (J. H.) segir, að samþykkt tillögunnar sje sama sem að fella frv.. en slíkt nær ekki nokkurri átt. Vjer sýnum bankanum traust með því að samþykkja frumvarpið. Sýni nú bankinn að hann hafi traust á sjálfum sjer með því að auka hlutfaje sitt.

Þar sem háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) blandaði inn í þetta mál lögunum frá seinasta þingi um að landssjóður legði til Landsbankanum 100 þús. kr. á ári í 20 ár, þá er slíkt þessu frumvarpi algjörlega óviðkomandi. Það var gjört til að varna því, að bankinn þyrfti að segja upp lánum og minka þannig viðskiftaje sitt, en ekki til að auka það. Bankanum var 1909 leyft að fá lán, og ef hann hefði nú orðið að fara að greiða það, þá hefði hann orðið að taka það úr veltunni, en slíkt þótti ógjörlegt, eins og þá stóð á.

ATKVGR.:

Brtt. 177, 1. við 1. gr., samþykkt með 7:6 atkv. að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já:

nei:

Björn Þorláksson, Steingrímur Jónsson,
Guðm. Ólafsson, Eiríkur Briem,

Hákon Kristófersson, Guðm. Björnsson,
Jósef Björnsson, Júlíus Havsteen,
Karl Einarsson. Magnús Pjetursson,
Karl Finnbogason, Sigurður Stefánsson.
Kristinn Danielsson.

Brtt. 177, 2. við 2. gr. samþ. með 7:5 atkv.

— 204 við 3. gr. samþykkt með 8 atkvæðum samhljóða.

— 195 við 3. gr. samþykkt með 7 atkv. samhlj.

Frv. svo orðið samþykkt með 8:2 atkv. og afgreitt til Nd.

(Sjá A. 215).

A 37. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um viðauka við lög nr. 66, 10. nóv. 1905, um heimild til að stofna hlutfjelagsbanka á Íslandi, eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Ein umr. á 38. fundi sama dag. (A. 472, n. 479).

Forseti leitaði leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að mega taka frumv. þegar í stað til einnar umr. Ráðherra veitti leyfið og deildin samþykktu afbrigðin í e. hlj.

Framsögum. (Kristinn Danielsson): Þetta mál má kallast gjörbreytt frá því, sem það var, þegar það fór hjeðan til Nd. Það hafa verið gjörðar svo verulegar breytingar á því, að það má heita annað frumvarp. Þá var bankanum heimilt að gefa út 2 milj. kr. umfram málmforða. Nú er þessu breytt þannig, að nú er honum heimilað að gefa út aðeins 500 þús. kr. í seðlum, fram yfir það, sem hann nú má gefa út, og að lög þessi gildi ekki lengur en til loka októbermán. 1915. Um leið er og því skilyrði slept, að bankinn auki hlutfaje sitt, en aftur á málmforðatryggingin að vera 50%.

Í þessari mynd er þá málið til vor aft-

ur komið. Jeg get nú vísað til nefndarálitsins um afstöðu nefndarinnar. Meiri hlutinn leggur til, að frv. verði samþykkt óbreytt, eins og það kemur frá Nd. Ætla jeg svo ekki að segja meira fyrir hönd meiri hlutans, en gera grein fyrir skoðun okkar, er áður vorum minni hluti í málinu. Að visu hefir stuttur tími verið til samanburðar um málið, svo að jeg tala mest frá minnu eigin brjósti.

Jeg og háttv. samnefndarmaður minn, sem er með mjer í minni hlutanum, töldum alt af varhugavert, að auka seðlaútgáfurjett bankans. Síðan málið var hjer í deildinni í fyrri sinni hafa fleiri gögn komið fram í því, skoðun minni til stuðnings. Jeg hygg, enn sem fyr, ekki rjett, að auka seðlaútgáfurjett bankans, nema fyrirkomulagi hans sje gjörbreytt um leið, þannig að eftirlitið sje stórum aukið. Þetta hefir komið í ljós í umr. í Nd. Það hefir verið viðurkennt, að ekki væri rjett að veita aukning á seðlaútgáfurjettinum, nema gjörð væri gagngjör breyting á skipulagi bankans. Má heita svo, að öll nefndin í Nd. hafi viðurkennt þetta. Þeir tveir menn, sem hafa ekki óskorað skrifað undir nefndarálitið, hafa ekki mótmælt þessu, eins og sjá má á þgskj. 405. Þeir tjá sig andvíga ýmsu í nefndarálitinu, en ekki þessu atriði. Og þeir, sem hafa lagt til að auka seðlaútgáfurjettinn, hafa aðeins gert það til bráðabirgða og sem neyðarúrræði. Það, sem mjer þykir á vanta, er það, að sýnt sje fram á, að brýn þörf sje á þessari aukningu. Það var sýnt fram á það við fyrri umræður málsins, að það væri engin þörf á henni á næsta ári. Því mun að visu haldið fram, að stríðið skapi bráða og brýna þörf á honum. Jeg held aftur, að þörfin á auknum seðlaútgáfurjetti verði þá einmitt minni, sökum þeirrar deyfðar, er þá kemur í alt viðskiftalíf. Það er og hægt að grípa til annara gjaldmiðla, ef þörfin krefur. Aðalatriðið er að gjörð verði breyting á fyrirkomulagi bankans, þannig að

eftirlitið verði aukið áður en seðlaútgáfurjetturinn er aukinn.

Það er sagt, að þessi rjettur sje að eins veittur til bráðabirgða og að hann ætti að falla úr sögunni á næsta ári. En jeg þykist samt vita, að sú sje ekki tilætlunin. Það var farið fram á þessa sjerstöku aukningu áður en þessar sjerstöku ástæður, sem nú eiga að valda mestri þörfinni á aukningu seðlaútgáfurjettarins, komu til. Þetta mundi verða fyrsta sporið á þá braut, er æyrði farin lengra og lengra. Það mundi lýsa meira vantrausti á bankanum, að taka af honum þennan rjett þá, heldur en neita honum um hann nú. Eins og oft hefir verið tekið fram hjer, eru seðlar ekki veltufje, heldur gjaldmiðill, er vera á í umferð manna á milli. Aukning veltufjár og seðlaútgáfurjettar ætti því að fara saman, eins og ætlast var til, er frv. fór hjeðan, en það hefir verið felt burt í Nd. Jeg skal ekki neita því, að það sje ómögulegt nú, þótt það væri hægt þá. En ef engin tók eru á að auka veltufjeð nú, tel jeg best að málið hvili. Það kann að vera rjett, að að því komi, að bankinn þurfi og verði að fá aukningu á seðlaútgáfurjettinum, en mjer virðist ekki rjett, að gjöra það fyr en eitthvað það kemur á móti, sem samsvarar þeirri ábyrgð, er lands-sjóður tekur á sig, er hann veitir þessa aukning. Jeg skal lúka máli minnu með þeirri tillögu, að þetta mál nái ekki fram að ganga og leyfi mjer að bera upp rökstudda dagskrá svo hljóðandi:

Í því trausti að stjórnin taki til athugunar hvort ekki sje ástæða til, áður en seðlaútgáfurjettur Íslandsbanka er aukinn, að breytt verði fyrirkomulagi bankans og eftirliti með starfsemi hans, sjerstaklega með tilliti til þess, sem fram hefir komið við meðferð málsins á Alþingi, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.

Steingrímur Jónsson: Eins og menn sjá á nefndarálitinu og komið hefir líka fram í ræðu háttv. framsm. (K. D.) er á-

greiningur um málið meðal nefndarinnar. 3 nefndarmenn vilja samþ. það óbreytt.

Frv. er allmjög breytt frá því sem var, er það fór hjeðan. Þá var það áformið að búa til varanlegt fyrirkomulag, sem þyrfti ekki að breyta í bráð, þótt það ætti varla að standa óhaggað, þar til er seðlaútgáfurjetturinn væri útrunninn. En þá var fyrir aukningu seðlaútgáfurjettarins sett það skilyrði, er gjörðu bankanum ókleift að hagnýta sjer heimildin, að minsta kosti fyrst um sinn, meðan verðbrjefin eru í svo lágu verði. En nú hefir skilyrðunum verið breytt. Nd. hefir viðurkent, að þörfin á aukningu seðlaútgáfunnar væri svo brýn, að hún hefir ekki sett slik skilyrði, en hefir hins vegar ekki viljað neita aukning seðlaútgáfurjettar til frambúðar, en talið sjálfsagt, vegna brýnnar þarfar, að veita hann til bráðabirgða. Rjettur sá, sem hjer er veittur, er aðeins veittur til eins árs. Ef venjulegar kringumstæður væru fyrir hendi, mundi mjer liggja í ljettu rúmi, hvort frv. væri samþ. eða ekki. Íslandsbanki er svo vel stæður, að hann gæti útvegð sjer útlenda seðla á næsta hausti, ef ófriðurinn tálmar því ekki.

En jeg hugsa að enginn geti sagt um hvernig ófriðurinn horfir við, þegar komið er fram í október og mest er þörf fyrir seðla hjer á landi. En eitt er vist, að nú sem stendur er ómögulegt að fá þessa seðla frá útlöndum, þótt bankinn eigi þar inni. Spursmálið er þetta, hve mikil þörfin er. Miklar líkur til að 2¹/₂ milj. kr. muni ekki nægja, og fyrir mjer er engum vafa undirorpið, að svo er. Jeg hefi fengið að vita hjer um bil hve mikið hafi verið farið út úr bankanum af seðlum fyrir nokkrum dögum, og munu nú ekki nema rúmar 200 þúsundir óútfarnar. En jeg skal geta þess, að allmikið af þessum seðlum hefir verið sent til útibúanna, en þó mun það eigi meira en þau þurfa.

Það er svo langt frá að ófriðarhættan

dragi úr seðlaþörfinni, heldur hefir hún einmitt aukið hana. Dýrtiðin hefir eðlileg viðskifti og gerir það að verkum, að einstaklingarnir þurfa að draga sína skildinga saman og burt úr bönkunum, og er þá illa farið, ef gjaldtregða er á. Þörfin er augljós nú, og svo mikil, að full nauðsyn er á, að auka seðlaútgáfurjett bankans. Það er hverjum manni bert. Þarf ekki að fara lengra en að vísa til atkvgr. Nd. í gær um málið, þar sem það var, þrátt fyrir harða mótspyrnu, samþ. með 20 atkv. gegn 4. Sýnir þetta augljóslega, að Nd. er í engum vafa um að þörfin er fyrir hendi og brýn nauðsyn er á aukinni seðlaútgáfu, til að afstýra teppu í viðskiftum, sem gæti haft alvarlegar afleiðingar, ef ekki voða í för með sjer. Svona skil jeg ástæður Nd. og fylgdist eg alveg með í umræðunum þar.

Eg drap á það áðan, og endurtek það nú, að þessi ótti hjá mjer og öðrum stafar af stríðshættunni. Þegar truflun kemst á hið venjulega líf, verður meiri þörf fyrir gjaldreyri en ella. Venjulega reyna menn að komast af með sem minst af seðlum, en nú verður þörfin meiri, af því að viðskiftin ganga ekki eins líðlega. Hjer í Reykjavík hafa menn gripið til sparisjóðspeninga, og peningar á þann hátt dregist hjer út úr bönkunum. Eins mun fara um verslunina. Ef að vantar reiðupeninga, bætist teppa í viðskiftum ofan á. Kaupmenn geta ekki keypt hinar framleiddu vörur og kaupendur ekki borgað. Þetta getur leitt af því, að seðla vanti í landinu, og er það áreiðanlegt, að sú hætta er mjög athuga-verð.

Svona vakir þetta fyrir þeim, sem fróðari eru en við um þetta. Í blöðunum má sjá, að menn hafa gripið til þess ráðs, að losa bankana við að hafa gulltryggingu, seðlarnir gjörðir óinnleysanlegir — sumpart til þess að gefa út nýja seðla. Í Danmörku var Nationalbankinn leystur

undan þeirri skyldu, að innleysa seðla sína með gulli. Ríkið hefir og gefið út sjerstaka seðla sem gjaldeyri.

Spurningin í þessu máli er: Hvar er hættan við það að auka seðlaútgáfurjett bankans, eins og nú er farið fram á? Með minnum besta vilja sje jeg hana ekki, og jeg get ekki sjeð að neinn hafi bent á hana. Hvað getur verið á móti því, að bankinn fái að gefa út þessa seðla? Hvar getur hættan verið, ef bankinn tryggir seðlana á þann hátt, sem fullnægjandi pykir? Og þegar stríðið er úti, verður sjeð fyrir því, að gulltryggingin verði í lagi, og að bankinn geti ekki notað þessa heimild lengur en meðan þörfin er.

Framsögum. (K. D.) fullyrti, að því hefði verið slegið föstu í Nd., að ekki mætti auka seðlaútgáfurjettinn, nema jafnframt væri gjörð gagngjörð breyting á fyrirkomulagi bankans. Þetta er ekki rjett. Þar var engu slegið föstu öðru en því, að hjer væri að eins um bráðabirgðaráðstöfun að ræða. Menn hafa ekkert um þetta sagt; en það kom berlega fram í umræðunum, að þeir álitu að breytingin á fyrirkomulagi bankans stæði í engu sambandi við það, hvort aukinn væri seðlaútgáfurjetturinn eða ekki. Hjer var eingöngu um það ræða, hvort þjóðarþörfin heimtaði að útgáfurjetturinn væri aukinn.

En háttv. framsögumaður (K. D.) tók það fram, að ekki væri meiri, heldur minni, seðlaþörf vegna stríðsins. Jeg hefi nú ekki mikið bankavít, en þetta er að minni meiningu þveröfugt, eins og jeg pykist hafa sýnt fram á. Minni þörf er fyrir seðla, þegar viðskiftin ganga sem líðlegast, alt gengur sem greiðast. Þegar teppan kemur, þá kemur þörfin.

Jeg vil fullyrða, að stríðið, meðan það ekki hnekkir velmegun okkar í stórum stíl, eykur einmitt peningþörfina. Dæmi annara þjóða sýna hið sama.

Þá gat háttv. framsögum. (K. D.) þess, að þetta væru ekki bráðabirgðaaðkvæði,

heldur ættu að gilda áfram. Jeg veit ekki hvar háttv. framsögum. (K. D.) hefir augun. Jeg sje það ekki.

Frumvarpið, sem fór frá þessari deild, var ekki bráðabirgðaaðkvæði, en það, sem kemur aftur frá neðri deild er bráðabirgðaaðkvæði, þar sem segir beinlínis í frumvarpinu sjálfu, að lögin gildi ekki lengur en til októberloka 1915.

Það má vel vera rjett, að það lýsti ekki neitt sjerlega miklu trausti á Íslandsbanka, ef þingið 1915 ljeti liða um dal og hól og ljeti þessi lög ganga úr gildi. En hjer er ekki um það að ræða, heldur hitt, hvað nauðsynlegt er fyrir þjóðarþörfina og fyrir bankann sem þjóðnýta stofnun.

Þvi er líkt farið um mig og um alla þá, sem um málið fjölluðu í Nd., að mjer finst þörfin svo brýn, að allmikill ábyrgðarhluti væri að synja þessum lögum framgangs, og jeg vil ekki að það sje á minni ábyrgð, eða minna skoðanabræðra. Heldar ekki er það á ábyrgð þeirra 20 í Nd., sem greiddu frumvarpinu atkvæði, ef tjón skyldi af hljótast, að frv. nái ekki fram að ganga.

Jeg vona að deildin lofi frumvarpinu fram að ganga. En þar í liggur fyrst og fremst að dagskráin verði feld.

Jeg skal að endingu benda á það um Íslandsbanka, að án samninga við hann er ekki hægt að setja honum þessi skilyrði.

Júlíus Havsteen: Hv. ræðum., sem nú settist niður (Stgr. J.), gat þess, að mál þetta hefði fengið þá útreið í neðri deild að 20 greiddu atkvæði með því en 4 á móti. Og þó að efri deild greiddi atkvæði með því, yrðu þeir samt undir þessir fjórir, hverjir sem þeir eru.

Aðaltalsmaður þeirra hjer er framsögumaður minni hluta nefndarinnar, háttv. 2. þm. G.-K. (K. D.).

Hann byrjaði á því í þessu máli, að vera því nokkuð fráhverfur. En nefndarálit vort 16. júlí hefir hann þó undirskrif-

að, eins og nefndin skildi við það, og ekki skrifað undir með neinum fyrirvara.

Jeg skil ekki í honum, sem er heiðvirður maður og þar að auki prestur vor í þjóðkirkjunni, að hann skuli ekki vilja standa við undirskrift sína.

Hann var þegar við 2. eða 3. umræðu með því skilyrði, sem háttv. þm. Vestm. (K. E.) kom með, og sem gjörði alveg ómögulegt að hagnýta sjer seðlaútgáfurjettinn, og með því stóð hann þá þegar ekki við orð sín. Málið komst fram í Nd., en þar var þetta skilyrði felt.

Nú kemur hann með tillögu til dagskrár, til þess að eyðileggja frumvarpið, sem, eins og það liggur fyrir frá neðri deild, veitir bankanum aukinn seðlaútgáfurjett, og byggir á nefndarálit úr Nd. Þetta einkennilega nefndarálit virðist beinlínis ganga út frá því, að löggjafarvaldið geti breytt „koncession“ eða heimildarskjali Íslandsbanka án samþykkis hans; heimildar- eða rjettarskjal þetta er gefið til 30 ára, hvar af eru að eins 10 ár liðin. Jeg veit nú að visu eigi, hvort þetta er meining háttv. framsögumanns (K. D.), en hvort sem er, gengur hann með dagskrártillögu sinni ofan í undirskrift sína á nefndarálit Ed. frá 16. júlí.

Með leyfi hæstv. forseta vildi jeg leyfa mjer að lesa hjer upp það sem hann hefir skrifað undir:

„Með þessum athugasemdum til ihugunar fyrir háttv. deild, álitum við þó rjettara, að hindra það eigi, að frumvarpið fái að ganga til háttv. neðri deildar, og höfum, eins og að framan er getið, orðið ásáttir við meðnefndarmenn okkar, að ráða til að samþykkja það með eftirfarandi breytingum“.

Og þarna stendur nafnið. Hjer hefi jeg það: Kristinn Danielsson, skrifari og framsögumaður.

Þar sem það er beint tekið fram í frumvarpinu frá Nd., að lögin gildi að eins til loka októberm. 1915, finst mjer nokkuð hart

af honum að kalla þetta „humbug“. Jeg hygg að neðri deild sje fullveðja um það, sem hún gjörir, og engin undirhyggja sje í þessu máli frá hennar hálfu. Og spádóm framsögum. (K. D.) gef jeg ekki túskilding fyrir. Nei.

Jeg veit ekki hvaðan þessi andróður kemur móti frumvarpinu. Svei mjer ef jeg get skilið það. (*Sigurður Stefánsson*: Frá Landsbankastjórunnm?) Já. Þar höfum við það ef til vill. En jeg vil nú ekki tala meira um það; það gæti orðið of persónulegt.

Nú stendur svo á, að menn þurfa á veltufje að halda, og jeg hefði haldið, að á svona tímum væri best að eiga eitthvað. Jeg hefi aldrei heyrt það fyrri, að undir slíkum kringumstæðum væri best ekkert að eiga.

Við segjum í öðru orðinu, að við viljum leiða gullstraum inn í landið, en þegar til kemur, viljum við ekkert gjöra, heldur hindra það. En þetta er sprottið af meinsemi, og það er ekkert í veröldinni, sem mjer er ver við en meinsemina.

Eins og frumvarpið kemur frá Nd. ætti það að fá fram að ganga. Það álit jeg sæmilegast og best, bæði fyrir landið og Alþingi.

Karl Einarsson: Jeg tók eftir því, að fyrsta röksemd háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) var það, að kostnaður við að útvega útlenda seðla væri ekki svo tilfinnanlegur, en nú væri ekki hægt að fá þá. En jeg man glögt eftir því, að einmitt þetta, um kostnaðinn, var aðalástæðan, sem hann færði fram, þegar frumvarpið var hjer til umræðu í sumar, og þá var ekkert stríð og enginn talaði um stríð. Jeg nefni þetta að eins sem dæmi um röksemdarfærsluna.

Sami þingmaður sagði, að mest af seðlum bankans væri úti, svo að ekki væru óútgefnar nema 200 þús. kr. En í einu aðalblaði bæjarins segir fyrir skemstu, að Íslandsbanki ætti inni erlendis 1,400 þús. krónur. Ef hann dregur til sín eitthvað

af þeirri inneign, þá getur hann sparað sjer að gefa út svo mikið af seðlum. Það ætti að vera öllum ljóst. (*Steingrímur Jónsson*: Hvaða blað var það?) Jeg man ekki betur en það stæði í Ísafold og einn af fjármálamönnum okkar undir því.

Hvar eru þessir seðlar nú? Í útibúum bankans? Að sumu leyti þar og að sumu leyti komnir í aðrar peningastofnanir.

Hvað því viðvikur, að þörf sje fyrir meiri gjaldmiðil meðan á stríðinu stendur, þá held jeg það sje alveg rangt. Allir þeir seðlar, sem hjer eru nú, verða hjer kyrrir meðan stríðið stendur. Og að menn geymi peninga, held jeg að engin áslæða sje til að ætla.

Eitt atriði vil jeg benda á. Það var ekki rjett hjá hv. 3. kgk. (Stgr. J.), að aukning seðlaútgáfurjettar Íslandsbanka hefði eigi verið bundin því skilyrði í hv. Nd., að skipulagi bankans yrði jafnframt breytt. Það var einmitt tekið skýrt fram þar, að til þess væri ætlast, og fyrir þá sök hygg jeg að margir hafi þar greitt frv. atkv.

Það er að visu kveðið svo á í frv., að hinn aukni seðlaútgáfurjettur sje að eins veittur til eins árs. En þeir, sem greiddu frv. atkvæði í hv. Nd., hafa naumast gjört sjer nógu ljósa grein fyrir því, að þessi rjettur verður varla á sómasamlegan hátt tekinn af bankanum, ef honum á annað borð er veittur hann. Og þeir, sem vilja breyta fyrirkomulagi bankans, mega ekki láta tækifærið ganga úr greipum sjer, heldur binda aukning seðlaútgáfurjettarins því skilyrði, að bankanum sje breytt á þann veg sem þeir óska; annars er hætt við, að torvelt verði að fá komið á nokkurri breytingu, er að verulegu gagni má verða.

Ef þörf er á auknum gjaldmiðli hjer í landi, þá sýnist rjettast að landsstjórnin gefi hann út sjálf, og getur hún svo lát-ið bankana fá þennan gjaldmiðil gegn nægri tryggingu. Það er miklu rjettari

aðferð en að auka seðlaútgáfurjett Íslandsbanka, sem er privatbanki, án þess að nokkrar nýjar kvaðir fylgi.

Jeg greiði óhræddur og hiklaust atkvæði með hinni rökstuddu dagskrá, sem hjer liggur fyrir; því að eins og nú stendur á, tel jeg landsstjórnina hafa fulla heimild til að gefa út gjaldmiðil, ef þörf krefur, og þá er fengið það sama, sem fá átti með seðlaaukningunni.

Jeg tek það fram, að jeg kom með brtt. minar til að fá svolítið vit í frv., en ekki af því, að jeg fyndi ekki til að breyta þyrfti fyrirkomulagi Íslandsbanka, þótt jeg sæi ekki færi á að koma með tillögur um það. Hv. Nd. hefir sýnt það með meðferð sinni á málinu, að hún hefir og fund-ið til þessarar þarfar.

Jeg ráðlegg hv. d. að samþykkja hina rökstuddu dagskrá. Ef Íslandsbanki vill fá aukinn seðlaútgáfurjett, þá verður hann að ganga að breytingum á stjórn sinni og skipulagi. Þess þarf að gæta, að láta það tvent verða samferða.

Steingrímur Jónsson: Ræða hv. þm. Vestm. (K. E.) sannfærði mig ekki um að ekki gæti stafað fjárhagshætta af því, að fella frv. þetta. Það var ekki heldur von, því hún var samantvinnuð af rang-færslum og útuksnúnungum.

Það er alls ekki það ósamræmi milli þess, sem jeg sagði í sumar um kostnað-inn við að útvega útlenda seðla handa bankanum, og þess, sem jeg sagði nú, eins og hv. þingm. (K. E.) vill láta sýnast. Það má búast við því, að ef seðlaútgáfu-rjettur Íslandsbanka verður ekki aukinn, þá muni með ári hverju aukast þörfin á útlendum seðlum, og verður það eins og jeg sagði, þegar málið var hjer áður til umræðu, kostnaðarsamt fyrir bankann, að útvega frá útlöndum alla þá seðla, sem þarf til að fullnægja viðskiftaþörfinni. Hins vegar er málinu nú svo komið, að ein-ungis á að veita bankanum heimild til að auka seðlafúlgu sína um hálfa miljón

króna, og það með því skilorði, að hann hafi jafnan fyrirbyggjandi tryggingarþje, er nemi að minsta kosti 50% af seðlafúlgju þeirri, er í hvert skifti er í umferð fram yfir 2½ miljón króna. Þegar málið var hjer fyrir áður, þá var gjört ráð fyrir að bankinn fengi heimild til að gefa út 700 þús. kr. í seðlum, fram yfir það sem nú er, og þyrfti ekki að hafa fyrirbyggjandi meiri málmforða en næmi 37½% af seðlaupphæð þeirri, er í hvert skifti væri úti. Það sjá allir, að hjer er mikil breyting á orðin. Það er jafnvel efamál, hvort það borgar sig ekki eins vel fyrir bankann, að fá útlenda seðla, þegar seðlaskortur er, eins og ganga að frv. eins og það er nú; vist er um það, að mikill verður ekki kostnaðaraukinn. Þetta vona jeg að hv. dm. sjái og skilji, og jafnvel hv. þm. Vestm. (K. E.) líka, þegar hann fer að átta sig betur.

Þá lagði hv. þm. (K. E.) áherslu á að hjá mjer kæmi fram ósamkvæmni og jafnvel ósannsögli, þar sem jeg sagði, að nú ætti bankinn ekki heima nema rúmar 200,000 kr. í seðlum; þótti honum það koma illa heim við það, sem jeg hafði áður frá skýrt, að um miðjan júlímánuð hefði bankinn átt í umferð rúmlega 1,661,000 kr. Þótti honum ótrúlegt, að svo mikið hefði farið út af seðlum síðan; enda sagði þm. (K. E.), að frá því hefði verið skýrt í blaði einu, — hann hjelt í Ísafold, — nú fyrir skömmu, að bankinn ætti ekki nema um 1,400,000 kr. í seðlum í umferð. Þetta er breinasti misskilningur eða misminni. Hvorki Ísafold nje nokkurt annað blað hefir skýrt frá þessu, heldur frá hinu, að hann ætti hjá útlendum bönkum um 1,400,000 kr.

Það vill nú svo vel til, að jeg get fært hv. d. heim sanninn um, að jeg hefi á rjettu máli að standa um það, hvað bankinn eigi úti af seðlum. Jeg hefi þar fyrir mjer skýrslu, sem jeg hefi fengið frá stjórn Íslandsbanka, munnlega að visu, en jeg

veit, að hún er áreiðanleg. Eftir henni á bankinn nú seðla í umferð að upphæð rúmar 2,000,000 kr., og auk þess hafa útibúunum nú nýlega verið sendar rúm 200.000 kr. í seðlum til að taka í umferð, og mun það eflaust ekki ofmikið til þeirra þarfa. Geta nú allir sjð, að það er rjett hjá mjer, að í bankanum liggja ekki eftir nema rúmar 200,000 kr. í seðlum.

Jeg nenni ekki að rifast við hv. þm. Vestm. (K. E.) um það, hvort meiri þörf sje á seðlum, þegar ófriðarteppa er eða þegar hún er ekki. Þó vil jeg benda á það, að sú hræðsla og viðskiftateppa, sem ófriði fylgir, er mikil og sú eyðilegging, sem langvinnum ófriði fylgir, er að jafnaði stórkostleg. Í byrjun ófriðarins reyna menn að halda áfram störfum sínum, en þegar hann hefir lengi staðið, þá fer alt að leggjast í kaldakol, og mönnum á ófriðarsvæðinu að falla allur ketill í eld. Þegar svo er komið má vera að þörfin fyrir gjaldeyri minki; en vist er það, að í byrjun ófriðar er hún mikil, enda sjáum vjer, að eitt hið fyrsta, sem aðrar þjóðir gjörðu, þegar ófriðurinn hófst, var að auka seðlaútgáfu hjá sjer. Þetta ætti þó að vera bending í þá átt, að varlegt sje að trúá fullyrðingum hv. þm. Vestm. (K. E.) um að ekki geti komið til mála, að hjer sje meiri þörf á seðlum ófriðarins vegna en ella. Hv. þm. (K. E.) sagði, að hinn aukni seðlaútgáfurjettur bankans mundi ekki verða takmarkaður aftur, þrátt fyrir ákvæði frv., ef hann fengist á annað borð. Það getur verið að svo fari. En illa trúi jeg því, að hv. þm. (K. E.) og skoðanabræður hans í þessu máli, hafi ekki hug og vilja til þess, þegar þeir sjá sjer færi, þrátt fyrir ummæli hv. þm. (K. E.) nú. Jeg hefi aldrei talað um neina ofsókn gegn Íslandsbanka. Það er því hreinn óþarfi fyrir hv. þm. (K. E.) að vera að afsaka sig. Jeg skil annars ekki í, hvað þetta ofsóknatal á að þýða. Það

er engu líkara en þeir, sem eru sem kröftulegast að mæla gegn Íslandsbanka, sjeu sjer þess meðvitandi, að framkoma þeirra líkist ofsókn. Eigi að siður virðist ástæðulæust, að vera að koma með afsakanir, meðan enginn ber þeim slíkt á brýn.

Hv. þm. (K. E.) sagði að landsstjórnin gæti gefið út sjerstakan verðmiðil, ef þörf krefði. Jeg er ekki svo fróður, að jeg vilji að svo stöddu segja af eða á um þetta. En það sje jeg, að það er engan veginn hættulaust, að landsstjórnin gangi inn á þá braut, og óvist hverja þýðingu það mundi hafa fyrir fjárhag landsins á eftir. Það er og auðsjeð, að það er handhægara fyrir landsstjórnina, að bankanum sje heimilað að auka seðlafúlgú sína en að hún þurfi að annast útgáfu nýs gjaldmiðils. Og loks yrði það ei gjört, nema með sjerstökum undantekningarlögum, og ekki nema í mestu vandræði væri komið, því að í raun rjettri væri slíkt brot á einkaleyfi Íslandsbanka, að gefa út seðla. Hv. þm. (K. E.) sagði, að meiningin með brtt., þegar málið var hjer áður til meðferðar, hefði verið sú, að koma ofurlítið meira viti í frv., en ekki til að gjöra það nothæft; ætlaði hann svo hv. Nd. að koma enn meira viti í það. Þetta gleður mig að heyra. Þá hjelt hv. þm. (K. E.) því fram, að hægðarleikur væri fyrir Íslandsbanka, að auka hlutfje sitt. En nú er hann horfinn frá því. Brtt. hans var til að hleypa viti í málið, en eigi til að gjöra frv. nothæft. Þetta er hans eigin jätning nú.

ATKVGR.:

Rökstudda dagskráin frá 2. þm. G.-K. (K. D.) [A. 486] var samþykkt með 7 : 6. atkv. að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já:

nei:

Björn Þorláksson,	Steingrímur Jónsson,
Guðm. Ólafsson,	Eiríkur Briem,
Hákon Kristóferss.,	Guðm. Björnsson,
Jósef Björnsson,	Július Havsteen,
Karl Einarsson,	Magnús Pjetursson,

Karl Finnbogason, Sigurður Stefánsson.
Kristinn Danielsson.

Frv. þar með

vísað til stjórnarinnar.

3. Sparisjóðir.

Á 26. fundi í Ed., föstudaginn 31. júlí, var útbýtt

frv. til laga um sparisjóði,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 281.).

Steingrímur Jónsson: Þetta mjög svo þýðingarmikla mál var fyrir síðasta þingi. Það var þá til meðferðar hjer í deild og var afgreitt til hv. Nd., en var felt þar. Í sumar lagði stjórnin málið fyrir hv. Nd., og hefir hún nú afgreitt það hingað. Frv. hefir þó tekið allmiklum breytingum frá því það fór hjeðan frá deildinni í fyrra, og því vil jeg leggja til að 5 manna nefnd sje skipuð í það að lokinni þessari umræðu; en með því að æskilegt er að málið verði afgreitt hjer frá þinginu í ár, vona jeg að nefndin geti lokið starfi sínu á skömmum tíma, svo að málið þurfi ekki að stranda í þinginu vegna tímaskorts.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. með öllum atkv. Fimm manna nefnd samþ. með öllum atkv. og í hana kosnir:

Eiríkur Briem,

Steingrímur Jónsson,

Björn Þorláksson,

Kristinn Danielsson,

Karl Finnbogason.

2. umr. á 37. fundi, þriðjudaginn 11. ágúst (A. 281, n. 456).

Framsögum. (Steingrímur Jónsson):

Eins og hið stutta nefndarálit á þgskj. 456 ber með sjer, þá hefir nefndinni komið saman um að vísa málinu til stjórnarinnar með rökstuddri dagskrá. Ástæður fyrir

Þessu eru þessar: Nefndinni er það fullljóst, hve þýðingarmikið mál þetta er; hins vegar er það og kunnugt, hve misskiftar hafa verið skoðanir bæði á þinginu í fyrra og eins nú í ár, hvernig málinu yrði heppilegast ráðið til lykta. Frumvarp það, sem stjórnin lagði fyrir þingið í ár, var líkt frumvarpi því, sem efri deild samþykkti í fyrra, en sem þó var ágreiningur um. Í hv. Nd. hefir stjórnarfrumvarpið tekið stórkostlegri breytingu, og er lítið annað eftir af því en að fyrirskipuð er skoðun á sparisjóðum landsins. En auk þess, sem fyrirkomulaginu á eftirlitinu með sparisjóðum er gjörbreytt frá því, sem ætlast var til í stj.frv., þá eru ýmsar fleiri breytingar gjörðar, og eru sumar þeirra sist til bóta.

Þegar svona er komið málinu, sá nefndin sjer ekki fært að samþykkja frv. óbreytt; en hins vegar ósennilegt að menn mundu geta orðið sammála um breytingar. Þá er þess og að geta, að málið tafðist hjer í deild við það, að einn nefndarmaðurinn var sjúkur um tíma, og það einmitt sá maðurinn, sem einna sist mátti missast, hv. 2. kgk. (E. B.). Þrátt fyrir þetta alt

hefði ef til vill verið hægt að fá fram breytingu á frv. hjer í deild nú á síðustu stundu; en þó svo hefði farið, þá var það bersýnilegt, að málið mundi daga uppi í hv. Nd. Nefndin vildi þó ekki skilja svo við málið, að ekki væri nokkuð að gjört; henni er það ljóst, að með ári hverju vex þörfin á tryggilegu eftirliti með sparisjóðunum, því að þeir fjölga og vaxa hröðum fetum eftir því sem viðskifti og velmegun þjóðarinnar eykst. Hættan fyrir sparisjóðina verður alt of mikil, ef haldið er áfram að lifa undir því lagaleysi, sem nú er, og ekkert er að gjört; en af því að engin líkindi eru til, að hægt verði að koma gegnum þingið í ár lögum um eftirlit með sparisjóðum, leyfir nefndin sjer að koma með svohljóðandi rökstudda dagskrá, sem jeg bið hæstv. forseta að bera undir atkvæði að lokinni umræðu.

Í trausti þess að stjórnin leggi fyrir næsta reglulegt Alþingi frumvarp til laga um sparisjóði, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.

ATKVGR.:

Rökstud dadagskráin (A. 456) samþ. með öllum atkv.

Frv. þar með
vísað til stjórnarinnar.

II.

Þingmannafrumvörp.

1. Lóðir og lönd í Reykjavík.

Á 12. fundi í Ed., laugardaginn 18. júlí, var útbýtt

frv. til laga um mat á lóðum og löndum í Reykjavík,

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 14. fundi, þriðjudaginn 21. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 126).

Eiríkur Briem: Jeg stend upp til að láta í ljós, að mjer sýnist sjálfsagt að nefnd sje skipuð í þetta mál, og sting upp á að þriggja manna nefnd sje kosin að lokinni umræðunni.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umræðu í e. hlj. Þriggja manna nefnd samþykkt í e. hlj. Í nefndina voru kosnir:

Eiríkur Briem,
Guðm. Björnsson,
Karl Einarsson.

Jósef Björnsson,
Eiríkur Briem,
Guðm. Ólafsson.

2. umr. á 40. fundi, miðvikudaginn 12. ágúst (A. 126, n. 481).

Framsm. (Guðmundur Björnsson): Jeg vona að háttv. deild hafi veitt því eftirtekt í álitni nefndarinnar, sem skipuð var til að athuga þetta mál, að þótt hún telji mál þetta gott og hjer sje um nauðsynlega rjettarbót að ræða, þá álitur hún það mikið *vandamál* og telur ráðlegast að fresta því til næsta þings.

Vona jeg að deildin verði á sama máli, og samþykki þá rökstudda dagskrá, sem liggur fyrir frá nefndinni:

Í því trausti, að ráðherra með aðstoð borgarstjórans í Reykjavík undirbúi og leggi fyrir næsta þing frumvarp til laga um mat á lóðum og löndum í Reykjavík, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.

ATKVGR.:

Rökstudda dagskráin (A. 481) samþ. með 11 atkv. samhlj. og frv. þar með vísað til stjórnarinnar.

2. Girðingalagabreyting.

Á 13. fundi, mánudaginn 20. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breytingu á lögum nr. 66, 22. nóv. 1913, um girðingar, eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 15. fundi, mánudaginn 22. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 143).

Jósef Björnsson: Jeg sting upp á að þriggja manna nefnd sje skipuð í málið að lokinni umræðu.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umr. með öllum atkvæðum.

Þriggja manna nefnd samþ. með öllum atkv. og í hana kosnir:

2. umr. á 21. fundi, miðvikudaginn 29. júlí (A. 143, n. 232).

Framsögumaður (Guðm. Ólafsson): Svo sem tekið er fram í nefndarálitinu, lítur nefndin svo á, sem þetta frumvarp sje ekki til bóta. Flestar breytingarnar í 1. málsgrein 1. gr. eru að eins orðabreytingar, og virðast þær ekki heppilegar. Jeg get t. d. ekki sjeð, að „*landeigandi*“ sje betra orð en *jarðeigandi*, enda er orðið *jarðeigandi* líka viðhaft í frv. Þar stendur og „að leggja á mörkum löggærð úr vir“ fyrir að girða á mörkum samkvæmt lögum o. s. frv. Að öðru leyti get jeg vísað til nefndarálitsins. Það er mjög varhugavert að nema úr lögum ákvæðið um hámark endurgreiðsluskyldu á girðingarkostnaði, þar sem sá, sem á hlut að máli, verður að greiða þann kostnað, hvort sem honum er ljúft eða leitt, og hvort sem hann er fær um að greiða hann eða ekki. — Þá er og ákvæðið um skyldu ábúanda til þess að halda við girðingu ekki heppilegt. Á ábúandinn að kosta viðhaldið að öllu leyti og borga þar á ofan árlega 2% af girðingarkostnaði, ef sá, er býr á landinu hinum megin við girðinguna, á ábúðarjörð sína, en vaurækir viðhaldið að nokkru eða öllu leyti? Það væri sannarlega ranglátt, en frumvarpið ákveður ekkert um það. — Ekki getur nefndin heldur fallist á, að nauðsyn beri til að breyta ákvæðunum um gjaldskyldu á girðingarkostnaði, þar sem kaupún eiga hlut að máli. Breytingar frumvarpsins eru þar tæpast til bóta, enda fyrirmæli núgildandi laga fulltryggileg fyrir ábúanda. — 2. gr. frumvarpsins fer fram á, að við 9. gr. girðingarlaganna bætist svo hljóðandi grein: „Hverjum þeim, er þykir rjetti sínum hallað af úttektarmönnum, þá er mat fer fram á girðing eða girðingarkostnaði, er heimilt að kref-

jast yfirúttektar. Fer um þá úttekt svo sem fyrir er mælt um yfirúttekt í lögum um bygging, ábúð og úttekt jarða“. — En svo sem getið er um í nefndarálitinu, fer þessi grein mjög illa sem viðbót við 9. gr. girðingarlaganna, sem er annars efnis. Og þar að auki mun ekki mikil þörf á þessu ákvæði, því að það er mjög sjaldgæft við úttektir jarða, að yfirúttektar sje krafist, og svo mundi að líkindum fara um mat á girðingum. Annars finst mjer frumvarp þetta gott sýnishorn af umbótilatilaunum sumra háttvirtra þingmanna á nýjum og óreyndum lagaákvæðum.

Jeg skal svo ekki fjölyrða frekar um þetta, en vil fyrir hönd nefndarinnar leggja það til, að háttv. deild felli frv.

ATKVGR.:

1. gr. frumvarpsins feld með öllum atkvæðum og frumvarpið þar með talið
fallið.

3. Fuglafríðun og eggja.

Á 19. fundi í Ed., mánudaginn 27. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breytingu á lögum um fríðun fugla og eggja nr. 59, 10. nóv. 1913,

eins og það hafði verið samþykkt við 3. umr. í Nd.

Á 22. fundi, fimtugdaginn 30. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 236).

Kristinn Danielsson: Jeg býst við, eftir því sem mjer hefir heyrst á mönnum, að eigi muni mikill áhugi á því, að mál þetta fái framgang að þessu sinni. Mörgum þykir það varúðarvert, að breyta nýjum lögum áður en nokkur verulegreynsla getur verið komin á það, hvernig þau muni gefast, og er þessi skoðun næsta eðlileg. Hins vegar dylst mjer það ekki, að margir eru óánægðir með fuglafríðunarlögin frá síðasta þingi, og óska að þeim sje breytt. Skal jeg geta þess, að það

hefir verið farið fram á það við mig af kjósendum mínum, að jeg leitaðist við að fá þeim þegar breytt. Jeg hefi svarað þeim því, að það mundi þykja varúðarvert, að fara nú þegar að breyta nýjum lögum. Þó finst mjer rjettast, að málið sje athugað hjer, eins og í háttv. Nd. Rjettast þætti mjer, að nefnd væri skipuð hjer í málinu, og þótt farið sje mjög að liða á þingtimann, má vænta þess að þeirri nefnd mundi þó vinnast tími til að koma fram með rökstutt álit, er síðar meir gæti orðið til leiðbeiningar við meðferð málsins. Þó ætla jeg ekki að svo stöddu að stinga upp á nefndarskipun; en þess vildi jeg óska, að málið fengi að ganga til 2. umræðu.

ATKVGR.:

Frumvarpið felt frá 2. umræðu með 6 : 6 atkv. að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já:

nei:

Eiríkur Briem,	Björn Þorláksson,
Hákon Kristóferss.,	Guðm. Björnsson,
Jósef Björnsson,	Guðm. Ólafsson,
Július Havsteen,	Karl Einarsson.
Karl Finnbogason,	Magnús Pjetursson,
Kristinn Danielsson,	Sig. Stefánsson.

Steingrímur Jónsson greiddi ekki atkv., og færði þau rök fyrir, að hann væri að vísu samþykkur efni frumvarpsins, en teldi ekki rjett að ráða málinu til lykta á þessu aukapingi, svo skömmum tíma eftir að lög þau, sem hjer væri farið fram á að breyta, hefðu öðlast gildi.

Tók forseti þessa afsökum gilda, jafnframt því sem hann lýsti yfir því, að

frv. væri fallið.

4. Þingsköp.

Á 20. fundi í Ed., þriðjudaginn 28. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breytingu á lögum um þingsköp handa Alþingi nr. 45, 10. nóv. 1905,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 26. fundi, föstudaginn 31. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 271).

Július Havsteen: Það eru nú næstum því 10 ár síðan að þau þingskapalög voru sett, sem nú gilda. Þá gekk svo fyrir því máli hér á þingi, að hv. Nd. lá á því mestallan þingtimann, svo að þing átti eftir að standa eina 4 daga, þegar það kom hingað upp í deildina. Ed. hafði því helst til skamman tíma til þess að athuga málið svo sem skyldi. Mjer finst, að nokkuð líkt standi á nú. Frv. þetta er flutt inn á aukaping, þar sem stórmál eru fyrir höndum, sem það beinlínis er kallað saman til þess að ráða fram úr. Jeg veit ekki, hvað háttv. flutnm. þessa frv. getur gengið til þess að hraða sjer svo. Það sýnist þó svo, að þetta frv. hefði mátt biða til næsta reglulegs Alþingis. — Þarað auki vil jeg leyfa mjer að benda á, að í þessu frv. kemur fram nýtt *princip*. Alþingi er hér gjört að undirlægju stjórnarráðsins, þar sem forsetar þingsins eru sviftir heimild til þess að ávísa fje á milli þinga. Þeir eiga að eins að hafa heimild til þess, meðan þing situr, en svo ekki lengur. Þetta ákvæði getur líka snert varaforseta þingsins (*Hákon Kristófersson*: Og ef til vill ekki alveg að ástæðulausu!) Jeg skal ekki fara frekar út í þessa sálma, en mjer virðist það liggja í augum uppi, að forsetarnir eigi að hafa rjett til þess að ávísa einnig milli þinga. — Jeg skal svo ekki fjölýrða frekar um þetta mál, en mjer virðist sjálfsagt, að nefnd sje skipuð til þess að rannsaka það, því að það þarf sannarlega ihugunar við.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. í e. hlj.

Samþ. með öllum atkv. að skipa 5 manna nefnd, og voru þessir kosnir í hana með öllum atkvæðum:

Július Havsteen,
Guðm. Björnsson,
Björn Þorláksson,

Jósef Björnsson,
Magnús Pjetursson,

2. umr. á 36. fundi, mánudaginn 10. ágúst (A. 271, n. 427).

Framsögumaður (Guðm. Björnsson):

Nefndin hefir gjört grein fyrir því í álitinu, að þetta sje svo vandasamt mál, að það þurfi meiri ihugunar en hægt sje að láta í tje á þessu þingi. — Jeg skal leyfa mjer að auka nokkrum orðum við það, sem sagt er í nefndarálitinu. Jeg skal benda á ýms atriði í þingsköpunum, sem nefndin álitur nauðsynlegt að breyta; margt af því, sem jeg nú mun segja, er frá mínu eigin brjósti; nefndin ber enga ábyrgð á því.

Það er þá fyrst 4. gr. Þar er ekki gjört ráð fyrir, hvernig með skuli fara, ef kært er yfir *allsherjarkosningum*; en það er þó hugsanlegt, að slíkt geti átt sjer stað. Sjeu þær nú dæmdar *ógildar* — *hvað þá?*

Næst er að nefna starfsmenn þingsins. Um það atriði er rætt í nefndarálitinu og þarf jeg ekki miklu við að bæta. *Gallana* á núverandi fyrirkomulagi þekkjum við allir. Þingið hefir stundum fengið skrifstofustjóra, sem ekki hafa verið starfinu vaxnir. Sömu leiðis ónýta skrifara. Nefndin leggur til, að skipaður sje fastur skrifstofustjóri, sem svo velji starfsmenn þingsins, í samráði við forsetana.

Þá er nú eitt meginatriði, sem *einkarvel* þarf að athuga, og það eru fyrirmæli þingskapanna um *meðferð á lagafrumvörpum*. Reynslan hefir þar leitt í ljós, að vinna þingsins að lagafrumvörpum fer mjög illa úr hendi.

Nefndirnar draga oft að skila málunum, þangað til komið er undir þinglok, einkum í neðri deild, og magnast sá ósiður ár frá ári; bitnar það illa á efri deild; hún fær nú oft merkustu málin svo seint í sínar hendur, að enginn tími er til að

athuga þau. — Til hvers var þingið rofið í fyrra, efnt til kosninga og kvatt til þessa aukapings? Til að athuga og ihuga sem vandlegast *stjórnarskipunarlögin*, sem samþykkt voru í fyrra, og þá um leið breytingu á kosningalögum. Hvað liður þeim málum? Jú, *stjórnarskrármálið kom úr nefnd í neðri deild 8. ágúst, kosningalögin eru þar enn í nefnd, hvorugt málið komið hingað til efri deildar. Í dag er 10. ágúst; á morgun ber að rjettu lagi að slita þessu aukapingi.*

Herra forsetti, — jeg tek mjer málhvöld, svo að allir geti fest sjer þessi ósköp í minni.

Breytingartillögum er iðulega hrúgað inn hjer á þingi við 3. umr. og síðan aftur við „eina umræðu“ um lagafrumvörp, og eru þá oft samþykktar án nokkurrar ihugunar. Þetta hefir leitt til þess, að lögin hafa einatt reynst svo gölluð, að þurft hefir að breyta þeim strax á næsta þingi. Þó tekur út yfir sá ósiður, að þingmenn hrúga lagafrumvörpum inn á hvert þing, öllum á óvart, alveg fyrirhyggjulaust og undirbúningslaust, hripa upp frumvörp sín í flughasti, þegar á þing er komið, þá fyrst, hver í kapp við annan, þykir fremd í því, að smámjattla þessum hrákasmíðum úr sjer fram undir þinglok „með afbrigðum frá þingsköpum“, sem þeir einlæggt veita sjer. Menn hafa alla tíð vitt stjórna fyrir það, að hún hafi aldrei birt frumvörp sín fyr en í þingbyrjun, og iðulega sakað hana um óvandaðan frágang á frv. og ónógar röksemdir; en er það ekki undarlegt að þingið skuli bera þessar ásakanir á stjórna? Hvað ferst þingmönnum að finna að þessu, þar sem þeir eru margfalt sekari en stjórna? Það er sagt, að frumvörp stjórnarinnar eigi að vera vel vönduð, vel rökstudd og komin fyrir almenningssjónir góðum tíma áður en þing er sett. Rjett er nú það. En þingmannafrumvörpin er aldrei minst á, og þó er auðsætt, að alveg sama er um

þau að segja. Þetta má ekki svo til ganga. Þjóðin verður að krefjast þess af fulltrúum sínum, að þeir hugsi eitthvað um þjóðmálin, *milli þinga*, hafi frumvörp sín tilbúin, vandlega ihuguð og vel rökstudd (i „athugasemdum“) fyrir þing, engu síður en stjórna. Ef hægt væri að koma þessu á, þá myndi vinna þingsins verða margfalt meira virði, margfalt happadrygri fyrir þjóðina. Þess vegna ætti að krefjast þess, að þingmenn hafi öll sín frumvörp alltilbúin í þingbyrjun, alveg eins og landsstjórna. Auðvitað getur það komið fyrir, að einhver þjóðarnaúðsyn komi alt í einu í ljós á miðju þingi, sem bæta verði úr með lagaboði; það er þó mjög sjaldgæfur viðburður. En þess vegna væri rjettast að kjósa nefnd í þingbyrjun, bæði í efri og neðri deild, *samvinnunefnd, sem fengi öll slík frumvörp* til athugunar, þau sem ekki eru lögð fram í þingbyrjun, og rannsakaði hvort þau væru sémilega undirbúin og hvort nauðsyn væri að taka þau til meðferðar á því þingi, og skuli það aldrei leyft, nema sannað sje, að *brýna þjóðarnaúðsyn* beri til, að þeirri lagasetningu sje ekki frestað til næsta þings. — Þá þyrfti að setja öllum nefndum frest fyrir því, *hvað langan tíma þær megi hafa frumvörp til meðferðar*. Sjerstaklega er það óhæfa, að fjárlögin komi ekki til efri deildar fyr en í þinglok, svo að sú deild geti ekki unnið að þeim neitt að ráði. Þau ósköp fara öðum í vöxt; í fyrra voru fjárlögin lögð fram í efri deild 28. ágúst — tuttugasta og áttunda dag ágúst-mánaðar.

Jeg vjek að því áðan, að það eru breytingartillögurnar, sem iðulega valda verstu göllunum á lagasmíðum þingsins. Þær „má koma fram með við hverja umræðu sem er“, segir í 30. gr. þingskapa. Þó veit jeg ekki til, að þeirra hafi nokkurn tíma orðið vart við 1. umr. En við 2. umr. er alltíð að þeim rignir niður úr öllum áttum.

Hjer í efri deild höfum við nú tekið upp þann sið, að þeir, sem vilja fá frumvarpi breytt, tilkynna nefndinni óskir sínar við 1. umr., eða meðan nefndin situr að störfum. Næst þá oftast samkomulag, og fer nú oftast svo hjer í efri deild, að við 2. umr. er ekki um aðrar breytingar að ræða en þær, sem *nefndin* stingur upp á. Þyki nú einhverjum þörf á frekari breytingum, vekur hann máls á því og biður nefndina að athuga það til 3. umr., en flytur ekki *sjálfur* breytingartillögur, nema nefndin hafni tilmælum hans. Þetta eru *rjettu* vinnubrögðin, og hafa gefist ágætlega hjer í efri deild, bæði í fyrra og núna í sumar. En í *neðri* deild er alt í mesta ólagi, iðulega ókjör af breytingartillögum frá ýmsum þingmönnum, öðrum en nefndarmönnum, bæði við 2. og 3. umræðu; veldur það bæði töfum og skemdu. Sjerstaklega þarf að girða fyrir að breytingartillögum rigni niður úr öllum áttum við 3. umræðu og eina umræðu, t. d. með því að leyfa ekki breytingartillögur við þær umræður frá öðrum en nefndunum, eða þá heimta aukinn meiri hluta með þeim; mætti setja í þingsköp, að til samþykta á breytingartillögum við 3. umræðu og eina umræðu þurfi $\frac{2}{3}$ atkvæða; er þá engu að siður örugt um að þær breytingar verði gerðar, sem augljóst er að fram þurfi að ganga.

Jeg verð að fara fljótt yfir sögu. Eitt er það í þingsköpunum, sem athygli vekur, þar sem eru *rökstuddar dagskrár*; þær eru nefndar í 34. gr. þingskapa, sbr. 52. gr. Í stjórnaarskipunarlögum frá 3. okt. 1903 er talað um að *vísa máli til ráðherra*.

Það er því harla kynlegt, að í *þingsköpunum* er ekki gert ráð fyrir neinu, sem heitir *tilvísun til ráðherra*. En það er orðið alsíða að vísa máli til ráðherra með rökstuddri dagskrá; hún er orðin einskonar ruslakista, sem öllu er fleygt í. Með rökstuddri dagskrá eru frumvörp

„*drepin*“, og þykir vægari dauðdagi en að „*skera þau niður*“; með rökstuddri dagskrá eru frumvörp „*svæfð*“, sem sje *vísað til stjórnarinnar*, eins og fara á með þetta frumvarp. Með rökstuddri dagskrá eru líka þingsályktunartillögur drepnar, vísað frá eða vísað til stjórnarinnar. Með rökstuddri dagskrá má enn fremur fella stjórnina, t. d. með því að drepa stjórnarfrumvarp á þann hátt og fela *vantrausts-yfirlýsingu* í dagskránni.

Það væri nú æskilegt að koma þessum þingvenjum fyrir í þingsköpunum.

Þá eru *þingsályktunartillögur*. Það er eitt atriðið, sem þarf athugunar við. Það er orðin venja, þótt ekki sje það leyft í þingsköpunum, að heimila útgjöld úr landssjóði með þingsályktunartillögum. Líkar þingsályktunartillögur ættu að vera bornar upp og samþykta í báðum deildum, enda er það nú oftast gert, en þess er ekki krafist í þingsköpum. Nefndin er einhuga um það, að í þingsköpum eigi að skipa svo fyrir, að *þingsályktanir, sem fara fram á útgjöld úr landssjóði, skuli samþykkja í báðum deildum*, til þess að gildar sjeu.

Nú er að nefna þann *annmarkann á vinnubrögðum þingsins, sem háskalegastur er fyrir þjóðina*. Það er meðferðin á fjárlagafrumvörpunum. Neðri deild er nú farin að halda þeim hjá sjer fram undir þinglok; þess var áður minst; því verður að kippa í lag. — Þá er annað. Í 30. gr. þingskapa segir: „*Breytingartill. um atriði, sem búið er að fella í deild, má eigi bera upp aftur í sömu deild á sama þingi*“. En þetta boðorð þingskapa-anna er nú fótum troðið á hverju þingi; það sem felt er við 2. umr. fjárlaga, gengur nú iðulega aftur við 3. umr.; er þá bara *krónutalinu* breytt ofurlítið, og kallað, að nú sje um alt annað að ræða, þó atriðið sé alveg það sama, sem búið var að fella, *sami* vegurinn eða brúin, *sami* skólinn eða rithöfundurinn. Ýmsir þingm.

eru mjög óánægðir með þennan nýja sið. En háttv. neðri deild hefir ekkert að þessu hugað í frv. sinu til breytingar á þingsköpunum. Enn fremur hefir það vakið óhug gætinna manna á þingi, að *nú er orðið alltítt, að hækka stórum útgjöldin og bæta við nýjum útgjaldaliðum, við 3. umr. fjárlaganna*. Þegar svo fjárlögin eru komin gegnum báðar deildir og fara svo aftur frá efri deild til *einnar umr. í neðri deild, þá bætir neðri deild enn á ný við útgjöldin, — í fyrra hvorki meira né minna en 40,000 kr. (39,930 kr.) og mikið af því atriði, sem áður höfðu verið feld, eða alveg nýir gjaldliðir*. Þetta er meira en lítið varasamt fyrir fjárhag landsins, ekki sist af því, að *þessi þingvenja er stöðugt að færast í aukana*. Nú mætti vel girða fyrir þessa hættu með hyggilegum ákvæðum í þingsköpunum um breytingartillögur, eins og jeg var að nefna áðan. Virðist ekki vanþörf á, að *þetta* sje vandlega athugað, þegar um breytingu er að ræða á þingsköpunum. Það er ofurhægt á ýmsan hátt — *ef þingið vill*. Við höfum á þessu og síðasta þingi tekið upp *þá nýbreytni, að báðar deildir hafa kosið menn til að vinna saman að ýmsum vandamátum*. Er full þörf á að ihuga, hvort það muni ekki heillaráð, að *fjárlaganefndir beggja deilda vinni saman að fjárlögnum frá þingbyrjun þar til öllu er lokið*. Annað er það, að vel mætti heimta $\frac{2}{3}$ atkvæða við 3. umr. og við eina umr., til samþykktar á *útgjaldahækkun*. Jeg hefi talað við marga glögga lagamenn um þetta, þar á meðal þann manninn, sem jeg met mest og ætla færastan um að dæma, en það er Magnús landshöfðingi. Hann segir mjer, og aðrir líka, að *ekkert sje því til fyrirstöðu í stjórnarskránni, að slíkt ákvæði væri sett í þingsköpin — heimtaður aukinn meiri hluti, t. d. $\frac{2}{3}$, við ýmsar atkvæðagreiðslur*.

Þá er enn eitt atriði, sem hefir verið

lagfært í frv. neðri deildar, en þó ekki til hlitar; það er um *afl atkvæða*; visa jeg um það til nefndarálitsins, en hefi þó nokkru við að bæta. Það hefir komið fyrir, þegar greiða hefir átt atkvæði um ýms stórmál, að einhverjir þingmenn, einn eða fleiri, hafa hvergi fundist! og þó ekki haft brottveruleyfi. Þetta er ekki rjett. Þingmenn *eiga að vera* á fundi við *atkvæðagreiðslu*. Við vitum einnig, að þingmenn hafa stundum *gengið af fundi*, hópur manna, og gert fundi *ólögmæta*; það eru *þingsafglöp* hvorttveggja, að fela sig, eða ganga af fundi og vanrækja að vera við atkvæða greiðslu. En þetta hefir mönnum haldist uppi, og engri hegningu sætt fyrir þetta augljósa lagabrot. Í fyrri tíð, í þeim merkustu þingsköpum, sem hjer hafa verið samin, þingsköpum þjóðfundarins 1851, sem sá fundur samdi sjer sjálfur, var það ákveðið, að hver þingmaður skyldi vera viðstaddur atkvæðagreiðslu og *skyldi greiða atkvæði* um hvert mál. Á þingum ýmsra þjóða er þingmönnum einnig gert þetta að skyldu, *nema* sjerstaklega standi á, t. d. ef um *eigin* hagsmuni þingmanns er ræða. Í vorum þingsköpum er nú líka gert ráð fyrir því, að þingmenn geti fengið *undanþágu* frá að greiða atkvæði, ef um *eigin* hagsmuni þeirra er að ræða. En hjer á landi er þingmönnum ekki bannað að greiða atkvæði, jafnvel þó um *fjárveitingar til þeirra sjálfra sje að ræða*. Það er þó mjög illa til fallið, að þingmenn greiði atkvæði, þegar svo er ástatt, og það hlýtur að mælast illa fyrir og veikja virðinguna fyrir þinginu, ef þingmenn halda þeim upptekna hætti, að *„greiða atkvæði með sjálfum sjer“*. Sumir lita svo á, að ekki sje hægt að banna þetta; en jeg hefi einnig talað um þetta atriði við Magnús landshöfðingja, og litur hann svo á, að ekkert sje því til fyrirstöðu í stjórnarskrá vorri; segir, að úr því að veita megi undanþágu frá atkvæðagreiðslu, þá megi eins svifta þann

atkvæði, sem ekki sjer sóma sinn og beiðist undanþágu, þegar full ástæða er til. Það er sannarlega vert að athuga þetta atriði.

Jeg vil líka vekja athygli á því, að í sumum löndum eru það lög, að þingmenn skuli segja af sjer þingmennsku, ef þeim er veitt embætti, en mega samt bjóða sig fram aftur. Jeg held að það hefði ekki verið úr vegi, þó að hjer hefði komist í lög, t. d. að þeir þingmenn, sem Alþingi velur til launaðra starfa utan þings, skyldu segja af sjer þingmennsku, og vitja kjósenda af nýju. Jeg á þó ekki við yfirskoðunarmenn landsreikninganna.

Þá *vantar* loks alveg í þingsköpin *ákvæði um refsingu fyrir þingsafglöp*. Í þingsköpum þjóðfundarins var gjört ráð fyrir að vísa mætti mönnum af fundi, stund úr degi, eða jafnvel svo dögum skifti, og skildi þingmaður þá jafnframt missa þingfararkaup sitt fyrir þann tíma. — En nú má líka hugsa sjer að *forseti* fremji þingsafglöp, og þá vandast málið. Þó má nefna eitt úrræði: Ef forseti t. d. fellir rangan úrskurð að dómi fundarmanna, og nokkrir þingmenn standa upp og *mótmæla*, þá mæti skjóta úrskurði forseta undir dóm *allra* annara forseta Alþingis, bæði aðalforseta og varaforseta.

Jeg hefi nú lauslega drepíð á ýms mikilsverð atriði, svo jeg held að allir hljóti að játa, að þetta frv. bæti úr fæstu því, sem frekast þarf bóta hjer á þingi, og full þörf að athuga þingsköpin *orð fyrir orð*.

Út um allan heim hafa menn lengi deilt um það, hvort betur gæfist tvískift þing eða óskift. En nú má heita að þeirri deilu sje lokið; sannreynt að tvískiftingin gefst betur.

¶ Það er að vísu svo, að komi deildunum ekki saman um eitthvert mál, þá lendir það mál í sjálfheldu, stendur fast. Í sumum löndum er ekki sjeð við því, eða tekid til örþrifaðaða t. d. að fjölga alt í einu þingmönnum efri deildar, sem stjórnin kys.

Hjer á landi höfum við frá upphafi neytt þess úrræðis, sem nú ryður sjer alstaðar til rúms meir og meir. Við höfum haft ágætt úrræði, *sameinað Alþingi*, til þess að bæta úr þessum galla, sem alt af hefir þótt vera á tvískiftum þingum. Til þess að losa málin úr sjálfheldu, ef deildunum kemur ekki saman — vitum við — er ákveðið, að þingmenn skuli allir ganga í eina málstofu, sem þá kallast *sameinað Alþingi*. Til þess eins var það ætlað í upphafi. En smátt og smátt fundu menn hjer, að sameinað Alþingi gat gert meira gagn, fundu, að þörf var á meiri *samvinnu* milli deildanna. Og nú á síðustu þingum hefir öllum orðið þetta ljóst.

Nú erum við komnir inn á þá braut að bæta vinnubrögðin á þingi með „*samvinnunefndum*“ og ná á þann hátt því hagræði, sem óskiftum þingum hefir jafnan verið talið til gildis, án þess að missa neitt af þeim höfuðkosti tvískiftingarinnar, að hún varnar flaustri og háskalegu fljótæði.

Í stjórnarskrárfrv. því, sem nú liggur fyrir þinginu, er það líka viðurkennt, að *sameinað þing* geti haft ýms *aukaverk* unfram það, að jafna misklið milli deildanna. Þannig er nú gert ráð fyrir, að sameinað þing kjósi yfirskoðunarmenn landsreikninganna. Þessi nýbreytni, sem tekin var upp í fyrra, um *samvinnunefndir*, og haldið hefir verið áfram í ár, hún hefir gefist svo vel, að athuga verður, hvort ekki eigi að gera ráð fyrir þeim vinnubrögðum í þingsköpunum.

Þetta er mikilsvarðandi alvörumál, því að *vilji þingið ekki af sjálfsdáðum bæta úr þessum miklu og mörgu göllum* á vinnubrögðum sínum, þá er hætt við, að óhug slái á þjóðina, og henni fari að finnst helst til mikið um meinbugi þess marglofaða þingræðis. Ef Alþingi vill ekki bæta úr þessu með nýjum þingsköpum, þá eru litlar líkur til að það verði gjört með stjórnarskrárbreytingum; þær hefir

Þingið líka á sínu valdi. Einu sinni var 61. gr. stjórnarskrárinnar kölluð dýrindis gimsteinn, en nú er það komið upp, að sá gimsteinn er, eins og aðrir fleiri — úr gleri!

Þetta þing var kosið til að ihuga stjórnarskrárbreytinguna. Og við höfum nú setið hjer síðan 1. júlí; og *nú er 10. ágúst, og enn er þetta mál, sem þingið var kosið til að ihuga og útljá, — enn er það ekki komið hingað úr neðri deild.* Jeg tek mjer aftur málhvíld til þess háttv. deild geti ihugað þetta.

Og þess vegna, af öllum þessum ástæðum, leyfi jeg mjer, herra forseti, að vekja athygli á því, að mörg ung þjóðfélög hafa tekið upp breytingaraðferð á stjórnarskipunarlögum sínum, sem er alt öðruvisi, en gefst ágætlega. Hún er sú, að þá er breyta skal stjórnarskrá þjóðarinnar, eftir uppástungu löggjafarþings, eða *kröfu þjóðarinnar*, þá er efnt til *þjóðþings*, eftir sjerstökum kosningalögum, og *það* breytir stjórnarskránni, gerir *ekkert* annað; hættir svo. Þetta hefir gefist mæta vel.

Þá koma fram úr krókunum ýmsir bestu menn, sem hafa dregið sig í hlje og ekki getað fengið af sjer að taka þátt í róstum löggjafarþingauna.

Engri þjóð stæði nær en oss Íslendingingum að taka upp þennan ágæta sið, því við *eigum* hann frá fyrri tíð, nærri í heilu líki, þar sem er *þjóðfundurinn frægi 1851.*

Stjórnarskránni ætti að breyta á þjóðfundi, en ekki á Alþingi.

Sigurður Stefánsson: Jeg imynda mjer að deildin geti verið þakklát háttv. 6. kgk. (G. B.) fyrir upplýsingar hans og athugasemdir. Það dylst vist engum, að flest eða öll þau atriði, sem hann tók fram, eru athugaverð, og vona jeg að stjórnin taki þau til greina.

Það er svo um þingsköp sem önnur ög, að það skiftir ekki eins miklu hvernig þau eru orðuð, eins og hitt, hvern-

ig þau eru notuð. Þegar kemur til vinnubragða þingsins, þá kemur fyrst og fremst til greina sú samviskusemi og ábyrgðartilkygning fyrir því, að leysa starf sitt vel af hendi, sem þarf að vera vakandi í hvers manns brjósti.

Háttv. 6. kgk. (G. B.) benti á, að það bólaði á því í vinnubrögðum þingsins, að háttv. neðri deild hjeldi málunum svo lengi hjá sjer, að þessi deild hefði engan tíma til að athuga þau vel og vandlega; nefni jeg sjerstaklega til fjárlögin. Þetta vil jeg undirstrika með svörtu stryki, því að þessi sorglegu tilfelli í þingsögunni aukast ár frá ári. Jú, okkur gefst færi á að hlusta á umræður málanna í háttv. neðri deild þegar annir hindra ekki, og við fáum að sjá brtt., sem þar rignir niður; en að við fáum að vinna að málunum sem sjerstök deild og á þann veg, sem til er ætlast, það er nú farið að verða af ærið skornum skamti með mörg þeirra. Þetta er ákaflega skaðlegt fyrir löggjafarstarf þingsins. Við höfum tvískift þing, til þess að málín sjeu sem best athuguð. En með þeim vinnubrögðum, sem hafa átt sjer stað nú og í fyrra, er tvískiftingin orðin þýðingarlitil og því nær að eins í orði kveðnu, þar sem efri deild er svíft tíma og tækifæri til að athuga höfuðmálin, sem fyrir þinginu liggja. Afleiðingarnar af þessu eru þegar farnar að koma í ljós. Aldrei hafa verið nándarnærri jafnmikil brögð að því, eins og á þessu þingi, að nýsömdum lögum sje umturnað og breytt. Allur þorinn af hinum mörgu frumvörpum, sem inn í þing hefir verið hrugað í ár, er um breytingar á nýsamþykktum lögum, og meðal þeirra mörg um breytingar á lögum frá í fyrra.

Þetta er líka ofur eðlilegt eins og vinnubrögðum þingsins er háttað. Fyrst er nú hrugað urmúl af frumvörpum inn í neðri deild, oft lítt hugsuðum; svo eru þau að jafnaði sett í nefnd; en nefndarstörfum er þannig háttað, að langmest af þeim

hleðst á einstaka menn. Mjer er sagt að um 50% af skrifarastörfum í nefndum í háttv. neðri deild hafi lent á einum manni. Þegar vinnubrögðin eru þannig, þá verður lítið gagn af þingmannafjöldanum; á suma þingmenn hlaðast svo mikil störf, að vart er hugsandi að þeir geti leyst þau vel af hendi, að minsta kosti ekki jafnvel og ef jafnara væri niður skift, og á meðan ganga svo aðrir með hendur í vösum. Tvískiftun þingsins er að verða þýðingarlaus, ef þessu fer fram. Jeg skal færa það til dæmis, að stjórnarskrárfrumvarpið er enn ekki komið á dagskrá hér í deild, meira að segja umræðum um það er enn ekki lokið í neðri deild, og nú er einn einasti dagur eftir af hinum fyrirskipaða þingtíma, og þetta er þó málið, sem þingið var hvatt saman til að fjalla um. Það má ef til vill segja, að eigi sje mjög hættulegt þótt þetta mál hafi dregist, því að allir muni samhuga um að samþykkja frumvarpið óbreytt. En það er annað mál, sem ekki er lengra komið áleiðis, mál, sem snertir helgustn rjettindi og skyldur hvers kjósenda í landinu; jeg á þar við kosningalögin. Þau fáum við ekki hingað í deildina fyr en eftir að hinn löglegi þingtími er úti. Um þetta mál er hinn mesti ágreiningur í háttv. neðri deild og það komið þar í glundroða; og þó á að útkljá það eins og óskift þing væri; því að það er auðsætt, að þessari deild gefst hvorki nægur kostur á að athuga það og ræða, nje koma með breytingar á því, og er því í rauninni ekki um annað að gjöra en að samþykkja það óbreytt eins og það er úr garði gjört þaðan, þótt deildin sæi að annað gæti betur farið. Stjórnarskrár-breytingin hefir það nefnilega í för með sjer, að kosningalagabreytingin verður að vera samferða. Er þetta viðunandi ástand? Jeg segi nei; það er ófært. Þessi aðferð háttv. Nd. lýsir stöku virðingarleysi við annan aðilja löggjafarstarfsins, efri deild; en hún lýsir líka stöku skeytingarleysi um

það, að leysa löggjafarstarfið sem best af hendi, og kæruleysi í því, að athuga vanda-málin sem best að unt er, þar sem hún útilokar aðra þingdeildina frá því, að geta tekið verulegan þátt í meðferð margra merkustu málanna. Afleiðingin af þessum vinnubrögðum er sú, að megninu af þingtímanum og stórfje er kastað á glæ. Það hefði ekkert verið hægra fyrir þingið en að vera búið að afgreiða stjórnarskrána, fánamálið og kosningarlögin fyrir 2—3 vikum síðan. Og að því búnu hefði störfum þingsins getað verið lokið og fje landsins þannig sparað um tugi þúsunda króna, sem nú er eytt að mestu í helberan hjegóma. Hvernig halda þingmenn að kjósendur munu taka þessu? Eða treysta þeir því, að þeir geti leitt þá með sjer sofandi, fljótandi að feigðarósi? Hvernig halda háttvirtir þingmenn að verði lítið á þetta athæfi? Jeg leyfi mjer að segja hér, og stend við það, að þetta þing hefir því nær setið yfir helberum hjegóma, en vanrækt þau málin, sem það var kallað saman til að afgreiða og það merkustu og stærstu löggjafarmálin, og því verra er þetta afspurnar, þar sem nú er slík tíð, að við höfum ekki sjeð annað fært en hefta lögmælt gjöld til framfarafyrirtækja í landinu.

Vjer tölum sætt og ísmeigilega við kjósendurna, þegar vjer erum að reyna að fá þá til að kjósa oss á þing; þá gjörumst vjer talsmenn sparnaðarins, lofum því, að vera ekki með bitlingum eða óþörfum fjárveitingum, ekki fjölga embættum, berjast fyrir afnámi allra eftirlauna o. s. frv., eftir því sem fólkinu fellur best í geð. Ómurinn af þessu berst með þingmálafundargjörðunum inn í þingið. En þegar á þingið er komið, þá er eins og öllu sje gleymt; þá er eins og mest sje hugsað um að sitja sem lengst á þingi, þótt yfir tónum hjegóma sje. Þá er ekki horft í það, þótt þingið kosti fram undir þúsund krónur á dag. Og að þessu sinni

hefir lengst verið setið yfir málum, sem þjóðin hefði verið alveg eins bætt með, að ekki hefði verið minnst á einu orði. Þetta tala jeg ekki frá sjónarmiði neins sjerstaks flokks; hjer eigum við allir óskift mál. Þetta sleifarlag, sem jeg hefi vítt hjer, hefir farið mjög vaxandi síðari árin, einmitt síðan við fengum endurskoðuð og fullkomnari þingsköp. Á meðan við höfðum ófullkomnari þingsköp, bar minna á þessu; þetta sýnir, að það er minna undir því komið, hvernig lögin eru, en því, hvernig á þeim er haldið.

Jeg sje ekki betur en með þessum vinnubrögðum hljóti þingið að glata virðingu sinni. Það er sorgleg tilhugsun, ef svo fer að þingið, sem á að vera augasteinn þjóðarinnar, glatar svo virðingu sinni, að það fái þann vitnisburð hjá henni, að það sje ekki landsins gagn, landsins sómi, landsins heill, eins og það á að vera, heldur *landplága*.

Jeg skal svo að endingu vikja aftur að tillögum háttv. framsögum. (G. B.). Þær eru allar á góðum rökum byggðar. En það, sem jeg vil leggja mesta áherslu á, er að nauðsyn er að sett sje í þingsköpin ákvæði um það, að hvorug deildin megi leggja á málum til þingloka. Það er þýðingarlaust að hafa tvískift þing, ef sá óvani getur haldist, að annari deildinn gefist enginn kostur á að athuga hin mestu velferðarmál og segja álit sitt um þau, heldur eigi hún ekki annars úrkosta en segja já við öllu, sem að henni er rjett, eða þá fella málið.

Það sjest á hinum sífeldu breytingum á lögum, að eitthvað meira en lítið muni vera athugavert við vinnubrögð þingsins, og mun það ekki sist vera þetta, sem jeg hefi nú talað um. Vil jeg því í viðbót við hið marga og góða sem háttv. framsögumaður (G. B.) tók fram, taka það fram, að nauðsynlegt er að reisa skorður við því í þingsköpunum, að önnur deildin sje ekki fyrir borð borin af hinni með

skeytingarleysi, ljettúð og óverjandi vinnubrögðum í henni.

Björn Þorláksson: Jeg mun ekki lengja umræðurnar mikið, enda gjörist þess ekki mikil þörf, því að hv. frsm. (G. B.) hefir tekið svo margt fram af því, sem segja þurfti, í hinni ágætu ræðu sinni, og nú hefir hv. þm. Isf. (S. St.) árjettað það.

Jeg skal taka það fram, að mjer líka vel brtt. hv. Nd. á þingsköpunum, svo langt sem þær ná. Mjer líkar það t. d. vel, að millipinga forsetarnir skuli standa undir eftirliti stjórnarráðsins; — þá var ekki komin fram till. um stofnun sjerstakrar skrifstofustjórástöðu. Þetta eftirlitsákvæði er auðvitað komið fram af því, að reynslan, sjerstaklega frá tveimur síðastu þingunum, hefir sýnt að eftirlit þetta er nauðsynlegt. Þá varð kostnaðurinn við útgáfu Alþingistiðindanna svo mikill, að úr hófi keyrði. Ritstjórn og og prófarkalestur varð 1913 kr. 10,70 að meðaltali á hverja örk af umræðunum.

Annað ákvæði er þar og gott og nauðsynlegt, ákvæðið um það, að útgefendur Alþingistiðindanna sæu um, að ekkert væri undanfellt og engu breytt, af því sem í handritinu til tíðindanna stæði. Þetta er sjálfsagt komið fram af því, að dæmi eru til þessa, og gæti jeg nefnt slíks dæmi, ef þyrfti. Þótt hv. frsm. (G. B.) nefndi margt, sem breyta þyrfti í þingsköpunum, þá fanst mjer hann þó ekki leggja þar eins mikla áherslu á tvö atriði, sem jeg hefði óskað. Annað atriðið er það, að nefndir liggi ekki eins lengi á málum, eins og dæmi eru til að þær hafa gert, sjerstaklega í hv. Nd., bæði í ár og í fyrra. Þessi deild hefir fengið á því að kenna, og þess vegna hefir henni varla gefist kostur á að leggja nokkuð til sumra mála; hún hefir annað hvort orðið að samþykkja þau óbreytt, eins og þau komu frá hv. Nd., eða þá fella þau. Úr þessu virðist mjer mundi mega bæta, með því að ákveða, að nefnd ætti að hafa skilað nefndarálini sínu innan ákveðins tíma eftir að hún

var skipuð. Jeg kannast við að þetta geti verið nokkuð örðugt, því að málin eru svo ákaflega misjöfn og útheimta svo mismunandi yfirvegunartíma. Þó mundi mega ráða nokkra bót á ólaginu, sem nú er að komast á, með þingskaparákvæðinu. Um fjárlögin mætti t. d. ákveða, að nefndin ætti að hafa lokið starfi sínu innan mánaðar, frá því hún hóf það. Það er undir því komið, hve nær þau verða afgreidd, hve nær hægt er að slíta þingi. Í efri deild mætti svo ætla nefndinni helmingi styttri tíma til að fást við fjárlögin, eða hálfan mánuð. Jeg nefni að eins þetta tímatakmark, en held ekki fast við það. Hitt er auðsætt, að nauðsyn er að leggja einhver bönd á nefndirnar, svo að þær dragi ekki málin von úr viti. Líka ætti að taka það fram í þingskópunum, að ekkert mál mætti svæfa í nefnd, nema þingtíminn entist ekki til að ljúka þeim af þar, eins og hlýtur að verða með þau mál, sem nú er verið að skipa nefndir í; en þar brýtur nauðsyn lög, þegar svo stendur á.

Nú hygg jeg að forsetar láti nefndir hjer um bil sjálfráðar um hve nær þær skila málum frá sjer; en þeir ættu að reka eftir nefndum, þegar dráttur fer að verða á málum hjá þeim; og í nýjum þingskópum ætti að láta það varða vitum, ef áminningum forseta er ekki hlýtt, og formenn og skrifarar nefndanna ættu að sæta ábyrgð fyrir óhæfilegan drátt mála í nefndum. Þetta er nauðsynlegt til þess að þingtíminn verði ekki alt of langur, til ærins kostnaðar fyrir þjóðina, og til óhagræðis fyrir ýmsa einstaka þingmenn. Til dæmis upp á það hve seint nefndarvinna gengur stundum, má nefna það, að stjórnarskrármálið hefir verið geymt í nefnd í hv. Nd. næstum allan þann 6 vikna tíma, sem ákveðið var, að þingið skyldi standa, eða frá 3. júlí til 8. ágúst. Þetta er ósæmlegt og óhæfilegt og jeg vona að allir hv. þdm. sjái, að þetta má ekki líðast lengur, heldur þurfi hjer bráðra bóta. —

I fyrra var skipuð nefnd í Nd. í stjórnarskrármálið 5. júlí; úr nefnd kom það þar 19. ágúst, en kom fyrst til þessarar deildar 1. september; með öðrum orðum: Meðgöngutími nefndarinnar í hv. nefnd var $6\frac{1}{2}$ vika, en þessari deild ætlaður aftur á móti tími af alt of skornum skamtí til að athuga þetta stórmál. Fleiri dæmi mætti nefna upp á þetta ópolandi, ósæmendi og óhæfilega seinlæti hv. Nd., vægari orðum get jeg ekki um það farið; en jeg læt þetta nægja að sinni.

Annað atriði vildi jeg leggja áherslu á, og það er það, að þingm. mættu ekki koma með frumvörp beint inn á þing. Heldur ætti sameinað þing t. d. að kjósa 5—7 manna nefnd, og öll frumvörp, sem kæmu inn á þingið, ætti sú nefnd að athuga áður en þau yrðu tekin fyrir af þingdeildunum. Eins og nú stendur, hafa þingmenn ótakmarkaðan rjett, til þess að koma með frumvörp inn á þingið, og þessi rjettur er mjög misbrúkaður, sjerstaklega í neðri deild. Jeg skal vekja athygli á því, að nú í ár hafa komið þar fram af hálfu þingmanna 59 frumvörp og 17 tillögur, og 35 frumvörpin af 59 eru um breytingar á gildandi lögum, sem flest eru frá því í fyrra og hitt eð fyrra. T. d. eru 6 frumvörp um breytingar á simalögnum frá 1912. Þetta sýnir, hvað þingmenn eru ákaflega áfjáðir og ólmir í að koma með frumvörp inn á þingið. Það er eins og þeir álitu að sæmd sín sje í veði, ef þeir geta ekki komið með svo eða svo mörg frumvörp. Jeg álit, að það sje þetta, sem mest tefur framgang málanna. Flest málin eru sett í nefndir. Í engri nefnd í neðri deild eru færri en 5 menn, svo að sömu mennirnir eru í fjölda mörgum nefndum. Það rekst svo hvað á annað, svo að nefndirnar geta ekki komið saman, nema einstöku sinnum, og formenn nefndanna eru í vandræðum með að ná þeim saman. Það er eftirtektarvert, að svona mörg frumvörp skuli

koma fram á þessu þingi, sem aðallega er kosið til þess að fjalla um stjórnarskrármálið. Það er eins og þingið hafi gleymt því, hvað var aðaltilgangur þess. En þetta er ekki eins dæmi. Á þinginu 1912 gleymdist aðalefnið alveg. Þá sveikst þingið algjörlega um að taka fyrir það málið, sem það var kosið til þess að fjalla um, og nú í ár stappar nærri því, að sömu svikin komi fyrir.

Júlíus Havsteen: Jeg vissi það áður en hv. 5. kgk. (B. Þ.) tók til máls, að hann var mjög hrifinn af því að taka öll völdin af millipingaforsetunum. Jeg vissi það, að hann vildi láta löggjafarvaldið vera undirlyllu undir framkvæmdarvaldið. Hann má gjarnan hafa þessa skoðun fyrir mjer, en til allrar lukku verður hún ekki ofan á í næstu þingsköpum.

Hvað það snertir, að forsetar hafi felt úr og ekki tekið upp í Alþingistiðindin það, sem þar á að vera, þá skal jeg taka það fram, að mjer fanst það mjög undarlegt, þegar jeg heyrði þetta fyrst. En síðan hefi jeg komist að því, að þetta mun vera út af því, að þegar jeg var forseti fyrir 2 árum, þá reiddist hv. núverandi 5. kgk. (B. Þ.) einu sinni við mig út af atkvæðagreiðslu, og brúkaði hótanir við mig. Þetta gat jeg ekki sjeð ástæðu til að taka upp í Alþingistiðindin, og sannast að segja, finst mjer, að slíkt eigi þar alls ekki heima, og jeg trúi því varla, að hann í alvöru búist við því, að menn setji slíkan þvætting í þingitiðindin.

Hvað það snertir, að ofmikið hafi verið tekið fyrir prófarkalestur þingitiðindanna seinustu, þá skal jeg taka það fram, að þingitiðindin hafa aldrei verið eins löng. Þeir sem vilja veita einar 8 kr. fyrir ritstjórn og prófarkalestur, vita ekki, hversu mikinn tíma það tekur; með því móti fengi maður svo sem 70—80 aura fyrir klukkutíma vinnu, og það er ekki eins mikið og kennararnir við barnaskólann fá. Ef þessi vinna ætti að vera sémilega borguð, þá

þyrfti að borga 8 kr. fyrir prófarkalestur og 2 kr. fyrir ritstjórn, miðað við hverja örk, og það átti það að vera eftir reikningi okkar seinast; að við, sem gáfum út tíðindi sameinaðs þings og efri deildar, B. I. og II., höfum fengið að meðaltali 11 kr. og 39 aura fyrir hverja örk, eru hrein ósannindi. Jeg veit ekki hver hefir búið til yfirlitið, sem stendur í nefndarálitinu, en sá maður, sem það hefir gjört, hefir ekki tekið tillit til þess, að yfirlitið yfir A-deild þingitiðindanna þyrfti að lagfæra, og líka varð að lesa prófarkir af því. Annars hefi jeg ekki meira um þetta mál að segja, en af því að á mig hafa verið bornar sakir, þá vildi jeg gjöra þessa persónulegu athugasemd. En jeg vil geta þess, að mjer finst undarlegt, að mjer sje borið á brýn að hafa brotið þingsköpin, og það af þeim manni, sem sjálfur brýtur 38. gr. þingskapanna því nær í hvert einasta sinni, sem hann stendur upp, því að jeg veit ekki til að hann hafi fengið leyfi hjá forseta til þess að lesa upp ræður sínar. Jeg á hjer við háttv. 5. kgk. (B. Þ.), sem er líka vanur að „brúka blað“.

Kristinn Daníelsson: Jeg get sagt það sama og fleiri um þetta mál. Mjer fanst háttv. framsögumaður (G. B.) gefa að mörgu leyti góðar bendingar í sinni ræðu, en yfir höfuð þótti mjer hann ganga nokkuð langt í því að vilja takmarka frelsi manna með þingsköpunum.

Mjer fanst hv. framsögumaður finna að því, að í fjárlögunum hafa útgjöldin vaxið nærri því við hverja meðferð. Þetta virðist mjer ofureðlilegt. Það er ekki von, að við 1. umræðu geti komið fram allar þær bendingar, sem þarf að taka til greina, og eftir því sem fjárlögin eru oftast höfð til meðferðar, því betri upplýsingar fást. Oft er allur fjöldinn af því, sem skorið er niður, nauðsynjamál, og þingmönnum er oft afarnauðugt að greiða atkvæði móti nauðsynlegum fjárveitingum, þótt þeir verði að gjöra það vegna fjárhags landsins.

Þar sem háttv. framsögumaður hjelt því fram, að nauðsynlegt væri, að ekki mætti bera upp aftur atriði, sem hefði verið felt, þá er jeg ekki á sama máli og hann. Skál jeg nefna til dæmis, að ef beðið er um fjárveitingu til einhverrar brúar, en þingið fellir fjárveitinguna, af því að því þykir hún of há, þá er aðalatriðið þetta, að þingið vilji styrkja málið, en ekki svona mikið. Og hvi skyldi þá ekki viðkomandi hjerað mega koma með nýtt tilboð til Alþingis. Sama máli gegnir um það, er hann vildi takmarka rjett þingmanna til þess að láta vera að greiða atkvæði.

Það finst mjer of mikil takmörkun á frelsi manna, sem hann stakk upp á. Jeg veit, að hv. 6. kgk. (G. B.) ætlar mjer það ekki, að jeg vilji styðja að lagabrotum, en jeg vil láta þingmenn hafa fullt frelsi til rjettra athafna.

Jeg býst við, að mjer leyfist eins og öðrum að tala um drátt málanna, sem háttv. þingm. Ísfríðinga (S. St.) gjörði að umræðuefni. Jeg get verið honum samdóma um það, að rjett sje að koma fram með bendingar um það, sem aflaga fer í þinginu. En satt að segja þótti mjer lestur hans ærið strangur. Ekki sist þar sem enginn úr hv. Nd. var hjer inni. Jeg hefi ekki verið lengi á þingi. En jeg held þó, að jeg meg fullyrða, að þessar umkvartanir yfir því að störf þingsins dragist, sjeu ekki nýtilkomnar. Á fyrsta þinginu, sem jeg sat, komu fram sömu umkvartanirnar, og þá tafði sjálfur konungurinn þingið um langan tíma. Jeg segi þetta ekki til þess að mæla drættinum bót; jeg veit að það gæti verið betra en það er, en jeg veit líka, að oft er gjört of mikið úr honum. Það hefir t. d. tafið störf þingsins nú í ár, að hans hátign konungurinn boðaði ráðherrann utan. Auk þess hafa málin og mjög gott af því, að vera vandlega athuguð í nefnd, áður en þau eru afgreidd. Og mitt álit er það, að sum lög hafi ekki

gott af því að ganga fram á því þingi, sem þau eru borin upp, og skal jeg í því efni benda á sparisjóðafrumvarpið, sem var til umræðu í fyrra í þinginu og aftur í ár, og mjer finst það hafa stórbatnað. Jeg vil ekki stuðla að því, að slóðaskapur eigi sjer stað í störfum þingsins, en jeg vil mótmæla því, að svona mikið sje fundið að. Það er of sterkt orð hjá háttv. þingmanni Ísfríðinga, að þingið sje orðið landplága, í stað þess að það ætti að vera þjóðarsómi. Mjer finst það vera nær, að biðja forseta að flýta málunum, svo sem hægt er, í stað þess að halda slíkan reiðilestur sem háttv. þingm. Ísfríðinga.

Björn Þorláksson: Það voru að eins örfá orð, sem jeg vildi segja út af ræðu hv. 1. kgk. (J. H.) Hann hefir vist fundið sig sneiddan, og sannast þar málshátturinn, að „sök bitur sekan“.

Hvað því viðvikur, að hann hafi felt úr þingtiðindunum, þá skildist mjer að hann þættist hafa gjört það af vorkunnsemi við mig. Jeg vissi það löngum, að hann var góður maður, en það kann ske sannast hjer annar málsháttur, „hver er sjálfum sjer næstur“, og jeg hygg að hann hafi gjört það, að fella úr þingtiðindum, meir af eigingirni en góðgirni til mín. Enda mun hann hafa fundið, að atvikið, sem var út strikað, var honum sem forseta ekki til mikillar sæmdar.

Hvað því gegnir, að jeg brjóti þingsköpin í hvert sinn, sem jeg stend upp, þá vil jeg minna hann á, að það er forseta eins að dæma um það, og hann er, sem betur fer, ekki forseti nú sem stendur.

Júlíus Havsteen: Í það sinn, sem hjer er um að ræða, stóð svo á, að stöðvun var á atkvæðagreiðslu í þessari deild, af því að atkvæðagreiðsla um samskonar mál, var í neðri deild. Út af þessu reiddist hv. núverandi 5. kgk. (B. Þ.) og brúkaði þau orð við mig, að þetta skyldi hann muna mjer síðar. Jeg man það, að mjer og þeim manni, sem þá var ritstjóri Alþingis

istiðindanna með mjer, kom saman um, að ekki ætti við að innfæra í þingiðindin þess konar samtal. Hv. 5. kgk. hafði heldur eigi beðið leyfis um að taka til máls. Jeg get ekki skilið, að nokkur þörf sje að færa slíkt inn í þingiðindin, ekki fremur en þó einhver þingmaður í salnum tali hitt eða annað, án þess að í ræðu sje. Stundum kemur það fyrir, að orð um eitthvert innanþingsmálefni eru ekki bókun, og kom það einmitt fyrir nú í sumar þann dag, er jeg í fjarvist forseta sat í forsetastóli, að hinn háttv. 5. kgk. tók til máls í fundarlok og kvartaði undan því, að hitað hefði verið upp Alþingishúsið sama dag, en engum hefir víst komið til hugar, að bóka ætti slíkt, enda var það ekki gjört.

Karl Finnbogason: Mjer skilst, að þegar að *þingsköpin* eru á dagskrá þá megi tala um alt annað. Jeg vil því segja nokkur orð út af því, sem hv. þingm. Ísfrðinga (S. St.) var að tala um. Ræða hans var voldugur reiðilestur. En að því er jeg best fæ sjeð, fluttur á röngum tíma og skökkum stað. Á röngum tíma af því, að nú er komið að þingslitum. Á skökkum stað af því, að enginn var viðstaddur úr neðri deild. En hún fjekk allar skammirnar.

Jeg álit það rjett að hreyfa þessu máli og reyna að ráða bót á vinnubrögðum þingsins. En þá ætti að halda um það „privat“-fund meðal allra þingmanna, en ekki að hrópa það út um borg og bý, eins og háttv. þingmaður Ísfrðinga gjörir. Jeg vil lýsa yfir því, að jeg er óánægður yfir því, hve störf þingsins ganga seint, en jeg vil undirstrika það, sem 2. þingm. Gullbr. og Kjósars. (K. D.) sagði, að góðar og gildar ástæður eru nú fyrir þessu.

Fyrsta ástæðan er sú, að konungurinn kallaði ráðherrann utan, og eftir honum beið bæði stjórnarskráin og fánamálið. Önnur ástæðan er sú, að nú geysar ófriður um Norðurálfuna, sem einnig hefir taf-

ið þingið mjög. Og því má vel bæta við, að það tefur þingið mikið, er menn standa upp og halda langar ræður utan við efnið, eins og hv. þm. Ísfrðinga (S. St.) hættir stundum við — og jafnvel fleirum.

Sigurður Stefánsson: Jeg mun taka með allri högværð áminningu hins margfróða og margvitra hv. þm. Seyðf. (K. F.). Aðalkjarninn í máli hans var, að aðfinslur minar kæmu fram á röngum stað og tíma. Hvernig getur hv. þm. látið það út úr sjer, að þær komi fram á röngum tíma og að þær hefðu átt að koma fyr? Jeg gat ekki talað um það, sem jeg talað um, áður en það gjörðist. Jeg gjörði það nú, er það var orðið, í því skyni að reyna að fyrirbyggja, að slíkt kæmi fyrir oftar. Ef alt, sem hinn hv. þm. segir og gjörir, er mótað líkum hugsanaskarpleik, og met jeg hann ekki meira en meðalverð allra meðalverða. Þá er nú þetta, að ávitur minar hafi verið bornar fram á röngum stað, og að jeg hefði átt að flytja þær þar, er Nd. var við og gat borið hönd fyrir höfuð sjer. Hvernig átti Nd. að vera við hjer í þessari deild, svo að hún gæti svarað? Þingsköpunum hefir enn ekki verið breytt þannig, að Nd. geti svarað Ed. Jeg verð að fyrirgefa hv. þm. þessar fjarstæður, sem ungum og óreyndum.

Það er fært fram til afsökunar þessum mikla drætti, að ráðherra hafi farið utan. En þetta er hrein og bein vitleysa, ef slíkt er ekki sagt mót betri vitund. Eins og það hefði ekki mátt vinna að kosningalögunum, þó að ráðherra færi utan, auk þess sem það er nú hálfur mánuður síðan ráðherra kom. En þau komu ekki á dagskrá í Nd. fyrr en í fyrradag. Getur nokkur maður mælt bót slíkum vinnubrögðum? Slíkt er ekki til annars en að ala upp í mönnum ábyrgðarleysi og skeytingarleysi. Við höfum setið hjer um hálfan annan mánuð og dag eftir dag eytt tímanum í helberan hjegóma. Mjer virt-

ist hv. þm. og vera mjer samdóma um, að aðfinslurnar væru rjettmætar, en að eins þótti honum það, að jeg hefði flutt mál mitt á röngum stað og tíma.

Karl Finnbogason: Jeg þakka hv. þm. Ísf. (S. St.) fyrir fððurlegar áminningar. Jeg veit vel, að jeg er ungur sem þingmaður, og jeg veit líka hitt, að hv. þm. Ísf. (S. St.) er gamall þingmaður. Og það er auðheyrt og auðsjeð á öllu, að *hann veit af því*, að hann sje reyndur og ráðinn.

Um leið og hv. þm. vitti þetta þing, vitti hann líka hin fyrri. Nú ætti honum að vera ljóst — gömlum barnafræðara —, að ekki verður bætt þetta þing, sem er þegar liðið, með því að vita það. Hann hefði því átt að vara það í upphafi við vitum hinna fyrri þinga. Það var eina leiðin til að bæta þetta þing.

Hitt átti hv. þm. líka að vera ljóst, að ekki mundi hann bæta Nd. nú með því að baktala hana hjer.

Enn fremur ætti þessum margvitra og reynda hv. þm. að vera það ljóst, að slíkt baktal og baðstofuhjal, sem hann fór með, getur ekki til annars orðið en að vekja deilur, úlfuð og illindi með þjóð og þingi, ef nokkur gjörir nokkuð af því.

ATKVGR.:

Forseti bar að lokinni umræðu undir atkvæði svohljóðandi rökstudda dagskrá frá nefndinni (A. 427):

Efri deild skorar á ráðherra að leggja fyrir næsta Alþingi frumvarp til laga um ný þingsköp, eða breytingu á nügildandi þingsköpum, og tekur því fyrir næsta mál á dagskrá.

Rökstudda dagskráin samþ. með 11 atkvæðum samhlj. og frv. þar með
vísað til stjórnarinnar.

5. Refaútlutningur.

Á 4. fundi í Ed., miðvikudaginn 8. júlí, var útbýtt

frv. til laga um bann gegn útflutningi á lifandi refum.

Á 5. fundi. föstudaginn 10. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 32).

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Það er samkvæmt áskorun frá kjósendum úr kjördæmi mínu, að jeg flyt þetta frumvarp.

Jeg býst við, að háttv. þingdeildarm. sje eigi ljóst, hver ástæða er til þessa frumvarps og hver nauðsyn er á því. Jeg ætla því að fara um það fáeinum orðum, málinu til skýringar.

Á seinustu 7—8 árum hafa refaskinn hækkað þrefalt í verði. Áður voru þau seld fyrir 25—30 kr., nú ekki fyrir minna en 75—100 kr. Þetta hefir vakið menn til athugunar á, hvort menn gætu ekki gjört sjer meiri not að refum en áður. Þetta hefir leitt til þess, að menn hafa lagt kapp á að ná í yrðlinga að vorinu, ala þá upp til næsta vetrar og selja síðan skinnin af þeim. Viðleitni þessi hefir farið í vöxt nú upp á síðkastið. Og mjer er kunnugt um, að allmikið hefir kveðið að þessu í Ísafjarðar-Stranda- og Dalasýslu, svo að þar hafa á þennan hátt tvo síðustu vetur verið aldir upp á þriðja hundruð refa. Haldi þessum góða markað áfram, liggur í hlutarins eðli, að fleiri og fleiri fást við þessa atvinnugrein, og það er fyrirsjáanlegt, að með slíku kappi verður refunum útrýmt innan skamms. En þá kemur sú spurning, hvort heppilegt sje að útrýma þeim, þar sem þá er loku skotið fyrir þann hagnað, er landsmenn geta haft af þeim, hvort það eigi ekki að reyna að finna ráð til að halda refunum við, en þó svo, að viðhald þeirra verði ekki sauðfjárrækt landsins hættulegt. Og ráðið er að koma á tófurækt. Og þá er tvent unnið: Refunum haldið við, en hættan, sem af þeim stafar, minni.

Síðastliðið vor voru mórauð refaskinn seld á 75—90 kr. og enda meira og hvít

á 30—40 kr. Hjer er því um álitlega tekjugrein að ræða. Og mjer er kunnugt að stöku menn hafa nú stóran hag af yrðlingauppeldi. Og hrepparnir þurfa nú ekki að greiða refaskyttunum ærið fje sem áður — skotmennirnir sækjast eftir að fá að vinna greni fyrir alls ekkert —, svo að refatollur er nú að hverfa úr sögunni.

Jeg skal geta þess, að jeg las í einhverju blaði, að einhver Norðmaður hefði í Vesturheimi keypt „*eitt par*“ af silfurrefum til að flytja þá til Noregs og galt fyrir þá ærið fje. Af þessu gjörðist þytur nokkur í Vesturheimi og þar haft á orði, að rjett væri að banna útflutning á þeim.

Og líkt stendur á hjer heima. Útlendingar hafa falað hjer refi til að koma á tófurækt heima hjá sjer. Mjer virðist svo sem landsmenn megi ekki láta þessa atvinnugrein ganga úr greipum sjer. En það er auðsætt, að það spillir markaðinum fyrir okkur Íslendingum, ef aðrar þjóðir koma á tófuklaki hjá sjer. Okkar refar, pólarrefarnir, eru mjög verðmætir þótt eigi fái þeir jafnast við silfurrefana.

Mjer er kunnugt, að við á Vestfjörðum er gengið vasklega fram í að eyða refum með eitri, en það ber minni árangur en áður. Menn leiða þá ályktun af þessu, að tófan sje tekin að vara sig á eitrunu. Menn eru því farnir að slá slöku við eitrunina. En hitt er samt vist, eins og jeg drap á, að ef refum verður eytt eins mikið og gjört hefir verið á Vestfjörðum síðustu árin með yrðlingatökunni, verður þeim að líkindum að mestu útrýmt innan skams tíma.

Frumvarp þetta fer eigi fram á annað en girða fyrir samkepnir af hálfu útlendinga við landsmenn í þessari tekjugrein, og slikt er varla óviðeigandi. Það leikur enginn efi á, að mikið má græða á þessari atvinnu, er hjer á að hlynna að. Ef jeg t. d. vildi taka ey mína, Vigur, til tófuræktunar, er enginn vafi á, að jeg, eins og markaður er nú fyrir

tóuskinn, hefði stóran hagnað af slíkri ráðabreytni, en mannúðlegt væri það ekki að eyðileggja mikið æðarvarp á þann hátt, og er það eitt ærið nóg fyrir mig til að gjöra það ekki.

Jeg skal að síðustu bæta því við, að ef til vill væri rjett að bæta inn í frumvarpið ákvæði, þar sem stjórnarráðinu væri leyft að gjöra undantekningar frá ákvæðum frumvarpsins og það mætti leyfa að flytja út refa til dýragarða og í þarfir vísindalegra rannsókna.

Karl Finnbogason: Þetta frumvarp er stutt og ætti að ræðast sem stytst.

Markmið þess er að hlynna að refarækt — refaldi — og auka arð af henni. Sennilega er það gott frá því sjónarmiði. En frá *minu* sjónarmiði er frumvarpið athugavert, og jeg býst við að svo sje einnig frá *almennu* sjónarmiði.

Refarækt er stunduð og verður að líkindum stunduð að eins eða einkum á eyjum og afviknum stöðum, þar sem búfje manna stafar litil eða engin hætta af refunum.

Nú er það öllum kunnugt, að refarnir fæðast og alast fyrstu daga æfinnar á af-rjettum landsins og upp til fjalla. Þar stafar búfje manna hætta af þeim. En þaðan verða refaræktarmennirnir að fá þá — fyrst um sinn að minsta kosti.

Ef nokkrir eiga rjettilega skilið að hafa arð af refunum, þá eru það þeir, sem biða tjón af tilveru þeirra, og leggja á sig vökur og vosbuð til að handsama þá.

Verði þetta frumvarp að lögum, er loku skotið fyrir, að óháð samkepnir útlendra og innlendra manna geti hækkað svo verð á yrðlingum, sem framast má verða. Atvinna þeirra *fáu*, sem eru svo vel í sveit settir, að þeim er auðgjört að stunda refarækt, er vernduð, og arður af henni aukinn á kostnað hinna mörgu, sem biða tjón af refunum og kosta til að veiða þá.

Þetta er órjettlátt. Því er jeg á móti frumvarpinu.

En auk þessa er þetta frumvarp, eins og svo margt annað, sem fyrir þingið er lagt, ekki komið fram fyrir en eftir að þing er sett. Jeg hefi hvergi sjeð neitt nje heyrt um þetta mál fyrir og veit ekki til, að þjóðinni hafi verið gefinn neinn kostur á að athuga það. Þó snertir það almenning, svo að skylt væri að lofa mönnum að athuga það eitthvað, áður en frumvarpið yrði að lögum, enda sje jeg ekki að hjer sje um neina nauðsyn að ræða.

Jeg legg því til, að frumvarpinu verði ekki vísað til 2. umr.

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Þessar mótbáurur háttv. þm. Seyðf. (K. F.) hafa við töluvert að styðjast, og jeg gat búist við þeim. En það er varla rjett, að aðrir en eyjaskeggjar hafi ekki hag af þessu frumvarpi. Hagur sauðfjáreigenda, sem einkum biða tjón af refunum, versnar alls ekki við frumvarp þetta, heldur batnar, eykst mjög við þetta. Refatollurinn hverfur smámsaman, eftir því sem fjalla-refunum fækkar; fyrir þessu er þegar fengin nokkur reynsla. Í öðrum hreppnum í mínu prestakalli var hann kominn upp í allt að 300 kr. fyrir nokkrum árum. Nú nemur hann að eins fáum krónum og svo er víðar. Það er ekki rjett, að eyjamönnum stafi engin hætta af refum. Þeir eiga líka fje, sem gengur á afrjettum, þar sem refar hafast við og geta bakað þeim tjón sem öðrum fjáreigendum.

Jeg sje ekki neitt ranglæti í því, þótt þeim, sem færi hafa til að njóta hags og hlunninda af refaveiðum, sje leyft það. Með því móti vex þeim gjaldþol. Ný atvinnugrein myndast í landinu. Jeg álit, að landsins börn eigi að verða þessara hagsmuna aðnjótandi, án samkepnir frá útlendingum.

Jeg skal geta þess, að jeg býst við, að svo fari, að ekki að eins refatollur hverfi úr sögunni, heldur og hitt, að hreppsnefndir selji rjett til refaveiða, svo að það, sem

hafði í för með sjer mikil útgjöld fyrir sveitirnar, verði innan skamms álitleg tekjugrein.

Karl Finnbogason: Háttv. flm. (S. St.) lagði áherslu á þann hagnað, er megi hafa af þessari atvinnugrein. En ef svo færi nú, að t. d. 10 menn í landinu næðu þessari atvinnugrein á vald sitt, þá gætu þeir tekið saman höndum og ráðið verðinu á vör- unni, er hjer ræðir um (yrðlingunum). Þannig gæti það orðið lægra en ef útlendingar væru til samkepnir og kæmi það niður þar sem sist skyldi, á þeim, sem hafa tjón og fyrirhöfn af refunum. Jeg tel vist, að *fáir* muni hafa gagn af því, að frumvarp þetta verði að lögum, en *margir* ógagn, og slíkt mun jeg aldrei styðja. Og ef þessi atvinnugrein getur ekki staðist án verndar laganna, fæ jeg ekki sjeð, að hún sje svo mikils virði sem háttv. flutningsm. (S. St.) lætur í veðri vaka.

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg get enn ekki verið á sama máli og háttv. þm. Seyðf. (K. F.). Með frjálsri samkepnir getur svo farið, að útlendingar geti boðið hærra verð en landsmenn fá gjört, og að landsmönnum verði þannig bolað burt frá henni, er þeir sjá sjer eigi fært að keppa við þá. Auk þess getur tófurækt með íslenskum refum komist á erlendis og gjört hinn mesta skaða þeim Íslendingum, er þessa tekjugrein stunda.

Magnús Pjetursson: Jeg vil styðja að því, að þetta frumvarp nái fram að ganga. Í mínu kjördæmi er tófueildi talssverð atvinnugrein. Þar er að visu ekki tófuklak, en tófueildi allmikið, og jeg vil benda á það, út af því, sem háttv. þm. Seyðf. (K. F.) sagði, að tófueildi þarf alls ekki að fara eftir landsháttum. Menn í mínu kjördæmi eru farnir að ala tófur í húsum og gefst það oftast vel, og jeg hefi spurnir af að hið sama sje að fara í vöxt víðar um land. Og að ala tófur í húsum er þó ekkert bundið við staðhætti. Tófueildi er alltaf að færast í vöxt, svo að jeg

óttast ekki, að samkepnin verði ekki nóg, þótt útlendingar gangi frá.

ATKVGR.:

Frumvarpinu vísað til 2. umræðu með 7 : 2 atkv.

2. umr. á 7. fundi, mánudaginn 13. júlí (A. 32).

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Þó að þessu frumvarpi væri tekið vel hjer við 1. umr., þá hefi jeg þó orðið var við að deildinni þykir ástæða til að skipa nefnd í málið. Og það er öðru nær en jeg hafi neitt á móti því, því að mjer er mjög kært að frumvarpið verði ihugað sem best. Jeg ætla því ekki að lengja umræðurnar að þessu sinni, og mun því alls ekki svara þó að einhver fari að veitast að frumvarpinu.

Karl Finnbogason: Jeg mælti á móti frumvarpi þessu við 1. umr., en þau mót-mæli mín voru þá eigi tekin til greina, svo að „betur má ef duga skal“. Mjer þykir óþarfi að skipa nefnd í málið, því fram á það ekki að ganga, og jeg get ekki sjeð, að betra sje að drepa frumvarpið á þaun hátt, en að fella það við atkvæðagreiðslu nú þegar. Mjer blandast ekki hugur um að það, sem hjer er farið fram á, er að koma á einokun með lifandi refa. Slik einokun mundi að eins koma einstökum mönnum að gagni, en mörgum til óhagnaðar. Hún mundi ekki verða þjóðfelaginu í heild sinni til hagnaðar. En það eitt virðist mjer geta rjett-lætt að nokkru einokun, að þjóðfelagið hafi hana með höndum og njóti arðsins af henni.

Verði frumvarp þetta að lögum, yrðu „refarnir til þess skornir“, að raka fje í vasa einstakra manna — en ekki þjóðfelagsins. Slik lög sem hjer er um að ræða, skerða óháðan umráðarjett manna yfir eign sinni og mundu því verða óvinsæl. Ef jeg ætti t. d. yrðling, sem jeg vildi selja, og svo kæmi til mín útlendingur, sem vildi

kaupa hann og byði fyrir geysi fje, þá þætti mjer hart, að mega ekki selja þessum manni yrðlinginn, en verða að selja hann innlendum manni fyrir 10—20 krónur og missa þannig af mörgum hundruðum eða þúsundum. Jeg man því miður ekki hvað háttv. flutningsmaður (S. St.) sagði, að gefið hefði verið fyrir silfur-refana frá Ameríku, en það skifti vist hundruðum eða þúsundum. Mjer þætti það líka ilt, ef jeg temdi ref og kendi honum ýmsar listir, og vildi svo fara með hann til útlanda og sýna listir hans, að verða að drepa refinn áður en jeg legði af stað. Og jeg er sannfærður um, að þetta þætti ekki ilt mjer einum, heldur hverjum öðrum, sem slikt kæmi fyrir — og jafnvel háttv. flutningsmanni (S. St.) sjálfum.

Háttv. flutningsmaður (S. St.), færði sem ástæðu fyrir frumvarpinu, að það kæmi í veg fyrir að útlendingar næðu hjeðan refum til að rækta erlendis og keppa síðan við Íslendinga á markaðinum. Jeg fæ ekki sjeð, að hægt sje að koma í veg fyrir samkepni útlendinga í þessu, og frumvarpið mundi alls ekki tryggja oss gagnvart henni. Útlendingar mundu geta fengið refa annarsstaðar að. Þeir geta kynbætt þá refi, sem þeir eiga kost á, og það er ekki heldur óhugsandi, að koma mætti refum út úr landinu á bak við lögin, þó frumvarpið yrði samþykkt. Svo eru nú þegar komnir utan hvolpar, sem kynni að mega kveikja út af. Enn fremur má benda á það, að útlendingar mundu hraða sjer að ná refum hjeðan, áður en lögin kæmu í gildi, þegar þeim bærust fregnir um, að þeirra væri von, því vitanlega eru þeir á varðbergi. Önnur ástæða háttv. flutningsmanns (S. St.) var sú, að gjaldþol einstakra manna mundi vaxa, ef þetta frumvarp yrði að lögum. Þetta er alveg rjett. Gjaldþol þeirra, er ala refina upp, mundi vaxa stórum. En gjaldþol þeirra, er veiða refana, mundi vaxa engu síður, ef þeim væri frjálst að selja þá hverjum, sem best

byði. Eigi að lögvernda atvinnu vissra manna og auka þeim þannig gjaldþol, verður jafnframt að tryggja það, að landinu komi gjaldþol þeirra að notum. Annars verður misrættið margfalt. Verði því þetta frv. samþ., ættu að sjálfsgöðu að fylgja því lög um útlutningsgjald af refaskinnum. Þá er þriðja ástæða háttv. flutningsmanns (S. St.), að markaðurinn væri besta tækið til þess að útrýma viltum refum úr landinu. Ef þetta er rjett, þá er auðskilið, að því frjálsari sem markaðurinn er, því fyr verður refunum útrýmt. Frumvarp þetta heftir markaðinn og verkar því á móti útrýmingu refanna, samkvæmt rökum háttv. flutningsmanns (S. St.) sjálfs.

En jeg býst ekki við að markaðurinn mundi útrýma viltu refunum. Góður bóndi sker ekki fje sitt alt á einu hausti, þó markaðurinn sje góður; og vitur varpeigandi tekur ekki öll egginn og drepur fuglinn með í varpi sinu, þó arðvænlegt sje í bráð.

Mjer er sagt, að dæmi sjeu til, að grenjaskeyttur hirði ei um að drepa fullorðnu dýrin en leggi aðeins kapp á að ná yrðlingunum. Um sannanir veit jeg ekki, en þetta er mjög sennilegt. Ef þetta yrði algengt, sem ekki er ólíklegt, þá hlyti einmitt góði markaðurinn frekar að telfa en flýta fyrir útrýmingu refanna.

Hv. flutningsmaður hjelt því fram, að refatollarnir mundu hverfa og hrepparnir jafnvel fara að hafa beinar tekjur af refum. vegna þess að svo margir vildu veiða þá. Ekki getur frv. hans valdið þessu eða stuðlað að því, þar sem það hlyti að draga úr áhuga manna á refaveiðum og spilla markaðinum.

Að lokum vil jeg í fáum orðum telja þau tormeðki, sem jeg finn á frv., ef það yrði að lögum.

Lögin mundu valda misrætti og því verða óvinsæl og illa haldin; þau mundu ekki tryggja oss gegn samkeðni útlendinga og ekki stuðla að eyðingu refanna, nje vernda refaræktina í landinu á nokkurn

hátt. Þar að auki kæmu þau ekki einungis þeim í koll, er vinna refina, heldur einnig þeim, er ala þá, því að það getur einnig komið þeim illa, að mega ekki selja refi sína, hverjum sem kaupa vill. Af þessum ástæðum leyfi jeg mjer að leggja til, að frv. verði felt nú þegar.

Flutningsm. (Sig. Stefánsson): Jeg ætla engu að svara þessari ræðu, þar eð jeg hefi þegar svarað henni við 1. umr. Háttv. ræðum. (K. F.) bætti engu við það, er hann sagði þá, öðru en nokkrum lokleysum, sem óþarft er að svara. (*Karl Finnbogason*: Sannanir væri gott að fá, ef háttv. flm. á þær til.)

ATKVGR.:

Samþ. með 8:2 atkv. að skipa nefnd í málið og í hana voru kostnir:

Sig. Stefánsson,

Jósef Björnsson,

Karl Finnbogason.

2. umr. var því næst frestað.

Frh. 2. umr. á 15. fundi, miðvikudaginn 22. júlí (A. 32. n. 148).

Framsögum. meiri hl. (Karl Finnbogason): Jeg get haft stutta framsögu fyrir þessu máli, því tvisvar er jeg búinn að láta álit mitt um það í ljós.

Í nefndarálit meiri hlutans eru teknar fram hinar sömu ástæður og jeg færði við 1. umr. og fyrri hluta 2. umr., og jeg hefi ekki breytt skoðun minni á þeim, síðan jeg sá þær á prenti.

Hv. flm. (S. St.) sýndi mjer þá kurteisi um daginn, að svara mjer ekki öðru en því, að kalla rök mín lokleysur. En honum láðist að sýna mjer þá kurteisi að færa ástæður fyrir þessu. Jeg ætla því að biða eftir, að hann gjöri það nú.

Framsögum. minni hl. (Sig. Stefánsson): Jeg ætla ekki að lengja umræðurnar mikið nú. Nefndarálit meiri hlutans er að visu ekki langt, en þó mætti ætla eftir því, að hjer væru um stórmál að ræða, þar sem brotnar væri allar meg-

inreglur fyrir viðskiftalífinu og menn sviftir eignarrjettinum.

Jeg hefi tekið fram, að horfur væru á, að refarækt gæti orðið álitlegur atvinnuvegur. Því væri rjett, að löggjafarvaldið veitti honum eftirtekt og reyndi að stemma stigu fyrir öllu því, er gæti hindrað þenna nýja atvinnuveg. Við erum heppilega settir að því leyti, að skinn af íslenskum refum eru talin ein hin bestu refaskinn, og því mjög útgengileg verslunarvara og í háu verði. Jeg efa ekki, að margir munu í framtíðinni koma hjer upp refarækt. Fari nú svo, að margir leggi stund á hana, má segja, að hjer sje um almennings gagn að ræða.

Meiri hlutinn hefir skift mótbárum sinum í fjóra liðu og skal jeg nú vikja stuttlega að þeim. Fyrst er sagt, að engin þörf sje á banni þessu, þar sem þeir, sem vilji, geti fengið refana, hvort sem útflutningur á þeim sje bannaður eða ekki.

En það er ekki aðalatriðið í þessu máli, heldur hitt, að íslenskir refar sjeu ekki fluttir út úr landinu til æxlunar erlendis, og þannig stofnuð samkepnir við íslensku refaskinninn á erlendum markaði.

Önnur ástæðan er sú, að útflutningsbannið tryggi það ekki, að þeir, sem refi vilja kaupa, geti fengið þá annarsstaðar frá. En því vikur nú svo við, að það er ekki svo víða annarsstaðar en hjer, sem hægt er að flytja út heimskautarefi. Á Grænlandi, þar sem refaskinninn eru geipiverðmikil, þar er bannaður útflutningur lífandi refa. Hv. þm. (K. F.) tók það fram, að fá mætti refa frá Ameríku. Nýlega var selt þaðan refapar til Noregs, en því var svo tekið, þegar menn fóru að átta sig á málinu, að líklegt er, að Ameríkumenn setji lík lög um þetta efni, þeim sem hjer er um að ræða. Ameríkumenn eru svo gjörðir, að þeir kæra sig ekki um að skapa sjer keppinauta í þessari atvinnugrein; þeir vilja hlynna að henni heima hjá sjer.

Þá er enn fremur tekið fram í áliti hv. meiri hluta, að bannið verði fáum mönnum til hagnaðar, en fleirum til tjóns. Þetta er sagt alveg út í bláinn, því jeg fullyrði, að háttvirtur meiri hluti hefir ekki hugmynd um, hvað víða má koma á refarækt hjer á landi. Hann virðist að eins hafa fest augun á eyjabændur, og honum sýnist þar hafa farið eins og fleirum, að ætla, að þeir eigi að sjálfsögðu við fullsælu og allsnægtir að búa, og því sje svo sem ekki ástæða til að vera að hlynna að þeim. Hann virðist ekki hafa hugmynd um það, að það má koma upp refarækt á meginlandi eigi síður en í eyjum; ekki þarf annað en að koma upp girðingum til að geyma refana í; og jeg held því fram, að slík refarækt sje öruggari en í eyjum úti; því að is, annaðhvort lagis eða hafis, getur lagst milli eyjanna og meginlands og refarnir hlaupið í land á honum. Annað eins og það getur ekki átt sjer stað, þegar þeir eru geymdir í girðingum á landi. Jeg veit, að til eru nokkrar eyjar hjer við land, þar sem ekki er hætt við þessu, svo sem Vestmannaeyjar og sumar eyjarnar á Breiðafirði, en þær eru fáar í samanburði við hinar. Það sem hv. meiri hluti ætlar að geti orðið fáum til hagnaðar, getur, þegar þess er gætt, sem jeg hefi nú sagt, orðið mörgum til óhagnaðar. Það getur orðið ekki lítill óhagnaður fyrir alla þá, sem stund vilja leggja á refarækt, að útlendingar hafi leyfi til að kaupa hjer hin dýrmætu dýr til undaneldis; með því vinnum vjer sjálfir að því, að skapa oss keppinauta á heimsmarkaðinum.

Í fjórða lagi telur hv. meiri hluti útflutningsbannið ónauðsynlega skerðing á umráðarjetti manna yfir eign sinni. Jeg skil ekki í hvernig hv. meiri hluti getur sagt þetta, þar sem reynslan sýnir að yrðlingar eru komnir í afarverð. Það er ekki hægt að segja, að það sje slök verslun að geta fengið 20—25 kr. fyrir þá

kornunga, nýtekna af spennum. Það er ekki heldur líklegt, að neinn fjöldi verði fluttur út af refum, þótt leyfilegt sje, svo að verðið hækki mjög fyrir eftirsókn á refum til útlutnings. En það þarf sannarlega ekki að ilytja hjeðan marga refa til þess að spilla fyrir oss markaðinum erlendis; þeim er ekki lengi að fjölga, og þurfa ekki mörg ár að liða, þangað til fjöldi refa geti verið kominn út af einu pari.

Í sumar var hjer þýskur maður á ferðinni til að kaupa refa; ætlaði hann að flytja þá suður í Alpafjöll og ala þá þar upp. Hvorki fór hann til Ameríku nje Grænlands til refakaupa; honum hefir ekki litist á það, en hingað hefir hann talið sjer óhætt að fara, talið vist, að hjer mundi ekki verða lagðar hindranir í veg sinn. Við höfum þegar nokkra reynslu fyrir því, að refarækt muni hepnast hjer. Fyrir nokkru var byrjað á henni á Bildudal; að visu varð hún ekki langæ þar, því að tófurnar drápust af óhollu viðurværi. Bóndi einn í Dalasýslu hefir og alíð tófur inni í húsi, og þó fengið af þeim fallegustu skinn. Í Elliðaey á Breiðafirði er þegar byrjuð refarækt og litur út fyrir að hún ætli að hepnast vel. Þetta bendir á, að refarækt muni geta orðið atvinnuvegur fyrir marga. Og ekki er annað sjáanlegt en að þessi atvinnuvegur eigi að geta orðið næsta arðvænlegur, þar sem nú fást 75—150 kr. fyrir mórauð tófuskinn og 30—40 kr. fyrir hvít. Jeg held það sje ofmikil teoretísk umhyggjusemi fyrir principum, sem kemur fram hjá hv. meiri hluta í máli þessu. Með frv. þessu er alls eigi verið að skerða rjett einstaklinga, heldur verið að vernda hagsmuni almennings. Þótt það kynni að geta komið fyrir eitt skifti eða svo, að útlendingur byði meira í ref en hægt er að fá fyrir hann innanlands, þá mundi það engan veginn vega á móti því almennings gagni, sem af því stafar að hindra samkepnina

á heimsmarkaðinum; og jeg held þingið geti vel staðið sig við að setja lög, er verndi þennan atvinnuveg, þó þau kunni í einstöku tilfellum að koma í bág við hagsmuni einhvers einstaklings. Hvað mörg lög gjöra það ekki?

Jeg kannast ekki við það, að jeg hafi eigi sýnt hv. frsm. meiri hl. (K. F.) fulla kurteisi. Hann hafði ekki komið með neytt nýtt við 2. umr. og því fann jeg ekki ástæðu til að svara því frekar en jeg hafði áður gjört, og býst heldur ekki við að heyra nú nokkuð frá honum svara-vert.

Framsm. meiri hl. (Karl Finnbogason): Hv. framsm. minni hl. (S. St.) þótti jeg og nefndarálitið hafa farið fyrir ofan garð málsins og neðan. Hið sama má engu síður segja um ræður hv. þm. (S. St.); þær snerta lítt aðalatriði málsins. Hv. framsm. minni hl. (S. St.) var að tala um það, að við legðum áherslu á, að engin þörf sje á lögum þessum. Þetta er satt, en hv. þm. (S. St.) er okkur þar í raun rjettri samdóma (S. St.: Nei). Jú, því hann segir, að það muni borga sig að ala upp refa og stunda refarækt, þótt sala þeirra og flutningur út úr landinu sjeu leyfð. Þetta er líka mjög sennilegt; því að, ef það borgar sig eins vel að rækta refa hjer og í útlöndum, hvi skyldi það þá ekki líka borga sig fyrir innlenda menn að kaupa refana sama verði og útlendingar telja sjer fært að bjóða fyrir þá? Hv. framsm. minni hl. (S. St.) leggur mikla áherslu á, hve nauðsynlegt sje að vernda þennan atvinnuveg og telur lög þessi munu gjöra það. En þar missýnist honum áreiðanlega. Það er ekki því að fagna fyrir hann, að Ísland sje eina landið, sem hægt er að fá refa frá; það hefir verið sýnt og sannað, að fá má refa úr öllum heimskautalöndunum, frá Ameríku, Grænlandi, jafnvel Noregi og Svíþjóð og víðar að.

Reyndar sagði hv. þm. (S. St.) að eigi væri hægt að fá refa frá Grænlandi. Jeg

þekki ekki til að þar sje neitt bann gegn útlutningi refa. Hitt er kunnugt, að þar er einokunarverslun. En einokunarverslun er alt annað en útlutningsbann, og hvað skyldi vera því til fyrirstöðu, að fá mætti refa keypta þar hjá konungsversluninni eins og hverja aðra vöru? Og þó þetta væri ekki hægt, þá mundi að líkindum vera hægt fyrir veiðimenn, að ná refum frá Austur-Grænlandi. Vigfús Grænlandsfari skýrði oss frá því í vetur, að þar væru refar svo gæfir, að þeir gengju til manna og stælu frá þeim svipunum eða jafnvel tækju við mat af þeim. Auðgjört væri að veiða svo gæfa refa, og fáir yrðu til frásagnar um þær veiðar í óbygðum Grænlands og enda víðar í heimskautalöndunum. Erfitt mundi og vera að fyrirbyggja tryggilega allan útlutning refa hjeðan frá landi, þó lögbannaður væri, eins og jeg hefi áður tekið fram.

Þegar á alt þetta er litið, sje jeg enga skynsamlega ástæðu til þess, að vjer getum trygt oss góðan markað á refaskinnum með lögum þeim, sem hjer eru í smiðum. Okkar hólmi er svo litill, að það getur engu verulegu breytt um markað refaskinna, þó við friðum hann með þessum hætti. Hv. framsm minni hl. (S. St.) vildi rjettlæta frv. með því að Ameríkumenn ætluðu að fara að semja bannlög svipuð þessum. Það kann vel að vera, að þar í landi sjeu einhverjir svipaðrar skoðunar um þetta, eins og háttv. þm, (S. St.), en engin ástæða er fyrir oss að stökkva upp til handa og fóta fyrir það, þótt um þetta sje rætt í Ameríku.

Þá vildi háttv. minni hluti (S. St.) og rjettlæta frumvarpið með því, að þetta væri ekki til hagsmuna fyrir eyjabúa eina; refarækt mætti engu síður koma upp á landi. Það kann satt vera, og hefi jeg ekki borið móti því, að rækta megi refa á landi; en meira kostar það. Á landi þarf alstaðar góðar girðingar, en þeirra er ekki hin sama þörf í eyjum, sumstað-

ar alls engin. Að visu kann það að geta komið fyrir, að refar hlaupi á isunum upp á land. En til þess að varna því, þarf ekki annað en eyjabúar afgirði refaland sitt eins og meginlandsbúar verða jafnan að gjöra, og verður refarækt þá engu óruggari í eyjum en á landi uppi. Það tjáir ekki að neita því, að eyjabúar standa best að vigi með refarækt, og geta haft mest hlunnindi af henni. En þeir eru fæstir, sem í eyjum búa, og fáir stunda hana enn á meginlandinu, hvað sem verður. Hjer er því verið að sjá fyrir hagsmunum fárra manna, en eigi fjöldans. Og eins og jeg hefi áður tekið fram, kemur sölubannið líka niður á refaræktarmönnum, áður en líkur, svo við það skerðast hagsmunir þeirra að nokkru.

Jeg skil ekki hvernig háttv. framsögum. minni hlutans (S. St.) getur haldið því fram, að frv. þetta sje til þess að efla almennings gagn.

Loks vil jeg enn undirstrika það, að ef gjaldþol einstakra manna vex við það, að atvinnuvegur þeirra nýtur sjerstakrar verndar, þá má ekki síður vænta þess, að gjaldþol fjöldans rýrni við þau höft, sem verndunin leggur á atvinnurekstur hans.

Frjáls verslun er eflaust best hjer eins og annarstaðar; vjer Íslendingar ættum sannarlega að muna einokunina og það ilt, sem af henni leiddi, og fara varlega í að skerða verslunarfrelsið. Veitir ekki af að gjalda jafnan varhuga við, þegar á að fara að hefta það, þótt í smáu sje. „Á mjóum þvengjum læra hvolparnir að stela“. Og þessi smáu verslunarhöft geta áður en varir orðið að stórum hindrunum, ef á annað borð er gengið inn á þá braut, að leggja þau á.

Magnús Pjetursson: Jeg hefi ekki miklu að bæta við hina snjöllu ræðu hv. framsögum. minni hlutans (S. St.). Það dugar líklega hvort sem er ekki að malda í móinn; forlög frumvarpsins munu að líkindum fyrirfram ákveðin. Sjerstaklega vil

jeg þó íhuga, hvort það muni vera rjett í nefndarátliti meiri hlutans, að hægt muni vera fyrir þá, sem refa vilja ala upp, að fá nóga refa, þótt útlutningur sje leyfður. Þótt þessu hafi verið haldið fram, verð jeg að vjefengja það. Jeg veit til þess, að á Ströndum hafa þeir, sem refa ala, ekki fengið eins marga og þeir hafa viljað. Það má segja að þetta komi til af því, að þeir hafi ekki haft umboðsmenn til að kaupa fyrir sig nógu víða. En jeg efast stórum um, að það hefði nægt, því að sumir geta tekið á móti miklu, ef þeir á annað borð ættu kost á að fá refana. Komist refaræktin á víðar en nú, eins og öll líkindi eru til, þá má telja vist að hörgull verði á refum til að ala upp, og enn meiri hlýtur hann að verða, ef útländ samkeppni bætist við hina innlendu.

Þessi atvinnuvegur er enn á tilraunastigi, og er því enn meiri ástæða til að hlynna að honum fyrir það.

Háttv. framsögumaður meiri hlutans (K. F.) talaði um, að meiri kostnaður væri við að stunda refarækt á meginlandi en í eyjum. Það kann satt vera, ef um reglulega refarækt er að ræða, en það mun varla rjett, ef að eins er lögð stund á að ala refana upp til að fá af þeim skinnin. Til þess þarf ekki annað en að taka einhvern húskofa, setja í hann steinsteypu-gólf og reisa járnþynnur upp með veggjunum neðanverðum. Þannig er það gjört sumstaðar á Ströndum og lánast oft vel og hefir gefið góðan arð.

Háttv. framsögumaður meiri hlutans (K. F.) var að bera saman kostnað við girðing í eyjum og á landi. En þess er að gæta, að víða í eyjum er eigi unt að gjöra girðingar um refa, og er tvent sem því veldur. Landshættir eru sumstaðar þannig, að ekki er hægt að setja upp öruggar girðingar; og í öðru lagi hagar víða svo til, að mönnum mundi ekki detta í hug, að loka refa inn í girðingum í eyj-

um, þó hægt væri. Fjara er þar svo góð, að eflir að refarnir eru fullvaxnir, fá þeir mikið af fæðu sinni úr henni, bæði dauða fugla og annað; en girðingin mundi útiloka tófurnar frá því að komast í fjöruna.

Svona hagar til um eyjar, sem jeg þekki; með öðrum orðum að ómögulegt er að stunda refarækt í þeim, en einungis refaeldi.

Háttvirtur framsögumaður meiri hlutans (K. F.) hefir enn ekki getað sannfært mig um það, að hægt sje að fá góða refa víða úr löndum annarstaðar en frá Íslandi; hann hefir ekki fært neinar sannanir á það, svo þar stendur enn staðhæfing gegn staðhæfingu; hvorugur okkar veit það með fullri vissu. Það litur svo út sem refarækt muni bráðlega fara að verða almennur atvinnuvegur hjer í landi. Þegar menn komast að raun um, hvað litið það kostar að ala tófur upp til að slátra þeim, og þegar skinnin hafa náð fullu verðmæli, þá má telja vist, að margir fari að leggja stund á tófuræktina. Nú meðan skinnin eru í þessu háa verði, væri það ekki rjett gjört af þinginu, að reyna ekki að hlynna að þessum nýja atvinnuvegi.

ATKVGR.:

1. gr. frv. feld með 7 : 6 atkv. að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já:

nei:

Björn Þorláksson,	Steingrímur Jónsson,
Hákon Kristóferss.,	Eiríkur Briem,
Július Havsteen,	Guðm. Björnsson,
Karl Einarsson,	Guðm. Ólafsson,
Magnús Pjetursson,	Jósef Björnsson,
Sigurður Stefánss.,	Karl Finnbogason,
	Kristinn Danielsson.

Forseti lýsti yfir því, að frumvarpið væri þar með

fallið.

6. Hvalveiðamenn.

Á 9. fundi í Ed., miðvikudaginn 15. júlí, var útbýtt

frv. til laga um viðauka við lög um hvalveiðamenn nr. 67, 22. nóv. 1913.

Á 11. fundi, föstudaginn 17. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 95).

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Þegar frumvarp það um hvalveiðamenn, sem nú er orðið að lögum, var hjer til umræðu í fyrra, var mikið rætt um það, hvort hvalveiðamennirnir mundu eigi koma fram með skaðabótakröfur, ef frumvarpið yrði að lögum, og hvernig þeim kröfum mundi reiða af.

Nefndin hjer í deild gjörði sjer mikið far um að rannsaka þetta. Fyrir milli-göngu norska ræðismannsins í Reykjavík gjörði hún fyrirspurn til stjórnarinnar í Noregi um það, hvort hvalveiðamennirnir þar í landi hetðu höfðað skaðabótamál, þegar hvalveiðar voru þar lögðar, og ef svo hefði verið, hvort þeir hefðu fengið sjer dæmdar skaðabætur. Svarið var ókomið í þinglok, og rjedi nefndin til að frumvarpið yrði samþykkt, og varð það úr.

Rjett eftir þing kom svarið til stjórnarinnar hjer. Var þar skýrt frá því, að af 11 hvalveiðafjelögum í Noregi hefði að eins eitt höfðað skaðabótamál, en tapað því fyrir undirrjetti. Hin fjelögin hefðu fallið frá því að höfða skaðabótamál, en farið þó fram á, að sjer væri að nokkru bætt tjónið, sem af banninu leiddi; hefði svo Stórþingið norska samþykkt að veita þeim 280000 kr. í þessu skyni, eða sem svaraði hjer um bil $\frac{2}{3}$ af því tjóni, sem hvalveiðamennirnir töldu sig hafa orðið fyrir við bannlögin. Við umræðurnar í Stórþinginu kom það fram, að glöggir lögfræðingar ljetu það í ljós, að óvist væri að undirrjettardómurinn stæði óhaggaður, væri málinu lengra haldið. Víst er það, að Stórþingið veitti þessar skaðabætur. Ef þessar upplýsingar hefðu verið komnar á

meðan um málið var fjallað hjer í fyrra, þá getur vel verið að því hefði reitt öðruvísi af.

Nú hefir það borið við síðan frumvarpið var samþykkt og er orðið að lögum, að hvalveiðamaðurinn M. C. Bull, sem rekið hefir hvalveiðar í Hellisfirði eystra, hefir sent skaðabótakröfu til landsstjórnarinnar. Hann hefir sent sundurliðaðan reikning yfir það, hvað byggingar á hvalveiðastöðinni kosti, og nemur það alls 86000 kr. Fer hann fram á, að sjer verði veittar 50000 kr. skaðabætur fyrir eignatjón það, er lögin frá 22. nóv. 1913 baki sjer, og svarar það hjer um bil til þess, sem hvalveiðamennirnir fengu í Noregi.

Nú er Alþingi í sjálfsvald sett, hvort það vill fara að dæmi Stórþingsins norska og veita skaðabæturnar, eða láta það ógjört; hygg jeg að það muni taka þann kostinn fremur, ef um það tvent er að velja. En það er til þriðji vegurinn. Jeg tel það eigi ósanngjarnt, að þeim hvalveiðamönnum, sem enn eru hjer í landi, væri veitt einhver ívilun. Nú munu ekki vera nema tvö hvalveiðafjelög hjer í landi, annað í Jökulfjörðum vestra og hitt fjelag Bulls. Hefi jeg heyrt að Bull stundi ekki hvalveiðar hjer í ár, en sje að reyna að selja útgjörð sína. Hinn hvalveiðamaðurinn hefir líka dregið saman seglin; áður hafði hann 7—8 báta, en í fyrra munu þeir ekki hafa verið nema 3—4. Það er því alt útlit fyrir, að hvalveiðar, stundaðar hjeðan frá landi, sjeu í þann veginn að hætta. Hvölunum hefir fækkað svo mjög, að útvegurinn hefir ekki borgað sig að undanfögnu, og ekki útlit fyrir að breyting til bóta verði á því í bráð.

Hvernig sem á málið er litið, sýnist mjer ráðlegast, að þingið taki frumvarpinu vel og veiti undanþágu þá, sem farið er fram á. Mikil sanngirni mælir með að undanþága sú sje veitt, sem frumvarpið nefnir, en hins vegar er í því fyrirgirt að þeir, sem hennar njóta, geti aukið útveg

sinn, frá því sem nú er, eða ný fjelög verði sett hjer á stofn. Það má vel vera að rjett sje að skipa nefnd í málið, þótt jeg gjöri það ekki að svo stöddu að minni tillögu.

Karl Einarsson: Jeg varð hálfhissa, þegar jeg sá frumvörp þetta koma fram, og sjerstaklega undraðist jeg að sjá háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) gjörast flutningsmann þess; því að mjer var sagt, að hann hefði í fyrra verið einn af aðalstuðningsmönnum laga þeirra, er hann vill nú fá breytt. Að minu álitu hefir ekkert það komið fram síðan í fyrra, er sje þess eðlis að ástæða sje til að breyta lögunum frá 22. nóv. 1913 um hvalveiðamenn, eða rjettara sagt ónýta þau eins og hjer er stefnt að.

Jeg veit ekki betur en lögin í fyrra væru sett til að friða hvali hjer við land. Ef þetta frumvarp fær framgang, þá er loku skotið fyrir það, að hvölum fjölgi hjer í höfum umhverfis landið, svo að í stað þess að þeim fjölgi má jafnvel búast við að þeir gangi enn meir til þurðar, ef þessum tveim fjelögum, sem mjer er sagt að frv. þetta sje framborið fyrir, verður leyft að halda áfram að drepa þá.

Af hverju er svo frumvarp þetta komið fram? Af ræðu háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) var helst að ráða, að það væri borið fram vegna þess, að hvalveiðamaðurinn M. C. Bull hefði komið fram með skaðabótakröfu til landssjóðs.

Jeg skil ekki í hvernig manni þessum getur dottið í hug, að koma með skaðakröfu fyrir tjón, sem hann hefir eigi enn orðið fyrir, því að eins og kunnugt er, ganga lögin um hvalveiðamennina ekki í gildi fyr en 1. okt. 1915.

Krafan er því fjarstæða ein, og henni ekki gaumur gefandi. Auk þessa er maðurinn hættur hvalveiðum hjer, eftir því sem sýslumaðurinn í Suður-Múlasýslu hefir skýrt mjer frá, og banna þó engin lög honum að stunda þær hjer í sumar og

að sumri. Hann hefir því ekki hætt þeim fyrir það, að lögin leggi hindranir í veg hans, heldur af því að honum hefir þótt þær borga sig ekki. Nú er svo komið, að Norðmönnum þykja hvalveiðar borga sig miklu betur í suðurhöfum en norður frá, og því hafa þeir flutt sig á veiðistöðvar þar, en hvarflað hjeðan frá landi. Alt þetta styður þá skoðun mína, sem jeg lýsi yfir að jeg hefi á þessu máli, að hjer geti ekki komið til mála, að þessi fjelög, sem hjer eiga enn þá einhver tæki til hvalveiða, eða stunda þær, komi í alvöru fram með neina skaðabótakröfu á hendur landssjóði. Það, sem sagt er viðvikjandi kröfu M. C. Bulls, sannar fyllilega, að hann hefir engan rjett til skaðabóta. Þegar litið er á málið frá almennu sjónarmiði, kemur brátt í ljós, að bæði hjer og annarstaðar eru iðulega sett lög, sem segja má um, að þau hnekki atvinnu ýmsra einstakra manna og valdi þeim tjóni, beinlínis eða óbeinlínis. Jeg skal að eins minna á aðflutningsbannlögin á áfengi hjer hjá oss. Veit jeg ekki betur en bæði þingið og lögfræðingar yfirleitt hafi þá skoðun, að eigi muni þeir, sem vinsölu stunda, geta átt rjett til skaðabóta, þótt þeim sje bönnuð vinsala eftir næsta nýár. Þess hefir verið getið, að Norðmenn hafi farið fram á skaðabætur, er þeim voru bannaðar hvalveiðar heima hjá sjer. Þó var það að eins eitt fjelag af ellefu, eftir því sem háttv. flutningsmaður (S. St.) sagði, er höfðaði skaðabótamál, og það tapaði þessu máli fyrir undirrjetti. Þetta mun vera rjett hermt hjá háttv. flutningsmanni (S. St.), en hann gat ekki hins, að fjelögin höfðu gjört fyrirspurn um málið til lögfræðisdeildarinnar við háskólann í Kristjaníu, og veit jeg ekki betur en hún gæfi það einróma svar (responsum), að þau hefðu engan lagalegan rjett til skaðabóta. Þá var það, að eitt fjelagið höfðaði eigi að síður mál, og fór um það eins og áður er getið, en hin öll sneru sjer til Stór-

þingsins og fóru þess á leit, að sjer yrði veitt úr ríkissjóði einhver upphæð til að bæta sjer að einhverju tjón það, er þau töldu sig hafa orðið fyrir við bannlögin. Komst Stórþingið að þeirri niðurstöðu, að sanngjarnt væri að veita þeim nokkra úrlausn. Þó efast jeg mjög um, að skaðabæturnar hafi numið $\frac{2}{3}$ af tjóninu; til þess sýnast 280,000 krónur vera oflag upphæð.

Hjer horfir málið töluvert öðruvisi við en í Noregi; það voru innbornir þegnar ríkisins og sjálfsagt stórir og öflugir gjaldendur, sem skaðabæturnar fengu, en hjer er um menn að ræða, sem að eins hafa annan fótinn í landinu og flutt hafa meginarð atvinnu sinnar út úr landinu til annars lands. Hjer mælir því ekkert með þessari kröfu.

Það er alment álit í Noregi, að hvalveiðamennirnir hafi eigi átt nokkurn lagarjett til skaðabóta. Jeg skal láta það ósagt, hvort einhverjir glöggir lögfræðingar kunni að hafa haldið hinu gagnstæða fram í Stórþinginu. En ómögulegt er það ekki, að þeir hafi þá verið meðeigendur í einhverju fjelaginu, umboðsmenn eða ráðunautar, og gat það haft nokkur áhrif á skoðun þeirra á málinu, og varla mun Stórþingið hafa veitt skaðabótafjeð vegna raka þeirra, heldur af hinu, að því hafi þótt það sanngjarn, eftir því sem á stóð.

Þegar nú svo er komið, að hvalveiðarnar hafa ekki borgað sig hjer að undanfórnu, þá virðist öll sanngirniskrafa til skaðabóta falla niður, hvað sem öðru liður.

Að því er snertir M. C. Bull hvalveiðamann, þá má geta þess, auk þess sem áður er sagt, að hann hefir lýst því brjeflega yfir við hlutaðeigandi sýslumann, að hann sje nú hættur veiðum hjer við land. Krafa hans er því algjörlega út í loftið. Hvort það kann að vera heppilegt að semja við þann eina hvalveiðamann, sem nú er eftir, tel jeg mikið vafamál. En af þeim ástæðum, er jeg áður hefi tekið fram, er jeg algjör-

lega mótfallinn því, að nefnd verði skipuð í frv., en leyfi mjer að leggja til að það verði felt nú þegar.

Ráðherra (Hannes Hafstein): Hättv. síðasti ræðumaður (K. E.) gjörði engan greinarmun á skaðabótum fyrir eignatjón og á skaðabótum fyrir atvinnumissi, en sá greinarmunur er einmitt nauðsynlegur í þessu máli. Bar hann þessi lög saman við lögin um aðflutningsbann á áfengi, og taldi að ekki væri meiri ástæða til skaðabóta hjer en þar. En samlíkingin er ekki alveg rjett, því að aðflutningsbannlögin valda að visu atvinnutjóni, en ekki beinu eignatjóni. Þau lög hafa ekki svißt menn eða gjört mönnum verðlaus eða verðlitol hús eða dýrar vjelar, svo sem þessi lög gjöra. Í Noregi voru víst flestir lögfræðingar á einu máli um það, að ríkissjóði bæri ekki skylda til að borga skaðabætur fyrir það atvinnutjón, sem lögin um bann gegn hvalveiðum þar höfðu í för með sjer fyrir hvalveiðamenn. En um hitt voru skiftar skoðanir, því að mjög margir helstu lögfræðingar, hæstarjettardómarar og aðrir vitrir menn töldu það sjálfsagt, að minsta kosti eftir anda laganna, að bæta hvalveiðamönnum það eignatjón, er þeir biðu við það, að þeim yrðu ónýtt bræðsluhús, katlar, ýmsar vjelar, sem til hvalafurða notast, og fleira þessháttar. Þótt sumum lögfræðingum þætti nokkurt vafamál hvort ríkissjóður Norðmanna yrði skyldaður með dómi til þess að bæta slikt eignatjón, þá voru allir samála um, að sanngirni mælti með því að slikt tjón yrði bætt, þó það ef til vill væri ekki lagaskylda. Varð það því úr að sætst var á málið til þess að komast hjá þeirri rekistefnu, er mat á hvalstöðvahúsum, kötlum og öðru þessháttar hefði haft í för með sjer. Jeg fyrir mitt leyti hallast að þeirri skoðun að samkvæmt stjórnarskrá, vorri sje landssjóður skyldur að bæta hvalveiðamönnum það tjón, er þeir biða á eignum sínum vegna þessara laga, því að svo er ákveðið í 50. gr. stjórnarskr., að engan

megi svifta eign sinni, nema fult verð komi fyrir. En það er sama sem að menn sjeu sviftir eign sinni, ef hún er gjörð þeim alveg verðlaus, eins og verða mun um þau sjerstöku tæki og áhöld, hús og lóðir, sem að eins hafa verið tilbúin, tilfengin og notuð til hvalveiðanna og hafa ekki verðmæti til annars. Ef lögin standa óbreytt er jeg því hræddur um að landssjóður verði með dómi skyldaður til að greiða hvalveiðamönnum skaðabætur fyrir eignatjón þeirra; hversu miklar get jeg ekki sagt um, en jeg hefi ástæðu til að ætla að þær mundu nema talsverðri upphæð. En þótt landssjóður yrði ekki dæmdur að lögum til að bæta þetta tjón, þá sýnist mjer hann ekki geta sýnt þá ósanngirni að láta það vera óbætt, einkum nú, þegar rikissjóður Norðmanna hefir riðið á vaðið og greitt skaðabætur góðfúslega. Slikt mundi verða ilt til afspurnar og landi voru til litils sóma.

Sami háttv. ræðumaður (K. E.) vildi gjöra lítið úr skaðabótakröfu Bulls hvalveiðara, vegna þess að lögin væru enn ekki gengin í gildi og af því að hann væri nú hættur veiðum hjer við land. En hann rak hjer veiðar þegar lögin voru hjer til meðferðar í fyrra og lýsti þá yfir því, að hann mundi gjöra kröfu til skaðabóta, vegna þess að honum yrði ómögulegt að selja stöð sína ef lögin gengu í gildi. Honum var þá svarað því, að óvist væri hvort lögin næðu fram að ganga, og varð þá ekki meira úr brjefaskiftum að sinni. En nú hefir hann sent stjórninni þessa kröfu, sem háttv. þm. er kunnugt, sem eiginlega er tilkynning um að hann haldi rjettarkröfu sinni fastri. Og ef til máls kemur, hygg jeg að hann eða málfærslumaður hans mundi leitast við að færa sönnur á, að hann hafi beðið tjón, vegna þess að lögin voru samþykkt, jafnvel þótt hann hafi hætt við veiðina — vegna laganna — áður en þau komu til framkvæmda. Ef þetta frv., sem nú liggur fyrir, verður að lögum, þá

fellur allur grundvöllur fyrir skaðabótakröfum niður. Þeir hvalveiðamenn, sem nú eru hjer við land, fá þá að halda veiðum sínum áfram með þeim bátafjölda, sem nú hafa þeir, að eins bannað að auka útveg sinn frá því, sem nú er, eða afhenda rjettinn öðrum, og held jeg að þá muni þeir eigi geta fengið sjer dæmdar neinar skaðabætur, og þá yrði það ekki kölluð ósanngirni, þó að þingið vildi ekki greiða þeim þær. Ef frv. þetta verður samþykkt, þá mundu hvalveiðarnar smátt og smátt og innan skams falla úr sögunni, þar sein engar nýjar stöðvar yrðu reistar eftir lögunum frá 1913, og mundu þau lög því ná þeim tilgangi sínum að friða hvali hjer við land, ef það er á annað borð mögulegt. En jeg fyrir mitt leyti er vondaufur um að hægt verði að stöðva eyðingu hvalanna með því að banna hvalveiðamönnum með lögum, að hafa bæki-stöðvar sínar hjer á landi, því með þeirri kunnáttu og með þeim vjelum, er menn nú hafa ráð á, munu hvalveiðamenn sjá einhvern veg til þess að halda áfram veiðum sínum, þrátt fyrir slikt bann, t. d. með því að hafa fljótandi stöðvar einhverstaðar í norðurhöfum. Þau munu ekki verka sem *friðunarlög*, enda fara eins og kunnugt er alls engar hvalveiðar (dráp hvala) fram á voru löggjafarsviði, heldur langt til hafs. Aðalárangurinn af þeim lögum verður því að likindum sá, að landssjóður er sviftur þeim tekjum, er hann hefir af því, að hvalveiðamenn hafa lagt upp hjer á landi, og sveitasjóðir missa einnig miklar tekjur, er þeir hafa haft af hvalveiðastöðvunum. Hagurinn af þessum lögum mun verða vafasamur eins og af öðrum atvinnubannlögum og sliikum ófrelsislögum.

Karl Einarsson: Jeg skal ekki vera langorður að þessu sinni. Jeg vil að eins geta þess, að mjer var það fyllilega ljóst, að hjer er bæði um atvinnu og eignatjón að ræða. En jeg get ekki sjeð að eigna-

tjónið sje annað en sá kostnaður, sem leiðir af því að flytja hús og vjelar hjeðan af landi burt. Hæstvirtur ráðherra sagði, að í Noregi hefði öllum komið saman um að hvalveiðamenn ættu heimtingu á skaðabótum fyrir eignatjón, en þetta getur ekki verið rjett, því að samkvæmt þeim upplýsingum sem jeg hefi fengið, var alt juridiska fakultetið sammála um, að þeir ættu engan rjett til skaðabóta, hvorki fyrir atvinnu nje eignatjón. Að eins einn fór í mál við stjórnina og tapaði málinu. Það er heldur ekki rjett, að eignir hvalveiðamanna hjer á landi verði verðlausar, heldur verða hvalveiðamenn að eins að flytja þær af landi burt. Að lokum vil jeg taka það fram, að verði þetta frumvarp að lögum, þá er þar með komið á einokun með hvalveiðar, þar sem 1—2 mönnum er leyfð slík veiði hjer við land, en öllum öðrum er bægt frá, og mjer finst að það sje jafnvel betra að greiða hvalveiðurum nokkrar skaðabætur heldur en að veita einum manni einkaleyfi til þess að reka þessa atvinnu. Hins vegar skil jeg lögin svo, að hvalveiðamenn geti ekki fært rjett sinn yfir á aðra, geti ekki selt stöðvar sínar svo að veiðirjetturinn fylgi. Sje þetta rjett skilið, þá fellur um sjálfa sig sú röksemdaleiðsla ráðherra, að með þessum lögum sje komið í veg fyrir að landssjóður verði skaðabótaskyldur. Því að ef Bull á nú heimtingu á skaðabótum fyrir það tjón, er hann biður við að geta ekki selt stöð sína, þá mundu þessir menn einnig á sínum tíma eiga rjett á skaðabótum fyrir það, að þeim er meinað að selja sínar stöðvar. Lögin næðu því ekki tilgangi sínum að þessu leyti.

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg skal geta þess, í viðbót við það, sem hæstvirtur ráðherra sagði, að þing Norðmanna tók það fram, að skaðabætur þær, er rikissjóður Norðmanna greiddi, væru að eins bætur fyrir eignatjón, en ekki fyrir atvinnutjón; allir hvalveiðabátar og skip

því frá taldir, og er þá skiljanlegt, hvers vegna upphæðin var ekki hærri en 280 þús. kr. Að þetta frumvarp ónýti þann tilgang laganna, að friða hvalina get jeg ekki sjeð, þar sem mönnum er það fullkunnugt, að nú eru að eins tveir menn eftir, er stunda hvalveiðar hjer við land, og annar þeirra um það leyti að hætta. Það er því ekki ástæða til að ætla, að eins mikið verði drepð af hvölum, eins og ef veiðin væri öllum frjáls. Háttvirtur þm. Vestm. (K. E.) sagði, að það hefði verið öðru máli að gegna, þótt Norðmenn hefðu greitt hvalveiðamönnum skaðabætur, þar sem verið hefði að ræða um góða borgara í landinu. En jeg vil segja að þeir menn, sem hjer er um að ræða, hafa einmitt verið með bestu borgurum þessa lands. Þeir hafa greitt mikil gjöld í landssjóð og þá ekki síður til sveitafjelaganna, þar sem þeir hafa verið búsettir, og má því vel líta á málið frá því sjónarmiði einnig hjer á Íslandi. Sami háttvirtur þingmaður sagði, að hjer væri verið að koma á einokun. Það kveður nú orðið ávalt við þann tón, að verið sje að koma á einokun, ef um einhverjar undanþágur frá lögum er að ræða. En jeg get ekki sjeð að þetta sje rjett. Aðaltilgangur laganna er sá, að sporna við frekari eyðingu hvalanna, og þeim tilgangi munu lögin ná þrátt fyrir þessa undantekningu. Því að jeg get ekki sjeð, að mikil hætta stafi af þeim eina hvalveiðamanni, sem nú er eftir, einkum þar sem líkur eru til að hann muni hætta innan skamms. Verður þessi undantekning þá þýðingarlaus. En á hinn bóginn losast landssjóðurinn við málsókn, er getur haft ærinn kostnað í för með sjer og óvist um úrslit hennar.

Steingrímur Jónsson: Jeg ætla ekki að fara mörgum orðum um málið við þessa umræðu. Jeg var mótfallinn þessum lögum, þegar þau voru hjer til meðferðar í fyrra, af því jeg áleit þau gagnslitil og óheppileg. Jeg álit því þá breyt-

ingu, sem hjer er farið fram á, heppilega, þar sem hún losar landssjóð við að greiða hvalveiðamönnum skaðabætur fyrir eignatjón þeirra. Skal jeg svo ekki fjölyrða frekar um málið, því að hæstvirtur ráðherra hefir bent á, að landssjóður geti ekki, eins og lögin nú eru, komist hjá bótum fyrir eignatjón. En þar sem viðbúið er að skoðanir manna um þetta mál sjeu allskiftar og nauðsynlegt er, að þingið kynni sjer alt hið sanna um gang þessa máls hjá Norðmönnum, þá legg jeg til að þriggja manna nefnd sje skipuð í málið.

ATKVGR.:

Frumvarpinu visað til 2. umræðu með 9:1 atkv.

Samþykkt í einu hljóði að skipa þriggja manna nefnd í málið og í hana kosnir:

Sigurður Stefánsson,

Karl Finnbogason,

Jósef Björnsson.

2. umr. á 19. fundi, mánudaginn 27. júlí (A. 95, n. 198).

Framsm. meiri hl. (Sig. Stefánsson): Jeg vil leyfa mjer að fara þess á leit, að þetta mál verði tekið út af dagskrá, með því að svo margir af háttv. deildarmönnum eru fjarstaddir.

Forseti tók málið út af dagskrá.

Frh. 2. umr. á 20. fundi, þriðjudagdaginn 28. júlí (A. 95, n. 198).

Eftir ósk framsögumanns meiri hluta nefndarinnar tók forseti málið enn af nýju út af dagskrá.

Frh. 2. umr. á 21. fundi, miðvikudaginn 29. júlí (A. 95, n. 198).

Framsögum. minni hlutans (Karl Finnbogason): Jeg hafði búið við, að háttv. framsögumaður meiri hluta nefndarinnar mundi taka fyrstur til máls, en úr því hann gjörir það ekki, vil jeg nú þegar gjöra grein fyrir skoðun minni á málinu. Jeg hefi ekki getað orðið sammála háttv.

meðnefndarmönnum mínum og tel mjer það því skylt.

Jeg gjöri ráð fyrir að tilgangur laganna frá þinginu í fyrra „um hvalveiðamenn“ hafi verið sá, að friða hvalina hjer við land og sporna við eyðingu þeirra. Skilyrði þess, að þau nái tilgangi, er auðvitað það, að þau *gangi í gildi* og þeim *sé beitt*.

En verði þetta frv. að lögum, er loku skotið fyrir, að hin lörgin nái tilgangi, því samkvæmt því á *ekki að beita þeim*.

Svo sem kunnugt er, eiga lögin um hvalveiðamenn að gilda frá 1. okt. 1915 til 1. jan. 1925 — eða full 9 ár. Ef nú sú undanþága frá lögunum verður samþykkt, sem farið er fram á í frv. því, sem hjer liggur fyrir, þá sje jeg ekki betur en að loku sje skotið fyrir það, að þau geti komið að haldi. Þeir menn, sem nú reka hvalveiðar hjer, geta vel lifað hin næstu 9—10 ár, og er miklu síður ástæða til þess að halda, að þeir á þeim tíma muni hætta við atvinnu sína, ef allir keppinautar verða útilokaðir. Og það má sannarlega undarlegt heita, ef Alþingi nú ætlar að fara að lögvernda hvaladráp, eftir að hafa samþykkt hvalafríðunarlögin í fyrra.

Menn hafa fært það fram til varnar frv. þessu, að það ætti að koma í veg fyrir væntanlegar skaðabótakröfur af hendi hvalveiðamanna og firra landssjóð skaðabótageiðslu. En það hefir verið tekið fram hjer í deildinni, og jeg hygg, að það sje sannanlegt, að hvalveiðamennirnir hafi engan lagalegan rjett til skaðabóta. En ef til vill mælir þó sanngirnin með, að þeim verði greiddar skaðabætur. Jeg hygg að svo sje ekki. Því hefir verið haldið fram, að hvalveiðar hafi borgað sig ver og ver hin síðari ár og því talin líkindi til, að hvalveiðamennirnir mundu hætta án allrar lagaþvingunar. Ef þetta er satt, hlýtur hver maður að sjá, að það nær engri átt að greiða mönnum bætur fyrir tjón af að hætta þeirri atvinnu, sem þeir sjálfir jata, að sje einskis virði.

Mjer virðist því hvalveiðamennirnir hvorki geta átt lagalegan rjett nje sann-
girniskröfu til skaðabóta.

En þótt þeir ættu rjett til skaðabóta, þá verður ekki komið í veg fyrir kröfur þeirra, nje landssjóður leystur undan skyldunni með því að veita undanþágu frá lögunum. Því það er auðsætt, að ef mennirnir hafa rjett til skaðabóta 1915, þá hafa þeir sama rjett 1925, svo framarlega sem þeir halda áfram. Og undanþágan veitir þeim, með þeim einkarjetti, sem þeir eignast, ef lögin ásamt henni verða í gildi, svo góða tryggingu, sem auðið er, fyrir því, að þeir geti haldið áfram veiðunum.

Mjer virðist með þeirri löggjöf, sem hjer er um að ræða, verið fundið örugt ráð til að *tryggja hvaladráp — eyða hvölum* hjer við land. En það hefir líklega ekki verið meining þingsins að gjöra það, þegar það afgreiddi lögin í fyrria.

Það er auðsjeð, að hv. frumvarpsmenn og hv. meðnefndarmenn minir hafa það á samviskunni, að undanþága muni illa duga. Þess vegna slá þeir varnagla, vilja þrengja kosti hvalveiðamanna svo, að þeir njóti ekki þess rjettar, er undanþágan veitir í orði kveðnu. Í frv. er hvalveiðamönnum bannað að fjölga skipum sínum eftir að lögin ganga í gildi. En hv. meðnefndarmönnum mínum þykir þetta ekki nóg. Þeir vilja líka banna þeim að flytja inn nýjar vjelar og hluta úr vjelum til hagnýtingar hvalafurða. Þetta þykir mjer lítt drengilegar aðfarir, að leyfa atvinnuna, en gjöra samt sem áður ókleift að reka hana. Jeg tel það sóma þingsins ósam-
boðið, að taka það aftur með annari hendinni, sem það gefur með hinni. Jeg fæ ekki sjeð, að þetta bann gegn fjölgun skipa komi að nokkru gagni, því að hvalveiðamennirnir geta fjölgað skipum áður en lögin ganga í gildi og haft þau hjer að nafni til veiða, þegar lögin ganga í gildi. Svo geta þeir sent þau hvert í heim, er þeim sýnist, því þeir þurfa ekki

að nota þau til veiða hjer, fyr en þeim þykir ástæða til. Á þessum skipum geta þeir flutt áhöld, hvenær sem þá vanhagar um þau, án þess mögulegt sje að koma í veg fyrir það.

Niðurstaða mín er því sú, að lög þessi hljóti að tryggja það, að hvalveiðamenn haldi áfram að reka hjer atvinnu sína, ef mögulegt er að tryggja það.

Lögin um hvalveiðamennina frá þinginu í fyrria ná þá ekki tilgangi sínum.

Og skaðabótakröfurnar vofa yfir eftir sem áður, svo undanþágan nær ekki heldur tilgangi sínum.

Ef um tvent væri að velja, annaðhvort að samþ. undanþáguna eða nema úr gildi lögin um hvalveiðamenn, til að komast hjá skaðabótum, þá vildi jeg miklu heldur nema lögin úr gildi. Það væri hreinlegt, en þó til minunar þinginu. En meti menn lögin svo mikils, að þeir vilji halda þeim, þá er drengilegra þjóð og þingi, að slá engu af, en greiða sanngjarnar skaðabætur fyrir að hafa rænt menn rjetti og spilt eignum þeirra.

Loks vil jeg benda á það, að engin nauðsyn er að ráða þessu máli til lykta nú, fyrst lögin ganga ekki í gildi fyr en að hausti. Það er því tillaga mín, að frv. sje felt og málið látið biða næsta þings. Meðan getur stjórnin búið það betur undir, og þingið sjeð hverju fram vindur með hvalveiðamennina.

Framsögum. meiri hl. (Sig. Stefáns-son): Jeg skal ekki fara mörgum orðum um þetta mál. Þetta er ekki neitt stórmál, þótt hv. þm. Seyðf. (K. F.) hafi reynt að gjöra úlfalda úr þessari litlu mýflugu. (*Karl Finnbogason*: Koma flugurnar enn!) Já, háttv. þm. Seyðf. (K. F.) er sá flugnahöfðingi. Jeg skýrði frá því við 1. umr., hver væri ástæðan til þessa frv., að tilgangurinn væri að losa landssjóð við alla skaðabótageiðslu til þeirra hvalveiðamanna, er enn stunda hjer veiðar. Það er misskilningur, að þeir

geti ekki gjört skaðabótakröfur. Það er ekki hægt að girða fyrir, að þeir gjöri þær. Jeg tók það fram, að jeg byggist ekki við, að þingið hjer vildi fara að sem Stórþingið norska og veita fje til að fullnægja skaðabótakröfum þeirra. Ef þessir menn, sem gjöra skaðabótakröfur til landssjóðs, fara í mál, þá hlýtur það að verða landssjóði til kostnaðar, hvernig sem málið fer. En jeg vildi girða fyrir að landssjóður hefði nokkurn kostnað af þessu.

Hv. þm. Seyðf. (K. F.) sagði í öðru orðinu, að óvíst væri, að þessir hvalveiðamenn hjeldu áfram atvinnu sinni hjer, því að þeir græddu lítið á henni. En getum við losast við skaðabætur fyrir dómsstóli fyrir því? Þeir fara ekki að segja það þar, að þeir hafi tapað, og það verður erfitt að sanna það.

Jeg fæ ekki sjeð, að skaði geti orðið að frv., þótt það verði samþykkt, því að þessir hvalveiðamenn eru á förum. Það er ef til vill engin þörf á frv., en það er framkomið í því skyni, að svifta þessa menn allri von um að vinna skaðabótamál við landssjóð. Hjer er ekki að ræða um að veita þeim skaðabætur fyrir atvinnutjón, en á það lagði hv. þm. Seyðf. (K. F.) áherslu. Stórþingið norska hefir ekki viljað veita bætur fyrir atvinnutjón, heldur að eins fyrir tjón á eignum, sem þeir hafa beðið við að þeir hafa orðið að rífa hús og þess háttar. Atvinnu sína geta þeir rekið annarsstaðar á bnettinum.

Hv. þm. Seyðf. sagði, að hvalveiðamenn hefðu sama rjett 1915 og þeir hafa nú, og það getur vel verið rjett. Það má vel vera, að þessi lög verði þá endurnýjuð.

Hv. sami þm. (K. F.) hjelt því og fram, að þeir gætu komið hingað með marga báta, áður en lögin gengju í gildi, og haldið áfram atvinnurekstri sínum. En slíkt eru hártoganir eða grýlur einar. Það væri óðs manns æði, ef þeir færu nú að kaupa báta upp á enga von um ágóða

af hvalveiðunum. Hitt má aftur vel vera, að það verði erfitt að „kontrollera“, að þeir flytji ekki inn nýjar vjelar eða hluta úr vjelum. En það er svo um margt í slíkri löggjöf, að ekki er gott að sjá um að lögunum verði hlýtt.

Aðaltílgangur frv. er sá, að losa landsjóðinn við að greiða nokkrar skaðabætur til hvalveiðamannanna út af bannlögunum í fyrri, og slíkt getur ekki talist óeðlilegt.

Magnús Þjetursson: Það var aðeins örstutt athugasemd.

Mig minnir, að það væri talað um það við 1. umr., að það, sem sjerstaklega hefði komið frv. þessu af stað, væri skaðabótakrafa frá Bull hvalveiðamanni. En jeg held, að ákvæði þessara laga nái eigi til hans. Í frv. stendur: „Bannákvæði laga um hvalveiðamenn frá 22. nóv. 1913 koma eigi til framkvæmda gagnvart þeim hvalveiðamönnum, sem nú reka hvalveiðar hjer“ o. s. frv. Mjer skilst svo, sem þetta ákvæði nái með öðrum orðum að eins til þeirra, sem nú stunda hvalveiðar. Bull rekur nú ekki, að sögn, hvalveiðar, hvað þá heldur 1. okt. 1915, þegar hvalafriðunarlögin koma til framkvæmda. Þessi ástæða fyrir frumv. er þar með úr sögunni.

Hv. meiri hluti nefndarinnar hefir komið með brtt., þar sem því ákvæði er bætt í frv., að eigi megi flytja inn nýjar vjelar nje hluta úr vjelum til hagnýtingar hvalafurðum. Sjest á henni, að flutningsmaður hefir fundið veilu í frv. En jeg álit brtt. gagnslausa, af því að nú er eigi að því komið, að lögin gangi í gildi. Hvort sem þeir bæta við sig bátum eða ekki, geta þeir birgt sig að vjelum og vjelahlutum, þangað til 1. okt. 1915, þegar lögin koma til framkvæmda. Það er því alveg gagnslaut að fara að banna slíkt nú á árinu 1914, einungis til þess að aðvara hvalveiðamennina um að birgja sig í tíma.

Guðm. Björnsson: Jeg er hv. flutnm. (S. St.) öldungis samdóma um, að ekki sje gef-

andi fje úr landssjóði til að halda við þessu hvalveiðabanni, er þingið samþykkt í fyrra. Að því leyti er það rjettmætt, að haun hefir horið þetta mál upp. En ef tryggja á landssjóð gegn kostnaði af þessum hvalveiðabannlögum, kys jeg helst, að það sje gjört á þann hátt að nema lögin úr gildi. Jeg get með engu móti felt mig við þetta frv. Árangur þess verður sá, að 1—2 mönnum er veitt einkaleyfi til að reka hvalveiðar 9—10 ár. Með þeim hætti verður lítt fullnægt tilgangi laganna, ef hann er nokkur. Jeg veit með vissu, að fyrirverandi stjórn óttaðist skaðabótamál af hendi hvalveiðamanna, og hugði að lands-sjóður mundi bera lægra hlut í því máli. Það hafa verið bornar brögður á, að ástæða væri til slíks ótta. Jeg kysi, að núverandi stjórn væri spurð um þetta. Ef hún er óttalaus um þetta efni, sje jeg ekki ástæðu til neinna ráðstafana af þingsins hálfu.

Jeg get ekki með nokkru móti sætt mig við að tryggja landssjóð gegn tjóni, með því að veita 1—2 mönnum einkaleyfi. Hvalveiðar geta orðið 1—2 mönnum arðsöm atvinnugrein, þótt hún sje það ekki, ef margir reka hana.

Jeg er samdóma hv. flm. (S. St.) um það, að tryggja beri landssjóð gegn útlátum. En ekki á þann veg, sem hjer er ætlast til. Jeg vil fela stjórninni málið til ihugunar. Ef þörf gjörist, má afgreiða málið í skjótu bragði á næsta þingi.

Jeg mun því greiða atkv. móti frv.

Kristinn Daníelsson: Aðeins órstatt athugasemd.

Mjer þykir rjettast, að frv. ná fram að ganga. Jeg var mótfallinn hvalveiðabannlögum í fyrra, — þótti þau óþörf. Aftur líkar mjer ekki brtt. á þgskj. 198. Þar stendur, að þeir megi eigi flytja inn nýjar vjelar nje hluta úr vjelum. Slíkt þykir mjer mjög ósanngjarnt. Vjelar geta orðið ónýtar, ef vantar í þær einhver stykki. Hvalveiðamenn á Vestfjörðum höfðu smiðastofu, en jeg sje ekki, hvort

þessir hvalveiðamenn hafa það eða ekki. Jeg er því algjörlega mótfallinn seinni parti tillögunnar. Frv. getur verið gott án hennar.

Framsögum. minni hl. (Karl Finn-bogason): Hv. þingm. Ísf. (S. St.) sagði, að jeg hefði farið rangt með orðið skaðabótakröfur. En hv. sami þingm. komst eins að orði seinna í ræðu sinni og sagði, að eigi væri hægt að koma í veg fyrir þær. Sannaðist þar, að hægra er að kenna heilræði en halda, og ljettara að vita aðra en gjöra vel sjálfur. Annars hirði jeg eigi um hártoganir hans.

Aðalástæða hans var sú, að hvalveiðamennirnir vær á förum, og því væru frv. hættulaust. En það er meiningarlaust að friða hvali fyrir þeim, sem vilja ekki veiða þá. Hvaða ástæða er til að friða hvali, ef enginn ásækir þá?

Gott þykir mjer, að hv. 6. kgk. (G. B.) er mjer samdóma um það, að rjett sje að fella frv. og láta málið biða næsta þings. Þá getur komið til mála að nema lögin úr gildi, ef menn vilja ekkert til vinna að hafa þau. Ef lögin eru góð, álit jeg, að eitthvað sje gefandi fyrir að halda þeim, og að landið geti staðið sig við að greiða þeim skaðabætur, er þau verða að tjóni. Annars er engin eftirsjón í þeim.

Jeg álit það rjetta athugasemd, sem hv. þingm. Strandamanna (M. P.) gjörði um Bull. En jeg vil benda hv. þm. á það, að Bull getur byrjað veiðar aftur áður en lögin ganga í gildi, ef honum sýnist. Og þá á hann rjettinn eftir sem áður.

ATKVGR.:

Víðaukatill. 198 feld með 8: 2 atkv.

Frv. felt frá 3. umr. með 7: 4 atkv.

7. Botnvörpuveiðar.

Á 13. fundi í Ed., mánudaginn 20. júlí, var útbýtt (í nefndarál. um frv. til laga um

breyting á lögum nr. 8, 6. apríl 1898, um bann gegn botnvörpuveiðum)

frv. til laga um bann gegn botnvörpuveiðum.

Á 17. fundi, föstudaginn 24. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 135).

Framsögum. Karl Einarsson: Jeg ætla að eins að vísa til þess, sem jeg sagði í gær um breyting á lögum um botnvörpuveiðar frá 1898. Jeg þakka sjerstaklega hv. umboðsm. ráðherra fyrir undirtektir hans undir breyting á þeim lögum. En það var eittatriði, sem hann skaut fram, hvort eigi væri rjett að taka inn í frv. ákvæði um að ætíð ætti að selja upptækan afla við uppboð. Það hefir verið litið svo á af stjórninni frá upphafi, að slíkt ætti að gjöra, nema ef sjerstaklega stæði á. Það hafa að eins verið gjörðar undantekningar einstöku sinnum Jeg held, að þetta fyrirkomulag sje heppilegast, að stjórnin hafi þó heimild til að gefa undanþágu, t. d. ef halda verður skipunum mjög lengi. Jeg sje ekki annað en þessu sje vel fyrir komið, ef það verður notað á heiðarlegan hátt, eins og gjört hefir verið að svo miklu leyti sem jeg þekki til.

ATKVGR.:

Fr. v. vísað til 2. umr. með 12 atkvæðum samhlj.

2. umr. á 19. fundi, mánudaginn 27. júlí (A. 135).

Framsögum. Karl Einarsson: Jeg hef engu við það að bæta, sem jeg sagði við síðustu umræðu þessa máls. Það fjekk þá svo góðar undirtektir, að jeg hygg óþarft að hafa langar umræður um það. En ef andmæli kynnu að koma fram gegn einstaka greinum frv., þá mun jeg reyna að svara þeim.

ATKVGR.:

1.—9 gr. frv. samþ. með 9 : 1 atkv., grein fyrir grein.

Fyrirsögn frv. samþ. án atkvgr.

Fr. v. vísað til 3. umr. í einu hlj.

3. umr. á 21. fundi, miðvikudaginn 29. júlí (A. 135).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.:

Fr. v. samþ. með 12 : 1 atkv. og sent Nd. (Sjá A. 275).

8. Raflýsing Ísafjarðarkaupstaðar.

Á 18. fundi í Ed., laugardaginn 25. júlí, var útbýtt

frv. til heimildarlaga fyrir landsstjórnina til að veita Ísafjarðarkaupstað alt að 60,000 kr. lán til raflýsingar.

Á 20. fundi, þriðjudaginn 28. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 224).

Eftir ósk flutningsmanns tók forseti frv. út af dagskrá og frestaði umræðu um það.

Frh. 1. umr. á 30. fundi, mánudaginn 3. ágúst. (A. 224).

Forseti tók málið út af dagskrá eftir ósk flutningsmanns, og frestaði umræðu um það.

Enn var frv. tekið til frh. 1. umr., á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst. (A. 224).

Steingrímur Jónsson: Jeg vil leyfa mjer að benda háttv. forseta og háttv. deild á, að það er meira en vafasamt, hvort þetta frv. er rjettilega flutt inn á þing samkv. 25. gr. stjórnarskrárinnar. Síðasta málsgrein þeirrar greinar hljóðar svo: „Frumvarpið til fjárlaganna, og eins frumvörp til fjárukalaga skal jafnan fyrst leggja fyrir neðri deild Alþingis“. — Jeg get nú ekki betur sjeð en að þetta frv. sje fjárukalagafrv., þó að það nefnist frv. til heimildarlaga, og kemur það því í bág við 25. gr. stjórnarskrárinnar, og það því fremur, sem fjárukalögin hafa verið feld í Nd. — Jeg hygg, að þingið hafi komist inn á mjög athugasaverða braut í þessu efni. Háttv. Nd. hefir felt fjárukalagafrv., sem nefnd hafði haft til meðferðar um mánaðartíma, en svo er í þess stað laumað inn í þingið hinum og þess-

um frv. til heimildarlaga. Hjer með er girt fyrir það, að fjárukalaganefndin geti haft nokkurn hemil á fjáruastrinum. Og hver veit nema sjálf fjárlögin verði feld á næsta þingi, og svo fyrir fult og alt lagt út á þá braut, að stjórna landinu með heimildarlögum. Mönnum finnast þetta ef til vill ófgar, en er það furða, þótt menn sjeu óvissir um, hvert stefnt sje, þegar Alþingi tekur upp á slíku háttalagi sem þessu. — Þar að auki vil jeg benda á, að nýlega hafa báðar deildir samþykkt frv., þar sem tekið er fyrir allar lánveitingar úr lands-sjóði. Jeg verð því að álíta, að alt mæli á móti þessu frv.

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg vil taka það fram, að meðan fjárukalögin voru enn þá ódrepið í Nd., kom mjer ekki annað til hugar en að bíða með þessa lánbeiðni, þangað til þau kæmu hjer upp í deildina. Þegar svo fjárukalögin voru feld, bjóst jeg við að hreyfa málinu alls eigi á þessu þingi. En síðan hafa komið fram 3 eða 4 frv. til heimildarlaga, og þegar jeg sá, að þau höfðu fylgi, fanst mjer það skylda mín gagnvart kjósendum mínum, að flytja einnig þetta frv. inn á þing. — Jeg hygg, að hjer sje ekki á neinn hátt brotið á móti stjórnarskránni, og skil jeg ekki annað en að sá úrskurður, sem háttv. forseti Nd. nýlega kvað upp um það efni, hljóti einnig að gilda hjer í deildinni. Hins vegar vil jeg geta þess, að jeg er fyllilega sammála hv. 3. kgk. (Stgr. J.) um það, að hjer hefir Nd. lagt út á mjög varhugaverða braut, sem Alþingi væntanlega snýr aftur af sem fyrst. — Annars ætla jeg mjer nú ekki að fjölyrða frekar um þetta mál, en mun hlíta úrskurði forseta.

Kristinn Daníelsson: Við erum búnir að heyra mikið um það rætt í þinginu, að fjárukalögin voru feld og annað ráð tekið upp, til að koma fram nauðsynlegum fjárveitingum. Það getur vel verið, að það orki tvímælis um þá aðferð, sem

meiri hluti þingsins hefir beitt. En það er mjög þreytandi, að heyra sífellt verið að tala um þessar ráðstafanir. Jeg hygg nú að visu, að meiri hlutinn taki þetta ekki nærri sjer, og jeg fyrir mitt leyti held að það hafi verið heppilegt, að fara svo að, sem gjört hefir verið. Kjósendur okkar ætlast til, að við berum fram ýmsar þarfir þeirra nú á þessu þingi. En ef fjárukalög eru samþykkt, er hætt við, að erfitt mundi að stöðva útgjaldastrauminn, og er ekki víst, hvar það mundi lenda. Þegar fjárukalögin voru fyrir neðri deild, voru komnar fram margar fjárbeiðnir úr ýmsum áttum. Og jeg held að hægra sje að takmarka þær, ef það ráð er tekið, að setja heimildarlög, heldur en ef fjárukalög eru sett. Það verður hægra að stöðva útgjaldastrauminn, enda þótt margir þingmenn komi fram með frumvörp til heimildarlaga til ýmissa fjárframlaga.

Hvað er það nú, sem meiri hlutinn hefir gjört sig sekan í? Það er alveg það sama, sem gjört var 1912 af meiri hlutanum, sem þá var, en sem nú er minni hlutinn. Jeg var þá hjer í þingbyrjun, og heyrði þá ráðherra segja, að nauðsyn mundi að gefa út fjárukalög. Síðan fór jeg heim aftur, því mjer var ekki hleypt inn á þingið, enda þótt jeg væri rjettkjörinn þingmaður. Jeg bjóst svo við að heyra að fjárukalög hefðu verið samþykkt af þinginu. En hvað skeður? Það voru engin fjárukalög samþykkt, heldur voru búin til heimildarlög, eins og t. d. heimildarlögin um að kaupa Vestmannaeyjasímann. Jeg efast ekki um, að þetta hafi þá verið heppilegt. Nú er fundið að hinu sama af þeim sömu mönnum, sem þá beittu þessari aðferð. Það gengur svo, að það er hægt að sjá flísina í auga bróður síns og gleyma því svo, að bjálki sje í manns eigin auga. Að lokum skal jeg geta þess, að jeg er máli þessu hlyntur, og skal jeg svo ekki lengja frekar umræðurnar að þessu sinni.

Karl Einarsson: Jeg er á móti því, að þetta frumvarp verði samþykkt, en samt finst mér rjett að málið komi til umræðu og úrslita; þess vegna tek jeg til máls. Það er búið að taka mikið fram af því, sem jeg ætlaði að segja. Jeg get ekki álitíð, að heimildarlögin sjeu annað en yfirlýsing þingsins um, að það taki að sjer ábyrgð á þeirri ráðstöfun, sem um er að ræða. Því er hjer um alt annað að ræða en venjuleg fjárukalög. Þessi lög eru alt annars eðlis, og geta ekki brotið bág við 25. gr. stj.skr. Það mælir á móti innihaldi þessara laga, en ekki formi þeirra, að þingið hefir samþykkt lög um að stöðva útborganir úr landssjóði. (*Stgr. J.:* Þá eru þetta bara pappírlög). Það er ekki víst, því að við vitum ekki, hvað lengi ófriðurinn stendur. Þetta getur alt lagast, svo að hægt verði að veita þetta lán.

Steingr. Jónsson: Jeg þarf ekki að svara því sem háttv. þm. Gullbr. og Kjósars. (K. D.) sagði, því að það kom ekki þeirri spurningu við, sem jeg bar fram, heldur var það vörn fyrir þann flokk, sem hann telst til. Jeg vil mótmæla því, að meiri hluti þingsins hafi ráðið þessari ráðstöfun, því að það voru að eins nokkrir menn úr meiri hlutanum, sem henni rjðu. Jeg held að sú braut, sein hjer er farið inn á, sje mjög athugaverð.

Magnús Pjetursson: Jeg ætlaði mér ekki að standa upp, en það voru orð hv. 3. kgk. (*Stgr. J.*), sem ráku mig á fætur. Mér þykir furðu gegna, að hv. þm. skuli koma með þá staðhæfingu, að einungis nokkrir menn úr sjálfstæðisflokknum hafi orðið til þess að fella fjárukalögin. Jeg ætla ekki að fara að flíka hjer því, sem á flokksfundum gjörist, en ekki skil jeg í að nokkrum þm. detti í hug að trúá því, að háttv. 3. kgk. (*Stgr. J.*) viti betur hvað fram fer innan sjálfstæðisflokksins heldur en við, sem teljumst til þess flokks. Jeg skal geta þess út af því, sem háttv. sami þingm. sagði, að með þessu væri ónýtt

verk fjárukalaganefndarinnar, að það er ekki rjett, þar sem sömu fjárveitingar eru bornar fram í heimildarlögum eins og farið var fram á í fjárukalögnum, þá er einmitt með því notað verk fjárlaganefndar. Bjargráðalögin eru líka heimildarlög, sem hafa útgjöld í för með sjer. Hvernig stóð á því, að þessir menn, sem álíta heimildarlög lögleysu og stjórnarskrárbrót, risu þá ekki upp og mótmæltu þeim lögum? Það sýnir samkvæmnina og sannfæringuna fyrir þeirra málsstað.

Steingrímur Jónsson: Jeg var búinn að svara þessu áður. En háttv. þingm. Strandamanna (M. P.) virðist ekki hafa tekið eftir þeim hluta ræðu minnar. Hjer er um frumvarp að ræða, sem ekki hefir annað í för með sjer en útgjöld fyrir lands-sjóðinn, en bjargráðalögin hafa margt annað inni að halda. Aðalatriðið í þeim lögum er alt annað en að veita peninga úr landssjóði, þótt þau geli að visu haft nokkur útgjöld í för með sjer.

Karl Einarsson: Þó að í bjargráðalögnum væri fleira en fjárveitingar, þá voru þó einnig í þeim fjárveitingar, og hefði þá átt að vísa þeim frá að því leyti.

Forseti: Jeg verð að líta svo á, að 25. gr. stjórnarskrárinnar eigi aðallega við stjórnina. Auk þess nær sú grein að eins til fjárlaga og fjárukalaga, en hjer er um hvorugt það að ræða. En þó jeg, samkvæmt því sem jeg hjer hefi sagt, sje sannfærður um, hvernig þetta mál eigi að úrskurða, þá vil jeg þó taka málið út af dagskrá, til þess að athuga það betur. Mun jeg taka það til úrskurðar á morgun.

Umræðum um málið frestað til næsta fundar.

Frh. 1. umr. var loks ítrekað á 34. fundi, föstudaginn 7. ágúst. (A. 224).

Forseti: Þegar mál þetta var til meðferðar í gær, hreyfði hv. 3. kgk. (*Stgr. J.*) við mótmælum gegn því, að það yrði

tekið til meðferðar, þar sem það bryti báð við þau ákvæði í 25. gr. stjórnarskrárinnar, að frumvörp til fjárlaga og frumvörp til fjárukalaga skuli jafnan leggja fyrst fyrir neðri deild Alþingis, og hjer væri um fjárlagaatriði að ræða.

Jeg ljét þess þegar getið, að jeg álti, að þetta ákvæði í 25. gr. stj.skr. gilti eingöngu um fjárlaga og fjárukalaga frumvörp, en frestaði að kveða upp úrskurð að því sinni.

Eftir að hafa athugað málið gjör, er mjer það ljóst, að þessi skilningur minn er rjettur. Ef ákvæðið í 25. gr. stj.skr. giltu um öll þau lagafrumvörp, sem gjörðu ráð fyrir útgjöldum eða tekjum fyrir landssjóð, bryti það báð við 21. gr. stjórnarskrárinnar, þar sem ákveðið er að hvor þingdeildin um sig eigi rjett á að stinga upp á lagaðum, án þess að nokkur takmörkun sje sett um efni þeirra, enda er það vitanlegt, að fjármálafrumvörp, önnur en fjárlaga og fjárukalaga frumv., hafa þráfallega komið fram og verið tekin til meðferðar mótmælalaust, jöfnum höndum í báðum deildum. Það er einnig samkvæmt öllum anda stjórnarskrárinnar, að deildirnar sjeu jafnrjetttháar að öllu leyti, og sæti sist á efri deild að reyna að teygja skýr ákvæði stjórnarskrárinnar þann veg, er leiddi til rjettarskerðingar fyrir hana sjálfa.

Fyrir því úrskurðast, að frumvarp þetta er löglega framborið og liggur nú fyrir til umræðu lögum samkvæmt.

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg gat þess í gær, hvers vegna jeg hefi komið fram með frumvarp þetta. Ástæðan til þess er sú, að nú er raflysing í undirbúningi á Ísafirði. Bæjarbúar hafa mikinn áhuga á því máli, og er ekkert því til fyrirstöðu að það mál komist í framkvæmd, nema peningaleysi. Jeg hefi spurst fyrir um, hvort nokkrar líkur sjeu til þess að lán muni fást til þess í Landsbankanum, og fjekk það svar, að svo mundi ekki vera, að svo stöddu. Hjer er áðeins um heim-

ildarlög að ræða, svo að stjórnin þarf ekki að veita þetta lán, nema nóg fje sje fyrir hendi í landssjóði. Og ef ástæður breytast og fje verður nóg til, þá er sanngjarnt að þessum kaupstað verði veitt þetta lán, ekki síður en öðrum kaupstöðum, sem veitt hefir verið slíkt lán. Jeg sje svo ekki ástæðu til að fjölyrða frekar um málið. Jeg legg það á vald deildarinnar, hvað hún gjörir við málið, en jeg veit að Ísafirðingum þykir ilt ef þeir fá ekki þetta lán, svo framarlega sem fje verður fyrir hendi. Þætti mjer því gott, ef landssjóður hefði heimild til þess að veita þetta lán, svo framarlega sem nægir peningar verða til þess.

Steingrímur Jónsson: Þá er ekki frekara að athuga við formatriði þessa máls, og sný jeg mjer því að aðalefni þess.

Og jeg vil spyrja, hvort deildinni finst heppilegt að samþykkja slíkt lagafrumvarp eins og nú standa sakir.

Háttv. þingm. Ísafjarðar (S. St.) benti á að þetta væru að eins heimildarlög, og það kæmi ekki til að stjórnin lánaði fjeð, nema landssjóður ætti hægt með að lána það.

En jeg vil benda á, að annað gæti þó orðið ofan á, því að þótt hjer sje ekki nema um heimildarlög að ræða, þá hefir undanfarin reynsla sýnt, að lánveitingaheimildir hafa, þegar á átti að herða, orðið nálega sama sem lánveitingaskipanir. Það var að eins veitt heimild til lánveitingar handa niðursuðuverksmiðjunni á Ísafirði um árið. En hvernig fór? Þrátt fyrir mestu peningaeklu í landssjóði, komst ekki ráðherra hjá því, að veita talsvert af láninu, sem því miður hjálpaði þó ekki verksmiðjunni. Ekki þó svo að skilja, að jeg haldi að hætta muni vera á, að landssjóður tapi fje sinu.

Háttv. flutningsmaður (S. St.) sagðist hafa von um að fje mundi vera til í landssjóði til að veita lán þetta; kvaðst hann hafa fengið vitneskju um, að svo hefði að minsta kosti verið fyrir nokkrum dögum.

Þetta er nú varla nema $\frac{1}{2}$ sannleikur, eða fjórðungur sannleiks; því að þótt nokkuð fje væri í landssjóði eftir reikningunum um áramót, líklega 4—500,000 krónur, þá var það í raun rjettri ekki nægilegt. Það veitir ekki af, að við áramót sje í sjóði, samkvæmt landsreikningnum, ef vel á að vera, sem svarar $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ af ársútgjöldunum. Jeg hefi heyrt sagt, að allmikið fje hafi verið í landssjóði nú fyrir skömmu; en sumpart er það þannig til komið, að selt hefir verið nokkuð af verðbrjefum, sem voru eign landssjóðs, og andvirðið runnið í landssjóð; einnig er nokkuð af hafnarláninu, sem enn er óeytt, geymt í landsjóði.

Það væri sanmarlega hart að gengið, að veita, eins og nú á stendur, þetta stóra lán, miklu stærra en lánið til Seyðisfjarðar, sem ekki var nema 40,000 kr. Þessi lánveiting væri líka sama sem að taka tappann úr tunnunni; hvert þorpið af öðru mundi koma með samskonar lánbeiðnir. Jeg mundi t. d. telja mjer skylt að biðja um 20—25,000 kr. lán til handa Húsavík til raflýsingar, ef þetta á fram að ganga, og hefi jeg þó varla hug til þess, eins og horfurnar eru.

Jeg veit til þess, að ef málið kemst til neðri deildar, þá muni þar bætast við 30,000 kr. lánbeiðni fyrir einn hrepp á Austurlandi.

Það er víst, að verði þessi lánsheimild veitt, þá er með því opnað fyrir útstreymi úr landssjóði með heimildarlögum, og það á miklu hættulegri veg en þótt lánveitingar sjeu gefnar í fjárlögum eða fjáraukalögum. Þetta lagafrumvarp, sem eiginlega gengur hjer undir fölsku nafni, er því mesti viðsjálsgripur, og af því er það, að jeg hefði óskað, að því hefði verið vísað hjer frá, en alls eigi af því, að jeg vilji í nokkru rýra rjett efri deildar að nokkru leyti.

Kristinn Daníelsson: Það er fjarri því, að jeg sje móthverfur máli þessu,

í sjálfu sjer; mjer væri það kært að geta stutt það. En nú mun ekki vera til fje í landssjóði, sem óhætt sje að sjá af til lánveitingar þessarar. Jeg held líka að það sje óheppilegt, að taka tappann úr tunnunni, eins og háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) komst að orði, eða að vikja frá þeirri stefnu, sem jeg veit ekki betur en að orðið hafi ofan á, þeirri stefnu, að veita á þessu aukapingi ekki fje til neins annars en þess, sem óhjákvæmilegt er að leggja fje til, og sem jafnframt snertir landið alt í heild sinni.

Háttv. þm. Ísafj. (S. St.) sagði að Ísafirðingum mundi þykja slæmt, ef þessi lánsheimild fengist ekki. Jeg trúi því vel; en jeg veit líka með vissu, að öðrum mundi þykja slæmt, væri hún samþykkt, ekki sist þeim, sem synja yrði um samskonar beiðni.

Að eins af þessu vil jeg láta tappann í tunnuna, og veita að þessu sinni ekki fje til neins annars en þess, sem snertir alt landið.

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg get tekið til greina ástæður háttv. 2. þm. G.-K. (K. D.), en miklu síður ástæður háttv. 3. kgk. (Stgr. J.). Það er auðvitað, að sje fje ekki til í landssjóði, þá er ekki um neitt að tala, og lánsheimildin getur ekki orðið að gagni. Hitt er að væna stjórnina um ofmikið kjarkleysi og heigulsskap, að hún geti ekki staðið það af sjer, að láta fje úr landssjóði, þótt heimildarlög sjeu til, fyrir greiðslu þess, ef það á annað borð má ekki missast þaðan.

Það á ekki við að bera saman lánveitinguna til niðursuðuverksmiðjunnar á Ísafirði og þetta. Þar átti privat-fjelag hlut að máli, en hjer er það bæjarfjlagið sjálft; og ætti því ekki að koma til mála, að landssjóður mundi geta tapað nokkru af láninu; enda tapar hann vonandi engu af hinu láninu heldur. Mjer hefði ekki dottið í hug að koma fram með frv. þetta á þessu pingi, ef háttv. Nd. hefði ekki byrjað á því að taka tappann úr tunnunni, og farið

að hrúga heimildarlagafrv. inn á þingið; og það verð jeg að vona, að háttv. Ed. hiki við að gleypa við öllum þeim heimildarlögum, sem nú eru á ferðinni í hv. Nd., ef hún fellir þetta frv.

Skal jeg svo ekki fjölyrða meira um málið, en fel það háttv. deild, og vona að hún lofi því að lifa, að minsta kosti þangað til sjeð verður fyrir endann á því, hvernig hinum heimildarlögunum muni reiða af.

Karl Einarsson: Jeg er máli þessu í sjálfu sjer hlyntur, en get þó ekki greitt atkvæði mitt með frv., eins og nú horfir við, því að jeg sje ekki, að hægt sje að verða við þeim óskum, sem sjálfsagt munu koma fram frá öðrum, ef þetta frv. á að ganga fram. Fjárhagur landsins er ekki svo vaxinn nú sem stendur, að unt sje að veita sveitafjelögum lán úr landssjóði. Slikt fyrirtæki sem þetta ætti og að geta borið sig sjálft, svo að það ætti ekki að þurfa að stranda á því, þótt ekki fengist lán til þess úr landssjóði. Ef jeg sje, að þetta frv. muni ganga fram, get jeg ekki annað en komið fram með 65000 kr. lán-

beiðni fyrir Vestmannaeyinga til raflýsing- ingar hjá þeim. Þeir mundu heldur kjósa að fá lán með $4\frac{1}{2}\%$ ársvöxtum en að þurfa að borga vexti þá, sem bankarnir taka, og svo er landssjóður vægur lánar- drottinn, þegar erfitt er með afborganir.

Hjer liggja fyrir framan mig þrjú heim- ildarlagafrv. frá Nd. Eitt er um að flytja heim listaverk Einars Jónssonar, annað um að reisa vita á Grimsey, og hið þriðja um fjárveiting til Víflsstaðahælisins. Þessi frv. snerta öll alt landið, og því öðru máli að gegna með þau en þetta frv.

Steingrímur Jónsson: Jeg held því enn fram, að rjett sje að bera þetta lán saman við lánveitinguna til niðursuðuverk- smiðjunnar á Ísafirði; það lán var veitt vegna Ísafjarðarkaupstaðar, og af því að því var haldið fram þá, að lánveitingin væri svo afarnauðsynleg vegna almenn- ings á Ísafirði, þá gat stjórnin ekki staðið af sjer að veita lánið, fyrst heimildin til þess var á annað borð veitt.

ATKVGR.:

Frumvarpið felt frá 2. umr. með 9 : 2 atkv.

C.

Frumvörp tekin aftur.

Botnvörpungasektlr.

Á 4. fundi í Ed., miðvikudaginn 8. júlí, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum nr. 8, 6. apríl 1898, um bann gegn botnvörpuveiðum.

Á 6. fundi, laugardaginn 11. júlí, var frv. tekið til 1. umr. (A. 39).

Flutningsm. (Kristinn Danielsson):

Jeg hefi leyft mjer að koma fram með þetta litla frv. Það er samt ekki svo að skilja, að jeg sje frumhöfundur þess eða hafi fundið upp efni þess, heldur er það gömul og itrekuð ósk þeirra, er hjer eiga hlut að máli, sem hjer á að reyna að fullnægja. Mjer hafa úr kjördæmi mínu

þorist áskoranir um þetta efni, og frá Fiskifjelagi Íslands hafa komið áskoranir um, að botnvörpusektir verði hækkðar. Jeg hefi frá upphafi vega álitid þessar sektir of lágar í samanburði við þann mikla útveg, er hjer á hlut að, botnvörpuveiðarnar. Sektirnar eru svo lágar, að þær ná eigi tilgangi sínum, sem er sá, að vernda fiskiveiðar á opnum bátum.

Frá landnámsstið hafa fiskiveiðar á opnum bátum verið önnur aðalatvinnugrein vor Íslendinga. Það er gleðilegt, að nú er farið að stunda fiskiveiðar á annan og stórfenglegri hátt, en þær verða þó lengi enn einn aðalatvinnuvegurinn, og þær hafa gefið mikið í aðra hönd — margur stórfænst á þeim. En einkum er það fjöldinn, sem græðir á þeim, verður að hafa þær til lífsframdráttar. Gróðinn verður mikill, er hann er lagður saman um land alt, þótt einstakir hlutir sjeu ekki stórir. En síðan botnvörpuveiðar byrjuðu, vofir sá vogestur svo yfir þessari atvinnugrein, að til eyðingar horfir. Það er barátta upp á líf og dauða fyrir sjómenn, að verja bjargræði sitt fyrir þessum vogesti. Og jeg minni á það, sem háttv. þingmönnum er kunnugt, að verið er að gjöra hjer í suðurveiðistöðvunum, að halda uppi með ærnum og ofvöxnum kostnaði vörnum gegn botnvörpuveiðum í landhelgi. Svo mikið þykir þar í húfi.

Því hygg jeg, að hækka þurfi einkum lágmark sektanna, sem venjulega er dæmt eftir, og það er efni frv., sem sje, að í stað 1000 kr. til 4000 kr., sem sektirnar eru nú, verði þær 2000—6000 kr., og í stað 200—2000 kr. í 3. gr. komi 400—3000 kr.

Jeg vona, að háttv. deild taki vel þeirri tilraun, sem gjöra á hjer, til þess að lögin, ef unt er, nái tilgangi sínum betur en til þessa. Það er auðvitað ekki víst, að ákvæði frv. fæli botnvörpunga frá veiðum í landhelgi. Þá er uppgripaafli er í landhelgi, getur vel verið, að þeir vilji

vinna það til veiða þar, að greiða eins háar sektir og hjer farið er fram á. En þetta frv. horfir þó í áttina, og það getur haft sin áhrif, að ala á þessu og löggjöfin minni á, að þetta sje henni alvórumál. Leyfi jeg mjer að stinga upp á 3 manna nefnd í málið að þessari umræðu lokinni.

Steingr. Jónsson: Það er mjög mikilsvert atriði, ef hægt er með nýjum lögum að stuðla að því, að botnvörpuveiðar í landhelgi minki. En jeg vil benda háttv. deild á, að málið getur verið athugavert. Árið 1894 herti Alþingi mjög sektarákvæði þau, er giltu um þetta efni. Hámarkið var fært upp í 10 þús. kr. og því var bætt við, að afli og veiðarfæri skyldi gjört upptækt. Það ákvæði hafði eigi staðið í lögunum frá 1889. Útlendingar, einkum Englendingar, báru sig mjög illa yfir þessum lögum, og þótti með ákvæðum þeirra gengið alt of nærri rjetti sínum. Einkum þótti þeim það ákvæði hart, að skip væru sektuð, ef þau fyndust í landhelgi, þótt ekki væru þau að veiðum. Árið 1897 var lögunum aftur breytt í þá mynd, sem nú eru þau í. Var þá fjölgað þeim tilfellum, er skip megí sigla fyrir innan landhelgislinuna.

Það er satt, að sektirnar eru ekki háar. En það er ekki aðalatriðið, heldur hitt, að afli og veiðarfæri er hvorttveggja gjört upptækt. En ef menn breyta lögum þessum í þá átt, sem hjer er farið fram á, þá óttast jeg, að útlendingar þykist sæta of harðri meðferð og ef til vill heimti að ákvörðunum um að afli og veiðarfæri skuli gjörð upptæk, verði breytt. Mjer er minnisstætt, hve stjórninni þótti óþægilegt, er Englendingar kvörtuðu yfir, að ákvæði laganna 1894 væru of hörð og heimtuðu að ídæmdar sektir væru eftirgefna.

Jeg vildi að eins benda væntanlegri nefnd á, að frv. *getur* haft mjög óþægilegar afleiðingar í för með sjer, ef það verður að lögum.

Flutnm. (Kristinn Daníelsson): Jeg

hefi auðvitað ekki neitt á móti því, að þetta atriði, sem háttv. 3. kgk. þm. (Stgr. J.) drap á, sje athugað í nefnd. Hins vegar er jeg ekkert hræddur um, að hjer sje farið fram á neitt, er valdi því, að frá útlendum þjóðum berist hingað kærur og kvartanir, er geti orðið stjórn vorri og þjóð áhyggjuefni.

Það er auðvitað rjett, að aðalrefsingin er fólgin í því, að afli og veiðarfæri eru gjörð upptæk. En það verður þó að muna eitthvað um sektirnar. Þær mega ekki vera svo lágar, að útlendingar gjöri gys að þeim. Sumir hafa jafnvel stungið upp á að gjöra skipin sjálf upptæk, en hjer er ekki farið fram á slíkt.

ATKVGR.:

Frv. visað til 2. umræðu í e. hlj.

Þriggja manna nefnd samþ. og í hana kosnir:

Kristinn Danielsson,
Karl Einarsson,
Jósef Björnsson,

2. umr. á 16. fundi, fimtudaginn 23. júlí (A. 39, n. 135).

Framsögum. (Karl Einarsson): Eins og háttv. þingdm. er kunnugt, kom fram hjer í deildinni frv. um hækkun á sektum fyrir botnvörpuveiðar í landhelgi. Nefnd sú, sem skipuð var í málið, hefir nú látið uppi álit sitt á þgskj. 135.

Nefndin varð sammála um það, að rjett væri að hækka lágmark sektanna fyrir ólöglegar botnvörpuveiðar og fyrir brot gegn lögum nr. 18, 8. júlí 1902. En nefndinni leitst líka ráðlegast að draga í eina heild öll lagaákvæði um þetta efni.

Áður en jeg fer út í einstök atriði málsins, ætla jeg að fara nokkrum almennum orðum um það.

Allir vitá, að fiskiveiðar eru annar aðalatvinnuvegur landsmanna, og að einn aðalþátturinn í þeim eru veiðar á opnum bátum og vjelbátum. Þetta bátfiski stund-

ar yfirgnæfandi hluti sjómanna, og það er afar mikilvæg atvinnugrein.

Hjer er ekkert viðlit nú að sýna fram á, hvaða áhrif fiskiveiðar með botnvörpu í landhelgi hafi á bátfiski. En vjer höfum dæmin fyrir oss úr öllum fiskiverum landsins. Hvaðanæfa berast umkvartanir um, að botnvörpungar vaði uppi á landhelgis-svæðinu, eyðileggi veiðarfæri, sliti linur og rífi net eða glati þeim með öllu. Sjerstaklega eru botnvörpuveiðar mjög skaðlegar á tveim stöðum, við Vestmannaeyjar og í Faxaflóa, einkum í Garði og hjer suður með sjó. Á þessu svæði eru mikinn hluta árs stundaðar fiskiveiðar á opnum bátum og bifbátum. Þorskurinn byrjar að ganga á grunnmið í Vestmannaeyjum snemma í marsmánuði og heldur sig þar fram í vertiðarlok eða jafnvel þangað til seinast í maí. Á þessum tíma árs er hægt að telja botnvörpuskipin í tugum að veiðum í landhelgi á þetta 10—16 faðma dýpi. Það má segja, að þeir sjeu með vörpunar upp við landssteina. Vestmannaeyingar fá mjög að kenna á þeim. Jeg get af eigin reynd borið um það. Hvenær sem veður leyfir og fiskur er á grunnmiði, kasta þeir vörpunum út innan um bátana. Þeir virða þá ekki meira en svo, og draga svo vörpuna fyrir aftan þá og fyrir framan þá og eyðileggja linurnar. Þeir þurfa heldur ekkert að óttast. Þótt einhver þeirra sje einstöku sinnum staðinn að verki og um það fengin ábyggileg skýrsla, þá er sjaldan hægt að ná í þá. Ef grunnur um kæru liggur á einhverjum botnvörpung að álit skipstjórans, kemur sá hinn sami aftur með annan skipstjóra. Það er enginn hæðgarleikur að hafa hendur í hári þeirra.

Nú býst nefndin ekki við, að þetta frv. hefði mikil áhrif til að hindra ólöglega veiði, þótt það yrði að lögum. En samt getur það orðið mikilsvert fyrir okkur, því að nú renna sektirnar í sjóð, sem verja

á til hagsmuna fiskiveiðum og landhelgisvarna. Það er því ekki lítis vert, að sektirnar sjeu hækkaðar. Með því eflist þessi sjóður því fyr, og jeg álit, og flestir með mjer, að eftirlitið verði meira og minna í molum, þar til vjer sjálfir tókum það að oss. Þá fyrst yrði verulegt gagn að því, en þá mundi og lögbrotunum fækka. Fyrir Vestmannaeyjar er það áreiðanlega mest um vert, að botnvörpuskip geti alls ekki veitt í landhelgi, því af því mundi og leiða það, að þau hjeldust ekki við þar á nálægum miðum, og þá er jeg fullviss, að bátaútveg þar væri vel borgið.

En það er á fleira að líta. Með hækkuun sektanna verður meiri jöfnuður á refsingu skipanna, því að upptækur affli er mjög mismunandi. Jeg hefi aldrei orðið þess var, að skipstjórar, sem náð varð í og brotlegir voru gegn botnvörpulögunum, væru óánægðir út af sektunum — og jeg hefi átt mikið við þess konar mál, — heldur var þeim áhugamál að fá að halda fiskinum. Þeir hafa gripið til ýmsra ráða til að losast við hegningu; borið t. d. fram mjög ósennilegar skýrslur um, hvernig á hafi staðið, er þeir voru teknir o. s. frv. Brjef stjórnarráðsins bendir líka á hið sama, að það, sem aðallega eykur óánægjuna, sé ekki sektirnar, heldur hitt, að aflinn er upptækur gjör. Það er aðalhegningin. En í þessu máli, sem nú liggur fyrir, veltur nrest á því, að hækka lágmarkið, af því að flest skip eru dæmd í lægstu sektir.

Jeg skal þá snúa mjer að einstökum atriðum frv. í nefndarálitinu á þgskj. 135.

1. gr. nefndarfrumvarpsins er eins og 1. gr. laga nr. 8, 6. apríl 1898, að öðru en því, að það er tekið fram, að það teljist brot, er varpa er í sjó komin. Þessi breyting er frá mjer komin. Sú er orsökinn til þess, að þetta ákvæði er sett inn í lögin, að íslenskur skipstjóri, sem staðinn var að veiðum í landhelgi, hefir nýlega flutt sjer það til varnar, að hann

hafi ekki dregið vörpuna eftir botninum, heldur að eins látið hana í sjóinn ásamt hlerum, en honum hefði svo snúist hugur og hætt við alt saman. Ef þessi skýrsla er tekin til greina, verður erfitt að koma fram refsingu á hendur skipstjórum fyrir ólöglegar veiðar. Í þessu efni verður ekki farið eftir öðru en skýrslu skipstjóra, sem vart er ábyggileg. Mál þetta er nú fyrir yfirrjetti, og býst jeg ekki við að skýrsla skipstjóra um þetta verði tekin til greina.

Jeg álit þó rjett að setja þetta í lög, til þess að ekki verði vafningar úr, því nú nýlega kom enskur skipstjóri með svipaða vafninga.

Önnur breyting er sú, að hækkað sje lágmark sektanna frá því, sem það er ákveðið í 2. gr. í lögum 6. apríl 1898, úr 1000 kr. upp í 2000 kr.

Í 3. gr. er líka farið fram á að hækka sektalágmarkið úr 200 kr. upp í 500 kr. fyrir samskonar brot og lög nr. 18, 8. júlí 1902 eiga við. Þar er líka önnur viðbót, sem að eins á að vera til leiðbeiningar fyrir dómara, þótt jeg reyndar gjöri ráð fyrir að flestir dómara hafi litið svo á sem hjer er gjört ráð fyrir að gjöra eigi. Viðbótin er þessi: „Taka skal þó, þegar sekt er metin, sjerstakt tillit sektinni til hækkunar, til þess, hvort skip hittist þannig á fiskimiði eða annarsstaðar“. Það er jafnan grunsamt, er botnvörpuskip hittist með botnvörpu útbyrðis eða veiðarfæri öðru visi en í búlka á fiskimiðum eða í nánd við þau, og er stór munur á því eða hinu, þótt það komi fyrir, að verið sje að laga hlera inni á höfnum. Önnur nýmæli eru ekki í 3. gr.

Þá er að minnast á lög nr. 56, 30. júlí 1909, um undanþágu íslenskra botnvörpuskipa frá því, að hafa veiðarfæri sín í búlka, þótt í landhelgi sjeu. Það hefir verið gjörð nokkur grein fyrir því í nefndarálitinu, hvers vegna nefndin telji rjett að afnema undanþágu þessa. Auk þess,

sem jeg hefi áður bent á, þá eru tvær höfuðástæður fyrir því, að nefndin hefir borið fram þessa tillögu. Fyrri ástæðan er sú, að undanþágan er óþörf. Því hefir verið haldið fram, að mörg af slysunum á botnvörpungunum yrðu við það, er verið væri að koma veiðarfærunum í lag, setja þau í búlka og annað þess háttar. En eftir skýrslu frá hjeraðslækninum í Vestmannaeyjum er þessu ekki þannig háttað. Skýrsla hans nær yfir 9 til 10 síðustu árin, eða er alt frá 1905. Hann hefir árlega um þetta árabíl fengist við mörg meiðsli, er menn hafa orðið fyrir á botnvörpungum, og segir hann, að ekkert slysið stafi af þessu. Hann segir að slysin verði venjulega við það, að strengir slitna eða því um líkt. Það hefir því í upphafi líklega verið að eins viðbára, að hætt sje við slysum við það, að koma veiðarfærum í lag á skipinu; en nú er það að minsta kosti svo, því útveg þessum hefir farið mjög fram síðustu árin að því er allan útbúnað snertir. Það er ekki heldur rjett, að það sje mikil timatöf og fyrirhöfn að koma veiðarfærunum í búlka, eftir því sem botnvörpuskip eru nú búin út; það er hægt að gera það á fáum mínútum; þarf ekki að ganga fjórðungur stundar til þess. Þetta hefi jeg beint frá fiskimönnum, útlendum að visu, en jeg veit að það er satt.

Önnur ástæða nefndarinnar, og raunar aðalástæðan, er sú, að það litur svo illa út með þessa undanþágu, sem Íslendingum er veitt. Hún vekur rjettmæta óánægju hjá útlendu fiskimönnunum. Það getur komið fyrir, að varðskipið komi að tveim botnvörpungum, öðrum íslenskum, hinum útlendum; þeir liggja hver við annars hlið í landhelgi, og eru veiðarfæri þeirra ekki í búlka. Þá er, samkvæmt gildandi lögum, útlenski botnvörpungurinn tekinn og sektaður, en hinn fær að fara frjáls og óhindraður ferða sinna. Þetta

vekur óánægju, eins og vonlegt er, og gjörir alt eftirlit örðugra.

7. greinin um það, að skipstjóra þann, sem gjörir sig sekan í ítrekuðu broti, eða broti, er mjög mikið kveður að, megi dæma í fangelsi, auk sekta, er endurtekning gildandi laga, og því ekkert nýmæli. Ákvæði þetta er nokkuð hart, enda veit jeg ekki til, að því hafi nokkru sinni verið beitt, þótt það hafi staðið í lögum síðan 8. júlí 1902; og því verður sjálfsagt ekki beitt nema eitthvað alveg sjerstakt komi fyrir, helst um leið og skip eru tekin. Mætti þá gjöra ráð fyrir, að sakamál yrði höfðað, samkvæmt öðrum lagaákvæðum. En úr því þetta ákvæði hefir að undanfögnu staðið í lögunum, þá vildi jeg ekki gjöra það að kapps máli, að það væri felt hurt, þótt jeg vildi það helst.

Að endingu vil jeg leggja það til fyrir nefndarinnar hönd, að frv. á þingskj. 135 verði samþ. í staðinn fyrir frv. á þgskj. 39, sem hjer ræðir um. Skýt jeg því til hv. forseta, hvort ekki sje rjett, að skoða það sem nýtt frv., er þá verður að taka til 1. umræðu, er það verður næst á dagskrá.

Forseti: Jeg sje mjer ekki annað fært en að skoða frv. nefndarinnar á þgskj. 135 sem nýtt frv., og verður það þá samkv. 9. gr. þingskapanna og 27. gr. stjórnskrárinnar að ganga gegnum þrjár umræður hjer í deild.

Umboðsm. ráðherra (Kl. Jónsson): Jeg ætlaði einmitt að vekja athygli háttv. forseta á þessu atriði, en nú er það óþarft, eftir að hann hefir felt úrskurð á þann hátt, sem jeg tel rjettan og sjálfsagðan.

Úr því frv. þetta er komið fram, þá vildi jeg leyfa mjer að vekja athygli á einu atriði þess.

Jeg skal strax taka það fram, að jeg hefi ekkert að athuga við hækkun lágmarks sektarákvæðisins hjá háttv. nefnd, nje heldur það, að hún vill fá numin úr gildi lögin nr. 56 frá 30. júlí 1909. Það

er ástæða til, að fá þau numin úr gildi, því þau vekja gremju útlendinga, eins og eðlilegt er, því þau eru ójafnaðarlög. Það sem jeg vildi vekja athygli háttv. nefndar á, er það, hvernig fara skuli með upptækan afla skipa. Það stendur hvergi berum orðum í frv. á þgskj. 135. Í 2. gr. þess stendur að eins, að afli innanborðs skuli upptækur, og andvirði hans renna í landssjóð. Það er hvorki tekið fram í gildandi lögum nje í frv. þessu, hvernig eigi að útvega lands-sjóði andvirði þetta, hvort heldur eigi að selja aflann á opinberu sölupingi eða undir hendinni. Fram að 1907 mun það hafa verið undantekningarlaus regla, að afli og veiðarfæri væri selt við opinbert uppboð. En vorið 1907, fremur en vorið 1908, kom það í fyrsta sinn fyrir, að skipseiganda var leyft að kaupa upptækan afla af skipi sínu eftir mati óvilhallra manna. Það var frönsk fiskiskúta, sem hjer átti hlut að máli; hún hafði verið staðin að ólöglegum veiðum, því nær fullfermd fiski. Nú hagar því svo til hjá frönskum fiskiskútum, að allir hásetarnir eru meðeigendur í aflanum, en eigi ráða þeir hvar fiskað er. Þeir hefðu því orðið allhart úti, ef aflinn hefði verið gjörður hjer upptækur og seldur. Var skipseiganda því, eftir tillögu franska ræðismannsins, sem þá var, leyft að kaupa aflann. Það má segja, að þetta hafi verið einskonar meðaumkunarráðstöfun, því þó þeir yrðu að kaupa hann fullu verði hjer, þá höfðu þeir mik-ið upp úr honum, með því að flytja hann til Frakklands og selja þar. Þetta var því hagur fyrir skipverja, en enginn halli fyrir landssjóð. Eftir þetta hefir svipuð sala nokkrum sinnum verið leyfð.

En um veiðarfærin hefir það að eins einu-sinni komið fyrir, að nokkur hluti þeirra var seldur undir hendinni, og stóð þá al-veg sjerstaklega á; annars hafa þau und-antekningarlaust verið seld á uppboði.

Jeg skal jata það, að það getur stund-um verið mikil ástæða til, að selja skips-

eigendum upptækan fisk þeirra eftir mati óvilhallra manna, einkum við Vestmanna-eyjar, þar sem oft getur orðið langur drátt-ur vegna storma og stórsjóa á því, að skipa fiskinum á land. Þetta getur skift sólarhringum, og á meðan verður skipið að liggja í háska, fyrir opnu hafi upp við land á ábyrgð landsstjórnarinnar. Það er ekki að tala um, að hægt sje að byrja á að skipa aflanum í land fyr en dómur hefir verið kveðinn upp, og þó öllu sje hraðað sem mest við málsreksturinn, getur svona farið. Það getur meira að segja komið fyrir, að þó skipið hafi komið inn á höfn í góðu veðri, þá sje komið ófært veður, þegar útkljáð er um málið. Skipstjórar halda því fram, að afla sinum sje skipað á land, ef hann er gjörður upptækur, und-ir eins eftir að dómur er fallinn, og mundu geta orðið ýmsir vafningar og erjur úr því, ef verulegur dráttur yrði á því, ekki sist ef eitthvert tjón yrði á skipinu sökum biðarinnar. Stjórnin hefir því stund-um leyft skipseigendum að kaupa upptæk-an afla skips þeirra, þegar sjerstakar á-stæður hafa verið fyrir hendi. Þetta á ekki heldur að geta verið óhagur fyrir landssjóð; fiskurinn mun sist verða metinn lægra en reynsla hefir sýnt, að fyrir hann fæst á opinberu uppboði. Aftur á móti gæti sala þessi stundum orðið til óhagn-aðar fyrir landsbúa, og því hefir þetta sjaldan verið leyft hjer í Reykjavík.

Þetta þyrfti að athuga betur, áður en málið fer út úr þinginu; eins og frv. á þgskj. 135 er nú orðað, er það ógreinilegt, og ekkert fast ákveðið um það, hvernig hinn upp-tæka afla skuli selja. Það er alt öðru máli að gegna um ákvæðin í 2. gr. en í 3. gr., þar sem segir, að leggja megi lög-hald á skip, afla og veiðarfæri, og selja að undangengnu fjárnámi, til lúkningar sektum og kostnaði, eftir þeirri grein. Þar verður litið svo á, að sjálfsagt sje að selja þessa muni á opinberu uppboði. Þó margt mæli með því, að stjórninni sjeu gefnar

nokkuð frjálssar hendur í þessu, þá er það allóþægilegt fyrir hana, og einatt erfitt að skera úr, hvað gjöra skuli, og skal jeg nefna dæmi þess. Það var í vor við Vestmannaeyjar, þegar hinn alkunni Bürgermeister Mönckeberg hinn þýski var tekinn, sá sem síðar kærði yfir sjóráninu. Veður var hvast, og eftir tillögu sýslumanns fjekk hann alla sinn keyptan. Daginn eftir var tekinn franskur botnvörpungur; hann kom með sömu kröfu og þótti ekki hægt að neita honum, þegar hitt var nýgengið á undan. Rjett í sömu svifum var komið inn með sekan hollenskan botnvörpung, og varð að láta hann sæta sömu kjörum sem hina.

Þetta sýnir það, að málið getur oft verið óþægilegt viðureignar fyrir stjórnina; og jeg held að jeg geti talað fyrir munn hverrar stjórnar sem er, að hún mundi telja það þægilegast fyrir sig, að það væri fastákveðið í lögunum, að upptækan afla og veiðarfæri skyldi jafnan selja á opinberu uppboði. Hins vegar játa jeg þó, að það getur stundum komið hart niður, að enga undanþágu megi veita, einkum við

Vestmannaeyjar, þar sem langflest af brotum þessum eru tekin til meðferðar.

Jeg vil beina þessari athugasemd minni að háttv. nefnd, og jeg finn því meiri ástæðu til þess, þar sem svo vel vill til, að háttv. framsm. nefndarinnar (K. E.) er þessum málum langkunnugastur allra lögreglustjóra hjer á landi. Með beina brtt. vil jeg þó ekki koma fram að svo stöddu, af því jeg get ekki ráðgast um málið við hæstv. ráðherra. Það mun síðar gefast tækifæri til þess, ef svo sýnist.

Við önnur atriði hefi jeg ekkert að athuga. Jeg álit rjett, að hækka sektirnar; það hefir sýnt sig, að botnvörpungar hafa hingað til ekki verið mjög hræddir við þær; og það er því meiri ástæða til, að hækka sektalágmarkið, þar sem lögreglustjórar eru að jafnaði fremur hnægðir til að halda sjer að lágmarkinu — að visu ekki fremur í þessum málum en öðrum — þegar ekki er um itrekað brot að ræða, eða sakir óvenjulega miklar.

Frv. (þgskj. 39) *tekið aftur* af flutningsmanni og nefndinni.

D.

Frumvörp ekki útrædd.

1. Endurskoðendur.

Á 14. fundi í Ed., þriðjudaginn 21. júlí var útbýtt

frv. til laga um löggilta endurskoðendur,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 16. fundi, fimtudaginn 23. júlí, var tekið til 1. umr. (A. 155).

Eiríkur Briem: Jeg sting upp á að þriggja manna nefnd sje skipuð í málið að aflokinni þessari umræðu.

ATKVGR.:

Frv. vísað til 2. umr. með öllum atkv.

Þriggja manna nefnd samþ. með öllum atkv. og í hana kosnir:

Eiríkur Briem,
Björn Þorláksson,
Hákon Kristófersson.

Nefndarálit um frv. kom aldrei fram; frv. var aldrei tekið til 2. umr., og varð því

óútrætt.

2. Vegalagabreyting.

Á 31. fundi í Ed., þriðjudaginn 4. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um breyting á lögum um vegi nr. 57, 22. nóv. 1907,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 343).

Steingrímur Jónsson: Hjer er að ræða um breyting á vegalögum frá 1907, og þar sem 2 önnur frv. sama efnis liggja fyrir deildinni, þá vil jeg leyfa mjer að leggja til, að þessu frv. verði vísað til þeirrar nefndar, sem hefir þau til meðferðar.

ATKVGR.:

Fr. vísað til 2. umr. með 11 atkv. samhljóða.

Fr. vísað til vegalaganefndar með 11 atkv. samhlj.; en þá nefnd skipuðu:

Kristinn Danielsson,
Guðm. Björnsson,
Guðm. Ólafsson,
Július Havsteen,
Jósef Björnsson.

Nefndarálit um frv. kom aldrei fram; frv. var aldrei tekið á dagskrá til 2. umræðu, og varð því

óútrætt.

3. Kirkjugarðurinn í Reykjavík.

Á 35. fundi í Ed., laugardaginn 8. ágúst, var útbýtt

frv. til laga um afhendingu á landi til stækkunar á kirkjugarðinum í Reykjavík,

eins og það hafði verið samþ. við 3. umr. í Nd.

Á 36. fundi, mánudaginn 10. ágúst, var frv. tekið til 1. umr. (A. 420).

Björn Þorláksson: Frv. þetta hefir á síðustu stundu borist hingað upp í deildina frá hv. Nd. Ef það yrði samþykkt, gæti það kostað landssjóð stórfje, og er því ekki vanþörf á að athuga það sem best. Jeg vil því leggja til, að skipuð verði 3 manna nefnd til þess að athuga það, að þessari umræðu lokinni.

ATKVGR.:

Fr. vísað til 2. umr. með 9:1 atkv.

Samþ. að skipa þriggja manna nefnd með 8 atkv. samhlj., og voru kosnir í hana með öllum atkv.:

Björn Þorláksson,
Jósef Björnsson,
Guðm. Ólafsson.

Nefndarálit um frv. kom aldrei fram; frv. var aldrei tekið til 2. umr., og varð því

óútrætt.

E. Þingsályktanir.

I.

Þingsályktanir afgreiddar til ráðherra.

1. Veiting prestakalla.

Á 10. fundi í Ed., fimtudaginn 16. júlí, var útbýtt

tillögu til þingsályktunar um breytingu á lögum nr. 28, 16. nóv. 1907, um veitingu prestakalla.

Á 12. fundi, laugardaginn 18. júlí, var tillagan tekin til meðferðar hvernig ræða skuli. (A. 105).

Forseti lagði til, að höfð væri ein umræða um tillöguna, og var það samþykkt í einu hljóði.

Ein umr. á 13. fundi, mánudaginn 20. júlí (A. 105).

Flutningsm. (Guðm. Ólafsson): Jeg þarf ekki að fara mörgum orðum um þessa tillögu; það er svo augljóst að hverju hún stefnir. Tilgangur hennar er sá, að gjöra söfnuðunum hægra fyrir að kjósa presta sína en nú er. Í prestkosningalögum þeim, sem nú eru í gildi, er, eins og kunnugt er, ekki nema einn kjörstaður í hverju prestakalli, en í fjölda þeirra eru 3—4 sóknir, eða þaðan af fleiri. Það er því töluverðum erfiðleikum bundið sumstaðar fyrir menn að nota kosningarrjett sinn, enda eru þess eigi fá dæmi, að kjörfundir hafi verið illa sóttir.

Kæmist sú breyting á, sem tillagan fer fram á, þá má vænta þess, að kjörfundir yrðu betur sóttir og vilji kjósenda kæmi betur í ljós.

Sjálfsagt þyrfti um leið að breyta fyrirkomulaginu, sem nú er um kjörstjórnir, þannig að undirkjörstjórn yrði skipuð í

hverri sókn, og ein yfirkjörstjórn í hverju prestakalli, er hjeradsprófasturinn ætti forsæti í. Um leið þyrfti og að breyta til með kjörseðlana, svo að þeir yrðu með sömu gjörð og kjörseðlar við alþingiskosningar. Jeg hefi minst á breytingu þessa við biskupinn, og telur hann hana muni verða til bóta.

Jeg sje ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um málið, en vona að háttv. deild taki tillögunni vel, og leyfi henni fram að ganga.

ATKVGR.:

Tillagan samþ. með öllum atkvæðum, og afgreidd til ráðherra sem

ályktun efri deildar Alþingis.

(Sjá A. 161).

2. Landsbankaútibú á Austurlandi.

Á 10. fundi í Ed., fimtudaginn 16. júlí, var útbýtt

tillögu til þingsályktunar um stofnun útibús frá Landsbankanum á Austurlandi.

Á 12. fundi, laugardaginn 18. júlí, var tillagan tekin til meðferðar hvernig ræða skuli. (A. 107).

Forseti lagði til, að höfð væri ein umræða um tillöguna, og var það samþykkt í einu hljóði.

Ein umr. á 13. fundi, mánudaginn 20. júlí (A. 107).

Flutningsm. (Karl Finnbogason): Jeg flyt þessa tillögu á þing að vilja margra

manna á Austurlandi. Jeg tel það sjálf-sagt, að tillagan muni verða samþykkt. Þó vil jeg láta fylgja henni fáein orð.

Eins og kunnugt er, þá er svo ákveðið í Landsbankalögunum, að stofna skuli útibú frá bankanum, eða einkabanka, á Akureyri, Ísafirði og á Austurlandi. Landsbankinn hefir þegar fyrir alllöngu stofnað útibúið á Akureyri og á Ísafirði, en hvergi á Austurlandi. Ástæður fyrir þessu veit jeg ógjörla, því að jeg er málinu lítt kunnugur. En líklegast tel jeg, að þær sjeu annað hvort þær að landsbankastjórnin hafi ekki álitit þörf á útibúi austanlands, eða að það mundi ekki borga sig, eða þá í þriðja lagi, að hún hafi ekki þóttst geta það. Má og vera, að allar þessar þrjár ástæður til samans hafi verið þess valdandi, að Austurland hefir enn ekki fengið neitt útibú frá Landsbankanum.

Jeg ætla nú að athuga ofurlítið allar þessar ástæður, hverja fyrir sig.

Enginn, sem til þekkir, mun efast um, að peninga sje þörf á Austurlandi. Kunnugir vita, að peningaekla hefir verið þar mikil. Það er eftirtektavert, að á síðasta áratug hefir fólki fjölgað drjúgum í landinu, en þó mismunandi mjög, og svo undarlega ber við, að þrátt fyrir alla fjölgunina hefir því fækkað á Austurlandi. Einhverjar orsakir hljóta að vera til þessa. Og mun þá ekki peningaeklan vera ein þeirra? Sökum hennar hafa allar framkvæmdir þar orðið minni og erfiðari. Verslunin hefir orðið óhagfeldari, og örðugt verið að fá peninga til að greiða með verkmanakaup; en það aftur orðið til að draga úr framkvæmdum, bæði á sjó og landi.

Margt mælir með því að það mundi borga sig vel, að stofna útibú á Austurlandi. Jökuldalur og Fljótsdalshjarað eru bestu landbúnaðarsveitir, og svo er um fleiri sveitir þar. Þar eystra eru fiskisælir firðir og fiskimið ágæt fyrir landi, og hafnir einhverjar hinar bestu á landinu. Það er því óhætt að segja, að góð sjeu

skilyrðin fyrir atvinnurekstri á Austurlandi. Það ætti því að vera óhætt að leggja þar fram fje til atvinnufyrirtækja, og ólíklegt, að það rentaði sig ekki þar, alveg eins og annarsstaðar í landinu. Það er því naumast af því, að ekki sje þörf á útibúi á Austurlandi, nje af því, að ólíklegt sje að það mundi borga sig, að Landsbankinn hefir ekki þegar stofnað þar útibú.

En þá er það eftir, að hann hafi ekki getað það; hafi ekki haft handbært fje til þess. Um það skal jeg ekkert fullyrða. En hitt veit jeg, að nú hafa verið góð ár á Austurlandi og brýn þörf peningastofnunar; sömuleiðis verð jeg að halda því fram, að það sje bein skylda Landsbankans að stofna sem fyrst hið lögmælt útibú þar, og að einhver ráð verði að finna til að bæta úr örðugleikum þeim, sem á því kunna að vera. Og á það mætti benda, að væri alt það sparisjóðsfje, sem Íslandsbanki geymir — með vafasömum rjetti — lagt til Landsbankans, þá mundi honum allhægt að stofna öflugt útibú á Austfjörðum.

Jeg þykist nú hafa sýnt fram á, að Austfirðingum sje þörf á útibúi frá Landsbankanum, að það muni borga sig, að honum beri að stofna það, og jafnvel, að hann geti það, ef hann nyti stuðnings til þess.

Vona jeg því, að háttv. deild samþykki tillöguna og stjórnin og bankastjórnin taki hana til greina.

ATKVGR.:

Tillagan samþ. með 11 atkv. samhlj. og afgreidd til ráðherra sem

ályktun efri deildar Alþingis.

(Sjá A. 162).

3. Eftirlaunaafnám.

Á 10. fundi í Ed., fimtudaginn 16. júlí, var útbýtt

tillögu til þingsályktunar um afnám eftirlauna.

Á 12. fundi, laugardaginn 18. júlí, var tillagan tekin til meðferðar hvernig ræða skuli. (A. 109).

Forseti lagði til, að höfð væri ein umræða um tillöguna, og var það samþ. í einu hljóði.

Ein umr. á 13. fundi, mánudaginn 20. júlí (A. 109).

Flutningsm. (Hákon Kristófersson): Jeg ætla ekki að fara mörgum orðum um málið á þessu stigi þess, því jeg hygg að þess gjörist engin þörf. Jeg hefi orðið þess var, að það er vilji meiri hluta deildarinnar, að skipa nefnd í málið. Jeg álit því mikið umtal óþarft um tillöguna að þessu sinni, en vil leyfa mjer að leggja það til, að 3 manna nefnd verði skipuð í málið.

Steingr. Jónsson: Jeg get vel fallist á að nefnd verði skipuð til að athuga þetta mál, því að jeg vonast til að sú nefnd muni breyta þeirri tillögu, sem hjer liggur fyrir, ef hún slær þá ekki alveg striki yfir hana. Jeg verð að jata, að jeg var hálf-forviða þegar jeg sá þessa tillögu. Mjer datt fyrst í hug, hvort meiningin með henni mundi vera sú, að búa til snöru, búa til leggjabrjót handa hinum tilvonandi ráðherra. Það er farið fram á að hinn væntanlegi ráðherra — þessi ráðherra, sem enn er eigi útnefndur — eigi að vinna það stórvirki á næstu 6 mánuðum, að afneina öll eftirlaun. Það er auðsjeð, að slíkt er með engu móti hægt að gjöra á svo stuttum tíma. Til þess að nokkur stjórn geti gjört slíkt, þarf mjög mikinn undirbúning. Það þarf að rannsaka launakjör, ekki einungis allra embættismanna þjóðfjelagsins, heldur og allra starfsmanna þess. Við verðum að gæta þess, að þeir, sem kallaðir eru embættismenn, eru að eins fáir af öllum starfsmönnum þjóðfjelagsins, sem ávalt er verið að fjölga. Sá ráðherra, sem vjer fáum, er auðvitað mjög vel fær maður, en það er

ófætlun fyrir hvern ráðherra sem er, að gjöra þetta á svo skömmum tíma, sem hjer er um að ræða. Jeg fjell nú fljótt frá þeirri skoðun, að tilgangurinn hjá háttv. flutningsmanni væri sá, sem jeg gat um áðan. En hver er þá tilgangurinn með tillögunni? Jeg fæ ekki sjeð, að hann geti verið annar en sá, að gjöra að gamni sínu, gjöra dálitinn smell. Ef nokkur alvara fylgdi þessari tillögu, þá ætti að skora á stjórnina að skipa millipinganevnd til þess að athuga launakjör og starfsvið allra embættismanna landsins. Mætti þá jafnframt taka til athugunar, hvort rjett væri að afnema eftirlaun embættismannanna; hvort það yrði til sparnaðar fyrir landssjóðinn. Jeg fyrir mitt leyti er ekki í neinum vafa um hver niðurstaðan af slíkri rannsókn yrði. Jeg er sannfærður um að hún yrði sú, að rjett yrði talið að veita eftirlaun öllum hinum þjóðingarmeiri starfsmönnum þjóðfjelagsins. Þjóðfjelagið þarf að hafa vissu fyrir því, að kjör starfsmanna þess sjeu svo góð, að þeir geti unnið verk sín vel. Og jeg er sannfærður um, að sú efnahagstrygging, sem eftirlaunin skapa, stuðlar mjög að því. Af þeim ástæðum, sem jeg nú hefi tekið fram, vil jeg leyfa mjer að skjóta því til nefndar þeirrar, sem jeg býst við að skipuð verði í þetta mál, hvort hún vilji ekki breyta tillögunni í þá átt, að farið sje fram á að skipuð verði millipinganevnd til að athuga þetta mál, og að sú nefnd leggi síðan tillögur sínar fyrir Alþingi, en það Alþingi gæti að sjálfsögðu ekki orðið þingið 1915.

Flutningsm. (Hákon Kristófersson): Mjer kom það mjög á óvart, að svo miklar umræður þyrftu að vera um málið að þessu sinni, sem raun er á orðin, og jeg held að það sje ekki rangt álitíð hjá mjer, að sá háttv. ræðumaður, sem síðast talaði, (Stgr. J.) hefði getað sparað sjer það, sem hann sagði, þangað til málið kom frá nefndinni aftur. Mjer þykir vænt um að háttv. 3. kgk. áttaði sig fljótlega á því, að tilgangur

minn með þessari tillögu var ekki sá, að leggja snöru fyrir hinn tilvonandi ráðherra; en jeg get ekki neitað því, að mjer þykir dálítið undarlegt, að honum skyldi vera jafnsárt um það, sem honum virtist vera. Sami háttv. ræðumaður leit á þetta mál fremur sem gaman en alvöru, en jeg get fullvissað hann um, að þetta er fullkomið alvörumál, og það mun sýna sig, að það sigrar að lokum, hversu hátt sem embættismennirnir æpa um að það sje rangt, að taka eftirlaunin af þeim. Sú skoðun mun hverfa, að það sje rjett að veita einni stjett þjóðfelagsins þau hlunnindi, sem aðrir njóta ekki. Að það sje rjett að endurskoða launalöggjöfina og koma á meiri jöfnuði í launakjörum, skal jeg ekki mótmæla. Lika talaði sami háttv. ræðumaður um, að það væri ofraun fyrir stjórnina að undirbúa þetta mál fyrir næsta þing. Það má vel vera, að þetta sje rjett. En jeg álit að það sje hlutverk þeirrar nefndar, er skipuð verður, að laga ályktunina, ef þess sýnist þörf, þangað til hún kemur til umræðu aftur. En ef millipinganefnd er skipuð í málið, þá er mjer spurn, hvort hjer er um svo mikið verk að ræða, að ekki sje hægt að ljúka starfinu fyrir næsta þing, ef jafngóðir menn verða skipaðir í þá nefnd eins og venja er að skipa í slíkar nefndir. Annars álit jeg rjett að geyma frekari umræður um þetta mál, þar til það kemur frá nefndinni aftur, og ætla jeg því ekki að fjölyrða frekar um það að sinni.

ATKVGR.:

Samþykkt með 12 atkv. samhlj. að skipa þriggja manna nefnd í málið, og í hana kosnir:

Hákon Kristófersson,

Jósef Björnsson,

Magnús Pjetursson.

Þar með frestað þessari umræðu.

Frh. einnar umr. á 20. fundi, þriðjudaginn 28. júlí (A. 109, 193, n. 194, 248).

Framsögum. (Magnús Pjetursson): Þegar þessi þingsályktunartillaga var til umræðu hjer í deildinni, þá var þeim mótmælum helst hreyft gegn henni, að það væri tilgangslaust að samþykkja hana, vegna þess að ógjörningur væri fyrir stjórnina að rannsaka og undirbúa þetta mál á svona skömmum tíma svo vel, að hún gæti lagt frumv. um afnám lögakveðinna eftirlauna fyrir næsta Alþingi.

Eins og nefndarálit á þgskj. 194 ber með sjer, hefir nefndin einnig komist að þessari niðurstöðu, og við nefndarmenn höfum jafnvel gengið enn lengra, þar sem við með brtt. á þgskj. 193 óbeinlinis gefum í skyn, að stjórninni einni saman væri ofætlun að rannsaka þetta mál nógu ítarlega, þó hún hefði lengri tíma fyrir sjer. Okkur kom því saman um, að ráða háttv. deild til þess að samþykkja brtt. þess efnis, að skipuð verði millipinganefnd til þess að ihuga og rannsaka þetta mál o. fl.

Það eru sjálfsagt allir á því, að mjög varlega sje í það farandi, að skipa millipinganefndir, því þær hafa ætíð mikinn kostnað í för með sjer, og gagnið ekki *æfinlega* að sama skapi, og ætti því aldrei að eiga sjer stað, nema brýn nauðsyn bjóði.

Það verður því fyrst að ihuga, hvort slík nauðsyn sje hjer fyrir hendi.

Eins og brtt. ber með sjer, á þessi fyrirhugaða nefnd fyrst og fremst að ihuga rækilega óskir þjóðarinnar um afnám eftirlauna.

Það jata allir, að með eftirlaunalögunum frá 4. marz 1904 hafi verið gjörð mikil bragarbót, enda voru raddir um afnám eftirlauna og lækkun eftirlauna orðnar allháværar, alt frá þinginu 1889, þegar fyrst kom til tals að afnema öll eftirlaun.

Þó þessi lög væru til mikilla bóta, þá leið ekki á löngu, áður en raddir fóru að heyrast aftur um afnám eftirlauna. Jeg

segi, fóru að heyrast aftur, en það er vist vafasamt, hvort þær hafa nokkurn tíma þagnað. En svo mikið er víst, að fljótt fór að bera talsvert á þeim, og á þinginu 1909 kom fram tillaga um að skora á stjórnina að leggja fyrir þingið frumvarp til laga um afnám eftirlauna. Var þessari tillögu vísað til sambandslaganefndarinnar. Á þinginu 1911 var samþ. þingsál.till. sama efnis og afgreidd í því formi frá neðri deild. Hafði á því þingi áður verið borið fram frumv. til nýrra eftirlaunalaga, sem fór fram á meiri jöfnuð á eftirlaununum en nú er. Það frumv. náði að visu ekki fram að ganga, en árangurinn var þó þessi þingsál.till.

Þá sýnir stj.skr.frv. það, sem nú liggur fyrir, ljóslega, að þingið hefir ekki álitnið ráð að skella skollaeyrum við óskum þjóðarinnar um afnám eftirlauna, þar sem slagbrandurinn fyrir algjörðu afnámi eftirlauna (með einföldum lögum) er feldur burt úr stjórnarskránni. Og það er vitanlegt, að mikill hluti kjósenda um land allt telur það einn af höfuðkostum frumvarpsins, að þetta á að fella úr stj.skránni. Og menn búast við að þar sje á eftir fylgt og ekki látið dragast lengi að nota sjer þetta. Jafnvel mun það teljast sem óbeinlinis loforð um afnám eftirlauna, að þau eiga ekki lengur að standa í stjórnarskránni.

Fjöldi þingmálafunda á síðustu árum og margir þingmálafundir á þessu ári hafa samþykkt tillögur um afnám eftirlauna.

Margt fleira mætti telja, sem bendir til þess, að það hafi verið og sje vakandi vilji meiri hluta þjóðarinnar, og það vaxandi meiri hluta þjóðarinnar, að fá afnumin öll eftirlaun embættismanna.

Það dettur þess vegna víst fáum í hug að bera bríður á, að mikill meiri hluti þjóðarinnar óski, að eftirlaunin sjeu afnumin. Og þó að einhverir yrðu til að vefengja slíkt, þá veit jeg, að *enginn* ve-

fengir, að öll þjóðin vill fá að vita, hvort eftirlaun embættismanna eru rjettlát, borin saman við kjör annara stjetta, hvort þeir ekki geta sjálfir sjeð fyrir sjer á elliárunum án þeirra, og síðast, en ekki sist, hvort það er hagur fyrir þjóðina, fjárhagslega sjeð, að afnema öll eftirlaun embættismanna og taka upp annað fyrirkomulag, er tryggi embættismenn fyrir því, að komast á vonarvöl að loknu embættisstarfi.

Og þjóðin á heimtingu á að vita þetta. Hún fær aldrei að vita þetta, nema með itarlegri og hlutdrægnislausri rannsókn. Það er alveg gagnslaust að vera að þrefa og kappræða um það fund eftir fund og þing eftir þing. *Og sú rannsókn fæst aldrei, svo að gagni sje, nema með millipinganefnd.*

Og nú heyri jeg suma segja eitthvað í þessa átt: Það er að visu satt, að þjóðin vill fá afnumin eftirlaun, eða að minsta kosti fá rannsókn um það efni, en þessi þjóðarvilji er alveg marklaus og að engu hafandi, því hann er til orðinn fyrir æsingar orðaskrum einstakra manna, sem vilja ná sjer lýðhylli með slíkum glósum. Þetta álit jeg alls ekki rjett. Það er auðvitað svo um þetta mál, eins og mörg önnur, að einhver eða einhverir verða fyrst til þess að vekja máls á því, og síðan kemur það, að ef málið hefir einhvern sannleik í sjer fölginn, þá verða þeir fleiri og fleiri, sem berjast fyrir því, og þannig vex fjöldinn því til fylgis.

Með þessum orðum ætla jeg þó alls ekki að neita því, að til sje enn nokkuð af mönnum, sem láta sjer sæma að stækka eða halda opinni þessari glufu, sem enn virðist stundum vera milli alþýðu og embættismanna, og það jafnvel menn meðal sjálfra embættismannanna.

Þetta álit jeg mjög illa gjört. Það pykir hvergi fagurt að rægja hjuin við hús-bændurna, eða vekja kala þar í milli. En

alveg það sama hafa þeir fyrir stafni, sem reyna að vekja kala hjá alþýðunni gegn embættismannastjettinni yfirleitt.

Jeg hjelt salt að segja, að þetta væri að smáhverfa úr sögunni, en það er ekki mjög langt síðan jeg heyrði það á opinberum fundi hjá einum bændaflokksmanni, að eitt af markmiðum þess flokks væri *að vernda alþýðuna gegn embættismönnum*. Já, þannig var það. — Eru þá embættismennirnir virkilega þessir skaðræðisgripir allir upp til hópa? Þessu hefi jeg verið að velkja fyrir mjer síðan, en ætla lítið að svara þeirri spurningu núna. Það á hin fyrirhugaða millipinganefnd að gjöra. En jeg vona að þessi maður hafi talað þetta einungis frá eigin brjósti, og að það sje ekki skoðun heils flokks manna. Því jeg verð að telja það mjög illa farið, ef alþýðu manna er talin trú um, að bindast þurfi samtökum gegn embættismönnum.

Jeg er hjer í háltgjörðum útúrdúr, og bið hæstv. forseta og háttv. deild að afsaka það, þótt jeg haldi honum ofurlítið áfram.

Því hvað eru flestir embættismennirnir annað en alþýðumenn? Alþýðumenn, sem alist hafa upp í sveitunum, og notið sjermentunar í nokkra vetur til þess að gjöra sig hæfa til að vinna ákveðin verk fyrir þjóðfelagið. Og svo setjast þeir oft aftur að innan um uppeldisbræður sina, eða þeirra líka, og taka þátt í þeirra kjörum. Jeg ætla ekki að staðhæfa, að það sje undantekningarlaust þannig, en *oftast* er það og ætti að vera. Því gjáin — þessi tilbúna eða ímyndaða gjá — milli embættismanna og alþýðu, hana þarf ekki einungis að brúa, heldur þarf hún að fyllast eða sigan.

Fyrsta skilyrðið til þess er að *hvorir skilji aðra*. Alþýðunni þarf að skiljast, að embættismennirnir sjeu reglulega þarfir meðlimir þjóðfelagsins, sem vinna verk sín með skyldurækni og krefjist ekki meiri

launa en sanngjarnt er, og embættismönnum þarf að skiljast það, að þeir eiga enga heimtingu á nokkurum einkarjettindum fram yfir aðrar stjettir. Er ekki von, að alþýða manna hugsi á þessa leið, eins og heyrist svo oft:

Embættismennirnir eru vinnumenn, og öll þjóðin húsbóndi þeirra. Hvers vegna þurfa þessir vinnumenn allrar þjóðarinnar að hafa sjerrjettindi fram yfir vinnumenn einstaklinganna? *Þessi sjerrjettindi eru eftirlaunin*. Jeg býst hvort sem er ekki við, að nokkrum detti í hug, að bera ellistyrktarsjóðinn saman við eftirlaun embættismanna, enda tel jeg líklegt, að alþýða manna yrði harðánægð, ef eftirlaunum yrði breytt þannig, að þau yrðu með líku fyrirkomulagi, eða eitthvað á líkum grundvelli.

Jeg get um leið bent á það, sem að margra álitu hefir gjört eftirlaunin óvinsælust. Jeg held það sje aðallega þrent. Misrjettið, sem jeg áður hefi minst á, misbrúkun á þeim, þegar ungir menn, sem um *stundar sakir* ekki hafa gegnt embættum, sakir einhvers lasleika, fara æfilangt á eftirlaun, og svo í þriðja lagi það, hve misjöfn eftirlaunin eru. Jeg á við það, að hæst launuðu embættismennirnir fá einnig hæst eftirlaun.

Annars ætla jeg ekki að fara að kappræða um það nú, hvort það sje rjett og haganlegt að afnema eftirlaun, þó það sje mitt álit og sannfæring, að svo munu reynast. Það gagnar ekkert, þó kapprætt sje um það ár eftir ár og þing eftir þing, meðan það er órannsakað. Hjer er að eins um það að ræða, hvort háttv. deildarmönnum þykir málið og óskir þjóðarinnar þess vert, að tillit sje tekið til þeirra á þennan hátt.

Þá kem jeg að öðru verkefni hinnar fyrirhuguðu millipinganefnadar, að rannsaka launakjör embættismanna, og þá sjerstaklega í sambandi við afnám eftirlauna.

Allir kannast við, að þessi um laun

embættismanna hefir verið, sjerstaklega á síðustu árum, að velkjast innan um stjórnmáladeilurnar. Þá muna vist líka allir eftir launafrv. þeim, sem lágu fyrir seinasta Alþingi, og sem jeg held að óhætt sje að segja, að voru lítt rannsökuð bæði af stjórn og þingi.

Sumir embættismenn kvarta undan því, að laun þeirra sjeu alt of lág, en enginn undan því að þau sjeu of há. Aftur á móti kvartar alþýða manna um, að laun sumra embættismanna sjeu of há, en kannast einnig við, að laun sumra sjeu ef til vill of lág. En sjerstaklega kvartar þjóðin þó yfir því, *hve há öll launafúlgan er*. Hjer eru því einnig tveir málsaðiljar að deila og fæst aldrei endir bundinn á þeirri deilu, fyr en ítarleg og hlutdrægnislaus rannsókn fer fram á deiluefninu.

Þjóðin vill svelta starfsmenn sína, segja sumir. Þetta er áreiðanlega alveg rangt. Það munu ekki vera fleiri, sem vilja svelta embættismenn eða láta þeim líða illa, heldur en þeir eru, sem svelta vilja hjú sín og fara illa með þau. Og jeg býst við, að flestir verði samdóma um, að þeir sjeu sárfair. En þjóðin vill fá að vita, hvað embættismennirnir þurfa, og hún vill ekki gjalda þeim meira. Hún vill vera viss um, að einstakir embættismenn hafi hana ekki að fjeþúfu. Og einkanlega vill hún ekki hafa *fleiri vinnumenn á þjóðarþúinu* en hún nauðsynlega þarf. Og til þess að hún fái að vita þetta, *þarf rannsókn*.

Það heyrast ofl raddir um það á mannfundum, að fækka megi embættismönnum og sjerstaklega sýslumönnum. Eins og háttv. deild er kunnugt, hafa miklar umræður spunnist af þessu í háttv. neðri deild. Varð niðurstaðan af þeim umræðum þingsál. till. um að skora á stjórnina að ihuga rækilega, hvort unt sje að aðskilja umboðsvald og dómsvald, og fækka sýslumönnum að mun. Hjer er því eitt alvarlegt rannsóknarefni, sem snertir mikið

þessi atriði, sem jeg hefi drepð á, og teljum við nefndarmenn því sjálfsagt, að þessi fyrirhugaða millipinganefnd taki það einnig til rannsóknar, því jeg álit að það sje of stórt viðfangsefni til þess að stjórnin geti leyst það vel af hendi á svo skömmum tíma, sem þingsál. till. háttv. neðri deildar fer fram á.

Enn er það eitt, sem mjer finst þessi millipinganefnd ætti að geta komið fram með tillögur um, að því máli rannsökuðu. Það er *læknaskipunin*. Á hverju þingi koma fram óskir um stofnun nýrra læknishjaraða og getur það eflaust gengið lengi, ef það á að halda áfram, þangað til allir landsmenn hafa fengið lækni eins nærri sjer og þeir helst vilja. Þessi millipinganefnd finst mjer ætti að geta rannsakað, hvar þörfin í þessu efni er brýnust, og svo yrðu settar skorður við, að ekki yrði lengra farið í þeim sökum fyr en þá er svo mikið er orðið af læknum, að þeir gangi atvinnulausir. Enda þýðingarlitíð að vera alt af að búa til lög, sem um langan aldur, eða ef til vill alt af, verða að eins pappirsgagn. Og *svo verður það* að minsta kosti meðan laun lækna eru jöfn.

Ef nú þessi millipinganefnd gæti rannsakað til hlitar og hlutdrægnislaust óskir þjóðarinnar um afnám eftirlauna, launakjör embættismanna og embættisskipunina og komið fram með tillögur um þau efni, tillögur, sem þjóð og þing aðhyllist, þá væru miklar líkur til að þau mál yrðu tekin út af dagskrá þjóðarinnar um margra ára bil.

Jeg efast ekki um að allir sjái, hvilíkt stór-happ það væri að losna við þetta úr flokkadeilunum, í stað þess að vera alt af að þrefa og þrátta um það árangurslaust, einungis til að vekja úlfúð.

Það tel jeg minsta kosti áreiðanlegt, ef þessi millipinganefnd yrði skipuð, þá væru þessi deilumál útilökuð frá því að um þau yrði rifist fyrir næstu kosningar.

Og það eitt teldi jeg strax mikinn feng. Nóg munu deiluefnin samt.

Að endingu skal jeg lýsa þeirri von minni, sjerstaklega á þeim embættisniðnum, sem eiga hjer sæti í deildinni, að við greiðum allir þessari tillögu atkvæði. Fyrsta og helsta skilyrðið til þess, að embættismannastjettin njóti samúðar og sanngirni hjá þjóðinni er það, að embættismennirnir berji ekki blákalt fram sínar, að mörgu leyti einhliða, skoðanir á kjörum sínum og rjettindum, því blindur er hver í sjálfs sín sök, heldur að þeir taki höndum saman við aðrar stjettir landsins, til þess að krefjast hlutdrægnislausrar og itarlegrar rannsóknar á deilumálunum. *Þá er von um að gjáin hverfi.*

Af þessum ástæðum tel jeg það mjög æskilegt og skemtilegt afspurnar, að þessi brtt. nefndarinnar verði samþykkt í e. hlj. hjer í deildinni.

ATKVGR.:

Brtt. 248 við brtt. 193 samþ. án atkv.

Brtt. 193 við till.greinina, svo breytt, samþ. með 12:1 atkv. að viðhöfðu nafnakalli og sögðu

já:

nei:

Björn Þorláksson, Júlíus Havsteen.

Steingrímur Jónsson,

Eiríkur Briem,

Guðm. Björnsson,

Guðm. Ólafsson,

Hákon Kristóferss.,

Jósef Björnsson,

Karl Einarsson,

Karl Finnbogason,

Kristinn Danielsson,

Magnús Pjetursson,

Sigurður Stefánss.,

Málgrein till. sjálfrar (þgskj. 109) þar með fallin.

Tillagan svo orðuð, sem nú var konnuð, afgreidd til Nd.

(Sjá A. 264).

4. Baðefni.

Á 30. fundi í Ed., mánudaginn 3. ágúst, var útbýtt

tillögu til þingsályktunar um baðefni, frá sauðfjárbaðanefnd Ed.

Á 31. fundi, þriðjudaginn 4. ágúst, var tillagan tekin til meðferðar hvernig ræða skuli (A. 309).

Forseti lagði til að hafa eina umræðu um tillöguna, og var það samþykkt í einu hljóði.

Ein umr. á 32. fundi, miðvikudaginn 5. ágúst (A. 309).

Framsögumaður (Jósef Björnsson): Nefndin, sem fjallaði um frv. til laga um breytingu á lögum um sauðfjárbaðanir nr. 46, 10. nóv. 1913, á þingskj. 209, kom fram með þessa tillögu, og hefir leyft sjer að gjöra það fyrst og fremst af því að henni er það kunnugt, að baðefni það, sem hjer er um að ræða, hefir viðsvegar um land fengið talsvert álit. Sjerstaklega er þó tillagan komin fram fyrir það, að nefndinni fanst verðið á baðlyfjum þeim, sem auglýst eru í Lögbirtinga-blaðinu 16. júlí þ. á., allhátt. Hið ódýrasta þeirra kostar að meðaltali tæpa 4 aura í kindina, en hið dýrasta tæpa 5 aura. Nefndin telur verð þetta mjög hátt, og þegar það er borið saman við verðið á því baðlyfi, sem hjer er farið fram á að stjórnin löggildi, Coopers baðlyf, þá er verðmunurinn mikill, því að af Coopers baðlegi kostar bað í hverja kind að eins tæpa 2 aura, og af dýrustu baðlyfjategund Coopers þarf baðið í hverja kind ekki að kosta nema rúma 3 aura; og að meðaltali kostar það af þeim þrem baðlyfjategundum, sem þetta firma hefir á boðstólum, 2,5s aura. Þetta er svo miklu lægra en verðið á baðlyfjum þeim, sem stjórnar-ráðið hefir heimilað til notkunar, þar sem meðalverð þeirra er 4,39 aurar í kind, að full ástæða virðist til að baðefni það, sem hjer ræðir um, mætti og koma til greina,

svo framarlega sem ekki hafa komið í ljós einhverjir annmarkar á því, sem gjöri það að verkum, að óráðlegt sje að nota það, en þess hefi jeg hvergi heyrt getið af þeim mönnum, sem notað hafa baðefni þessi. Það liggur í augum uppi, að það er ekki litill fjársparnaður fyrir landið, að nota þessi baðlyf, í samanburði við það að nota þau, sem stjórnin hefir fyrir skipað, ef það að öðru leyti stendur þeim ekki að baki, eins og vottorð þau, er jeg kem bráðum að, benda á að sist muni vera. Ef gjört er ráð fyrir að böðuð sjeu 6—700 þús. fjár árlega, þá er verðmunurinn á baðlyfjunum milli 10 og 20 þús. krónur á ári.

En hvernig stendur þá á því, að þetta baðefni hefir ekki verið heimilað til notkunar ásamt hinum? Jeg skal ekkert um það fullyrða; mjer er það ekki fullljóst. Eitt er vist, að það er ekki að kenna umboðsmanni verksmiðju þeirrar, sem býr baðlyfin til. Hann hefir líklega manna fyrstur boðið stjórnarráðinu baðlyfin, og óskað að mega koma til greina í samkepninni. Jeg hefi hjer í höndum brjef frá umboðsmanninum, er hann ritaði stjórnarráðinu 16. desember 1913 og bauð fram baðlyf sitt. Nefndinni hefir verið skýrt frá því, að þessu brjefi hafi ekki verið svarað af stjórnarráðinu. Þegar umboðsmanninum þótti örvænt um að hann mundi fá nokkurt svar, ritaði hann stjórnarráðinu af nýju og óskaði, eins og áður, að sitt baðlyf mætti koma til greina; bauðst hann þá, eins og reyndar líka í fyrra brjefinu, til að gefa þær upplýsingar um baðlyfið, er stjórnarráðið óskaði að fá. Ekki hafði þetta þó þann árangur, að baðlyfið væri tekið í tölu hinna lögleyfðu baðlyfja. En þá vaknar sú spurning: Munu landsmenn frekar hafa óskað að fá þau baðefni, sem þegar eru lögskipuð, en þetta?

Eftir þessu grenslaðist nefndin, eða formaður hennar, hjá stjórnarráðinu, en ekki fjekk nefndin með því neina vitneskju um

að beiðni hafi komið frá sauðfjáreigendum um baðlyf þau, sem lögskipuð eru nú. Hinsvegar er það vist, að óskir hafa komið til stjórnarráðsins um að mega nota Coopers baðlyf. Jeg hefi hjer í höndum útdrátt úr sýslufundargjörð úr Austur-Skaftafellssýslu 25. maí í vor, þar sem sýslunefndin mælir með því við stjórnarráðið, að þangað í sýsluna faist Coopers baðlyf. Hjer liggur þá fyrir ósk úr einni af sýslum landsins, og verð jeg að lita þannig á, að hún sje komin fram af því að bændum þar hafi reynst baðlyf þessi góð.

Oss flutningsmönnum tillögunnar er það og sjálfum fullkunnugt, að baðlyfin hafa verið töluvert reynd og reynst góð sem þrifabað, og ýmsir telja, að þau hafi mjög góð áhrif á ullarvöxt og ullargæði fjárins, sem í þeim er baðað.

Auk sýslufundargjörðarinnar úr Austur-Skaftafellssýslu, hefi jeg fyrir mjer liggjandi umsagnir ýmsra einstakra manna úr Norður- og Austurlandi um lyfið — hvernig það hafi reynst þeim. Þessar umsagnir eru sjerstaklega úr N.-Þingeyjar- og N.-Múlasýslu. Ein þeirra er úr Eyjafirði frá manni, sem mun kunnur flestum hv. þdm., að minsta kosti af orðróm, að því að vera mætur maður og merkur og sjerstaklega athugull og búhygginn. Þessi maður er Magnús Sigurðsson á Grund. Hann segir í brjefi, sem jeg hefi hjer fyrir mjer, að í þau 30 ár, sem hann hafi baðað, hafi hann reynt ýms baðlyf, þar á meðal kreolín, og segir, að sjer hafi reynst Coopers baðefni best af öllum baðefnum, sem hann hafi notað. Um kreolín það, sem hann hafi notað, segir hann, að eftir sinni reynslu hafi það að vísu alveg eytt lús og óprifum úr fje, en hafi haft þann stóra okost, að því nær ómögulegt hafi verið að þvo ullina svo vel, að hún yrði góð verslunarvara, og því hafi hann hætt að nota þennan baðlög. En um Coopers baðlyfið segir hann, að auk þess sem það eyði öllum óprifum,

auki það og bæti ullina og gjöri hana betri verslunarvöru en flest önnur baðlyf, er hann hafi reynt. Kveðst hann því mjög nauðugur hætta að nota þetta baðlyf, sem sjer, þegar á alt sje litið, hafi reynt best allra þeirra baðlyfja, er hann hafi notað á þessum alt að 30 árum, ef löggjafarvaldið með lögum „þvingi sig til að viðhafa annað haðmeðal“, sem hann óskar að ekki komi fyrir.

Þetta segir nú þessi maður um málið. En auk þess liggja hjer fyrir brjef frá ýmsum mönnum á Austurlandi, og hefi jeg fengið vitneskju frá hv. 5. kgk. (B. Þ.), er þekkir marga þeirra, um að það sjeu merkir menn og áreiðanlegir. Segja þeir sama um baðefni þetta, að það sje örugt þrifabað, og taka það sjerstaklega fram, að það auki ullarvöxtinn. Þessi brjef eru frá 11 einstökum bændum. En auk þessa liggur hjer fyrir vottorð um áhrif þessara Coopers baðefna frá bændum og fjármönnum í Fjallahreppi í Norður-Þingeyjarsýslu. Vottorðið er undirskrifað af 12 mönnum. Segjast þeir hafa brúkað baðlyfið í 2400 fjár, og hafi það reynt sjer mjög vel.

Af öllum framangreindum ástæðum: Í fyrsta lagi, að baðefni þetta er ódýrast þeirra, sem kostur er á; í öðru lagi af því að reynsla er fengin víða um land fyrir því, að það er ágætt þrifabað, og í þriðja lagi af því að það hefir góð áhrif á ullarvöxt, og af því að ullin af því fje, sem baðað er úr þessu baðefni, er vel fallin til að taka á móti góðri verkun, þá höfum vjer flutningsmenn leyft oss að koma fram með þessa tillögu, svo að þeir, sem að undanförunu hafa notað þetta baðlyf og reynt það vel, neyðist ekki til að hætta við það og taka annað í þess stað, sem þeim fellur ver. Vona jeg að endingu að hv. deild sjái sjer fært að samþykkja tillöguna.

ATKVGR.:

Tillagan samþ. með 10 atkv. samhlj. og afgreidd til ráðherra sem

ályktun efri deildar Alþingis.

(Sjá A. 382.)

5. Reikningsskil, gjaldheimtur og toll eftirlit.

Á 32. fundi í Ed., miðvikudaginn 5. ágúst, var útbýtt (í nefndarál. um málið: Tillaga til þingsál. um fjárheimtur fyrir landssjóðinn og sjerstaka tollgæslu):

tillögu til þingsályktunar um opinber reikningsskil og gjaldheimtur og toll eftirlit.

Á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst, var tillagan tekin til meðferðar hvernig ræða skuli. (A. 334.)

Forseti lagði til að höfð væri ein umræða um tillöguna, og var það samþykkt í einu hljóði.

Ein umr. á 34. fundi, föstudaginn 7. ágúst. (A. 334.)

Framsögum. (Sig. Stefánsson): Þegar tillaga sú, sem þetta nefndarálit er sprottið af, var til umræðu hjer í deildinni, var rækilega tekið fram af hvaða ástæðum hún væri sprottin. Þótti þá rjett að skipa nefnd til að athuga málið, og er hún nú komin fram með álit sitt. Jeg býst við að allir sjeu á einu máli um það, að það sje rjett að þingið athugi þetta mál og reyni að stemma stigu fyrir þeim vanskilum og þeirri óreglu, sem borið hefir á hjá gjaldheimtumönnum landssjóðs. Nefndinni duldast ekki, að mjög margt þurfti að athuga, sem nefndin hafði ekki tíma til að rannsaka og tillaga sú, sem hjer er komin fram, er því að eins bráðabirgðatillaga, sem við vonum þó að verði til bóta. Nefndin vildi í fyrsta lagi athuga gildandi fyrirmæli um eftirlit með gjald-

heimtumönnum landssjóðs og í öðru lagi hvernig þessum fyrirmælum væri framfylgt af þeim, sem hafa eftirlitið á hendi. Gjaldheimtan hefir aukist mjög á síðari árum; hún er nú orðin vandameiri en hún var þegar þau ákvæði voru sett um eftirlitið, sem nú gilda. Þegar nefndin hafði athugað gildandi fyrirmæli um þetta efni, sem aðallega eru að finna í reglugjörð um opinber reikningsskil og heimtingu opinberra gjalda á Íslandi 13. febr. 1873, reglugjörð 25. maí 1878 um aukatekur og landshöfðingjabrjefi 16. maí 1876 og ýmsum öðrum landshöfðingjabrjefum, þótti henni sjálfsgagt, að leita upplýsinga hjá stjórnarráðinu um hvernig gjaldheimtumenn fylgdu þessum fyrirmælum og hvernig eftirlitinu með því væri varið. Jeg ætla ekki að taka hjer upp aftur spurningar nefndarinnar og svör stjórnarinnar, því að það er hvorttveggja prentað í nefndarálitinu. En jeg vil að eins taka það fram, að af svörum stjórnarráðsins sjest það, að mikið vantar á að gjaldheimtumenn landssjóðs fylgi gildandi fyrirmælum, og nefndin tekur það fram, að hún álitur að þetta geti verið afsakanlegt, vegna þess hvað störf þessara manna hafa aukist mjög og orðið margbrotnari en þau voru áður.

Þá er það bert af svörum stjórnarráðsins, að eftirlitinu hefir stórum hnignað. Þetta játar stjórnarráðið berum orðum. Aðvitað hefði það átt að vera afleiðingin af aukinni og vandasamari gjaldheimtu, að eftirlitið hefði átt að aukast að sama skapi, en í stað þess hefir því stórum hnignað. Þegar nefndin hafði fengið þessar upplýsingar, þurfti hún að athuga, hvort þetta stafaði af því að of litlir starfskraftar væru fyrir hendi í stjórnarráðinu. Hefði nefndinni sýnst svo, þá hefði hún lagt það til, að starfskraftarnir í stjórnarráðinu væru auknir. En nefndin hefir ekki getað komist að þeirri niðurstöðu, að þess sje þörf. Það er kunnugt, að starfsmönnum hefir

allmjög verið fjölgað í stjórnarráðinu síðan það var stofnað, svo að þar ætti ekki að vanta starfskrafta. Annað, sem nefndinni þótti ástæða til að rannsaka, var það, hvort gildandi fyrirmæli um þetta efni væru orðin svo úrelt, að ekki væri hægt að beita þeim þess vegna. Nefndin komst að þeirri niðurstöðu um þetta atriði, að í hinum gildandi reglugjörðum og landshöfðingjabrjefum væri fullkomið aðhald, bæði fyrir stjórnina til þess að fylgja eftirlitinu fast fram og fyrir gjaldheimtumennina til þess að standa í skilum við landsjóð. Nefndin játar að visu, að sum ákvæði í reglugjörðinni 13. febr. 1873, sjeu orðin svo úrelt, að þau eigi ekki lengur við, og sum ákvæði vantar, sem nauðsynlega þyrftu að vera fyrir hendi, en á meðan landshöfðingjaembættið stóð, gjörði landshöfðingi mikið til þess að bæta úr þeim göllum, sem voru á reglugjörðinni sökum breyttra tíma. Nefndin komst því að þeirri niðurstöðu, að hið litla eftirlit væri hvorki að kenna ónógum starfskröftum í stjórnarráðinu nje því, að hinar gildandi reglugjörðir væru orðnar úreltar. Það er tekið fram í nefndarálitinu, að stjórnarráðið sje nú að endurskoða reglugjörðina frá 13. febr. 1873. Nefndin hefir átt kost á að kynna sjer frumvarpið, og álitur hún að það muni vera til nokkurra bóta. Nefndin er samdóma stjórnarráðinu um það að rjett sje að endurskoða þessa reglugjörð, og leggur hún til, að deildin samþykki áskorun um að þessari endurskoðun verði flýtt sem mest, því að það virðist svo sem hún sje búin að vera nokkuð lengi á döfinni. Hitt vill nefndin líka taka fram, að hún álitur viðurlög reglugjörðarinnar 13. febr. 1873 við vanrækslu og óreglu gjaldheimtumanna vera sanngjörn, og þykir henni því ekki rjett, að úr þeim sje dregið. Á hinn bóginn álitur hún þau nægjanlega hörð, ef þeim væri fylgt fram, og leggur hún því ekki til að hert verði á þeim frá því sem nú er, enda meira

undir því komið, að þess sje gætt í tíma ef brestur verður á því, að staðið sje í skilum við landssjóðinn, heldur en undir refsíakvæðum, sem ef til vill er misjafnlega fram fylgt.

Svo kom sú spurning, hvað stjórnarráðið gæti gjört til þess að gjöra eftirlitið tryggara. Nefndinni duldist það ekki, að vel gæti komið til greina að skipa sjerstaka eftirlitsmenn, eins og fram kom í umræðunum um þetta mál hjá hv. 6. kgk. (G. B.) og hæstv. ráðherra. En nefndin þóttist ekki hafa getað athugað málið svo vel, að hún gæti á þessu þingi komið fram með slíka tillögu, og hins vegar duldist henni ekki, að nokkuð meira mætti gjöra af stjórnarráðsins hálfu til þess að eftirlitið yrði betra en það hefir verið til þessa. Það hefir komið í ljós, að það er ekki búið að skoða hjá öllum sýslumönnum í landinu síðan stjórnarráðið var stofnað. Það er enn ekki búið að skoða hjá sýslumönnum í Skaftafells- og Gullbringu- og Kjósarsýslu. Við vorum svo heppnir að hafa í nefndinni þann mann, sem um langan tíma hafði haft þetta eftirlit á hendi, hv. 1. kgk. (J. H.) sem gegndi þessu starfi allan þann tíma, sem hann var amtmaður, og skýrði hann okkur frá, að hverju gagni þessar eftirlitsferðir hefðu komið, og berum við fult traust til þeirra upplýsinga, sem hann gaf okkur um það efni. Það hefir legið sá orðrómur á, að þessar eftirlitsferðir hafi verið lítt nýtar eins og þær hafa verið framkvæmdar, en það er augljóst, að eins og þær geta verið gagnlausar, ef þær eru að eins framkvæmdar til þess að hægt sje að segja að þær hafi verið farnar, eins má framkvæma þær svo, ef hyggilega er að farið, að þær komi að miklu liði. Þær eru einmitt eitt aðalatriðið í eftirlitinu, ef þær eru vel og röggssamlega framkvæmdar. Það hefir verið sagt, að nú sje miklu hægra með eftirlitið síðan síminn kom. Það er salt, að nú er hægra en áður var að reka á eftir gjald-

heimtumönnum með að senda reikninga sína, en það er ekki hægt á þann hátt að komast að raun um, hvernig skrifstofuhald þeirra er. Nefndin verður því að halda því fram, að þessar eftirlitsferðir megi engan veginn falla niður, heldur verði þær að aukast frá því sem nú er. Ef nefndin þarf að ásaka sig um nokkuð, þá er það um það, að hún hafi ekki hert nóg á þessum eftirlitsferðum með þeirri tillögu sinni, að skoðað sje hjá öllum gjaldheimtumönnum einu sinni á hverjum þrem árum.

Nefndin rannsakaði, hvort það mundi vera kleift fyrir stjórnarráðið að hafa þessar eftirlitsferðir á hendi, og komst hún að þeirri niðurstöðu, að svo mundi vera, þar sem stjórnarráðið hefir 3 skrifstofustjórum á að skipa, auk landritara og ráðherra, sem allir ættu að vera vel færir til þessa starfa. Þetta eftirlit ætti að vera kært embættismönnum sjálfum, og stjórnarráðið getur haft miklu nákvæmara eftirlit með þeim á þennan hátt heldur en með skrifstofueftirliti einu saman.

Jeg finn svo ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um fyrri liðinn í tillögu okkar nefndarmanna og sný mjer því að seinni liðnum.

Um þann lið var nefndin ekki í minni vanda, og hefir hún ekki þorað að taka tillöguna um sjerstaka tollgæslu til greina, nema að því er snertir Reykjavík. Nefndinni duldist það ekki, að svo framarlega sem sjerstök tollgæsla ætti ekki að verða dýrari en sem nemur þeim innheimtulaunum, sem sýslumenn fá nú, þá væri hún hvergi framkvæmanleg, svo að verulegu gagni kæmi, nema í Reykjavík. Því eins og bent er á í nefndarálitinu, þá eru innheimtulaun þau, sem koma á aðra kaupstaði, ekki svo mikil að hægt sje að ætla, að samviskusamur og duglegur maður fengist til þess að hafa tollgæsluna á hendi fyrir ekki hærri laun. Öðru máli er að gegna um Reykjavík; þau innheimtulaun, sem þar eru tilgreind, koma

óskift á bæinn, og þau eru svo rífleg, ca. 10 þús. kr. síðasta árið, að nefndinni duldist ekki, að með þeim mætti auka tollfirlitið að miklum mun. Sú upphæð ætti að vera nóg til þess, að launa 3 tollgæslumönnum allsæmilega og auk þess til nokkurs skrifstofukostnaðar.

Jeg skal taka það fram, að langt er frá því að nefndinni detti í hug að bæjarfógetinn í Reykjavík gegni á nokkurn hátt ver innheimtustarfi sínu en aðrir tollheimtumen landsins; það fel-t ekkert slíkt á bak við tillögu nefndarinnar, heldur er hún komin fram af því, að tollheimta er svo mikil í Reykjavík, að það má telja ofætlun fyrir bæjarfógetann, sem er hlaðinn svo ótal öðrum störfum, að annast hana til fram-búðar, en innheimtulaunin annars vegar svo ríf, að fyrir þau mun mega koma á fót alltryggri tollgæslu, án þess að íþyngja lands-sjóði með því. Nefndin sá sjer ekki fært að fara lengra í því að koma á fastri tollgæslu en að skora á stjórnina að leggja fyrir næsta Alþingi frumvarp til laga um sjerstaka tollgæslu í Reykjavík. Í þessu gat hv. 1. kgk. (J. H.) þó ekki orðið samferða nefndinni, og þess vegna hefir hann skrifað undir nefndarálitið með fyrirvara; veit jeg að hann muni gjöra grein fyrir skoðun sinni, og fer því ekki út í það.

Nefndinni fanst líka, út af því hvernig hagar nú orðið til með póstsendingar, rjett að leita álits póstmeistara um það, hvernig hægt mundi að fyrirbyggja undandrätt á tollgreiðslu af tollskyldum póstsendingum, sem frá útlöndum koma. Hún spurði hann um, hvort rækilega mundi fylgt 7. gr. póstlaganna 11. júlí 1911, þar sem svo er fyrirskipað, að hver sá maður, sem fær böggulsendingu með pósti frá útlöndum, láti í tje drengskapar- og samviskuvottorð um hvort sendingin hafi inni að halda tollskyldar vörur. Í öðru lagi leitaði nefndin álits póstmeistara á því, hvort ekki myndi tiltækilegt að veita póststjórninni heimild

til að opna grunsamar böggulsendingar um leið og þær væru afhentar.

Fyrri spurningunni svaraði póstmeistari ekki ljóslega, en síðari spurningunni svara hann hiklaust þannig, að hann sjái ekkert því til fyrirstöðu, að póstmönnum sje veitt heimild til að rannsaka grunsamar böggulsendingar um leið og þær eru afhentar. Nefndin hefir þannig fyrir sjer skýlaus ummæli póstmeistarans um þetta atriði, og telur hún mikið leggjandi upp úr ummælum þess manns, sem hefir yfirstjórn allra póstmála í landinu og sem hlýtur að vera þeim allra manna kunnugastur.

Jeg skal í sambandi við þetta minnst á frv. það, sem tekið var út af dagskrá hjer í deildinni í dag (brt. á tollögum). Það var beint eftir bendingu frá nefndinni hjer í deild, að upp í það var tekið ákvæðið um opnun póstsendinga. Ef vel hefði byrjað fyrir því frv., mundum við hafa tekið aftur þann lið tillögunnar, sem um þetta er. En eins og því frv. er nú komið, tel jeg ekki hyggilegt að taka hann aftur; við vitum ekki, hver forlög þess kunna að verða, og vil jeg því mælast til að liðurinn sje samþyktur. Þótt nefndin treysti sjer ekki til að fara lengra en hún gjörði í tillögum um sjerstaka tollgæslu, þótti henni þó tími til kominn að athuga vandlegar en gjört hefir verið, hvort ekki sje ástæða til að setja upp sjerstaka tollgæslu um land alt. Reyndar býst hún varla við að það muni þykja fært að svo stöddu. Eigi að siður er það mikils vert að fá ábyggilegar skýrslur um, hvað þetta muni kosta, og stefnir síðasti liður tillögunnar að því, að stjórin afli sjer þeirra og leggi þær svo fyrir Alþingi.

Lýk jeg svo máli mínu með þeirri ósk, að hv. d. ljái tillögunni fylgi sitt.

Karl Einarsson: Þegar þetta mál kom fyrst fyrir hjer í deildinni, þá var haldin um það löng ræða með mörgum stóryrðum. Þegar nefndarálitið kom, þá sá jeg

að þau höfðu hjaðnað og ekki orðið neitt úr neinu. Nefndin hefir ekki fundið neitt verulegt að athuga við eftirlitið með gjaldheimtumönnum landssjóðs og reikningsskil þeirra, enda ganga tillögur hennar í þá átt, að láta þingið samþykkja tillögur um það, sem stjórnin er þegar að gjöra og sumpart hefir þegar gjört. Stjórnin er nú að endurskoða reglugjörðina frá 13. febr. 1873, og þar er sist dregið úr ákvæðunum um vanrækslu og óreglu gjaldheimtumanna. (J. B.: Hvernig getur þingmaðurinn vitað um það?). Jeg hefi sjeð frv. og get fullvissað um að liðurinn I. b. í tillögunni er óþarfur. Þá er farið fram á að eftirlitsferðir sjeu farnar til allra gjaldheimtumanna landssjóðs þriðja hvert ár. Þessar eftirlitsferðir hafa verið farnar á flesta staði að undanfögnu. Hafnarfjörður sýnist reyndar hafa orðið útundan, og veit jeg ekki af hverju. Það væri fróðlegt að fá skýrslu frá sjónarráðinu um það, því að ekki er kostnaðarsamt að fara þangað eftirlitsferð. En líklega er það af því að skýrslur og reikningsskil þaðan hafa jafnan verið í góðri reglu. Allar þrjár tillögurnar undir töluð I. eru að visu sjálfsagðar, en jafnframt óþarfar, því að tvær þeirra eru þegar komnar til framkvæmda og stjórnin hefir opin augun fyrir hinni þriðju og framkvæmir það, sem hún fer fram á, eftir fongum.

Það var sagt við flutning málsins hjer í deildinni, að sorglegt væri til þess að vita, að þeir menn, sem álitnir hefðu verið áreiðanlegir skilamenn, yrðu alt í einu brennimerktir fyrir pretti og fjársvik. Mjer fanst þetta vera furðu sterk orð. Jeg þekki ekki til að neinn gjaldheimtumaður landssjóðs hafi orðið brennimerktur fyrir pretti og fjársvik. Sje þegar vögnuð tortrygni gegn embættismönnum, þá hljóta slíkar ófgar að auka hana, og eru alveg mishepnaðar, ef tilgangurinn hefir verið að eyða henni með þeim. Ræðan, sem þetta er í, er nú komin á prent; það

var margt fleira ófgakent í henni, þegar hún var flutt, þótt úr því hafi verið dregið síðar. (Sig. Stefánsson: Ekki hefir ræðumaður gjört það). Síðan jeg varð sýslumaður hefir einu sinni verið skoðað hjá mjer, og var þá alt rannsakað nákvæmlega, bæði embættisbækur og sjóður, og borið vandlega saman. Jeg get borið umað sú skoðun fór samviskusamlega fram, og veit jeg ekki betur en að svona hafi alstaðar verið; var þetta þó ekki ljett verk. Vitanlega voru bækur færðar eins og vera ber. Það má segja að Vestmannaeyjasýsla sje litil sýsla, en þótt svo sje, þá er þar þó allmikil og margbrotin gjaldheimta.

Eftir minni reynslu og þekkingu verð jeg algjörlega að mótmæla því, að eftirlitið með sýslumönnum sje ekki annað en nafnið tómt. Háttv. 6. kgk. (G. B.) sagði, að eftirlitinu væri þannig háltað, að eftirlitsmaðurinn liti að eins lauslega á bækurnar, en settist svo að veitingum. Ekki var eftirlitinu hagað þannig hjá mjer, heldur eins og jeg skýrði áðan frá, og hefi jeg þó enga ástæðu til að ætla, að það hafi verið meira eða strangara en hjá öðrum.

Þegar svo er farið að athuga vanskil hjá gjaldheimtumönnum undanfarin ár, þá kemur það í ljós, að sama sem ekkert kveður að því. Það er að visu kunnugt, að einn gjaldheimtumaður átti örðugt með að standa í skilum; mun það hafa komið af óhöppum við innheimtuna. Stjórnarráðið varð þess brátt vart, en hvorki hv. 6. kgk. (G. B.) nje hv. þm. Ísfjk. (S. St.), og fekk því kipt í lag. Þetta sýnir einmitt, að eftirlitið er gott.

Það sýnist koma fram í brjefi landritara, að ef til vill hafi ekki farið fram sem nákvæmst skoðun hjá einum sýslumanni um alllangan tíma. Þar stóð mjög sjerstaklega á. Sýslumaðurinn hafði verið mjög heilsulitill 2—3 síðustu árin, og síðasta ársfjórðungiun mjög þjáður, og ekki ólíklegt, að sú óreiða, sem orð leikur á að verið hafi á fjármálunum, hafi, ef hún

annars er nokkur, sennilega stafað af þessum veikindum að mestu eða öllu, og þá af ástæðum honum óviðráðanlegum, og sem honum verða því ekki gefnar að sök.

Annars stóð jeg einkum upp til að slá því föstu, að framkoma þessa máls hjer á þingi geti ekki orðið til góðs. Eins og því hefir verið framfylgt, getur það ekki orðið til að draga úr tortrygni almennings, heldur til að auka hana. Stjórnarráðinu er það ljóst af óhöppum þeim, sem fyrir hafa komið, og sem jeg neita að stafi af prettum og fjárvikum, að eftirlitið þurfi að vera enn nákvæmara en verið hefir. Reglugjörðina um reikningsskil frá 13. febr. 1873 hefir það tekið til endurskoðunar, og er hin endurskoðaða reglugjörð að eins óútkomin. Að gefa fastákveðnar reglur um að endurskoðun skuli fara fram þriðja hvert ár, er þýðingarlaust og getur verið skaðlegt. Það er miklu rjettara að ákveða þannig, að endurskoðanirnar skuli vera nægilega tíðar. Ef liðurinn I. c. verður samþ., þá litur út fyrir, að ekki megi fara eftirlitsferðir til sama mannsins, nema þriðja hvert ár, jafnvel þótt stjórninni fyndist full ástæða til að láta fara þær á skemri fresti (*Sig. Stef.*: Jeg bið háttv. þm. (K. E.) að lesa það sem hann er að fara með. Í till. stendur, að gjöra skuli eftirlitsferðir hjá öllum gjaldheimtumönnum landssjóðsins að minsta kosti einu sinni á hverjum þremur árum, og *oftar, ef sjerstakar ástæður eru til*). Þótt jeg lesi og lesi tillögur hv. nefndar sje jeg ekki betur en þær sjeu þýðingarlaust rugl út í loftið, bornar fram til að gjöra sig merkilega, og til að sverta bestu menn þjóðarinnar í augum almennings.

Júlíus Havsteen: Jeg skrifaði undir nefndarálitið með fyrirvara, og er tekið fram í því, af hverju jeg gjörði það.

Jeg álit það ekki rjett, að fara að stofna hjer sjerstakt tollestirlit í Reykjavík einni; ef það yrði gjört, fæ jeg ekki betur sjeð en sjálfsagt væri að gjöra hið sama um

land alt; en hætt er við að það yrði tilfinnanlega dýrt. Mjer finst það ekki vera rjett „princip“ að skipa fyrir með lögum, að aðrar reglur skuli gilda um tollestirlit í Reykjavík en annarstaðar, t. d. í Hafnarfirði, sem liggur rjett hjá Reykjavík. Samt er það ekki svo að skilja, að jeg óski ekki eftir strangara tollestirliti en nú er hægt að koma við. En það er dýrt að beita því, og jeg er hræddur um, að vjer höfum varla fje til að koma því á.

Að því er snertir skaða þann, er bæjarfógetinn í Reykjavík mundi verða fyrir við það að missa hundraðsgjald sitt af tollinnheimtunni, ef hún verður frá honum tekin, þá mundi hann samkvæmt launalögunum frá 15. október 1875 verða að sitja með hann bótalaust. Það yrði líkt um það, eins og þegar embættismenn verða að fara á eftirlaun við það, að embætti þeirra eru lögð niður. Annars sýnist mjer nefndarálitið vera á góðum rökum byggt. Eftirlit er nauðsynlegt, það veit jeg af minni 21 árs reynslu sem eftirlitsmaður sýslumanna. Á eftirlitsferðum mínum bjargaði jeg að minsta kosti tvisvar sinnum fje fyrir landssjóð; í hvorugt skiftið nam það að visu miklu, hundrað krónum í annað skiftið og undir það þrjú hundruð krónum í hitt. En þetta var ekki aðalþýðing eftirlitsferðanna; hitt hefir miklu meira að segja, að með þeim má koma í veg fyrir ýmsa óreglu, áður en hún fer að magnast, og gefa ýmsar leiðbeiningar um færslu embættisbókanna og margt fleira.

Framsögum. (Sigurður Stefánsson): Jeg hefi heyrt sagt, að háttv. þm. Vestm. (K. E.) hafi verið eitt eða tvö ár einhver aðstoðarmaður í stjórnarráðinu, og þessi dvöl hans þar sýnist hafa orðið til þess, að hann þykist vita betur en stjórnarráðið sjálft um eftirlitið með gjaldheimtumönnum landssjóðs, og hvernig því skuli haga. Hann segir, að eftirlitið sje nú framkvæmt þannig og sje svo gott, að engin ástæða hafi verið til að koma með tillögu þessa.

Eftir því ætti það nú að vera góðum mun meira en það var á árunum eftir 1873, því að nú er orðið eftir svo margfalt meiru og fleiru að líta en þá, þar sem innheimtan er orðin svo margfalt meiri og margbrotnari. En hvernig er það nú? Stjórnarráðið sjálft viðurkennir, að eftirlitið hafi farið minnkandi, í stað þess sem það hefði átt að fara vaxandi. Það má þó varla ætla, að stjórnarráðið hafi farið að gefa sjer vantraustsyfirlýsingu að ástæðulausu.

Háttv. þm. Vestm. (K. E.) segir að tillagan sje óþörf, af því að alt það sje þegar framkvæmt, sem hún fer fram á. Jeg mótmæli þessu. Hvar er t. d. hin endurskoðaða reglugerð? Hún hefir hvergi komið opinberlega fram. Hún eða uppkast til hennar er að visu nú í skúffunni hjá mjer, því stjórnarráðið hefir ljeð mjer hana. En eiga sýslumenn að fara að hlýða henni áður en hún er gefin út? Jeg held það verði ekki heimtað af þeim. Og það er full ástæða fyrir þingið að minna stjórnina á, að hraða útkomu hennar; svo lengi hefir það dregist að hún kæmi. Hefir stjórnarráðið skoðað hjá öllum sýslumönnum einu sinni á hverjum þrem árum, eins og lagt er til að gjört verði?

Hvorki nefndin nje háttv. 6. kgk. (G. B.) hefir sveigt nokkru að nokkurum einstökum manni, lifandi eða dauðum. Það er fyrst háttv. þm. Vestm. (K. E.) sem dreg-einstaka menn í umræðurnar, og hann lofar ekki einu sinni hinum dauðu að hafa frið. Það er allsendis óþarft fyrir háttv. þm. Vestm. (K. E.) að taka orð mín eins óstint upp eins og hann gjörði.

Jeg tók það fram í fyrri ræðu minni, að jeg álití embættismannastjett þá, sem hjer ræðir um, yfir höfuð mjög heiðarlega, og jeg endurtek það aftur, ef háttv. þm. Vestm. (K. E.) getur verið nokkur hugfró í því.

Háttv. þm. Vestm. (K. E. vitnaði í það, að jeg hefði sagt að sorglegt væri til þess að vita, er menn, sem álitnir hefðu verið

heiðarlegir menn, yrðu alt í einu brenni-merktir fyrir pretti og fjársvik. Skildist mjer sem hann teldi þessi ummæli mjög ófgakend. Þvi miður, verð jeg að segja, get jeg fundið þessum orðum fullan stað, því það eru fleiri en innheimtumenn landsjóðs, sem koma til greina.

Jeg vil ekki nefna nein nöfn. Jeg veit að innheimtumannastjettin er í heild sinni of heiðarleg til þess, að það geti bakað henni álitshnekkis þó sannleikurinn sje sagður.

Nefndin hefir hvergi sagt, að eftirlitsferðirnar væru ekki samviskusamlega af hendi leystar, eftir því sem föng hafa verið á; en hún bendir á, að ekki muni tími hafa unnist til að gjöra þær eins tíðar og þörf er á, og sjálft stjórnarráðið játar, að þær hafi verið farnar of sjaldan, og því eru full rök fyrir því, að nefndin fer fram á að þeim sje fjölgað.

Það getur verið, að nefndin hafi ekki ekki fyllilega getað dæmt um, hvort eftirlitsferðunum hefi verið áfátt eða ekki; hitt þóttist hún fær að dæma um, að þær væru of sjaldan farnar; hafði hún þar góðan stuðning af einum reyndum og greindum nefndarmanni, hv. 1. kgk. (J. H.), reyndari og greindari manni en hv. þm. Vestm. (K. E.). Hann talar af langri eigin reynslu, er hann segist telja þessar eftirlitsferðir mjög þýðingarmiklar.

Nefndinni má standa á sama, þótt hv. þm. Vestm. (K. E.) slái því fram, að tillögur hennar muni verða til að auka tortryggni. Það má hver trúa því sem vill, að aukið og skarpara eftirlit með gjaldheimtumönnunum verði til þess. Nefndinni fanst það auðsætt, að það mundi verða til að draga úr henni. Það er hvorki þm. Ísfjk. (S. St.) nje 6. kgk. (G. B.), sem eru hjer að gjöra sig merkilega, heldur er það þm. Vestm. (K. E.) einn, sem er að gjöra sig merkilegan með andmælum sínum, sem eru á litlum rökum og litlu viti bygð.

Karl Einarsson: Jeg mótmæli því,

að nefndin og háttv. framsögum. (S. St.) hafi verið að tala um eftirlitið yfirleitt; jeg held fast við það, að talað hafi verið um eftirlitsferðirnar sjálfar. Í nefndarálitinu er beinlínis sagt, að þær raddir hafi heyrst, að þessar eftirlitsferðir væru fremur þýðingarlitlar, og mættu því enda missa sig. Og háttv. framsögumaður (S. St.) herðir á þessu, með því að segja, að almenningsrómur væri, að þessar ferðir væru litt nýtar. Jeg mótmæli því sterklega, að jeg hafi sveigt að önduðum mönnum í ræðu minni; fjarri því; jeg sveigði einmitt dylgj-unum frá þeim. Við erum ekki svo ókunnugir hverir öðrum hjer í landinu, að allir viti ekki að hverju sveigt muni vera með þessu svika og fjárprettatali. En háttv. framsögumaður (S. St.) hefir ekki getað nefnt eitt einasta dæmi, og verður það því að skoðast sem marklaust hjál.

Jeg held fast við það, að stjórnarráðið hafi opin augu fyrir því, að eftirlitið þurfi að skerpa og auka. Þetta hefir það þegar tekið til yfirvegúnar og mun bráðum fá kipt í lag, án allra áminninga frá þinginu. Jeg tek það því enn fram: Tillagan er óþörf og sýnist ekki borin upp til annars en til að gjöra sig merkilegan. Að öðru leyti get jeg ekki fengið af mjer, að svara meira þvæfingi háttv. þingmanns Ísafjk. (S. St.).

Forseti: Jeg vil benda háttv. þingmanni Vestm. (K. E.) á, að það voru miður þingmannleg orð, sem hann viðhafði í niðurlagi ræðu sinnar.

Karl Einarsson: Og jeg vil benda á, að það á heldur ekki vel við í þingræðum, að vera að dæma um greind þingmanna og bera hana saman.

Að öðru leyti ælla jeg ekki að svara árásum háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) nje þeim þvættingi, er hann flutti í minn garð.

Framsögum. (Sigurður Stefánsson): Jeg sje ekki ástæðu til að svara háttv. þm. Vestm. (K. E.), og endurtek það, sem jeg áður hefi sagt. Hann er að tala um

að nefna verði dæmi. Eins og það velti nokkuð á því, að fara að þylja langar nafnaromsur. Jeg gæti, ef jeg vildi, vel nefnt dæmi öreidu, sem stappar nærri fjárprettum. En jeg skal beina nokkrum spurningum til háttv. þm. Vestm. (K. E.). Jeg vil biðja hann að segja mjer, hvað eigi að kalla það, þegar sýslumaðurinn tæmir sýslusjóð til sinna eigin þarfa? Eða þegar hann eyðir fje úr sparissjóði í sjálfs sins þarfir? Eða þegar hann glatar verðbrjefum, sem hann á að geyma? Og jeg gæti tint til fleiri dæmi. Jeg vona, að hann geti á sinum tíma svarað þessum spurningum. (*Karl Einarsson:* Jeg þekki þetta ekki). Þingmanninum gefst að öllum líkindum innan skamms færi á að þekkja þau. Það er ekkert unnið með því, að neyða menn til að nefna einstaka menn, lifandi eða dána; það er fremur samboðið litilsigldum og illkvitnum mönnum en greindum og gætnum þingmönnum.

ATKVGR.:

I. liður *a, b, c* samþykktur með 10 atkvæðum samhljóða.

II. liður *a, b, c* samþ. með 10 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Tillagan í heild sinni samþykkt með 11 atkv. samhlj. og afgreidd til ráðherra sem *ályktun efri deildar Alþingis*.

(Sjá A. 423).

6. Strandferðir.

Á 36. fundi í Ed., mánudaginn 10. ágúst, kl. 12 á háð., var útbýtt

tillaga til þingsályktunar um strandferðir,

eins og hún hafði verið samþykkt við eina umræðu í Nd.

Á sama fundi leitaði forseti leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að mega taka tillöguna til meðferðar hvernig ræða skuli (A. 439).

Afbrigði frá þingsköpum voru leyfð og samþ.

Forseti lagði til, að höfð væri ein umr. um tillöguna, og var það samþykkt í einu hljóði.

Ein umr. á 36. fundi, mánudaginn 10. ágúst, kl. 6. síðd. (A. 439, n. 395).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að taka tillöguna þegar fyrir til einnar umræðu, voru leyfð og samþykkt.

Framsm. strandf.n. (Jósef Björnsson): Eins og hinni háttv. deild er kunnugt, komust samgöngumálanefndir þær, sem skipaðar voru á síðasta þingi, að þeirri niðurstöðu, að strandferðum hjer við land mundi best borgið með því, að Eimskipafjelag Íslands tæki þessar ferðir að sjer, þegar það væri komið á legg.

Á síðasta vetri gjörði stjórnin samning á við Eimskipafjlagið, að það tæki að sjer strandferðirnar með tveim eða fleiri skipum frá apríl 1916, og væri bæði skipakostur og ferðaaætlun ekki lakari en að undanfögnu síðan 1911.

Í þessum samningi, sem gjörður er 4. febr. þ. á., er þess getið, að um stærð og áætlun og jafnframt um styrk verði farið eftir samningi er síðar verði gjörður.

Til þess að athuga þetta mál og fjalla um tillögur til þessara væntanlegu samninga, sem enn eru ekki gjörðir, milli Eimskipafjlagins og landstjórnarinnar, voru nú nefndir skipaðar í báðum deildum.

Þessar nefndir, sem skipaðar voru, 7 menn í neðri deild og 5 í efri deild, hafa frá upphafi vega átt sameiginlega fundi um þetta mál, og árangurinn af starfi nefndanna er meðal annars sú tillaga, sem nú liggur fyrir þessari háttv. deild.

Í stuttu máli skal nú leidd athygli að aðalatriðum tillögunnar, svo menn átti sig betur á nefndarálitinu (þgskj. 395), sem með fylgiskjölum er allengt mál.

Fyrsta atriðið er samningstíminn. Að samvinnunefndin leggur til að Alþingi feli landsstjórninni, að gjöra samninga við Eimskipafjlagið um ekki lengri tíma en tvö

ár, árin 1916—1917, liggur í því, að nefndin leit svo á, að hjer væri ekki hægt í byrjun að gjöra sjer glögga grein fyrir, hver verða mundi tekjuhalli af ferðunum. Að visu liggur fyrir áætlun um þetta frá samgöngumálaráðunautinum. En áætlunir, hversu vel sem þær eru af hendi leystar, geta aldrei verið nema áætlunir, og geta reynst of háar eða of lágar.

Að því er til afstöðu nefndarinnar kemur í þessu efni gagnvart Eimskipafjlaginu, þá leit hún svo á — og jeg býst við háttv. deild liti svo á —, að stefna beri að því, að Eimskipafjlagið hafi ekki бага af því, að taka að sjer þessar ferðir. Hins vegar telur nefndin það illa viðeigandi, að það fengi meiri styrk en vera þyrfti, til þess að fjlagið slyppi skaðlaust frá því, að hafa ferðirnar. Eftir þessu verður samningurinn sniðinn. Í byrjun er ekki hægt að segja hvernig ferðirnar ganga eða hver tekjuhalli muni verða. Reynslan ein getur skorið úr þessu. Þess vegna telur nefndin rjettast að leggja til, að samningurinn sje einungis gjörður fyrir tvö ár, og gæti þá fengist reynsla, sem mætti byggja á, enda engin ástæða til að hafa tímann lengri.

Þá kem jeg að 1. tölulið þingsályktunartillögunnar. Þar er farið fram á tvö strandferðaskip, bæði af sömu gjörð og sama fyrirkomulagi. Stærðin er ætlast til að sje 400 smálestir, eða, eins og hjer er kveðið á, 30 þús. ten. fet. Skipin hafi 9 milna ganghraða á vöku, fullfermd, og hafi þrjú farrými. 1. farrými rúmi 40 manns, 2. farrými rúmi 50 manns og 3. farrými 100 manns. Í báðum þessum skipum er ætlast til að sje kælrúm, sem ekki nemi minna rúmi en 1200 teningsfetum í hvoru skipi.

Það sem nefndin hafði að byggja á, að því er skipakost snertir, var þrenns konar áætlun frá samgöngumálaráðunautinum. Þær þrjár áætlunir eru prentaðar á fylgiskjali I.—III. með skýringum og athuga-

semdum á fylgiskjali IV. í nefndarálitinu.

Í áætlun nr. 1 er gert ráð fyrir tveim misstórum skipum, öðru 350 smálestir og hinu 450 smálestir. Þessi skip sjeu með misjöfnum farrýmum og útbúnaður að ýmsu ólíkur, meðal annars mismunandi ganghraða.

Þá kemur áætlun nr. 2., sem í þingsályktunartillögunni er lagt til að fylgt verði í aðalatriðunum. Þar eru bæði skipin jafnstór, 400 smálistir, nýbygð og með 9 milna ganghraða.

Í 3. áætlun samgöngumálaráðunautarins áttu skipin að vera misstór, tvö eins og í áætlun nr. 1, og þriðja skipið minna, 225—250 smálestir. Auk þess mætti þetta skip gjarna vera gamalt skip, en hin ný skip.

Þegar nefndin hafði athugað þennan þrenns konar skipakost, sem samgöngumálaráðunauturinn hafði stungið upp á, varð það ofan á, að hallast að 2. áætlun sem grundvelli þeim, er byggja skyldi á. Það, sem mælir mest með að taka þessa áætlun fram yfir hinar, var fyrst og fremst það, að þessi skip fara fleiri heilar strandferðir, skipin sjálf betri, og svo mætti koma því svo fyrir, að af þeirri áætlun, sem gjörð væri fyrir þau skip, yrði ekki meiri, heldur lítið eitt minni tekjuhalli heldur en eftir hinum áætlununum.

Tekjuhallinn, sem samgöngumálaráðunauturinn hafði áætlað á þessum áætlunum sínum öllum, ásamt samanburði á skipakosti, sjest í nefndarálitinu á bls. 549, og er þetta yfirlit svo glögt, að hægt er að átta sig á því mjög fljótlega. Þar sjest að áætlaður tekjuhalli er á áætlun nr. 1 kr. 105,810, en með breytingu kr. 78,810, á áætlun nr. 2 kr. 119,200, en með breytingu kr. 77,300, og á áætlun nr. 3 kr. 116,576.

Að nefndin hallast að áætlun nr. 2, er í fyrsta lagi vegna þess, að þar er skipakosturinn betri og minni tekjuhalli, með

þeirri breytingu á áætlun, að ferðirnar byrji í miðjum apríl og skipin fari eina ferð hvort til útlanda (sbr. athugasemd á fylgiskjali IV.). Eftir þessari áætlun eru bæði skipin eins vel fallin til fólksflutninga, en það er mikill kostur, því fólksflutningar í strandferðum fara stöðugt í vöxt, stöðugt meira og meira að gjöra. Skipin „Austri“ og „Vestri“, sem líkuðu að mörgu leyti vel, reyndust þó of litil. Þess vegna litur nefndin svo á, að það sje mikill kostur, að hjer er um skip að ræða, sem geti fullnægt fólksflutningaþörfunum sémilega vel og orðið samgöngunum innanlands til mjög mikilla bóta. Þó leit nefndin svo á, að fyrirkomulag ferðanna í þessari áætlun væri hentugra en í hinum, þar sem ferðirnar eru tvenns konar, bæði hægfara ferðir með mörgum viðkomustöðum og aðrar með færri viðkomustöðum, en þó á allar hinar helstu hafnir, svo sem nauðsynlegt er til fólksflutninga úr hinum ýmsu hjeruðum. Þessar ferðir má nefna hraðferðir og allar eru ferðirnar kring um land.

Með þessu móti verður hægt sökum hinna mörgu viðkomustaða að koma vörum og mannflutningum á marga staði á landinu. En auk þess er með hraðari hringferðunum greitt mjög fyrir fólksflutningum. Í þeim ferðum komast menn langar leiðir á stuttum tíma, þar sem viðkomustaðir eru tiltölulega fáir. Með því að allar ferðir, hvort heldur er austur eða vestur, eru hringferðir, að tveimur undanteknum, verður líka oft hægt að geta haft stutta dvöl á þeim stöðum, sem menn fara til, og hægt að geta náð í hitt skipið til baka. Á þessu hefir verið mikill misbrestur að undanfögnu. Það hefir ekki verið auðið að komast heim aftur, nema seint og með erfiðleikum.

Jeg sagði áðan, að viðkomustaðir væru margir. Eftir áætlun ráðunautarins áttu þeir að vera 77, en eftir tillögum samvinnunefndarinnar verða þeir 87; — nefnd-

in hefir fjölgað þeim um 10. Þessir staðir, sem bætt er við, eru Arnarstapi, Skarðs-stöð, Breiðavík, Kollsvík, Bakkabót, Hauka-dalur, Alftafjörður, Aðalvík, Selvík og Kolkuós. Flestir þessir staðir og ýmsir aðrir staðir, er upphaflega stöðu í áætlun samgöngumálaráðunautarsins, eru merktir stjörnu, sem á að merkja það, að skipin komi ekki á þessa staði nema talsverður flutningur farms eða fólks sje á skipinu. Eru það 25 viðkomustaðir af 87, sem á áætlun standa, er þetta á heima um, að þangað verður ekki komið, nema talsvert sje að flytja þangað eða þaðan af fólki eða farmi. Þetta verður að telja kost, því að með þessu móti verður komist hjá, að skipin tefji sig að óþörfu á ýmsum höfn-um. Hins vegar verður komið á þessa staði, ef flutningaþörfin krefur. Á þennan hátt er fullnægt samgöngupörfinni og komið í veg fyrir óþarfa tímaeyðslu.

Auk þessa gjörði nefndin ýmsar breyt-ingar á áætluninni, eins og sjá má, ef fylgi-skjal II. er borið saman við fylgiskjal IX.

Reynslan verður að skera úr því, hvort nefndinni hefir tekist að breyta þessari áætlun svo að hentugt reynist. Um það skal ekkert staðhæft, en hitt get jeg full-yrt fyrir nefndarinnar hönd, að hún hefir reynt að vanda starf sitt eftir föngum. Jeg vona og, að áætlun nefndarinnar reyn-ist sæmilega, svo að flestir megi vel við una. Hv. þm. Strand. (M. P.) hefir bent mjer á, að nefndin hafi ætlað einni höfn í Stranda-sýslu of fáar ferðir eftir verslunarmagni; en þar býst hann við, að óskað verði eftir, að þessu verði vikið við, þegar samn-ingar verða gjörðir. Staður sá, sem hjer er átt við, er Norðurfjörður. Kvað hann norðurhluta Strandasýslu sækja meira þangað verslun sína heldur en í Reykjar-fjörð, og því væri þangað þörf á nokkuð fleiri ferðum en ráð er fyrir gjört í áætlun nefndarinnar. En þótt þessu yrði breytt eitthvað á sínum tíma, er ljóst, að það myndi ekki valda neinni teljandi röskun á

áætluninni, fyrir því að leiðin inn á þenna fjörð er svo stutt, þegar komið er á ann-að borð inn á Húnaflóa, að litill krökur er að koma þangað. Myndi það því ekki valda mikilli tímatöf, þó þangað yrði kom-ið oftar en ráð er fyrir gjört.

Jeg gat þess áðan, að með því fyrir-komulagi, sem hjer er farið fram á, væri kostnaðurinn minni heldur en ef byg-t hefði verið á hinni áætluninni. Hann verður minni sökum þess, að nefndinni virtist ekki ástæða til að láta strandferð-irnar byrja fyr en í miðjum apríl, en sam-göngumálaráðunauturinn ætlaði þeim að byrja í miðjum mars, en af því hefði stafað kostnaðarauki. Enn fremur er gjört ráð fyrir því í áætlun samvinnunefndar-innar, að skipin fari eina ferð til útlanda, þegar minst er að gjöra, um miðsumarbil, þegar sláttur stendur og ullarverkun er lokið, og ullin flutt utan. En þetta hvort-tveggja, að ferðir byrja mánuði síðar en samgöngumálaráðunautur gjörði ráð fyrir og að skipin fara eina ferð til útlanda, mink-ar tekjuhallann um 41,900 kr. Ef áætlun nr. 2 hefði verið tekin óbreytt, hefði tekju-hallinn eftir kostnaðaráætlun samgöngu-málaráðunautarins orðið 119,200 kr.

Sje jeg svo ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um 1. tölulið tillögunnar.

Um 2. tölulið till., hvernig ferðum skuli hagað, hefi jeg þegar farið nokkrum orð-um í sambandi við 1. tölulið, en leyfi mjer að bæta við dálitlum athugasemdum.

Það sem jeg vil minnst á er það, að um það var talsvert rætt í nefndinni, hvort ekki væri hægt að koma því til leiðar, að ekki þyrftu vörueigendur að greiða um-hleðslugjald. Niðurstaðan af þeim upplýs-ingum, sem nefndinni barust, varð sú, að hún sá sjer eigi fært að mæla með því, að umhleðslugjald væri ekki tekið af vör-nm. Afleiðingin af því, að Eimskipafjlagið annaðist umhleðslu án endurgjalds, hefði orðið sú, að Eimskipafjlagið hefði krafist alt að 20 þús. kr. meiri styrks af lands-

sjóði, og því gat nefndin ekki lagt til að afnema umhleðslugjaldið. Hins vegar væntir nefndin þess, að í samningum milli landsstjórnarinnar og Eimskipafjelagsins verði gjald þetta sett svo lágt sem unt er, að minsta kosti ekki hærra en 3—5 kr. fyrir hverja smálest.

Um farmgjöldin er þess að geta, að nefndinni virðist æskilegt, að þau verði í væntanlegum samningi ákveðin með hliðsjón af vegalengdinni. Það getur engum dulist, að það hefir staðið fyrir vöruflutningi hafna á milli, hversu afarhá farmgjöldin hafa verið fyrir stutta leið. Ef hægt væri að kippa þessu í lag og haga því þannig, að farmgjöld fyrir flutning hafna á milli væru sett eftir vegalengd, eins og títt er um fargjöld, myndi það verða til að auka flutning hafna á milli og greiða stórum fyrir viðskiftum innanlands.

Þá er nefndin hafði komið sjer saman um aðalatriði málsins, fjekk hún stjórn Eimskipafjelagsins til fundar við sig. Og eftir þeim yfirlýsingum, er nefndin fjekk hjá henni, telur hún ekki vafa á, að samningar takist á þeim grundvelli, sem hjer er fyrirhugaður.

Enn eru það tvö atriði, er taka verður fram og til tals komu milli stjórnar Eimskipafjelagsins og nefndarinnar. Stjórnin vildi áskilja sjer rjett til að vikja frá áætlun á fylgiskj. IX., ef þörf gjörðist til að koma á samræmi milli ferða strandferðaskipanna og millilandaskipanna. Nefndin leggur áherslu á, að sem allra minst verði vikið frá áminstri áætlun. Og hún tekur það fram, að henni virðist eigi þörf á því, að breyta henni að neinum mun, til þess að koma á samræmi milli millilandaskipa og strandferðaskipa, þar sem Eimskipafjelagsstjórnin á enn ósamda áætlun millilandaskipa, og ætti því að geta komið henni í samræmi við strandferðaaætlun á fylgiskj. IX.

Þá var það annað atriði, sem Eimskipafjelagsstjórnin tók fram, að eins og nú

væri ástatt í heiminum, væri það hugsanlegt, að ekki væri hægt, vegna ófriðarins, að kaupa eða láta smíða hin fyrirhuguðu skip. Þau gætu annaðhvort verið ófáanleg, eða þá hækkuð svo mikið í verði, að frágangssök væri að kaupa þau. Á þetta er drepíð í nefndarálitinu á bls. 551, þar sem stjórnin tjáir sig reiðubúna til að taka að sjer strandferðirnar, ef ekkert ófyrirsjáanlegt komi fyrir. En þá kemur spurningin, hvað gjöra skuli, ef skipin fást ekki, eins og ráð er fyrir gjört. Þá er annað hvort að gjöra, að leigja skip í bili, eða hafa engar strandferðir að öðrum kosti. Annars er ekki ástæða til að ræða um það meira hjer. Þegar næsta þing kemur saman, verður alt orðið ljóst í þessu efni, og kemur það þá til kasta þess, að ráða fram úr því, ef skipin fást ekki.

Um 3. og 4. lið sje jeg ekki ástæðu til að tala neitt. Þeir skýra sig sjálfir, að svo miklu leyti sem jeg hefi ekki skýrt þá.

Áður en jeg lýk máli mínu, vildi jeg enn minnast á eitt atriði, fæðissöluna á skipunum. Það hefir oft verið kvartað yfir, að það væri leiðinlegt, að menn yrðu að borga fæði, þótt þeir neyttu einskis, og hafa þetta þótt harðir kostir.

Samvinnunefndin treysti sjer þó ekki til að mæla með því, að skylda mauna til að kaupa fæði á 1. farrými væri engin. Að visu verða allir að játa, að það sje nokkuð hart fyrir farþega að borga fæði, þótt þeir sökum veikinda noti það ekki, eins og stundum vill til þegar illa viðrar.

Það er ætlun Eimskipafjelagsins að fá matsölumenn á skip sin, sem annist fæðissölu fyrir eigin reikning og ábyrgð. Þetta telur fjelagið líklegt, að ekki verði hægt, hvíli engin skylda á farþegum að kaupa fæði. Það er og ljóst, að þó matsölumaður fengist, þá myndi hann selja fæðið dýrara en ella, ef alt væri óvist um sölnu, hvort hún yrði mikil eða lítil. Það er enn fremur hætt við, að matbirgðir á skipunum yrðu ýmist óþarflega miklar eða of litlar.

Þegar svo vill til, að veður reynast ill og margir eru sjóveikir, svo að lítið er keypt, þá gæti komið fyrir að matsali yrði fyrir skemdum á fyrirbyggjandi matbirgðum, og á þessu myndi hann hvekkjast, og leitast við að firra sig slíkum skaða siðar.

Ef menn væru ekki skyldir til að kaupa fæði, gæti hann því freistast til að hafa oflittlar birgðir, og gæti komist í þröng, þegar vel viðrar og menn eru ekki sjúkir. Þetta gæti leitt til óánægju meðal farþega, ef þeim myndist sig skorta. Hvorttveggja er ilt og gæti leitt til þess, að Eimskipafjelagið fengi ekki menn til að annast fæðisölu fyrir eigin reikning.

Þeir, sem ferðast á 1. farrými, eru að jafnaði þeir menn, sem hafa einhverju úr að spila, eða efnaðir menn. Og þar sem aðalflutningurinn mundi verða með hraðferðunum, yrði sá tími, sem hver einstaklingur dvelur með skipinu, stuttur, eftir því sem við höfum undanfarið átt að venjast, og fyrir þessar sakir er föst fæðisala á 1. farrými ekki svo varhugaverð sem annars væri. Það er augljóst, að fyrirkomulag ferðanna dregur mjög úr ferðakostnaðinum, þar sem hraðferðirnar taka ekki nema tæpan hálfan mánuð (12 daga) kringum land alt.

Í sambandi við þetta vill nefndin *æskja* þess, þegar endanlegir samningar takast við Eimskipafjelagið —, ef þá verður jafnframt ákveðið, að fæðissalan sje föst, eða skyldukaup á fæði á 1. farrými, — þá verði gjaldið sett svo lágt sem fært er. Álitur hún fullsæmilegt, þótt fæðið verði ekki meira en 3 kr. fyrir hvern mann á dag.

Jeg vil ekki tefja hv. deild með því að fjölyrða meira um þetta, en vænti þess að hún samþykki tillöguna óbreytta.

Magnús Pjetursson: Jeg hefi satt að segja ekki miklu við að bæta þessar athugasemdir háttv. framsögumanns (J. B.) og þakka honum fyrir góðar undirtektir undir þessar athugasemdir mínar út af hinum fyrirhuguðu áætlunum. Samt sem að-

ur vildi jeg árjetta að nokkru það, sem háttv. framsm. (J. B.) sagði.

Ef lítið er á samanburðinn á áætlunum þrjú síðustu árin, þá sjest það að Norðurfjörður hefir orðið út undan við það sem áður var í samanburði við þær hafnir, sem áður hafa verið jafnar honum. 1912 hafði hann þó 6 ferðir norður og norðan, eða sama og Hólmavík og Borðeyri, en hefir nú miklu færri, og get jeg ekki hugsað mjer að þessu valdi annað en ókunnugleiki samgöngumálaráðunautarins og samgöngumálanefndarinnar.

Á áætlunum undanfarið hefir Reykjarfjörður altaf haft færri ferðir, en á þessari áætlun hefir Norðurfjörður færri ferðir. Þetta er sama ósamræmið, og þarf því að lagfæra það. Norðurfjörður hefir meira verslunarmagn en Reykjarfjörður og hefir vegna þess haft fleiri ferðir og á að hafa fleiri ferðir. 1912, '13 og '14 hefir hann fleiri. Þetta sjest glögt á samanburðinum, ef menn að eins veita því eftirtekt. Af þessum ástæðum mun jeg leyfa mjer að skrifa samgöngumálaráðunautinum til þess af fá þessu kipt í lag. Fyrst og fremst mun jeg óska, að komið verði við á Norðurfirði 23. apríl og jafnframt í sumum af hraðferðunum. Þess ber að gæta, að enginn krókur er að koma á Norðurfjörð, þegar skipin koma frá Steingrímsfirði eða ætla þangað, í mesta lagi fárra klukkutíma töf og innsigling góð. Með tilliti til hraðferðanna, þá skal jeg geta þess, að oft er um mikinn fólksflutning að ræða. Eru það sjómenn, sem eru að fara í milli Ísa-fjarðardjúps og Strandafloa.

Jeg vona að enginn háttv. deildarmanna hafi mót því, þó jeg reyni að fá þessu misrjetti kipt í lag.

Framsögumaður (Jósef Björnsson): Það er rjett hjá háttv. þingmanni Strand. (M. P.), að Norðurfjörður hafði 6 ferðir austur og 6 ferðir vestur 1912, en það er þar við að athuga, að hjer er um heilar hringferðir að ræða, í stað þess að ferðirnar

1912 og 1913 voru ekki heilar. Eins og jeg hefi áður getið, hefi jeg ekki umboð nefndarinnar til að mæla með eða móti þessum [kröfum, sem virðast mjög sanngjarnar, og sem mjer þykir sennilegt að verði tekið tillit til, ef þær koma fram umboðsleiðina sem óskir Strandamanna.

Steingrímur Jónsson: Það voru að eins örfá orð, sem jeg vildi segja.

Jeg tel starf nefndarinnar mikið og gott, en jeg vildi þó benda á, að jeg get hugsað að mjer, að í mínu hjerði t. d. fyndist þörf á að fjölga viðkomustöðunum eða viðkomum á sumum höfnum. Öll Norður-Þingeyjarsýsla hefir ekki á aðrar samgöngur að treysta en strandferðirnar. Milli-landaskipin koma þar því nær aldrei síðan Wathne leið. Að visu hygg jeg að þessi Bergensku skip komi þar tvisvar eða þrisvar á sunri, en þau munu þá fengin til þess af einhverjum kaupmönnum.

Jeg vildi benda á, að Þórshöfn, sem er allmikill verslunarstaður, mundi þörf á að fá fleiri ferðir, og enn fremur það, að Flatey er alveg slept. Og þó að þar sje ekki mikið um að vera, er enginn krókur að koma þar við.

Jeg vildi taka þetta fram, án þess að þetta beri að skoða sem aðfinslu við nefndarálit.

Magnús Pjetursson: Örstutt athugasemd.

Jeg viðurkenni mjög gott starf nefndarinnar. Jeg vildi ekki bera saman ferðir 1912 og 1916 sem slíkar, einungis bera saman hlutföllin milli hinna einstöku staða. Jeg hefði gjarnan viljað fara fram á að komið yrði við á Borðeyri í einhverjum hraðferðunum, en af því þar er um svo mikinn krók að ræða, þá hygg jeg það muni verða árangurslaust. En á Norðurfjörð er sem sagt enginn krókur að koma.

Framsögumaður (Jósef Björnsson): Mjer þykir það lakara að 3. kgk. (Stgr. J.) gekk út, því athugasemdir minar snerta aðallega ræðu hans. Út af ummælum hv.

3. kgk. (Stgr. J.) skal jeg geta þess, að samgöngumálaráðunauturinn hefir skýrt mjer svo frá, að Þórshöfn, Raufarhöfn og Kópasker muni eiga von á ferðum milli-landaskipanna, sem þeir staðir hafa ekki átt að venjast. Enn fremur Flatey, ef eitthvað er að gjöra þar, er hún stjórnu-merkt, svo skipin geta komið þangað utan áætlunar. Vænti jeg þess, að háttv. 3. kgk. (Stgr. J.), eftir að hafa fengið þessar upplýsingar, sætti sig betur við tillögur nefndarinnar.

Steingrímur Jónsson: Þakka sjerstaklega fyrir fyrri hlutann í svarinu.

ATKVGR.:

Tillagan í heild sinni samþykkt með öllum atkv. og afgreidd til ráðherra sem
ályktun Alþingis.
(Sjá A. 471).

7. Sjermál Íslands.

A 39. fundi í Ed., miðvikudaginn 12. ágúst, kl. 8½ árdegis, var útbýtt

tillögu til þingsályktunar um uppburð sjermála Íslands fyrir konungi í ríkisráði Dana,

eins og hún hafði verið samþykkt við eina umræðu í Nd.

Á sama fundi leitaði forseti leyfis til afbrigða frá þingsköpum, til þess að mega samstundis taka tillöguna til meðferðar hljvernig ræða skuli (A. 489).

Afbrigðin voru leyfð og samþykkt.

Forseti lagði til, að höfð væri ein umræða um tillöguna, og var það samþykkt í einu hljóði.

Ein umr. á 40. fundi, miðvikudaginn 12. ágúst, kl. 12 á hádegi (A. 489, 493).

Afbrigði frá þingsköpum, til þess að mega taka tillöguna þegar til einnar umræðu, voru leyfð og samþykkt.

Steingrímur Jónsson: Jeg þarf ekki af orðlengja um þetta mál, því að í framsöguræðu minni áðan um stjórnarskrár-

frumvarpið gjörði jeg grein fyrir tillögunni á þgskj. 489, og sjerstaklega fyrir brtt. á þgskj. 493, er jeg og annar háttv. þingdeildarmaður höfum komið fram með. Jeg vil að eins taka það fram, að jeg óska að nafnakall verði haft að lokinni umræðu um báðar tillögurnar. Reyndar vil jeg taka það fram, að jeg álit rjettast að umræðum um tillögu þessa sje frestað, og hún ekki afgreidd fyr en um leið og stjórnarskrármálið er samþykkt við 3. umr. Þó hefi jeg ekkert á móti, að á undan sje gengið til atkvæða um tillöguna; finst að eins fara betur á því, að bæði málin sjeu afgreidd á sama fundi; því að í tillögunni stendur að um leið og Alþingi afgreiðir frumvarp til laga um breytingu á stjórnarskrá Íslands 5. jan. 1874, þá ályktar það, að lýsa því yfir, er í tillögunni stendur.

Kristinn Daníelsson: Jeg vil fyrir mitt leyti heldur mælast til hins gagnstæða, og óska að nú þegar sje gengið til atkvæða um tillöguna, því að jeg sje enga ástæðu til að fresta því. Það, að í tillögunni standi orðin: „um leið og Alþingi afgreiðir“ o. s. frv., þá er það eftir íslenskri málvenju alveg rjett að orði komist. Þetta afgreiðir hefir í sjer fölgna framtíðarmerking og táknar sama sem *mun afgreiða*. Það er því engin ástæða til að láta þessar tvær atkvæðagreiðslur fara fram alveg samtímis eða á sama fundi.

En úr því tillagan liggur nú fyrir til umræðu, þá vil jeg benda á muninn á henni og brtt. á þgskj. 493. Orðalag brtt. er ærið óákveðið og líkar mjer það alls ekki. Jeg er engan veginn fullánægður með tillöguna á þgskj. 489, en þó líkar mjer hún mun betur en brtt. á þgskj. 493. Þar er að eins talað um að Alþingi haldi fast við þá skoðun, sem fram er sett í brtt., en ekkert er ákveðið um að þessi skoðun eða skilningur sje viðurkendur af hinum málsaðiljanum. Það er að eins tilkynning um, að Alþingi ætli að halda sinni

skoðun fram og meira ekki. Aftur á móti er þó í tillögunni á þgskj. 489 látið meira í ljós en skoðunin tóm; þar er látinn í ljós vilji og áskilningur. Þó þykir mjer þetta ekki fullnóg. Jeg er óánægður með orðalagið „ef svo yrði lítið á“; þar finst mjer ætti að standa: „Með því að svo verður að líta á“. Alt orðalagið í brtt. á þgskj. 493 er, eins og jeg hefi tekið fram, svo afar óákveðið, að tillagan verður ekkert annað en einhliða yfirlýsing frá vorri hálfu.

Konungur hefir í opna brjefinu 20. okt. 1913 sett skilyrði fyrir væntanlegri staðfestingu sinni á stjórnarskránni. Vjer þurfum því og frá vorri hálfu að setja skilyrði fyrir því, hvernig vjer getum tekið á á móti staðfestingunni, því að jeg hygg, að enginn af oss vilji kaupa stjórnarskrarbreytinguna fyrir nokkuð það, sem skoðast má rjettarspillir fyrir oss.

Steingrímur Jónsson: Jeg ætla fyrst að taka það fram um orðin „um leið og“ gagnvart því, sem hv. 2. þm. G.-K. (K. D.) sagði, að það þýddi sama sem „um leið og Alþingi mun afgreiða“, þá fæ jeg ekki fallist á þá skoðun, að það eigi eins vel við um það, sem gjörist einhverutíma seinna. Jeg held, að það sje rjettara að gjöra það á sama fundi. Og þar sem það að öðru leyti skiftir engu, hvort það er gjört á sama fundi eða ekki, vona jeg, að háttv. deild og hæstv. forseti samþykki að láta greiða atkvæði um þingsál. till. þessa á sama fundi og stjórnarskrána við 3. umr.

Mismunurinn á brtt. okkar háttv. þm. Ístjk. (S. St.) og till. á þgskj. 489, felst sjerstaklega í orðinu „áskilur“. En getur þetta orð „áskilur“ breytt miklu? Er hægt að „áskilja“, að þessi og þessi maður í framtíðinni hafi þessa og þessa skoðun á málinu? Báðar tillögurnar, brtt. á þgskj. 493 og tillaga neðri deildar á þgskj. 489, eru ekkert annað en yfirlýsingar um, hvernig Alþingi lítur á þetta mál. Það, sem konungur segir í opna brjefinu, er ekkert

nema yfirlýsing. Vegna þessa orðs „*áskilur*“ get jeg ekki felt mig við fyrirvara háttv. neðri deildar. Annað verulegt er það ekki, sem veldur því, að jeg er honum mótfallinn. Það er auk þessa óeðli-legra mál á till. Nd. en brtt. okkar, auk þess sem blandað er í hann fornum deilua-atriðum, alveg að nauðsynjalausu.

Sigurður Stefánsson: Háttv. 2. þm. G.-K. (K. D.) bar saman brtt. á þgskj. 493 og fyrirvara neðri deildar, og þótti honum brtt. óákveðnari en fyrirvari neðri deildar. Þar get jeg ekki verið háttv. þingmanni sammála. Hann sagði, að í brtt. kæmi fram einhliða yfirlýsing á málinu. Hvernig á það öðruvisi að vera? Átti hún að vera tvíhliða, eða marghliða? Annars hefi jeg aldrei sjeð ónákvæmara orðalag á neinu skjali nje máli en á fyrirvara neðri deildar. Þar er alt miðað við eitt stórt ef; „ef svo yrði litið á“, þá mótmælir þingið, þá ályktar það, og þá áskilur það. Alt er svo lóðið og óákveðið að furðu gegnir, að slík tillaga skuli vera komin frá Nd., einkum er þess er gætt, að þar er *meint alt annað en sagt er*. Jeg hefi aldrei sjeð jafn óákveðið orðalag á nokkurri yfirlýsingu frá Alþingi. Þegar jeg sá þennan fyrirvara og mintist um leið alls þess hávaða, sem gjörður var fyrir kosningarnar út af konungsúrskurðinum, datt mjer í hug þetta gamla erindi, sem jeg ætla að hafa yfir með leyfi háttv. forseta.

„Forðum lögðust fjöll á gólf,
fengu strangar hriðir.

Eftir vikur tíu og tólf
tísti mús um siðir“.

Ráðherra (Sigurður Eggerz): Jeg get vísað til þess, sem jeg áður hefi sagt um þetta mál, er stjórnarskráin var áðan til umræðu. Háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) fann fyrirvaranum það til foráttu, að hann væri efmæltur. En hvað getur það skaðað? Ef sá skilningur kynni að vera lagður í það, sem gjörðist á ríkisráðsfundi 20. okt. 1913, sbr. og konunglegt opið brjef sama

dag, að uppburður íslenskra sjermála hafi verið lagður undir danskt valdsvið að einhverju leyti, þá kemur fyrirvarinn til greina — annars ekki. Það er yfir höfuð að tala einkenni á sumum mönnum, að þeir vilja alt af við hafa stóryrði — þykir alt ónýtt annars. En það er oft best að fara sjer hægt. Það getur falist eins mikið í hægum orðum og unnist eins mikið mál-efnunum til framgangs með því móti. Hjer er sagt það, sem segja þarf. Aðalkjarninn í öllu þessu máli er að úrskurður sá, sem gefinn verður út jafnframt staðfestingu stjórnarskrárfrumvarpsins, verði þannig vaxinn, að honum megi breyta með undirskrift Íslands ráðherra eins. Á þetta kjarnatriði er einmitt lögð aðaláherslan í fyrirvaranum.

Sigurður Stefánsson: Ef það hefði verið hrúgað saman stóryrðum í brtt. okkar hv. 3. kgk. (Stgr. J.), þá hefði jeg fyrirgefið hæstv. ráðherra áminningar hans og tekið þær vel upp. En jeg sje ekki þar nein stóryrði, er rjettlæti þessi ummæli hans. Þar er að eins lýst yfir því, að vjer teljum uppburð sjermálanna fyrir konungi sjermál, og að konunglega opna brjefið geli ekki haft þau áhrif á þetta atriði, að uppburður þeirra verði nokkuru sinni sameiginlegt mál. Það er því með öllu rangt að bera okkur á brýn, að við höfum þar stóryrði.

Kristinn Daníelsson: Háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) sagði, að konungur hefði ekki selt neitt skilyrði fyrir staðfestingu stjórnarskrárinnar. Við getum lengi deilt um það; en jeg lit svo á, sem hann hafi gjört það, hafi af sinni hálfu sett skilyrði. Það stendur svart á hvítu í konungsbrjefinu, að engin breyting verði gjörð á uppburði sjermálanna í ríkisráði Dana, nema samþykkt verði sambandslög af Ríkisþingi og Alþingi. Þetta er felt og skelt, og á móti þessu þarf eitthvað að koma, sem eyðir áhrifunum af þessu.

Háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) hneykslaðist á

því, að jeg hefði kallað mótmælin einhliða af vorri hálfu. Jeg vísa fyrst til þess, sem jeg hefi ritað á þingskjali 487 um það efni. Það getur vel verið, að jeg hafi í ræðu minni notað orðið á óheppilegan hátt, svo að hugsun mín hafi skekst. Jeg meinti, að mótmælin væru einhliða af vorri hálfu, ef vjer að eins gæfum út yfirlýsingu um skoðun okkar og skildaga, en fengjum hins vegar enga yfirlýsingu frá hinum málsaðilja, konungi, um að hann fjellist á skoðun okkar. Við látum í ljós hvað við álitum, en viljum eða ætlum að fá að vita, hvað hinn málsaðiljinn álitur.

Þetta átti jeg við.

Jeg veit ekki hvort jeg hefi talað nógu skýrt, en nú vona jeg, að háttv. deildarmenn skilji, hvað jeg á við. Konungur hefir sett skilorð, og við verðum að láta skýr og ótvíræð skilorð koma á móti.

Forseti frestaði atkvgr. til næsta fundar.

Frh. einnar umr. á 41. fundi, miðvikudaginn 12. ágúst, kl. 1²⁰ síðd. (A. 489, 493).

Steingrímur Jónsson: *Jeg ætla að eins að endurtaka það, að jeg óska nafnakalls um brtt. á þgskj. 493 og á till. þgskj. 489.*

Karl Finnbogason: Jeg ætla að eins að mæla bót þessu „ef“, sem á er ráðist úr svo mörgum áttum. Það getur ekki komið til mála, að mótmæla því, sem ekki er haldið fram. Hjer er gjört ráð fyrir, að því, sem vjer erum ósamykkir, verði ekki haldið fram, en ef því verður — mót von vorri — haldið fram, þá mótmælum vjer því, og þá fyrst er ástæða til mótmæla af vorri hálfu. Mjer finst þetta skýrt og ljóst.

Þá hefir það þótt linlega orðað í tillöggunni, að Alþingi *geti ekki viðurkent* slíka ráðstöfun skuldbindandi fyrir Ísland. Jeg sje ekki annað en að nægilegt sje, að segja, að vjer getum ekki viðurkent slíka

ráðstöfun, og að það sje alveg eins örugt eins og að segja, að vjer mótmælum henni; en það er gætilegar orðað og stillilegar. Mjer virðist alt, sem er í brtt., felast í aðaltillöggunni á þingskjali 489, og fæ ekki sjeð að hún (þingsályktunartill. Nd.) sje óljós. En það felst fleira í henni en brtt., og af því vil jeg ekkert missa. Jeg greiði henni atkvæði mitt.

Ráðherra (Sigurður Eggerz): Meðan jeg var úti, er mjer sagt, að háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) hafi í ræðu sinni skilið orð mín svo, sem jeg hefði verið að ávita stóryrðin í brtt. á þingskjali 493. En það var ekki meiningin. Hitt vildi jeg leggja áherslu á, að fullur kraftur væri falinn í till. á þgskj. 489, þótt ekki væru þar stóryrði viðhöfð.

Steingrímur Jónsson: Jeg verð að mótmæla orðum hæstv. ráðherra. Ef hann hefir ekki þar átt við tillöguna, þá hefir hann meint þau í garð minni hluta nefndarinnar í stjórnarskrármálinu.

Ráðherra (Sigurður Eggerz): Háttv. þm. Ísfjk. (S. St.) sagði, að lítið hefði orðið úr öllum mótmælunum gegn konungsúrskurðinum í vetur, þar sem þau enduðu á þessum fyrirvara. Eftir mínum skilningi tryggir fyrirvarinn, þótt ekki sje stóryrtur, óskert landsrjettindi vor, og að því var stefnt. Mig furðar stórum á hvað sumum háttv. þingdeildarmönnum veitist erfitt að skilja ótvíræð orð mín, eða langar til að misskilja þau.

Guðmundur Björnsson: Hjer liggja fyrir tvær þingsályktunartillögur. Þær eru báðar um *sama* efni. Í báðum felst *samskonar* yfirlýsing.

Jeg skal leyfa mjer að gjöra grein fyrir atkvæði mínu.

Jeg mun greiða atkvæði með breytingartillögu minni hlutans á þingskjali 493, af því að jeg felli mig *miklu* betur við orðalag hennar. Hún er skýrari og afdráttarlausari en tillaga meiri hlutans á þingskjali 489. Jeg greiði því óhikað at-

kvæði með tillögu minni hlutans. Fáir sú tillaga ekki afl atkvæða, hefi jeg samt sem áður gjört skyldu mína, og mun þá ekki greiða atkvæði um tillögu á þgskj. 489. Stafar það meðfram af því, að jeg kann ekki við að greiða oftár en einu sinni atkvæði um sama efni. Orðalagið á till. á þingskjali 489 er líka þannig, að jeg óttast að hún, tillagan sú, geti orðið stjórnarskránni að falli. Jeg skildi orð hæstvirts ráðherra svo, sem hann gæti ekki ábyrgst, að stjórnarskráin nái staðfestingu konungs; ef önnur hvor þessi till. verður samþykkt, sagði hann að þingið yrði *sjálft* að bera ábyrgð á gjörðum sínum. Jeg tek að mjer ábyrgðina, *fulla þingmannsábyrgð*, á því sem jeg gjöri, en *jeg vil enga ábyrgð hafa á brtt. á þgskj. 489.* Jeg *neita*, herra forseti, að greiða atkvæði um þá tillögu. Jeg greiði atkvæði með *hinni*, tillögu minni hlutans á þingskjali 493 — og jeg stend við það atkvæði mitt frammi fyrir hverjum sem er.

Július Havsteen: Jeg ætla að eins að gjöra grein fyrir atkvæði mínu. Það er ofboð einfalt mál. Það er alveg á sömu leið og háttv. síðasti ræðumaður (G. B.) tók fram.

ATKVGR.:

Brtt. 493 feld með 8 : 5 atkvæðum að að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já:

nei:

Steingr. Jónsson,	Björn Þorláksson,
Eiríkur Briem,	Guðm. Ólafsson,
Guðm. Björnsson,	Hákon Kristóferss.,
Július Havsteen,	Jósef Björnsson,
Sigurður Stefánss.,	Karl Einarsson,
	Karl Finnbogason,
	Kristinn Danielsson,
	Magnús Pjetursson.

Aðaltillagan (A. 489) samþykkt með 8 atkvæðum að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já:

nei:

Björn Þorláksson,
Guðm. Ólafsson,
Hákon Kristófersson,
Jósef Björnsson,
Karl Einarsson,
Karl Finnbogason,
Kristinn Danielsson,
Magnús Pjetursson.

Steingrimur Jónsson, 3. kgk. þm., greiddi ekki atkvæði og taldi þar til þessar ástæður, og bað þær færðar í gjörðabók deildarinnar:

Jeg tel þingsályktunartillöguna á þgskj. 489 í sjálfu sjer óþarfa; breytingartill. á þgskj. 493 er sama efni; hún er fallin; en þingsályktunartillagan er — þótt efnið sje sama — þannig orðuð, að samkvæmt yfirlýsingu ráðherra er engin víska fyrir, að hún geti ekki orðið stjórnarskránni að falli. Þess vegna greiði jeg ekki atkvæði með henni.

Þessir fjórir þingmenn greiddu heldur ekki atkvæði:

Eiríkur Briem,
Guðmundur Björnsson,
Július Havsteen og
Sigurður Stefánsson.

Skirskotuðu þeir til ástæða Steingrims Jónssonar.

Í tilefni af ástæðum 3. kgk. (Stgr. J.) bað ráðherra (S. E.) um að þetta væri fært í gjörðabók deildarinnar:

Mjer þykir rjett að lýsa yfir því, að yfirlýsing mín um að engin víska sje fyrir því, að stjórnarskrárfrumvarpið nái staðfestingu, ef fyrirvari fylgir því, á við báða fyrirvarana, sem hjer liggja fyrir háttv. deild.

Að þessu loknu lýsti forseti yfir því, að tillagan yrði afgreidd til ráðherra sem

ályktun Alþingis.

(Sjá A. 500).

II.

Þingsályktanir um skipun nefnda.

1. Fjárheimtunefnd og reikningsskila.

Á 4. fundi í Ed., miðvikudaginn 8. júlí, var útbýtt

tillögu til þingsályktunar um reikningsskil og fjárheimtur fyrir landssjóðinn og sjerstaka tollgæslu.

Á 5. fundi, föstudaginn 10. júlí, var tillagan tekin til meðferðar hvernig ræða skuli (A. 33).

Eftir tillögu forseta var ein umræða samþykkt í einu hljóði.

Ein umr. á 7. fundi, mánudaginn 13. júlí (A. 33).

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg get hugsað að sumir menn muni einnig telja þetta smámál, eigi síður en það mál, sem næst var á undan á dagskránni. (Frv. til laga um bann gegn útflutningi refa). En jeg hefi flutt það inn á þing meðal annars vegna þess, að á þingmálafundi á Ísafirði var samþykkt tillaga um að setja á fót sjerstaka eftirlitsmenn, með gjaldheimtumönnum landssjóðsins, sem væru 'launaðir af landssjóði og óafsetjanlegir, nema með dómi. Jeg hjet þeirri tillögu að visu ekki skilyrðislausu fylgi minu; mjer fanst málið eigi nógu vel rætt og athugað, til þess að því yrði ráðið til lykta á þessu þingi. En þó er vist, að þessi tillaga er ekkert annað en bergmál af því almenningssáliti, sem hefir myndast um þetta efni. Ýmsir óskemtilegir atburðir, sem gjörst hafa hin síðustu árin, hafa valdið því, að almenningur er orðinn mjög órólegur og áhyggjufullur út af hinum tíðu vanskilum á opinberu fje. Enda er full ástæða til að menn óttist, að hætta sje á ferðum, ef því heldur áfram, að slík tíðindi spyrjast um landið. Hitt er ekki nema eðlilegt, að almenningur hefir ekki

enn þá gjört sjer ljósa grein fyrir, hverjar orsakir liggja til þeirrar óreglu og óskilvisi, sem svo mjög hefir bólað á. Þess vegna hefir almenningur stundum kveðið upp miður sanngjarna dóma um embættismannastjettina. Heil stjett embættismanna hefir ranglega orðið fyrir álitsmissi, sökum hirðuleysis og vanskila einstakra manna í henni; en jeg vil taka það fram, að þótt jeg hafi komið fram með þessa þingsályktunartillögu, þá er síður en svo, að jeg vilji væna allan þorra embættismanna um óreglu og óskilvisi. Jeg hygg þvert á móti, að meiri hluti þeirra sje áreiðanlegir og skilvisir menn, og get jeg því ekki samsint öllu því tortrygnistali um embættisstjettina, sem nú heyrast svo oft og víða, þótt jeg á hinn bóginn verði að jála, að allmikil ástæða sje til þess.

En hjer er um svo alvarlegt mál að ræða, að Alþingi má ekki sitja hjá með hendur í skauti. Alþingi *verður* að finna eitthvert ráð við þeim meinsemdum, sem enginn getur neitað, að hafi gjört svo átakanlega vart við sig. — Ef grafist skal fyrir orsakir til þeirra óhappavíðburða, sem komið hafa fyrir hin síðustu árin, þá verður manni fyrst fyrir að spyrja, hvort lagaákvæði þau, sem nú gilda um þessi efni, muni ekki vera of ófullkomin, hvort þau sjeu eigi svo gömul og úrelt, að þau eigi ekki lengur við. Jeg er að visu ekki löglesinn maður, en þó hygg jeg óhætt að fullyrða, að tilskipunin frá 13. febr. 1873 um reikningsskil og innheimtur opinberra gjalda, sem eru gildandi lög í þessu efni, hafi verið góð og fullkomlega samsvarandi kröfum tímans, þegar hún var gefin út. En nú á hún að líkindum ekki eins vel við, því að síðan hún var gefin út hafa orðið miklar breytingar; öll gjaldheimta og

reikningsskil eru nú orðin miklu margbrotnari og umfangsmeiri en þá var. En hinu er ekki hægt að neita, að eftirlitið hefir ekki verið nógu gott af hendi landsstjórnarinnar. Þetta eru víst tvær aðalorsakirnar til meinsemdanna, og skal jeg ekki dæma um, hvor þyngri hefir orðið á metunum.

En víst er um það, að tiltrú almennings til embættisstjettarinnar hefir farið síhignandi hin síðustu ár. „Hverjum má maður trúá“? — Það má heita svo, að þau orð sjeu orðin að almennu máltæki. Og það bætir ekki úr skák, þó að fleiri en embættismennirnir eigi þar hlut að máli; óskilvisi og óáreiðanleiki í viðskiftum manna á meðal hefir yfirleitt farið sívaxandi á síðustu tímum. Það hefir sorglegar afleiðingar, þegar þeir, sem notið hafa almenningsstrausts fyrir reglusemi og skilvisi, standa alt í einu brennimerktir fyrir óskil, fjárdrátt og enda bein svik. Slikt hefir að visu hent menn annarsstaðar en hjer á landi — og í stærri stil — en oss er það jafnháskalegt fyrir því.

Það liggur í augum uppi, að litið tjái, hver lög Alþingi setur, ef eftirlitið í þessu efni er ekki framkvæmt með samviskusemi og skörungsskap af hálfu landsstjórnarinnar. Jeg mintist áðan á tilskipun frá 13. febr. 1873. Hún var ekki orðin nema þriggja ára, þegar Hilmar Finsen landshöfðingi fann ástæðu til að senda út umburðarbrjef, dagsett 16. maí 1876, meðal embættismanna, þar sem hann brýnir alvarlega fyrir þeim, að fara nákvæmlega eftir ákvæðum hennar. Landshöfðingi mun hafa sent brjef þetta út vegna þess, að honum hefir þótt bóla helst til mikið á hirðuleysi og óreglusemi meðal gjaldheimtumanna. — Bæði í tilskipuninni og umburðarbrjefinu er stranglega fyrirsmælt, að greiða skuli gjöldin í landssjóð *jafnóðum* og þau sjeu innheimt. En ef litið er í landsreikningana, þá sjer maður, að ár eftir ár er mikill misbrestur á að þessari

reglu sje fylgt. Það er altítt að landssjóður eigi eftirstöðvar hjá gjaldheimtumönnum við reikningslok, og sjest af því, hvað samviskusamlega fyrirsmælum tilskipunarinnar hefir verið fylgt. Það er sagt, og mun satt vera, um suma gjaldheimtumenn, að þeir leggi landssjóðstekjurnar í sparissjóð og hirði vexti af þeim eins og af sinni eigin eign um lengri eða skemmri tíma, í stað þess að senda þær jafnóðum í landssjóðinn. Það væri líklega nokkuð djúpt tekið í árinni, að kalla slikt beina óráðvendni, en óviðkunnanlegt er það sannarlega. Og það getur verið þeim mun óþægilegra, sem landssjóður neyðist oft til að taka bráðabirgðalán með háum vöxtum meðan fje hans liggur ef til vill tugum þúsunda saman hjá gjaldheimtumönnunum, og þarf ekki orðum að því að eyða, hvert fjártjón þetta er fyrir landsjóð. Auk þess er það kunnugt, að sýslumenn draga oft skifti á dánarbúum svo árum skiftir, leggja peningaupphæðir, sem búunum tilheyrir í sparissjóði, og taka renturnar af þeim sjálfir. Svo þegar loks ekki verður lengur dregið að skilta búunum, þá hefir oft orðið sá misbrestur á fjárhaldinu, að skiftaráðandinn hefir verið búinn að grípa til búanna til að greiða með áfallin landssjóðsgjöld. Slikur dráttur er óhæfilegur og skaðlegur, bæði fyrir embættismennina sjálfa og erfingjana, og hefir víst oft orðið valdandi miklu fjártjóni.

Tilskipunin og umburðarbrjef landshöfðingja mælir svo fyrir, að gjaldheimtumenn landssjóðs skuli gjöra reikningsskil á hverju hálfu misseri og láta hverri peningasendingu til landssjóðsins fylgja nákvæma skýrslu um upp í hvaða gjöld peningarnir eigi að ganga. En hræddur er jeg um, að ekki hafi verið mikið rekist í því, að þessu ákvæði væri fullnægt, og oft kemur það fyrir, að þeir senda stórar upphæðir án þess að grein sje fyrir því gjörð, sem lögin mæla fyrir um. Einnig er það tekið fram, að gjaldheimtumenn eigi að láta eft-

irrit af gjaldabókum sínum fylgja reikningsskilunum. Mjer er að visu ekki fullkunnugt um, hvort þessu ákvæði hefir verið framfylgt eða ekki, en þó er það grunur minn, að því hafi litill gaumur verið gefinn. Hitt er vist, að sú heimild, sem tilskipunin veitir landsstjórninni til þess að setja embættismenn af eða setja aðra til þess að heimta ion gjöldin í þeirra stað, ef þeir bregða út af ákvæðum tilskipunarinnar, hefir alt of sjaldan verið notuð.

Í tilskipuninni er það tekið fram, að landshöfðingi og amtmenn eigi að athuga starfrækslu embættismannanna á eftirlitsferðum sínum. Það er nú að visu svo, að almenningur hefir litla trú á þessum eftirlitsferðum og álitur að þær komi að litlu liði eins og þær hafa stundum verið framkvæmdar; en jeg er nú samt þeirrar skoðunar, að mikið gagn geti verið að þeim, ef eftirlitsmennirnir gjöra sitt itrasta til að gegna skyldu sinni. Jeg verð að jata, að mjer fanst, að þessar eftirlitsferðir væru tíðari á tímum landshöfðingja og amtmannanna heldur en nú. Jeg veit ekki, hvernig á þessu stendur, en líklegast eru menn svo önnum kafnir í stjórarráðinu, að þeir hafa ekki tíma til slíkra ferðalaga.

En hverjar sem orsakarinnar kunna að vera, hvort sem maður á að kenna ófullkominni löggjöf eða slægu eftirliti landsstjórnarinnar, þá er það vist, að Alþingi getur ekki horft á allan vanskilaófgnuð hinna síðustu ára, án þess að reyna að finna ráð til þess að afstýra honum framvegis. Mjer dylst það ekki, að þetta mál er mjög erfitt viðfangs. Mjer dettur ekki í hug að skella *allri* skuldinni á landsstjórnina, en skil ekki annað en að á einhvern hátt megi takast að stemma meir stigu fyrir ósómanum en gjört hefir verið hingað til. — Jeg vil enn þá einu sinni taka það fram, að það er ekki meining mín með þessari tillögu, að vekja tor-

trygni gegn embættismönnum yfirleitt. Þeir eiga vissulega ekki allir óskilið mál.

Um síðari þátt tillögunnar get jeg verið fáorður. Jeg býst ekki við, að því verði til leiðar komið í bráðina, að setja á fót sjerstaka tollgæslu í öllum verslunarstöðum landsins. En ef tollgæsla gæti komist á, þó ekki væri nema í kaupstöðunum, eins og tillagan fer fram á, þá væri mikið unnið. Mjer er sagt, að tolltekjurnar hjer í Reykjavík hafi verið um 10 þúsund krónur síðastliðið ár. Það er álitleg fjárupphæð, og ef henni væri allri varið til tolleftirlits, þá er ótrúlegt, að það hefði ekki töluverðan árangur. Enda væri ekki horfandi í, þótt nokkru meira væri kostað til tolleftirlits hjer. Bæjarfógetinn verður nú að hafa það starf í hjáverkum, þar sem hann, eins og kunnugt er, er margvislegum öðrum önnum kafinn.

Jeg skal svo ekki fara fleirum orðum um þetta mál. Jeg vona að nefud verði skipuð og að hún geti gefið einhverjar bendingar, þó að ekki búist jeg við miklum verklegum árangri af starfi hennar á þessu þingi.

Guðmundur Björnsson: Mjer finst háttv. þingmaður Ísfjk. (S. St.) bera kjósendum sínum ómaklegan vitnisburð. Hann sagði, að sjer hefði fundist fundarályktun þeirra fljóthugsuð. En jeg verð að segja, að mjer finst ályktun þeirra vera sprottin af skynsamlegri ihugun á þessu vandasama máli. Það er ekki um að villast, að hjer er að ræða um einhver mestu vandræðin í stjórnarfari landsins. Öllum er kunnugt um það margvislega ólag, sem verið hefir á embættisrekstri einstakra sýslumanna; fyrir því ber brýna nauðsyn til að grenslast eftir, hvernig það alt er til komið. Það stendur nú svo á fyrir mjer, að jeg hefi árum saman beinlinis verið knúður til að hugsa um þetta mál efni. Þegar jeg varð landlæknir 1906, varð jeg þess áskynja, að þá var látið klingja í stjórnarráðinu, að læknarnir

stæðu að bæki öðrum embættismönnum að hirðusemi til og reglusemi. Var mjer meir en lítið ant um að reka þetta ámæli af minni stjett, enda er því nú hrundið. Af þessu kom nú það, að jeg hefi gjört mitt itrasta til þess að rannsaka alt sem best á eftirlitsferðum mínum til hjerads-læknanna, og jafnframt, svona til samanburðar, gotið stöðugu hornauga til annara embættisstjetta. Hefi jeg vist hugsað öllu meir um þessi mál en fólk flest. — Þessi *tortrygni* gegn sýslumönnum er ekki nema einn liður í sívaxandi tortrygni gegn öllum þeim mönnum, sem við allsherjarstörf fast hjer á landi, alt frá hreppstjóra og hreppsnefndaroddvita upp til ráðherra.

Nú er eftir að vita, hvað þessari tortrygni veldur. Það þori jeg þó strax að fullyrða, að þessi mikla tortrygni gegn sýslumönnum gengur langt úr hófi. — Gái menn að því, hve mikið af tekjum landssjóðs fer gegn um hendur sýslumannanna og athugi líka, hve lág laun sumra þeirra eru, ekki nema 2—3 þús. kr., og gæti menn þess enn fremur, hve ónógt eftirlitið er á embættisrekstri þeirra, þá munu allir komast að raun um, að það gegnir furðu, að ekki skuli kveða *meira* að ólaginu hjá sýslumönnum en raun er á. Þessi litlu brögð að ólagi hjá sýslumönnum, þrátt fyrir eindæma lítið eftirlit, ber í mínum augum ljósan vott um *ráðvendni* þeirrar stjettar yfirleitt. — Jeg vil annars biðja menn að athuga vel, hve bagalegt það er, að tortrygnin aukist í landinu, svo það verði ofan á, að enginn fái að heita heiðarlegur maður á meðal vor. — Ef meta á samviskusemi og ráðvendni sýslumannastjettarinnar, verður það ekki gjört með öðrum hætti en bera *vel* saman hagi hennar og störf og eftirlit það, sem á henni er haft, bera það alt saman við störf og allan hag *samskonar* stjetta *annarsstaðar*. Ef það er gjört, mun óefað koma í ljós, að misfellurnar eru hjer *fádæma* litlar, eftir ástæðum.

Ef menn fýsir að vita, af hvaða rótum hún sje runnin, þessi sívaxandi tortrygni, sem læsir sig eins og eldur í sinu um alt þjóðfelagið, þá svara jeg því, að uppkveikjan sje nú, því miður, langeldfímust hjer á *Alþingi*.

Tortrygnin er gömul í hettunni, en hún hefir vaxið *óðfluga* síðan þingmenn fóru að nota stöðu sína og atkvæði til eigin hagsmuna á ýmsan hátt, t. d. á þann hátt, að gjöra sjer smám saman að fastri venju, að kjósa ávalt menn úr sínum hóp, þingmenn, til *allra* launaðra utanþingsstarfa, sem Alþingi velur menn til, og sá ríkjandi meir ihluti þá ávalt menn úr sínum hóp. *Þetta* eru mennirnir, sem alpyðan *sjálf* kys og trúir best. Og það er augljóst, að ekkert er eðlilegra en að hún tortryggi *alla* starfsmenn sína, embættismenn og aðra, úr því að hún er nú farin að hvekkjast svona illa á því, að *þeir* starfsmennirnir bregðast henni, sem hún þó velur *sjálf* eftir bestu vitund til þess að ráða fyrir sig, og það ekki nema um stundarsakir. Þá er eitt annað atriði, sem hafa verður í huga. — Störf þessara embættismanna fara vaxandi ár frá ári. — Þvi trúir enginn, nema sá, sem reynt hefir, hve störf flestra embættismanna hafa aukist og margfaldast á síðasta mannsaldri. Þetta gengur alls ekki til lengdar. Það eru takmörk fyrir því, hve miklu verður hlaðið á einn embættismann, eins og því eru takmörk sett, hve þungar klyfjar verða lagðar á áburðarklárana.

Jeg vildi skjóta því til væntanlegrar nefndar, að taka þetta atriði til ihugunar.

Þá er jeg mintist á eftirlitsleysið, átti ekki að skilja orð min svo, sem í þeim fælist vantraustsyfirlýsing til stjórnarinnar. Jeg skal skýra það nánar, hvað jeg átti við. — Jeg hefi nú um undanfarin ár ferðast um alt land og komið til allra hjeradslækna landsins. Flestir þeirra höfðu aldrei sjeð landlækni heima hjá sjer. Til eins hafði landlæknir ekki komið í 18 ár.

Á þessum ferðum var mjer ljóst, hver fádæma heimska það er, að láta embættismenn eftirlitslausa. — Jeg varð þess greinilega var, að jeg var þeim kærkominn gestur. Þeir fundu að jeg kom ekki bara til að finna að og ávita, heldur miklu fremur til að leiðbeina þeim og leggja þeim holl ráð. Áður höfðu amtmenn eftirlit með sýslumönnum. Þá er þeir hurfu, var ekki ihugað nógu vel, hver gæti leyst þá af hólmi. Stjórnarráðinu var fengið starfið í hendur, eins og ekkert væri. En stjórnarráðið hefir ærið að starfa og brestur tíma til þessa vandasama eftirlits. — Hjer kemur líka annað til greina. Þá er *margir* menn eiga að sjá um eitthvert starf, deilist ábyrgðin og rýrnar, verður oft að engu — og verra en það, verður að vanrækslu. Ef einn maður ætti að hafa rækilegt eftirlit með sýslumönnum, yrði það alt annað en ljett starf. En með því einu móti er hægt að hafa þetta eftirlit í lagi, að það verði fengið einum manni í hendur, sem ekki hafi um annað að hugsa og beri fulla ábyrgð á þessu vandaverki. Jeg veit vel, að það verður sagt, að nú vilji jeg stofna nýtt embætti. Gott og vel. Það er satt, að af því leiðir kostnaður, að setja nýtt embætti á laggirnar. En þjóðin glatar oft miklu *meiru* á því, að stofna *ekki* embætti; allskonar ólag, vanræksla og sukk, sem af því leiðir að láta ýmiskonar nauðsynleg störf óunnin; — það tjón nemur oft margfalt *meiru* en embættislaunin, sem spóruð eru.

Jeg ætla ekki að dæma um það ólag, sem komið hefir í ljós í embættisrekstri nokkurra sýslumanna. En menn verða að gæta að orsökum og undirrótum. Og það er öldungis vist, að í eftirlitsleysinu felst afarmikil afsökun fyrir þá, sem brotlegir hafa orðið.

Eins og menn vita, er það fjarska tafsamnt að heimta tolla og skatta. Sýslumenn fá þá oft ekki í tæka tíð. Afleiðingin er þá, að þeir geta ekki staðið í

skilum við landssjóð í tæka tíð. Landsstjórnin getur því ekki gengið fast eftir, að sýslumenn greiði alt í landssjóð upp á stundina, þar sem þeim sjálfum er ekki lokið öllum gjöldum og sköttum í rjettan gjalddaga. Þessi *afsakanlega* óskilvisi er bobbin í bátinum; hún er hjer sú saklausa undirrót alls ills, allra verstu óhappanna, sem að hafa borið; það er enginn hæðarleikur að varna því til fulls með eftirliti, að skattheimtumenn vanbrúki þær rjettmætu afsakanir, en auðsæ freistingarhættan og hún afarmikil hjer, að sú afsakanlega óskilvisi verði smám saman að ófyrirgefanlegum trassaskap. Sýslumaðurinn segir við stjórnina: „Jeg get ekki náð peningunum“. Stjórnarráðið situr í fjarska. Hvernig á það að skera úr, hvað rjett sje í þessu? Hvorttveggja er til um það. Hver á að komast að raun um hið sauna í svipinn? — Hvað gjörist svo? Af þessu leiðir, að sýslumaður getur ekki staðið skil á öllum árstekjum landssjóðs strax í árslokin; þær eru sumar óinnheimtar, og þá heldur ekki skilað ársreikningunum. Þetta dregst hvorttveggja, og þegar svo eftirstöðvarnar frá fyrra ári loksins koma frá sýslumanni, kann ske ekki fyr en í apríl eða maí, þá er alt *ágætt* — eða *afleitt*, því *hver veit þá nema sýslumaður láti nú landssjóðstekjur yfirstandandi árs ganga upp í sínar ógreiddu eftirstöðvar frá fyrra ári*. Skattheimtu-
maður stendur kann ske í skilum á hverju ári 10—20—30 ár, en er þó ávalt í van-
skilum. Og loks deyr hann frá eftirstöðvunum — og lætur ekkert eftir sig upp í þær; eða þá að dómurinn kemur fyrir einhver atvik á undan dauðanum.

Ef bæta skal eitthvað, sem aflaga fer, verður að leita að undirrótum illgresisins og rífa það upp með *rótum*; það skilur hver Íslendingur. — Jeg leyfi mjer því að beiðast þess, að sú nefnd, sem skipuð verður í þetta mál, athugi vandlega alt, sem jeg nú hefi vakið máls á, gæti að

því, hvort sýslumenn muni ekki sumir vera að sligast undir önnum sínum, hvort gjörlegt muni að bæta meiru á þá, hvernig eftirlitinu *hafi* verið háttað, hvort ekki muni vera, sem jeg hygg, ef lítið er með fullri athygli á alla málavexti og málsbætur, að þá hafi misfellurnar verið svo undur fátíðar, að þessi magnaða tortrygni til þeirrar gömlu og *merku sýslumannastjettar* verði dæmd dauð og ómerk, og hún fái fulla uppreisn á æru sinni, þrátt fyrir þessi fátíðu afglöp einstakra manna.

Hjer er um mjög stórkostlegt vandamál að ræða, þar sem eru allar tekjur landsins annars vegar og hins vegar embættisæra einnar helstu stjettar landsins, og óhætt að segja, að þar er í húfi gagn og sómi allrar þjóðarinnar. — Jeg hygg, að það muni koma í ljós, að þetta mikla og margflókna vandamál verði aldrei leitt til lykta á Alþingi, svo nokkurt vit sje í, nema skipuð sje millipínganefnd til að kanna það út í æsar og þá um leið skyldur og launakjör *allra* starfsmanna þjóðarinnar.

Steingrímur Jónsson: Jeg hefði getað sparað mjer að standa upp, því að háttv. 6. kgk. þm. (G. B.) hefir sagt margt af því, er jeg vildi sagt hafa. Jeg ætla þó að segja nokkur orð, og veldur því blærinn á tillögu og ræðu hv. flm. (S. St.).

Mjer fanst ræða hans og tillaga bygð á því, að þar vestra meðal kjósenda hans væri sú skoðun rikjandi orðin, að fjárdráttarkend vanskil meðal sýslumanna væri orðin talsvert algeng, svo að voði væri á ferðum af slíkri spilling. Jeg segi ekki, að þetta sje skoðun hv. flm. Hann sagði, að slíkt væri ekki sin hugsun. Um þessa almennu skoðun væri fátt eitt að segja, ef hún væri sönn. En jeg verð að halda því fram, að hún sje alls eigi á rökum bygð og að hjer sje gjörður ulfaldi úr mýflugunni. Að visu er það rjett, að komið hafa fyrir vanskil hjá nokkrum innheimtumönnum. En er hægt að sýna

fram á, að þar sje um þær sakir að ræða, að þar komi fram fjárdráttur?

En hverjar eru orsakinrar?

Mjer fanst ræða hv. þm. Ísf. (S. St.) hlaupa yfir aðalorsökina. Og það er hættulegt að nefna ekki aðalatriðið, þegar um þetta mál er rætt, því að það verður til að auka tortrygni út um land. Aðalorsökin er sú, að launalög þau, er sýslumenn eiga við að búa, eru frá 1875. Þeir höfðu að visu þá fjárheimtur á hendi, en það er óhætt að segja, að innheimtur þeirra hafa tífaldast síðan. Önnur ástæðan er sú, að peningar hafa fallið í verði síðan um 33—50%. Í þriðja lagi vita það allir, er nokkuð þekkja til löggjafarstarfa, að á hverju þingi hefir nú um mörg ár verið hlaðið nýjum störfum á sýslumenn, án þess að þeir hafi fengið verulegar launaviðbætur. Jeg segi verulegar og kem að því seinna, hvað jeg á við. Það er óhætt að segja, að störf þeirra hafi tvö- til þrefaldast. Um aldamótin seinustu vildi stjórnin koma fram með tillögur um að veita þeim skrifstofafje, en sá það ekki til neins, þar eð þingið myndi synja slíkrar fjárveitingar.

Það myndi koma fram, ef athuguð væru þau dæmi, þar sem sýslumenn hafa ekki getað staðið í skilum, að það hefir stafað af því, að þeir gátu ekki lifað af launum sínum með öllum þeim miklu störfum, fjárheimtum og peningaábyrgðum, er á þeim hvildu. Þetta er aðalatriðið í þessu máli. Það yrði ekki saunað í neinum þeirra dæma, þar sem vanskil hafa komið fyrir, að þar hafi verið um fjárdrátt að ræða.

Það er rjett, að tollheimtur veita viðbót tekna. Það er 2% (vörutollur 3%), en er lágt gjald. En löggjöfin hefir ekki lítið eftir, hvernig skiftingin á tekjunum kæmi niður. Hún verður á hverju ári ósamngjarnari. Það er ekki hægt að mæla með sama mælikvarða alstaðar, hvað innheimtan kostar. Núverandi mælikvarði

getur verið góður sumstaðar, en sumstaðar er hann það ekki. Það verður að rannsaka fjárheimtukostnaðinn, en hann fer víða eftir landsháttum. Það verður að rannsaka, hvort launakjör tollheimtumanna sjeu þannig, að við megi una. Þess verður að gæta, að tilkostnaður er mikill, skrifstofukostnaður, kostnaður við hestahald og þingafærðir o. s. frv. Alt þetta verður að líta á.

Jeg get imyndað mjer, að menn hugsi sem svo, að það sje ekki mikið að marka, hvað 3. kgk. þm. og þni. Vestm. (K. E.) segi um þetta efni, því að þeir tali þar í sjálfs sin sök. En það er misskilningur. Við tölum þar einmitt af eigin reynslu, og er eðlilegt að við verðum áhyggjufullir og hugsum málið vandlega, þegar „nágrannans veggur brennur“.

Jeg skildi ekki ræðu háttv. flutn.m. (S. St.) á þann veg, að hann í henni væri að kasta þungum steini á gjaldheimtumenn landssjóðs. En hann hagaði á nokkrum stöðum orðum þannig, að ekki er örgrant um að kjösendur hans og fleiri kunni að leiðast til að skilja ræðuna á annan veg en jeg veit að háttv. þm. (S. St.) ætlast til að hún sje skilin; en það vildi jeg fyrirbyggja með því sem jeg hefi nú talað.

Flutningsm. (Sigurður Stefánsson): Jeg er þakklátur báðum háttv. ræðumönnum, 6. kgk. (G. B.) og 3. kgk. (Stgr. J.), fyrir ummæli þeirra. Þeir hafa báðir tekið fram margt sem jeg mintist ekki á; sumt láðist mjer að nefna, og sumt hirti jeg ekki um að tala um í inngangs-ræðunni.

Það var fjarri því, að jeg vildi gjöra lítið úr fundarályktun kjósenda minna í þessu máli; en hitt sagði jeg þeim og býst við enn, að ekki sje hægt að ráða máli þessu til fullra og góðra lykta á þessu þingi, sem á að standa svo stutt, og sem fæstir munu æskja að lengja þurfi að mun. Ályktunin er ekki annað en bergmál af þeim röddum, sem svo víða hljóma í landinu. Það má þó enginn ætla, að jeg beri hana

fram af því, að mig fýsi að draga skoðinn niður af embættismannastjett þeirri, sem hjer á hlut að máli. Fjarri því. Mjer er alt of ant um að hún haldi álit og virðingu; jeg veit hve mikilsvert það er fyrir hana og þjóðina alla; og tillagan stefnir einmitt að því að vernda hana fyrir tortrygni og litilsvirðing. Mjer fanst það gægjast fram í ræðu háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) að tillagan mundi verða til þess að glæða tortrygniseldinn. Eins og jeg tók fram, er það svo fjarri því, að sá sje tilgangurinn, að henni er ætlað að deyfa hann; og þeim tilgangi vona jeg að verði að einhverju leyti náð. Jeg vil strika undir þau orð háttv. 6. kgk. (G. B.) að því verði ekki neitað, að þingið eigi nokkra sök á því, hvert álit er að skapast hjá þjóðinni á því sjálfu og embættismönnum, og riður þinginu á að hafa þar vakandi auga á sjer og gjörðum sínum.

Jeg efast um að nokkur veruleg bót fáiast með því, að laun þessara embættismanna sjeu hækkuð, þótt jeg hins vegar játi að þau kunni að vera of lág hjá sumum þeirra; það mál hefir ekki verið rannsakað til nokkurrar hlitar enn. En varla mun þurfa að bregða mjer um það, að jeg muni reynast andvigur öllum launahækkunum, einungis til að þóknast kjósendum mínum; þar mun jeg, eins og í öðru, fara eftir því, sem mjer sýnist rjettast og sanngjarnast. Hins vegar efast jeg um að launahækkunin ein gjöri embættismennina skilvisari eða samviskusamari. Það er rjett hjá hv. 3. kgk. (Stgr. J.), að fjárheimtur sýslumanna hafa stórvaxið og fara sivaandi. Þingið hefir hvað eftir annað lagt á nýja tolla, en það hefir miður gætt þess, að tryggja það, að landssjóður fengi alt, sem hann á að fá. Störf margra sýslumanna eru orðin svo umfangsmikil, að þeir geta ekki varið nægum tíma til innheimtu og eftirlits með tolltekjunum; þeir geta sjálfsagt lítið annað gjört en tekið við því, sem að þeim er rjett. Þegar svo er

komið, þá verður ekki með sanni sagt að þóknunin fyrir innheimtuna sje mjög lág.

Vanskil embættismanna eru engan veginn eins dæni hjer á landi; tíðar kvartanir um þau berast frá öðrum löndum, og ekki virðast þau ótíðari þar hjá hinum hálaunuðu. (*Guðmundur Björnsson*: Þeir reynast verstir). Þeir hálaunuðustu hafa mestan fjárdrátt og fjársvik í frammi. Af því sjest það, að tryggingin er ekki fölginn í háum launum, heldur í dugnaði, aðgætni og skilvisi. Jeg skal jata það með háttv. ræðumönnum (G. B. og Stgr. J.), að full ástæða sje til að ætla, að ofmikið sje gjört úr vanskilum tollheimtumannanna; jeg skal jafnvel jata það, að segja meg, að vanskilin sjeu furðu litil, þegar lítið er til eftirlitsskortsins; það er sist að kynja, þótt hann fæði af sjer vanskil. En ástandið er jafn ópolandi fyrir það, og full þörf á að reyna að útrýma sem fyrst þeirri tortrygni, sem hjá þjóðinni er vöknud. Jeg óska því, ekki siður en hinir háttv. ræðumenn, að hin fyrirhugaða nefnd reyni að grafa sem dýpst fyrir allar rætur þessa máls til að sýna þjóðinni þær, og gjöra henni skiljanlegt, hvernig málið stendur af sjer. Hins vegar er jeg hræddur um að málið sje svo umfangsmikið, að ekki vinnist tími til að ganga til fullnustu frá því á þessu þingi.

Ráðherra (Hannes Hafstein): Jeg er ánægður yfir því, að þessi tillaga er kominn fram, og jeg vona að gott geti leitt af nefndarsetningu. Þó býst jeg varla við að nefnd geti á þessu þingi hrundið málinu í svo gott horf sem skyldi; tíminn, sem hún hefir til umráða, mun reynast of stuttur til þess. Það getur meira að segja verið heppilegt, að millipinganefnd sje sett til að fást við málið; svo erfitt mun það reynast. En sannast mun það, að þegar nefnd fer að skoða málið, mun hún komast að þeirri niðurstöðu, að ekki sje til neins að skipa fleiri eftirlitsferðir á sama hátt sem nú tíðkast. Eftirlitsferðirnar

gömlu gátu verið ágætær á amtmannadögnum, þegar varla var annað að athuga af fjármálum hjá sýslumönnum en manntalsbókagjöldin og meðferð á dánarbúum. Þetta lá opið og öndvert fyrir, og fljótlegt að átta sig á því. Nú er orðið öðru máli að gegna; reikningsskil sýslumanna eru orðin svo margbrotin og margvisleg. Margskonar tollar hafa verið lagðir á, mörg ný kauptúu hafa komið upp og verslunum stórum fjölgað. Þetta alt gjörir reikningshald gjaldheimtumannanna svo flókið og margbrotið, að litil von er til að eftirlitsmaður geti brotið það til mergjar á hraðri skoðunarferð. Nokkuð má bæta úr með því, að koma öðru skipulagi á bókfærsluna heldur en nú er. En það eykur skrifstofukostnaðinn, svo að það getur ekki orðið án þess að greiða skrifstofufje. Og eins og embættunum nú er fyrir komið með allri þeirri margvislegu starfasamsteypu, sem á sýslumenn er lögð, verður því, vegna landshátta hjer, jafnan erfitt að hafa fullkomið eftirlit með því, að ekki geti safnast skuldir fyrir hjá reikningshaldara. Oft kæmist slikt ekki upp fyr en hlutaðeigandi deyr eða fer frá. Áhrifamesta ráðið væri eflaust það, að láta sýslumenn við og við afhenda með öllu embætti sitt eftirlitsmanninum um stundarsakir. Það eru til þjóðir, sem þetta gjöra; svo kvað t. d. vera um Þjóðverja. Þeir kvað hafa aukaembættismenn, sem þeir láta við og við taka við embætti um stund af þeim embættismanni, sem skoðun á að fara fram hjá, er þá fær á meðan fri með fullum launum.

Ef vjer vildum hverfa að slíku ráði, þyrftum vjer að hafa eina tvo til þrjá auka-sýslumenn, er skiftust á um að stjórna um stundarsakir embættum þeim, er miklar innheimtur fylgja, og ættu sýslumenn þá að vera skyldir til að fá þessum mönnum embætti sín í hendur fyrirvaralaust, hvenær sem skipað væri, og eiga sjálfir fri um styttri eða lengri tíma, t. d. 2—3 mán-

uði. Með þessu móti ætti að vera hægt að grannskoða embættisfærslu hlutaðeigandi embættismanna, og embættismennirnir mundu hafa sterkt aðhald við það að vita ekki nema þeir yrðu að afhenda öll embættisskjöl sín og embætti, þegar minst varði.

Eins og nú er ástatt, er það varla til annars en að auka kostnað, að landritari eða skrifstofustjórar á skrifstofum stjórnskráðsins sjeu að fara snögga ferð um landið til að líta í bækurnar hjá embættismönnum; þeir geta ekki í skjótum hasti rannsakað fjárheimtur og fjárskil innheimtumanna til nokkurrar hlitar. Það getur auðvitað orðið að gripa til slíkra eftirlitsferða, þegar sjerstaklega stendur á, og það hefir aldrei lagst undir höfuð að fara þær jafnskjótt sem brögð hafa orðið að innborgunardrætti, eða grunur fallið á um einhverja óreiðu. Það er hægt að rannsaka einstök atriði á þessum skyndiferðum, en störf sýslumanna eru margbrotnari en svo, að unt sje að brjóta alt til mergjar í einni slíkri eftirlitsferð.

Jeg tek það aftur fram, að það gleður mig, að málinu hefir verið hreyft; og jeg mundi fyrir mitt leyti ekki hafa á móti því að millíþinganefnd yrði skipuð í það, ef tillögur kæmu fram þar að lútandi.

Kristinn Daníelsson: Jeg er ánægður yfir að tillaga þessi er komin fram; hún getur verið orð í tíma talað, og ætti að geta orðið til gagns. Jeg stend ekki upp til að bæta við það, sem háttv. ræðumenn hafa sagt; jeg er því yfirleitt samdóma. Sumir háttv. ræðumenn hafa borið blak af sýslumönnunum, og mjer þykir vænt um að jeg þykist geta tekið undir með háttv. 6. kgk. (G. B.) að sýslumannastjettin sje yfir höfuð landinu til sóma; í henni eru svo margir vandaðir sæmdarmenn. Um þetta get jeg borið af eigin viðkynning við allmarga þeirra. Sýslumönnunum ætti því að vera ant um — og jeg veit að þeim muni vera það — að alt sje gjört

til þess, að tortrygni sú, sem háttv. flm. (S. St.) talaði um, hverfi, og þeir eiga heimting á að þingið gjöri sitt til að eyða henni, og tillagan er spor í þá átt.

Jeg get líka tekið undir með hæstv. ráðherra, að jeg hefi ekki mikla trú á gagnsemi eftirlitsferða þeirra, sem áður tíðkuðust, en jeg hygg þörf á meiri eftirgangsmunum; þeir mundu halda embættismönnum betur vakandi. Háttv. 3. kgk. (Stgr. J.) kvað sýslumennina ekki geta lifað á launum sínum, og því hefði farið sem farið hefði; það hefði alstaðar verið ástæðan til vanskila. Hvað sem því líður, þá má það ekki koma fyrir, að menn taki annara fje, sem þeim er trúað fyrir, til að bæta úr eigin skorti. Jeg þekki aðra stjett, sem mjer er nákomin og sem ekki hefir mikið til að lifa á, en ætlast þó til að hún, eins og hver embættistjett önnur, standi full skil á því, sem henni er trúað fyrir.

En aðaltílgangur minn með að standa upp var ekki sá, að gjöra þessar athugasemdir, sem jeg hefi hjer kastað fram, heldur voru það nokkur orð háttv. 6. kgk. (G. B.) sem knúðu mig til að taka til máls. Jeg hefði þó ef til vill setið samt, ef hv. flutningsm. hefði ekki endurtekið þessi orð og undirstrikað. Það var þessi ásökun þeirra, að tortrygni þjóðarinnar til skilsemi embættismanna væri þinginu að kenna, sem jeg vildi ekki láta ómótmælt. Það situr sist á oss alþingismönnum, að rýra veg og álit þingsins og vekja tortrygni gegn því; þjóðin er nógu tortryggin, þótt eigi sje verið að ala á tortryggni hennar hjer. Þingið er þýðingarmesta stofnun þjóðarinnar, og því einkaráriðandi að það geti haldið trausti og vinsældum hennar. Það hefir að visu lagst það orð á, að hjer á þingi væri kapphlaup um hagsmunastöður þær, sem þingið á yfir að ráða; en það er annars eðlis en að standa eigi í skilum með fjárgreiðslur, og má eigi blanda því tvennu saman; það er ekki annað en

einn þáttur í hinum mikla kappleik lífsins, að sjá sjer og sínum farborða. Sje hagsmunastöðunum ósanngjarnlega skift milli þingsflokka, þá er líkt um það að segja eins og þegar mönnum finst stjórni- in hlynna að vildarmönnum sínum og fylgismönnum. Hvorugt þetta er hrósvert, en jeg hygg að eigi muni þau brögð að því, að ástæða sje til að ala á óvild og tortrygni út af því. Jeg tek það enn fram, að jeg vil mótmæla áburði þeim á þingið, sem hjer hefir komið fram, og það því fremur sem hann kemur frá jafnmerkum manni sem háttv. 6. kgk. (G. B.). manni, sem þjóðin hlustar á með athygli; en eimitt þess vegna þarf hann að vera einkar varkár í orðum og dómum.

Guðmundur Björnsson: Orð hæstv. ráðherra knýja mig til að taka til máls aftur. Hann kvað aukið eftirlit á líkan hátt og tíðkast hefir ógjörlegt og eftirlitsferðir gagnslausar. Jeg er hjer ekki samdóma hæstv. ráðherra. Jeg er sannfærður um, að allhægt er að koma eftirlitinu í það horf, að miklu meira gagn sje að því en nú gjörist. En játa skal jeg því, að full not muni varla geta orðið að eftirlitinu fyr en það er í hendur fengið manni, sem ber ábyrgð á eftirlitsstarfi sínu og má gefa sig allan við því. Á ferðum mínum um landið hefi jeg komið til sýslumanna, og hefir það borið við, að jeg hefi lítið á bækur þeirra, og hefi jeg brátt sjeð, að vinnubrögð sumra þeirra eru allsendis úrelt. Gamla laginu hefir verið haldið mann fram af manni, þótt nýrri og betri vinnubrögð sjeu fundin og orðin alkunn. Þetta mundi ekki leyna sjer, ef sendur væri til eftirlitsmaður, sem vel kynni alla nýtisku bókfærslu, og hann mundi brátt fá kipt í lag vinnubrögðum sýslumannanna, þar sem þeim er ábótavant eða þau orðin á eftir tímanum. Mundi þá brátt sannast, að eftirlitið með reikningsfærslu, gjaldheimtu og gjaldskilum sýslumanna yrði margfalt auðveldara. Á ferð-

um mínum tel jeg mig hafa gjört einna mest gagn með því að kenna læknum ný vinnubrögð; hafa þeir kunnað mjer bestu þakkir fyrir, og jeg síðan sjeð, hvílikt fádæma gagn hefir af því orðið. Á sama hátt veit jeg að sýslumenn gætu haft gagn af því að njóta leiðbeiningar fróðs manns og hagsýns. Sýslumenn hafa að jafnaði komið ungir í embætti, óáferðir í reikningsfærslu og öðrum verklegum embættisstörfum; það er því harla eðlilegt þótt þeir haldi flestu í fornu horfi. Þessum mönnum mundi eftirlitsmaðnr geta leiðbeint svo um munaði. (*Ráðherra:* Á 1—2 dögum?). Jafnvel það, ef rögg samlega er unnið. En eftirlitið ætti ekki að þurfa að vera bundið við svo stutta dvöl, ef þörf er á lengri tíma. Jeg veit af eigin reynd, að þessar eftirlitsferðir eru erfiðar, þar sem svo má heita, að unnið sje og ferðast nótt og dag. Jeg hefi best fundið, hvað jeg hefi verið þreyttur, þegar jeg hefi komið heim úr eftirlitsferðum mínum. Á þeim ferðum dugar ekki að renna að eins augum yfir embættisbækur og rita nafn sitt í þær, en setjast svo að veislu; þar er þörf ræki- legrar vinnu og rannsókna, ef að haldi á að koma.

Jeg hefir annars *aldrei* heyrt getið um *fölsun á bókum*, þar sem fjárvanskil hafa komið fyrir hjá gjaldheimtumönnum. Það hafa verið bein fjárprot gjaldheimtumanna, sem vanskilum hafa valdið. En það sem mest hefir leitt veslings embættmennina í freistni, eru hin syndsamlegu brjóstgæði stjórnarinnar, að leyfa þeim sífeldan drátt á greiðslu gjalda þeirra, sem þeir eiga að greiða. Ef meiri strangleika væri beitt, þá mundi það varla koma fyrir að gjaldheimtumennirnir eyddu annara fje, má ske óvitandi fyrst í stað.

Einna mest hefi jeg út um land heyrt kvartað um að eignir dánarbúa stæðu inni hjá sýslumönnum árum saman, og að þegar sýslumaður hverfur frá embætti, þá sjeu einatt mörg bú óuppgjörð. Þetta

mundi duglegur eftirlitsmaður brátt sjá, og ætti að vera auðvelt að kippa því í lag.

Sýslumennirnir eru ekki svo margir hjer, að eftirlitsmaðurinn ætti að geta dvalið viku til hálfsmánaðartíma hjá hverjum, og á þeim tíma má töluvert gjöra, einkum þegar hann fer að kynnast. Hæstvr. ráðherra taldi það best, að sýslumennirnir væru látnir sleppa embættinu á meðan á eftirlitinu stæði. Má vera að svo sje, en alltrygt ætti þó eftirlitið að geta verið án þess, sje því nógu haganlega fyrir komið. Það ber eigi sjaldan við, að mjer sjeu bornar sögur um afglöp lækna. Jeg segi sögumönnum, að þeir verði að kæra, ef sakir sjeu; hvíksögum geti jeg ekki sint. En haldið þið að það sje gjört? Nei. Líkt mun vera um margar sögurnar um vanrækslu sýslumanna; þær eru á veikum rökum byggðar, og væri eftirlitsmaður oft á ferðinni, þá mundu margar þeirra aldrei fæðast, og aðrar verða kveðnar niður strax í fæðingunni.

Jeg vona að þeir háttvr. þingm., sem kosnir verða í hina væntanlegu nefnd, geti eitthvað markað það af þeim umræðum, sem hjer hafa farið fram, að þeir hafi fengið alvarlegt og mikilsvert mál til meðferðar.

Jeg verð að vikja nokkrum orðum að því, sem háttvr. þingm. Gullbr.- og Kjósars. (K. D.) talaði til mín. Jeg virði það við hann, að hann, sem forseti sameinaðs Alþingis, hefir svo drengilega tekið málstað þingsins og hefir þannig rækt skyldu sína svo sem hans er vani. Jeg skal játa það, að það er hart að verða að bera sakir á sjálfan sig, svo sem jeg hefi gjört, því að jeg er einn þeirra manna, sem eiga sæti á Alþingi. Það var að eins eitt af því, sem háttvr. þingm. sagði, sem ekki var alveg rjett. Hann sagði, að jeg hefði haldið því fram, að hin vaxandi tortrygni til þingsins væri orsök til vanskila sýslumannanna, en jeg sagði, að hún stuðlaði að því, að vekja tortrygni til allra embættismanna landsins, frá hreppstjóranum til ráðherr-

ans. Við verðum að viðurkenna það, að virðingin fyrir þinginu fer minkandi ár frá ári, og jeg held að það sje nauðsynlegt, þegar háttvr. þingm. fara að athuga, á hvaða rökum tortrygnin gegn sýslumönnum er byggð, að ihuga þá þessa orsök til tortrygni gegn öllum embættismönnum landsins. Ef þetta, sem jeg nú hefi sagt, er ekki rjett, þá er jeg sjálfur viltur vegar, og jeg skil ekki að jeg fari vilt um jafnauðsæan hlut sem þennan.

Steingr. Jónsson: Háttvirtur 2. þingm. Gullbringu- og Kjósarsýslu (K. D.) hagaði orðum sínum svo, að jeg gat ekki skilið þau öðruvisi en að hann beindi því að mjer, að jeg myndi vera því mótfallinn, að nokkuð yrði gjört í þessu máli. Það getur vel verið, að hann hafi ekki meint þetta, en jeg er hræddur um að orð hans myndu skiljast svo, þegar þau kæmu á prent í þingtiðindunum, og jeg vil einmitt fyrirbyggja þann skilning. Því fer svo fjarri, að jeg sje mótfallinn þessu máli, að það er einmitt mest nauðsyn fyrir okkur sýslumennina, að þetta mál sje rannsakað. En jeg vil að byrjað sje á þeim rjetta enda, sem sje að athuga hvort nokkurt samræmi sje á milli þess, sem heimt að er af sýslumönnum og þeirrar borgunar, sem þeir fá fyrir störf sín. Jeg vildi að þetta væri tekið fram við umræðurnar um málið og áður en nefnd er sett til að ihuga það. Jeg held að þetta sje svo umfangsmikið mál, að ekki veiti af að skipa millipinganeftnd til að ihuga það. Þá var annað atriði hjá sama háttvr. þingm., sem jeg vildi athuga, vegna þess að það var bygt á misskilningi. Hann sagði að þó laun sýslumannanna væru lág, þá kæmi það ekki þessu máli við, því að þó menn hefðu lág laun, þá ættu þeir ekki að gripa til fjár, sem þeir ættu ekki, til þess að bjarga sjer úr vandræðum. Það er rjett, að slíkt á ekki að koma fyrir. En að því er sýslumennina snertir, þá er það að athuga, að það er

oft ekki hægt að greina á milli hvað er eign sýslumannsins og hvað er eign landsjóðs. Jeg vil taka dæmi. Maður norður á Melrakkasljettu fær frá útlöndum 1000 pund af sykri, og skjöl þau, er þetta snerta, koma til mín mánuði síðar. Samkvæmt þessum skjölum á jeg að borga landssjóði 75 kr. þegar í stað, eða í síðasta lagi innan 3 mánaða. Það er ekki spurt að því, hvort hægt sje að ná gjaldinu inn eða ekki. Nú er tvent til fyrir mig, að stinga skjalinu undir stól, þá hefi jeg gjört mig sekan í fjárrætti, eða greiða landssjóði fjeð úr sjálfs mín vasa og eiga á hættu að ná því ef til vill aldrei inn aftur. Getur þetta höggvið stór skörð í laun sýslumannanna.

Loks var ein setning hjá háttv. þingm. Ísafj. (S. St.) sem jeg vildi athuga litilsháttar. Hann sagði að eftirlitserfiðleikar sýslumanna við tollheimtu myndu ekki vaxa í sama hlutfalli sem innheimtan vex og þar með tekjur sýslumanna. En þetta er ekki rjett. Í mörgum sýslum hafa innheimtuerfiðleikarnir margfaldast, af því að kaupmönnum fjölgar tiltölulega meira heldur en innheimtuupphæðin vex. Kemur þetta af því að smákaupmönnum fjölgar. Þar að auki eru menn utan kaupmannastjettarinnar uppi um öll hjeruð, sem eiga að gjalda tolla, að jeg ekki tali um vörutollinn, sem heita má að hvert mannsbarn verði að greiða einhverntíma á árinu. Af þessu öllu leiðir það, að innheimtuerfiðleikarnir eru nú margfalt meiri en þeir voru áður fyr.

ATKVGR.:

Tillagan um að kjósa 5 manna nefnd samþ. með 11 atkv. samhlj.

Þessir hlutu kosningu í nefndina:

Sigurður Stefánsson,

Jósef Björnsson,

Björn Þorláksson,

Magnús Pjetursson,

Július Havsteen.

Umræðu frestað.

Frh. einnar umr. á 33. fundi, fimtudaginn 6. ágúst (A. 33, n. 334).

Með því að nefndin í máli þessu kom fram með nýja tillögu til þingsályktunar um sama efni (sbr. till. til þingsál. á þgskj. 334), þá var meðferð deildarinnar á þessari tillögu lokið.

(Sjá þingsályktanir afgreiddar til ráðherra, 5).

2. Fánanefnd.

A 7. fundi í Ed., mánudaginn 13. júlí, var útbýtt

tillögu til þingsályktunar um íslenska fánann.

Á 8. fundi, þriðjudaginn 14. júlí, var tillagan tekin til meðferðar hvernig ræða skuli (A. 79).

Forseti lagði til að höfð væri ein umræða um tillöguna, og var það samþ. í einu hljóði.

Ein umr. á 9. fundi. miðvikudaginn 15. júlí (A. 79).

Flutningsm. (Björn Þorláksson): Eins og kunnugt er, hefir háttv. Nd. skipað 5 manna nefnd til að íhuga fánamálið. Það mun vel til fallið, að þessi deild skipaði einnig nefnd í málið, til samráða og samvinnu við nefnd neðri deildar. Jeg vil því leyfa mjer að stinga upp á 5 manna nefnd.

ATKVGR.:

Samþ. í einu hlj. að skipa 5 manna nefnd. Kosnir í hana í e. hlj.:

Jósef Björnsson,

Karl Finnbogason,

Magnús Pjetursson,

Sigurður Stefánsson,

Guðm. Björnsson.

Með því að nefnd þessi var í samvinnu við fánanefnd Nd. og kom fram með sameiginlegt álit og tillögu til þingsályktunar með þeirri nefnd í sameinuðu þingi,

þá var lokið meðferð deildarinnar á framan-
greindri tillögu.

(Sjá A. 440).

3. Stjórnarskrárnefnd.

Á 7. fundi í Ed., mánudaginn 13. júlí,
var útbýtt

*tillögu til þingsályktunar um að skipa
nefnd í stjórnarskrármálið.*

Á 8. fundi, þriðjudaginn 14. júlí, var
tillagan tekin til meðferðar hvernig ræða
skuli (A. 77).

Forseti lagði til að höfð væri ein um-
ræða um tillöguna, og var það samþykkt í
einu hljóði.

Ein. umr. á 9. fundi, miðvikudaginn
15. júlí (A. 77).

Flutnm. (Björn Þorláksson): Stjórn-
arskrármálið er aðalmálið á þessu þingi,
og varðar miklu, að það verði leitt til far-
sællegra lykta. Það væri því mjög heppilegt,
að þessi háttv. deild skipaði nú þegar nefnd
í málið, til þess að starfa í sameiningu
við nefnd þá, sem háttv. Nd. hefir skipað.
Jeg vil því leyfa mjer að leggja það til,
að 5 manna nefnd verði skipuð.

ATKVGR.:

Samp. í e. hlj. að skipa 5 manna nefnd.
Þessir voru kosnir í hana í e. hlj.:

Kristinn Danielsson,
Karl Einarsson,
Björn Þorláksson,
Sigurður Stefánsson,
Steingrímur Jónsson.

Þá er frv. til stjórnarskipunarlaga
um breyting á stjórnarskrá um hin sjer-
staklegu málefni Íslands 5. jan. 1874,
og stjórnarskipunarlögum 3. okt. 1903
(A. 488) var til 1. umræðu á 39. fundi,
miðvikudaginn 12. ágúst, var því vísað til
þessarar nefndar.

(Sjá A. 487 og 492).

4. Fjáraukalaganefnd.

Á 7. fundi í Ed., mánudaginn 13. júlí,
var útbýtt

*tillögu til þingsályktunar um að skipa
nefnd í fjáraukalögin.*

Á 8. fundi, þriðjudaginn 14. júlí, var
tillagan tekin til meðferðar hvernig ræða
skuli (A. 78).

Forseti lagði til að höfð væri ein um-
ræða um tillöguna, og var það samþykkt
í einu hljóði.

Ein umr. á 10. fundi, fimtudaginn 16.
júlí (A. 78).

Flutningsmaður (Björn Þorláksson):
Þótt þing þetta sje aukaping, og því ekki
um meðferð reglulegra fjárlaga að ræða
á því, þá hefir stjórnin eigi að síður lagt
frumvarp til fjáraukalaga fyrir það. Hv.
neðri deild hefir þegar skipað nefnd í mál-
ið, og mun sú nefnd innan skamms
ljúka starfi sínu. Það virðist því eiga vel
við, að skipa þegar nefnd hjer, og í því
skyni er tillaga þessi komin fram. Það
er að visu ekki tilætlunin, að nefndin hjer
sje í beinni samvinnu við nefndina í neðri
deild, heldur hitt, að hún fylgist með í
því, sem gjörist í háttv. neðri deild og at-
hugi málið í heild sinni.

Að endingu leyfi jeg mjer að stinga upp
á að skipuð sje 5 manna nefnd.

ATKVGR.:

Nefndarskipun samp. með öllum atkv.
Í hana voru kosnir:

Hákon Kristófersson,
Karl Einarsson,
Björn Þorláksson,
Steingrímur Jónsson,
Eiríkur Briem.

Frumvarp til fjáraukalaga fyrir árin
1914 og 1915 (A. bls. 99—103) var felt
frá 2. umræðu á 19. fundi í neðri deild,
fimtudaginn 23. júlí, og kom því aldrei
til þess að þessi nefnd fjallaði um það.

5. Strandferðanefnd.

Á 9. fundi í Ed., miðvikudaginn 15. júlí, var útbýtt

tillögu til þingsályktunar um skipun nefndar til þess að athuga strandferða-fyrirkomulagið,

frá ráðherra (H. H.).

Á 10. fundi, fimtudaginn 16. júlí, var tillagan tekin til meðferðar hvernig ræða skuli (A. 97).

Forseti stakk upp á að ein umræða væri höfð um tillöguna, og var það samþykkt í einu hljóði.

Ein umr. á 11. fundi, föstudaginn 17. júlí (A. 97).

Ráðherra (Hannes Hafstein): Samskonar nefnd sem hjer er farið fram á að skipa, hefir í dag verið skipuð í háttv. neðri deild. Tilgangurinn með að koma með samhljóða tillögur um þetta mál samtímis í báðum deildum er sá, að nefndir skipaðar af báðum deildum þingsins geti unnið saman að málinu. Málið er mikið og vandasamt, og mikils um vert, að sem mest samvinna sje í því milli deildanna.

Samkvæmt heimild þeirri, sem síðasta þing veitti landsstjórninni, hefir hún gjört bráðabirgðasamning við Eimskipafjelag Íslands um að það taki að sjer strandferðir hjer við land, gegn því að landssjóður leggi fram fje til strandferðaskipa, eftir því sem ákveðið er í lögum nr. 53, 10. nóv. 1913. Í samningnum er svo ákveðið, að stærð skipanna og fyrirkomulag strandferðanna skuli fara eftir því, sem siðar verði umsamið milli landsstjórnarinnar og fjelagsstjórnarinnar.

Samkvæmt bráðabirgðasamningnum hafa fjelaginu verið greiddar 100,000 kr. af hlutafjártöku landssjóðs, en greiðsla hinna 300,000 kr., sem eftir eru, á að fara fram 1. febr. 1915, ef fjelagið á að taka að sjer strandferðirnar; þá verður

málið að vera komið í það horf, að hægt sje að gjöra endanlegan samning. Þetta er nauðsynlegt, svo að hægt sje að haga gerð strandferðaskipanna, sem fjelagið á að láta byggja, eftir því. Þetta þing þarf því að koma sjer saman um það, hvernig það óski strandferðunum fyrir komið, en það stendur aftur í nánú sambandi við það, hversu mikið fje það vill leggja til strandferðanna árlega. Það má ekki geyma ákvörðun um þetta til næsta þings, því að þá mundu skipin alls eigi geta orðið tilbúin í apríl 1916, sem bráðabirgðasamningurinn gjörir ráð fyrir.

Eftir því sem ákveðið var á síðasta þingi, hefir stjórnin ráðið samgöngumálaráðunaut frá síðasta nýári.

Síðan hefir hann alt af unnið að málinu, fyrst með því að ferðast til þeirra hjeraða, þar sem flóabátar eru styrktir, og undirbúa ferðaáætlun þeirra. Síðan hefir hann farið umhverfis landið, til að kynna sjer viðskiftaþörf og leita álits manna og óska um fyrirkomulag strandferðanna, og síðan hefir hann kappsamlega unnið að því, að semja tillögur um fyrirkomulagið eftirleiðis. Þótt hann sje afkastamikill startsmáður, var það eigi fyrri en í gær, að hann gæti afhent stjórnarráðinu tillögur sínar altílbúnar með skýringum og athugasemdum. Hann hefir komið með þrjár tillögur og þrjár ferðaáætlanir byggðar á þeim tillögum.

Fyrsta áætlunin er miðuð við tvö ný skip, misstór og með nokkuð mismunandi fyrirkomulagi. Annað skipið er gjört ráð fyrir að sje um 350 tons og einkum ætlað til mannsflutninga, og ætlast er til að það hafi góð farrými handa 200 manns, eða handa 50 manns í fyrsta farrými, 50 í öðru og 100 í þriðja.

Hitt skipið er ætlast til að sje um 450 tons og einkum ætlað til vöruflutninga, en hafi þó líka nokkurt farþegarúm, eða

handa um 20 manns í fyrsta farrými, 40 í öðru og 140 í þriðja. Þessu skipi er ætlað að fara við og við til útlanda til hægðarauka fyrir kaupmenn, og til þess að forðast sem mest umskipanir á vörum. Það er ætlast til að minna skipið fari hratt yfir og komi að eins við á stærri höfnum, en hitt skipið fari hægra yfir og komi við á fleiri stöðum.

Önnur tillagan er sú, að tvö jafnstór skip; um 400 tons hvort, sjeu látin sigla kring um landið á líkan hátt og strandferðabátarnir hafa gjört að undanfórnu, en þó þannig, að bæði fari jafnan alla leið kring um landið, en í sína áttina í hvert skifti frá Reykjavík.

Loks gjörir þriðja tillagan ráð fyrir þrem skipum, og er ætlast til að tvö þeirra sjeu ný og með líku fyrirkomulagi eins og ráðgjört var í fyrstu tillögunni. Þriðja skipið er ætlast til að sje minna, 225—250 tons, og annað hvort tekið á leigu eða keypt brúkað skip. Því er ætlað að annast strandferðirnar á sumrin við suður- og austurströnd landsins, og auk þess skjótast við og við hraðferðir kring um land meðan stærri skipin eru erlendis. Þetta skip á að gegna hjer strandferðum alt árið.

Að svo stöddu er ekki ástæða til að lýsa þessu nánara. Vætanlegri nefnd og þinginu öllu mun gefast kostur á að athuga tillögurnar í heild sinni.

Af því tillögur þessar komu svo seint fram, þá hefir stjórnarráðið enn eigi haft tíma til að taka afstöðu í málinu, nje heldur til þess að leita tilboða frá stjórn Eimskipafjelagsins um það, hve mikið árstíllag það vildi hafa fyrir að halda uppi strandferðum eftir því sem gjört er ráð fyrir

eftir þessum tillögum hverri um sig. Verður það meðal annars hlutverk nefndanna, að kynna sjer þetta, og verður vonandi hægt að komast þar að fastri niðurstöðu, og það því fremur, þar sem svo vel ber í veiði, að vætanlegur framkvæmdarstjóri fjelagsins, Nielsen kapteinn, er nú staddur hjer, og því hægt að hafa hann í ráðum.

Verkefni nefndarinnar verður í stuttu máli þetta: Hún á að segja um, hverja tillöguna hún vill aðhyllast, eða koma fram með nýjar tillögur um fyrirkomulag strandferðanna, ef henni sýnist svo; og loks á hún að láta uppi, hve mikið tillag úr landssjóði hún telur að greiða eigi. Verður þá hægt fyrir landsstjórnina að gjöra bindandi samninga við Eimskipafjelagið. Eins og jeg tók fram, má það ekki dragast fram til næsta reglulegs þings.

ATKVGR.:

Nefndarkosning samþykkt með öllum atkvæðum og í nefndina kosnir:

Guðmundur Björnsson,
Björn Þorláksson,
Jósef Björnsson,
Hákon Kristófersson,
Guðmundur Ólafsson.

Nefnd þessi var í samvinnu með strandferðanefnd neðri deildar, og voru þær saman nefndar *samvinnunefnd um strandferðir*, enda komu þær fram með samhljóða álit í efri deild (A. 395) og í neðri deild (A. 364), undirskrifað af samvinnunefndinni.

(Sjá A. 363. Sbr. þingsál. afgreiddar til ráðherra, 6).

F. Fyrirspurnir.

Fyrirspurn til ráðherra.

Útanríkismál Íslands og hlutleysi.

Á 30. fundi í Ed., mánudaginn 3. ágúst, var útbýtt

fyrirspurn til ráðherra

frá Guðmundi Björnssyni, 6. kgk. pm.

Á 31. fundi, þriðjudaginn 4. ágúst, var fyrirspurnin tekin til meðferðar hvort leyfð skuli (A. 318).

ATKVGR.:

Fyrirspurnin leyfð í einu hljóði.

Forseti hafði með brjefi 4. ágúst sent ráðherra fyrirspurnina á þingskjali 318, og jafnframt því, að tilkynna að hún væri leyfð í deildinni, leitað úrlausnar ráðherra um það, hve nær hann teldi sig viðlátinn að svara henni.

Ráðherra hafði með brjefi til forseta tjáð sig til þess búinn 10. ágúst.

Fyrir því tók forseti fyrirspurnina (A. 318) á dagskrá á 36. fundi, mánudaginn 10. ágúst.

Flutningsmaður (Guðm. Björnsson): Hæstvirti forseti! Gamalt málteki segir: „Sveltur sitjandi kráka, en fljúgandi fær“. Á líka lund mætti segja: „Sveltur sofandi þjóð, en fullhuga fær“.

Oss Íslendingum hefir orðið tíðrætt um *rjettindi* þjóðar vorrar að fornu og nýju; þarfir vorar og *hagsmuni* höfum vjer minna hugsað um. En á þessum geigvæna ófriðartíma varðar minst um *rjettindin*, en mest um það, hvernig sjálfstæði vort er í *reyndinni*.

Því verður vist ekki neitað, að það *geti* borið við, að einhver hernaðarþjóðin fjandskapist við *Dani* áður en varir, og að *okkur* geti stafað hætta af því, farflota okkar, ef ekki meiru. Vill nokkur hjer

fortaka það? Nei, það vill enginn. — Enginn svarar. Hver vill þá fortaka, að okkur sje nauðsynlegt að hugsa um þá hættu, sem yfir okkur vofir, ef sambandsþjóð okkar lendir í styrjöld og stríði? Hver veit, nema fyrirhyggja og snarræði gæti komið okkur að einhverju líði? Hver segir, að slíkt sje óhugsandi? Enginn. — Enginn svarar. En þá er að vera við þessu búinn af fremsta megni; eða hver segir, að það sje óþarft?

Ef nú um þetta er að ræða, að vernda fósturjörð vora fyrir ófriðarháska, verðum vjer fyrst að gjöra oss ljóst, hvar vjer stöndum í *reyndinni*. Vjer stöndum svo, að vjer erum hjer *sjerstök* og *sjálfstæð* þjóð, á *okkar eigin fósturjörð*, langt í *fjarska frá Danmörku*, *höfum* viðurkennt *löggjafarfrelsi* og *stjórnfrelsi* í allflestum greinum, erum í *engu sambandi við Dani* í *fjármálum*, *atvinnumálum*, *verslunarmálum* eða *siglingamálum* og *engu tollsambandi*. Við tökum alls *engan þátt* í *hervörnum Dana* eða herkostnaði þeirra. Við *getum sjálfir lögleitt hervarnarskyldu á voru landi* (samkvæmt stjórnarskránni), en höfum ekki gjört það, höfum engar hervarnir.

Sannleikurinn er sá, að *því nær öll okkar utanríkismál eru okkar einkamál*, *eru íslensk sjermál að rjettu lagi*. Utanríkisráðherra Dana fer með utanríkismál okkar, fyrir hönd ráðherra Íslands. Það er *gömul venja*. Og hervarnir gegn öðrum ríkjum eru á pappírnum sameiginlegt mál, en í *reyndinni* eru þær það *ekki*, því að við eigum alls engan þátt í hervörnum Dana og væntum ekki að fá, og fáum ekki, neinar hervarnir hjer af þeirra hendi, ef til ófriðar kemur. Her-

varnirnar eru í rauninni *sjermál*, þar sem við getum *sjálfir* lögleitt hjá okkur *land-varnarskyldu*, og setjum *sjálfir* lög um *hlutleysisvarúð* hjer á landi. En þar sem vjer erum þannig út af fyrir oss, og ekki í *neinni* hervarnarsamvinnu við Dani, þá er það augljóst, að *það kemur fóst-jörð okkar ekkert við, þó að Danir lendi í ófriði*. Þó að einhver þjóð fjandskapist við Dani, þá er augljóst, að henni er ekki minsta *nauðsyn* að áreita okkur, hvorki á sjó nje landi, ef við rækjum öll hlutleysisboðorð. Jeg get *sannað* þetta mál mitt með því öruggasta vitni, sem á verður kosið, — Bretaveldi! Englendingar játuðu þetta 1807. Og við vitum, að nú, árið 1914, er sjerstaða Íslands *margfalt* öruggari og viðtækari en þá.

Herra forseti! Jeg stend hjer í umboði konungs vors, kjörinn af honum til að vernda og bæta hagsmuni þjóðar vorrar. Jeg ræki skyldu mína. Og því spyr jeg: *Hvaða gagn höfum vjer af þessu hernaðarsambandi við Danmörku?* Geta Danir varið landið, ef einhver nálæg hernaðarþjóð rjeðist á það? Nei, það geta þeir ekki; og það verður heldur ekki með sanngirni ætlast til, að Danir verji Ísland. Þeir eru nú hlutlausir — enn þá — við líka. — „Njörður“, íslenskur togari, er nú nýfariinn hjeðan til Englands, og þá spyr jeg: *Er nokkur meiri vernd í dönskum fána en íslenskum, ef til væri?* Jeg spyr, og jeg myndi spyrja að því, þótt öll danska stjórnin væri hjer viðstödd. Og jeg verð að svara: Nei. „Nirði“ er ekki meira gagn að danska fánanum, nema ef danskt herskip fylgdi og ábyrgðist „Njörð“, ef hann mætti þýsku herskipi, að hann færi ekki með forboðinn farangur til Englands, og fengi skipið undanþegið rannsókn. Jeg vil ekki spyrja hæstv. ráðherra, hvort von sje á herskipum frá Danmörku til þess að fylgja íslenskum ferðaskipum meðan á ófriðnum stendur. Það væri ósanngjarnt að heimta það af

Dönum, að þeir ljetu herskip fylgja kaupskipum okkar, og það getur ekki komið til mála. *Þess vegna er augljóst, að danski fáninn gjörir okkur ekki meira gagn en okkar eigin fáni, ef löggiltur væri.*

Einhver kann að spyrja, hvort hervarnir Dana komi oss ekki að *neinu* gagni — og minna þar á „Fálkann“ og strandvarnirnar. Alþingi Íslendinga hefir svarað þessari spurningu, þar sem nú er gjört ráð fyrir, að vjer eignumst sjálfir strandvarnarskip og notum það til löggæslu í landhelginni. *Það er því auðsær og einfaldur sannleikur, að vjer höfum ekkert, alls ekkert gagn af hervarnarsambandi við Dani.*

En jeg á enn ólokið skylduverki mínu. Jeg verð að spyrja: *Getum við haft ógagn af sambandinu við Danmörku?* Gætum að. Nú er það siður, ef tvær þjóðir lenda í ófriði, að þær taka öll skip, *ræna* þeim hvor frá annari. Það er því auðsætt, að það getur *bitnað* á oss saklausum, ef Danir lenda í ófriði. Danski fáninn getur þannig orðið oss — ekki bjargvættur, heldur meinvættur. Jeg segi þetta ekki út í bláinn. Við höfum *dæmi* fyrir okkur. *Við höfum fengið að kenna á þessu á öldinni sein leið.* Því verður ekki neitað. Danir sjálfir myndu ekki láta sjer koma til hugar að *neita* því.

Fyrir því hefði mátt vænta þess, að Danir skýrðu þetta rækilega fyrir hverri stjórn í öllum nálægum ríkjum, fyrst og fremst Englendingum, og leituðu eftir af fremsta megni að ná einkasamningum við þau ríki um það, að áreita ekki ástæðulaust, mót allri nauðsyn og sanngirni, farflota Íslands, þótt til ófriðar kæmi milli þeirra og Dana.

Ástæðurnar fyrir þessum okkar góða málstað eru svo augljósar, að því verður ekki neitað, með nokkurri skynsemd, að þetta *kynni* að hafa fengist. Væri ekki nær að *tala um þetta í hreinskilni við Dani*, heldur en rifast við þá í sífellu um okkar fornu rjettindi?

En hvaða vit er nú í þessum „sam-

eiginlegu hervörnum“, ef Ísland hefir aldrei gagn af þeim í ófriði, heldur getur þvert á móti beðið stórtjón af þessu hervarnarsambandi sínu við Dani? Jeg veit ekki hvort Danir hafa íhugað þetta, en það er vist, að neitað því geta þeir ekki. Hefðu þeir hugsað rækilega um þetta mikla meginatriði í utanríkismálum Íslands, þá hefðu þeir eflaust reynt að bæta úr þessu, gjört *einhverjar* tilraunir til þess. Nú spyr jeg: Hafa þeir gjört það, hv. ráðherra?

Ef menn hafa tíma til að hugsa um nokkurt alvarlegt mál, þá spyr jeg hvort þetta sje einskisverð spurning.

Þetta var fyrri atriðið í fyrirspurn minni.

Jeg segi það hreinskilnislega, að jeg býst við neitandi svari. Jeg leiði það af undirtektunum í fánamálinu. Slik málaleitun fyrir Íslands hönd hefði helst heimtað fyrir fram ráðstafanir um sjerstakan íslenskan farfána. En sje svo, að danska stjórnin. sem fer með öll vor utanríkismál, hafi aldrei athugað þennan háska, sem okkur getur stafað af hernaðarsambandinu við þá, *háska*, en ekki *gagn*, hafi hún aldrei sint þessu stórvægilega atriði í utanríkismálum Íslands, þá verður Alþingi Íslendinga að vita það með fullri vissu. Það er kominn tími til þess. Og því spyr jeg, og jeg skil ekki annað en fleiri taki undir þessa spurningu mína.

Við getum hæglega allsendis saklausir, — hæglega fengið að kenna á því, að ekkert hefir verið um þennan sambandsóhagnað hugsað.

En við skulum síst af öllu ámæla *Dön-um* fyrir þetta, við, sem ekkert höfum um það hugsað *sjálfir*. Okkur stæði sannarlega ekkert nær þessa dagana en að hugsa *sjálfir* um þetta vanrækta og vafasama atriði í okkar utanríkismálum. En við erum ekki enn farnir til þess. Við höfum ekki hugsað um annað en að ná í matinn og telja skildingana. Og þess vegna spyr jeg — gat ekki pagað lengur.

Og því segi jeg það, að auðnist mjer

ekki með orðum mínum í dag að vekja menn til alvarlegrar umhugsunar um þær mörgu, miklu og margvislegu hættur, sem nú geta vofað yfir okkur, en ekkert er farið að íhuga hjer á þingi, þá tel jeg mig illa haldinn, þá lit jeg ekki glaðan dag, meðan á þessari miklu óvissu stendur. — En gefi gæfan það, að okkur öllum birti fyrir augum, svo að við ráðum í, hversu margt býr í ófriðarmekkinum, margt, sem okkur getur skaðað, — ef það lánast, þá er mjer ljóst, að bros muni fækka og brúnir siga og minna verða um þrefið, en meira um framkvæmdirnar. Þá myndum vjer allir ganga úr riðlunum í eina íslenska sveit hjer á Alþingi. Þá mundu allir sjá, að fósturjörð vorri er *margvíslegur* háski búinn, að margt er miklu verra en sulturinn.

Gætum nú að rjett í bili. Við vitum ekki mikið, hvað nú er að gjörast í heiminum. En tíminn liður, dauðinn riður, það vitum við, og má það nú með sannni segja. Margar frændþjóðir okkar eru nú sem stendur í meiri hættu staddar en við. Miljónir manna eru í dauðans greipum. Þúsundir manna falla nú víða að velli á litilli stund úr degi.

En er ekki svo, að flestir eigi af einhverju að segja, sem þeim sje dýrmætara en lif og limir? Hvers virði er okkur, hverjum Íslending, hamingja Íslands og framtíð fósturjarðar vorrar? Jeg spyr ekki að því. En jeg vil spyrja: Hvað eigum við nú í *hættu*? Er það vist, að styrjöldin fari fram hjá Danmörku? Nei, nei, það er mjög óvist.

Horfurnar eru illar, háskalegar. Þessa síðustu daga hefi jeg að visu heyrt menn staðhæfa í fullu hugsunarleysi, að þessi styrjöld verði fljótt á enda kljád. Jeg hefi heyrt þetta hjal nálega úr hverju horni, í hverju húsi. En það er spá mín, að þessi skálmöld verði ekki skammvinn. Og nú spyr jeg í fullri alvöru: *Hvaðan kemur mönnum sú vissa, að Ísland sje óhult í þessum mikla ófriði*? Hverju sætir það, að sú fulla óvissa er orðin að fullri vissu? Trúa menn því, að varnarleysið

sje örugga vörnin? Luxemburg hafði varnarleysið að hlífiskyldi. — Þjóðverjar og önnur stórveldi hjetu því orjúfandi griðum, fullu hlutleysi, 1867. En nú segja frjettirnar, að Þjóðverjar hafi telið Luxemburg og innlímað það fullvalda ríki í þýska ríkið. Jeg efa ekki, að þær frjettir eru sannar. *Hver hefir heitið Íslandi griðum? Enginn.* Hver herþjóðin, sem vill og til nær, getur tekið Ísland herskyldi, án þess að rjúfa nein sín heit.

En hvað erum við þá að hugsa? Göngum við þess duldir, að Rússar, Þjóðverjar, Svíar, Norðmenn — að hver þessara þjóða mundi telja sjer það mikinn happafeng, að ná tökum á þessu auðsæla landi? Og þar að auki mundu Rússar og Þjóðverjar, hvorir um sig, telja sig sæla, ef þeim tækist að ná hjer fötfestu og setjast hjer að í öllum herklæðunum, í þetta öndvegi Atlantshafsins, „yfir höfði Jóni“.

Peir, sem hafa *hug* til að *hugsa*, þeir hugsji, hver með sjálfum sjer, fyrir sjer og sínu, því sem honum er dýrmætast.

Íslendingar trúa því staðfastar en sjálfir Englendingar, að enski flotinn sje ósigrandi. Englendingar muna betur en við eftir flotanum mikla Spánverjanna á 16. öld, sem kallaður var „flotinn ósigrandi“. Hann lagði út með sigurinn vísan að hvers manns dómi, og beið þann herfilegasta ósigur, sem hugsast *gat*, en enginn *hafði* hugsað. *Fylstu líkur* eru aldrei *vissa*, þær eru *alt af óvissa*. Því má aldrei gleyma, þegar mikið er í húfi.

Herra forseti! Jeg spyr: Vitum við, hverjir þeir verða, sigurvegararnir og þeir sorgmæddu, sem sitja munu saman á skiftafundinum í dánarbúi friðarins? Hver veit það? Og getur nokkur sagt mjer, hvað þar kemur til skiftanna? Hefir hæstv. ráðherra eða nokkur annar fulltrúi þjóðarinnar fengið örugga vjefrjett um það, að Ísland komi ekki fram í þeim skiftum? Jeg spyr, nei, jeg *spyr* ekki, af því jeg veit, jeg *veit*, að *enginn* veit, hvað á eftir

fer, hverjir muni standa yfir öskuhrúgunni, þegar þetta ófriðarbál er útbrunnið. Enginn veit, hverjar þjóðir muni glata frelsi sínu og sjálfstæði í þessari miklu griðabrennu.

Og enn spyr jeg: *Hver vill ábyrgjast frelsi og hamingju fósturjarðar vorrar til næsta Alþingis?* Ekki treysti jeg mjer til þess. Jeg heimta það ekki af neinum, ekki heldur af hæstvirtum ráðherra, þó að hann standi nú að visu efstur í ábyrgðinni.

En hitt heimta jeg af *sjálfum* mjer og af hverjum Íslendingi, að við hugsum ekki *bara* um munn og maga. Nú verða allir að gjöra sjer það ljóst, ef til vill í fyrsta sinni á æfinni, að *margt er sárara en sulturinn*.

Vjer eigum allir jafna hlutdeild í hamingju þjóðarinnar, íslensku þjóðfrelsi og íslenskri menningu. Á nokkur okkar að fagna öðrum lífsins gæðum, sem honum eru að mun dýrmætari en þessi hans Íslandshamingjuskerfur? Ekki á jeg það; heldur vil jeg svelta, miklu heldur.

En hvernig stendur þá á því, að við gjörum ekki annað núna dag frá degi en hugsa um matinn? Hugsum, hugsum þá um matinn. Hugsum það allra versta; hugsum, að við eigum fyrir höndum að sjá börnin okkar kveljast af hungri í vetur. Það er hræðileg tilhugsun. En hugsum okkur svo, að við ættum kost á nægri saðningu handa þeim, en fengist ekki fyrir gull, ekki fyrir neitt annað en frelsi þjóðarinnar. Hvort mundum við þá heldur kjósa, að horfa á börnin okkar hungruð um stundarsakir — eða hitt, að sjá þau södd, en verða svo að ala þau upp í ánaud og ófrelsi?

Þetta eru harðir kostir. Þessari spurningu á enginn að svara, nema hann sje neyddur til að svara henni — og þá ekki í orðum, heldur í athöfnum. Þá veit jeg vel, hvern kostinn *jeg* mundi kjósa, hefi hugsað það til hlitar þessa dagana, en jeg

segi það ekki, engum lifandi manni, *það* gjöri jeg ekki.

Herra forseti! Jeg er ekki utan við efni fyrirspurnar minnar. Hitt er heldur, að nú hefi jeg rutt mjer braut inn að kjarna málsins. Þar stend jeg nú föstum fótum með fyrirspurn mina á vörunum, og ber hana upp með þessum formála.

Vjer Íslendingar erum orðnir ein mesta sjávarútvegsþjóðin í heimi. Vjer erum í tölu mestu verslunarþjóða heimsins eftir stærð. Vjer eigum fleiri skip á sjó eftir mannfjölda en allar aðrar þjóðir, þegar Norðmenn liður. Hingað sækja margar aðrar þjóðir til fiskiveiða, miklu meira en áður. Öll okkar heill er undir því komin, að þessi viðskifti okkar við aðrar þjóðir gangi okkur að óskum og bíði ekki hnekki. Viðskiftareikningur okkar við aðrar þjóðir — útflutningur og aðflutningur samtalin — nemur 30 miljónum króna á ári. Þetta eitt sýnir og sannar alt. Engum má lengur dyljast, að utanríkismálin eru aðalatriðið í stjórnsýslu þessa lands. Öll velmegun þjóðarinnar, atvinna og auðsæld, er að miklu leyti undir því komin, að oss geti tekist að semja oss að bestu þjóða síðum um meðferð utanríkismála. Ekkert er svo áriðandi fyrir oss sem að komast að hagfeldum samningum við aðrar þjóðir um verslunarviðskifti, um viðurgjörning við íslensk skip, um fiskiveiðar útlendinga hjer við land o. s. frv., og þá jafnframt komast í vináttu við þær. Öll þessi mál eru einkamál Íslands. Utanríkismálin hafa lengi verið merkustu hagsmunamál þjóðar vorrar. Nú á þessum ófriðartímum eru þau fjöregg hennar.

Vjer horfum fram á stórkostlegan atvinnuhnekki, verðhækkun á öllum nauðsynjum og viðskiftateppu. Hver neitar því? Enginn. Og við vitum ekki, hvort utanríkisstjórn Dana getur komið því við, að annast þessi afaráriðandi einkamál okkar. Við vitum ekki nema ófriðurinn kunni

að rjúfa öll bænd milli utanríkisstjórnarinnar í Danmörku og stjórnarráðsins hjer, taka af alt samband milli Reykjavíkur og Kaupmannahafnar. Eða elur nokkur þá barnstrú í brjósti, að það geti ekki skeð? Við vitum ekki nema okkur liggi lífið á einhverri málaleitun við einhverja nágrannaþjóðina, en getum engum boðum komið til Hafnar — eða þeir þar í ófriði við þá þjóðina, sem vjer þyrftum að tala við um einhver okkar lífsskilyrði. Vilji nokkur neita þessu, þá segi hann til í tíma ella þegi síðan.

Nú spyr jeg: Hefir utanríkisstjórnin í Höfn ekkert minst á það við stjórn Íslands, hvorki fyr nje síðar, hverra úrræða vjer eigum að leita, ef slíkan háska ber að höndum? Nú spyr jeg fullum hálsi, jeg spyr fyrir alla íslensku þjóðina, því hennar vegna stend jeg hjer; jeg spyr ráðherra Íslands fullri þjóðarspurningu, efa lausri spurningu og ótvíræðri: Hvaða ráðstafanir hafa verið gjörðar fyrir Íslands hönd um nauðsynlegar málaleitanir við önnur ríki í þessum ófriðarvoða: 1) ef svo færi, að ekki næðist til Hafnar, eða 2) ef svo færi, að vjer Íslendingar ættum alt vort lán undir því, að málum væri miðlað fyrir okkar hönd við einhverja þjóð, sem Danir ættu í ófriði við? Þetta er höfuðspurningin. Og mjer er ljóst, að þetta er sú alvarlegasta spurning, sem jeg hefi borið upp nokkru sinni á allri æfi minni. Jeg býst við, að allir skilji það vel.

Skýrt nei — ef til kemur — er margfalt betra en óvissan, því að þá vitum við, hvað okkar er, okkar æðsta skylda hjer á Alþingi.

Einu sinni þegar jeg var drengur, datt jeg aftur á bak ofan í ísvök; náði þó í skörina. Tveir fjelagar mínir stóðu skamt þar frá. Þeir rjettu mjer ekki hjálparhönd eins og vera bar; þeir þorðu það ekki, voru hræddir við að skörin kynni að bresta. Átti jeg þá að láta fallast í vökina? Jeg spyr engan að slíkri heimsku. Og fyrir

því stend jeg hjer, að *jeg hót mig sjálf-
ur úr vökinni!*

Heyrum nú fyrst svar hæstv. ráðherra! Fáum að vita, hvort við, hvort íslenska þjóðin á í vök að verjast, hvort hún hangir á háskaskörinni. Ef svo er, *þá er að hafa sig upp*. Eða hver vill, að þjóðin kafni, eins og ketlingur í poka, fyrir hugleysi, dugleysi, hugsunarleysi og ráðleysi? Enginn, það vill enginn, — það veit jeg þó, — þarf ekki að spyrja.

Afneitum nú fyrst þeim fornu íslensku falskenningum: „Það er engin hætt á því“, „það kemur ekki til“, „og svo er líka ekkert hægt að gjöra“. Brennum þær kerlingabækur! *Slík* spakmáli eru líkust tisti úr músum í gildru.

Fullur óbilandi vilji, viturleg og drengileg ráðdeild, það eru vopn, sem jafnan hafa reynst sigursæl. Það eru okkar vopn, þeirra verður að neyta ef duga skal. Það er engu líkara en að okkur hafi yfirsjást, að vitsmunir og ráðdeild eru yfirleitt sigursælli en vopn í hvers manns hendi. Hervopnin ein hafa aldrei orðið nokkurri þjóð til frægðar og frama. Dæmin leiftra skýr og skelfileg í öllum þáttum mannkynssögunnar, að flestar þjóðir hafa orðið fyrir því að særa sig voðasárum á sínum eigin vopnum, og margar til ólífis. Það má furðu gegna, að vjer Íslendingar eygjum ekki þessa björtu leiðarstjörnu í mannkynssögunni, — vjer, þessi sögupjóð, afkomendur Einars Þveræings og hans samtíðarmanna. Vjer ættum þó að muna, að í þá tíð vörðu Íslendingar drengilega þjóðfrelsi sitt gegn erlendri áleitni og henni ekki lítilli, en þeir vörðust ekki með vopnum, þótt þeir væru þá vel vopnum búnir, heldur með *viturlegum ráðum*. Ísland var aldrei varið með vopnum á þeim frelsisöldum, heldur með ráðdeild og fyrirhyggju — og Ísland var ekki unnið með *hervopnum* undir erlent vald, heldur með *launráðum* Noregskonunga — eftir þriggja alda umsát þeirra. Ísland glataði frelsi

sínu — ekki í orustum, heldur af því að ættjarðarást landsmanna kulnaði, svo að forvigismenn þjóðarinnar brugðust henni. *Singirni* þeirra kæfði *þjóðræknina*. Því ættum vjer aldrei að gleyma, það ættum vjer ætíð að muna, enn betur en gamla sáttmála.

Sjálfraði landsins út á við, það er *fjör-egg* þjóðarinnar, og það er brothættur hlutur á slíkum óaldartímum, sem nú fara í hönd.

Utanríkismálin eru *ávallt* okkar mestu *vandamál*, þó fæstir renni grun í það, en nú eru þau beint *lífsskilyrði* þjóðarinnar; það hafa þau aldrei verið fyrir okkar tíð.

Halda menn að öllu sje borgið með nokkrum mjölsekkjum og gullskildingum? Hamingjan góða! Halda menn, að örugt sje, að íslensk skip fái að ganga til Englands, Noregs eða Vesturheims í friði fyrir Bretum eða Þjóðverjum eða Frökkum?

Vitum við, hvort Danmörk fær að vera í friði? Nei, en við vitum, að það er harla *ólíklegt*.

Hæstv. forseti, háttv. þingbræður, vitum við, hvernig fara muni á dómsdegi eftir þennan mikla ófrið, hvernig fara muni á skiftafundinum í dánarbúi friðarins hjer í Norðurálfu heims? Hvað vitum við, hvað þá muni koma til skiftanna? Viti nokkur það, þá segi hann til áður en sól er af lofti, því að nú spyr jeg: Heldur Alþingi og stjórn þessa lands, að *örugt* sje um það, að Danaveldi verði ekki fyrir neinu skakkafalli, neinum útlátum eftir þennan ófrið? Halda menn, að það sje *öhugsandi* að Danakonungur kunni að verða kúgaður til að láta af hendi yfirráð sín yfir Íslandi í annara hendur, eins og raun varð á um Noreg 1814? Halda menn, að okkar fornu dýrmætu rjettindi yrðu þá mikils metin?

Er nokkur sá hjer, sem vill *ábyrgjast*, að íslensk skip fái að ganga í nauðsynjaferðir óáreitt *alla stund*, meðan á ófriðnum stendur — verði *hvergi* hertekin?

Nei, — svo heimskur er þó enginn, að ábyrgjast slíkt. Og hver er sá hjer af forvigismönnum þjóðarinnar, sem þori að ábyrgjast henni, að hún komist ekki inn í skiftareikninginn eftir þennan ófrið og geti þá beðið tjón á frelsi sinu og sjálfstæði?

Síðan ófriðurinn skall á hefir Alþingi setið yfir því í hægðum sínum, að sjá út ráð til þess að ná í matarbirgðir, og dundað við að telja skildinga sína og þar gjört ýmislegt þarflegt, en allt helst til um seinan. En um þessar stórhættur, sem jeg nú hefi nefnt, háskan á sjónum fyrir farflota Íslands, þá ónissandi eign, er ekkert hugsað; og um þann stærsta háska, að frelsi og sjálfstæði þjóðarinnar geti verið voði búinu af ófriðnum, um það er ekkert talað, enginn kviðbogi borinn fyrir því.

Jeg hefi nú í 6 mánuði setið yfir utanríkismálum Íslands, allt vegna fánamálsins, sem mjer var trúað fyrir. Af þeim ástæðum er mjer þetta svona skýljóst og drepungt áhyggjuefni; það er ekki minni dygð að þakka, heldur striti mínu í vetur. Það mætti ef til vill segja, að það, sem jeg tala í dag, það hefði jeg átt að mæla 27 júlí. En þá veit jeg að allir hefðu hlegið að mjer. Jeg hefi ekki sjeð mjer *neina* von til áheyrnar og athygli fyr en núna, fyrir viku.

Jeg hefi oft í vetur hugsað um það, hvernig á því muni standa, að við Íslendingar erum svo hræðilega sinnulausir um okkar mesta vandamál, viðskifti okkar við önnur ríki, öll okkar *utanríkismál*; þau mál, sem *nú* varða framtíð þjóðarinnar langt um meir en nægur matur og drykkur handa okkur, sem erum á lífi. Fyrst er að finna meinið, svo að bæta það. Og jeg hefi ótvírætt fundið rjettu orsökina — sem þá líka er okkur til mjög mikillar afsökunar. *Við höfum trúað á herflota Englendinga*, þann hlífiskjöld, *betur en þeir sjálfir*. — Frægasti hershöfðingi Breta,

Roberts jarl, áttæður öldungur, fór í fyrra um alt England og vakti með skýrum rökum athygli ensku þjóðarinnar á því, að *landher* hennar væri langt of litill, illa búinn og illa vaninn, ónýtur til varnar, ef Þjóðverjar kæmu sinu hrausta og herkæna liði þar á land. Hann varaði menn mjög við því, að eiga alt sitt traust undir herflotanum. Hann talaði um þá heimsku, að halda að „*engin hætta væri á því*“, að óvinaher kæmist á land, eða „*ekkert hægt að gjöra*“, frekar en fjölga herskipunum. Við þekkjum þau orð. Þetta ótvíræða *fyrirhyggjuleysi* vitrustu og hygnustu þjóðarinnar hjer í álfa, það kemur alt til af því, að síðan á 11. öld hefir óvinaher af meginlandinu aldrei náð að gjöra neinn usla á Bretlandseyjum. Þess vegna er fyrirhyggjan þar í landi fyrir vörnum gegn þeim háska, dofnuð fyrir langa-löngu, alveg útkulnuð.

Hjer er nú líkt ástatt um utanríkismálin okkar öll í hóp. Við höfum ekkert átt við þau sjálfir *síðan á 13. öld*. Bara átt við Norðmenn fyrst, og síðan Dani. Átt í stappi við *þá*, líkt og *hreppur* við *sýslunefnd*, en *þeir* farið með öll okkar mál við *önnur* ríki. Við höfum sjálfir ekkert getað átt við okkar *utanríkismál*; þess vegna ekkert um þau hugsað. Við höfum aldrei lært að *haga okkur eins og ríki*, *vitum ekki*, *hvað það er*, *kunnum það ekki*, *vitum ekki*, að *utanríkismálin* eru nú *orðin okkar mestu og vandasömustu velferðarmál*. Þetta eru þær eðlilegu og skiljanlegu ástæður til þessa okkar háskalega fyrirhyggjuleysis. Gætum nú vel að því, þá mun okkur öllum takast að skilja í sjálfum okkur — og bæta ráð okkar. Þá munum við taka okkur til og hugsa *betur* um *alt*, sem að höndum getur borið, og ekki skilja, ekki slita þessu þingi, fyr en því er lokið, svo að það verði þó ekki sagt, ef þjóðin verður fyrir einhverri mikilli óhamingju, að okkur sje um að kenna, okkar ráðleysi og

fyrirhyggjuleysi, og álassið ef til vill fylgi niðjum okkar í 9. lið. Rekum okkur allir úr því falsvitni, sem svo oft hefir blekt okkur, að „það er öllu óhætt“, „ekkert að óttast“, „og svo er líka ekkert hægt að gjöra“. Afneitum þessum *falskenn-ingum*. Látnum ekki spyrjast, að *Alþingi Íslendinga* gangi þess *dulið*, að nú sem stendur er *öllum* þjóðum *hætt*, engri óhætt í Norðurálfu heims. Verum ekki þau börn að halda, að *okkur einum* sje *óhætt* og okkar framtíð! Jeg ætla engum þá fásinnu, að sverja fyrir þennan mikla ófriðarháska; hver vill vinna eið að því hjer á þingi, frammi fyrir þjóðinni, að dauðinn geti ekki verið í nánd, dauði þjóðarinnar, sá þjóðardauði, að missa frelsið og framtíðarvonirnar?

Hvar verður friðarfundurinn næsti, og hvað verður gjört þar?

Enginn fær við *öllu* sjeð. En fyrir því getum við sjeð, að aldrei verði sagt um okkur núlifandi Íslendinga, að við höfum dáið ráðalausir, fallið við engan orðstir í ánauðaval.

Eitt er að leggja niður vopnin; það höfum við gjört fyrir löngu. Annað er það, að ganga af vitinu, hætta að neyta vitsmunanna, telja sjer alt *ófært*, sem erfitt er, eða *óhætt* í augljósum háska. Vitsmunir og ráðdeild hafa þó svo þrífaldlega mátt sín meir fyrir þjóðirnar en vopn í hvers manns hendi.

Nú má vera, að einhver komi og spyrji: „Hvað getum við *aumingjarnir*?“ Og því gæti jeg ekki svarað; mjer yrði orðfall; því að jeg tek það ekki í mál að meðganga, að við Íslendingar sjeum *aumingjar*, ráðlausar *rolur*, *vesalingar*, sannfærðir um það *sjálfir*, að við getum *ekkert*, okkur sje *ekkert* hægt að gjöra í vandamálum okkar við aðrar þjóðir, ekkert annað en biða, *biða eftir höggunum eins og harðfiskur á steini*.

En spyrji menn: „Hvað gjöra aðrar smáþjóðir til að vernda hagsmuni sína og

sjálfstæði fyrir áreitni annara?“ Þá er mjer ljúft að svara; en það svar verður að biða til næstu stundar, nema örlitil bending.

Fyr á tímum átti hver litil þjóð *alt* undir vopnum sínum og hreysti og óbilandi frelsisást. Nú á tímum á hver litil þjóð litið undir vopnum sínum, *nú* á hún alt, að heita má, undir vitsmunum sínum og óbilandi ættjarðarást. Hver litil þjóð gjörir sjer nú á tímum alt far um að koma sjer í náin kynni og ávinna sjer velvild nágrannaþjóðanna, einkanlega þeirra, sem næstar eru og hættast við, að sýni henni *búsifjar*. En ávalt á líka sú litla þjóðin einhverja máttuga nágranna, sem láta hana alveg *afskiftalaus*, líta ekki við henni, fremur en hún væri ekki til. Jeg held við þekkjum það. Hver litil þjóð með fullu viti skygnist um alt, gáir vel að öllu; hún veit nú, að hún á hamingju sína undir glöggskygni sinni, ráðsnild og fyrirhyggju. Ef einhver máttugur nágranni litur ekki við henni, gjörir hún sjer alt far um, að koma sjer í kynni við hann og ávinna sjer hylli hans með dugnaði sínum og drengskap. Hver litil þjóð með fullu viti veit það nú, að þetta eru hennar *höfuðráð*, hennar mest ómissandi þjóðráð til verndar frelsi sínu og sjálfstæði. Þetta eru hennar bestu varnir gegn yfirgangi á ófriðartímum, og gegn því, að hún verði ánöfnuð einhverjum aðiljanna á skiftafundi eftir ófrið, alveg mót-mælalatust, eins og belja eða stóðhross, án þess að nokkur leggi henni liðsyrði. Þessi aðgætni, viturleiki og sivaraxandi fyrirhyggja hefir reynst og reynist nú meir og meir ómissandi *líftrygging* fyrir hverja litla þjóð. Það er vist, að forsjálnin reynist nú miklu öruggari sjálfstæðisvörn fyrir ýmsar litlar þjóðir en herneskjann fyrir margar þær, sem eru miklu fjölmennari, en fara óhyggilega að ráði sínu.

Jeg nefni ekki dæmi að þessu sinni. Þetta er *vist*; það er ekki *bersýnilegt*;

því alt það mikilvægasta í samisæld þjóðanna nú á dögum er hulið sýn í djúpi viðskiftalífsins, eða inst í hugskoti þjóðráðamannanna, — sem fara með utanríkismálin, eða í leyniskjalahólfum ráðgjafa og erindreka þjóðanna.

Við erum blindir menn. Við höfum legið í sífeldum illdeilum við bandaþjóð vora, Dani, en látið eins og okkur varðaði ekki neitt um *aðrar* þjóðir, að vanda framferði okkar við þær. Svo gífurlegt er sinnuleysi okkar um þessi meginmál þjóðarinnar, utanríkismálin, svo háskalegt er það, að hjer á sjálfu Alþingi eru dæmi til þess, að það hefir verið talin heimska og hgegijuskapur, að skifta sjer nokkuð af því, hvernig stórþjóðirnar muni líta á það, sem hjer er aðhafst. Það hefir verið talið hreystimerki, að hugsa ekkert um það, þótt einhver ráðstöfun Alþingis kunni að baka okkur óvild og áreitni stórþjóðanna. Þessi glannaskapur hefir þótt vera dýrðarljómi íslenska sjálfstæðisins, uppfylling þess mikla boðorðs — aldrei að vikja! Þetta sýnir, hvað við erum skamt á veg komnir út úr fákunnáttunni og flónskunni. — Hvenær verðum við fullvalda í utanríkismálum vorum, þeim lífsskilyrðismálum þjóðarinnar? Aldrei, aldrei, nema við leggjum niður völd ráðleysunnar. Meðan við erum svona fullvalda í flónskunni, verðum við aldrei fullvalda í neinu öðru.

Oft er þörf, en nú er nauðsyn, brýn lífsnauðsyn að við áttum okkur til fulls á þessari háskalegu vanhyggju. Það kann nú að vera um seinan. En betra er seint en aldrei.

Við getum hjer heima ekkert að ráði áttað okkur á hvirfilbyljum og byltingum viðburðanna, vitum ekkert, hvaðan vindurinn muni helst blása í áttina til okkar. Við vitum ekkert, hvaða ráð okkur muni hollust til bjargar, vitum ekkert nema skipin okkar lendi í hers höndum, getum jafnvel beðið tjón á frelsi okkar og sjálf-

stæði. En það *getur* líka vel verið, að hættan yrði ekki meiri en svo, að öllu *mætti* bjarga, ef við ættum óbrigðula málsvara, þar sem mest á riður. Það er svo ótalmargt, sem athuga þyrfti, svo ótalmörg hugsanleg heillaráð, að fásinna er að fara út í þær æsar þessa stundina.

Jeg hefi heyrt menn jata, að vel gæti svo farið, að síminn verði slitinn, svo að við náum ekki í utanríkisstjórn Dana, þegar mest á riður. Eigum við þá að standa uppi ráðalausir og rænulausir, fljóta sofandi að feigðarósi, ef þangað stefnir?

En hjer verð jeg nú undir lokin á máli mínu að slá einn varnagla, gjöra *fyrirvara*, að íslenskum sið!

Ef nokkur hefir skilið orð mín svo, að bjargráð okkar í háskanum eigi að byrja á því, að rjúfa trúnað við konung vorn og segja skilið við Danmörku, — ef nokkur vill ráða slíkt af orðum mínum, þá hefir hann skilið mig skakt, *alveg öfugt*, þveröfugt.

Nú er ekki að ræða um *fy'stu ríetti* þjóðarinnar, heldur *brýnustu þarfir* hennar. Og hjer er ekki að ræða um *stórnskipunarlög*, heldur um þá alvöldu *nauðsyn*, sem brýtur lög.

Gætum að hagsmunum þjóðarinnar, matvöruskorti, kolaskorti, samfara geysilegri verðhækkun, gífurlegu atvinnutjóni, örbirgð og sulti. Alt þetta *blasir* við okkur. *Gætum* að því, og *hugsum*, hugsum til þess, að nú er skolið á manndræpsveður, þreifandi ófriðarbylur. Við *hö'dum* að enginn komi og taki fösturjörð vora herskildi. Við *treystum* því, að skipin okkar fái að fara í friði. Við *vonum* að öllu sje óhætt um fjör vort og frelsi. Vjer látum oss *ekki til hugar koma*, að Ísland verði nefnt á skiftafundinum að ófriðarlokum. — En *hvar er vissan?* — *Hvergi*. Hvað *getur* orðið, *hvað af þessu er óvíst?* — *Alt*.

Nú er alt *óvíst*, nema eitt: Ef við

skiljum svo, að hafa ekki hugsað fyrir öðru en rúgi og bankaseðlum, þá er Alþingi heillum horfið — *það er víst*.

Jeg bið ekki svaranna, jeg veit þau. Það verður sagt sem svo: Þetta er nú satt, — við liggjum flatir, upp í loft, með hendurnar í kross, mænandi í vonarhimnin; en við *getum ekkert*; ekki getum við farið að senda menn í önnur lönd til að vaka hjá rás viðburðanna, yfir lífi og hamingju þjóðarinnar, og tala við stjórnarmenn í öðrum ríkjum, ef þarf, um verslunarmök, hlutleysi vort o. s. frv. Þetta á *danska* stjórnin að gjöra, hún er okkar lífvörður, hún á að draga okkur úr hverri vök; gjöri hún það ekki, þá verðum við að drukna; við megum ekki bera við að lyfta okkur sjálfir úr vökinni, við megum ekki yrða á aðrar þjóðir, *til þess að styggja ekki Dani!* — og kann ske konung vorn líka! En *þá* tek jeg fram í, ef nokkur ætlar *konungi* vorum slíkt; það þoli jeg ekki, *jeg er konungkjörinn þingmaður*, og jeg er ekki kjörinn af konungi vorum til að svæfa alla dáð og drengskap í þjóðinni, heldur til þess að verja og vernda hagsmuni hennar og hamingjuheiður hennar og frelsi í hverri neyð.

Hvað getum við gjört? Einn háttv. þingm., prófessor Einar Arnórsson, segir svo í niðurlagi síns mikla og merka rits „Rjettarstaða Íslands“: „Um engin mál landsins hafa dönsk stjórnarvöld nokkurn *lögformlegan íhlutunarrjett*“.

Það er gömul, rótgróin venja, að dönsk stjórnarvöld fara með utanríkismál vor, en á því, segir prófessor Lárus H. Bjarnason, má koma fram breytingu með venjulegum íslenskum lögum eða gagnstæðri venju (*factis contrariis*). Gætum að, árið 1807, þegar Danir áttu í ófriði við Englendinga, hvað okkur varð þá til hjálpar. Þá varð Íslandi það til bjargar, að íslenskur maður, Magnús konferensráð, hóf málaleitanir við enskan stjórnámámann, Jósep Banks, og fjekk því til leiðar komið, að Englending-

ar sleptu íslenskum skipum og hjetu Íslendingum hlutleysi og vernd, meðan á stríðinu stæði. En ekki nóg með það. Í samvinnu við Magnús konferensráð Stephensen í þessu þjóðnytjamáli var annar Íslendingur, Bjarni Sigurðsson kaupmaður í Hafnarfirði. Hann sat í Lundúnum og fjekk miklu áorkað við ensku stjórnina að greiða fyrir verslun landsins. — Hann hafði ekkert stjórnarumboð til að gjöra þetta. Halda menn að konungur hafi þá first við þessa Íslendinga? Nei, það gjörði hann ekki, heldur gjörði hann Bjarna að riddara fyrir vikið.

Halda menn að núverandi konungur vor mundi styggjast við það, ef vjer upp á eigin býti reynum á drengilegan hátt að bjarga landi voru úr háska? Vogu nokkur að láta sjer slíkt um munn fara, þá mótmæli jeg því sterklega. Það er skylda mín, því að jeg er konungkjörinn þingmaður.

Herra forseti! Hvað þurfum við langan tíma til að semja lög hjer á þingi? Fimm mínútur hjer í deild og tíu mínútur í neðri deild, eða alls fimtán mínútur. Vjer höfum sýnt það hjer á þessu þingi, að lengri tíma þarf ekki til þess, og vjer getum sýnt það enn, ef vjer viljum.

Það voru venjuleg íslensk lög, sem sett voru hjer á þingi 1907 um vitagjald; og *ráðherra* í þeim íslensku lögum falið að *semja við stjórnir annara ríkja* um vitagjald fyrir fiskiskip þeirra, þau sem hingað ganga.

Það er eins og menn haldi, að það sje glæpur gagnvart Dönum, ef Íslendingur gengur á tal við erlendan stjórnámámann eða skrifar honum.

Jeg man, að það var sagt hjer í vetur, að jeg væri meira en litið flón — að skrifa *utanríkisráðherra í fjarlægju landi* (Grikklandi) um utanríkismál (þjóðfána) — halda að jeg fengi svör beina leið — og halda að danski utanríkisráðherrann ljeti ekki til sín taka. Vel, vel: Jeg *fjekk* svar.

Bæði brjefin hafa enda síðan farið til konungs og utanríkisráðherra Dana. Og hjer stend jeg enn á upprjettum fótum — og fánamálið á fastari fótum en áður, held jeg megi segja.

Og jeg stend á því fastara en fótunum, að þjóðin sje nú í margvislegum háska stödd, eins og allar aðrar Norðurlálfþjóðir, og hennar sjálfsagða skylda að manna sig upp og leita allra drengilegra ráða til að koma sjer svo við önnur ríki, að hún lendi ekki — fyrir ráðleysi og dáðleysi — í örbirgð og kann ske líka í ánað. Jeg stend fast á því, að við eigum um *margar* hættur að hugsa, aðrar en sultinn, og *gætum* komið mörgum ráðum fyrir okkur, til lífs og bjargar, *ef* við *þyrðum*, værum ekki svona dauðhræddir við að styggja Dani! — svona steinblindir, að halda það, að sú veglynda danska þjóð ætlist til, að við deyjum henni til dýrðar! Þetta er *minn* fyrirvari.

Jeg stend við *alt*, sem jeg hefi sagt; jeg vík ekki frá því, en — jeg veit það vel — jeg stend á heljarþróminni. Jeg er síðasti þingmaðurinn — býst jeg við, — sem vinn hjer á Alþingi í umboði konungs vors, vinn í hans umboði að velferðarmálum íslensku þjóðarinnar: jeg er síðasti konungkjörni þingmaðurinn; sá fyrsti var Bjarni amtmaður Thorsteinsson. Jeg geng síðastur út, og er á förum. Jeg er á þessari stund að kveðja Alþingi fyrir hönd þeirra allra, lífandi og dauðra, finst mjer; jeg er að halda húskveðjuna yfir þeim konungkjörnu þingmönnum. Þessi endamót eru rjettarbot, sem þjóðin fagnar, og alls ekki láandi. Jeg tek möglunarlaust við minum skerf af óvildinni og lastinu; jeg ber það ekki af þeim; jeg ber það ekki af mjer, ekki með einu orði.

En úr því að þetta er svona, hinsta stund hins hinsta konungkjörna, þá verð jeg, herra forseti, að beiðast vægðar á margmælgj minni og láta geðið ráða.

Margir forfeður vorir óskuðu sjer að

deyja standandi. Jeg hefi lengi óskað mjer að mega deyja hlæjandi, og því verð jeg nú að sleppa alvörinni í bili.

Einusinni var mannræfill á reiki hjer á götunum í Reykjavík, hann var rifinn og skitugur og hafði heldur en ekki í kollinum, var líkur í ganginum og dingullinn þarna í klukkunni á móti mjer. Hann dinglaði rjett að segja upp í fangið á einni hefðarfrunni — og hún sagði mjer, og hafði þetta svona eftir honum: „Jeg veit að jeg er ræfill og dóni og drykkjusvin — en *Húnvetningur* — það er jeg.“

Það er eitthvað þessu líkt um okkur alla — þá konungkjörnu. Jeg veit ekki hverjir hjer eru skygnir, en — mjer er nú sem jeg sjái alt opið; jeg sje alla þá horfnu konungkjörnu hópast hingað; jeg sje 29 svipi látinna manna; þar gengur Bjarni amtmaður fyrstur, en margur er þar kunnur maðurinn. Jeg sje Helga biskup og Pjetur biskup — sem var konungkjörinn í 37 ár; jeg sje Bjarna gamla rektor og Benedikt Sveinsson og Arnljót; jeg sje mína fyrirrennara, Jón Þorsteinsson og Hjaltalín — sem var þingmaður í 20 ár, og Dr. Jónassen. Jeg sje háyfirdómara Jón Pjetursson, hann var þingmaður í 27 ár; jeg sje Pál amtmann Melsteð — rjett eins og á myndinni að baki mjer; jeg sje þá alla 29, — þeir brosa í kampinn, íviðgletnislega, til okkar 6, sem eftir stöndum. — Hvað sje jeg þar næst? — Sjö svipi lífandi manna; fremstur gengur Magnús landshöfðingi; þeir brosa ekki — þeir glotta við tönn. — Nú sje jeg ekki meira. — En 29 og 7 eru 36, og við 6 í viðbót er 42.

Jeg hefi lesið í huga þeirra allra, þeirra látnu, og þeirra, sem lífs eru, fjær eða nær. Bjarni amtmaður var sá *fyrsti fyrsti*, jeg er *síðasti sjötti*. Mjer ber að kveðja.

Við konungkjörnir þingmenn höfum nú setið á 40 þingum — 15 ráðgjafarþingum, frá 1845 til 1873, og 25 löggjafarþingum, frá 1875 til 1914. Við höfum setið í van-

þökk þjóðarinnar; við vitum það vel, að við erum *úthúðaðir* konungkjörnir þingmenn, *bannsettir* embættismenn og *alræmdir* landsómagar — en *Íslendingar*, það erum við allir; og það hlægir oss, að þjóðin hefir aldrei barist djarflegar fyrir lífinu en í þessi 70 ár; það hlægir oss, að þjóðin hefir aldrei á æfi sinni þroskast og þrífist eins vel á einum 40 árum, eins og þessum síðustu, 1874—1914, því að *Íslendingar*, það erum vjer; setið er meðan sætt er, verið er meðan vært er; en *fúsir* vikjum vjer úr sætum, því að þeir, sem eftir oss koma, eru þó líka allsherjar þingmenn — *eins* og vjer; þeir eiga líka að vinna fyrir þjóðarheildina — *eins* og vjer, og þeir verða líka *Íslendingar*, en *betri* en vjer. — *Það er vor skilnaðarósk, að fósturjörðin eigi í vændum betri tíma og betri menn. Hamingju Íslands verði allt að vopni.* —

Með þeim orðum kveðjum við fjelagar Alþingi og alþjóð á þessu okkar síðasta þingi. Og — herra forseti — nú þarf hamingja Íslands á vopnunum að halda, ef við eigum að halda velli. En það gjörum við því að eins, ef við hefjum upp hugann og hjálpum okkur sjálfir í öllum okkar einkamálum við aðrar þjóðir — meðan eigur og frelsi þjóðarinnar er í þessum háska.

Beint á móti mjer lýsir af tignarsvip látins manns, sem vjer aldrei munum gleyma, meðan við munum til manna. Hvat manni es þat? Hann er sá, sem hjét *Kristján Friðrik*, Danaprins, 1814; var þá ríkisstjóri í Noregi, og reis þó í *móti* Friðriki VI., Danakonungi, föðurbróður sinum, gekk í lið með Norðmönnum, þegar Friðrik VI. var þröngvað til að afsala sjer Noregi í hendur Sviakonungi; gjörðist þá foringi Norðmanna; varð konungur þeirra um stund, frá 17. maí til 20. ágúst 1814. Þarf ekki frekar af því að segja. Norðmenn minnst hans með þakklátum huga í ár. Hann er líka sá *Krist-*

ján VIII., sá lofsæli konungur, sem *reisti okkar forna Alþingi upp frá rústum 1845*, fyrir 70 árum; hann valdi þá fyrstu konungkjörnu; og þessa konungs ber oss að minnst nú 1914, engu síður en Norðmönnum — nú á *fertugasta* þinginu. Og oss ber að minnst þess næsta konungs vors með því nafni, *Kristjáns IX.*, þess konungs, sem naut lofs og virðingar um lönd öll; hans ber oss að minnst með alúðarfögnum á þessu 25. *lögjafarþingi* — hans, sem færði oss 1874 sigurlaunin fyrir æfistarf okkar besta manns á 19. öldinni, Jóns Sigurðssonar. Og nú eigum vjer enn konung með því nafni, hans hátign *Kristján X.* Betur að hann sæti meðal vor í konungshásæti hjer andspænis, þar sem vjer litum svip Kristjáns VIII.

Ekki mundi konungur vor letja íslensku þjóðina, að hún hjálpi sjer sjálf af fremsta megni, þegar háski er á ferðum. Ekki hefir hann kjörið okkur, mig og fjelaga mína, til að draga hug og kjark úr þjóðinni, þegar hún er í hættu stödd. Nei, nei, það skal enginn ætla konungi vorum.

Jeg hefi flutt Alþingi skilnaðarkveðju frá oss konungkjörnum þingmönnum. Nú ávarpa jeg konung vorn, rjett eins og jeg sæi hann og stæði frammi fyrir honum.

Herra konungur! Vjer Íslendingar höfum *aldrei* svikið konung vorn. Vjer vitum enga aðra þjóð, sem eigi því að hrósa. Herra konungur! Hvað sem vjer nú tökum til bragðs í viðskiftum við önnur ríki til verndar hamingju Íslands og frelsi, þá vitið fyrir víst, að vjer munum halda trúnað við yður, meðan þjer haldið trúnað við oss; vitið fyrir víst, að vjer, sem hjer stöndum, munum aldrei nauðungarlaust ganga á vald nokkrum öðrum konungi.

En nú er nauðungartíð, líkt og 1814. Fari svo, að þjer, herra konungur, sjáið yður í visum vændum slíkan nauðungarkost yður og oss til handa, sem þann, er Friðriki VI. var settur um Noreg 1814, þá

vitum vjer, að þjer munuð óhikað kjósa, ef unt er, að afsala *Íslandi* því, sem Íslands er.

Herra konungur! Vjer lútum yðar hátign; en vjer stöndum á rjettinum, — rjettinum til að halda frelsi voru og sjálfstæði. Herra konungur! Fari svo, að vjer sjáum oss í visum vændum að glata frelsi voru í fjandmanna hendur undir vald annars rikishöfðingja og eigum *ekkert* úrræði annað en það, að segja skilið við Danmörku og undan yfirráðum yðar hátignar, þá vitum vjer líka, hver muni vera yðar konungsvilji.

Lifið heilir, herra!

Þetta er okkar konungskveðja, okkar, sem konungur hefir kjörið síðasta manna á þing til að vinna að velferðarmálum þjóðar vorrar — ef ekki annara, þá *min* kveðja, sem er síðastur þeirra allra!

Og þessi orð mín er hæstv. ráðherra frjálst að flytja konungi vorum, hvort sem allir taka undir með mjer eða alls enginn.

Það er sagt að Þjóðverjar hafi unnið Sveaborg á Finnlandi, örugt varnarvirki. og komið her á land. Mælt er, að þeir hafi gjört sendimenn til Stokkhólms. Engan myndi furða, þótt Svíar gengju í lið með Þjóðverjum móti Rússum; og náskýlt er það mál Norðmönnum. En Danir eiga alt sitt traust gegn Þjóðverjum undir Englendingum; og ekki er örðugt yfir Eyrarsund.

1812 hjetu Rússar, Englendingar og Prússar Sviakonungi Noregi að launum til liðs við sig. Danir og Norðmenn snuðruðu það uppi og urðu svo æfir, að þeir gáðu ekki að verða fyrri til og skilja. Hverju mundu Þjóðverjar heita Svíum og Norðmönnum?

Jeg leiði engar getur að því. En það skal enginn efa, að *áheitin* milli ófriðarþjóðanna eru *þegar* orðin *mörg* og mun óðum fjölga — sum líklega farin að kvisast strax, þótt við vitum alls ekkert fremur um það en annað. Vogi nokkur að

sökkva þessum sjálfsögðu ófriðarfylgjum í efablendni — þá vari hann höfuð sitt á saltaranum mikla — veraldarsögunni!

Ef hún er sönn sú fregn, að Englendingar hafi *sökt* þýskum togurum í Norðursjónum — *sökt* þeim, þá er þetta stríð miklu tryltara og ægilegra en nokkra þjóð hefir grunað.

Opnum augu vor, áður en slitur þingi! Horfum skarpt í allar áttir; gáum vandlega að öllum *hugsanlegum* hættum, sem yfir geta vofað. Leitum síðan allra ráða, sem upp hugsast geta, og neytum allra bragða, sem góðum drengjum sæma, til þess að vernda frelsi, heiður og hamingju fósturjarðar vorrar, sjálfra vor og niðja vorra, í þessari hættu. Verum við *öllu* búnir, hvað sem upp á kann að koma. Vonumst alls hins besta, en í öllum hamingjunnar bænum, búumst líka við *öllu* því versta.

Gáum að *öllu*; vitum, hvað til okkar friðar heyrir á þessum ófriðartíma; látum ekkert eftir liggja af því, sem frekast er hægt fyrir að hugsa.

Það er gamalt mál góðra manna, að guð hjálpar þeim, sem hjálpa sjer sjálfir. Þar með er þá líka sagt, að það sje rangt og ekki sæmandi, að sjá ekki fótum sínum forráð, og telja sig samt verðugan að njóta guðs og gæfunnar.

Látum okkur ekki henda þá óhamingju, að slita þessu þingi án þess að hafa íhugað *vandlega* og gjört *öll* hugsanleg ráð fyrir *öllum* þeim voða, sem ekkert vit er að neita að nú *geti* vofað yfir þjóðinni, eignum hennar og atvinnu, frelsi hennar og framtíðarheill.

Aldrei á æfi minni hefir mjer fundist eins mikið liggja við, ekki neitt þvilíkt eins og nú, að menn taki eitthvert mark á orðum mínum.

Og fyrir því tek jeg mjer að lokum í muun orð þess manns, sem andheitastur hefir verið af öllum Íslendingum:

Timinn liður, trúðu mjer,
Taktu, maður, vara á þjer.
Heimurinn er sem hála gler,
Hugsaðu' um, hvað á eftir fer.

Ráðherra (Sigurður Eggerz): Jeg sje ekki ástæðu til að fara að ganga inn á ræðu háttv. 6. kgk. (G. B.); hún verður öll að standa á hans ábyrgð. (*Guðm. Björnsson*: Alveg rjett; jeg ber *alla* ábyrgðina, jeg einn, engir aðrir). Skal jeg því að eins svara fyrirspurninni sjálfri, eins og hún liggur hjer fyrir. Henni má skifta í tvo liði. Fyrri liðurinn er: „Hefir utanríkisráðaneytið samið eða gjört tilraun til samninga við Bretaveldi eða nokkurt annað ríki um það, að áreita ekki íslensk skip, sem rækja öll alþjóðaboðorð um hlutleysi, enda þótt til óvináttu kæmi eða ófriðar milli þess ríkis og Danmerkur?“ Síðari liðurinn er: „Hvaða ráðstafanir hafa nú verið gjörðar um meðferð á utanríkismálum Íslands, ef svo færi, sem vel getur hugsast í þessum ný tilkomna geigvænlega ófriði, að brýnasta nauðsyn yrði á skjótum málaleitunum fyrir Íslands hönd um samkomulag eða samninga við eitthvert annað ríki, en stjórnnarráðinu ókleift að ná til utanríkisráðaneytisins í Danmörku eða þess milliganga ógjörleg af einhverjum ófriðarástæðum?“

Að því er fyrri lið fyrirspurnarinnar snertir, þá svara jeg á þann veg, að mjer er ókunnugt um að nokkrir slíkir samningar eða samningatilaunir hafi átt sjer stað, enda engar tilkynningar um það efni komið til mín frá utanríkisráðaneytinu. Og að því er síðara lið fyrirspurnarinnar snertir, þá hafa mjer heldur ekki borist neinar tilkynningar frá utanríkisráðaneytinu um að ráðstafanir, sem þar er rætt um, hafi verið gjörðar.

Jeg skal loks leyfa mjer að taka það fram, að mjer virðist þessi fyrirspurn mjög óþörf.

Ráðherraskifti.

Á 15. fundi í Ed., miðvikudaginn 22. júlí, tilkynti forseti deildinni, áður en til dagskrár væri gengið, að Hans hátign konungurinn hafi í gær, 21. júlí, veitt Hannesi Hsfstein, 1. þingmanni Eyfirðinga, lausn frá ráðherraembættinu, samkvæmt lausnarbeiðni hans 27. maí síðastl.

Jafnframt tilkynti forseti deildinni, að Hans hátign konungurinn hafi í gær skipað ráðherra Íslands

Sigurð Eggerz sýslumann,
þingmann Vestur-Skaftfellinga.

Og enn fremur tilkynti forseti deildinni svo hljóðandi símskeyti frá ráðherra til landritara:

Yður veitist umboð til að gegna ráðherraembættinu í fjarveru minni, þar með til að mæta á Alþingi fyrir mína hönd.

Sig. Eggerz.

Umboðsmaður ráðherra, landritari Klemens Jónsson, mætti þegar í deildinni.

Starfsmenn þingsins.

Á 2. fundi í Ed., föstudaginn 3. júlí, skýrði forseti frá því, að þegar væru ráðnir þessir starfsmenn þingsins:

Skrifstofustjóri:

Einar Þorkelsson skrifari.

Starfsmenn á skrifstofu:

Þjetur Magnússon stud. juris,

Einar E. Hjörleifsson stud. med.,

Sigurður Sigurðsson cand. juris.

Innanþingskrifarar:

í efri deild

Jón Ásbjörnsson cand. juris,

Sigurður Guðmundsson cand. mag.,

í neðri deild

Páll E. Ólason cand. phil.,

Skúli S. Thoroddsen cand. juris,

Andrjes Björnsson cand. phil.,
Vilmundur Jónsson stud. med.

Lenging þingtímans.

Á 37. fundi í Ed., þriðjudaginn 11. ágúst, tilkynti forseti deildinni, að ráðherra hefði, samkvæmt tilmælum forseta neðri deildar, framlengt þingtímann til næsta fimtudags, 13. ágúst, að þeim degi meðtöldum.

Þinglok í Ed.

Þegar lokið var dagskrá á 44. fundi, fimtudaginn 13. ágúst, og gjörðabók hafði verið lesin upp og undirskrifuð, mælti

Forseti: Af því að jeg býst við, að þetta muni vera síðasti fundur í þessari

deild að þessu sinni, leyfi jeg mjer, að þakka háttv. deild fyrir greið vinnubrögð og skjóta og góða afgreiðslu málanna. Sjerstaklega þakka jeg háttv. deild fyrir ágæta samvinnu hennar við mig. Deildarskrifurunum, 3. kgk. þm. (Stgr. J.) og 5. kgk. þm. (B. Þ.), færi jeg fylstu alúðarþökk mína fyrir hina ómetanlegu aðstoð, sem þeir hafa veitt mjer í forsetastörfunum og hina miklu alúð og samvisekusemi, er þeir hafa sýnt við starf sitt.

Steingrímur Jónsson: Jeg hygg að jeg tali fyrir hönd allrar deildarinnar, er jeg færi hæstv. forseta bestu þökk fyrir góða og röggsamega stjórn hans í forsetastólnum og lipra og rjettláta framkomu hans gagnvart deildinni.

Deildin tók undir ummælin með því að standa upp.

LEIÐRJETTINGAR.

Dálki 354, 8. l. a. o. fyrir „krok“ komi: „krak“.

— 376, 27. l. a. o. fyrir dadagskráin komi: dagskráin.